

Jezik franjevca Emerika Pavića (1716.-1780.)

Pilj Tomić, Marina

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:905093>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-05**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marina Pilj Tomić

JEZIK FRANJEVCA EMERIKA PAVIĆA (1716.-1780.)

Doktorski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Loretana Farkaš

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. METODOLOGIJA RADA	4
2.1 Ciljevi i zadaci istraživanja.....	4
2.2 Izvori za jezičnu analizu	5
2.3 Kratice.....	10
3. BUDIMSKI KULTURNI KRUG	13
3.1 Stvaranje budinskoga kulturnog kruga	13
3.2 Začetnici budinskoga kulturnog kruga	14
3.3 Značaj visokih škola u Budimu.....	14
3.4 Stvaralaštvo pisaca budinskoga kulturnog kruga.....	15
3.5 Hrvatski kulturni krug u Budimu	17
4. EMERIK PAVIĆ (1716.-1780.)	19
4.1 Značajne godine i datumi Pavićeva života.....	19
4.2 Emerik Pavić – najznačajniji graditelj budinskoga kulturnog kruga.....	20
4.3 Popis bibliografskih jedinica Emerika Pavića	22
4.4 Stvaralaštvo Emerika Pavića (izvori za jezičnu analizu).....	26
5. GRAFIJSKI SUSTAV	38
5.1 Kontekst vremena	38
5.2 Pavićeva grafija.....	42
5.3 Oprimjerena Pavićeva grafijska rješenja	44
5.4 Udvajanje samoglasnika i suglasnika	59
6. PRAVOPIISNA NAČELA	61
6.1 Jednačenje suglasnika po zvučnosti.....	61
6.2 Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe	63
6.3 Dentalni suglasnici.....	64
6.4 Jotacija	64
6.5 Prijedlozi $s(a)$ i $k(a)$	65
6.6 Glavni i redni brojevi.....	66
7. FONOLOŠKO-MORFONOLOŠKA RAZINA	67
7.1 Odras jata	67
7.2 Samoglasničke alternacije.....	71
7.3 Gubljenje samoglasnika	74
7.4 Sekundarni samoglasnici	75
7.5 Gubljenje samoglasničko-suglasničkih skupina	76

7.6	Suglasničke alternacije.....	77
7.7	Gubljenje suglasnika.....	79
7.8	Sekundarni suglasnici i samoglasničko-suglasničke skupine.....	80
7.9	Slogotvorno <i>r</i>	83
7.10	Suglasnik <i>h</i>	84
7.10.1	Izostavljanje suglasnika <i>h</i>	85
7.10.2	Bilježenje suglasnika <i>h</i>	88
7.10.3	Zamjenjivanje suglasnika <i>h</i>	90
7.10.4	Umetanje suglasnika <i>h</i>	90
7.11	Suglasnik <i>j</i>	92
7.11.1	Izostajanje intervokalnog <i>j</i>	92
7.11.2	Bilježenje intervokalnog <i>j</i>	97
7.11.3	Protetsko <i>j</i> (prejotacija).....	98
7.12	Rotacizam.....	99
7.13	Razjednačivanje.....	100
7.13.1	Razjednačivanje nestajanjem razlikovnog obilježja.....	100
7.13.2	Razjednačivanje nestajanjem suglasnika.....	101
7.14	Palataliziranje i depalataliziranje (<i>l, n, lj, nj</i>).....	103
7.15	Jotacija.....	105
7.15.1	Izostajanje jotacije u primarnim skupinama.....	106
7.15.2	Provođenje jotacije u primarnim skupinama.....	106
7.15.3	Šćakavizmi i štakavizmi.....	107
7.15.4	Izostajanje jotacije u sekundarnim skupinama.....	108
7.15.5	Provođenje jotacije u sekundarnim skupinama.....	111
7.15.6	Skupine <i>jt, jd</i>	112
7.16	Prva palatalizacija.....	113
7.17	Druga palatalizacija – sibilizacija.....	114
7.17.1	Izostajanje sibilizacije.....	114
7.17.2	Provođenje sibilizacije.....	115
7.18	Jednačenje suglasnika po zvučnosti.....	116
7.18.1	Nebilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti.....	116
7.18.2	Bilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti.....	118
7.19	Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe.....	121
7.19.1	Izostajanje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe.....	121
7.19.2	Bilježenje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe.....	122

7.20	Gubljenje i zadržavanje dentalnih suglasnika <i>d</i> i <i>t</i>	122
7.21	Metateza.....	123
7.22	Promjena <i>l</i> u <i>o</i>	124
8.	MORFOLOGIJA.....	127
8.1	Imenice.....	127
8.1.1	Imenice a-vrste.....	127
8.1.1.1	Imenice muškoga roda.....	127
8.1.1.2	Imenica <i>dan</i>	139
8.1.1.3	Imenice srednjega roda.....	140
8.1.2	Imenice e-vrste.....	148
8.1.3	Imenice i-vrste.....	154
8.1.4	Gramatički rod imenica.....	159
8.1.5	Opći pregled sklonidbe u Pavića.....	162
8.2	Pridjevi.....	163
8.2.1	Genitiv.....	163
8.2.2	Dativ.....	164
8.2.3	Akuzativ.....	165
8.2.4	Vokativ.....	165
8.2.5	Lokativ.....	166
8.2.6	Instrumental.....	166
8.2.7	Komparacija pridjeva.....	167
8.2.7.1	Pozitiv.....	167
8.2.7.2	Komparativ.....	167
8.2.7.3	Superlativ.....	168
8.2.8	Neodređeni i određeni oblik pridjeva.....	170
8.2.9	Poimeničeni pridjev.....	171
8.3	Zamjenice.....	171
8.4	Brojevi.....	177
8.5	Glagoli.....	179
8.5.1	Jednostavni glagolski oblici.....	179
8.5.1.1	Prezent.....	179
8.5.1.2	Aorist.....	182
8.5.1.3	Imperfekt.....	184

8.5.1.4	Imperativ	186
8.5.1.5	Infinitiv	188
8.5.1.6	Glagolski pridjev radni	189
8.5.1.7	Glagolski pridjev trpni (pasivni particip preterita)	190
8.5.1.8	Glagolski prilog sadašnji (particip prezenta)	191
8.5.1.9	Glagolski prilog prošli (particip perfekta)	193
8.5.2	Složeni glagolski oblici	193
8.5.2.1	Perfekt	193
8.5.2.2	Pluskvamperfekt	194
8.5.2.3	Futur	195
8.5.2.4	Futur egzaktni	197
8.5.2.5	Kondicional	197
8.5.2.6	Pasiv	198
8.6	Nepromjenjive riječi	199
8.6.1	Prilozi	199
8.6.2	Prijedlozi	201
8.6.3	Veznici	203
8.6.4	Čestice	204
8.6.5	Uzvici	206
9.	SINTAKSA	207
9.1	Sintaksa imeničkih oblika	207
9.1.1	Sintaksa padeža	207
9.1.1.1	Nominativ	207
9.1.1.2	Genitiv bez prijedloga	207
9.1.1.3	Genitiv s prijedlozima	208
9.1.1.4	Dativ s prijedlozima	211
9.1.1.5	Akuzativ bez prijedloga	212
9.1.1.6	Akuzativ s prijedlozima	213
9.1.1.7	Lokativ	214
9.1.1.8	Instrumental bez prijedloga	215

9.1.1.9	Instrumental s prijedlozima.....	216
9.2	Množina	217
9.3	Zamjenice.....	218
9.4	Brojevi.....	219
9.5	Red riječi.....	219
9.6	Sintaksa glagolskih oblika	222
9.6.1	Infinitiv	222
9.6.2	Prezent.....	226
9.6.3	Futur.....	227
9.6.4	Imperativ	228
9.6.5	Kondicional.....	228
9.6.6	Glagolski prilozi (participi).....	228
9.6.7	Pasivne konstrukcije	231
9.7	Enklitike.....	232
9.8	Zalihost	233
9.9	Nepromjenjive riječi	233
9.9.1	Prilozi i prijedlozi	233
9.9.2	Veznici	236
10.	TVORBA RIJEČI I LEKSIK.....	240
10.1	Tvorba imenica	240
10.1.1	Sufiksalna tvorba.....	240
10.1.2	Prefiksalna tvorba.....	250
10.1.3	Složene imenice.....	252
10.1.4	Tvorba umanjena	253
10.2	Tvorba pridjeva.....	255
10.2.1	Sufiksalna tvorba.....	255
10.2.2	Prefiksalna tvorba.....	258
10.2.3	Složeni pridjevi	259
10.3	Tvorba glagola	260
10.4	Tvorba priloga.....	267
10.5	Leksik.....	269
11.	ZAKLJUČAK	273
12.	IZVORI I LITERATURA.....	292
12.1	Izvori.....	292
12.2	Literatura.....	297

13.	SAŽETAK	304
14.	SLIKOVNI PRILOZI.....	308
15.	POPIS TABLICA	322
16.	ŽIVOTOPIS	323

Dragoj mami Dragici.

1. UVOD

Franjevac Emerik Pavić (Budim, 1716.-1780.) značajan je predstavnik budimskoga kulturnog kruga koji je u osamnaestome stoljeću oblikovan djelovanjem franjevaca. Budim toga vremena po sastavu stanovništva etnički i nacionalno vrlo je raznolik, a značajna je prisutnost slavenskoga dijela stanovništva. Hrvati u crkvenome pogledu predstavljaju organiziranu skupinu koju do 1757. okupljaju franjevci redovničke pokrajine Bosne Srebrene, a nakon toga franjevci provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Svojom su svestranošću i plodnošću stvaralaštva te djelovanjem na različitim područjima kulture hrvatski franjevci stvorili budimski kulturni krug čiji su predstavnici usko vezani uz rad visokih franjevačkih škola u Budimu. Emerik Pavić središnja je osobnost razdoblja koje počinje 1757., kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine (Hoško, 2002: 164).

Budući da Emerik Pavić pripada budimskome kulturnome krugu, rad donosi kratak prikaz najvažnijih stvaratelja, njegovih prethodnika i suvremenika, te okolnosti nastajanja budimskoga kulturnog kruga.

Središnji je dio rada jezična analiza dvanaest Pavićevih autorskih i prevedenih djela. Jezične odlike djela Emerika Pavića promatrane su na četiri jezične razine te rad obuhvaća fonološko-morfonološka pitanja, morfologiju, sintaksu, leksik i tvorbene modele. U posljednjem je poglavlju zbog opsežnosti građe načinjen izbor s obzirom na tvorbu riječi i leksik. Grafijski je sustav Pavićevih djela promatran u okviru slavonske grafije 18. stoljeća, a rad donosi i pravopisna načela koja je rabio Pavić nasljeđujući tradiciju, s naglaskom na omjer elemenata morfonološkoga i fonološkoga pravopisa. Središnji se dio rada bavi jezičnom problematikom koja proizlazi iz prirode proučavane građe, u odnosu na turbulentno razdoblje prosvjetiteljstva kojemu Pavićeva djela pripadaju. Pristup jezičnoj analizi zahtijeva i osvrt na nasljedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli utjecati na oblikovanje Pavićeva jezičnoga izraza.

Svoj trag u povijesti crkvene književnosti Emerik Pavić ostavlja kao autor brojnih djela duhovne tematike na hrvatskome i latinskome jeziku. Propovjednička je književnost kod franjevaca već od 17. stoljeća predstavljala najpopularniji žanr jer je propovjedništvo ujedno bilo i pedagoško. Tako je među istaknutim franjevačkim piscima kao što su Matija Divković, Filip Kapušvarac, Filip Laštrić, Stipan Margitić, Pavao Posilović, i Emerik Pavić njegovao propovijed u svojim rukopisnim i tiskanim djelima. Franjevac Franjo Emanuel Hoško svoj je

rad posvetio proučavanju povijesti franjevačkoga reda i okolnosti u kojima su djelovali hrvatski franjevci redodržave Bosne Srebrene. Budući da je djelatnost Emerika Pavića usko vezana uz poučavanje mladih na visokim školama, Hoško mu je posvetio pozornost u svojim naslovima *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (2000.), *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* (2001.) i *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj* (2002.) te *Slavonska franjevačka učilišta* (2011.), kao i u brojnim člancima objavljenim u raznovrsnim časopisima.

Teorijsku podlogu za istraživanje o franjevcu Emeriku Paviću čine djela Josipa Forka *Crtice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću* (1884.) i Tome Matića *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda* (1945.). Tomo Maretić napisao je *Jezik slavonskih pisaca*¹ u kojemu je uz brojne druge pisce jezičnoj analizi podvrgao djela Emerika Pavića (*Ogledalo temelja virae i zakona katolicsanskoga*, Budim, 1759. i *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba*, Budim, 1762.). Jezikom slavonskih pisaca bavila se i Loretana Despot u djelu *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)* (2005.) te u opis toga jezika uključila i Emerika Pavića. Ista je autorica pisala o grafiji u djelu *Od slovoslovnosti slavonske* (2010.) u kojemu donosi i Pavićeva grafijska rješenja. Veliku je pozornost Emeriku Paviću posvetio i Zlatko Vince u knjizi *Putovima hrvatskoga književnog jezika* (2002.), posebice u poglavlju o slavonskom grafijskom sustavu gdje navodi stihovana pravopisna pravila što ih je Pavić napisao u svome djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.). Marko Samardžija piše o Paviću u svezi sa slovopisom u knjizi *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika* (2004.) predstavljajući neka slovopisna rješenja iz djela *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.). Ljilana Kolenić u svome članku *Jezik Predika Emerika Pavića* (2006.) obrađuje ustrojstvo, grafiju, gramatiku, stil i frazeme Pavićeva djela *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.). *Sintaktičke značajke franjevačke koine u djelima fra Emerika (Mirka) Pavića* (2015.) članak je u suautorstvu Ivane Lukšić, Maje Pranjić i Anastazije Vlastelić, a bavi se obilježjima Pavićeva jezika s obzirom na *koinu* franjevačke književnosti 18. stoljeća. Analiza se Pavićeva jezika u ovome članku temelji na odabranom korpusu njegovih djela: *Rucsna knjixica* (Peša, 1769.), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.) i *Cvit likarije* (Pešta, 1768.).

Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku od 23. do 25. svibnja 2013. održan je 14. znanstveni skup „Tihi pregooci“ čija je tema bila „Fra Emerik

¹ Maretić, Tomo. 1910. Jezik slavonskih pisaca; Prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj. *RAD JAZU 180*, Zagreb, 146-233.

Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj². Zbornik o Emeriku Paviću² obuhvaća znanstvene radove sa znanstvenoga skupa, a objavljen je u uredništvu Pavla Knezovića i Marka Jerkovića u Zagrebu 2014. godine. U zborniku su najbrojniji radovi o djelu *Flos medicinae* (Pešta, 1768.), a velik dio zbornika predstavlja Emerika Pavića kao povjesničara, propovjednika, katehetu i pjesnika.³ Franjo Emenuel Hoško piše o Pavićevu latinskome djelu *Ramus viridantis olivae* (Budim, 1766.) kao o vrijednome povijesnome spisu koji sadrži bogatu izvornu povijesnu građu čija vrijednost do danas nije dovoljno uočena i iskorištena.

Monografski prikaz jezika franjevca Emerika Pavića nije objavljen. Najviše su se njime bavili teolozi, a jezikoslovci su se doticali pojedinih pitanja vezanih uz Pavićevo stvaralaštvo.

Tekstovi su osamnaestoga stoljeća osobito zanimljivi iz perspektive znanosti o jeziku upravo zbog činjenice da je to stoljeće prekretnica u standardizaciji hrvatskoga književnoga jezika. Periodizacija hrvatskoga jezika određuje početak standardizacije jezika na svim razinama sredinom 18. stoljeća (Brozović: 2008; Samardžija: 2004).⁴ Već je 1942. godine Kruno Krstić u članku *Povijesni put hrvatskoga književnoga jezika*⁵ pisao kako je „u XVIII. stoljeću stvoren *normativni tlak* kao priprema za standardizaciju hrvatskoga jezika u XIX. stoljeću.“⁶ Proučavanje jezika Pavićevih djela doprinosi stvaranju cjelovite slike razvoja hrvatskog standardnog jezika.

---

² Knezović, Pavao (ur.); Jerković, Marko (ur.). 2014. *Zbornik o Emeriku Paviću: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“*. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb.

³ Prikaz zbornika pod naslovom Sve na slavu Kralja Privišnjega (Zbornik o Emeriku Paviću) napisala je Anastazija Vlastelić u časopisu *Fluminensia*, god. 26 (2014), br. 2, str. 152-158.

⁴ Novi pristup periodizaciji donosi Branka Tafra (2011: 35): „Ovdje 17. stoljeće promatramo kao jedno razdoblje, kao stoljeće početka standardizacije hrvatskoga jezika i kao stoljeće početka hrvatskoga jezikoslovlja, te odstupamo od Brozovićeve periodizacije hrvatske književnojezične povijesti“.

⁵ Djelo je izvorno objavljeno u časopisu *Hrvatska revija*, god. XV., br. 8, kolovoz 1942., str. 412-420. Prema Samardžija (2004: 213).

⁶ Prema Samardžija (2004: 213).

2. METODOLOGIJA RADA

2.1 Ciljevi i zadaci istraživanja

Cilj je ovoga rada analizom jezika dvanaest Pavićevih autorskih i prevedenih djela prikazati odabrane jezikoslovne teme osamnaestoga stoljeća s osvrtom na jezične odlike pisaca koji su u osamnaestome stoljeću djelovali. Jezičnom se analizom nastoji pokazati kako Pavić, ostavljajući trag u povijesti crkvene književnosti brojnim djelima duhovne tematike, ostavlja trag i u povijesti hrvatskoga jezika davanjem doprinosa procesu njegove standardizacije.

Jezična će analiza u ovome radu istaknuti problematiku jezika osamnaestoga stoljeća koja proizlazi iz prirode proučavane građe Pavićevih autorskih i prevedenih djela⁷: *Epistole i Evangjelja* (Budim, 1764. i 1808.); *Flos medicinae* (Pešta, 1768.), *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.), *Kratki nauci i tomacsenja* (Budim, 1778.), *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.), *Nauk katolicsanski* (Budim, 1759.), *Ogledalo temelja virae i zakona katolicsanskoga* (Budim, 1759.), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.), *Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida* (rukopis), *Putovanje duhovno* (Pešta, 1769.), *Rucsna knjixica* (Pešta, 1769.), *Tri dara duhovna* (Budim, 1755.).

U analizi s osvrtom na pravopisna i grafijska pitanja, fonološko-morfonološka pitanja, morfologiju, sintaktičke konstrukcije te leksik i tvorbene modele rad će prikazati Pavićev književnojezični izraz te upotpuniti sliku o hrvatskome jeziku 18. stoljeća, a time i pridonijeti cjelovitoj slici razvoja hrvatskog standardnog jezika.

Rad donosi i osvrt na nasljedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli utjecati na oblikovanje Pavićeva jezičnoga izraza: Bartol Kašić, *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.; Pretisak: Zagreb, 2002.); Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venecija, 1728.); Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venecija, 1595.; Pretisak: Zagreb, 1971.); Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (Pretisak: Zagreb, 1990.); Juraj Habelić, *Dikcionar ili reči slovenske* (Graz, 1670.; Pretisak: Zagreb, 1989.); Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*, II. dio: *Gazophylacium Illyrico-Latinum* (Zagreb, 1740.); Blaž Tadijanović, *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg, 1761.).

⁷ U podnaslovu *Izvori za jezičnu analizu* navedeni su puni naslovi Pavićevih djela.

2.2 Izvori za jezičnu analizu

Građa za jezikoslovno istraživanje obuhvaća djela Emerika Pavića razasuta po samostanskim i muzejskim knjižnicama Hrvatske i Mađarske. Dvanaest je djela obrađeno jezičnom analizom, a njihovi puni naslovi glase:

EPISTOLE, i EVANGJELJA PRIKO SVIU GODISSNJI NEDILJAH, i SVETKOVINAH, S-DVIMA MUKAMA, PO MATHÆU I IVANU ISPISANIMA. Po Uregjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora sloxena, I ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik trechiput prishtampana, i od zamerfitog sftivenja ocsiftita. Po O. F. EMERICU PAVICHU, Lecturu Jubilatomu, i Sadafsnjemu Diffinituru, Prov. S. Ivana od Capiftrana ù Budimu Godinæ 1764. *S-dopusftenjem Stareffinah.*

Sstampano ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru.

/naslovnica/ + /4/ + 504 str., sa slikovnim prilozima (Muzej Slavonije u Osijeku)

EPISTOLE, i EVANGJELJA PRIKO SVIU GODISHNJI NEDILJAH i SVETKOVINAH S-DVIMA MUKAMA ISUSA PO MATHEU, I IVANU ISPISANIMA, Po uredjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora Sloxena, I u Slovinski, iliti Illiricski Jezik prishtampana PO O. F. Emeriku Pavichu negdashnjemu Lekturu i Difinituru Prov. S. Ivana od Kapistrana. Sada pako s-pridatim velikim Blagoslovom vode na Vodokerstje iz nova pritisnuta.

U BUDIMU, Sa Slovima Kraljevske Magjarske Mudroskupštine Godishta 1808.

/naslovnica/⁸ + /4/ + 436 str. (franjevački samostan crkve Svetog Roka u Virovitici)

FLOS MEDICINÆ, Sive SCHOLÆ SALERNITANÆ DE CONSERVANDA BONA VALETUDINE, *Præcepta Metrica,* Auctore JOANNE de MEDIOLANO. Recenter interpretatione *Illyrica,* five *Dalmatica* Rythmicè illustratus, Anno 1768. *Cum permiffu Superiorum.*

PESTINI, Typis, Eitzenbergerianis

⁸ U Virovitici nedostaje naslovnica djela, a podatci s naslovnice uzeti su iz primjerka iz Središnje nadbiskupijske i fakultetske knjižnice u Đakovu.

61 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

JEZGRA RIMSKOGA PRAVOVIRNOGA NAUKA Kerftjanskoga, za Mladex Jasnoga i Glasovitoga Grada Becksoga Godine 1767. ù Nimacski jezik na fvitloft dana; SADA PAK za špasonofošno napridovanje ne famo mlagjane dice, veche i vrimenitii pravovirnih, ù Slovinski, iliti Illyricski, jali Dalmatinski jezik prinessena, i s tieskom opchena ucfinjena, Godine 1769.

ù Budimu, sa slovi Leopolda Franceska Landerera.

168 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

NADODANJE GLAVNI DOGAGJAJA, RAZGOVORU UGODNOMU NARODA SLOVINSKOGA, ne odavno na fvitloft danomu; NA SLAVU BOXJU, I ZA RAZGOVOR ILLYRAH ù VERSSE SLOXENO PO Jednomu Sinu S. Frane, Derxave S. Ivana od Capiftr. Godine 1768. *S-dopufstjenjem Starefsinah.*

U PESSTI, *s-Eitzenbergerovima slovima.*

212 str. (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

NAUK KATOLICSANSKI U PITANJA, I ODGOVARANJA SVERHU PET POGLAVITI STVARI PETRA KANISIA, ù TRI SKULÆ, RAZDILIT; *I za korift Sviu Dufsah Paftirah, Messtara, Starefsinah, i mlagjanæ Dicæ Sloxit Po jednomu Misniku Obfervantu ù Budimu; Drugiput uzmloxanie ucsinit.*

Sftampan ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Godinæ 1759.

A1-F6 nepag.⁹ (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)¹⁰

⁹ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 144, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Ulazak, iliti Pocsetak maloga Nauka Katolicsanskoga.*

¹⁰ U jezičnu je analizu uključen i ovaj katekizam o kojemu Hoško (^a1985: 112) bilježi: „Paviću treba također pripisati autorstvo katekizma *Nauk katoličanski u pitanja i odgovaranja ... u tri skule razdilit* (Budim, 1759).“ U

OCA POSSTOVANOG GOFFINE PRAVOVIRNO, PO MISALU CERQVENOMU UREGJENO KNJIXENSTVO *iliti: KRATKI NAUCI, I TOMACSENJA SVIU NEDILJNI I GLAVNI SVECSANI EVANGJELJAH, I ISTA VIRE, I DILLOREDNOG XIVLJENJA IZ NJI U MENJA IZVAGJENA*, ù KOIMASE SVA ONA TOMACSE KOJANOSU PRAVOVIRNOM KERSTJANINU ZA DOBITJE SPASENJA POTRIBNA. *TOMACSESE* I CERQVENE CEREMONIE, ILITI: NACSINU PO CERQVENOMU, OCSITA SA SLAVOM PRIGIBANJA, KADENJA, I OSTALI DUHOVNI OBSLUXIVANJA OBICSAJI. *Iz Nimacskog ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik prineffena* PO O. F. EMERIKU PAVICHU, Reda S. O. Fran. Deroxave S. Ivana Capistrana, *I s-dopusftenjem Stareffinah na fvitloft dana Godine MDCCLXXVIII.*

U BUDIMU, S-TIESKOM LANDEREROVOM

401 + /7/ str. (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)¹¹

OGLEDALO TEMELJA, VIRÆ, I ZAKONA KATOLICSANSKOGA, TO JEST. SVETO PISMO, ILITI JEZGRA SVIU DOGAGJAJAH STAROGA, I NOVOGA ZAKONA S-TOLMACSENJEM SVETIH OTACA POMISSANA ZA RASSIRENJE BOXJEG POZNAVSTVA, I RAZGLASENJE MOGUCHSTVA, I DOBROTÆ PRIVICSNJEGA PRIPOVIGJENA, I ISTOLMACSENA NAJPRI U FRANCUZKI JEZIK PO GOSPODINU RAYAUMONTU PRIORU OD SOMBREVALA SLOXENA, ZATIM NIMACSKI PRIMISTITA, A SADA U NASS SLAVNI, ULJUDNII I KRASNII ILLYRICSKI JEZIK PRINESSENA PO OCU FRA EMERIKU PAVICHU, SSTIOCU POGLAVITOMU SVETÆ BOGOSLOVICÆ U GRADU BUDIMU, REDA S. O. FRANCESKA, PROVINCIÆ S. IVANA CAPISTRANA, *GODINÆ M.DCC.LIX.*

U BUDIMU, STAMPANO PO FRANCESKU LEOPOLDU LANDERERU, MDCCLIX

Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu ovaj je katekizam na popisu Pavićevih djela, uz napomenu navedene Hoškove bilješke.

¹¹ Hoško (2000: 175) posebno navodi djelo *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja* (Budim, 1778), a posebno djelo *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uregjeno književstvo* (Budim, 1778.). Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Kratk nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*, Sekulić (1969: 99) bilježi naslov *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo*, a Kujundžić (1969: 688) bilježi puni naslov *Oca posstovanog Goffine pravovirno, po misalu cerquenomu uregjeno knjixenstvo, Iiliti: Kratki nauci, i tomacsenja sviu nediljni i glavni svecsani evangjeljah ...*

/naslovnica/ + /13/ + 693 + /7/ str. sa slikovnim priložima (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavanskom Brodu)

PROSVITLJENJE I OGRIANJE JESENOG I ZIMNOG DOBA ILITI NEDILJNE I SVECSANE PREDIKE, PRIKO JESENI I ZIME DOLAZEČE, RAZUM CSOVICSANSKU U DILLOVANJU PROSVITLJUJUČE, A DUSSU S-SPASONOSSNIM NAUKOM GRIUCHE. ZA POMOCH SVIU DUSSAH NASTOJNIKAH, I OSTALI PRIPOVIDALACA KRATKO, ALLI KRUTO SLOXENE PO *OCU FR. EMERIKU PAVICHU, REDA S. O. FRANCESKA OD OBSLUXENIA, PROVINCIAE S. IVANA CAPISTRANA LECTURU JUBILATOMU, I SADASSNJEMU DIFFINITURU* NA SVITLOST DANE U BUDIMU, GODINE M.DCC.LXII. S-STROSSKOM POKOJNOGA GOSPODARA BARNABÆ DEXEVICHA GRAGJANINA BUDIMSKOG, USSTAMPANE.

Pritisnute u Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Sftampaturu.

/naslovnica/ + Nediljne predike. /7/ + 132 str. + Svecsane predike. 131 + /1/ str. (Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu)¹²

Psaltir Ili Pisme Bogu posvechene Kralja Davida / Iz Svetoga Pisma po slovu u Slovinski ili Dalmatinski Jezik prinefsene Po Ocu Fra Emeriku Pavichu Lecturu Jubilatomu i ex Definituru Reda S. O. Franceska Derxave S. Ivana Capiftrana godine 1774. S-dopusštenjem Starefsinah na Svitloft dane.

Pritifnute Sa Slovi Landererovi u Budimu

/4/ + 301 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

PUTOVANJE DUHOVNO, Ú STAZICE Razlicfítoga Bogoljubftva udiljeno; To jest: Knjiga od MOLITAVA Ujedno sloxena, i s-glavnima Pismama narefsena, Narodu Illyricskomu, iliti Dalmatinskomu za Bogosftovno i spasonofsno napridovanje poklonjena, i S-

¹² Primjerak ovoga Pavićeva djela iz franjevačkog samostana Presvetoga Trojstva u Slavanskom Brodu ima uz naslovnicu i grafiku sv. Emerika.

dopusštenjem Stareštinah na svitlost dana Po O. Fra Emeriku Pavichu, Svete Bogoslovice Lecturu Jubilatomu, i ex-Diffinituru, Reda S. Franceska, Derxave S. Jvana od Capistrana, u Budimu, Godine 1769.

u Peshti sa slovi Eitzenpergerovi

/naslovnica/ + /11/ + 265 str. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

RUCSNA KNJIXICA, za utiloviti u Zakon Katolicfanski obrachenike; za narediti i na frichno priminutje dovesti bolesnike, i na smert odlugjene; i za privefti na spasonofni Zakon razdvojnike. Xupnikom, i ostalima Duhovnim Naftojnikom, a i iftima pravovirnim Domachinom veoma koriftna; UPISANA Po jednomu Sinu S. FRANE, Derxave S. JVANA od CAPISTRANA, Godine 1769. S-dopusštenjem Stareštinah.

U PESSTI, SA SLOVI EITZENBERGERovi.

/naslovnica/ + /11/ + 174 str. (Muzej Slavonije u Osijeku)

TRI DARA DUHOVNA S-GOVORENJEM PREDIKATORSKIM NAVISSTENA, I ISTOMACSENA, NA SVETKOVINU S. KATARINÆ DIVICÆ, I MUCSENICÆ, U BUDIMU, U VAROSI TABANSKOI, PO O. FRA EMERIKU PAVICHU, NJIOVOMU DOMORODCU, REDA S. O. FRANCISKA, PROVINCIÆ BOSANSKÆ, GENERALOMU OD SVETE BOGOSLOVICE SSTIOCU. GODISSTA M. DCC. LV.

U BUDIMU, PO LEOPOLDI FRANCESKU LANDERERU

/naslovnica/ + A2-B3 nepag.¹³ (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu).

U jezičnoj su analizi na više razina: fonološko-morfonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj i tvorbenoj; obrađene jezične odlike jezika franjevca Emerika Pavića oprimjerene rečenicama ili izdvojenim riječima koje potvrđuju promatranu jezičnu odliku. Ako je primjer promatrane jezične odlike donesen u rečenici, riječ koja potvrđuje jezičnu odliku

¹³ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 14, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Thema*.

istaknuta je kurzivom. U zagradi je nakon navedenoga primjera označena kratica Pavićeva djela koje potvrđuje jezičnu odliku, broj stranice na kojoj se u navedenom djelu primjer nalazi i broj retka. Primjeri su preneseni onako kako su u djelu zabilježeni, onodobnom grafijom¹⁴ i pravopisom, što uključuje i pogrešku koju je učinio autor teksta ili je nastala u tisku.

Grafijski je sustav Pavićevih djela promatran u okviru slavonske grafije 18. stoljeća, a rad donosi i pravopisna načela s naglaskom na omjer elemenata morfonološkoga i fonološkoga pravopisa. Ako je isti oblik neke riječi bilježen različitom grafijom u različitim djelima, ili u istome djelu, oblici su te riječi navedeni jedan uz drugi.

Izdanje *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine jedino je djelo od djela analiziranih ovim radom koje je objavljeno nakon Pavićeve smrti. Budući da je u analizu ušlo i ranije izdanje *Epistola i Evangjelja* (1764.), primjeri su iz ovih dvaju djela često navedeni jedan uz drugi zbog različitih grafijskih rješenja.

Primjere jezičnih odlika iz djela *Flos medicinae* (Pešta, 1768.) treba promatrati sa sviješću o uvjetovanosti teksta formalnim, metričkim zahtjevima, budući da je tekst djela stihovan, kao i latinski izvornik s kojega je djelo prevedeno. *Cvit likarije* spjevan je u desetercima te je jezik ovoga djela uvelike određen vezanim stihom koji usmjerava Pavićev prijevod kojim je nastojao biti vjeran izvorniku, ali i razumljiv čitatelju. I djelo *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.) Pavić u cijelosti piše parno rimovanim desetercima, uključujući i predgovore obaju dijelova knjige.

2.3 Kratice

a) Djela franjevca Emerika Pavića

EIE, 1764	<i>Epistole i Evangjelja</i> (Budim, 1764.)
EIE, 1808	<i>Epistole i Evangjelja</i> (Budim, 1808.)
FM	<i>Flos medicinae</i> (Pešta, 1768.)
JRNK	<i>Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex</i> (Budim, 1769.)

¹⁴ Grafem f označen kurzivom dobije oblik *f*. U ovome su radu u navedenim primjerima iz Pavićevih djela kurzivom istaknute riječi koje su na pojedinoj jezičnoj razini promatrane, a ne riječi koje su u Pavićevim djelima istaknute kurzivom.

KNIT	<i>Kratki nauci i tomacsenja</i> (Budim, 1778.)
NGD	<i>Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga</i> (Pešta, 1768.)
NK	<i>Nauk katolicsanski</i> (Budim, 1759.)
OTV	<i>Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga</i> (Budim, 1759.)
PIO, I; PIO, II¹⁵	<i>Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba</i> (Budim, 1762.)
PIP	<i>Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida</i> (rukopis) ¹⁶
PD	<i>Putovanje duhovno</i> (Pešta, 1769.)
RK	<i>Rucsna knjixica</i> (Pešta, 1769.)
TDD	<i>Tri dara duhovna</i> (Budim, 1755.)

b) Rječnici i gramatike

GAZ I, GAZ II	Belostenec, Ivan. <i>Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium</i> ; II. dio: <i>Gazophylacium Illyrico-Latinum</i> (Zagreb, 1740.)
DIZ	Della Bella, Ardelio. <i>Dizionario italiano, latino, illirico</i> (Venecija, 1728.)
RS	Habdelić, Juraj. <i>Dikcionar ili reči slovenske</i> (Graz, 1670.; Pretisak: Zagreb, 1989.)
HTR	Kašić, Bartol. <i>Hrvatsko-talijanski rječnik</i> (Pretisak: Zagreb, 1990.)
ILI	Kašić, Bartol. <i>Institutionum linguae illyricae libri duo</i> . (Rim, 1604.; Pretisak: Zagreb, 2002.)
SPM	Tadijanović, Blaž. <i>Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik</i> (Magdeburg, 1761.)

¹⁵ Djelo je podijeljeno na dva dijela i svaki je posebno numeriran: *Nediljne predike* 132 str.; *Svecsane predike* 131 str. U radu su *Nediljne predike* označene kraticom PIO, I, a *Svecsane predike* kraticom PIO, II.

¹⁶ Rukopis je iz knjižnice franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana. Na naslovnici je zabilježeno: Budim, 1774. Signatura djela je: k VI. 19.

DIC

Vrančić, Faust. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venecija, 1595.; Pretisak: Zagreb, 1971.)

3. BUDIMSKI KULTURNI KRUG

3.1 Stvaranje budimskoga kulturnog kruga

U 18. je stoljeću Budimpešta po sastavu stanovništva etnički i nacionalno vrlo raznolika. Najveći je dio stanovništva Budima i Pešte njemačkog podrijetla, a značajan broj čini i slavenski dio stanovništva. Hrvatskog je stanovništva bilo već u 15. stoljeću pa ne iznenađuje činjenica da su u samom Budimu franjevci „u 18. stoljeću upravljali u tri hrvatske župe, a u mađarskom Podunavlju, Baranji, Banatu i Bačkoj u ukupno 52 župe, i to opet među hrvatskim življem.“¹⁷ Izvrstan poznavatelj i proučavatelj povijesti franjevačkoga reda i okolnosti u kojima su djelovali hrvatski franjevci redodržave Bosne Srebrene, Franjo Emanuel Hoško,¹⁸ smatra da je upravo zbog navedene činjenice „u Budimu i mogao nastati centar hrvatskih franjevaca i središte kulturnog djelovanja na krajnjem sjeveru područja koje su nastanjivali Hrvati“¹⁹.

Godine 1699. mirom u Srijemskim Karlovcima označen je završetak velikog oslobodilačkog rata od Turaka – Bečkog rata. Iste je godine provincijal Bosne Srebrene Franjo Travničanin osnovao u Budimu Filozofsko učilište, a paralelno je otvoreno i Filozofsko učilište u Šibeniku. Za starješinu budimskoga franjevačkog samostana postavljen je Mihovil Radnić,²⁰ važan promicatelj katoličke obnove u duhu Tridentskog koncila (1545.-1563.). Godine 1710. osnovana je četverogodišnja Bogoslovna škola u Budimu. Zalaganjem Šimuna Mecića, 1722. godine²¹ u Budimu je uspostavljeno Generalno učilište prvog razreda te je uz dvije škole Generalnog učilišta nastao budimski kulturni krug.

---

¹⁷ Hoško (2000: 178).

¹⁸ Franjo Emanuel Hoško, veliki poznavatelj franjevačkoga budimskog kulturnog kruga, daje detaljan i iscrpan opis prilika njegova nastanka i razvoja, glavnih predstavnika i njihova značaja u članku Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu. 1978. *Nova et vetera*. Sarajevo, 28:1-2, 113-179. Ovom se tematikom bavio u brojnim svojim djelima, posebice u naslovima: *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj* (Zagreb, 2002.) i *Slavonska franjevačka učilišta* (Zagreb, 2011.). „Odgojen u franjevačkom zajedništvu, obrazovan na katoličkim učilištima Hoško je svoje umne sposobnosti i rad usmjerio proučavanju povijesti svoga reda i Crkve među Hrvatima, poglavito pak istraživanju povijesnih zbivanja u kojima su hrvatski franjevci nekoć jedinstvene i cjelovite redodržave Bosne Srebrene djelovali i sudjelovali.” (Sekulić, 2006: 53).

¹⁹ Hoško (2000: 178).

²⁰ Na 95. stranici Hoško ga naziva Mihajlo Radnić i naglašava da je bio pisac i ugledni crkveni radnik onoga vremena. Danas su poznate dvije Radnićeve tiskane knjige: *Razmišljanja pribogomiona* (Rim, 1683.) i *Pogadjenje ispraznosti* (Rim, 1683.). Prema Hoško (2011: 85/86).

²¹ Hoško (2011: 63) ističe kako godine 1724. franjevačka bogoslovna škola s četverogodišnjom fakultetskom osnovom započinje svoj rad i u Osijeku.

3.2 Začetnici budinskoga kulturnog kruga

Začetnici su budinskoga kulturnog kruga Antun Bandić – prvi profesor u Bogoslovnoj školi u Šibeniku, Šimun Mecić – pisac i predavač dogmatskog bogoslovlja, Ivan Kopijarević Stražemanac – profesor u Bogoslovnoj školi u Budimu, Luka Karagić – autor izgubljene *Molitvene knjižice* i Lovro Bračuljević – dekan budinskoga Generalnog učilišta. Na samom se početku djelovanja budinskom kulturnom krugu pridružuju i Antun Bačić – starješina budinskoga samostana; Stjepan Vilov – autor kontroverzijskih katekizama²² i Nikola Kesić – prevoditelj lekcionara.²³

Sva su navedena imena svojim djelovanjem odigrala veliku ulogu u razvitku kulturnog života i pisane djelatnosti koja je do izražaja mogla doći tek nakon prestanka turske vlasti. Generalno je učilište sa svoje dvije visoke škole iznjedrilo nastavnike koji su svojim djelovanjem zadužili povijest hrvatske kulture brojnim teološkim i filozofskim spisima, nabožnim djelima u duhu katoličkog baroka, gramatičkim i pravopisnim raspravama te povijesnim spisima.

Budinski je kulturni krug dao niz priloga s područja nabožne literature, historiografije te homiletičke i katehitičke književnosti.

3.3 Značaj visokih škola u Budimu

Visoke su škole u Budimu osamnaestoga stoljeća prvo obrazovno središte Bosne Srebrene i kasnije Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. One su centri stvaralaštva teološke i filozofske literature koja je većim dijelom ostala u rukopisima, te općenito stvaralaštva u duhu hrvatske nacionalne i kulturne tradicije. Rafo Bogišić²⁴ ističe kako je književno stvaranje budinskoga kulturnog kruga i ostalih franjevaca Bosne Srebrene određeno naobrazbom autora i potrebom čitalačke publike.

²² Djela teološke kontroverzije između katolika i pravoslavnih kršćana nisu rijetkost među pripadnicima budinskoga kulturnog kruga. Vilov je djela teološke kontroverzije s pravoslavnim kršćanima pisao u pomirljivome tonu, bez želje za vjerskim razmimoilaženjem i s ciljem pružanja svima iste poruke na prihvatljiv način (Hoško, 2011: 68).

²³ *Epistole i Evangjela priko sviju nedilja i blagi dneva svetih godissnji* (Budim, 1740.).

²⁴ Prema Hoško (2011: 92).

Budimski se kulturni krug formirao uz dvije škole budimskoga Generalnog učilišta, a među brojnim se stvarateljskim imenima ističu Antun Bačić, Stjepan Vilov, Jeronim Filipović i „osobito enciklopedist Emerik Pavić.“²⁵

Bosna Srebrena, velika franjevačka pokrajinska zajednica, nakon Bečkog rata bila je prisutna u čak tri države: u Bosni i Hercegovini pod turskom vlašću, u Dalmaciji pod vlašću Venecije, te u Slavoniji i Podunavlju u sastavu zemalja Habsburške Monarhije (Hoško, 2011: 84). Književno je djelovanje pripadnika budimskoga kulturnog kruga usmjereno Hrvatima u mađarskom Podunavlju, Slavoniji, Srijemu, Bosni, ali i u kontinentalnom dijelu Dalmacije. Svojim je kulturnim djelovanjem taj krug imao presudnu ulogu u razvitku kulturnog života Hrvata u narodnoj dijaspori na krajnjem sjeveru njegove etničke pripadnosti (Hoško, 2011: 85).

3.4 Stvaralaštvo pisaca budimskoga kulturnog kruga

Šimun Mecić odigrao je veliku ulogu u očuvanju hrvatskoga jezika. Autor je djela *Cvitak pokornih aliti knishice sedam pismi pokorni s officiom s. Krixa i drugim mlogim bogogliubnim molitvam kako i s naukom karstianskim nakichenie* (Budim, 1726.) koje sadrži molitveni, katekizamski i pjesmarički dio. Mecić je nastojao prilagoditi biblijske tekstove za molitvene potrebe vjernika.

Lovro Bračuljević bio je profesor Bogoslovne škole od 1723. do 1733., a potom dekan budimskoga generalnog učilišta. Poznata su dva njegova djela: *Dobar put putovanja karstjanskoga u raj višnjega uživanja* (Budim, 1730.) i *Uzao serafinske naški goruće ljubavi* (Budim, 1730.).

Uz Mecića i Bračuljevića, **Luka Karagić** pripadnik je budimskoga kulturnog kruga, a njegova je *Molitvena knjižica*, koja promiče pobožnost u duhu poslijetridentske katoličke obnove, izgubljena.

Mecićevo nasljednik **Stjepan Vilov** napisao je *Razgovor prijateljski megju kerjaninom i ristjaninom* (Budim, 1736.)²⁶ i *Krataki krotak razgovor megju kerstjaninom i ristjaninom* (Budim, 1741.). Emerik Pavić, kojega je u kulturnu djelatnost uputio upravo fra Stjepan Vilov (Kolenić, 2006: 264), ističe njegov značaj u pronalaženju pravopisnih rješenja te stihovima u svom djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta,

²⁵ Hoško (2011: 62).

²⁶ Hoško (2011: 78): „Emerik Pavić ne smatra ovo djelo polemičkim i ne ubraja ga u teološku kontroverziju.”

1768.) odaje priznanje Vilovljevu doprinosu pravopisnoj normi. Pavićeva pjesma od 70 stihova *Od Slovoslojja Slovinskoga* počinje priznanjem svome starijemu subratu za uređivanje najmlađega od grafijskih sustava, slavonskoga: „U Ovomu naffem Okoliffu / Sloxni ljudi fvi jednako piffu / Od pokoinog Fra Stipe Villova / Slloxno mechat naucsifse slova.“ (NGD, 114, 3-6). U ovim je stihovanim pravopisnim pravilima Pavić iznio prijedloge svoga prethodnika koje je i sam slijedio.²⁷ Hoško ističe kako je „pravopisom Hrvata u Podunavlju i najvećeg dijela slavonskih pisaca u 18. st. postao pravopis koji je na krajnjem sjeveru hrvatske etničke dijaspore predložio Stjepan Vilov“,²⁸ smatrajući kako upravo ta činjenica pokazuje snagu i značenje franjevačkog budimskoga kulturnog kruga.

Izrazito kontroverzističko²⁹ djelo *Istina katoličanska* (Budim, 1732.), ujedno i prvo djelo teološke kontroverzije između katolika i pravoslavaca nastalo u budimskom kulturnom krugu, napisao je **Antun Bačić**. Bačić je starješina budimskoga samostana, a pridružuje se samome početku djelovanja budimskoga kulturnog kruga hrvatskih franjevaca. Recenziju njegova djela piše Stjepan Vilov, što dokazuje „da Bačić također pripada budimskom kulturnom krugu, premda nije bio profesor visokih škola u Budimu.“³⁰ Upravo je Bačić proširio tematske okvire budimskoga kulturnoga kruga na teološke polemike s pravoslavicima i mariološko-marijanska pitanja. Marijanskoj literaturi pripada njegovo djelo *Xivot Boxje Kraljice i Gospoje nasse prisvete Divice Marie popraviteljice gria Eve i povratiteljice milosti...* (oko 1750. ili 1751.).³¹ Tomo Matić navodi da je izvorno djelo napisala Marija iz Agride: „Najprije u jezik španjski od iste pisan pak u talijanski i latinski prinešen i najposli u ilirički u kratko skupljen i sabran.“³²

Pastoralno-katehetski priručnik *Dušu čuvajuće pohođenje* (Budim, 1750.) napisao je Požežanin **Jerolim Lipovčić**. Nastavio je Vilovljeva nastojanja oko pronalaska grafijskih rješenja o čemu će biti više riječi u poglavlju o grafiji.

Hrvatska pučka mariologija u 18. stoljeću ne broji mnogo djela, ali je zbirka marijanskih propovijedi *Dužna slava sinovskoga bogoljubstva* (Budim, 1751.) **Antuna Papušlića** jedno od

²⁷ Grafijski je sustav djela Emerika Pavića i vremena u kojemu je stvarao obrađen u istoimenom poglavlju.

²⁸ Hoško (2011: 83).

²⁹ Nastavnici visokih budimskih škola pisali su knjige teološke kontroverzije s pravoslavnim kršćanima.

³⁰ Hoško (2011: 69).

³¹ Milovan Tatarin (*Ivan Velikanović*, Slavonski Brod, 2003., 23) tvrdi da je knjiga otisnuo u osječkoj franjevačkoj tiskari. Prema Hoško (2011: 69).

³² Matić (1945: 143).

njih. Papušlić je bio dekan generalnih učilišta u Budimu od 1756. do 1757., a u Osijeku od 1759. do 1764.³³

Jeronima Filipovića pratio je glas jednoga od najboljih hrvatskih propovjednika, a njegove su propovijedi *Pripovidanje nauka kršćanskoga* (Mleci, 1750., 1759., 1765.) objavljene u tri sveska. Stvarajući u duhu poslijetridentske katoličke obnove, Filipović je sadržajem svojih djela poticao vjernike na kršćansko ponašanje.

3.5 Hrvatski kulturni krug u Budimu

Od 1757. godine Hrvati u crkvenome pogledu predstavljaju organiziranu skupinu pod okriljem franjevaca redovničke pokrajine Bosne Srebrene, a nakon toga ju okupljaju franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Hrvatski su franjevci svojom svestranošću i plodnošću stvaralaštva te djelovanjem na različitim područjima kulture stvorili hrvatski kulturni krug u Budimu. Bogatoj djelatnosti i kontinuiranom djelovanju toga kruga doprinijela je vezanost djelatnika hrvatskog kulturnog kruga za rad visokih franjevačkih škola u Budimu.

Visoke su škole hrvatskih franjevaca svojim sadržajnim i kontinuiranim radom u Budimu dale značajan doprinos kontinuitetu djelovanja budimskoga kulturnog kruga. Veliki doprinos u stvaranju i djelovanju hrvatskog kulturnog kruga u Budimu dala je književna tradicija franjevaca Bosne Srebrene koju su oni njegovali već u 16. stoljeću. Budim je mjesto hrvatskog kulturnog stvaranja zbog brojnosti hrvatskog stanovništva u ugarskom Podunavlju i samom Budimu (Hoško, 2011: 97). Budući da je Stjepan Vilov bio profesor u visokim bogoslovnim školama, povezao je franjevačka generalna učilišta u Osijeku i Budimu. Knjige koje je pisao postale su „kulturnopovijesni dokument o izgradnji kulturnog identiteta podunavskih Hrvata sredinom 18. stoljeća.“³⁴

Pripadnici hrvatskoga budimskog kulturnog kruga osamnaestoga stoljeća većinom su započeli svoje književno stvaranje u okviru Bosne Srebrene, „najjače katoličke crkvene organizacije na periferiji turske carevine od Jadrana do Budima.“³⁵ Diobe Bosne Srebrene u drugoj polovici 18. stoljeća obuhvaćaju tri razdoblja³⁶ važna za povijest budimskih franjevačkih

³³ Hoško (1978: 150).

³⁴ Hoško (2011: 83).

³⁵ Matić (1945: 18).

³⁶ Prvo razdoblje (1699.-1735.), drugo razdoblje (1735.-1757.) i treće razdoblje (1757.-1783.). Prema Hoško (2011: 97).

visokih škola koje su u razdoblju od 1699. do 1783. bile nositeljice djelovanja budinskoga kulturnog kruga. Riječ je o vremenu Pavićeva djelovanja u Budimu³⁷ kada su visoke škole okupljale svoje predavače iz cijele Bosne Srebrene. Uloga visokih škola u Budimu i Osijeku bila je presudna za povezanost³⁸ pisaca budinskoga kulturnog kruga s ostalim franjevačkim piscima na najširem području Bosne Srebrene, prije dioba i nakon njih. Stoga su administrativno-organizacijske granice³⁹ uzrokovale samo organizacijske promjene i nikada nisu utjecale na književno-jezične veze među franjevačkim piscima.

---

³⁷ Hoško (2011: 97) napominje kako Budinski kulturni krug hrvatskih franjevaca djeluje do sredine 19. stoljeća.

³⁸ Hoško (2011: 98): „Tako je Dalmatinac Jerolim Filipović zajedno s Bračuljevićem i Vilovom predavao u Budimu, a Bosanac Filip Lastrić je bio profesor filozofije u Požegi, dok je Andrija Kačić Miošić studirao u Osijeku. Zato nije slučajno da su Mecić, Bračuljević, Bačić i Vilov istodobno u Budimu započeli svoje književno stvaranje. Književno i teološko nasljeđe ove skupine budinskih profesora prihvaćaju Bračuljevićev učenik Nikola Kesić i Vilovljević učenik Emerik Pavić te Bačićevi nastavljači Velikanović i Rapić, a još prije njih Jerolim Lipovčić. S druge strane, podunavski i slavonski franjevački pisci prate rad franjevačkih pisaca u Dalmaciji i u geografskoj Bosni, pa Emerik Pavić želi i strance upoznati sa stvaralaštvom Andrije Kačića Miošića; Velikanović pak osjeća potrebu prilagoditi *Gospin plač*, a Lanosović *Osminu Serafinsku* Petra Kneževića čitateljima u Slavoniji.“

³⁹ Gabrić-Bagarić (2007: 134): „Postoje podaci o kolanju franjevačkih knjiga između novostvorenih provincija, svjedočanstva o utjecajima pojedinih autora na pisce druge provincije i o popularnosti pojedinih djela izvan granica matične provincije. Slijedom tih spoznaja možemo govoriti o kompleksu franjevačke književnosti neovisno o administrativno-organizacijskim granicama. Na toj činjenici valja inzistirati stoga što se ustalilo atribuiranje pisaca prema regionalnoj pripadnosti (dalmatinski, bosanski, slavonski), a zanemaruje se spoznaja da se njihov književni izraz temelji na književnojezičnoj koine franjevačkih i isusovačkih nabožnih pisaca 17. st., a ne na mjesnom govoru.“

4. EMERIK PAVIĆ (1716.-1780.)

Franjevac⁴⁰ Emerik Pavić u povijesti crkvene književnosti ostavlja trag kao pisac brojnih djela duhovne tematike na hrvatskome i latinskome jeziku u stihu i prozi, a prevodio je i s njemačkoga jezika. Pavić je bio vrstan teološki znalac, uvjerljiv i jezgrovit propovjednik, predan povjesničar i filolog, „enciklopedist istaknutih i svestranih sposobnosti, višestruk po usmjerenosti u vrstama kulturnoga stvaranja“⁴¹. Temelje njegova opsežnoga i svestranoga rada čini franjevačka tradicija nekadašnje Bosne Srebrene, potom Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i budimskoga književnog kruga čiji je, prema mišljenju Franje Emanuela Hoška, najznačajniji predstavnik (2011: 95).

4.1 Značajne godine i datumi Pavićeva života

5. siječnja 1716.⁴² Emerik (Mirko) Pavić rođen je u Budimu, a krsno ime mu je bilo Ivan
1734. odlazi u franjevce u Veliku kraj Slavonske Požege i pristupa Velikoj Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj
- 1736.-1739. kod istaknutog urednika budimskoga hrvatskog lekcionara fra Nikole Kesića studira filozofiju u Budimu
1738. kaločki biskup Gabrijel Patačić zaređuje Pavića za đakona
1739. prima red prezbiterata
8. veljače 1739. održao je svoju prvu misu u isusovačkoj crkvi u Budimu

⁴⁰ Lukšić, Pranjić i Vlastelić (2015: 105) Pavića nazivaju podunaskim franjevcem. Hoško (2002: 188) objašnjava kako je stvaralaštvo budimskoga kulturnog kruga „po svome nadahnuću, htijenju i tečevinama općehrvatsko ili barem sjevernohrvatsko. U tome smislu pribrajanje kulturnih radnika budimskoga kulturnog kruga među podunavske, bačke ili slavonske kulturne pregaoce ima opravdanje samo ako se želi naglasiti mjesto njihova rođenja ili mjesto djelovanja. No nema opravdanja ako se tim nazivima želi definirati sadržaj stvaralaštva i namjere djelatnika.“ Ante Sekulić Pavića određuje bunjevačkim piscem, upozoravajući kako ga se, uz N. Kesića, J. Jakošića i druge pisce iz Podunavlja, često naziva „slavonskim“ piscem (Sekulić, 2006 : 60). Geza Kikić u svojoj *Antologiji poezije bunjevačkih Hrvata* navodi Emerika Pavića i Grgura Peštalića kao značajne franjevačke pjesnike u 2. polovici 18. stoljeća (Kikić, 1971: 63). Tomo Maretić (1910.) u svoju analizu jezika slavonskih pisaca uključuje i Pavića, kao i Loretana Despot (2005.) koja piše knjigu *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)*. U ovome je radu, tragom posljednjih dvaju autora, Emerik Pavić također nazvan slavonskim piscem.

⁴¹ Hoško (2002: 164).

⁴² Franjo Emanuel Hoško (2000: 174) ističe kako od Horanyia (Horanyi, Alexivs. 1777. *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*. Posonii: III. svezak, 48-50) svi Pavićevi biografi preuzimaju podatak da je rođen u Budimu 1816. godine. U ovome su radu biografski podatci preuzeti iz knjige Franje Emanuela Hoška *Slavonska franjevačka učilišta* (Zagreb, 2011.) i knjige Hrvojke Mihanović-Salopek *Iz Duhovnog Perivoja* (Zagreb, 2006.).

- 1739.-1742. studira teologiju na generalnim učilištima u Budimu kod profesora Antuna Pavlovića, Jerolima Lipovca i Josipa Jankovića;
- četvrtu godinu sluša na franjevačkoj visokoj bogoslovnoj školi generalnog učilišta u Osijeku kod Filipa Radića, Franje Ivanovića i Ivana Lukića (1742./43.)
1743. u Budimu polaže ispit za profesora filozofije
- 1743.-1746. predaje filozofiju na Učilištu u Baji
1746. postaje zamjenik gvardijana Stjepana Vilova; preuzima uređivanje hrvatskog kalendara i nastavlja ga uređivati do smrti
1747. nakon gvardijanove smrti izabran je za budimskoga gvardijana
- 1747-1749. bio je samostanski gvardijan u Budimu
- 1748.-1750. postaje tajnik franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga
1750. polaže ispit za profesora teologije u Požegi i prima titulu generalnog lektora
1750. – 1761. predaje dogmatsku teologiju na Generalnom učilištu u Budimu
1761. postaje lektor jubilat
1762. i 1769. bio je povjerenik Vrhovnika reda za franjevačku provinciju Immaculatae Conceptionis (Bezgrešnog Začeca) u Bugarskoj
15. travnja 1780. umire u Budimu u šezdeset i četvrtoj godini života (obavljao je dužnost dekana visokih franjevačkih škola u Budimu od 1761. do svoje smrti te sam sebe naziva *skula vladalac*) (Hoško, 2011: 96).

4.2 Emerik Pavić – najznačajniji graditelj budimskoga kulturnog kruga

Najplodniji pisac budimskoga kulturnog kruga i njegov najznačajniji graditelj bio je franjevac Emerik Pavić (Hoško, 2011: 95). On je središnja osobnost razdoblja koje počinje 1757., kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine.

Slavonski franjevci svojim književnim stvaralaštvom ulaze u okvir katoličke obnove te sve do pred kraj 18. stoljeća svojim djelima obuhvaćaju samo crkveno-nabožne teme, kao uostalom i pisci hrvatskoga budimskog kulturnog kruga. Idejni odmak od hrvatske književnosti katoličke obnove u drugoj polovini 18. stoljeća daje Emerik Pavić. U djelu *Ramus viridantis olivae* (Budim, 1766.) Pavić naglašava kako su franjevci 1699. godine svoj budimski samostan proglasili školskim središtem cijele Bosne Srebrene i time pokazali kako je njihovo djelovanje nadišlo samo vjerske i crkvene poslove (Hoško, 2011: 94).

Pavić je prvi od pripadnika budimskog kulturnog kruga⁴³ napravio taj iskorak iz tradicionalnog, općeprihvaćenog pisanja u duhu katoličke obnove prema stvaralaštvu u službi prosvjećivanja. Franjevački pisci u Podunavlju i Slavoniji⁴⁴ također su se otvorili za širenje prosvjete i kulture koja izlazi iz okvira vjerskoga sadržaja. Tako nastaju gramatike, ratne kronike i prigodno pjesništvo s težnjom vjerskog, kulturnog i prosvjetnog uzdizanja puka. Poezija se u 18. stoljeću pojavljuje kao novi žanr, a iskorak prema novim temama, uglavnom povijesnim, potvrđuje jačanje interesa za narodnu prošlost (Gabrić-Bagarić, 2007: 135). Dakako, nije se pisalo u skladu s prosvjetiteljstvom racionalističke idejne usmjerenosti, nego u skladu s austrijskim državnim prosvjetiteljstvom, takozvanim jozefinizmom.

Idejni je pomak u razmišljanju i djelovanju franjevac budimskog kulturnog kruga očit i u njihovoj djelatnosti prevođenja i objavljivanja jansenističkih⁴⁵ djela u čemu prednjači Emerik Pavić koji „prevodi i objavljuje djela iz pologa kasnog jansenizma ili bliska duhu tog pokreta, koji je ubrzo ugrađen u idejni sustav jozefinizma.“⁴⁶

Pavićeva je prosvjetiteljska uloga vidljiva na nekoliko razina njegova djelovanja (Hoško, 2002: 168). Stihovanim *Cvitom likarije* (1768.) približio je narodu poznato srednjovjekovno medicinsko djelo u želji da poveća kvalitetu života svojih suvremenika. Uređivanjem hrvatskih kalendara također se okreće svakodnevici ljudi i njihovim čitateljskim

⁴³ Sekulić (1990: 307) upozorava kako zvučna imena pisaca budimskog kruga nisu usmjerena samo nabožnim djelima, nego rješavanju pitanja hrvatskog pravopisa (S. Vilov, L. Bračuljević, E. Pavić), liječničkih uputa, filozofskih problema i narodnih epova.

⁴⁴ Franjevci su jedini u osamnaestome stoljeću mogli pokrenuti kakav takav književni rad u Slavoniji jer svjetovne inteligencije gotovo nije ni bilo (Vodnik, 1994: 4). Vodnik (1994: 6/7) je o *dobu prosvjećivanja* u Slavoniji 18. stoljeća pisao: „Ova nova struja stvorila je novo doba i u slavonskoj književnosti, te je ona za slavonsku knjigu u XVIII. vijeku isto, što renesansa za dubrovačko-dalmatinsku, a reformacija za kajkavsku knjigu.“

⁴⁵ Jansenizam je dogmatski, moralni i politički pokret u 17. i 18. st. koji je dobio ime po svom začetniku, profesoru teologije i biskupu u Ypernu, Corneliusu Jansenu (1583.-1638). Čovjek je zbog grijeha praroditelja izgubio mogućnost činiti dobro te se pouzda je samo u savršenu djelotvornost milosti. Cilj je provođenje cjelovitoga programa reformi Tridentskog sabora u Crkvi, uz pomoć države koja reforme u crkvi treba izvesti i bez pristanka središnjih crkvenih vlasti u Rimu (Hoško, 2011: 105/106).

⁴⁶ Hoško (2011: 110).

potrebama koje nastoji unaprijediti i obogatiti. Na trend općega zanimanja za narodnu povijest odgovara prepjevom događaja iz hrvatske povijesti u djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.). Prijevodom djela *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* Andrije Kačića Miošića na latinski jezik u knjizi *Descriptio soluta et rythmica regum, banorum caeterorumque heroum slavinorum seu illyricorum* (Budim, 1764.), Pavić predstavlja hrvatsku povijest europskoj javnosti. „I tako je Pavić latinskim jezikom izdao sažetu parafrazu proze i pjesama prve polovice Kačićeva *Razgovora* (do pada Carigrada u turske ruke (...)) Od 45 pjesama, što ih ima Kačić u tome dielu *Razgovora*, uzeo je Pavić samo dvanaest pa je, znatno ih skrativši, prepjevao njihov sadržaj u strofama crkvenih himna od dva osmerca povezana rimom i jednoga sedmerca bez rime.“⁴⁷ Djelo je posvećeno Ivanu Stehenu Jerebićkomu, „velikomu prepoštu Gjurskomu te meceni i zaštiniku knjige hrvatske.“⁴⁸ Tim svojim angažmanom Pavić postaje prvi u nizu nastavljača i promotora Kačićeva starca Milovana.

Hoško upozorava na dvije bilješke kronike budimskoga samostana koje svjedoče da se Pavić uz pravopisna pitanja bavio i gramatičkim i leksičkim pitanjima. U kronici budimskoga samostana (AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 98)⁴⁹ 29. studenoga 1746. Vilov uz Pavićevo ime stavlja bilješku: „composuerit Principia Illyrica“, što upućuje da je Pavić na molbu tipografa sastavio gramatiku hrvatskoga jezika.

U kronici⁵⁰ je zabilježeno i kako je Pavić priredio *Principia latina versa in Illyrica* i *Vocabularium*, tj. osobitu latinsku gramatiku. To su Pavićeve prva djela nakon kojih slijedi dugi niz njegovih tiskanih djela na latinskome i hrvatskome jeziku.

Iz svih se ovih Pavićevih postupaka iščitava tendencija za nadilaženjem vjerskih zadaća, te za podizanjem nacionalne svijesti i opće prosvjećenosti naroda.

4.3 Popis bibliografskih jedinica Emerika Pavića

Prvi Pavićev biograf je Alexivs Horanyi⁵¹ koji 1777. u djelu *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum* bilježi podatak o Pavićevu mjestu i godini rođenja

⁴⁷ Matic (1945: 88).

⁴⁸ Forko (1889: 3).

⁴⁹ Hoško (2002: 166).

⁵⁰ AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 345 (Hoško, 2002: 166).

⁵¹ Alexivs Horanyi. 1777. *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*. Posonii: III. svezak, 48-50.

(Budim, 1716.).⁵² Horanyi između ostaloga bilježi da je Pavić u rodnome mjestu primio prvu naobrazbu te navodi njegova djela. Grgur Čevapović 1823. u djelu *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis a Capistrano*⁵³ bilježi Pavićeva postignuća nabrajajući dužnosti koje je za života obnašao i ističući ga kao pisca brojnih *iliričkih* i latinskih djela. Ante Sekulić (1969: 91) naglašava kako je Čevapović ponudio prvi popis Pavićevih djela na latinskom jeziku koji je poslužio za sastavljanje potpune bibliografije ovoga pisca.⁵⁴

Hoško (2011: 117) upozorava kako su najpotpuniju bibliografiju Pavićevih djela predložili Ivan Kukuljević Sakcinski⁵⁵ i Ante Sekulić.⁵⁶ Oba autora navode po 19 Pavićevih djela, ali po 7 različitih. Hoško upozorava da tome popisu „Trebaju još pribrojiti knjige koje 1770. spominje, čini se, sam Pavić u Kronici franjevačkog samostana u Budimu (AFSB, *Protocollum conventus Budae*, I, 345).“⁵⁷ Nisu poznati točni naslovi tih knjiga budući da bilješka donosi samo sadržajne naslove djela. Ivan Kujundžić⁵⁸ u svojoj opsežnoj bibliografiji bunjevačko-šokačkih Hrvata nabraja 21 Pavićevo djelo.

Pavić je bio najplodniji pisac budimskoga kulturnog kruga koji je stvarao tiskana i rukopisna djela, autorska i prevedena, na latinskome i hrvatskome jeziku, a po sadržaju to su dogmatski sastavci, prigodni govori, homiletski spisi, djela biblijskoga sadržaja, asketička literatura, povijesna djela, medicinski spisi, ostvarenja u stihu i kaehetski priručnici (Hoško, 2011: 95/96).

U popisu Pavićevih djela uz svaki je naslov stavljena kratica spomenute trojice autora (IKS – Ivan Kukuljević Sakcinski; AS – Ante Sekulić; Ivan Kujundžić – IK) koji Pavićev naslov navode, te kratica koja označuje da je djelo naveo Franjo Emenuel Hoško (FEH) u popisu Pavićevih bibliografskih jedinica u knjizi *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (Zagreb, 2000: 175) ili u kojoj drugoj knjizi koja je onda u bilješci posebno navedena:

⁵² Jelica Golić (1956: 28/29) bilježi godinu 1696. kao godinu Pavićeva rođenja: „Najplodniji pisac toga vremena je pjesnik, književnik i učenjak Mirko Pavić (1696-1780), profesor filozofskog i teološkog fakulteta.“

⁵³ Čevapovic, P. Gregorius. 1823. *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis a Capistrano*. Budae, VII-XII, 228, 301, 320.

⁵⁴ Sekulić (1969: 91): „Potpuniji popis djela našli smo u šematizmu provincije sv. Ivana Kapistrana za god. 1887.“

⁵⁵ Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1860. *Bibliografija Hrvatska*. Zagreb, knj. 1, 119-121.

⁵⁶ Sekulić, Ante. 1969. Tri priloga hrvatskoj kulturnoj povijesti. *Kačić*, god. II, 99.

⁵⁷ Hoško (2011: 117).

⁵⁸ Kujundžić, Ivan. 1969. Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata. *Rad JAZU* 355, 683-688.

Descriptio soluta et rytmica regum, banorum caetorumque heorum slavinarum seu illyricorum (Budim, 1764.); AS; IK; FEH;

Epistole i Evangjelja priko sviu godišnji nediljah i svetkovina (Budim, 1762.;⁵⁹ 1764.;⁶⁰ 1808.⁶¹);

Exemplar encomiorum commodo seraphicae juvenus donatum (Budim, 1754.); AS; IK; FEH;

Exhoratio oratorie deducta et antecapitulariter dicta (Budim, 1760.); AS; IK; FEH;

Flos medicinae (Pešta, 1768.); IKS; AS; IK;⁶² FEH;

Fragmenta poetica e variis poesos exercitationibus concinnata (Budim, 1762.); AS; IK;⁶³ FEH;

Jezgra nauka kerstjanskoga (Budim, 1754.); IKS; IK; FEH;

Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladež (Budim, 1769.); IKS; AS; IK; FEH;

Kalendar ilirski (Budim, 1754. -1780.);⁶⁴ IKS;

*Knjige od sv. Pisma poroda i izhoda*⁶⁵ – IKS;⁶⁶ AS;⁶⁷ FEH;⁶⁸

*Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*⁶⁹ (Budim, 1778.); IKS; AS; IK; FEH;

⁵⁹ FEH.

⁶⁰ IKS; AS; IK.

⁶¹ IK.

⁶² Kujundžić (1969: 686): „Ovo je djelo u hrvatskom prijevodu objavljeno 1846. u časopisu „Zora dalmatinska“. [Prijepis Beate Milašin u Bk. 21 x 34,3 cm. 30 str.]“

⁶³ Kujundžić (1969: 689) Pavićevo djelo *Fragmenta Poetica* navodi s izdanjem u Budimu 1782. godine, uz bilješku: „*Schematismus S. J. a Capistr.* iz 1887. godine spominje ovo djelo u *Appendixu* na str. 17, ali veli da je tiskano u Budimu 1762. godine.“

⁶⁴ Vilov je 1746. godine predao uredništvo hrvatskoga kalendara Paviću koji ga je uređivao sve do smrti. (Hoško, 1978: 157).

⁶⁵ Kukuljević (1860: 121) i Sekulić (1969: 99) bilježe naslov *Knjige sv. Pisma poroda i izhoda*.

⁶⁶ Kukuljević (1860: 121) ne bilježi podatak da je djelo u rukopisu već navodi da mu je nepoznato mjesto i godina izdanja: *M. i g.?*

⁶⁷ Uz bilješku u zagradi: *ostalo u rukopisu* (Sekulić, 1969: 99).

⁶⁸ Hoško (2000: 175) bilježi da je to izgubljeni rukopis.

⁶⁹ Hoško posebno navodi djelo *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja* (Budim, 1778), a posebno djelo *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uregjeno književstvo* (Budim, 1778.). Ovo je zapravo jedno djelo kojemu puni naslov glasi: OCA POSSTOVANOG GOFFINE PRAVOVIRNO, PO MISALU CERQVENOMU UREGJENO KNJIXENSTVO *iliti*: KRATKI NAUCI, I TOMACSENJA SVIU NEDILJNI I GLAVNI SVECSANI EVANGJELJAH, I ISTA VIRE, I DILLOREDNOG XIVLJENJA IZ NJI UMENJA IZVAGJENA, ù KOIMASE SVA ONA TOMACSE KOJANOSU PRAVOVIRNOM KERSTJANINU ZA DOBITJE SPASENJA POTRIBNA. *TOMACSESE* I CERQVENE CEREMONIE, ILITI: NACSINU PO CERQVENOMU, OCSITA SA SLAVOM PRIGIBANJA, KADENJA, I OSTALI DUHOVNI OBSLUXIVANJA OBICSAJI. *Iz Nimacskog ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik prineffena* PO O. F. EMERIKU PAVICHU, Reda S. O. Fran. Deroxave S. Ivana Capistrana, I *s-dopusštenjem Stareffinah na fvitloft dana Godine MDCCLXXVIII*. Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Kratk nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evangjelja*, Sekulić (1969:

Libellus de gratiis B. V. Mariae Radnensis – FEH;⁷⁰

Mali katekizam (Budim, 1775.); FEH;⁷¹

Molitvena knjiga s nikim pismam duhovnim (Budim, 1769.); IKS; AS; IK;

Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga (Pešta, 1768.); IKS; AS; IK; FEH;

Nauk katoličanski (Budim, 1759.); FEH;⁷²

Novi i glavni u dvanaest stazicah razdiljeni put nebeski (Budim, 1772.); IKS; AS; IK; FEH;

Ogledalo temelja vire i zakona katoličanskoga (Budim, 1759.); IKS;⁷³ AS; IK; FEH;

Obširni nauk kerstjanski s nadodanim duhovnim pismam (Budim, 1755.); IKS; AS; IK; FEH;

Pedagogia christiana (Budim, 1771.-1774.); FEH;⁷⁴

Positiones theologicae ex tractatu de Angelis (Budim, 1757.); FEH;

Principia Illyrica (Budim, 1746.);⁷⁵ – izgubljena gramatika; FEH;

*Principia latina versa in Illyrica i Vocabularium*⁷⁶ (Budim, prije 1770.) – izgubljena gramatika i rječnik; FEH;

Prišašće (Budim, 1762.); IKS; IK; FEH;

Prodromus asceticus recte ducens tramite ad spiritualis vitae perfectionem (Budim, 1767.); AS; IK; FEH;

99) bilježi naslov *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo*, a Kujundžić (1969: 688) bilježi puni naslov *Oca posstovanog Goffine pravovirno, po misalu cerquenomu uregjeno knjixenstvo, Ilti: Kratki nauci, i tomacsenja sviu nediljni i glavni svecsani evangjeljah ...*

⁷⁰ Hoško (2000: 175) bilježi da ga je preradio i izdao Marijan Jaić.

⁷¹ Hoško (2000: 175) bilježi da je to prijevod „Der kleine Katechismus“ I. Felbigera, u rukopisu predan M. F. Krtici.

⁷² Hoško (^a1985: 112): „Paviću treba također pripisati autorstvo katekizma *Nauk katoličanski u pitanja i odgovaranja ... u tri skule razdilit* (Budim, 1759.).“

⁷³ Kukuljević (1860: 120) posebno, pod brojem 1309, navodi i djelo *Ogledalo dogadjajah sv. Pisma staroga i novoga zakona*. U Budimu pri Fr. Lavoslavu Landeru 1759., str. 693. Mjesto i godina izdanja, kao i broj stranica, isti su kao kod djela *Ogledalo temlja vire*, navedenoga pod brojem 1389. Uz *Ogledalo temelja vire* Kukuljević (1860: 119) bilježi da *Ima više međorezah*.

⁷⁴ Hoško (2000: 175) pretpostavlja da je ovo izgubljeno djelo bilo vjerojatno u rukopisu.

⁷⁵ Prema Hoško (2000: 175). Izgubljena hrvatska gramatika, sastavljena na molbu tipografa. Hoško bilježi izvor ovoga podatka: AFSB, Protocollum conventus Budae, I, 98: Pavić „composuerit Principia Illyrica“ bilježi Vilov 29. XI. 1746. u kronici budimskog samostana (Hoško, 2002: 166).

⁷⁶ AFSB, Protocollum conventus Budae, I, 345. Prema Hoško (2002: 166).

Propugnatio thesium theologiarum de Sanctissima Trinitate (Budim, 1759.); FEH;

Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba (Budim, 1762.); IKS; AS; IK; FEH;

Protumačeni katekizam (Budim, 1775.); FEH;⁷⁷

Psaltir iliti pisme Bogu posvećene kralja Davida (Budim, 1774.); IKS;⁷⁸ FEH;⁷⁹

Putovanje duhovno u stazice različitog bogoljubstva razdijeljeno (Pešta, 1769.); IKS; IK; FEH;

Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus (Budim, 1766.); IK; AS; FEH;

Ručna knjižica za utiloviti u Zakon Katoličanski obraćenike (Pešta, 1769.); IKS; AS; IK; FEH;

Spes evacuata hoc est theses theologicae ex tractatu de visione beata (Budim, 1754.); FEH;

*Treći sad iliti iztomačenje trećega reda*⁸⁰ (Budim, 1769.); IK;⁸¹ FEH;

Tri dara duhovna s-govorenjem predikatorskim navištena i istomačena (Budim, 1755.); IKS;⁸²
AS; IK; FEH;

Via crucis pro usu provinciae s. Joannis a Capistrano (Budim, 1764.); FEH.

4.4 Stvaralaštvo Emerika Pavića (izvori za jezičnu analizu)⁸³

„**Tri dara duhovna**“ (Budim, 1755.) – /naslovnica/ + A2-B3 nepag.⁸⁴ 14 stranica (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

Djelo pripada homiletičkoj ili propovjedničkoj literaturi, a napisano je na svega 14 stranica. Na samome početku djela istaknut je moto na latinskome i hrvatskome jeziku: *Vidi*

⁷⁷ Hoško (2000: 175) bilježi da je to rukopisni prijevod austrijskog „Erläuterter Chatechismus“ predan đakovačkom biskupu M. F. Krtici.

⁷⁸ Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Psaltir iliti pisme Davidove*, a mjesto i godinu izdanja stavlja pod upitnik: *M. i g.?*

⁷⁹ Hoško (2000: 175) bilježi da je jedan primjerak rukopisa u sjemenišnoj knjižnici u Đakovu i da je to prijepis Luke Jelića.

⁸⁰ Premda je ovo Lipovčićevo djelo, a Pavić ga je priredio za tisak, pribraja ga svojim knjigama (usp. AFSB *Protocollum conventus Budae*, I, 345). Prema Hoško (2002: 167/8).

⁸¹ Kujundžić (1969: 687): „Ovo djelo ne bi spadalo u ovu bibliografiju, jer je Lipovčić rodom iz Požege. No jer je djelo poslije piščeve smrti izdao Mirko Pavić, ono je ovdje našlo mjesto.“

⁸² Kukuljević (1860: 119) bilježi naslov *Tri dara duhovna na svetkovinu sv. Katarine*.

⁸³ Djela su opisana prema godini izdanja, od najstarijeg prema najnovijem.

⁸⁴ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 14, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Thema*.

coram me vitem, in qna⁸⁵ erant tres propagines. Gen. 40. / Vidiofam pridamnom panj vinski, na kojemu biau tri loze.

U samomu je naslovu djela istaknuta svetkovina svete Katarine, djevice i mučenice, te tri dara duhovna koja vjerni primaju po Božjoj milosti. Kako je u motu djela najavljeno, tri su dara duhovna tri loze na vinskome panju. Iz teksta se doznaje da su darovi blago oproštenja Svetog Oca Pape, povlašteni oltar kod kojega se srijedom prikazuju svete mise za duše u Čistilištu, a treći su dar blagoslovljena zvona. Sadržaj je ove knjižice pisan u jedinstvenome tekstu koji nema podnaslove niti poglavlja.

„**Nauk katolicsanski**“ (Budim, 1759.) – /naslovnica/ + A2-F6 nepag.⁸⁶ (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu).

Sadržaj je ovoga katekizma izložen u obliku pitanja i odgovora. *Mesftar* počinje pitanjem: *Kojeſi ti Viræ?* (NK, 1, 3), a *Ucſitelj* odgovara: *Jafam Kerſtianin Viræ Katlicſanskæ* (NK, 1, 4/5). Pet *poglavutih* stvari razloženo je redom: *Od pravæ Viræ* (NK, 2, 8); *Od Sveti Sacramenata* (NK, 4, 15); *Od Ljubavi* (NK, 6, 21); *Od uffanja* (NK, 8, 19); *Od pravde Kerſtianske* (NK, 10, 12).

U punome je naslovu djela naglašeno da ono sadrži tri *skule*: *Perva Skula. Od male Dice, koja baſs niſta neznadu* (19-22); *Druga Skula. Za onæ, koifu dobro ucſili pervu Skulu, navlaſtito za dicu, kojaje ispovidaju, i pricſeſchuju* (22-64); *Trecha mala Skula. U Koijoi ſamo naipotribitie Stvari, i pitanja trechæ velikæ Skulæ hocheſe prid ocsi ſtaviti onima koi duboko, i ſſiroko tomacsenje ili nemogu dokucſiti, ili nemogu imati* (64/5). Slijedi tumačenje dvanaest članaka katoličke vjere, te podjela dana na sate koje pobožna djeca trebaju osobito štovati.

Zabilježene su i brojne pjesme koje se pjevaju nedjeljom i blagdanima na misama, pjesme koje štiju svetce i svete i one koje služe u različitim crkvenim prilikama. Katekizam završava primjerom služenja svete mise.

⁸⁵ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *qua*.

⁸⁶ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 144, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Ulazak, iliti Pocsetak maloga Nauka Katolicsanskoga*.

„**Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga**“ (Budim, 1759.) – /naslovnica/ /13/ + 693 + /7/ str. sa slikovnim prilozima. (franjevački samostan Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu)

Emerik Pavić preveo je djelo autora koji piše pod pseudonimom⁸⁷ „gospodin Rayaumont, prior od Sombrevala“. Ovo je djelo biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta, što Pavić ističe u samome naslovu djela objašnjavajući da je to „Sveto Pismo iliti Jezgra sviu dogagjajah Staroga i Novoga Zakona s-tolmacsenjem svetih otaca pomissana“. Pečuški je biskup Juraj Klimo⁸⁸ (György Klimò) inicirao i potpomogao tiskanje prvog biblijskog katekizma na hrvatskome jeziku te mu Pavić posvećuje svoj prijevod. U posveti Pavić naglašava namjenu ovoga prijevoda obraćajući se svome dobročinitelju: „Primate dakle s-obicsajnom ljubeznivoštiom Vafsom i ovu Knjixicu, kojanoje mogucha štanovitošt Bogoljubštvu dati, á Koristna naštojanja ù puku probuditi, kakonti i opacsinfva iskoriniti, i Najposli k-Nebeskom uxivanju fvakog nju sftiucheg, i obsluxujučehg privefti.“ (OTV, Posveta,⁸⁹ 6/7, 19-24/1-3).

Hoško (^b1985: 159-168) piše članak o *Ogledalu temelja viræ i zakona katolicsanskoga*, naglašavajući kako je ta knjiga po svom sadržaju prvi cjeloviti priručnik biblijske povijesti na hrvatskom jeziku.

Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga sadrži dva dijela: *Jezgra Svetoga pisma. Knjiga Poroda* – Stari zavjet (1-459) i *Jezgra Svetoga pisma Novoga zakona iliti Zakona Isukerstovoga* – Novi zavjet (461-693), a podnaslovi knjige slijede kronologiju zbivanja s naglaskom na povijesne događaje. Budući da su događaji iz Biblije prepričani i objašnjeni, vrlo je malo biblijskog teksta u samome djelu. Pavić je želio da djelo služi katehizaciji odraslih.

Pavićev suvremenik Ivan Pajvanović napisao je u dodatku ove knjige panegirik⁹⁰ Emeriku Paviću *Čestitovanje pivalačko sverhu S/vetog/ Pisma u jezik slovinski prenesenog pisaocu prikazano*, svjedočanstvo o Pavićevoj značajnoj ulozi među Hrvatima u Budimu.⁹¹

⁸⁷ Ovaj se pseudonim pripisuje dvojici autora, te autorstvo izvornika ostaje neriješenom zagonetkom. Jedan je autor Isaac le Maitre de Sacy, a drugi Nicolas de Fontaine, obojica pripadnici francuskog jansenizma (Hoško, 2011: 111). U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u bilješki ovoga djela kao autor izvornika naveden je Nicolas Fontaine.

⁸⁸ Pečuška je biskupija u razdoblju suradnje biskupa Klime s Emerikom Pavićem obuhvaćala i značajan dio sjeveroistočne Slavonije (Hoško, 2011: 132).

⁸⁹ Posveta naslovljena *PRIUZVISSANI, PRISVITLI, I PRIPOSSTOVANI GOSPODINE!* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 13 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁹⁰ Svečani pohvalni govor u nečiju slavu i čast, pohvalni spis, oduševljena pohvala.

⁹¹ Hoško (2011: 110).

„**Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba**“ (Budim, 1762.) – /naslovnica/ + /7/ + Nediljne predike 132 str.; Svecsane predike 131 str. (Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu)

Naslov je ove zbirke katehetskih propovijedi motiviran dvama biblijskim citatima koje Pavić ističe na početku knjige, odmah iza naslovne stranice, prije *PRIDGOVORA PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM*, dvije rečenice: „Tolmacsenje Ricsi Tvoih profvitljuje. *Pfalam 118*“ i „Uzeoje od nji, i ogriaoseje. *Jfaicæ 44*.“

U *PRIDGOVORU PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM* Pavić kao motivaciju za nastanak ove knjige navodi riječi sv. Pavla učeniku Timoteju o značaju duhovnoga buđenja i širenju spasonosnog *Nauka*. Kao motiv mu je poslužilo i franjevačko geslo koje potječe od svetog oca Franje, a sažeto je u misli da ne živimo samo za sebe već i za druge. Naglašava Pavić i molbe svojih „priateljah, koino zaktivafse daim ù nafs slovinski jezik upifsem Predike.“ (PIO, *PRIDGOVOR PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM*,⁹² 2/3, 19/1-2).

Pavićeve su propovijedi po idejno-tematskoj propovijedi prvenstveno katehetske (Mihanović-Salopek, 2006: 254). Zbirka sadrži dva dijela: *Nediljne predike* napisane su na 132 stranice, a *Svecsane predike* imaju 131 stranicu. *Nediljne predike* počinju za *sedamnaestu nedilju posli Duhova*, a završavaju za *csetvertu nedilju korizmæ*. *Svecsane* su *pridike* posvećene blagdanima koji časte različite svetce i svete, a počinju svetim Mihovilom Arkandjelom. Predzadnja je propovijed *Za mladu, iliti pervu misu novo posvechenog misnika*, a posljednja je, posvećena padu Budima pod tursku vlast, naslovljena *Najposlidnja predika na godissnji dan budimskoga uzetja, recsena drugoga septembra, Godinæ 1759*.

U propovijedima Pavić rabi jednostavnu i preglednu četverodijelnu strukturu:⁹³ predstavljanje osnovne teme, najavljivanje dviju teza, narativno razvijanje teza pozivanjem na crkvene autoritete i zaključivanje teme. Propovijedi su predviđene za desetak minuta govora što obuhvaća oko pet stranica teksta. Većinom su podijeljene na *pervi* i *drugi* dio, rjeđe imaju i *trechi*.

Pišući o jeziku Pavićevih *Predika*, Kolenić (2006: 270/271) zaključuje kako Pavić svoje govorničko umijeće oblikuje pozivanjem na autoritete svetaca, mudraca i povijesnih osoba, te citiranjem brojnih mudrih izreka iz Svetoga pisma, ali i iz drugih vrela.

⁹² *PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 7 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁹³ Mihanović-Salopek (2006: 255).

„**Epistole i Evangjelja**“ (Budim, 1764.) – /naslovnica/ + /4/ + 504 str., sa slikovnim priložima (Muzej Slavonije u Osijeku)

U predgovoru *POLJUBLJENIMA SSTIOCEM* Pavić naglašava kako je na zahtjev *mlogih naffinaca, xelechih imati Sveto Pismo bafs onako, kakoje ù sebi, od ricfi do ricfi* (EIE, 1764, *POLJUBLJENIMA SSTIOCEM*,⁹⁴ 1, 5-7) upravo takvo *od riječi do riječi* na svjetlost dao.

Pavić bilježi da ovome izdanju prethode dva *po Mudrima, i Naucsнима Redovnici na fvitloft dana* (EIE, 1764, *POLJUBLJENIMA SSTIOCEM*, 1, 12/13). Ističe kako je sadržaj ovoga djela koristan, spasonosan i presudan za spasenje. Pavić izražava i žaljenje zbog mnogih spasonosnih djela koja su u ratnim stradanjima uništena, čime je dodatno naglašena važnost ovoga djela.

U predgovoru se Pavić osvrće i na objavljenu *Jezgru*⁹⁵ *kojano za duhovno zabavljenje, i spafonofsni napridak prie 4. godine na fvitloft jeste dana* (EIE, 1764, *POLJUBLJENIMA SSTIOCEM*, 3, 8-10), netočno navodeći da je *Jezgra* objavljena 1760. godine. Smatra da će ova dva djela ispuniti očekivanja onih koji žude čitati i razumjeti događaje Svetoga pisma: *I zato scinim, da ova, i ona knjixica fve Bogoljubne zadvoljiti moxe. Ovosu dva ogleдалa, za blaxeno ogleданje : dva teciva, za ugodno razlagjenje : dva fvitlisfta za jasno prosvitljenj, dvi kite cvitja, za milljubno mirisanje* (EIE, 1764, *POLJUBLJENIMA SSTIOCEM*, 3, 10-17).

„**Flos medicinae**“ (Pešta, 1768.) – 61 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

Izvornik je napisao Johannes de Mediolano⁹⁶ pod naslovom *Regimen sanitatis Salernitanum*, poznat također pod imenima: *Schola Salernitana*, *De conservanda bona valetudine*, *Flos medicinae*, *Lilium medicinae* (Glesinger, 1940: 56).⁹⁷ Ovaj medicinski spis u

⁹⁴ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁹⁵ *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladež* (Budim, 1769.).

⁹⁶ Glesinger (1940: 58): „Isto tako nije poznato, da li je doista autor te pjesme Johannes de Mediolano, čije je ime kao autora navedeno u nekim izdanjima.“

⁹⁷ Lavoslav Glesinger u svome je članku *Prva medicinska knjiga na hrvatskom jeziku (Pavićev prijevod Salernitanskih regula)* pisao o izvornome djelu *Regimen sanitas Salernitanum* i o Pavićevu prijevodu. Djelo je plod rada salernitanske medicinske škole, jedne od najsvjetlijih točaka u povijesti medicine i kulturnoj povijesti srednjega vijeka. Glesinger naglašava kako se Medicinsko učilište u Salernu smatra pretečom europskih sveučilišta (Glesinger, 1940: 56-64).

stihovima potječe iz 12. stoljeća i predstavlja neku vrstu medicinske enciklopedije koja obuhvaća najvažnije podatke iz anatomije, higijene, fiziologije, patologije i terapije. Poznati liječnik Arnaldus de Villanova objavio je prvo izdanje, a tijekom stoljeća nastaju brojni prijevodi na gotovo sve jezike, pa čak i na neke dijalekte (Glesinger, 1940: 57/58). Popularnosti je djela pridonijela činjenica da je pisano u rimovanim stihovima i samim tim lako pamtljivo.

Pavićev⁹⁸ prijevod *Cvit likarije*⁹⁹ objavljen je 1768. godine kao prvo djelo medicinskoga sadržaja na hrvatskome jeziku. Šest je stoljeća¹⁰⁰ razlike između nastanka originala i Pavićeva prijevoda. Hrvatski je prijevod spjevan u desetercima, a sadrži 101 poglavlje. Svako poglavlje počinje latinskim naslovom iza kojega slijedi originalni latinski tekst, naslov na hrvatskom jeziku i hrvatski prijevod teksta.

Odmah iza naslovne stranice istaknut je moto: *Vivere naturæ si convenienter amarent / Mortales, medica nil opus effat ope* koji poručuje kako život u skladu s prirodom osigurava dobro zdravlje. Početni stihovi prvoga poglavlja *Privedromu Kralju Anglexkomu / Iz Salerna Skula piŕse ŕvomu* (FM, 6, 16/17) kazuju da je djelo napisano po nalogu nekog engleskog kralja.¹⁰¹

Ignacije Brlić u *Zori dalmatinskoj* 1846. godine posvećuje Paviću tekst *Uspomena jednog od naših glavnih i slavnih pisateljah* i objavljuje u nastavcima djelo *Flos medicinæ*, nazivajući ga *Skorup od Lëkarje ili Salernitanski nauci* (Brlić, 1846: 95).

Flos Medicinæ sive scholæ Salernitanæ de conservanda bona valetudine. Faksimil hrvatskog prijevoda u stihovima od Emerika Pavića iz 1768. godine izdalo je Medika poduzeće za promet lijekovima i zdravstvenim potrepštinama u Zagrebu 1958. godine. Urednik knjige Hrvoje Tartalja (1958: X) u predgovoru ističe značaj Pavićeva prijevoda u okviru medicinske literature jer se „prva originalna medicinska knjiga pojavljuje nešto kasnije – 1776. god. – pod naslovom „*Medicina ruralis illiti Vrachtva ladanyszka*“, autora J. B. Lalanque iz Luksemburga koji je u Varaždinu bio liječnik dugi niz godina.

⁹⁸ U dnu pete stranice (nepag.) ispisan je potpis prevoditelja sitnim slovima, Pavićev književni pseudonim: *Humillimus ŕervus P. E. à B.*, a inicijali znače *Pater Americus a Buda* (Glesinger, 1940: 60). Tumačenje ovih inicijala daje i Tartalja (1958: XI): *Humilimus ŕervus P.(avich) E.(mericus) B.(udæ)*.

⁹⁹ Djelo *Flos medicinæ* objavljeno je i u Splitu 1980. godine o dvjestotoj obljetnici Pavićeve smrti, a naslov je izvornika preveden naslovom: *Cvit likarije ili pravila salernske škole o čuvanju zdravlja složena u pjesmi od Ivana iz Milana nedavno prevedena u stihovima na hrvatski ili dalmatinski jezik 1768. godine*. Prema Samardžija (2004: 23).

¹⁰⁰ To ne znači da ovo djelo nije bilo poznato u originalu, što potvrđuje citiranje pojedinih dijelova salernitanskih regula u kalendarima i prije cjelovitoga Pavićeva prijevoda 1768. godine (Glesinger, 1940: 59).

¹⁰¹ Glesinger (1940: 58): „Da li je to bio engleski kraljević Robert, sin Vilima Osvajača koji je došao god. 1101. u Salerno, da ondje liječi svoju ranu na ruci, nije sasvim jasno, ali ni važno.“

„**Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga**“ (Pešta, 1768.) – 212 str. (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

Naslov djela otkriva inspiraciju djelom Andrije Kačića Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Pavić ovo djelo u cijelosti piše parno rimovanim desetercima, uključujući i *Pridgovore* obaju dijelova knjige.

Moto je na početku knjige potpisan izvorom *Glavni Pifalac Terencio Varro u Knjigi 5. Pogl. I.*, a glasi: *Sstogod nas opominje, ili opomenuti moxe od koje ftvari profsaste, jesu Knjige, i Pripovidanja.*

Govoreći o sebi u trećem licu jednine, Pavić u *PRIDGOVORU* navodi tri motiva za pisanje ovoga djela: *Pervi jeste slava Privicsnjega, / I razgovor naroda fvojega. / Drugi jeste, da fvak zase vidi, / I koja fu spafonoffna, slidi. / (...) Trechi uzrok njegov ovi biffe, / Rad kojega dogagjaje piffe; / Dafe slavna zaderxe imena / od staroga Slovinskog plemena* (NGD, 4, 3-6, 9-12). Hvaleći Kačićevo djelo, Pavić dodaje: *A fsto knjigi recfenoj manjkaje, / Moje pero njoj fzi nadodaje* (NGD, 5, 11/12).

Knjiga je podijeljena u dva dijela,¹⁰² a svaki od dijelova sadrži numerirane *Cslanke*, odnosno pjesme koje osim brojeva imaju i naslove. Naslovima se pobliže određuje tema svake pojedine pjesme. Prvi dio knjige (6-118) počinje prvim člankom *Od Pocsela fviata, i glavni Prominah njegovi, i navifstenja pravog zakona tia do Slovinske* (NGD, 6), a završava dvadeset i osmim člankom *Od Slovosloxja Slovinskoga* (NGD, 114) kojim Pavić iznosi i podržava Vilovljeva grafijska rješenja. Na samome kraju ovoga poglavlja stoji kratka pjesma od 14 stihova naslova *ZAVERSSENJE* u kojoj Pavić ističe namjenu knjige: *Za koriftno vrime potroffiti* (NGD, 118).

Drugi dio knjige (119-212), naslovljen *BROJNICA Sviu ftari Kraljah Slovinski, iliti Illyricski; iz Cacichevi Historiah izvagjena* ima svoj poseban *Pridgovor*. Na početku predgovora Pavić naglašava važnost knjige za duhovni rast i napredak čovjeka. Upravo iz tog njegovog uvjerenja proizlazi dio knjige o kojemu Pavić kaže: *Ja na slavu Kralja fviu Kralja, / Koga falit sad, i u vik valja, / Sve Kraljeve do ifti Plemicha / Slaxem ovdi iz knjige Cacicha* (121, 3-6). Brojnica sadrži pet *Cslanaka*: *Od ftari Kraljah Slovinski* (121-127), *Od Kraljah Slovinski posli Porogjenja Ifukerftovoga* (127-131); *Od Kraljah Slovinski, koi izigjoffe od*

¹⁰² Premda je u hrvatskoj epici 18. stoljeća prisutna prevlast kraćih epskih oblika, epske su pjesme katkad čvršće povezane u veće epske tematske cjeline, kao Pavićevo *Nadodanje* (Dukić, 2002: 168).

Sivernog Mora (131-137); *Od Kraljah Slovinski pokerfsteni* (137-200); *Od Kraljah Bofanski* (201-212).

Predgovor drugome dijelu *Nadodanja glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda Slovinskoga* svjedočanstvo je popularnosti Kačićeva *Razgovora ugodnog* u kratkome vremenskome razdoblju od njegova objavljivanja:¹⁰³ *Ne odavno, pria devet lita, / Bi pifana knjiga plemenita / Po Cacichu Fra Andri imenom, / U Slovinskoj derxavi rogenom* (NGD, 120, 2-5).

Završni stihovi prvoga dijela knjige otkrivaju problem nedostatka novca u tiskanju novih naslova: *Jofs fe mloga sloxiv ù pisamce / Metnut mogu ù ove knjixice. / Mogu reko mloga nadodati, / Ak uztie kogod troffak dati* (NGD, 118, 12-15), a u jednakom je tonu Pavić knjigu i završio, natuknuvši čitatelju da zapravo nije završena:¹⁰⁴ *Od Bugarski, i Hervatski Kralja / Meni pifat bafs drugiput valja; / Jer papira nekti csovik dati, / Dok nenagjem koga, damu plati. Sva na slavu kralja privicsnjega, Kralja Neba, à i fvita fvega* (NGD, 212, 1-6).

„Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga, za mladex“ (Budim, 1769.) – 168 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

Ovaj je katekizam izvorno tiskan u Beču 1767. pod naslovom *Auszug des römischen Katechismus*, a priredio ga je bečki svećenik Johann Friedrich Goll (Hoško, 2011: 111/112). Emerik Pavić prevodi ga s namjerom „da tkosegod ovim Naukom uzsluxi, veoma bogat ù napridku duffevnomu oche poftati, pacce, ù Zakonu Boxjemu fverfšen i cio kerstjanin poftatiche.“ (JRNK, PRIDGOVOR,¹⁰⁵ 2, 8-14).

Pavić u ovome katekizmu koji je „Malen ù velikochi, alli velik ù malenochi“ (JRNK, PRIDGOVOR,¹⁰⁶ 1, 1-3) *duševni napridak* razlaže u pet dijelova od kojih je svaki podijeljen u *Nauke*: vjera na temelju Apostolskog vjerovanja (9-43); sedam sakramenata ili *Svetotvorja* (43-

¹⁰³ Prvo je izdanje Kačićeva djela iz 1756., ali ga Pavić ne spominje.

¹⁰⁴ Bosanac (1900: 605): „Velika šteta, što se posla Pavićeva nije prihvatio pjesnik kova Rljkovićeve! Ovako, koliko god je nastojanje Pavićevo svake hvale vrijedno i literarno-historijski zanimljivo, gotovi smo reći, da nemamo baš mnogo razloga žaliti, što „papira ne kti čovik dati“, da on svoj posao nastavi...“

¹⁰⁵ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 2 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹⁰⁶ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 2 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

85); deset Božjih zapovijedi (86-113); molitva Očenaša (114-127);¹⁰⁷ kršćanska pravda (127-151). Na kraju je dodano sedam crkvenih pjesama: *ZAZIVANJE DUHA SVETOGA* (152-153); *PISMA. Za vrime Adventa, iliti Priffaftja, kojase piva na Zornici, ù tonu Nimacske Pisme: Ave Maria clare* (154-156); *PISMA. Za Svetkovinu Vodokerftja, kojase piva ù vrime blagofivanja kuchah ù tonu Crudelis Herodes* (156-157); *PISMA BOXICHNA; Pivafe ù tonu Pifme: Kriposti dufsevne* (158-159); *PISMA. Od Prislavnoga Imena Ifusovoga; pivase ù tonu diacske Pisme* (160-161); *PISMA. Od poslidnjeg Suda; pivafe za pokojne, ù t. Dies iræ, dies illa* (162-164); *PISMA. Od ispraznosti Svitovne* (165-168).

Stjepan Bosanac (1900: 598)¹⁰⁸ smatra da je *Jezgra* najpoznatije Pavićevo djelo jer su iz nje budući svećenici učili osnove koje su im bile potrebne za službu, te su se nazivali *jezgrašima*. Milan Ogrizović (1904: 463) naziv *jezgraši* povezuje s drugim Pavićevim djelom: „Zna se, da ti župnici nijesu imali nikakve valjane duhovne obrazovanosti, već su samo proučili Pavićevu knjigu „Ogledalo temelja vire... ili j e z g r a sviuh dogagjajâ itd.“, pa su se i zvali „jezgraši“.“

„Putovanje duhovno“ (Pešta, 1769.) – /13/ + 265 str. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

Molitvenik s pjesmaricom Pavić objavljuje s dvojezičnom posvetom na latinskome¹⁰⁹ i hrvatskome jeziku: „PRIUZVIŠSENOMU, PRISVITLOMU, I PRIPOSSTOVANOMU GOSPODINU, GOSPODINU JOSIPU IZ Knezeva OD BATTHYÁNA“, bačko-kaločkom nadbiskupu Josipu Battyanu.

U tekstu naslovljenomu *Bogljubnomu Putniku* na početku knjige Pavić objašnjava kako je čovjekovo putovanje nebeskoj domovini moguće samo po Spasitelju, te on knjigu naziva *Putovanje duhovno*. U dvanaest stazica koje simboliziraju dvanaest vrata nebeskog grada Jeruzalema¹¹⁰ Pavić je rasporedio molitve i pjesme, naglašavajući da ima dvadeset i četiri *Pisme* i četiri *Pisanice* koje su u kazalu na kraju knjige označene naslovima: *Pisanica Gospina perva*;

¹⁰⁷ Četvrti i peti dio katekizma po rednim bojevima *Nauka* čine jednu cjelinu, budući da peti dio počinje 9. naukom.

¹⁰⁸ Bosanac (1900: 598): „Najpoznatije mu je djelo „Jezgra“ nauka kršćanskoga, iz koje su budući svećenici učili najnužnije, što im je trebalo za službu. Taki su se svećenici zvali „jezgraši“.“

¹⁰⁹ Šundalić (2003: 389): „Latinska je verzija tri godine prije u gotovo istome obliku bila napisana i kao dio naslova prigodnih pjesama upućenih istom kaločkom nadbiskupu u Pavićevoj kronologiji Provincije svetog Ivana Kapistranskog – u *Ramus viridantis olivae*.“

¹¹⁰ Šundalić (2003: 393): „(...) – u Nebeski se Jeruzalem ulazi kroz dvanaestera vrata, a do njih vodi dvanaest Pavićevih stazica-poglavlja.“

Pisanica Gospina druga; Pisanica S. Antuna; Pisanica S. Solana. Naslovi se *Pisanica* u kazalu i u samoj knjizi ne poklapaju u potpunosti. Prva se *pisanica* unutar knjige zove *Od Priffaftja Gofpodinovoga, do Boxicka govorife ovako* (PD, 133/134, 21/1); druga je *Od Gofpe od Svichah do Velikoga Cfetvertka* (PD, 85, 13/14). U kazalu je *Pisanica S. Antuna* obilježena stranicom 180, a u knjizi je na toj stranici naslov *Pisanica II* koja počinje stihovima: „Likarftvo Ante Svetoga / Pomochi moxe fvakoga“ (PD, 180, 10/11). *Pisanica S. Solana* u kazalu je smještena na 185. stranicu, a u knjizi na toj stranici piše *Pifanica* čiji su prvi stihovi „U tresniji, u strahovi / Solana Svetog zazovi“ (PD, 185, 7/8).

Pavić je predgovor zaključio pjesmom *Za Svetkovinu Vodokerftja, Kojase piva ù vrime blagofivanja Kuchah*. Molitvenik *Putovanje duhovno* započinje zazivanjem Duha Svetoga, a završava pjesmom zahvalnosti Bogu.

U uvodu Pavić naglašava potrebu puka za štivom koje nudi *slatka duhovna pivanja* (PD, Posveta,¹¹¹ 6, 9), izražavajući namjeru djela stihovima: *Bogosftovni rad dufficah / Dvanajst dajem ja Stazicah; / Da doch mogu srichno na kraj, / Koi uprav vodi ù Raj* (PD, Posveta, 9, 14-17).

„Rucsna knjixica“ (Pešta, 1769.) – /naslovnica/ + /11/ + 174 str. (Muzej Slavonije u Osijeku)

Ovome pastoralnom priručniku u *PRIDGOVORU* Pavić objašnjava namjenu, iznoseći svoje iskustvo: „Ova pak knjixica jeste jedno pravilo, najpervo, za ocifititi duffu od griaah, pak i jedan duhovni halat, za pripicfiti fvekolike zaſide nepriatelja duffevnoga. Jofs i ifte razdvojnike na pravi put ſpaſenja izvodi; dogagjaboſe viſſe puta, daſe pravovirni na razdvojnike namire, i to ù razloxenju ſpaſonoffnomu, kakonofeje i meni iftomu godine 1761. dogodilo ù nikoj goſtionici, ù kojumiſe s - druxinom valjadde uvratiti; gdi noſam od nikoga razdvojnika ſſodo od ſpaſonoffnog Zakona upitivan bio.“ (RK, PRIDGOVOR,¹¹² 10/11, 8-20/1-3).

Rucsna knjixica sadrži tri dijela. Prvi se dio, *Jſpovidanje Vire, i duhovna likaria za boleſnike* (1-71), bavi uputama za redovitu pastoralnu brigu za bolesnike. Drugi je dio *zaokupljen od odsugjeni na ſmert po Sudu Vladaocah* (72-110) gdje Pavić daje pastoralne upute

¹¹¹ Posveta *PRIUZVIŠENI, PRISVITLI, I PRIPOSTOVANI GOSPODINE* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 11 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹¹² Predgovor pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 11 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

za podjelu sakramenata osuđenima različitih prijestupa. U trećemu je dijelu, *od Obrachenja na spasonofnu Viru Catholicfansku iz Gercskog, ili Jstocfnog Zakona*, izložen kontroverzijski sadržaj s pravoslavicima¹¹³ (111-168).

Pavićev pastoralni priručnik preuredio je i ponovo tiskao Marijan Jajić 1837. godine.¹¹⁴

„Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida“ (Budim, 1774.) – /naslovnica/ + /3/ + 301 str. (rukopis) (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

U *Pridgovoru* Pavić ističe da je knjiga namijenjena onima *koi kakono Paštiri i duševni Pazitelji, a Boxji Poklifari Rics Boxju puku navijstuju* (PIP, Pridgovor,¹¹⁵ 1, 4-7).

Pavić ističe da su to *Pifme Svetoga Kralja Davida po Slovu iz Svetoga Pifma u Jezik Slovinski iliti Dalmatinski prinefsene* (PIP, Pridgovor, 1, 7-9). Vrijednost ovoga djela Pavić vidi u njegovoj sveobuhvatnosti jer se uz njega može duhovno promišljati, Boga hvaliti i slaviti te moliti njegovu milost.

Na 301 stranici rukopisom je ispisano 150 psalama. Psalmi su *pivanje nebesko* (PIP, Pridgovor, 3, 2/3) te Pavić ovom knjigom psalama najavljuje obraćenje ljudi u anđele.

„Oca posstovanog Goffine“ (...) ili **„Kratki nauci i tomacsenja“** (Budim, 1778.) – 401 + /7/ str. (franjevački samostan Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu)

Izvornik autora Leonarda Goffiné, objavljen u Mainzu 1690. godine, doživio je nekoliko izdanja na njemačkom jeziku i postao vjerski priručnik katoličke Njemačke.

Hoško (2011: 114) izražava čuđenje što je suvremenim proučavateljima tog osobitog djela nepoznat hrvatski prijevod Emerika Pavića, a nisu im nepoznati „poljski, češki, mađarski, slovenski, holandski, danski, engleski, francuski, retroromanski, talijanski i portugalski.“

¹¹³ Hoško (2011: 134): „Naravno, Pavić piše u duhu kontroverzijske književnosti, ali nastoji se izražavati mirno, objektivno i bez ikakva omalovažavanja pravoslavnih kršćana.“

¹¹⁴ Hoško (2011: 134).

¹¹⁵ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

Divljenje djelu u *PRIDGOVORU* izražava i Emerik Pavić, ističući kako su se tumačenja poštovanoga Oca Goffine, objavljena na njemačkom jeziku, svidjela „vridnima Illyricskog Jezika knjixevnikom: koino jako zaktivasse, dase ù ifti Jezik prinesu, i na fvitloft dadu“ (KNIT, PRIDGOVOR, 3, 5-7). Nadalje, objašnjava namjenu knjige čiji je prijevod nastao: „za ugoditi recfenima knjixevnikom, i za dati pomoch Naftojnikom duhovnima, koinofufe fa fvimè ù sluxbu bogosftovja pridali, i koi kakono Paftiri, duffevni Pazitelji à Boxji Poklifari, Rics Boxju puku navisftuju: jofs i za korift i napridak pravovirni duffah“ (KNIT, PRIDGOVOR, 3/4, 15-17/ 1-3).

Ovaj se vjerski priručnik sastoji od dva dijela. Duži je *Pervi dio tomacsenja pravovirne vire i zakona, sa spasonossnima naucih* (5-328), a kraći je *Drugi dio pravovirnoga Catholicsanskoga zakona, od Zazivana i fvetkovanja Svetih Boxjih* (329-401). Sadrži biblijska čitanja za nedjelje i zapovjedane blagdane onoga vremena. Također sadrži postile,¹¹⁶ odnosno tumačenje evanđelja i crkvenih običaja.

„Epistole i Evangjelja“ (Budim, 1808.) – /4/ + 436 str., sa slikovnim priložima (franjevački samostan crkve Svetog Roka u Virovitici)

Predgovor je ovome izdanju isti kao predgovor izdanju iz 1764. kojemu na naslovnici piše da je *trechiput* objelodanjeno. Prema tome, izdanje iz 1808. godine je četvrto izdanje, a ne kako u predgovoru piše da je *dvaput po Mudrima, i Naucsнима Redovnici na svitlost dana* (EIE, 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM,¹¹⁷ 1, 13-15).

Kao što je već rečeno uz izdanje iz 1764., Pavić u predgovoru spominje i ranije objavljenu „Jezgru“¹¹⁸ *kojano za duhovno zabavljenje, i spasonosni napridak godine 1760te na svitlot jeste dana* (EIE, 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM, 3, 11-14), netočno navodeći godinu objavljivanja *Jezgre*.

¹¹⁶ Lat. *post illa verba* – poslije ovih riječi; poslije evanđelja.

¹¹⁷ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹¹⁸ *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladež* (Budim, 1769.).

5. GRAFIJSKI SUSTAV

5.1 Kontekst vremena

O nazivu jezika kojim su pisali slavonski pisci 18. stoljeća, a gramatičari (Relković, Lanosović, Brlić) ga opisivali, promišlja Tomo Maretić u svome članku *Jezik slavonskijeh pisaca*, ističući: „Kao što ti gramatici svoj jezik zovu s l a v o n s k i m i l i r s k i m, tako za ņ upotrebljavaju ta imena i drugi slav. pisci; osim ta dva imena još se u ņih nalazi naziv: n a š ili n a š k i jezik; u E. Pavića prosv. IV i u J. Reļkovića 58 ima s l o v i n s k i jezik.“¹¹⁹

Emerik Pavić jezik kojim piše naziva: „NASS SLAVNI, ULJUDNII I KRASNII ILLYRICSKI JEZIK“ (OTV, naslovnica); „Slovinski, iliti Illyricski Jezik“ (OTV, Posveta¹²⁰, 5, 9/10; EIE, 1764, naslovnica; KNIT, naslovnica); „ù nafs slovinski jezik“ (PIO, PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 1/2); „*Illyricum, feu Dalmaticum idioma*“ (FM, Dedicatio, 2, 10/11); „Slovinski ili Dalmatinski jezik“ (PIP, naslovnica).

Jezično jedinstvo hrvatskoga juga i sjevera označavao je naziv *slovinski jezik*, koji je bio svojstven dubrovačkim piscima. U čakavaca se ustalio naziv *hrvatski*, a u kajkavaca *slovenski* i *horvatski*. *Ilirsko* se ime u 16. i prvoj polovici 17. stoljeća upotrebljavalo za sve južnoslavenske zemlje, dok se kasnije njegovo značenje sužuje i odnosi samo na hrvatsko područje. Prema tome, termin *ilirički* postaje sve dominantniji i polako potiskuje ostale termine.

Jezična se pitanja u predgovorima djela slavonskih franjevaca 18. stoljeća uglavnom odnose na grafiju, budući da im je bila nejasna *razlika jezika, pisma i govora*¹²¹ te nisu razlikovali jezična pitanja od pravopisnih i grafijskih. U grafiji toga vremena vladala je raznolikost, iako se uočava *tendencija prema monografskim rješenjima*¹²² (jedan znak = jedan fonem). Slovna raznolikost, međutim, nastaje zbog činjenice da taj jedan znak kojim se bilježi jedan fonem različiti autori različito bilježe.

U oblikovanju se grafijskih rješenja Hrvati okreću južnim uzorima (latinskome i talijanskome), te sjevernima kojima je uzor mađarska grafija. Uzori, međutim, pružaju

¹¹⁹ Maretić (1910: 147).

¹²⁰ Posveta naslovljena *PRIUZVISSENI, PRISVITLI, I PRIPOSSTOVANI GOSPODINE!* pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 13 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹²¹ Despot (2005: 15).

¹²² Moguš (2009: 31).

ograničen broj grafema i najviše se poteškoća javljalo u bilježenju palatala koje latinski jezik nije imao, a mađarska i talijanska grafija različito bilježe foneme /c/ i /s/.¹²³

Iz sljedeće je tablice razvidna razlika u bilježenju fonema južnoga i sjevernoga kruga.¹²⁴

fonem	/c/	/č/	/ć/	/l/	/n/	/r/	/s/	/š/	/ž/
jug	<i>c, z</i>	<i>c, ci</i>	<i>ch</i>	<i>gl</i>	<i>gn</i>	<i>ar</i>	<i>s, f</i>	<i>sc, fc</i>	<i>x</i>
sjever	<i>cz</i>	<i>cs, cf</i>	<i>ch, ty</i>	<i>ly</i>	<i>ny</i>	<i>er</i>	<i>sz, fz</i>	<i>s, ff, ss</i>	<i>s()</i>

U oblikovanju je tzv. slavonske grafije značajan doprinos dao budimski franjevački krug autora nabožne literature: fra Šimun Mecić, Lovro Bračuljević, Stjepan Vilov, Jerolim Lipovčić i Emerik Pavić. Školujući se na franjevačkim i drugim učilištima, uglavnom u Italiji, u brojnim su latinicom pisanim djelima većim dijelom posezali za talijanskim, te manjim dijelom za latinskim grafijskim rješenjima. Završetkom velikog oslobodilačkog rata od Turaka, Bečkog rata, 1699. godine postignut je mir u Srijemskim Karlovcima. Ukidanjem granice postavljene nakon Sisačke bitke¹²⁵ u izravan dodir dolaze sjeverna (kajkavska) grafija oblikovana pod utjecajem isusovaca i južna (dalmatinska) grafija čija su rješenja donosili franjevci. Upravo je iz nedostataka ovih dvaju grafijskih sustava u budimskom franjevačkom kulturnom krugu nastala težnja za stvaranjem trećeg i najmlađeg hrvatskog latiničkog grafijskog sustava – slavonskog. „Zbog tadašnjeg nerazlikovanja grafije (slovopisa) i ortografije (pravopisa) slavonski je grafijski sustav tada nazvan slavonskim pravopisom.“¹²⁶

Zbog činjenice da je ujedinila sjeverna i južna rješenja, slavonska je grafija u drugoj polovici 18. stoljeća zauzimala središnje mjesto, nudeći sljedeća rješenja:¹²⁷

fonem	/c/	/č/	/ć/	/ǧ/	/ǧ/	/j/	/l/	/n/	/r/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	<i>c</i>	<i>cs</i>	<i>ch</i>	<i>cx</i>	<i>gj</i>	<i>j</i>	<i>lj</i>	<i>nj</i>	<i>Er</i>	<i>s</i>	<i>sh</i>	<i>z</i>	<i>x</i>

¹²³ U ovome su radu fonemi i grafemi označeni kurzivom.

¹²⁴ Farkaš (2010: 9).

¹²⁵ Farkaš (2010: 187, 189).

¹²⁶ Farkaš Brekalo (2013: 171).

¹²⁷ Farkaš (2010: 18).

Onodobna je dubrovačka grafija,¹²⁸ koja je bila manje utjecajna ograničavajući se uglavnom samo na dubrovačke pisce, nudila sljedeća rješenja:¹²⁹

fonem	/c/	/č/	/ć/	/ǵ/	/ǧ/	/l/	/ń/	/s/	/š/	/ž/
grafem	z	cj, c	chj, ch, tj, tchj, tch	gj, g	ghj, gh, dj	glj, gl	gn	s	scj, sc	fcj, fc

Požezanin fra Jerolim Lipovčić u predgovoru knjizi *Dussu csuvauiche pohogjenje* (Pešta, 1750.)¹³⁰ predlaže sljedeća rješenja: /r/ = er; /c/ = c; /ć/ = ch; /č/ = cf; /ǵ/ = gj; /ǧ/ = cx; /j/ = i; /l/ = lj; /ń/ = nj; /s/ = f; /š/ = f, ff, fs, sf; /ž/ = x, te odbacuje grafem sz za fonem /s/ i grafem cz za fonem /c/. Lipovčićevi grafijski prijedlozi s i ss za fonem /š/ nisu prihvaćeni u praksi, već je prihvaćen prijedlog Filipa Lastrića koji u predgovoru djelu *Testimonium bilabium* (Venecija, 1755.)¹³¹ za fonem /š/ predlaže grafem fh.

U knjizi *Od slovosloxnosti slavonske* Loretana Farkaš upozorava na jednostranost pristupa po kojemu je načelo jedan fonem = jedan grafem jedino valjano, a kombinacije se dvaju ili više grafema za jedan fonem unaprijed odbacuju. U starim su tekstovima skupine grafema ponekad dobra rješenja: cs /č/; ch /ć/, /k/; cz /c/. Naglašava kako treba biti oprezan s tvrdnjama o nedosljednosti starih pisaca, jer ponekad je riječ o funkcionalnosti hrvatskoga latiničkoga sustava, a ne o nedosljednosti: npr. razlika „u bilježenju između jedinstvenoga fonema /l/ grafemom gl i skupa /l + j/ digramom li“.¹³²

Ne treba zanemariti ni objektivne uvjete u kojima je nastajala slavonska grafija, a koji su otežavali usustavljanje toga slovomisa. Zbog nedostatka uvjeta u Hrvatskoj, knjige su se uglavnom tiskale u inozemstvu. Krajem 18. stoljeća knjige slavonskih pisaca tiskane su na pet jezičnih područja:¹³³ na mađarskom (Budim, Pečuh, Pešta), njemačkom (Beč, Dresden, Magdeburg, Troppau), slovačkom (Požun, Trnava), talijanskom (Mleci) i hrvatskom (Osijek,

¹²⁸ Dubrovačkim je tipom grafije napisan rječnik leksikografa fra Joakima Stullija. Nakon dugotrajnih pregovora između zagovaratelja slavonske grafije, zagrebačkog kanonika Požežanina Antuna Mandića, pjesnika Jozе Krmptića i gramatičara Marijana Lanosovića te zagovaratelja dubrovačkoga tipa grafije Josipa Stulija, rječnik je prepravljen prema slavonskom grafijskom sustavu (Matić, 1945: 136).

¹²⁹ Farkaš Brekalo (2013: 171).

¹³⁰ Farkaš (1996: 10).

¹³¹ Despot (2006: 78).

¹³² Farkaš (2010: 10).

¹³³ Farkaš (2010: 204).

Zagreb). Strane tiskare nisu imale znakove koji odgovaraju fonološkom sustavu hrvatskoga jezika, a lijevanje je novih slova bilo skupo i samim tim nedostižno.

5.2 Pavićeva grafija

Presudan je utjecaj na Pavićevu grafiju imao Stjepan Vilov, njegov suvremenik i također pripadnik budimskoga franjevačkog kruga. Vilov je još 1736. godine objavio djelo *Razgovor priateljski megju kerstianinom i ristianinom* (Budim, 1736.)¹³⁴ kojim učvršćuje latiničku grafiju budimskoga kruga ukidajući gotovo sve dvostrukosti. Smatra da grafemi *c, g, l, n, s* uzrokuju najviše pomutnje jer se upravo tim grafemima u kombinaciji s drugim grafemima nastoji „nadoknaditi ona slova koia na izufschivanje nafsih ricfih manjkaju“.¹³⁵ Dvostrukost svakoga od ovih pet grafema uvjetovana je činjenicom da se na jedan način grafem izgovara kada je samostalan, a na drugi način kada je u kombinaciji s *pomoćnim* grafemom. Vilov je strogo protiv upotrebe grafema *y* u digramskim kombinacijama *ly, ny*, za bilježenje fonema /*lʲ*/ i /*ɲ*/ . Grafemi *lj* i *nj* ustalili su se od Stjepana Vilova.¹³⁶ Prema njegovu mišljenju, digramska rješenja treba smanjiti na najmanju moguću mjeru, a trigrame sasvim izbjeći. Vilov smatra kako ne treba preuzimati ni od Talijana, niti od Mađara, a ne preporučuje ni miješanje grafijskih prijedloga. Svojim je rješenjima Stjepan Vilov slavonsku grafiju uveo u novu fazu s dvoslovnim rješenjima, a nakon njega slavonski su pisci svojim djelima širili i popularizirali tako uređen slovopis.

U djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.) Pavić je u Vilovljevu čast spjevao pjesmu od 70 stihova *Od Slovosloxja Slovinskoga*. Početak ove pjesme otkriva Pavićevu predanost Vilovljevim rješenjima i značaj koji Pavić pridaje svome starijemu subratu za uređivanje najmlađega od grafijskih sustava, slavonskoga: *U Ovomu naffem Okoliffu / Sloxni ljudi fvi jednako pißfu / Od pokoinog Fra Stipe Villova / Slloxno mechat naucsifse slova* (NGD, 114, 3-6). U ovim je stihovanim pravopisnim pravilima Pavić iznio prijedloge svoga prethodnika koje je i sam slijedio. Ante Sekulić (1997: 22) piše da je Pavić donio grafijsko-pravopisna načela u *Opomeni* uz djelo *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.) ističući kako „U tumačenjima nema Pavić izvornih misli nego je u cjelosti prihvaćao rješenje Stj. Vilova“. Sekulić (1969 : 92/93) donosi cjelovitu Pavićevu *Opomenu*:¹³⁷ „Valjade uvicsbati fvakomu razumnomu sftiocu, da u ovoi Jezgri Svetoga Pisma s diacski slovi pisanoi Pisalac nafsavllfi mucsnofit u izgovaranju nikih ricfi, ovima pet slovama C. G. L. N. S. nadodaje jofs po jedno slovo, za mochi boljma izrechi ricfi.

¹³⁴ Pranjković (2008: 78).

¹³⁵ Prema Farkaš (2010: 86).

¹³⁶ Farkaš Brekalo (2013: 172).

¹³⁷ *Opomena* nije otisnuta u izdanju *Jezgre* dostupne autorici ovoga rada.

Svakobose od recseni slovah dvostruko nofi: pervo kad famo febe nofi, druoo¹³⁸ kad popomochnika¹³⁹ ima. Tako slovo C. famo febe nosfi, kakose poznaje u slidechima ricsma: Otac, Car, Cerv itd. Kad pomochnika ima, imade jedno od tri slova S. X. H. i fa svakimse pmochnikom drugojacfte izufschuje, kako u slidechima ricsma: Csovik, cfirak, csefto, exigerica¹⁴⁰, cxolan, chud, vapiuchi, ochu itd. Slovo G famo febe izuschiva, kako u slidechima ricsma: Gospodin, govori, Blago. S-pomochnikomse izufschuje kako slidi dogagjai, mlagji, dogje. Slovo L famo sebe nofi na priliku Lift, leden, s-pomochnikom: ljudi, ljubav, prijatelj. Slovo N famo febe izgovara, kako u slidechima ricsma: Nemar, nie. S-pomochnikom pak: Njiva, njegov, klanjam. Slovo S famo febe nofi, kad rekнем sunce, fvit, fvet. A s-pomochnikom zamafsnie, na priliku: Sfirok, sfiban, nafs. Iz ovogase vidi da slovo C imade tri pomochnika, a druga famo po jedno j. I opetse vidi da ova tri slova G. L. N. uzimaju febi za pomochnika famo slovo j. Takogjerse vidi da slovo S. uzima febi za pomochnika svoje verfte, slovo, to jeft S. Razloo¹⁴¹ je te¹⁴², jerse to slovo dvostruko izufschuje, to jeft: fitno i krupno; fitno kad famo febe nofi, a krupno kadase zdrugim fastavi. U nikima pak ricsma, po koimase mlosftvo, ili vilfe od jednog razumi, dvaput jedne verfte slovo stavljase, za razlucfiti mloge od jednoga, a i u ricfi dajem, kad fadafsnje vrime izufschuje, po dva d.d. mechuse, za razabrati fadafsnje od dofsaftog vrimena.“

U poglavlju o doprinosu budimskoga franjevačkog kruga oblikovanju tzv. slavnskoga slovopisa, Samardžija (2004: 14-18) donosi slovopisna rješenja petorice pripadnika budimskoga franjevačkog kruga – Šimuna Mecića, Lovre Bračuljevića, Stjepana Vilova, Jerolima Lipovčića i Emerika Pavića. Pregled slovopisnih rješenja spomenutih autora iznesen je kronološkim slijedom nastanka djela od kojih je posljednje Pavićevo djelo *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.).¹⁴³

Samardžija naglašava kako „Tek sa Stjepanom Vilovom ulazi treći hrvatski slovopis u posve novu fazu s dvoslovcima kao načelnim rješenjem za bilježenje „problematičnih“ hrvatskih fonema. U pravu je dakle Emerik Pavić kad hvaleći svoga učitelja ističe da Hrvati „Od pokojnog fra Stipe Vilova / sloxno mechat naucsisce slova.“. U tom se nizu djelatnost Jerolima Lipovčića doima kao nasljedovanje prethodnika pa neće biti u pravu Zlatko Vince

¹³⁸ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *drugo*.

¹³⁹ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *pomochnika*.

¹⁴⁰ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *cxigerica*.

¹⁴¹ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *Razlog*.

¹⁴² Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *to*.

¹⁴³ Samardžija (2004: 16) ističe kako pregled slovopisnih rješenja daje „ostavljajući postrani kod nekih kasnije promjene ili nedosljednosti.“

(1978/1990, 81) kad tvrdi da je Lipovčičeva „reforma jednostavnija i dosljednija od ijedne druge slavonske prije njega“. U kontekstu promatrane problematike Emeriku Paviću pak pripada nimalo nevažna uloga širitelja toga slovomisa kojim su, uz nešto odstupanja i kolebanja, napisana sva njegova djela na hrvatskome!¹⁴⁴

5.3 Oprimjerena Pavićeva grafijska rješenja

- /c/ = c* – *lanci* (TDD, 6, 30); *udarac* (TDD, 11, 26); *Kapelicu* (TDD, 7, 7); *cinu* (TDD, 9, 28); *criva* (OTV, 126, 16; FM, 17, 25); *Cerkvene* (NK, 79, 9/10); *Cerkvi* (PIO, II, 20, 21); *Cerkva* (PIP, 124, 10); *Carigrada* (NGD, 115, 5); *Oca* (EIE, 1764, 62, 21/22; NK, 116, 21); *Ocu* (KNIT, 94, 12; JRNK, 75, 9; PD, 107, 14); *Otac* (KNIT, 298, 26; EIE, 1764, 440, 2); *Carigradu* (RK, 125, 18);
- /č/ = cf* – *zlocfinac* (TDD, 6, 23); *svidocfi* (TDD, 5, 11); *iztomacfiti* (TDD, 2, 24); *odmetnicstvah* (NK, 1, 15); *cfuvati* (FM, 10, 23); *ocfifschenja* (RK, 4, 15); *Naucfitelj* (NK, 1, 16; KNIT, 298, 4); *cfovicfanskomu* (PD, 135, 7); *cfovicfanski* (EIE, 1764, 95, 1); *ucfini* (EIE, 1764, 79, 8); *ricfi* (JRNK, 50, 16); *Svidocfanstva* (PIP, 192, 12);
- /č/ = cs* – *kljuksaru* (TDD, 3, 10); *csovik* (JRNK, 50, 15; PIP, 91, 14); *csovicsanska* (TDD, 2, 7); *csovicsanski* (EIE, 1808, 79, 2/3); *csuvarom* (TDD, 8, 29); *dicsili* (TDD, 2, 31); *vikovicsnje* (TDD, 4, 10/11); *vicsnji* (NK, 3, 16); *Svecsani* (NK, 7, 14); *csekati* (NK, 33, 24); *ucsinio* (NK, 30, 5); *izrecse* (TDD, 11, 9); *objacsati* (TDD, 13, 30); *csete* (OTV, 182, 10); *Cselo i Csiftochu* (NGD, 115, 9); *placs* (FM, 42, 20); *prilicsna* (KNIT, 299, 10); *zarucsnik* (KNIT, 384, 34); *pocsetak* (PD, 128, 13); *ucsinini* (EIE, 1808, 66, 5); *csuvenja* (FM, 41, 20); *gorcsina* (FM, 54, 20); *ricsi* (PIP, 255, 24);
- /č/ = ch* – *sriche* (TDD, 14, 14); *zlochama* (TDD, 6, 26); *mladich* (TDD, 4, 29); *kuchu* (OTV, 211, 6); *vocha* (NK, 27, 18); *trechi* (NK, 29, 9); *posvechenje* (NK, 29, 25); *obechao* (NK, 30, 26); *cherpicse* (OTV, 97, 3/4); *chudi* (OTV, 97, 14; FM, 50, 24); *plachu* (OTV, 239, 21; PIO, I, 48, 32); *mladicha* (PIO, I, 50, 32); *vochke* (OTV, 5, 1); *Bechara* (NGD, 115, 16); *posvechen* (JRNK, 46, 17); *brachom* (RK,

¹⁴⁴ Samardžija (2004: 17).

122, 20/21); *brachu* (OTV, 210, 28; KNIT, 379, 25; JRNK, 14, 6); *brachæ* (PIO, II, 5, 31); *bracho* (NGD, 45, 5); *Brachice* (NGD, 158, 17); *piche* (FM, 43, 25); *pichu* (RK, 38, 18/19); *Svemoguchstvo* (PD, 128, 12); *kchi* (EIE, 1764, 79, 19; 1808, 66, 16); *pramaliche* (KNIT, 11, 32); *pomoch* (PIP, 133, 19);

/ǵ/ = cx – Pavić je, u skladu s morfonološkim pravopisom kojim je pisao, fonem */ǵ/* bilježio u riječima stranoga podrijetla: *Macxarskoi* (TDD, 6, 22); *Macxarskoj* (NGD, 11, 18); *Macxarske* (NGD, 114, 10; 191, 9); *Macxarsku* (TDD, 6/7, 32/1); *Macxarskoga*¹⁴⁵ (EIE, 1764, 361, 3); *s-cxigantama* (PIO, II, 3, 11); *ilicxah* (TDD, 10, 20); *jecxek*¹⁴⁶ (FM, 16, 17; 18, 21; 23, 3); *jecxeci* (FM, 12, 1); *s-cxigantama* (PIO, II, 3, 11); *cxigerica* (FM, 9, 13; NGD, 115, 12); *Cxigericu* (FM, 28, 22); *janjicxara* (NGD, 45, 20); *cxirak* (PIO, I, 5, 6/7); *s-cxidom* (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21);

– fonem */ǵ/* Pavić bilježi i pri provođenju jednačenja po mjestu tvorbe: *fercxbæ* (TDD, 3, 21);

/ǵ/ = gj – Pavić fonem */ǵ/* bilježi grafemom *gj*: *gjubre* (OTV, 126, 17; PIP, 168, 17); *gjubretu* (OTV, 7, 25); *progjoffe* (TDD, 4, 21); *progje* (TDD, 4, 23); *nagjese* (TDD, 12, 3); *smergjaffe* (TDD, 4, 30); *Prigji* (NK, 9, 8); *prigjefs* (TDD, 13, 6); *sigje* (NK, 3, 8); *uzigje* (NK, 3, 9/10); *izagje* (EIE, 1808, 354, 4); *dogji* (NK, 15, 22); *dogje* (FM, 15, 11); *igje* (NK, 33, 11); *nevigjenim* (NK, 4, 19); *tugji* (NK, 11, 2); *razlagjuje* (TDD, 9, 26); *uregjenja* (FM, 6, 14); *takogjer* (NK, 26, 4; FM, 8, 20); *pogergjivanju* (PIO, II, 4, 30); *uvrigjenje* (NK, 32, 11, 16); *usagjen* (TDD, 1, 13); *rogjen* (NK, 26, 2); *probugjivanje* (NK, 40, 27); *provigjen* (NK, 44, 11/12); *pogjem* (NK, 44, 13); *slagji* (FM, 12, 1); *mragji* (FM, 12, 2); *Navrigjenje* (FM, 26, 4); *dogjagjati*¹⁴⁷ (RK, 97, 2); *lagju* (OTV, 425, 1); *Angjelu* (PIO, I, 13); *Angjeofka* (PD, 131, 22; 146, 9); *Angjeoskih* (PD, 104, 18); *dogagjai* (TDD, 5, 27); *dogagjaima* (PIO, II, 5, 1); *Archangjelah* (RK, 63, 4); *Arckangjele* (PD, 149, 8); *Evangjelju* (PIO, I, 50, 32); *Evangjelifta* (KNIT, 96, 13/14; PD, 23, 17); *Evangjelifte* (RK, 60, 11/12; 120, 8); *Evangjelski* (JRNK, 112, 5; 113, 14; PIO,

¹⁴⁵ U istome je naslovu, druge godine izdanja, zabilježeno: *Magjarskoga* (EIE, 1808, 294, 13). Posredstvom turskog jezika u hrvatski su jezik ušli oblici s glasom *dž* (tur. *Macar*) jer se turski grafem *c* u hrvatskome bilježi grafemom *dž*. Oblik preuzet izravno iz mađarskog glasi *Magyar*, a mađarsko *gy* u hrvatskome se bilježi grafemom *đ*.

¹⁴⁶ Pavić bilježi i *jecsek* (OTV, 304, 27).

¹⁴⁷ U riječi je prvo *gj* vjerojatno tiskarska greška.

I, 128, 11/12); *Evangeljski* (PIO, I, 70, 16); *Evangeljska* (JRNK, 112, 16); *Evangeljsko* (JRNK, 113, 6); *kragja* (JRNK, 110, 1);

– brojni su primjeri u kojima nije provedena jotacija¹⁴⁸ pa Pavić bilježi: *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *djavlu* (PD, 47, 10; KNIT, 383, 24); *djavla* (EIE, 1764, 79, 20; 1808, 66, 16/17; 200, 24); *djavaoske* (RK, 25, 6); *djavaoskoj* (RK, 97, 23/24); *grozdje* (FM, 12, 4); *s-grozdjem* (FM, 25, 18); *grozdja* (FM, 25, 15);

– budući da fonem /j/ Pavić bilježi i grafemom *i*, u njegovim su djelima prisutni i primjeri *di*: *diavla* (OTV, 369, 3; 504, 22; KNIT, 144, 23; PIO, I, 17, 9; EIE, 1764, 248, 7); *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *Diavli* (NK, 27, 7), *diavlu* (OTV, 537, 25; RK, 97, 14; PD, 46, 20); *s - diavlom* (RK, 99, 2); *diavaoskog* (PIO, II, 113, 20); *Diavaosku* (TDD, 13, 17; OTV, 137, 8/9); *diavaosku* (OTV, 690, 7); *diavaoskog* (PIO, II, 113, 20); *diavaoska* (OTV, 503, 26); *diavaoski* (KNIT, 298, 5); *diavaoske* (RK, 99, 10); *Diaci* (RK, 60, 17); *diacskim* (PD, 75, 19); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25); *grozdie* (TDD, 13, 28; OTV, 21, 26); *gvozdja* (TDD, 6, 27); *gvozdjem* (OTV, 404, 25);

– fonem /ǵ/ u prijedlogu *među* (stsl. *meždu*, *meždju* ← prasl. *medju) Pavić u svim djelima bilježi grafemom *gj*, osim u novijemu izdanju *Epistola i Evangelja*¹⁴⁹ gdje je zabilježeno *dj*: *megju* (TDD, 5, 4; OTV, 127, 17; NK, 24, 13; PIO, I, 48, 2/3; KNIT, 298, 11; EIE, 1764, 363, 8; 377, 11; 436, 20; NK, 9, 26; JRNK, 146, 14); *medju* (EIE, 1808, 199, 22; 201, 19; 296, 5; 307, 16; 356, 6);

– imenicu *Angeo* (lat. *angelus* ← grč. *Áγγελος*) (TDD, 4, 20, 23; OTV, 183, 11; 369, 1; EIE, 1764, 245, 14; 359, 4/5) i njezine izvedenice Pavić bilježi i izvornim grafemom *g*: *Angeli* (OTV, 504, 5; NK, 18, 23; 26, 26; 43, 3); *Angelah* (NK, 26, 23; OTV, 3, 4); *Archangeo* (PIO, II, 4, 5); *Angelom* (PIO, I, 5, 37; NK, 44, 11; OTV, 503, 9); *Angele* (NK, 99, 26; PIO, I, 6, 6); *Angeozkog* (PIO, I, 5, 35);

/ǵ/ = g – još je u nekoliko primjera fonem /ǵ/ zabilježen grafemom *g*: *ottigi*¹⁵⁰ (TDD, 7, 5); *naregivane* (TDD, 7, 28); *naregivaffe* (TDD, 8, 8);

¹⁴⁸ Glasovna promjena jotacije objašnjena je u poglavlju *Fonološko-morfonološka razina*.

¹⁴⁹ Izdanje *Epistola i Evangelja* iz 1808. godine jedino je djelo od djela analiziranih ovim radom koje je objavljeno nakon Pavićeve smrti.

¹⁵⁰ Pavić bilježi i: *ottidi* (OTV, 304, 26).

- /ĝ/ = gi* – fonem */ĝ/* označen je dvoslovom *gi* u malobrojnim primjerima: *Manastira Luxurgienskoga* (TDD, 10, 30); *S. Gjurgia* (EIE, 1764, 361, 10), dok je u istome naslovu starijega izdanja zabilježeno *gj*: *S. Gjurgja* (EIE, 1764, 294, 20);
- /f/ = f* – u riječima stranoga podrijetla Pavić fonem */f/* označava grafemom *f* u sljedećim primjerima: *csifutom* (TDD, 13, 21); *fele*¹⁵¹ (OTV, 2, 27); *Ssafrana* (FM, 40, 19); *xalfie* (FM, 33, 14);
- riječ *Faraun* (lat. *pharao* ← grč. *Pharaō*) (OTV, 97, 10) Pavić bilježi grafemom *f*: *Farauni* (NGD, 207, 14); *Farauna* (KNIT, 7, 25; PIO, II, 112, 17); ali i izvornim *ph*:¹⁵² *Pharaunov* (TDD, 14, 7); *Pharaunovu* (TDD, 3, 10);
- isto je i s riječi *Farizeo* (grč. *Pharisaîos*) (OTV, 537, 4) koju bilježi grafemom *f*: *Farizeah* (EIE, 1764, 232, 7; 1808, 188, 11); *Farizei* (OTV, 521, 16; KNIT, 299, 14; EIE, 1764, 192, 16; 1808, 157, 24); ali i izvornim *ph*: *Pharizeah* (JRNK, 128, 7);
- strano je *ph* zabilježeno i u riječima: *Philip* (EIE, 1764, 144, 3; 1808, 118, 12; PIO, I, 49, 4; RK, 119, 17); *k-Philippu* (EIE, 1764, 192, 22); *k-Philipu* (EIE, 1808, 158, 2); *Philofopha* (PIO, II, 74, 8); *Photia* (RK, 132, 1); *Ephraimu* (OTV, 349, 21); *Nephtali* (OTV, 349, 21); *Orpha* (OTV, 212, 6);
- /h/ = h* – fonem */h/* Pavić označuje grafemom *h*: *hottio* (TDD, 10, 4; PIO, I, 50, 27); *hitac* (OTV, 350, 30); *hasna* (FM, 11, 12); *hasnu* (JRNK, 49, 18); *hodite* (KNIT, 298, 9; EIE, 1764, 245, 18; 1808, 198, 23/24); *Abrahamovo* (RK, 66, 12); *terbuh* (KNIT, 97, 28/29); *nevoljah* (PIO, II, 113, 17); *uho* (PIP, 91, 8);
- prefiks *arh-* (grč. *arché* = početak) Pavić bilježi *arch*:¹⁵³ *Archangjelah* (RK, 63, 4); *Archangjel* (PD, 85, 1/2); *Archangjele* (PD, 149, 18); a zabilježen je i primjer *Arckangjele* (PD, 149, 8);

¹⁵¹ U rečenici: od fvake verfte, i fele (OTV, 2, 27).

¹⁵² Damjanović (2008: 79) upozorava na supostojanje *f/p* u riječima stranoga podrijetla u svim hrvatskoglagoljskim zbornicima te navodi primjere *farisei*, *fariseom'*, *parisěomъ*, *Pilipъ*, *paraonъ*, *faraon'*.

¹⁵³ Maretić (1910: 154) navodi da „Lat. *ch* (iz grč. *χ*) prelazi u *k*, te se piše na pr. *arkandeo*, *parok*, *patrijarka*, *Krisostom*, *Zakarija* i t. d.“, što u Pavića nije potvrđeno.

– strano *ch* zabilježeno je i u riječima: *Patriarchah* (RK, 63, 8); *Patriarche* (RK, 60, 10; 129, 5; 134, 21); *Zachariinoga* (KNIT, 144, 17); *Zachariina* (EIE, 1764, 8, 15; 1808, 7, 11); *Monarcha* (PIO, I, 48, 27); *Euchariftia* (OTV, 139, 15);

/i/ = j

– u nekolicini je primjera fonem */i/* označen grafemom *j*: *mimojde* (EIE, 1764, 313, 17; 434, 3; 1808, 254, 24; 353, 26); *mimojti* (EIE, 1764, 65, 3; 1808, 54, 19); *radj*¹⁵⁴ (TDD, 3, 15); *kripostj* (NK, 14, 3); *Jzraela* (RK, 157, 24); *S. Jgnatiu* (RK, 132, 10); *Jfufu* (RK, 159, 16); *Aposftolj*¹⁵⁵ (NK, 41, 15); *kripostnja*¹⁵⁶ (NK, 10, 6); *vjcsnji*¹⁵⁷ (NK, 27, 5); prid Nebbom, *j* zemljom (NK, 44, 10); *uzoritja* (PIO, II, 110, 33);

– u nekim je riječima stranoga podrijetla fonem */i/* zabilježen grafemom *y*: *fmyrne*¹⁵⁸ (RK, 120, 8); *Synagoga* (KNIT, 398, 16); *Babylonski* (OTV, 23, 12; NGD, 9, 18); *Illyricskoj* (NGD, 11, 1); *Ægyptom* (NGD, 207, 13); *Ægyptski* (OTV, 98, 11/12); *Egypta* (PIP, 162, 15); *Sylvester* (NGD, 160, 1); *Babyloniu* (OTV, 352, 13); *Babylonci* (OTV, 419, 20); *s-cytarom* (NK, 115, 8); *Cyrillo* (RK, 124, 20); *lemozyna* (JRNK, 143, 13); *lemozynom* (JRNK, 143, 14); *Lyturgiu* (RK, 118, 17); *Jerusfolymu* (RK, 117, 19);

/j/ = i

– u Pavića su, kao i u slavonskih franjevaca, prisutne dvostrukosti u bilježenju fonema */j/* grafemima *j* i *i* budući da je latinsko pismo prvobitno grafemom *i* označavalo foneme */j/* i */i/*. Tek se za humanizma¹⁵⁹ javlja grafijski par *i/j*, i oba grafema označuju oba fonema;

– fonem */j/* označen je grafemom *i* uz sljedeće samoglasnike:

a: *Iakovljevi* (TDD, 13, 32); *Iagančfe* (PD, 132, 12); *onai* (NK, 33, 3; PIO, I, 70, 16); *onaiche* (NK, 12, 19); *petnaiſti* (NK, 122, 8); *Maiko* (NK, 18, 8); *Rai* (NK, 14, 1; 37, 8); *dogagjai* (TDD, 12, 9); *pokrai* (PIO, I, 50, 3); *NAipri* (NK, 143, 3); *uxivai* (PIO, I, 70, 17);

¹⁵⁴ U rečenici: koje Sveti Oci Pape dopusšaju, *radj* csegaga dopusštaju (TDD, 3, 15).

¹⁵⁵ U rečenici: kojufu fveti *Aposftolj* pripovidali (NK, 41, 15).

¹⁵⁶ U rečenici: Zato, da moljba naša ù Ocsenaſu *kripostnja* bude tada, kada imenujemo Gospodina Ifukerfta (NK, 10, 6).

¹⁵⁷ Pavić bilježi i *vicsnji* (NK, 3, 16).

¹⁵⁸ U rečenici: od *fmyrne* ù Asii Biskup (RK, 120, 8).

¹⁵⁹ Despot (2005: 87).

e: *iednoga* (TDD, 10, 4); *uvieta* (OTV, 21, 2); *Iefte* (NK, 2, 3); *ieft* (NK, 12, 23); *naftoie* (OTV, 351, 9); *kakogodie* (OTV, 430, 6; 680, 14); *razkoffie* (TDD, 9, 24);

o: *voiska* (TDD, 5, 11); *voiske* (EIE, 1764, 504, 3; 1808, 436, 17/18); *moi* (TDD, 13, 2; NK, 17, 11; 41, 23); *tvoi* (PIO, I, 5, 7); *njoi* (PIO, I, 48, 16); *ovoi* (NK, 31, 6; 41, 17); *kojoi* (NK, 2, 16/17); *Nemoi* (PIO, I, 50, 33); *fvakoi* (NK, 3, 28); *famoi* (NK, 12, 27); *tvojoj* (NK, 44, 5); *fvojoj fvetoi*, *opchenoi* i *Katolicsanskoi* (NK, 31, 1/2); *Ifukerftovoi* (NK, 6, 2); *Boxjoi* (NK, 10, 16); *Rimskoi* (RK, 129, 8); *uregjenoi* (PIO, I, 48, 20); *Redovniczkoi* (TDD, 12, 20); *pravoi* (NK, 30, 15; 30, 25); *fvetoi* (NK, 41, 17); *trechoi* (NK, 36, 12); *petoi* (OTV, 351, 5); *jednoi* (OTV, 180, 18); *nemoite* (NK, 125, 20); *boi* (OTV, 181, 30; PIO, I, 48, 24); *doftoine* (TDD, 2); *pokoinog* (NGD, 114, 5); *Bratio* (RK, 18, 8; EIE, 1764, 1808, 1, 5; KNIT, 298, 8);

u: *csui* (NK, 16, 6); *csovicsiu* (OTV, 4, 11); *Iutarnja* (PD, 131, 17);

/j/ = j

– „Grafem *j* punopravnim je članom hrvatske abecede postao tek u 18. stoljeću kada je Jakov Mikalja u *Bogoljubnom razmišljanju od očenaša* 1642. godine za fonem /j/, odbacivši Kašićevu grafiju *y*, uveo grafem *j* (Putanec, 1985: 210).“;¹⁶⁰

– *javi*¹⁶¹ (TDD, 14, 7); *vojska* (TDD, 9, 23); *Boxja* (NK, 18, 8); *doftojno* (NK, 30, 17; KNIT, 298, 9); *Jofip* (KNIT, 384, 29);

– neke su riječi zabilježene i grafemom *y*: *Moyfiinu* (TDD, 5, 15); *Moyfi* (KNIT, 7, 28); *k-Moyffii* (OTV, 150, 29); *Moyfie*¹⁶² (EIE, 1764, 250, 20); *Zmay* (OTV, 419, 6); *Zmayu* (OTV, 419, 15);

/k/ = k

– grafemom *k* označen je fonem /k/: *kuchica* (JRNK, 154, 18/19); *kuchicu* (OTV, 350, 18); *kerpica* (FM, 58, 3); *Kerftianin* (NK, 8, 11; 8, 22; 17, 21);

– u riječima stranoga podrijetla Pavić bilježi fonem /k/ grafemom *c*: *Sacramenti* (NK, 2, 4; 29, 4; JRNK 46, 13); *Sacramentu* (NK, 32, 23; RK, 4, 4; KNIT, 168, 29); *Sacramenta* (NK, 79, 5/6); *Sacramenat*¹⁶³ (JRNK, 46, 13); *Catolicsanska*

¹⁶⁰ Prema Despot (2005: 87/88).

¹⁶¹ U rečenici: na *javi*, a ne u snu (TDD, 14, 7).

¹⁶² U novijemu je izdanju zabilježeno *Mojsie* (EIE, 1808, 202, 28).

¹⁶³ Pavić bilježi i *Sakramenat* (NK, 79, 20).

(RK, 4, 9); *Catolicsansku* (RK, 2, 21; 5, 5; 5, 19; JRNK, 35, 12/13); *Catharina* (NGD, 209, 12); *Capelan* (NGD, 87, 12); *Capelicu* (NGD, 74, 15); *Macedonsku*¹⁶⁴ (NGD, 125, 7);

– i u riječi *Creffimir* (NGD, 158, 7) Pavić fonem /k/ bilježi grafemom *c*;

– u nekim riječima stranoga podrijetla Pavić bilježi fonem /k/ grafemom *ch*: *Cherubinah* (RK, 63, 7); *Chori* (RK, 60, 9; PD, 263, 4); *Nabuchodonosor* (OTV, 352, 11, 21; 353, 13/14; 16);

– fonem /k/ u riječi *Katechisam* (NK, 14, 22/23) (grč. *katēchéō* – poučavam) Pavić bilježi na dva načina, grafemom *c* i grafemom *ch*;

– u riječi *Cerqva*¹⁶⁵ (KNIT, 97, 23) Pavić bilježi grafem *q* u djelu *Kratki nauci i tomacsenja*: *Cerqvena* (KNIT, 301, 17; 364, 21); *Cerqvu* (KNIT, 364, 5); *Cerqvom* (KNIT, 398, 22); dok u ostalim svojim djelima bilježi: *Cerkvu* (TDD, 8, 21); *cerkvæ* (PIO, II, 90, 5); *Cerkvena* (TDD, 3, 13); *Cerkveni* (NK, 22, 20); *Cerkva* (RK, 41, 23); *Cerkve* (RK, 133, 15);

– grafem *q* zabilježen je još u primjerima: *quartiru* (OTV, 520, 12); *osquernji* (EIE, 1764, 79, 1); dok je u novijemu izdanju istoga djela zabilježeno *oskvernji* (EIE, 1808, 65, 24/25);

/ʎ/ = *lj*

– *Bogoljubni* (TDD, 1, 11); *priateljstva* (TDD, 14, 4); *priatelja* (PIO, II, 113, 13; OTV, 28, 30); *priatelji* (PD, 32, 11; PIO, I, 6, 24); *nepriateljdom* (RK, 88, 16/17); *nepriatelje* (KNIT, 6, 8; PD, 148, 10; OTV, 31, 16); *spafitelj* (TDD, 3, 29); *Spafitelj* (TDD, 8, 28; JRNK, 22, 14); *ljubav* (RK, 33, 15; KNIT, 382, 19; JRNK, 49, 11; PIP, 130, 16); *Ljubav* (NGD, 116, 9); *utemeljio* (PIP, 90, 7);

– grafem *li*¹⁶⁶ rijetko je zabilježen u Pavića, a u istome djelu bilježi *liubav* (PIO, I, 5, 11) i *ljubav* (PIO, I, 5, 10);

– u primjeru: xivot *ijudma* produgljiti (TDD, 9, 22) vjerojatno je riječ o tiskarskoj grešci;

¹⁶⁴ Lat. *Macedonia*.

¹⁶⁵ Vrančić: *Czrikva* (DIC, 31); Kašić: *Çriqva* (HTR, 271); Habelić: *Czirkva* (RS); Della Bella: *zrikva* (DIZ, 1) *Zarqva* (DIC, 9); Belostenec: *Czirkva* (GAZ I, 1200); Tadijanović: *Czerqva* (SPM, 30).

¹⁶⁶ Loretana Farkaš navodi primjer riječi *liubav* za bilježenje grafema *li* u Pavića (2010: 102).

- /ń/ = *nj*¹⁶⁷ – *panj* (TDD, 1, 11; 13, 27); *oganj* (TDD, 11, 5/6); *suxanj* (TDD, 10, 4); *konjika* (TDD, 10, 27); *Njive* (NGD, 116, 15); *krizmanje* (JRNK, 46, 1/2); *odkupljenja* (NK, 28, 2; 30, 5/6; RK, 29, 4; PD, 30, 17); *odkupljenje* (EIE, 1764, 2, 12/13; 1808, 2, 10); *Odkupitelj* (NK, 43, 16; JRNK, 161, 12; PIO, II, 113, 33); *oganj* (PIP, 221, 10);
- grafem *ni* Pavić bilježi u primjerima: *oslobodenie*¹⁶⁸ (TDD, 9, 16); *obechanie*¹⁶⁹ (NK, 44, 5); *Beniamina* (OTV, 89, 15);
- /s/ = *s* – *vinski* (TDD, 1, 11); *Isusovim* (NK, 17, 26); *obsluxitelj* (EIE, 1764, 3, 14; 1808, 3, 9); *Samochi* (NGD, 116, 19); *Studenilo* (FM, 42, 19); *Sidi* (KNIT, 299, 20); *Sin* (PD, 128, 17); *Stotnik* (EIE, 1764, 59, 7; 1808, 49, 20); *smert* (EIE, 1808, 79, 5); *Svibnja* (FM, 56, 4); *Misnik* (KNIT, 263, 14);
- /s/ = *f* – *ftablo* (TDD, 14, 2); *Puštinja* (TDD, 4, 25); *fvetkovinu* (TDD, 8, 24); *miľoft* (OTV, 537, 31; NK, 79, 7); *spafeni* (NK, 20, 16; 26, 17); *spafen* (NK, 24, 11; 34, 13); *spafenje* (NK, 122, 4); *doftojanftvom* (NK, 17, 26); *Nebefa* (NK, 29, 10); *funce* (FM, 42, 20); *fakvarenja* (RK, 118, 21/22); *fvrab* (FM, 30, 13); *Ifukerftu* (PD, 133, 15); *fvit* (PD, 128, 14); *fmert* (EIE, 1764, 95, 3); *Mifec* (FM, 56, 14); *maft* (JRNK, 146, 6); *ftado* (JRNK, 146, 18); *flava* (PIP, 90, 10);
- nekoliko je primjera koji mogu biti i tiskarske greške u kojima je fonem /s/ zabilježen grafemom *sf*: *mudrosfti* (OTV, 182, 2); *fobsftvah* (NK, 3, 27); *fobsftvih* (NK, 41, 9); *Sobsftvo* (NK, 4, 3); *Sfavao* (KNIT, 398, 3); *prosftivffimu* (OTV, 350, 3); *fvidocsansftva* (NK, 23, 13); *Bogoljubstftva* (JRNK, 34, 19/20); *Bratinsftvo* (NGD, 101, 15), dok je u riječima *spafonofsni*¹⁷⁰ (EIE, 1764, POLJUBLJENIMASSTIOCEM,¹⁷¹ 3, 9); *spasonofsne* (NK, 8, 14); *Jefsu*¹⁷² (NK, 11, 25) zabilježen grafemom *fs*, a u riječima *spafonoffna* (NGD, 4, 6);

¹⁶⁷ Pomoćni se glagol *biti* često u nenaglašenom obliku bilježi zajedno s prethodnom riječi i tako unutar naglasnih cjelina nastaju neobične sraslice koje mogu u slaganju stvoriti grafem *nj* koji se, dakako, ne izgovara: Akoje ruxan i merzak glas, *ruxanje* i odskok glasa (PIO, I, 49, 23); bog *Sinje* roĳjen od Oca od vika (NK, 26, 2); *Onje* posli pridbite fmerti (...) ottifsao (PIO, I, 55, 3); premakoše ovai put iz pocsetka texak vidi, *onje* ù febi veoma ugodan (PIO, I, 69, 14); *Gofpodinje* Bog pomochnik moi (EIE, 1764, 218, 10); *Gospodinje* (EIE, 1808, 5); *onje* Sin Divice Marie (KNIT, 301, 5).

¹⁶⁸ U rećenici: *Oslobodenie* jedne dusse (TDD, 9, 16).

¹⁶⁹ U rećenici: Da pak ovo moje *obechanie* (NK, 44, 5).

¹⁷⁰ U predgovoru novijemu izdanju piše: *spasonosni* (EIE, 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM, 3, 12/13).

¹⁷¹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹⁷² U rećenici: *Jefsu* ova csetiri (NK, 11, 25).

fpafonoffnomu (RK, PRIDGOVOR,¹⁷³ 10, 17); *fpafonoffnog* (RK, PRIDGOVOR, 4, 2); *fpafonoffnu* (RK, 111, 3) grafemom *ff*;

/š/ = *ff* – *dufficu* (TDD, 10, 12; 14, 12); *Duffi* (PD, 129, 11); *Ocsenaffa* (NK, 9, 3); *poraftoffe* (TDD, 2, 5); *piffē* (NK, 28, 12); *naffeg* (NK, 7, 24); *kruffaka* (FM, 24, 12); *iskuffujuchi* (KNIT, 299, 4); *ffto* (RK, 119, 1); *Apofttolah* (RK, 119, 3);

– nekoliko je primjera u kojima je fonem /š/ zabilježen grafemom *f*, koji su možda i tiskarske greške: *priftrafsife*¹⁷⁴ (PIO, I, 50, 38); *Ifte*¹⁷⁵ (NK, 32, 10); *frushtanje*¹⁷⁶ (EIE, 1764, 95, 5);

/š/ = *fs* – *Ocsenafs* (NK, 9, 7); *grifsnici* (NK, 122, 12; PIP, 193, 5; 255, 8); *fimefsce* (FM, 27, 19); *priftrafsna* (KNIT, 401, 9); *fskoljcsica*¹⁷⁷ (PIO, I, 71, 3, 7); *fskoljcsici* (PIO, I, 71, 5); *nafsih* (NK, 7, 24); *nafsi* (EIE, 1764, 94, 12); *krufska* (FM, 24, 15); *fsljivah* (FM, 25, 7); *fsatru* (OTV, 181, 13); *kafsalj* (FM, 41, 14); *pufstati* (FM, 58, 21); *dufso* (PIP, 211, 12); *bafstinu* (PIP, 158, 19);

/š/ = *sf* – *sfirini* (TDD, 2, 3); *visftice* (TDD, 12, 2); *isftemo* (NK, 36, 10); *isfte* (JRNK, 147, 1); *Oprosfstenje* (NK, 122, 3); *Sftonam* (NK, 29, 6); *kersfsten* (JRNK, 50, 15); *odpufstenje* (NK, 3, 14/15; 31, 9); *Mesftrē* (KNIT, 299, 5); *basfstinu* (EIE, 1764, 94, 12); *nifstanevanje* (TDD, 5, 10; OTV, 151, 16/17; 449, 6; PIO, I, 6, 11; JRNK, 51, 13);

/š/ = *ss* – potvrda grafema *ss* kojega su prije Stjepana Vilova bilježili Radnić, Mecić i Bačić¹⁷⁸ ima i u Pavića, premda u slavonskih pisaca ovaj grafem nije prihvaćen: *dopusschaju* (TDD, 3, 14); *Ssimuna* (OTV, 505, 9); *Ssalju* (NK, 15, 2); *frisska* (FM, 11, 13); *Sstogod* (NGD, 45, 7); *Aposstolskoj ù skupsstini* (PD, 31, 13); *grissnike* (TDD, 9, 2/3); *propadosse* (TDD, 13, 13/14), *dusse* (TDD, 9, 16/17); *s-dussom* (RV, 4, 5/6); *prignuvssi* (RK, 39, 3); *Ssto*¹⁷⁹ (FM, 51, 2); *Sstoche* (FM, 19, 25); *Sstuku* (FM, 19, 26); *Ssafrana* (FM, 40, 19); *Ssljive* (FM, 25, 8); *visse*¹⁸⁰

¹⁷³ Predgovor pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 11 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

¹⁷⁴ U rečenici: Zasltofe nofioci, i pratioci kod ovoga čludefa *priftrafsife* (PIO, I, 50, 38). Grafemom *f* označen je posljednji fonem /š/ u riječi *pristrašise*.

¹⁷⁵ U rečenici: M. Sftoje smertni grih? U. *Ifte* veliko uvrigenje Boxjæ (NK, 32, 10).

¹⁷⁶ U istome naslovu novijega izdanja: *frushtanje* (EIE, 1808, 95, 6).

¹⁷⁷ U istome djelu Pavić bilježi i oblik *skoljcsica* (PIO, I, 71, 13), što je najvjerojatnije tiskarska greška.

¹⁷⁸ Farkaš (2010: 196).

¹⁷⁹ U rečenici: *Ssto* namisle, ono derxe jako (FM, 51, 2).

¹⁸⁰ U rečenici: *visse* puta primiti (JRNK, 3/4).

(JRNK, 46, 3/4); *odrisse* (JRNK, 147, 22/23); *uzissaoje* (RK, 2, 13/14); *uzmloxavasse* (OTV, 89, 12/13); *misslenjem* (PD, 256, 4);

/š/ = *sh* – krajem 18. stoljeća u slavonskih se pisaca ustalio njima svojstven grafem *sh* u označavanju fonema /š/, a u Pavića je ovaj grafem zabilježen u izdanju *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine: *Prishastja* (EIE, 1808, 1, 1); *Aposhtola* (EIE, 1808, 1, 3/4); *nashe* (EIE, 1808, 1, 7); *bashtinu* (EIE, 1808, 78, 14); *bashtinik* (EIE, 1808, 15); *Shtienje* (EIE, 1808, 86, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21);

/z/ = *z* – *loze* (TDD, 1, 12); *loza* (EIE, 1764, 361, 7; 1808, 294, 19); *zvonom* (TDD, 13, 11); *zaprike* (TDD, 13, 30); *tarpeze* (NK, 22, 10); *zrak* (FM, 13, 17); *zvanjem* (KNIT, 298, 9); *Zvizdo* (PD, 131, 17); *zvizda* (KNIT, 60, 27); *zalog* (EIE, 1764, 79, 3; 1808, 65, 26); *zlatenicu* (FM, 50, 22); *zemlja* (PIP, 91, 24);

/ž/ = *x* – *texak* (TDD, 1, 14); *texaka* (PIO, I, 49, 10/11); *frixak* (TDD, 1, 15); *xelju* (OTV, 181, 2); *xelji* (JRNK, 48, 21); *xene* (OTV, 182, 22); *xetve* (OTV, 213, 8); *xaloft* (OTV, 212, 4); *xeludac* (OTV, 126, 16; FM, 41, 13); *Proxderloft* (NK, 11, 7/8); *krix* (PD, 62, 15); *krixu* (NK, 28, 20); *xivota* (NK, 33, 15/16); *xivot* (PD, 129, 13); *Xenidba* (NK, 79, 13); *uxivati* (NK, 33, 23); *xelifs* (FM, 13, 19); *lupex* (EIE, 1764, 434, 21;); *xdrib* (EIE, 1764, 436, 20; 1808, 356, 7); *lax* (OTV, 97, 22); *knjixice* (NGD, 118, 13); *knjixici* (RK, 129, 10); *podnoxje* (KNIT, 299, 21); *Mux* (KNIT, 384, 33); *blaxeni* (PIP, 3, 15); *mrix* (PIP, 286, 27).

Navedeni primjeri potvrđuju da Pavić za pojedine foneme nudi više grafemskih mogućnosti, što je svojstveno grafiji njegova vremena. Neujednačenost je Pavićeve grafije razvidna u tablici¹⁸¹ u kojoj su navedeni primjeri različitih grafema za isti fonem u istom obliku riječi. Dakle, izbor grafema nije uvjetovan položajem fonema u riječi jer je fonem zabilježen različitim grafemom u istome obliku riječi. Ponekad su riječi s različitim grafemskim rješenjima za isti fonem zabilježene u različitim Pavićevim djelima, a ponekad u istome djelu.

Tablica 1. Primjeri različitih grafemskih rješenja za jedan fonem

Riječ	Fonem = grafem
cfetiri (RK, 39, 10)	/č/ = cf
csetiri (NK, 11, 25; 31, 7; JRNK, 142, 6)	/č/ = cs

¹⁸¹ Primjeri riječi, grafemi i fonemi u tablici nisu označeni kurzivom zbog isticanja pojedinoga grafema u riječi podebljanjem.

cfinit (JRNK, 143, 10)	/č/ = cf
csinit (NK, 19, 10)	/č/ = cs
csovicanski (OTV, 6, 8; NK, 28, 10; 28, 24/25)	/č/ = cs
cfovicanski (RK, 31, 16/17)	/č/ = cf; /č/ = cs
csovicanski (RK, 17, 12)	/č/ = cs; /č/ = cf
drugacfe (KNIT, 383, 30)	/č/ = cf
drugacsie (PIO, I, 1, 11)	/č/ = cs
drugojacfe (OTV, 507, 23; JRNK, 63, 5)	/č/ = cf
drugojacsie (NK, 37, 22; PIO, I, 18, 20; 48, 20)	/č/ = cs
iscfupati (PIO, I, 90, 12/13)	/č/ = cf
iscsupati (PIO, I, 90, 8)	/č/ = cs
izcfeznu (EIE, 1764, 251, 10)	/č/ = cf
izcseznu (OTV, 504, 4; 632, 24/25; EIE, 1808, 203, 12)	/č/ = cs
lagancfe Boxji (PD, 132, 12)	/č/ = cf
lagancse Boxji (PD, 171, 20)	/č/ = cs
ocfifschjenja (RK, 4, 15)	/č/ = cf
ocsifschjenja (NK, 31, 25)	/č/ = cs
ocfi (OTV, 498, 24; FM, 55, 6)	/č/ = cf
ocsi (PIO, I, 103, 1; NK, 45, 2)	/č/ = cs
ocfiu (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10)	/č/ = cf
ocsiu (EIE, 1808, 203, 12)	/č/ = cs
placfuchi (PIP, 279, 2)	/č/ = cf
placsuchi (OTV, 211, 29)	/č/ = cs
pecfen (FM, 17, 13)	/č/ = cf
pecsen (FM, 17, 11)	/č/ = cs
Ucfenikom (EIE, 1764, 1, 16/17)	/č/ = cf
Ucsenikom (EIE, 1764, 435, 10/11)	/č/ = cs
vicfnji (EIE, 1764, 312, 19)	/č/ = cf
vicsnji (NK, 3, 16; 31, 11; RK, 63, 16; 66, 13; PD, 151, 3; EIE, 1808, 254, 5; KNIT, 263, 21)	/č/ = cs
Boxanstvene (NK, 16, 14; 40, 6)	/e/ = e
Boxanstvenæ (PIO, I, 48, 21; NK, 42, 19)	/e/ = æ
Boxje (RK, 52, 19)	/e/ = e
Boxjæ (OTV, 691, 2)	/e/ = æ
grihe (NK, 42, 9; RK, 16, 11; KNIT, 262, 10)	/e/ = e
Grihæ (NK, 11, 23)	/e/ = æ
S. Jgnatie (RK, 132, 21)	/e/ = e
Svetog Igmtiæ (NK, 122, 17)	/e/ = æ
Ixaie (EIE, 1808, 50, 16)	/e/ = e
Ixaiaæ (EIE, 1764, 60, 8)	/e/ = æ
Samarie (EIE, 1808, 256, 16/17)	/e/ = e
Samariaæ (EIE, 1764, 315, 24)	/e/ = æ
Vire (NK, 19, 13)	/e/ = e
Viræ (NK, 15, 18)	/e/ = æ
Angeo (TDD, 4, 20, 23; OTV, 183, 11; 369, 1; EIE, 1764, 245, 14; 359, 4/5)	/ǵ/ = g

Angjeo (EIE, 1808, 198, 20; 359, 2; NGD, 16, 16; OTV, 691, 13; JRNK, 155, 3; PIO, I, 103, 4/5; KNIT, 157, 12)	/ǵ/ = gj
Angela (PIO, I, 18, 1)	/ǵ/ = g
Angjela (EIE, 1764, 5, 6; 1808, 4, 18)	/ǵ/ = gj
Angelah (NK, 26, 23; OTV, 3, 4)	/ǵ/ = g
Angjelah (RK, 63, 3)	/ǵ/ = gj
Angeli (OTV, 504, 5; NK, 18, 23; 26, 26; 43, 3)	/ǵ/ = g
Angjeli (NGD, 17, 12; PD, 249, 6)	/ǵ/ = gj
Archangeo (PIO, II, 4, 5)	/ǵ/ = g
Archangjel (PD, 85, 1/2)	/ǵ/ = gj
S. Gjurgia (EIE, 1764, 361, 10)	/ǵ/ = gj; g = gi
S. Gjurgja (EIE, 1764, 294, 20)	/ǵ/ = gj
Igntiæ (NK, 122, 17)	/i/ = i
Jgnatie (RK, 132, 21)	/i/ = j
Ignatio (NK, 122, 19)	/i/ = i
Jgnatio (RK, 132, 5, 17; 133, 9)	/i/ = j
Isukerft (NK, 3, 4; 8, 16;); Ifukerft (RK, 4, 6/7; KNIT, 157, 18)	/i/ = i
Jfukerft (RK, 86, 3)	/i/ = j
Isus (EIE, 1808, 158, 7; OTV, 595, 8)	/i/ = i
Jsus (EIE, 1764, 193, 6)	/i/ = j
Jerufolimu (PIO, I, 70, 5; EIE, 1764, 248, 9/10; 1808, 201, 1)	/i/ = i
Jerufolymu (RK, 117, 19)	/i/ = y
k-Isusu (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10); k-Ifufu (KNIT, 299, 2)	/i/ = i
k-Jsufu (EIE, 1764, 244, 1)	/i/ = j
lemozina (JRNK, 76, 17)	/i/ = i
lemozyna (JRNK, 143, 13)	/i/ = y
Lemozinom (TDD, 11, 8)	/i/ = i
lemozynom (JRNK, 143, 14)	/i/ = y
uzoritĭa (PIO, II, 110, 17, 34)	/i/ = i
uzoritĭja (PIO, II, 110, 33)	/i/ = j
vicsnji (NK, 3, 16; 31, 11; RK, 63, 16; 66, 13; PD, 151, 3; EIE, 1808, 254, 5)	/i/ = i
vjcsnji (NK, 27, 5)	/i/ = j
Archangjele (PD, 149, 18)	/k/ = ch
Arckangjele (PD, 149, 8)	/k/ = ck
k-Colosianom (EIE, 1764, 244, 14)	/k/ = c
k-Kolosianom (EIE, 1808, 197, 23)	/k/ = k
Sacramenat (NK, 79, 15)	/k/ = c
Sakramenat (NK, 79, 20)	/k/ = k
darvu (NK, 20, 27)	/r/ = ar
dervu (OTV, 5, 20)	/r/ = er
tarpezom (NK, 22, 9)	/r/ = ar
terpezom (FM, 7, 7)	/r/ = er
Boxanfvo (NK, 5, 18; 34, 16)	/s/ = f

Boxanstvo (RK, 4, 6)	/s/ = s
doifto (EIE, 1764, 251, 18; 377, 15)	/s/ = f
doisto (EIE, 1808, 203, 20; 307, 19/20)	/s/ = s
ifprazno (JRNK, 40, 13; 168, 8)	/s/ = f
isprazno (PD, 223, 9)	/s/ = s
isprofiti (TDD, 7, 7)	/s/ = f
isprostiti (PD, 112, 19)	/s/ = s
iftolmacfiti (OTV, 690, 4)	/s/ = f
istolmacsiti (PIO, I, 5, 4/5)	/s/ = s
Ifukerft (RK, 4, 6/7; KNIT, 157, 18)	/s/ = f
Isukerft (NK, 3, 4; 8, 16; 20, 25)	/s/ = s; /s/ = f
Ifukerftovoi (NK, 6, 2)	/s/ = f
Isukerftovoi (NK, 30, 27)	/s/ = s; /s/ = f
k-Ifufu (KNIT, 299, 2)	/s/ = f
k-Isusu (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10)	/s/ = s
k-Jsufu (EIE, 1764, 244, 1)	/s/ = s; /s/ = f
kripostna (TDD, 11, 13)	/s/ = f
kripostna (OTV, 492, 8)	/s/ = s
koinosu (OTV, 499, 5; JRNK, 167, 13)	/s/ = s
koinofu (RK, 135, 21; 85, 2; KNIT, 96, 12)	/s/ = f
Kraljestvo (OTV, 98, 13; NK, 9, 9; PIO, I, 70, 22; NGD, 206, 21; PD, 148, 6/7; EIE, 1764, 2, 18)	/s/ = f
Kraljestvo (EIE, 1808, 2, 16)	/s/ = s
miloferdja (OTV, 151, 24; PD, 258, 14)	/s/ = f
miloserdja (JRNK, 146, 9/10)	/s/ = s
milofergje (RK, 16, 13; PIP, 182, 6)	/s/ = f
milosergje (OTV, 291, 15; JRNK, 143, 17/18)	/s/ = s
nofaffe (OTV, 212, 12/13)	/s/ = f
nosaffe (TDD, 12, 11)	/s/ = s
fmilostiom (OTV, 5, 27)	/s/ = f
s-miloftjom (OTV, 503, 13/14; NK, 37, 11)	/s/ = s
oblastju (TDD, 9, 12; EIE, 1764, 2, 9)	/s/ = f
oblastju (EIE, 1808, 2, 7; EIE, 1764, 59, 11/12; 1808, 49, 25)	/s/ = s
obftajati (NK, 38, 28; PIO, I, 48, 3)	/s/ = f
obstajati (OTV, 425, 4/5)	/s/ = s
Odfuda (OTV, 127, 29)	/s/ = f
odsuda (OTV, 151, 13; 404, 27)	/s/ = s
ofvoiffe (NGD, 11, 6)	/s/ = f
osvoiffe (OTV, 30, 12)	/s/ = s
proklestvo (TDD, 9, 10; OTV, 21, 8; NGD, 7, 22; RK, 125, 20)	/s/ = f
proklestvo (NK, 38, 18)	/s/ = s
profechi (NK, 9, 18; PIO, I, 2, 32)	/s/ = f
prosechi (EIE, 1764, 95, 9; 1808, 79, 10)	/s/ = s
s falatom (EIE, 1764, 231, 9)	/s/ = f
s-salatom (EIE, 1808, 187, 20)	/s/ = s
farani (NGD, 7, 19; PD, 105, 16; EIE, 1764, 435, 19)	/s/ = f
sarani (EIE, 1808, 355, 10)	/s/ = s
fokaci (EIE, 1764, 378, 7)	/s/ = f

sokaci (RK, 99, 22; EIE, 1808, 308, 4)	/s/ = s
fpafena (EIE, 1764, 316, 20)	/s/ = f
spasena (EIE, 1808, 257, 9)	/s/ = s
fuxanftva (OTV, 352, 14; KNIT, 7, 25; PIO, I, 18, 26; PIP, 288, 3)	/s/ = f
fuxanstva (OTV, 180, 14/15; 186, 1);	/s/ = f; /s/ = s
fuxanftvo (OTV, 30, 19; 180, 11/12)	/s/ = f
fuxanstvo (PD, 14, 8/9)	/s/ = f; /s/ = s
fvakolika (RK, 41, 4; PIO, I, 50, 1; II, 5, 27)	/s/ = f
svakolika (NK, 30, 21; RK, 168, 13; NGD, 206, 3; PD, 197, 7)	/s/ = s
s-fvoima (OTV, 495, 20)	/s/ = f
s-svoima (OTV, 21, 9)	/s/ = s
Uskerfnutje (KNIT, 156, 4)	/s/ = s; /s/ = f
uskersnutje (NK, 31, 10; KNIT, 168, 21; JRNK, 40, 4; PD, 27, 15; RK, 2, 23)	/s/ = s
ufterpljiv (RK, 23, 12)	/s/ = f
usterpljiv (RK, 83, 8/9)	/s/ = s
zaiſto (TDD, 7, 13; OTV, 105, 23; PIO, I, 48, 15; II, 81, 6)	/s/ = f
zaisto (PIO, I, 2, 10/11)	/s/ = s
Apoſftolah (RK, 119, 3)	/š/ = ff
Apoſftolah (TDD, 9, 8; PD, 191, 5)	/š/ = fs
baſftinu (EIE, 1764, 94, 12)	/š/ = sf
bafſtinu (PIP, 158, 19)	/š/ = fs
biaſſe (TDD, 13, 12; NGD, 7, 3; PD, 152, 22; EIE, 1764, 244, 11)	/š/ = ff
biaſſe (NGD, 13, 15)	/š/ = fs
biaſſhe (EIE, 1808, 197, 20)	/š/ = sh
ditefſca (OTV, 493, 9)	/š/ = fs
ditefſca (OTV, 493, 14)	/š/ = ff
ditefſcu (OTV, 304, 19)	/š/ = fs
ditefſcu (OTV, 492, 2)	/š/ = ff
dofſaftia (PIO, I, 19, 5)	/š/ = fs
dofſaftia (OTV, 596, 17)	/š/ = ff
dofſaftie (OTV, 66, 10)	/š/ = fs
dofſaftie (OTV, 592, 29)	/š/ = ff
Dufſe (JRNK, 152, 3, 12)	/š/ = fs
Dufſe (JRNK, 152, 7, 17)	/š/ = ff
griffnici (KNIT, 93, 9)	/š/ = ff
grifſnici (OTV, 270, 2/3; NK, 122, 12; PIP, 193, 5; 255, 8)	/š/ = fs
griffnicſe (PIO, I, 126/127, 36/1)	/š/ = ff
grifſnicſe (PD, 113, 5)	/š/ = fs
igjaſſe (PD, 63, 3; EIE, 1764, 249, 7/8)	/š/ = ff
igjaſſhe (EIE, 1808, 201, 23)	/š/ = sh
imadeſſ (OTV, 304, 26; FM, 7, 18; 13, 12; PIO, I, 50, 24)	/š/ = fs
imadeſſ (PD, 134, 15)	/š/ = ff
iſſte (FM, 46, 20)	/š/ = fs
iſſte (JRNK, 147, 1)	/š/ = sf
iziſſao (PD, 2, 1)	/š/ = fs
iziſſao (TDD, 12, 1; NGD, 9, 15)	/š/ = ff

jostter (NK, 42, 9; FM, 34, 15; 39, 16)	/š/ = sf
jofster (NGD, 120, 10; FM, 15, 14; 27, 13)	/š/ = fs
lafsnje (OTV, 6, 10; 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8)	/š/ = fs
laffnje (OTV, 264, 25)	/š/ = ff
mlofstvo (TDD, 10, 27; PIO, I, 17, 35; EIE, 1764, 397, 16/17; OTV, 2, 20)	/š/ = sf
mlofstvo (PIP, 53, 15)	/š/ = fs
mloshstvo (EIE, 1808, 324, 13)	/š/ = sh
nebiaffe (NGD, 207, 4; EIE, 1764, 244, 9)	/š/ = ff
nebiashe (EIE, 1808, 197, 18)	/š/ = sh
najlafsnje (JRNK, 69, 6)	/š/ = fs
najlaffnje (PIO, I, 70, 14)	/š/ = ff
nisftanemanje (TDD, 5, 10; OTV, 151, 16/17; 449, 6; PIO, I, 6, 11; JRNK, 51, 13)	/š/ = fs
nifftanemanje (RK, 117, 20)	/š/ = ff
Nifftanemanje (PIP, 114, 11; 285, 13)	/š/ = fs
Ocsenaffu (NK, 9, 16)	/š/ = ff
Ocsenafsu (NK, 9, 18)	/š/ = fs
odpusftenje (NK, 3, 14/15; 31, 9)	/š/ = sf
odpuftenje (EIE, 1764, 248, 20)	/š/ = fs
odpushftenje (EIE, 1808, 201, 11)	/š/ = sh
ottidoffe (OTV, 632, 28; EIE, 1764, 313, 14)	/š/ = ff
otidoshe (EIE, 1808, 254, 21)	/š/ = sh
Priffaftja (PD, 133, 21; JRNK, 154, 3)	/š/ = ff
Prifsaftja (EIE, 1764, 1, 1; PD, 137, 13)	/š/ = fs
Prishastja (EIE, 1808, 1, 1)	/š/ = sh
priffaftje (KNIT, 144, 15)	/š/ = ff
prifsaftje (PD, 106, 16)	/š/ = fs
puffchati (PIO, I, 91, 31)	/š/ = ff
pufschati (FM, 57, 24)	/š/ = fs
lagriffiti (NK, 7, 16; 14, 21)	/š/ = ff
lagrifsiiti (NK, 43, 21)	/š/ = fs
sliffaoci (TDD, 14, 17; KNIT, 182, 27)	/š/ = ff
slifsaoci (TDD, 2, 18)	/š/ = fs
Ssafran (FM, 40, 20)	/š/ = ss
fsafran (FM, 40, 23)	/š/ = fs
sftie (EIE, 1764, 400, 3)	/š/ = sf
shtie (EIE, 1808, 326, 9)	/š/ = sh
Sstienje (EIE, 1764, 247, 19)	/š/ = ss
Shtienje (EIE, 1808, 200, 15)	/š/ = sh
fstijuch (NGD, 100, 20)	/š/ = fs
Sftijuch (NK, 98, 14)	/š/ = sf
Sstogod (NGD, 45, 7)	/š/ = ss
sftogod (TDD, 8, 30; NK, 15, 16/17)	/š/ = fs
tolmacsaife (OTV, 632, 27)	/š/ = ff
tolmacsaife (EIE, 1808, 203, 1)	/š/ = sh
zaisfte (PIO, I, 18, 17)	/š/ = fs
zaisfte (PIO, I, 128, 20)	/š/ = sf

zaktivaffe (OTV, 506, 12; 151, 15)	/š/ = ff
zaktivafse (NGD, 179, 18)	/š/ = fs

5.4 Udvajanje samoglasnika i suglasnika

Kada označavaju naglasne odnose, grafemi nemaju razlikovnu već funkcionalnu ulogu. Udvajanjem samoglasnika Pavić označuje dugi slog:

– *oo*: *voo* (OTV, 261, 18);

– *uu*: 3. lice množine prezenta: *moguu* (OTV, 126, 25; 289, 22; NK, 45, 1/2; PIO, I, 27, 22; 70, 10/11); *nemoguu*¹⁸² (NK, 14, 27); imenice: na fvoih *rukuu* nofiti (OTV, 503, 10); udilivššimu zdravie, i ispravljenje *noguu* (PIO, I, 2, 33).

Grafemom je *h* označena duljina prethodnoga samoglasnika u sljedećim primjerima: *fahliti* (TDD, 7, 10/11) u značenju *hvaliti*; *fahla* (TDD, 14, 15) u značenju *hvala* (imenica); *Rahna*¹⁸³ (TDD, 6, 5); *rahni* (NK, 26, 11); *rahni* (KNIT, 283, 27); *narahni* (KNIT, 300, 35) u značenju *(na)hraniti*; *griah* (NK, 44, 25) u značenju *grijeha*.

Pavić po uzoru na talijansku latinicu grafemom *g* označava dužinu prethodnoga samoglasnika, ali ga bilježi i kada prethodni samoglasnik nije dug: *produgljiti* (TDD, 9, 22; FM, 56, 16); *neprodugljuju* (OTV, 449, 10); *produgljuje* (RK, 18, 16); *neprodugljuje* (RK, 15, 5/6); *neproduglujmo* (RK, 19, 3); *neprodugljivati* (RK, 15, 3; 170, 9); *duglje* (RK, 17, 21); *produgljivanja* (KNIT, 60, 21); *dugljinu* (PIP, 192, 15).

Rapić¹⁸⁴ je u predgovoru svome djelu *Svakomu po mallo illiti predikæ Nediljne* (1762.) upozorio kako udvajanje suglasnika označuje kratkoću prethodnoga samoglasnika te se tako pismom razlikuje izgovor i značenje pojedinih homonima.

I Pavić kratkoću prethodnoga samoglasnika bilježi udvajanjem suglasničkih slova:

– *bb*: *Nebbu* (OTV, 376, 16; NK, 43, 4); *Nebbom* (NK, 44, 9/10); *Abbata* (TDD, 12, 19); *babbama* (OTV, 97, 11);

¹⁸² U istoj je rečenici za 3. lice množine prezenta zabilježen oblik s udvostručenim samoglasnikom i oblik s jednim samoglasnikom: za one, koi tolmacsenje ili *nemoguu* dofeognuti, ili knjigah *nemogu* imati (NK, 14, 27/28).

¹⁸³ U rečenici: i pet *Rahna* Isusovi (TDD, 6, 5).

¹⁸⁴ Prema Despot (2005: 16).

- *dd*: *vodda* (NK, 33, 13); *voddi* (OTV, 126, 15); *upadde* (EIE, 1764, 434, 5); *oddili* (OTV, 28, 11; 30, 3); *oddilio* (OTV, 29, 21); *oddilenja* (OTV, 29, 27); *dadde* (OTV, 182, 5); *zadadde* (OTV, 261, 17); *nesmidde*¹⁸⁵ (OTV, 261, 27); *poznadde* (OTV, 425, 10); *propadde* (PIO, I, 6, 1);
- *ff*: *Uffanje* (NK, 42, 1); *uffam* (NK, 42, 6); *Officiri* (PIO, I, 49, 31);
- *gg*: *Bogga* (PIO, I, 5, 35);
- *ll*: *dillo* (NK, 18, 15; JRNK, 146, 5; PIP, 213, 16; PD, 80, 15); *dilli* (NK, 33, 2); *dillujemo* (NK, 37, 1); *dillovanje* (NK, 40, 26; 44, 16; PIP, 213, 17); *vrillo* (RK, 150, 18); *Alli* (NK, 36, 19; FM, 19, 24); *mallo* (FM, 9, 9; 7, 6); *pomallo* (FM, 20, 20); *Nimallo* (KNIT, 169, 8); *millo* (FM, 48, 21; PIO, I, 48, 12); *milla* (OTV, 212, 1); *milluju* (PIP, 230, 21); *fillu* (PD, 67, 17);
- *nn*: *k-ranni* (FM, 35, 16); *Sufanna* (PIO, I, 48, 10); *krunna* (PIO, I, 49, 19);
- *pp*: *vippiga* (FM, 31, 6; 31, 7); *Hippocrates* (FM, 31, 19); *k-Philippu* (EIE, 1764, 192, 22); *k-Philipu* (EIE, 1808, 158, 2);
- *rr*: *gorre*¹⁸⁶ (FM, 8, 22); *Mirra*¹⁸⁷ (FM, 31, 20); *mirre* (FM, 31, 18; 32, 2); *mirri* (PIO, I, 48, 21); *Porrluka* (FM, 41, 2);
- *tt*: *ottvoriti* (OTV, 7, 10; FM, 56, 17); *ottvorio* (NK, 28, 4); *ottvara*¹⁸⁸ (FM, 21, 26; 26, 23); *ottvorenu* (FM, 29, 9); *ottvorene* (PIO, I, 50, 3); *ottvaranje* (FM, 32, 22); *Putti*¹⁸⁹ (NK, 31, 10); *putteni* (JRNK, 142, 7); *uttifenje* (NK, 41, 3); *Mattie* (TDD, 9, 5); *Ottara*¹⁹⁰ (NK, 5, 15); *ottvaranje* (FM, 18, 8; 25, 9); *Ottok*¹⁹¹ (u značenju *oteklina*) (FM, 26, 3); *ottrov* (FM, 29, 4); *ottide* (FM, 34, 13; NGD, 74, 10); *ottiti* (NGD, 43, 5); *ottidoffe* (OTV, 632, 28; EIE, 1764, 313, 14); *ottirat* (FM, 38, 25; 44, 12); *otteo* (PIO, I, 49, 35); *uttekla* (PIO, I, 50, 16); *hotti* (OTV, 495, 26); *hottili* (TDD, 10, 28; EIE, 144, 17; 1808); *hottilabi* (TDD, 2, 7/8); *hottio*¹⁹² (TDD, 10, 4; PIO, I, 50, 27); *hottiau* (PIO, II, 5, 13).

¹⁸⁵ Pavić bilježi i *nesmide* (OTV, 149, 30).

¹⁸⁶ U rečenici: *ù gorre zelene* (FM, 8, 22).

¹⁸⁷ U rečenici: *Mirra prava ešskile pomaxe* (FM, 31, 20).

¹⁸⁸ Pavić bilježi i oblike: *Ottarafe* terbu od *rafola* (FM, 32, 12); *Ottarafe* csoviku utroba (32, 15).

¹⁸⁹ U rečenici: *Putti* slavno uskersnutje (NK, 31, 10).

¹⁹⁰ Zabilježen je i oblik: *Otara* (NK, 15, 5).

¹⁹¹ Zabilježen je i oblik *otok* (FM, 39, 14).

¹⁹² Pavić bilježi i oblik: *hotio* (PIP, 239, 21).

6. PRAVOPISNA NAČELA

Slavonski su dopreporodni pisci pisali morfonološkim pravopisom koji čuva osnovni oblik morfema u različitim glasovnim okolinama te riječ ne bilježimo onako kako ju izgovaramo, nego tako da sačuvamo glasovni sastav osnovnoga oblika morfema. U morfonološkome se načinu pisanja osnovni morfem čuva kada je riječ o glasovnim promjenama¹⁹³ jednačenja po zvučnosti, djelomično jednačenja po mjestu tvorbe, bilježenju dentalnih suglasnika i jotacije. U Pavića se morfonološko načelo isprepliće s fonološkim, što potvrđuju primjeri nebilježenja i bilježenja navedenih glasovnih promjena.

6.1 Jednačenje suglasnika po zvučnosti

Jednačenje po zvučnosti najčešće nije zabilježeno¹⁹⁴ na granici korijenskoga morfema i prefiksa, čime Pavić čuva morfonološki sklop riječi kao što su to činili i slavonski franjevci i ostali stari slavonski pisci:

iz-: *izpechi* (OTV, 304, 19); *izpovidi* (TDD, 3, 22); *izprazni* (OTV, 446, 2); *izpraznog* (OTV, 7, 18/19); *izpovidijoje* (KNIT, 169, 4/5); *izpunitiga* (OTV, 210, 10); *izpocfетка* (RK, 87, 18); *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29; EIE, 1764, 67, 22; 1808, 1; RK, 2, 18); *izhode* (PD, 225, 15); *izkaxefs* (PD, 92, 7); *izkupljenja* (PIP, 91, 16); *iztraxivati* (KNIT, 93, 10); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *iztekla* (KNIT, 144, 13); *izplachenje* (KNIT, 263 5);

nad-: *nadpisja* (TDD, 4, 20); *nadpisje* (RK, 134, 5); *nadhodi* (EIE, 1764, 5, 18; 1808, 5, 5);

ob-: *obftajati* (NK, 38, 28); *obsluxiti* (FM, 57, 23); *obsluxivao* (PIO, I, 49, 16); *obsluxuje* (KNIT, 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10); *obsluxujuch* (NGD, 7, 17); *obsluxivanje* (OTV, 127, 27); *obtuxen* (PD, 46, 18); *obkolit* (RK, 28, 23; OTV, 691, 11);

od-: *odpusfta* (NK, 32, 22; TDD, 8, 11); *odpufstenje* (EIE, 1764, 248, 20); *odpufstifs* (RK, 62, 2); *odpadaju* (RK, 19, 8/9); *odpao* (OTV, 349, 12); *odpadljivu* (JRNK, 14, 5); *odprativffi* (NGD, 208, 14); *odputova* (PIO, I, 70, 11); *odkud* (OTV, 320, 11; NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11); *odkupi* (KNIT, 97, 29/30); *odkupiti* (JRNK, 146, 1);

¹⁹³ U poglavlju *Fonološko-morfonološka pitanja* detaljnije će i s više primjera biti objašnjene glasovne promjene.

¹⁹⁴ Košutar, Tafra (2014: 377) upozoravaju kako se jednačenje provodi u govoru, ali se ne bilježi u morfonološkome pravopisu.

odkriven (PIO, I, 93, 24); *odsude* (PD, 62, 4); *odsugjene* (JRNK, 164, 5); *odsugjuje* (PD, 62, 2); *odstupili* (RK, 135, 1);

pod-: *podpuno* (NK, 6, 10/11; 17, 9; 30, 5; TDD, 6, 8; 7, 18; JRNK, 68, 7; PIO, I, 18, 13/14; PD, 151, 10); *nepodpuno* (TDD, 7, 31; JRNK, 68, 8); *podpalila* (PD, 224, 3); *podpifali* (RK, 99, 7); *podkopati* (PIO, II, 77, 4); *podpomaxe* (PIO, I, 129, 28); *podpomagaffe* (OTV, 621, 29);

raz-: *razcipiti* (OTV, 295, 16/17); *razpusfeno* (OTV, 492, 14); *razcvilila* (NGD, 209, 20); *raztergni* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17); *raztergoffese* (TDD, 7, 8); *Raztergnimo* (PIP, 2, 21); *razkoffie* (TDD, 9, 24); *razpliche* (TDD, 9, 27); *razplodenje* (KNIT, 96, 28); *Razpecha* (PIO, I, 69, 20); *razpet* (RK, 38, 1/2; 30, 9); *razpufftenoftjom* (PD, 107, 3/4); *raztvoriffese* (TDD, 13, 13); *raztvor* (FM, 30, 24); *raztegnut* (RK, 28, 14);

uz-: *uzkrifvatife* (PD, 27, 19); *uzkrifuju* (EIE, 1764, 4, 14/15); *uzkrisuju* (EIE, 1808, 4, 5); *neuztexe* (RK, 52, 14); *neuzcfuvafs* (KNIT, 6, 14); *uzhodifs* (KNIT, 300, 8).

Jednačenje po zvučnosti nije zabilježeno ni u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom: *redka* (NK, 43, 12); *sladko* (FM, 48, 23); *sladka* (FM, 30, 24); *redku* (KNIT, 401, 33); *polazka* (FM, 33, 18); *ljubko* (FM, 12, 16); *robftvu* (PIO, II, 74, 12); *neznaboxki* (RK, 112, 2); *Neznaboxci* (NGD, 7, 13); *krivoboxke* (OTV, 349, 24); *ulizti* (PIO, II, 4, 13/14); *Sobstvih* (PD, 118, 21); *Sobstvo* (JRNK, 23, 6); *prisobftvi* (JRNK, 54, 9); *Prisobftvenjem* (RK, 4, 10).

Suglasnik *č* ostaje nepromijenjen na granici morfema, u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom, npr. u riječi *fercsba*¹⁹⁵ (OTV, 21, 7; 279, 32; 353, 10; RK, 15, 7; PIO, I, 51, 15) (← stsl. *srъdъčъba*): *fercsbu* (OTV, 21, 19; 295, 13; 350, 17; RK, 63, 2; PD, 223, 1); *fercsbe* (RK, 61, 3; PD, 91, 11/12; 222, 3; JRNK, 21, 11; NGD, 7, 2); *fercsbæ* (PIO, I, 51, 12; II, 69, 22); *fercsbi* (KNIT, 96, 3; EIE, 1764, 223, 2); *sercsbi* (PIP, 3, 14; EIE, 1808, 180, 23).¹⁹⁶ Isto je i u riječi *svidocsba* (JRNK, 110, 13/14).

Primjeri u kojima *d* ispred *s* ostaje nepromijenjeno: *ljudskog* (OTV, 125, 5/6); *ljudsku* (KNIT, 93, 5); *ljudske* (RK, 15, 22; PIO, I, 7, 9/10); *ljudftva* (KNIT, 301, 14; NGD, 132, 18); *ljudski* (OTV, 126, 9; PIO, I, 91, 10; PIO, I, 17, 32; PD, 62, 8; NK, 98, 3); *ljudskomu* (OTV, 65, 9; PIO, II, 4, 23); *ljudskih* (PIO, II, 5, 14).

¹⁹⁵ Riječ *Sercsba* (SPM, 34) bilježi i Tadijanović.

¹⁹⁶ Pavić bilježi jednačenje po zvučnosti u primjeru: i fin *fercxbæ* (TDD, 3, 21).

Premda u Pavića brojni primjeri potvrđuju provođenje morfonološkoga načina pisanja, zabilježeni su i oni koji ukazuju na isprepletanje morfonološkoga pravopisa s fonološkim. U sljedećim je primjerima na granici korijenskoga morfema i prefiksa zabilježeno jednačenje po zvučnosti:

is-: *ispovidi* (NK, 5, 26; 44, 23; TDD, 5, 30); *isprostiti* (PD, 112, 19); *isprofiti* (TDD, 7, 7); *ispravljenog* (FM, 15, 21); *ispraviti* (RK, 83, 2); *Ispravitelj* (PD, 114, 15); *ifplatio* (PD, 89, 23); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PD, 87, 8; OTV, 30, 27); *iskernjima* (KNIT, 168, 10/11); *iftira* (TDD, 1, 1; PIO, II, 5, 20); *iftirat* (FM, 33, 3); *iskoreniti* (TDD, 6, 16); *iskitila* (NGD, 5, 10); *iftanchaje* (FM, 27, 18); *iftiskao* (PIO, I, 128, 20); *ifpuftio* (RK, 39, 3); *ifpraznosti* (RK, 39, 4); *ifprazno* (JRNK, 40, 13; 168, 8); *ispraznæ* (PIO, I, 7, 12);

op-: *opchenje* (NK, 3, 14); *opchenoi* (NK, 31, 2); *opchena* (NK, 23, 23); *opchenim* (TDD, 7, 30; 10, 12; 11, 12); *opchenu* (TDD, 10, 2);

ras-: *neraftergnuse* (TDD, 6, 30); *rastiruju* (TDD, 12, 13); *raftavljaju* (NK, 10, 23); *raftajanje* (OTV, 28, 19); *rafvitljenju* (NK, 15, 24/25); *raftvara* (FM, 41, 12);

z-: *zdruxi* (FM, 25, 18); *zglavljuje* (FM, 26, 4); *z-glave*¹⁹⁷ (FM, 35, 10; 39, 12); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *zdvama* (OTV, 377, 1);

us-: *uskersnuo* (NK, 29, 9); *usktiefs* (FM, 7, 12); *usterpljiv* (RK, 23, 12); *usterpljiv* (RK, 83, 8/9);

Još su neki primjeri sa zabilježenim jednačenjem po zvučnosti na granici korijenskoga morfema i sufiksa: *slatkochu* (FM, 12, 12); *slatkofti* (JRNK, 160, 20); *slatko* (FM, 26, 22; JRNK, 159, 8); *slatka* (FM, 30, 21; PD, 32, 1); *sercxba* (TDD, 3, 21); *frisska* (FM, 11, 13); *frifsku* (OTV, 692, 11); *ulifti* (EIE, 1764, 401, 17; 402, 2) *ulisti* (EIE, 1808, 327, 20, 26).

6.2 Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

Nekoliko je primjera riječi u kojima zbog izostanka jednačenja po zvučnosti nije zabilježena ni promjena jednačenja po mjestu tvorbe: *uzcsine* (NK, 12, 28; 13, 2); *Izcfiftite* (EIE, 1764, 246, 7); *Izcsistite* (EIE, 1808, 199, 8); *izcfesznu* (EIE, 1764, 251, 10); *izcseznu* (OTV,

¹⁹⁷ U poglavlju: KNYGA TRECHYA od Rieclih Koješe pridftavljaju prid Immenih (SPM, 91), Tadijanović propisuje prijedlog *S-*, *illi z-* (SPM, 92), pa prema tome bilježi: *z - Boggom* (SPM, 137).

632, 24/25; EIE, 1808, 203, 12); *vitezstvu* (NGD, 11, 8); *vitezki* (KNIT, 166, 3). Riječ *izcfupati* (PIO, I, 90, 4) zabilježena je s izostankom oba jednačenja, ali i s provedenim jednačenjem po zvučnosti: *iscfupati* (PIO, I, 90, 12/13); *iscsupati* (PIO, I, 90, 8); *iscsupamo* (PIO, I, 91, 14); *iscsupaju* (PIO, I, 91, 16).

Jednačenje po mjestu tvorbe provedeno je u sljedećim primjerima: *lafsnje* (OTV, 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8); *lafsnjemu* (OTV, 621, 1); *najlafsnje* (JRNK, 69, 6); *najlaffnje* (PIO, I, 70, 14); *lafsnja* (NK, 33, 12); *himbenu* (JRNK, 14, 5/6); *himbena* (PIP, 53, 12); *profsnju* (PIO, I, 129, 28).

6.3 Dentalni suglasnici

Dentalni se suglasnici *d* i *t* čuvaju u sljedećim primjerima: *kripoftno* (OTV, 499, 28; NK, 4, 17); *kripoftan* (NGD, 86, 5; PIO, I, 49, 16/17); *kripoftnog* (PIO, I, 68, 24); *xaloftni* (EIE, 1764, 57, 2/3); *xalostni* (EIE, 1808, 47, 29); *kripoftnom* (KNIT, 93, 9); *kripoftnia* (TDD, 11, 14; OTV, 492, 26/27); *koriftna* (NK, 12, 25; PIO, II, 77, 23); *koriftno* (KNIT, 96, 1; 169, 6; TDD, 10, 23; 12, 25); *koriftnieg* (PIO, I, 70, 1); *poftne* (PD, 90, 16); *boleftne* (NK, 13, 8); *radoftno* (PD, 198, 10); *Kostni*¹⁹⁸ (FM, 11, 27); *Oblaftnikah* (RK, 63, 6); *odsuda* (OTV, 151, 13); *odfugjenici* (RK, 85, 16); *odfudu* (RK, 77, 2); *odfugjen* (NGD, 181, 22); *odfugjeni* (RK, 77, 9); *gozdbina* (PIO, I, 19, 5); *Sudca* (PIO, I, 127, 13); *sudcem* (PD, 90, 4); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); *Otca* (EIE, 1808, 52, 23).

Pavićeva kolebanja potvrđuju i primjeri koji slijede fonološki način pisanja te se gube dentalno *t* i *d*: *bolesniku* (NK, 6, 3); *bolesnog* (FM, 7, 17); *bolesnici* (FM, 10, 25); *bolesnu* (FM, 40, 22); *bolesnik* (RK, 9, 17); *osugjeni* (RK, 80, 8); *osugjenje* (PD, 33, 11); *fucu* (TDD, 8, 33; RK, 167, 6); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10); *Oca* (EIE, 1764, 62, 21/22).

6.4 Jotacija

Izostanak jotacije zabilježen je u brojnim primjerima: po *ganutju* (OTV, 504, 23); *kerftjanska* (RK, 62, 16; JRNK, 134, 12); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *djavlu* (PD, 47, 10; KNIT, 383, 24); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *miloferdje* (NK, 11, 16; RK, 39, 23;

¹⁹⁸ U rečenici: *Kostni mozak vola, jali krave* (FM, 11, 27).

PIO, II, 91, 11; PD, 250, 14/15); *rodjake* (RK, 80, 19; NGD, 180, 12); *grozdje* (FM, 12, 4; EIE, 1764, 78, 12; 301, 14; 1808, 65, 14; 245, 2).

6.5 Prijedlozi *s(a)* i *k(a)*

Pisanje prijedloga *s* u starih se slavonskih pisaca bilježi bez popratnoga samoglasnika *a*: *s-ufti* (NK, 5, 25); *s-jedne* strane (OTV, 349, 28); osim „ispred zamjeničkoga oblika mnogim i ispred glasova *s, š, z, ž*“.¹⁹⁹ Maretić navodi da se čak i u ovim slučajevima u slavonskih pisaca prijedlog *s* piše bez popratnoga *a*. U Pavića su takvi primjeri česti: *s-Svetom* slobodom (OTV, 536, 30); *s-suffom* (OTV, 304, 1); *s salatom* (EIE, 1764, 231, 9); *s-salatom* (EIE, 1808, 187, 20); *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *s-svoima* (OTV, 21, 9); *s-febe* (NK, 99, 12); *s-sobom* (OTV, 213, 6); *s-sluxbom* (OTV, 137, 9; 492, 12); *s-smaknutiem* (OTV, 377, 18); *s-slipochom* (OTV, 38, 18); *s-zemljom* (OTV, 181, 22); *s-zafalnoftiom* (OTV, 47, 5); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7); *s-xenom* (OTV, 39, 15; 211, 17); *s-Sercem* (NK, 99, 20); *s-fusama* (PIO, I, 71, 23). Zabilježen je i primjer u kojemu prijedlog *s* nije odvojen od zamjenice crticom: *skojomte* (NK, 43, 5), iako je u istome djelu nekoliko redaka prije zabilježeno *s-kojomte* (NK, 43, 3). Nekoliko je primjera u kojima Pavić bilježi prijedlog *s* zajedno s imenicom bez crtice: *sprilikom* (OTV, 6, 10); *fmiloftiom* (OTV, 5, 27); *skoxicom* (FM, 21, 5).

Rjeđi su primjeri s popratnim *a*: *fa fvom* (OTV, 385, 23); *fa fvim tim* (OTV, 396, 32; NK, 37, 7); *sa fnom* (FM, 59, 11); *Sa fvoima* (KNIT, 157, 29); *sa velikima* (PIP, 214, 1); *famnem* (PIO, I, 55, 20).

Tomo Maretić ističe kako se u slavonskih pisaca prijedlog *k* nikada ne piše *ka*. Pavićevi primjeri potvrđuju ovu karakteristiku: *k-paklu* (OTV, 534, 1; PIO, I, 50, 9); *k-potoku* (OTV, 304, 5/6); *k-kuchi* (PIO, I, 7, 11); *k- Gofpodinu* (EIE, 1764, 229, 16; 1808, 186, 7); *k-Bogu* (OTV, 180, 13; JRNK, 143, 22); *K-ranni* (FM, 35, 16); *k-Ifufu* (KNIT, 299, 2); *k-meni* (PIP, 134, 24); *ktebi* (TDD, 13, 7).

¹⁹⁹ Maretić (1910: 149).

6.6 Glavni i redni brojevi

Pavić glavne brojeve piše s točkom kada ih označuje brojkama: pokoruče cċiniti 10. godina (TDD, 7, 19); 40. dana neka pofti (TDD, 7, 22); na planini cili 40. dana i 40. nochi (OTV, 125, 10); biffē za 14. danah (OTV, 291, 30); sverffivffī prie poft za 7. petaka o kruhu i vodi (TDD, 7, 25); kojabi za 7. godina imalase izverffiti (TDD, 8, 9); izvede debora 10. hiljadah vojakah (OTV, 181, 6); bilomuje oko 82. godine (OTV, 419, 28); vladaffē mirno za 40. godinah, i umri, bivffī oko 60. godinah (OTV, 295, 29/30).

Manji su redni brojevi zabilježeni riječima: *Pervi* dan (OTV, 2, 2); *Pervife* zove Bog Otac (NK, 20, 1/2); *pervu* imade od vika (NK, 28, 10); *Drugi* dan (OTV, 2, 3); *drugife* zove Bog Sin (NK, 20, 2); *Trechi* dan (OTV, 2, 4); à *trechife* zove Bog Duh Sveti (NK, 20, 3); *trechi* pak dan (NK, 29, 9); Vidi ù *trechoi* Skuli (NK, 36, 12).

7. FONOLOŠKO-MORFONOLOŠKA RAZINA

7.1 Odras jata

Odlika jezika kojim piše Emerik Pavić je ikavski odraz jata, što je bila uobičajena onodobna jezična jatovska norma. Štokavska se ikavica nametnula kroz višestoljetni franjevački književnojezični izraz: *Vitar* (OTV, 498, 26); *csovik* (NK, 2, 17); *Divice* (RK, 4, 23); *potriba* (NK, 35, 4); *fvitloft* (RK, 156, 20); *vira* (RK, 123, 3); *fime* (OTV, 2, 8; FM, 35, 22); *fimefsce* (FM, 27, 19); *mliko* (FM, 10, 27); *snig* (EIE, 1764, 245, 11); *snig* (EIE, 1808, 198, 17); *dica* (RK, 82, 1); *linoft* (FM, 14, 14); *likari* (FM, 22, 27); *xlizde* (FM, 26, 3); *zvizda* (PIO, II, 90, 24); *mišta* (FM, 35, 11); *Civi* (FM, 44, 22); *priřtolje* (RK, 133, 4; PD, 197, 14); *zaprike* (PIO, I, 70, 9); *Svidok* (EIE, 1764, 400, 11; 1808, 326, 17); *lipotu* (OTV, 375, 19); *slidi* (TDD, 3, 28); *sliditi* (FM, 45, 14); *izlicfiti* (FM, 14, 5); *razdili* (PIO, I, 128, 15); *poniti* (JRNK, 166, 3); *pobigne* (TDD, 12, 18); *fvidocsi* (RK, 158, 1); *viruje* (NK, 1, 9); *donila* (NGD, 5, 9); *posidovati* (EIE, 1764, 312, 20; 1808, 254, 5); *tira* (FM, 26, 24); *isproviditi* (NK, 32, 24); *Pivajte* (PIP, 197, 6); *izrizati* (OTV, 352, 6); *prilipilo* (PIO, I, 71, 32); *priko* (TDD, 13, 6; OTV, 271, 30; RK, 99, 23; NGD, 17, 13); *poslidnje* (NK, 4, 24); *prisna* (FM, 34, 12); *ritko* (RK, 39, 5); *uvik* (NK, 16, 12; PD, 88, 8); *lin* (RK, 39, 20); *neizmirno* (JRNK, 15, 15); *řivernog* (NGD, 9, 3); *Oficske* (NGD, 87, 14); *priki* (NGD, 11, 10); *Nedilju* (PD, 22, 8; EIE, 1764, 1808, 1, 1); *Ponediljak* (PD, 22, 12); *pofrid* (EIE, 1764, 315, 24); *posrid* (EIE, 1808, 256, 16); *srid* (OTV, 4, 5); *gnjizdo* (PIP, 170, 4).

Glagol *jesti* Pavić, kao i drugi slavonski pisci,²⁰⁰ bilježi u ikavskome obliku: *kadře riba jide* (FM, 23, 21); jezik *jidi* (FM, 28, 21); *onaj jide* i *pie* (KNIT, 219, 25); *meřo jio* (PD, 90, 16); *Jiftiche* *meřo* (RK, 157, 18); *privech jio* (PD, 91, 14); *Jidovitim Galen neda jifti* (FM, 35, 5); *prifnochete jifti* (RK, 157, 21); *i za jifti* (OTV, 4, 4); *kadaře prisanci jigjau* (RK, 161, 20); *nejiduchi* do řitořti (PD, 90, 18); *dadde Zmayu izifti* (OTV, 419, 15); *kad izide jifsche* (FM, 23, 4); *kada ti izidefs jaje* (FM, 23, 25); *koigod uzjide kvalno* (RK, 157, 23); *prisna Rutvica pojide* (FM, 34, 12); kao i imenice *izilo* (FM, 20, 22), *jifsche* (FM, 23, 4).

U ikavskome obliku Pavić ispisuje još i:

– brojeve: *dvi* (OTV, 125, 13; NK, 36, 14; TDD, 4, 31; FM, 16, 24; FM, 37, 13); *dvima* (NK, 36, 22/23); *s-dvima* (OTV, 126, 1);

²⁰⁰ Maretić (1910: 150) navodi da su oblici *jesti* u slavonskih pisaca vrlo rijetki.

– neodređene zamjenice: *niki* (OTV, 211, 16; FM, 6, 14, 58, 10; TDD, 10, 21; RK, 82, 18; 85, 16; JRNK, 68, 7; PIO, II, 90, 26; NGD, 99, 15; EIE, 1764, 312, 17; 1808, 254, 2); *nika* (TDD, 8, 17; JRNK, 112, 1; PIO, I, 91, 27); *nike* (RK, 98, 19; NGD, 99, 9); *nikoga* (TDD, 10, 17; 12, 10; PIO, I, 1, 10); *nikog* (PIO, I, 68, 10); *s-nikima* (KNIT, 7, 24); *nikima* (OTV, 350, 7; 633, 25; PIO, I, 6, 1); *nikoliko* (PIO, I, 71, 8); *nikih* (PIO, I, 48, 25); *niko* (OTV, 506, 3; 596, 12); *niku* (OTV, 350, 8);

– priloge: *ovdi* (NK, 43, 13, TDD, 2, 31, 8, 33; RK, 23, 9; KNIT, 379, 19; JRNK, 168, 4; PIO, I, 90, 21; PD, 29, 13; EIE, 1764, 245, 17; 1808, 198, 22; OTV, 27, 7); *ovdika* (RK, 23, 19; 19, 5; JRNK, 165, 12; PD, 27, 7); *ondi*²⁰¹ (TDD, 7, 8; OTV, 27, 11; NK, 33, 9; FM, 38, 3; RK, 23, 9; KNIT, 379, 20; JRNK, 55, 9; PIO, I, 1, 16; NGD, 152, 21; EIE, 1764, 244, 9; 1808, 197, 18); *ondika* (NGD, 131, 13; 168, 2; 208, 10); *posli* (TDD, 3, 20; 5, 10; NK, 29, 15; FM, 41, 21; 44, 14; RK, 88, 15); *naiposli* (TDD, 6, 32); *najposli* (NK, 29, 11); *piffice*²⁰² (OTV, 181, 11); *Svagdi*²⁰³ (NK, 20, 14); *fvagdi* (OTV, 498, 15/16); *igdi* (OTV, 349, 11/12); *gdi* (OTV, 213, 2; NK, 12, 9; 20, 14; 30, 3; FM, 13, 19; 31, 10; RK, 8, 3; 159, 16; 167, 3; KNIT, 166, 8; PIO, I, 1, 16; NGD, 44, 5; EIE, 1764, 244, 16; 1808, 197, 25);

– prefiks *pri-*: *priljubodinstvu* (TDD, 5, 6/7); *priljubodivac* (TDD, 9, 9/10); *priljubodinstvo* (PIO, I, 93, 18); *prigrade* (OTV, 123, 3); *priporagjase* (NK, 5, 6); *priverfsenja* (FM, 15, 14); *priobrachenje* (RK, 4, 7); *privridnofti* (PD, 117, 17); *prineti*²⁰⁴ (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 2, 18; 1808, 3, 2); *Pridhoditelja* (OTV, 499, 20/21); *prioteli* (NGD, 180, 3).

Na dočetu infinitivne osnove zabilježen je *i* (< *ě*) u oblicima: *xiviti*²⁰⁵ (OTV, 97, 13; NK, 16, 21; 33, 23; 41, 19; FM, 7, 3; EIE, 1764, 79, 11; 1808, 66, 8/9; PIP, 91, 17; NGD, 205, 21; JRNK, 128, 4); *umriti* (OTV, 350, 13; NK, 17, 13); *viditi* (OTV, 6, 4; 63, 2; NK, 25, 25; 42, 12; PIP, 91, 18; PIO, I, 54, 20; KNIT, 224, 9/10); *ftiditi* (KNIT, 382, 33); *voliti* (OTV, 47, 6; NK, 38, 8); *Privoljiti* (NK, 12, 6; RK, 167, 17); *podniti* (NK, 38, 9; OTV, 28, 21), *doniti* (PIO, I, 102, 37; PD, 119, 17; NGD, 118, 10); *odniti* (EIE, 1764, 103, 19; 1808, 86, 3; NGD, 92, 5);

²⁰¹ Oblik *onde* Pavić bilježi u rečenici u kojoj rabi i ikavski oblik *ovdi*: Gdie lafsnja pokora, *ovdi*, ili *onde*? (NK, 33, 12).

²⁰² U rečenici: fichi s-kola, i *piffice* bixati (OTV, 181, 11).

²⁰³ Hamm (1949: 57) navodi da je uz dosljedni ekavizam u podravskome govoru prisutan i određen broj ikavizama, a među njima su i: *dvi*, *gori*, *doli*, *ovdi*, *ondi*, *nigdi*, *svagdi*.

²⁰⁴ U rečenici: od ricsi do ricsi *prineti* ù našs jezik (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 2, 18; 1808, 3, 2). U ovome je glagolu prefiks *pre-* ispisan ikavicom, a korijen riječi ekavicom.

²⁰⁵ Della Bella i Belostenec bilježe *xivjeti* (DIZ, 39), *fvjeti* (GAZ I, 1271), a ostala rječnička građa potvrđuje: Vrančić, *Xiviti* (DIC, 114); Kašić, *Xiviti* (HTR, 340); Tadijanović, *Xiviti* (SPM, 120).

*fmiti*²⁰⁶ (PIO, I, 50, 12); *bditi* (FM, 59, 10); *razumiti* (TDD, 4, 31; OTV, 493, 8; 621, 32; PIO, I, 54, 24; KNIT, 201, 7); *bolit* (FM, 45, 18).

I u glagolskom pridjevu radnom Pavić bilježi *i* (< *ě*): Svetisu Oci vazda *xelili* (OTV, 124, 11); tako dafu *razumili* (KNIT, 60, 15; 222, 2/3), kao i u aoristu: da xudie *voliffe* (OTV, 125, 2).

Osobna se imena, kao i etnici i ktetici, pišu u ikavskome obliku: Pervi Mucfenik *Stipan* (KNIT, 96, 29; NGD, 207, 7); S. *Stipana* (PIO, II, 77, 17); S. *Stipanu* (PD, 191, 10); *Slovinci* (NGD, 13, 11); *Slovince* (NGD, 151, 1); *Slovinske* (NGD, 5, 8); *Slovinsku* (NGD, 17, 10).

Prijedlog *prama* (TDD, 4, 26; OTV, 530, 31; NK, 39, 24, 26; PIO, I, 5, 20; KNIT, 384, 34; RK, 134, 12) (< stsl. *prěmo*) potvrđuje staru čakavsku²⁰⁷ zamjenu jata samoglasnikom *a*.

Ekavizmi se u Pavićevu jeziku pojavljuju rijetko, a najviše ih je u djelu *Tri dara duhovna*,²⁰⁸ dok su u ostalim njegovim djelima znatno manje zastupljeni: *doneti* (TDD, 10, 13; NGD, 100, 9); *doneo* (PD, 14, 17; JRNK, 155, 4); *prineli* (KNIT, 7, 4); *odneti* (TDD, 13, 7); *podneti* (TDD, 13, 8; RK, 82, 1); *podneo* (RK, 27, 3; 27, 12; 27, 14; 63, 1); *potero* (OTV, 349, 30); *prineti* (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 2, 18; 1808, 3, 2); *vechati* (OTV, 90, 20; 503, 21/22); *ovde* (TDD, 11, 3; 13, 5; PD, 112, 7; FM, 57, 7); *ovdebi* (PIO, I, 71, 16); *ovdeti* (PIO, I, 127, 8); *onde* (NK, 33, 12; NGD, 89, 9; 209, 22); *Ondechete* (EIE, 1764, 246, 1; 1808, 199, 2); *bdenja* (FM, 42, 25; JRNK, 161, 18; PD, 198, 11; KNIT, 11, 13); *bdenje*²⁰⁹ (EIE, 1764, 462, 19/20; 1808, 377, 4); *bdechi* (KNIT, 11, 11); *gufenice* (RK, 99, 11/12); *Razumese* (JRNK, 112, 8); *razgo vetne* (RK, 52, 6); *razgovetno* (JRNK, 43, 1); *nerazgovetni* (OTV, 264, 18); *obadve* (OTV, 126, 5; 353, 29; RK, 119, 2); *obadvæ* (OTV, 377, 6).

Maretić bilježi kako slavonski pisci *jat* obično označavaju grafemom *i*, ali navodi i kako se u nekih može češće, a u nekih rjeđe naići na primjere koji potvrđuju grafeme *e/je/ije* (pisano *ie*): „*celivati, koren (iskoreniti), medved, starešina (starešinstvo), telesa (telesni), – dijete (djeteta, djeca), lijep, sijeno, usjev, vjetar* i t. d.“²¹⁰ Neki su od navedenih ekavizama potvrđeni i u Pavića, kao što je riječ *koren* (EIE, 1808, 3, 19), koju je Pavić u istome djelu ranijega izdanja zabilježio u obliku *korin* (EIE, 1764, 3, 24). Ikavske oblike potvrđuju i primjeri: *korin* (PD,

²⁰⁶ U rečenici: tkoche *fmiti* od griffnikah dichi glavu prid fudcem (PIO, I, 50, 12).

²⁰⁷ Galović (2013: 124).

²⁰⁸ S obzirom na opseg ovoga djela koje sadrži 14 stranica teksta.

²⁰⁹ Belostenec, *Bdenye* (GAZ II, 8); Tadijanović, *Bdenye* (SPM, 33).

²¹⁰ Maretić (1910: 151).

115, 16); *iskoriniti* (OTV, 349, 28; 495, 28); *iskorinio* (OTV, 349, 23); *iskorinito* (OTV, 210, 3). Ekavski su oblici još i *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *iskoreniti* (TDD, 6, 16; KNIT, 95, 30); *izkoreniti*²¹¹ (KNIT, 95, 32); *izkorenjenje* (KNIT, 95, 35). Mareticeve primjere ekavizama slavonskih pisaca potvrđuju i sljedeće riječi zabilježene u Pavića: *stareffine* (TDD, 12, 1; JRNK, 113, 17); *stareffina* (TDD, 12, 31; 13, 10; PIO, I, 5, 9); *stareffsinama* (NK, 8, 12); *stareffinah* (OTV, 357, 18; PD, 146, 16/17; PIO, I, 50, 5); *stareffini* (PIO, I, 5, 5). Riječ je o leksičkim ekavizmima koji su mogli biti i rezultat utjecaja starijih pisaca i leksikografa: Jerolim Lipovčić (*ukoreniti, stareffina*²¹²); Vrančić, *Koren* (DIC, 88); Kašić, *Koren* (HTR, 284); Habelić, *Koren* (RS); Tadijanović, *Korren* (SPM, 15); Belostenec, *Koren, korenje* (GAZ II, 1018).

Glagol *celivat* (NGD, 152, 4) Pavić bilježi ekavicom, a potvrde bilježe i čakavska i kajkavska tradicija: Vrančić, *Czelovati; Czelov* (DIC, 72); *Czelivati* (DIC, 102); Kašić, *Čelivati, Čelov, Čeluyem* (HTR, 270); Habelić, *Czelovati, Czelou* (RS); Della Bella, *zelijvati* (DIZ, 1); *Zelov* (DIZ, 124); Belostenec, *czelivanye* (GAZ I, 852), *Czelov* (GAZ II, 56).

Ekavizmi su zabilježeni i u brojevnih imenica: *obe* stvari (FM, 22, 17); *Obe* stvari (NGD, 99, 17); *obe* pomoliše (NGD, 89, 9); Oštaviše *obadve* (OTV, 181, 31); da *obadve* daske baci (OTV, 126, 5).

Dvoslov *ie* u slavonskih je franjevaca ponekad bilježen u primjerima gdje je bio dugi jat, a Pavić ga bilježi u riječi *dijete*: Da csovik imade odluku *diete*²¹³ Kerftianski kerftiti (NK, 34, 26); Ochefsliše ispoviditi moje *diete*? (NK, 45, 14); MOje *diete* (JRNK, 9, 7); kolikogod puta *diete* zaktiva (PIO, II, 110, 23); *diete* moje (EIE, 1764, 59, 3; 1808, 49, 17); ozdravljeno bi *diete* (EIE, 1764, 60, 6; 1808, 50, 14).

Pavić je dvoslovom *ie* zabilježio imenicu *sieno* (EIE, 1808, 354, 1), *siena* (EIE, 1808, 353, 26), a u ranijem ju je izdanju istoga naslova zabilježio ikavizam: *fino* (EIE, 1764, 434, 4); *fina* (EIE, 1754, 434, 3). Ivšić objašnjava: „Gdjegdje govore ikavci *séno* pored *sino* (na pr. U Mačkovcu i Davoru), i to vaļada zato, da bi se ta riječ jače razlikovala od *sîn – sîna*.“²¹⁴

²¹¹ Kosor (1981: 23): „U gl. *izkorenuti* vokal *e* može se tumačiti kao sekundarni refleks staroga *ě*, a *i* kao ostatak prasl. vokala *e*.“

²¹² Despot (2005: 99).

²¹³ Rječnička građa bilježi ikavski odraz jata: Vrančić, *Ditè* (DIC, 84); Kašić, *Ditè* (HTR, 272); ekavski odraz jata: Habelić, *Dete* (RS); Belostenec, *Dete, detefcze, detecze* (GAZ II, 70); jekavski odraz jata: Della Bella, *Djète* (DIZ, 597); a dvoslov *ie* zabilježen je samo u Tadijanovića, *Diete* (SPM, 23; 33); *diete* (SPM, 96).

²¹⁴ Ivšić (1913: 163).

U Tadijanovića su brojne potvrde dvoslova *ie*: *Sviet* (SPM, 5); *Piefak* (SPM, 5); *Vittar*, *Vietar* (SPM, 6); *Lievak* (SPM, 44); *Rieka* (SPM, 53); *Tiedan* (SPM, 8); *Snieg* (SPM, 8); *Srieda* (SPM, 9); *Czviet* (SPM, 14); *Mlieko* (SPM, 18); *Tielo* (SPM, 24); *Liepota* (SPM, 27); *Biel*, *Blied* (SPM, 64); *Bielo* (SPM, 13, 44); *Sieno* (SPM, 46).

Hiperijekavizam se pojavljuje u primjeru: Jfus *Sijajna* zvizda (PIO, II, 90, 24), što je utjecaj dubrovačke književnosti. Još su neki zanimljivi primjeri odraza jata: pacse kako mudri Kajetanus *bilixi*²¹⁵ (TDD, 4, 5; KNIT, 60, 16; 383, 20); po *bilixenju* (KNIT, 382, 16); dotaknufe *lifa*, iliti fanduka mertvacskoga (PIO, I, 50, 34); dasu ova tri dara Duhovna one *liftve*,²¹⁶ iliti skalini Iakovljevi (TDD, 13, 32); *Liftve* Jakovljeve (OTV, 62, 23); Od govedskog, *Jelinskog*,²¹⁷ kozjega (FM, 11, 2); A *slezinu* ono zatufsuje (FM, 18, 9); Od *Ripe* (FM, 28, 2); Od *Sliza* (FM, 32, 20); *sliza* (FM, 32, 21); bilo ješte *vrilo*²¹⁸ (OTV, 5, 23).

7.2 Samoglasničke alternacije

ø/a: – u imenici *sabor* (< сѣборъ) poluglas je između *s* i *b* prešao u samoglasnik *a*: iz *sabora*, gdje vilovnjaci obicsvau kupiti (TDD, 12, 10); ifti S. *Sabor* Tridentinski (TDD, 4, 7); Tridentinskoga *Sabora* (EIE, 1764, naslovnica); da Kadaju diavao nosaffe kuchi iz njiovoga *sabora* (TDD, 12, 4); i iz Sveti *Saborah* (RK, 173, 9);

a/i: – gdje nema *dofti* (OTV, 211, 26; FM, 31, 10); Med, i firche ù njega *ulize* (FM, 35, 14); dvoijo, ili *sumnjio* (PD, 86, 10); Jefili *sumnjio* (PD, 90, 11); pocse *sumnjiti* (OTV, 537, 6); *razgledivaffe* (OTV, 181, 22/23);

a/o: – zamjena samoglasnika *a* samoglasnikom *o* zabilježena je u sljedećim riječima: *zaiſto*²¹⁹ (TDD, 7, 13; OTV, 105, 23; PIO, I, 48, 15; II, 81, 6); *zaisto* (PIO, I, 2, 10/11); *doifto* (EIE, 1764, 251, 18; 377, 15); *doisto* (EIE, 1808, 203, 20; 307, 19/20); *utvore*²²⁰ (TDD, 11, 1); *drugojocsia* (PIO, I, 91, 23);

²¹⁵ Ikavskim odrazom bilježe: Vrančić, *Biligh* (DIC, 18, 98, 101); *Obilisy* (DIC, 48); Belostenec, *Bilig* (GAZ II, 14); Tadijanović: *Zabilixi* (SPM, Ubavisteny, 5; 13), a dvoslov je u Kašića: *Biglièg* (HTR, 265). Pavić rabi i oblike: *bilixi* (OTV, 150, 9); *zabilixiti* (PIO, II, 113, 5) koji potvrđuju i depalatalizaciju *lj > l*.

²¹⁶ Vrančić, *Liftve* (DIC, 94); Kašić, *Listve* (HTR, 287); Della Bella: *Liftve* (DIZ, 646); Belostenec, *liftve* (GAZ I, 1087).

²¹⁷ „Sekundarni *ě* javlja se u imenici *jelen* pa B ima *jelin*.“ Kosor (1981: 23).

²¹⁸ U rečenici: bilo ješte *vrilo*, iz koga izigjoffe fvi Sveti Sacramenti (OTV, 5, 23).

²¹⁹ Della Bella: *zaiſto* (DIZ, 36); Tadijanović: *Zaiſto*; *Doifto* (SPM, 87); *doifto* (SPM, 160).

²²⁰ U rečenici: mi nismo *utvore*, niti xivi Vojaci (TDD, 11, 1).

e/i: – *prid* (TDD, 9, 12; NK, 12, 13; 45, 4; RK, 52, 1; 66, 10; NGD, 43, 20); *pridamnom* (TDD, 1, 4); *priko* (NK, 40, 21; NGD, 100, 19); *gori* (OTV 693, 10; NK, 29, 10; FM, 38, 7; 42, 24; JRNK, 164, 13; NGD, 43, 17; PD, 91, 8; EIE, 1764, 244, 18; 1808, 198, 1;); *doli* (OTV, 125, 12; FM, 38, 7; 39, 12; JRNK, 20, 1; PD, 152, 17; PIO, I, 49, 30); *sricha* (TDD, 14, 14); *frichu* (OTV, 30, 14/15); *frichi* (PIO, I, 55, 32); *bogibilji*²²¹ (PIO, II, 112, 19); *pogibilji* (OTV, 63, 2); *roditiljah* (PIO, II, 4, 25); *Zrile* (FM, 12, 4); *zriloga* (FM, 14, 26); *trifsanja* (FM, 24, 26); *briska* (FM, 25, 17); *Brisku zrilu* (FM, 25, 17);

– zamjenica *on* u L. jd. zabilježena je ovom alternacijom: *ù* tvomu Sercu dobro promisljavala, i po *njimu* tvoi xivot upravljala (NK, 18, 12), što može biti i tiskarska greška;

– prilog: *kojesmo nigda*²²² imali (EIE, 1764, 436, 16; 1808, 356, 3);

u/a: – Ona dixe *favifse* vlxnofti (FM, 31, 9); *neimajuch favifse*, veche famo toliko (PIO, I, 27, 21);

u/i: – samoglasnik *u* prelazi u samoglasnik *i* u riječima: *slifsaoci* (TDD, 2, 18); *sliffaoci* (TDD, 14, 17; KNIT, 182, 27); *sliffati* (EIE, 1764, 312, 15); *slishati* (EIE, 1808, 254, 1); *nesliffafse* (EIE, 1764, 312, 16); *sliffajuchi* (EIE, 1764, 95, 22); *slishajuchi* (EIE, 1808, 79, 23); *neshlishashe* (EIE, 1808, 254, 2);

– uzor su Paviću mogli biti: Vrančić, *Szlifati*, *Szlisnick* (DIC, 11); Kašić, *Sliscati*, *Sliscnik* (HTR, 321); Della Bella: *Slifcjalez* (DIZ, 119); *Slifcjajuuchi* (DIZ, 753); Belostenec, *fzliβam* (GAZ I, 154); *fzliβalacz* (GAZ I, 155);

u/o(l): – glagolsku imenicu *tolmacsenje* (NK, 14, 22; 14, 26/27) Pavić bilježi ovom alternacijom: *tolmacsenja* (NGD, 101, 14); *tolmacsenju* (OTV, 22, 22; 187, 12; PIO, I, 129, 15; II, 70, 8/9); ali i bez nje suglasnika *l*: *Tomacfenje* (KNIT, 385, 29; 398, 9);

– glagoli: *tolmacfi*²²³ (OTV, 396, 8); *tolmacsit* (NGD, 100, 6); *tolmacfio* (OTV, 396, 5; NGD, 101, 7); *tolmacfafse* (EIE, 1764, 250, 21); *tolmacsashe* (EIE, 1808, 203, 1); *tolmacsaffe* (OTV, 632, 27);

– u obliku s prefiksom *iz-* ova je glagolska imenica zabilježena bez suglasnika *l*: *iztomacsenu* (TDD, 3, 2), kao i glagoli: *iztomacfi* (TDD, 2, 24; 7, 15/16); *iztomacfim* (TDD,

²²¹ U rečenici: bivši *ù* hiljadu *bogibilji* (PIO, II, 112, 19); vjerojatno je riječ o tiskarskoj grešci.

²²² Ovaj je oblik priloga zabilježen i u značenju *nikada*: i tako nechemo *nigda* fagrifiti (PIO, I, 48, 2); nisu *nigda* ufe došli (OTV, 520, 1).

²²³ Pavić bilježi i *tomacfi* (KNIT, 382, 22).

7, 16); ali su zabilježeni i oblici: *iftolmacfiti* (OTV, 690, 4); *istolmacsiti* (PIO, I, 5, 4/5); *iztolmacfi* (RK, 87, 8);

– podrijetlo riječi prasl. *ṭlmačь (rus. tolmáč) otkriva da je došlo do vokalizacije jora, a rječnička građa potvrđuje različite primjere: Vrančić, *Tumacs*, *Tumacsenye*, *Tumacsiti* (DIC, 50); Kašić, *Tomaciti* (HTR, 330); Habelić, *Tolmachtenye*, *Tolmachim* (RS); Della Bella: *Tomacènje*, *Iftomacènje* (DIZ, 413); Belostenec, *Tolmàch*, *Tolmachènye*, *Tolmáchim* (GAZ II, 543); Tadijanović, *Tolmacfenye* (SPM, Ubavistenye, 2);

u/o: – *Sobotu*²²⁴ (EIE, 1764, 244, 12; 1808, 197, 21); *blizo* (OTV, 46, 21; RK, 15, 12; 15, 19/20);

– podrijetlo riječi *subota*, prasl. *sṑbota, *sobota (stsl. *sobota*, rus. *subbóta*), otkriva promjenu *ṑ*²²⁵ u *o*, za što potvrdu nalazimo u Habelića, *Szobota* (RS) i Belostenca, *Szobota* (GAZ I, 1069); a Vrančić, Della Bella i Tadijanović bilježe *od-ḑubote* (DIC, 123); *Subotta* (DIZ, 635); *Subbotha* (SPM, 9);

o/e: – na planinu kalvarie *pegerdno* vogjen bio (RK, 28, 2); imademo traxiti, i nachi *mexemo* (PIO, I, 17, 3); *s-csetvericom* (OTV, 369, 13);

o/u: – u riječima stranoga podrijetla događa se ova alternacija: *Pharaunovu* (TDD, 3, 9); *Pharaunov* (TDD, 14, 7); *Faraun* (OTV, 97, 10); *Farauna* (KNIT, 7, 25; PIO, II, 112, 17); *Farauni* (NGD, 207, 14); *Salomunu* (TDD, 1, 17); *Salomun* (OTV, 291, 3; 352, 28; KNIT, 383, 12; PIO, I, 102, 15; JRNK, 95, 12); Vidi ù trechoi *Skuli*²²⁶ (NK, 36, 12); drugu *Skulu* uvefti (NK, 22, 18); Iz Salerna *Skula* pifse (FM, 6, 17); *Senaturi* (PIO, I, 49, 35).

Maretić²²⁷ navodi kako je riječ *škula* u Relkovića uobičajena, kao i u Leakovića, Lipovčića i Rapića. Alternaciju *o/u* u riječima *faraun* i *senatur* pripisuje utjecaju dalmatinskih pisaca, kao i u riječima *doktur*, *pridikatur*, *predikatur*, *Španjulska*.

²²⁴ Pavić bilježi i *subotu* (PIO, I, 104, 19).

²²⁵ U kajkavskome je narječju riječ *roka* (stsl. *roka*) i danas potvrda ove promjene.

²²⁶ Vrančić: *Szkula* (DIC, 94); Habelić, *Szkula* (RS); Della Bella, *nà skullu* (DIZ, 44); Belostenec: *Skula* (GAZ I, 1090); Tadijanović: *Skulla* (SPM, 41).

²²⁷ Maretić (1910: 151).

7.3 Gubljenje samoglasnika

Apokopa²²⁸ ili izostavljanje završnih vokala u Pavića je potvrđena brojnim primjerima:

a/ø: – *kad* (TDD, 4, 24; 7, 3; FM, 35, 10; EIE, 1764, 2, 14; 1808, 2, 12); *nek*²²⁹ (NK, 19, 13); *neksu* (JRNK, 164, 1); *nekse*²³⁰ (OTV, 404, 25); *fad* (NK, 27, 3; NGD, 152, 20; PD, 127, 19); *tad* (Tadche tebe ifto izlicfiti) (FM, 14, 5); *pol* (PD, 87, 25); *ovud* (NGD, 42, 17); *odkud* (NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11; OTV, 27, 1); *nifst* (NGD, 181, 15; PD, 119, 15); *ofstalim* (TDD, 7, 11); *njeg* (FM, 13, 12; 14, 25; 35, 11; 46, 17; NGD, 44, 5); *njim* (NGD, 100, 12);

– u nekih se pridjeva samoglasnik *a* gubi u sredini riječi: *Ægyptski* (OTV, 98, 11/12; 351, 20); *Ægyptskomu* (OTV, 350, 31); *Ægyptskoga* (OTV, 403, 14); *Zapovidnu Svetkovinu* (NK, 8, 3; 23, 18); *oftale zapovidne pošte* (NK, 8, 4);

– u sredini se riječi *a* gubi i u glagolske imenice *fvitovanje*²³¹ (OTV, 181, 32), *fvitovanja* (NGD, 99, 12); *fvitovanju* (OTV, 29, 14); te u glagola *fvitovati* (OTV, 537, 19; NK, 12, 5; 45, 5); *svitovat* (NGD, 45, 2); *fvitujem* (PD, 113, 4); *fvituje* (PIO, II, 112, 27; JRNK, 146, 18); *fvituj* (PD, 2, 5; JRNK, 152, 7);

– podrijetlo riječi stsl. *свѣтъ* (< *s(a)*- + prasl. i stsl. *větv*: um, savjet) pokazuje kako se poluglas između suglasnika *s* i *v* gubi, što potvrđuje i rječnička građa: Vrančić, *Szvitovati* (DIC, 3, 23, 102); *Szvith*²³² (DIC, 23); *Szvitovatifse* (DIC, 23); Kašić, *Svitovati* (HTR, 326); Della Bella, *Svjettovattifse*, *fvjettujèmfe* (DIZ, 44); *Svjetujsfe* (DIZ, 41); Belostenec, *fzvetujem* (GAZ I, 1151);

– glagol *izbrati* Pavić bilježi bez *a*: dobru zarucsnicu *izbere* (OTV, 63, 11); *Cxigericu ti izberi lipu* (FM, 28, 22);

e/ø: – *teb* (FM, 9, 12; 23, 24; NGD, 16, 1);

i/ø: – samoglasnik *i* gubi se na kraju riječi: *teb* (FM, 42, 10; 42, 18); *feb* (FM, 37, 15; NGD, 115, 4; 151, 7); *Seb* (NGD, 151, 2); *nit* (FM, 11, 16; PD, 118, 17); *al* (FM, 25, 20; 26,

²²⁸ Prema Rikardu Simeonu (1969: 88) *apokopa* je “(...) otpadanje jednoga ili više slova (glasova) na kraju riječi (...); gubljenje ili namjerno izostavljanje posljednjega slova, sloga ili dijela riječi.”

²²⁹ Češće je zabilježen oblik *neka* (TDD, 7, 22; NK, 15, 16; NK, 15, 17; 19, 10); *Nekafe* (PIO, I, 48, 2/3).

²³⁰ U istoj rečenici Pavić bilježi: i *nekase* gvozdiem okuje, pak *nekse* s-rosom Nebeskom okvali (OTV, 404, 25/26).

²³¹ U značenju *savjetovanje*.

²³² Lat. *Consilium* = savjet.

17; 42, 25) *tugj*²³³ (NK, 12, 8); u sredini riječi: u *Jerufolmu* (TDD, 6, 32); u tri Skule *razdiljto* (NK, 14, 24); za *uznemirtelja* (RK, 133/134, 21/1); Od *Porrluka* (FM, 41, 2); Jofs k-otomu ifti *porlukovi* (FM, 42, 22); po *zapovdi* (RK, 97, 23); *mimogje* (RK, 14, 19);

– redukcija postakcenatskih vokala zabilježena je primjerima: po fvetoi Katolicsanskoj *Cerkv* zapovidio (NK, 16, 19); Kralj *Bofansk* (NGD, 13, 10);

– do redukcije samoglasnika *i* dolazi u slogu nakon naglašenog sloga u brojevnih imenica: *Dvojca* od njegovi Ucsenika (OTV, 505, 3); koinofu *obadvojca* naumili (PIO, I, 70, 7); Samo *dvojcu* (NGD, 100, 9); poslavfsi *dvojcu* (EIE, 1764, 4, 8; 1808, 3, 27); Od *dvojce* (NGD, 99, 9; OTV, 621, 7); *Dvojca* u tom (NGD, 208, 18); *Dvojci* ondi (NGD, 178, 10); od ovi *trojce* (EIE, 1764, 314, 9; 1808, 255, 10); *dvojcom* (PIO, I, 27, 29);

o/ø: – *vako* (NGD, 176, 18; 208, 11); *uprav* (NK, 33, 11); *neg* (FM, 17, 23); *Svak* (NGD, 133, 22); *fvak* (PIO, II, 90, 2; NGD, 8, 15); *ak* (NGD, 118, 15); *svidcsanftvo* (TDD, 13, 22); *Jfukerftvoga* (RK, 111, 11);

u/ø: – *njem* (FM, 9, 21; NGD, 43, 6; PD, 27, 7); *megj* (NGD, 7, 3; PD, 29, 3); *s-kuchani* upravlja (OTV, 369, 19/20); pomoch *kuchana* (OTV, 304, 24); koinobimu *kuchani*, rodiaci, blixnji, znanci, jali podloxnici bili (PIO, I, 1, 13).

7.4 Sekundarni samoglasnici

Sekundarni se samoglasnici pojavljuju na početku riječi kao proteza, u sredini kao epenteza ili na kraju riječi kao paragoga:

ø/i: – samoglasnik *i* dodan je u riječi *fazian*: K-tom *Fazian*, tako zvana ptica (FM, 19, 13), vjerojatno prema grčkome i latinskome uzoru (njem. *Fasan* < lat. *phasianus* < grč. *phasianós*);

– sekundarno se *i* pojavljuje i u imenici *rucfinik* (PD, 62, 21); *stotnik* (OTV, 530, 4, 14); *stotnikovo* (OTV, 530, 9); *Stotnik* (JRNK, 59, 8);

– samoglasnik *i* pojavljuje se između prefiksa i korijenskoga morfema u oblicima *iziodenje* (RK, 173, 22); *iziode* (OTV, 20, 31; 117, 16); kao analogija prema oblicima *izichi*

²³³ U rečenici: Faliti *tugj* grih (NK, 12, 8).

(OTV, 213, 10; PIO, I, 48, 31), *obići*.²³⁴ Pavić rabi i primjere bez ove analogije u kojima je zabilježen suglasnik *h*: *izhodimo* (NK, 27, 12); *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29); *izhode* (PD, 225, 15); *izhod* (FM, 52, 24); *izhodak* (PIO, I, 48, 15); *Jzhoda* (RK, 157, 17); *neizhodi* (RK, 52, 6);

– epenteza u obliku samoglasnika *o* pojavljuje se i u sljedećim riječima: *ovakove* (TDD, 7, 27); *takova* (JRNK, 115, 20; EIE, 1764, 317, 19; 1808, 258, 2); *takovo* (EIE, 1764, 311, 15; 1808, 253, 4); *kakovo* (PD, 89, 25);

– zamjenica *to* ponekad je zabilježena protetskim *o* na početku riječi: I *k-otomu*²³⁵ za dugo xiviti (FM, 7, 3); I *k-otomu* cvitak od ruxice (FM, 15, 24); I *k otomu* josfer lukavoga (FM, 34, 15); Jofs *k-otomu* ifti porlukovi (FM, 42, 22); Ifpovidam, *k-otomu* (RK, 4, 1); *Kotomu* Sveti Oci (RK, 161, 14); *K-otomuje* koriftno (KNIT, 96, 1); i *k -otomu* fve (JRNK, 101,); Josf *k-otomn* naucfime (JRNK, 161, 20); I *k-otome* zemlju (NGD, 132, 8);

– protetsko *o* pojavljuje se i u primjerima: *otajno* (OTV, 479, 11; PIO, I, 121, 8); *otajnim* (PIO, I, 5, 18); *ottajnim* (PIO, II, 5, 1).

7.5 Gubljenje samoglasničko-suglasničkih skupina

-ha-: gubljenjem suglasnika *h*²³⁶ u riječi *Abraham* dolazi do stapanja dvaju samoglasnika te *Abraam* postaje *Abram* (KNIT, 379, 23); *s-Abramom* (EIE, 1764, 59, 21; 1808, 50, 7); *Abramova*²³⁷ (KNIT, 379, 23; EIE, 1764, 252, 6/7; 1808, 6);

-ja-: *Nepokanje* na csas od fmerti za Grihæ (NK, 11, 22);

-je-: *najpri* (TDD, 5, 1/2; NGD, 13, 10; NK, 36, 24; PIO, I, 17, 1; FM, 44, 24; RK, 8, 6).

²³⁴ Maretić (1910: 150).

²³⁵ Pavić zamjenicu *to* u dativu bilježi i bez protetskog *o*: *k-tomu* (PIO, I, 102, 30); *K-tom* (FM, 19, 13).

²³⁶ Utjecaj slavonskoga dijalekta vidljiv je u ovome primjeru budući da „Govori slavonskoga dijalekta ne poznaju glasa *h* kao i većina štokavskih govora.“ Kolenić (1997: 107).

²³⁷ Pavić bilježi glas *h* u primjeru: *Abrahamovo* (RK, 66, 12).

7.6 Suglasničke alternacije

c/t: – Mucsen pod *Pontiom*²³⁸ Pilatom (JRNK, 13, 4; 25, 14);

– uzor preuzimanja je latinski jezik *Pontius*, te se iz izvora prenosi suglasnik *t*, što potvrđuju Vrančić: *Pōtiem* pilatom (lat. *Pontio pilato*) (DIC, 125) i Della Bella, *Pontiom* Pilátom (DIZ, 37);

č/t: – famo *polovitno* (PIO, I, 18, 13, 31, 36);

č/t: – u Pavića je zabilježena imenica *fvitnjak* (PIO, I, 6, 3), *s-fvitnjaci* (OTV, 377, 10; EIE, 1764, 232, 8); *s-svitnjaci* (EIE, 1808, 188, 12) prema južnim uzorima: Kašić, *Svitgnak* (HTR, 326); Della Bella, *fvjetgnák, fvjetgnáka* (DIZ, 46); dok sjeverni uzori u ovoj riječi bilježe suglasnik *ć*: Habelić, *Szvechnyak* (RS); Belostenec, *Szvechnyak* (GAZ I, 221);

– u Vrančića je lat. *Candellabrum* = *Szvichnyak* (DIC, 16) u značenju *svijećnjak*, a lat. *Facula* = *Szvitnyak* (DIC, 35) u značenju *baklja*;

– zabilježen je i primjer *obogatujuchi* (EIE, 1764, 67, 8/9; 1808, 56, 15);

lj/nj: – s - *Rimnjani* (RK, 120, 9/10; 122, 18); *Rimnjane* (RK, 122, 20); *Rimnjanah* (RK, 119, 5); *Rimnjana* (NGD, 207, 11); k- *Rimnjanom* (EIE, 1764, 1808, 1, 4; NGD, 123, 20);

m/n: – u slavonskih su pisaca običniji oblici *pantite* (PIO, I, 17, 21); *zapanti* (NK, 40, 16; PD, 92, 3); *zapantiti* (JRNK, 165, 13; PIO, I, 49, 6; 90, 21); *Zapantite* (PIO, I, 91, 19); *upanti* (NK, 143, 3) od oblika *pamtiti* i *zapamtiti*;²³⁹

– Della Bella bilježi *uzpantim* (DIZ, 23); a Tadijanović uz *panti* (SPM, Ubavistenye, 2); rabi i *zapamtisch, zapanti* (SPM, Ubavistenye, 11);

s/š: – grecizam *Aposftol* (KNIT, 298, 9) (< grč. *apóstolos*) Pavić bilježi promjenom suglasnika *s* u *š*: *Aposftoli* (NK, 2, 24; RK, 60, 11; KNIT, 168, 21; PIO, II, 5, 17; NGD, 8, 19); *Aposftola* (EIE, 1764, 1, 3); *Aposhtola* (EIE, 1808, 1, 3/4); *Aposftolah* (PD, 191, 5); *Aposftolah* (RK, 119, 3);

– i u pridjeva je zabilježena ova promjena: *Aposftolsko* (JRNK, 11, 6); *Aposftolska* (NK, 41, 16); *Aposstolskoj* (PD, 31, 13);

²³⁸ Zabilježen je i oblik bez navedene alternacije: Mucsen pod *Ponciom* Pilatom (NK, 3, 7; RK, 2, 11/12).

²³⁹ Maretić (1910: 155).

– s u južnih uzora pred suglasnikom ostaje nepromijenjeno, a u sjevernih prelazi u š: Habelić, *Apostol* (RS); Della Bella: *Apòsto* (DIZ, 89); Belostenec, *Apostol* (GAZ I, 113); kao i u Tadijanovića: *Apostoli* (SPM, 4);

– alternacija s/š zabilježena je i u grecizmu *hisstoriica* (TDD, 4, 19); *hisstoriice* (TDD, 6, 20) i u latinizmima *hosftiu* (NK, 79, 3); *hosftie* (JRNK, 55, 5); *Sakrisstan*²⁴⁰ (TDD, 7, 9);

s/z: – *uzlovah* (TDD, 8, 32); *uzlova* (NGD, 101, 8, 9); *Angeozkog* (PIO, I, 5, 35); *Iztoka* (KNIT, 60, 2);

t/c: – II. *Marca S. Gergur* (RK, 129, 18);

t/ć: – *krechanje* (FM, 41, 22); *srichan* (NK, 123, 22); *srichnu* (OTV, 291, 23); *frichnu* (RK, 82, 9); *srichnosti* (TDD, 14, 3); *Nesrichna* (OTV, 7, 11); *nesrichno* (OTV, 7, 28); *srichnog* (OTV, 449, 17); *srichno* (NK, 98, 23; RK, 39, 22); *frichno* (OTV, 22, 15; PIO, I, 70, 11); *frichnifu* (PIO, I, 103, 24);

v/b: – *oblast* (Kakogod dakle Petru kako naifarjemu fucu ovdi davafse *oblast*, da po Sacramentu Svetoga Kersstenja i Svete Ispovidi mache grifsnicske odriffuje, takomu dana bi *oblast*, da ifte grissnike od pokore vrimenite izvan Sacramenta odriffiti moxe) (TDD, 9, 1, 2); proslaviffse Boga, kojje dao takvu *oblast* ljudma (KNIT, 303, 10);

v/u: – *fuache* prokleftva fverhu tebe dochi (KNIT, 6, 14); *Paulimir* (NGD, 151, 8); Petru i *Paulu* (PD, 85, 3/4); jerboje *fuit* ù Nedilju ftvoren (KNIT, 7, 5);

v/lj: – Pavić ovu alternaciju nedosljedno bilježi: *cerljeno*²⁴¹ (FM, 11, 13); *cerljenu* (RK, 27, 22); *cerljenom* (EIE, 1764, 238, 6; 1808, 192, 26); *cervenog* (FM, 12, 25; 35, 2); *cervenoga* (FM, 12, 26); *cerven* (PIO, I, 50, 2); *cervenomu* (PIP, 277, 25);

z/s: – riječi stranoga podrijetla Pavić bilježi alternacijom z/s: *Dionyfio* (RK, 122, 20); *Eufebia* (RK, 120, 11); *Cefari* (NGD, 207, 12); *Cefara* (EIE, 1764, 10, 3); *Cesara* (EIE, 1808, 8, 18/19); *Cefaru*; *Cefarovo* (PIO, I, 27, 16); *Asii* (PD, 249, 8); *Mesopotamiu* (OTV, 63, 14); *Mespotamiæ* (OTV, 68, 14); *Sufanna* (PIO, I, 48, 10); *Farifæu*²⁴² (PIO, I, 6, 20); ali i riječi: s-*fusama* (PIO, I, 71, 23);

²⁴⁰ Habelić, *Sakrestia* (RS); Belostenec, *Sekreftan*; *sekrestanka* (GAZ I, 1071/1072).

²⁴¹ Vrančić: *Csarlyen* (DIC, 91); Kašić: *Carglien*, *Carglieniti* (HTR, 268); Habelić, *Cherlyen*, *Cherlyenim* (RS); Belostenec, *Cherlyen*, (D.) *czarlyen* (GAZ I, 1063); Tadijanović: *Czerljeno* (SPM, 13).

²⁴² Pavić bilježi i oblike: *Farizeu* (OTV, 536, 29/30); *Farizeah* (EIE, 1764, 232, 7; 1808, 188, 11); *Farizeom* (KNIT, 398, 13).

– riječ *Ambrosia* (PIO, I, 71, 22; OTV, 27, 7); *Ambrosie* (PIO, II, 91, 3); *Ambrosiu* (OTV, 270, 16) zabilježena je i alternacijom z/ž: S. *Ambroxia* (PIO, I, 71, 9); S. *Ambroxie* (KNIT, 382, 29);

z/ž: – *Ixak* (KNIT, 379, 24); *Ixaka* (KNIT, 379, 24); *Ixakom* (EIE, 1764, 59, 22; 1808, 50, 8); *Ixaii* (OTV, 346, 11); *Ixaiu* (OTV, 346, 15); *Ixaia* (EIE, 1764, 3, 23; 1808, 3, 18); *Ixaiae* (EIE, 1764, 60, 8); *Ixaie* (EIE, 1808, 50, 16);

ž/š: – S. *Krifs* (PIO, I, 50, 23);

ž/z – *Bozansftvena* (PIO, I, 6, 11); *ulazenja* (OTV, 593, 9/10; 594, 7); *zgrozenje* (OTV, 596, 4).

7.7 Gubljenje suglasnika

j/Ø: – u imperativu glagola *bdjeti* u 2. licu množine suglasnik *j* nije zabilježen: *Bdite!* *Bdite!* (RK, 15, 15);

k/Ø: – unutar suglasničke skupine *ht* suglasnik *h* prelazi u *k*, a u sljedećemu se primjeru gubi: Ak *uztie* kogod trošlak dati (NGD, 118, 15);

l/Ø: – imenicu *oltar* Pavić bilježi bez suglasnika *l*: *ottaru* Gospinomu ovdi poštavljenomu (TDD, 3, 6); kod ovoga *Ottara* (TDD, 9, 17); kod *Ottara* (TDD, 10, 14); Jeste Sacramenat fvetoga *Ottara* (NK, 5, 15); fvojeg *Ottara* (OTV, 150, 24); Daše Dica naredu kod *Otara* (NK, 15, 5; KNIT, 221, 2; JRNK, 59, 14); megju Cerqvom i *Otarom* (KNIT, 398, 22); vino na *Otaru* (JRNK, 54, 8); priftupi k-*Otaru* (PD, 105, 7); Na *Otaru* postavito (PD, 31, 10);

– riječ je u rječničkoj građi zabilježena bez gubitka suglasnika *l*: Vrančić, *Oltar* (DIC, 6); Kašić, *Oltár* (HTR, 300); Habelić, *Oltar* (RS); Belostenec, *Oltár* (GAZ I, 72); Tadijanović, *Oltar* (SPM, 30);

– glagol *svijetliti* zabilježen je ovom alternacijom: i nekaim fvitloft vikovicsnja *fviti*, Amen (NK, 19, 2); fvuda *fviti* (RK, 122, 16); da *fviti* obdan (OTV, 2, 12); da *fvite* obnoch (OTV, 2, 16); i fvitloft vicsnja *fvitila* njoj (RK, 66, 14); Gospodine, dobroftiv *profviti* (PD, 192, 12); Nam *prosviti* ti pameti (JRNK, 152, 4); kano ifto funce *fvitichefe* na vike (PIO, I, 18, 35);

š/Ø: – i to oprostjenje pocšimavšši od *jucseranje* Vecsernje (TDD, 8, 23); Kruh našs *fvagdanji* dajnamga danas (NK, 9, 11); ù kojoi *fvagdanji* plamen gori (PIO, I, 91, 30);

– u riječi su zabilježene glasovne promjene jednačenja po zvučnosti i jotacije: *svak* + *dan* + *ji* = *svagdanji*, a takav oblik potvrđuju Vrančić, *švagdanyni* (DIC, 127) i Kašić, *Svakdagni* (HTR, 325), dok Belostenec bilježi dvojako: *Vfzagdasnyi*, (D.) *fzvkdanyi*, *vfzagdašnya* (GAZ I, 1017);

t/Ø: – niko²⁴³ (NK, 24, 15; 34, 12; KNIT, 166, 3; PIO, II, 74, 11; EIE, 1764, 244, 8; JRNK, 91, 14); *fvak* (PIO, II, 90, 2; NGD, 4, 5); *kobi*²⁴⁴ (RK, 84, 12); *koti*²⁴⁵ (OTV, 9, 11); *kogod* (PIO, I, 50, 8; NGD, 118, 15);

v/Ø: – csuju *zuk* zvonah (TDD, 11, 28); *zuk* blagosovljenih zvonah (TDD, 11, 29); s-*zukom* svojim rastiruju duhove necifite (TDD, 12, 13); blagosovljenim *zukom* tkose uzsluxi (TDD, 14, 14); *zuk* trublje (OTV, 123, 6); *zuka* trublje (OTV, 124, 1); *zuktrubljae* (PIO, 50, 6); *Zukje* velik tad izifsao (PD, 2, 1; JRNK, 152, 8); ù uffiu *zucsaffe* (OTV, 123, 7);

– rječnička građa potvrđuje: Vrančić, *Zuuk* (DIC, 107); Kašić, *Zuk* (HTR, 346); Della Bella: *žvék* (DIZ, 732);

– *zdralju* (FM, 23, 23); *brisku*²⁴⁶ (FM, 25, 17); *drusfto* (TDD, 10, 31); *ovakoj* (KNIT, 301, 1); *ovaka* (PD, 222, 2/3); S. Mihoila (EIE, 1764, 399, 15; 1808, 326, 1);

ž/Ø: – *Varadin* (PIO, I, 70, 8); *Varadinskom* (NGD, 44, 15).

7.8 Sekundarni suglasnici i samoglasničko-suglasničke skupine

Sekundarni se suglasnici pojavljuju na početku riječi kao proteza, u sredini kao epenteza ili na kraju riječi kao paragoga:

ø/d: – *razdrifsi* (EIE, 1764, 61, 11); *razdrishi* (EIE, 1808, 14);

²⁴³ Pavić bilježi i oblik *nitko*: *nitkose* nebi mogao za grih pokarati (TDD, 4, 5); *nitkoje* nemoxe uftegnuti (OTV, 534, 13); u koj josh *nitko* (EIE, 1808, 197, 17); *nitkomu* nemogaffe (KNIT, 299, 24); *nitko* neche mochi (PIO, I, 55, 20).

²⁴⁴ Pavić bilježi i oblike: *tko* (NK, 37, 4; PIO, I, 5, 34; KNIT, 299, 25; JRNK, 50, 8); *Tkonasje* (NK, 26, 10; 28, 3), *Tkoje* (NK, 26, 18; 28, 17; PIO, I, 5, 34); *itko* (NK, 79, 7); *Tkoche* (PIP, 194, 7); *Tkofi* ti (PIO, I, 55, 14).

²⁴⁵ U rečenici: *koti* ocfitova dafi goo (OTV, 9, 11).

²⁴⁶ Tadijanović: *Breska* (SPM, 15; 16).

ø/j: – od *dracsja* (EIE, 1764, 301, 14; 1808, 245, 1);

ø/k: – *polak* (TDD, 7, 15; OTV, 493, 8; KNIT, 144, 14; NGD, 42, 21; EIE, 1764, 218, 13; 1808, 177, 8); *ondak* (TDD, 11, 9);

ø/l: – *vertla* (OTV, 6, 15); u *vertlu* (FM, 33, 16); ù *vertlu* (RK, 14, 18; EIE, 1764, 244, 8; 1808, 197, 17); *Bulgarskimfe* imenom nazvalle (NGD, 11, 13);

ø/n: – *milostivno* (TDD, 10, 7; RK, 84, 10; JRNK, 163, 16); *milostivna* (JRNK, 132, 8); *Milostivne* (PD, 222, 16); *skrovitnosti* (RK, 87, 8); *gluvno*²⁴⁷ (EIE, 1764, 146, 1; 1808, 119, 24/25);

– u složenicama tvorenima od glagola *ići* pojavljuje se eufoničko *n*, u tvorbi prefiksom *u-* (< *vbn*): onaiche *unichi* ù Kraljestvo Nebesko (NK, 12, 19); nechete *unichi* ù kraljestvo Nebesko (JRNK, 128, 7); ù Grad Jerufolim hotio *unichi* (KNIT, 144, 26); ù Kraljestvo Nebesko *unichi* (PIO, II, 4, 14); ù ovaj Raj zemaljski *unichi* (PIO, II, 112, 11); nemoxe *unich* ù glavu (RK, 96, 15); *unich* mogu (NK, 123, 6); i *unigje* ù Kapelicu (TDD, 7, 7); koi ù Cerkvu *unigje* (TDD, 8, 21); pod krov njegov *unigje* (OTV, 530, 18); u koju kuchu *unigje* (PIO, I, 91, 7); U Gragjane *unigje* vefelje (NGD, 42, 8); ù skupsftinu S. cerkvæ *unifsli* (PIO, II, 90, 5); *unichi* nemarifs (PD, 106, 14); ù (...) kraljestvo *uniffao* (KNIT, 383, 23); à ona *uniffavffi* (OTV, 374, 28);

– u tvorbi prefiksom *s-* (< *svn*) složenice tvorene od glagola *ići* bilježe se eufoničkim *n*: *fnigje* (OTV, 186, 4/5); *fnilazi* (PIO, II, 69, 33; 70, 1); *snifsao* (NK, 29, 8); *fnigje* (EIE, 1764, 245, 7; 1808, 198, 13); *fnilazafse* (EIE, 1764, 313, 11); *fnilazaffe* (EIE, 1764, 313, 16); *snilazashe* (EIE, 1808, 254, 18, 23); *snilazenju* (PD, 149, 6); ali i bez njega: *sifsao* (PD, 2, 2); *sigje* (NGD, 101, 3; PD, 2, 7); *filazechi* (OTV, 690, 28);

ø/r: – prijedlog se *brez* (NK, 17, 5; 24, 15; TDD, 1, 6; FM, 13, 20; RK, 85, 10; PIP, 289, 7) pojavljuje po analogiji na stariji oblik *prez*;

– u prefiksaloj je službi također bilježeno *brez*: *brezpametni*²⁴⁸ (OTV, 632, 10); *brezposleni* (PIO, I, 103, 6);

ø/s: – koisu *odnesli* (EIE, 1764, 436, 11; 1808, 355, 22);

²⁴⁷ U rečenici: u *gluvno* doba nochi (EIE, 1764, 146, 1; 1808, 119, 24/25).

²⁴⁸ Vrančić, Kašić i Habelić bilježe stariji oblik *prez*: *Prez-pametian* (DIC, 27); *Prezpametian* (HTR, 311); *Prezpameten*, *na*, *no* (RS).

ø/t: – Spavat valja kadfe mracsnoft *ftifsta* (FM, 9, 8);

Sekundarne samoglasničko-suglasničke skupine pojavljuju se u sredini i na kraju riječi:

ø/er: – *fstogoder* (FM, 53, 17);

ø/ir: – *Kakogodir* (NGD, 44, 18); *kolikogodir* (KNIT, 219, 4); *kolikogodirbo* (KNIT, 219, 5); *koigodir* (KNIT, 219, 7; EIE, 1764, 401, 1/2); *Kojigodir* (EIE, 1808, 327, 5); *kojagodir* (EIE, 1764, 3, 4; 1808, 2, 24); *gdigodir*²⁴⁹ (EIE, 1764, 65, 20; 1808, 55, 8/9);

ø/iz (jz): – *oviziu* (OTV, 97, 19; TDD, 13, 24; NK, 40, 27; 44, 17; PIO, II, 90, 11; RK, 117, 12); *ovizih* (EIE, 1764, 54, 11; 1808, 45, 25); *onizi* (JRNK, 133, 19); *oniziu* (NK, 79, 8; RK, 53, 16; RK, 30, 12/13; RK, 31, 17); *onizima* (OTV, 105, 19); *koiziu* (NK, 27, 11); *koiziuſe* (RK, 158, 13); *Koiziuſe* (RK, 128, 14); *njozji* (JRNK, 140, 9; PD, 185, 13); *njozi*²⁵⁰ (OTV, 182, 16/17);

ø/ka: – *ovdika* (RK, 23, 19; 19, 5; NGD, 118, 7); *ondika* (NGD, 131, 13; 208, 10); *gorika* (KNIT, 96, 24; NGD, 132, 2; PD, 30, 10; 134, 15); *vanka* (EIE, 1764, 438, 5; 1808, 357, 7);

ø/no: – *gdino* (RK, 19, 3; 133, 16; PIO, II, 110, 11; NGD, 11, 12); *gdinosi* (PD, 249, 8); *koino* (RK, 135, 9; 167, 12; KNIT, 364, 23; JRNK, 167, 24; PIO, I, 69, 18; OTV, 621, 13); *koinofam* (PIO, I, 1, 20); *koinoje* (KNIT, 96, 7; PIO, I, 49, 34); *koinofeje* (PIO, I, 70, 33); *koinose* (PIO, I, 1, 11); *koinoga* (PD, 32, 11; NGD, 208, 6); *kojanoje* (JRNK, 112, 9; 137, 2; NGD, 101, 20); *kojeno* (RK, 129, 5; PIO, II, 5, 14; PD, 32, 3; FM, 39, 5); *Kojenose* (JRNK, 167, 10); *koinofu* (RK, 135, 21; 85, 2; KNIT, 96, 12); *koinosu* (OTV, 499, 5; JRNK, 167, 13); *Kojanosu* (JRNK, 168, 3); *kojemuno* (RK, 133, 6); *kojemunosu* (RK, 2, 7); *kadno* (NGD, 13, 8; NGD, 160, 6; PD, 23, 2); *kadano* (RK, 134, 10; 156, 22; PD, 22, 16); *kojegano* (PD, 23, 8); *kogano* (RK, 160, 19; KNIT, 6, 23); *koganoje* (PD, 22, 10); *koganoste* (PD, 112, 1); *koima* (OTV, 125, 6); *koimano* (RK, 85, 22); *koimanofe* (JRNK, 11, 1/2); *ſſtonofe* (RK, 97, 17; 117, 12); *sſtonoche* (KNIT, 6, 24);

ø/oj: – *drugojacsie*²⁵¹ (NK, 37, 22; PIO, I, 18, 20; 48, 20); *drugojacſie* (OTV, 507, 23; JRNK, 63, 5); *drugojacsiebo* (NK, 38, 3); *drugojacsia* (PIO, I, 91, 6); *ſvakojake* (OTV, 7, 30); *ſvakojakima* (OTV, 261, 13/14; 385, 25); *ſvakojaki* (OTV, 404, 16; 597, 21); *ſvakojakog* (OTV,

²⁴⁹ Tadijanović: *gdigodir* (SPM, PRIDGOVOR, 3).

²⁵⁰ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *njozi*.

²⁵¹ Tadijanović: *drugojacsje* (SPM, Ubavistenye, 2); *Drugojacsje* (SPM, 90).

2, 26); *fvakojako* (OTV, 38, 21; FM, 27, 20); *svakojaka* (NGD, 45, 22); *fvakojakom* (OTV, 2, 7/8; NGD, 208, 16).

7.9 Slogotvorno *r*

Slogotvorno se *r* u latiničnim tekstovima, za razliku od glagoljičnih,²⁵² bilježilo kao uz popratno *a* ili uz popratno *e*. U južnoj²⁵³ se zoni slogotvorno *r* pretežno bilježilo grafijom *ar*, a u sjevernoj zoni grafijom *er*. Premda su slavonski franjevci slogotvorno *r* većinom bilježili grafijom *er*, često su, slijedeći južne uzore, bilježili i *ar*.

U Pavića je dominantno popratno *e*, što potvrđuju brojni primjeri:

-er-: *derxim* (TDD, 2, 29); *derxi* (NK, 8, 16); *zaderxati* (FM, 7, 9); *derxao* (RK, 122, 19/20); *zaderxe* (NGD, 4, 11); *pervo* (TDD, 3, 4; FM, 28, 17); *perve* (NK, 2, 6); *najpervo* (RK, 123, 19); *stopervo* (PIO, I, 19, 1); *tverdo* (NK, 2, 17; JRNK, 11, 21; PD, 86, 24); *tverdini* (TDD, 3, 8); *tverdina* (FM, 28, 17); *potverditi* (EIE, 1764, 3, 15/16, 1808, 3, 10/11); *Cerkvena* (TDD, 3, 13); *raferdi* (TDD, 3, 32); *neraserdi* (PIP, 3, 12); *izverfsenje* (TDD, 4, 9); *terpljenja* (TDD, 4, 11); *terpiti* (TDD, 8, 12); *germlje* (TDD, 12, 6; PIP, 162, 21); *germljavinu* (TDD, 13, 17/18); *zagermilo* (NGD, 43, 17); *zagerlim* (PD, 62, 17); *gerlo* (EIE, 1764, 401, 9; 1808, 327, 13); *Uskers* (TDD, 13, 19; NK, 8, 6); *Isukerft* (NK, 3, 4; 8, 16); *Hervatske* (NGD, 131, 3); *fversfenofst* (NK, 3, 28; JRNK, 113, 10); *Kersftenje* (NK, 4, 22); *Kerft*²⁵⁴ (EIE, 1764, 250, 18); *Kerst* (EIE, 1808, 202, 26); *kerv* (OTV, 5, 22; PIP, 13, 3); *vert* (RK, 33, 22); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PIO, I, 6, 21/22); *Iskernjega* (NK, 11, 4); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *verlo* (NK, 12, 1; RK, 82, 18; PIO, I, 17, 18; EIE, 1764, 247, 4; 1808, 200, 2; PIP, 205, 16); *terkalifsta* (EIE, 1764, 249, 2); *terkalishta* (EIE, 1808, 201, 18); *mertve* (TDD, 11, 15); *mertvih* (NK, 3, 9); *fmert* (RK, 88, 13); *smert* (NK, 27, 25); *umerti* (OTV, 5, 2; NK, 11, 11; 16, 21; 17, 7; 22, 1); *neumerla* (JRNK, 40, 20/21); *hergjavo* (FM, 9, 23); *fveferdno* (PIO, II, 77, 18); *usterpljiv* (RK, 83, 8/9); *cerljeno* (FM, 11, 13); *cervenog* (FM, 35, 2); *Cerno* (FM, 14, 15); *cerni* (FM, 41, 12); *cernilu* (PIO, I, 91, 33);

²⁵² Damjanović (2008: 64): „Pišući o *slogotvornom r* u Petrisovu zborniku Eduard Hercigonja je ustvrdio da premda još ne poznajemo jezik i ortografiju svih rukopisa do kraja XV. stoljeća „iz dosadašnjih fragmentarnih tekstoloških istraživanja može se ipak zaključiti da je u tim spisima kao i u PZ-u, općenito uzevši, izvanredno dosljedno provedena grafija *r* bez sekundarnog vokala.“ Njegovu tvrdnju osnažuju i rezultati do kojih je došla Dragica Malić istražujući jezik *Pariškoga kodeksa*, podaci iz *Blagdanara* popa Andrije iz Novoga koje je ponudio Josip Vrana, podaci iz *Vinodolskoga zbornika* koje je objavila Ivana Mulc i rezultati do kojih sam došao istražujući jezik *Kolunićeva zbornika*.“

²⁵³ Despot (2005: 88).

²⁵⁴ U značenju *Krist*: da ova terpi *Kerft*, i tako da unigje ù Slavu fvoju (EIE, 1764, 250, 19).

kervca (FM, 14, 25); *kerv* (NK, 5, 16); *zerna* (FM, 14, 26); *oderveni* (FM, 18, 21); *gerlica* (FM, 19, 11; PIP, 170, 4); *berzo* (FM, 26, 23; JRNK, 165, 8; EIE, 1764, 245, 20; 1808, 198, 25; PIP, 289, 8); *tert* (FM, 31, 7); *ottertiche* (OTV, 691, 4); *Metvice-vertne* (FM, 33, 2); *dertanje* (FM, 33, 20); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *fmervenje* (PD, 249, 3); *perfa* (FM, 37, 14); *fmervita* (FM, 38, 6); *famervi* (FM, 40, 8); *cervi* (FM, 40, 7); *Verba* (FM, 40, 6); *Gergur* (RK, 129, 18); *Tvertko* (NGD, 206, 22).

Rjeđi su u Pavića primjeri zabilježeni uz popratno *a*. U dvojakim su oblicima zabilježene riječi: *tarpezom*²⁵⁵ (NK, 22, 9); *tarpeze* (NK, 22, 10); *terpeze* (OTV, 595, 1); *terpezu* (OTV, 597, 24; NK, 98, 1); *terpezom* (FM, 7, 7); *Karftjanah*²⁵⁶ (PD, 131, 21); *Kerftiana* (NK, 18, 26; PIO, I, 18, 8).

Riječ *drvo* zabilježena je uz popratno *a* i uz popratno *e* u istome djelu, u razmaku od samo nekoliko redaka: Na *dervu* svetoga krixa (NK, 20, 24); Kako je on na *darvu* Krixaza nas umro? (NK, 20, 27). U ostalim je primjerima riječ *dervo*²⁵⁷ (PIO, I, 102, 27/28; EIE, 1764, 248, 10; 1808, 201, 2) zabilježena uz popratno *e*: *derva* (OTV, 149, 11); *dervu* (OTV, 5, 20); *s-derveta* (EIE, 1764, 252, 16; 1808, 204, 16); *derveta* (OTV, 137, 14); *dervaca* (OTV, 304, 18/19).

7.10 Suglasnik *h*

Nedosljednost u bilježenju suglasnika *h* osobina je jezičnog izričaja starih slavonskih pisaca, pa tako i u Pavića nailazimo na raznovrsnost u (ne)bilježenju ovoga suglasnika.

Tadijanović u svojoj gramatici *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* u dijelu nalovljenom *Ubavistenye* opisuje *slovvo h*: „Gdigodirfe naoddi, ondi valja dafe i cfuje glas nyegov“ (SPM, Ubavistenye, 4),²⁵⁸ a bilježi ga u brojnim primjerima: *Prah* (SPM, 5, 51); *Muha* (SPM, 23); *Buha* (SPM, 23); *Terbuh* (SPM, 26); *Kruh* (SPM, 31); *Strah* (SPM, 34); *Snah* (SPM, 36); *Halyna* (SPM, 36); *Hartia* (SPM, 40).

²⁵⁵ Della Bella: *tarpezu* (DIZ, 39).

²⁵⁶ Kašić: *Karftjānin, Karftjāni* (ILI, 30).

²⁵⁷ Vrančić: *Drivò*; (DIC, 55); Kašić, *Drivo* (HTR, 274); Habelić: *Dervo, Drevo* (RS); Della Bella: *Sa drjevom* (DIZ, 4); *drjevom* (DIZ, 42); *Dārvo, dārva* (DIZ, 432); Belostenec, *Drevo, (D.) Darvo* (GAZ I, 739); Tadijanović: *Dervo* (SPM, 15, 43).

²⁵⁸ *Ubavistenye* u Tadijanovićevoj gramatici pripada nepaginiranim stranicama koje su u ovome radu označene brojevima od 1 do 18 zbog lakšega snalaženja u samoj gramatici.

„Nijedan slav. pisac ne upotrebljava slovo *h* pravilno. To je dokaz, da ga nijesu ni izgovarali; što su ga ipak pisali, to će biti ugledavaće u dalmatinske i u bosanske pisce.“²⁵⁹

7.10.1 Izostavljanje suglasnika *h*

a) na početku riječi:

– *ajdemo* (TDD, 5, 1; 8, 27); *Ajde* (RK, 85, 5), *ranitelj* (NK, 28, 18; PIO, II, 113, 24); *oche* (OTV, 351, 13; NK, 35, 12; 39, 8; KNIT, 301, 1; JRNK, 166, 5; NGD, 8, 1; PD, 144, 10; EIE, 1764, 2, 5; 60, 14; 1808, 50, 22; PIO, I, 49, 7); *Ocheli* (JRNK, 40, 4); *Ochelife* (NK, 30, 7); *Ochemoli* (JRNK, 41, 13); *Ochetelimu* (PIO, II, 90, 14); *ochemo* (PIO, I, 71, 27); *ochu* (NK, 16, 21; KNIT, 94, 19; PIO, II, 90, 2); *ochefs* (FM, 38, 17; NGD, 160, 18); *ochefsli* (RK, 85, 2); *otiuchi* (EIE, 1764, 313, 7/8; 1808, 254, 15); *ladno* (OTV, 537, 12; FM, 12, 16); *ladom* (OTV, 404, 16); *ladnu* (FM, 18, 18); *ladne* (OTV, 403, 2); *ladi* (FM, 27, 16); *Ren* (FM, 33, 24); *aracs* (NGD, 178, 13); *atora*²⁶⁰ (OTV, 7, 21); *romi* (EIE, 1764, 4, 13; 1808, 4, 4); *romu* (EIE, 1764, 401, 18; 1808, 327, 21); *rome* (KNIT, 224, 19); *romih* (PD, 171, 11).

b) u sredini riječi:

– *oladila* (TDD, 7, 29); *usanutog*²⁶¹ (OTV, 430, 5); *nadanuta* (OTV, 180, 25); *odanu* (OTV, 21, 9); *izlapile* (OTV, 126, 9); *izlapila* (JRNK, 166, 21); *polepnoft* (OTV, 521, 4); *polepni* (PIO, I, 54, 6; II, 110, 11); *polepne* (OTV, 521, 2); *naraniti* (NK, 13, 5); *naranili* (JRNK, 145, 10); *odrani* (OTV, 295, 23); *odranjena* (NGD, 16, 7); *odranila* (NGD, 16, 14); *uiti*²⁶² (OTV, 352, 21); *naodim* (OTV, 498, 16; PIO, II, 113, 6; NGD, 42, 15; PIO, I, 7, 7/8); *naodi* (RK, 170, 3; PIO, I, 17, 26; PD, 30, 9); *naodise* (TDD, 5, 15); *naodife* (KNIT, 398, 9); *Naodife* (RK, 82, 18); *NAodise* (RK, 111, 9); *naode* (PIO, I, 17, 17; PD, 264, 23); *naodefse* (PIO, I, 91, 28); *Izoda*²⁶³ (TDD, 5, 12); *faranitelj* (NK, 42, 8; PIP, 114, 6); *Saranitelj* (JRNK, 22, 15); *Saranitelja* (PIO, I, 7, 7); *saranilo* (NGD, 7, 1); *farani* (NGD, 7, 19; PD, 105, 16; EIE, 1764, 435, 19); *sarani* (EIE, 1808, 355, 10); *faraniti* (JRNK, 146, 4); *faranise* (EIE, 1764, 435, 4; 1808, 354, 24); *faranjenje* (PIP, 114, 20); *dertanje* (OTV, 377, 25; FM, 33, 20); *dertavca* (PIO, I, 7, 9); *mermlau* (KNIT, 94, 11); *posmiivanja* (RK, 27, 11); *podfmiivati* (OTV, 22, 3);

²⁵⁹ Maretić (1910: 152).

²⁶⁰ U značenju *hator* (tur. *hatyr*) – *naklonost, ljubav, volja*. Klaić (1984: 521).

²⁶¹ U rečenici: rad *usanutog* berfsljena (OTV, 430, 5).

²⁶² U rečenici: raditogaga Nabuchodonofor *uiti* (OTV, 352, 21).

²⁶³ U rečenici: u knjigi *Izoda* (TDD, 5, 12).

podsmiivafse (OTV, 22, 4); *dootke* (NGD, 178, 18); *Muamedom* (NGD, 45, 11); *Muameda* (NGD, 45, 13); *Memed* (NGD, 207, 19); *fanuche* (EIE, 1764, 2, 3/4); *sanuche* (EIE, 1808, 2, 1/2);

– posvojna zamjenica *njihov* u jednini i množini zabilježena je bez suglasnika *h*: *njiov* (OTV, 691, 4; PIP, 2, 22); *njiovoj* (RK, 128, 4; NGD, 159, 16); *njiovu* (NK, 6, 10; TDD, 9, 11; PIO, I, 129, 26; NGD, 132, 20; PD, 191, 7); *njiovo* (NK, 14, 9; 14, 19; OTV, 690, 1; PIP, 166, 1; JRNK, 149, 14); *njiova* (JRNK, 167, 4; PIO, I, 91, 12; NGD, 7, 6; OTV, 692, 2; PIP, 2, 21); *njiovomu* (TDD, naslovnica, 12; OTV, 2, 13; PIO, I, 50, 2); *njiovom* (KNIT, 401, 5); *njiovoga* (TDD, 12, 3; RK, 122, 21; PIO, I, 18, 36); *njiovi* (NK, 19, 6/7; OTV, 492, 23); *njiovi* (OTV, 632, 25; KNIT, 401, 17; NGD, 159, 18); *njiovih* (RK, 30, 16; EIE, 1764, 251, 10; 1808, 203, 12/13); *njiove* (KNIT, 364, 22; NGD, 43, 2; PD, 191, 2; EIE, 1764, 249, 8; 1808, 201, 23/24; OTV, 693, 6; PIP, 158, 1); *Njiovasu* (JRNK, 166, 19); *njiovima* (JRNK, 21, 9; OTV, 28, 4);

– imenica se *grih* bilježi bez suglasnika *h*, ali i suglasnikom *h*, i u nominativu i u kosim padežima:

– *grih*: Sftoje smerti *grih*? (NK, 32, 10); na *grih* (NK, 12, 7);

– *griha*²⁶⁴ i *gria*: da nas Bog od *griha* (...) izbavi (NK, 9, 21); Onnasje ucsinio fuxnje *griha* (NK, 27, 24); uklonitife *griha* i zla (NK, 12, 15); i to dogodse on pravo ne izpovidi od iftoga *gria* (TDD, 3, 22); iliti pokaranje *gria* (TDD, 4, 6); bila prigoda *gria* (TDD, 11, 4); radi mache iftocsne, iliti pervoga *gria* (TDD, 5, 3); brez *gria* (JRNK, 154, 9).

– *grihe* i *grie*: promifsljajuch fvoje *grihe* (RK, 16, 11); oprofti fvekolike *grihe* (NK, 42, 9); na csas od fmerti za *Grihae* (NK, 11, 23); fve fvoje *grihe* (KNIT, 262, 10); na miſto Boxjæ *grihe* odriffuje (NK, 5, 24); s-ufti *grihe* ispovidi (NK, 5, 25); i naredbe za *grie* poſtavljene (TDD, 7, 18); za *grie* jesu naregivane (TDD, 7, 28); za *grie* toliko vrimenta terpiti (TDD, 8, 12); za *grie* odriffene imao cfiniti (TDD, 8, 2); upade u opake *grie* (OTV, 180, 11);

²⁶⁴ U genitivu množine imenica *e vrste* gramatički je morfem *-ah*, te je u Pavića čest oblik *griah*: brez *griah* (OTV, 124, 9); odpusſtenje *griah* (NK, 32, 6); *Griah* odpusſtenje (NK, 3, 14) Od odpusſtenja *griah* (NK, 32, 3); od tugji *griah* prid Bogom krivi biti (NK, 12, 14); *Griah*, onibo Csoviku gube poſſtenje (NK, 10, 21); Od Koliko verfti imade *griah*? (NK, 32, 8); Od ovi Smertni *Griah* (NK, 11, 9); od fviu *griah* opirafe (NK, 5, 4); od fviu *griah* (JRNK, 46, 15); Kolikoje Smertni *Griah*? (NK, 11, 5); oproſſtenje fviu moi *griah* dobiti (NK, 17, 1); od tugji *griah* prid bogom krivi biti (NK, 12, 13); Od ovi Smertni *griah* (NK, 11, 9); Odpusſtenje *griah* (NK, 31, 9); oproſſtenje fviu *griah* (NK, 44, 25); odriffenje moi *griah* (PD, 117, 3/4); Kolikoje *griah* (JRNK, 142, 4).

– *griu*: griffnik po *griu* od Boga odvratio (TDD, 4, 14); zasftoseje ù *griu* nasladio (TDD, 4, 15);

– *grihom*: s-opakim *grihom* uvriditi (NK, 38, 15); s-malim *grihom* uvriditi (NK, 38, 21); ikakvim *grihom* ù napridak uvriditi (NK, 44, 2/3);

– u 3. licu množine imperfekta zbog izostavljanja suglasnika *h* gramatički je morfem *-au*: i mloga druga csudesa *izilazau* (TDD, 2, 13); Dokle nefagrišife, i po grihu *biau* iltirani (NK, 27, 16); na kojemu *biau* tri loze (TDD, 1, 4); koje pozatvarane *biau* (TDD, 12, 2); i da hartiu, na kojoj pisani *biau* njegovi grifi (TDD, 6, 28); ù skupu na vecseri *biau* (TDD, 13, 10); od njega poslani *biau* k-Josipu (PIO, II, 112, 17); Od dvi ruke *biau* narodi (NGD, 7, 9); na komu *bijau* tri loze (TDD, 3, 12); oko jedanaeste ure dofsli *biau* (KNIT, 94, 8); gdi *biau* Ucfenici skupljeni (KNIT, 166, 8); *Biau* i imena (OTV, 691, 13); pokarani *bijau* za grih smertni (TDD, 5, 23); svi puci *xeljau* csuti (TDD, 2, 15); I uzamšfi *mermlau* protiva Ocu (KNIT, 94, 11); ù tomu *hottiau* veliki csiniti (PIO, II, 5, 13); koimu *hotiau* posluffni biti (PIO, II, 90, 4); koi nedoštino *primau* tilo Jsusovo (TDD, 5, 22); *moljauboga* korintiani (TDD, 9, 9); *verzause* tamo ovamo (TDD, 10, 28); oko devetoga fata nochi *vrachause* (TDD, 10, 28/29); iz koje *obicsavau* izilaziti (TDD, 10, 29); gdise vilovnjaci *obicsvau* kupiti (TDD, 12, 10); ssto ù fstaromu testamentu *cfinjau* trublje (TDD, 11, 19); kadafe prisanci *jigjau* (RK, 161, 20); koje *sligjau* Isusa (OTV, 621, 27); *kamenovauga* (KNIT, 398, 1); à drugi *fikau* granje od derva (KNIT, 144, 3); Hiljadu hiljadah *služau* njemu (JRNK, 20, 10); *ftajau* prid njime (JRNK, 20, 11); njima takogjer *sluxau* (JRNK, 14, 3); i fvekolike *imadiau* viru (PIO, II, 91, 30); Vladaoci *zvause* Cefari (NGD, 207, 12); Da pogube kralja *naftojau* (NGD, 208, 17); i *govorau* megju fobom (EIE, 1764, 247, 1; 1808, 199, 22); *igjau* oni dan (EIE, 1764, 248, 25; 1808, 201, 16); kadafe *razgovarau* (EIE, 1764, 249, 5/6; 1808, 201, 21); i megju fobom *iziskivau* (EIE, 1764, 249, 6/7; 1808, 201, 22); tako da *nemogau* pogledati (EIE, 1764, 312, 2; 1808, 253, 13); *uftma* fvoima *blagofivau* i fercem fvoim zlo *govorau* (PIP, 114, 13, 14);

c) na kraju riječi:

– *odma* (NK, 29, 15; FM, 41, 21; RK, 87, 18; KNIT, 168, 20; JRNK, 68, 22; PIO, I, 68, 17; OTV, 3, 9); *terbu* (FM, 24, 20; 25, 2; 32, 12); *oftali* (FM, 17, 26; RK, 4, 23; NGD, 45, 21); *ora* (FM, 43, 25); *ofobiti* (KNIT, 7, 19); *naffi* (NGD, 5, 16); *Turski* (NGD, 44, 8); *ftari* (NGD, 207, 11); *gubavi* (EIE, 1764, 316, 2; 1808, 256, 19); *ma*²⁶⁵ (OTV, 186, 7);

²⁶⁵ U rečenici: i ù jedan ma (...) *poftade* (OTV, 186, 9).

– zamjenice su u brojnim primjerima zabilježene bez završnog *h*: izbaviti od *takvi* pokaranja Boxjih (TDD, 5, 31); brez *ikakvi* ljudih (PIO, I, 1, 12); tko imade moje zapovidi, i obsluxuje *nji* (NK, 7, 7); à mi *nji* slavimo (NK, 31, 23); i *nji* zazivamo da za nas mole (NK, 32, 1); jedan od *nji* (KNIT, 299, 3); I *nji* jeft fedam (NK, 13, 22); *Nji* jeft csetiri (NK, 14, 4); premako nas od *nji* (TDD, 5, 29); od *nji* kripoft izhodi (FM, 11, 12); *Nji* jiduchi vina ti nexali (FM, 20, 11); Slabi valja dafe *nji* oftave (FM, 28, 16); kripofti od *nji* izlaze, i na *njise* vrachaju (JRNK, 133, 11); zatochu ja *nji* (PIO, II, 90, 9); *Nji* popufti pervafsnja sloboda (NGD, 43, 4); Nike od *nji* kamenjem pobiffe (NGD, 8, 9); jali *nji* varao; ili *nji* uvridio (PD, 88, 5); da pet hiljadah ljudi od *nji* nafitilose biffe (EIE, 1764, 499, 16; 1808, 433, 14); i Bog kod *nji* pribivajuchi (OTV, 691, 4); saterchefs *nji* (PIP, 3, 7); oprosftenje fviu *moi* griah dobiti (NK, 17, 1); Napuni Serca *tvoi* virni (NK, 15, 22); Boxe koi Serca *tvoi* Virni (NK, 15, 24); zapusftenje *tvoji* milofti (RK, 62, 5); Dobivamo odpusftenje *nafsi* griah (NK, 32, 6); oglafsenje *vaffi* novo pofvecheni zvonah (TDD, 3, 7);

– zamjenica *svi* u kosim je padežima zabilježena bez suglasnika *h*: od *fvi* likaria (FM, 31, 21); ottiraffe *fvi* pet recseni Kralja (OTV, 30, 10);

– u formi pitanja genitiv množine pridjeva često se bilježi bez završnoga *h*, često uz imenicu u kojoj je završno *h* zabilježeno: Kolikoje *Cerkveni* Zapovidih? (NK, 7, 28); Kolikoje *Smertni* Griah? (NK, 11, 5); Kolikoje *tilesni* dilah od Miloferdia? (NK, 13, 4); Od koliko verfti dakle imade *dobri* dilah? (NK, 12, 21); Kolikoje *poglaviti* ftvari? (NK, 2, 1);

– u brojnim primjerima pridjevi su zabilježeni bez završnoga *h*: *tugji* griah (NK, 12, 13); Cslanaka *poglaviti* (NK, 15, 13); i fviu *fveti* (NK, 18, 2); *fveti* Sacramenata (NK, 22, 19); defet *Boxji* Zapovide (NK, 22, 20); pet *Cerkveni* Zapovidi (NK, 22, 20); fedam *Poglaviti*, iliti *smertni* griah (NK, 22, 21) skupstina *pravovirni* (NK, 30, 21); bar pet Ocsenaffa i pet *Zdravi* Maria (TDD, 6, 4); i pet Rahna *Isusovi* (TDD, 6, 5); Od Kraljah *Bofanski* (NGD, 201, 2).

7.10.2 Bilježenje suglasnika *h*

a) na početku riječi:

– *hitac* (OTV, 350, 30); *hasnovito* (NK, 36, 11; 40, 13), *hoche* (EIE, 1808, 2, 3); *hotti* (OTV, 495, 26); *hoti* (RK, 156, 1; NGD, 43, 5); *hotili* (NK, 39, 4; EIE, 1808, 118, 26); *hottili* (TDD, 10, 28; EIE, 144, 17; 1808); *hottilabi* (TDD, 2, 7/8); *hottio* (TDD, 10, 4; PIO, I, 50, 27);

hotio (PIP, 239, 21); *hotiau* (PIO, II, 90, 4); *hotenja* (NK, 42, 23); *hergjavo* (FM, 9, 23); *hasna* (FM, 11, 12); *hasnu* (PIO, II, 91, 14); *hudi* (FM, 14, 3); *hudit* (PD, 129, 9); *Hoftiu* (RK, 97, 9); *hatare* (NGD, 131, 15); *hatara* (NGD, 161, 20); *hambare* (OTV, 86, 16); *hambari* (KNIT, 6, 6); *hodite* (KNIT, 298, 9; EIE, 1764, 245, 18; 1808, 198, 23/24); *Hodiderte* (PIO, I, 54, 14);

b) u sredini riječi:

– *snahama* (OTV, 211, 29); *neharni* (OTV, 127, 4); *neharnofiti* (NK, 37, 6); *griha* (NK, 9, 21; 28, 3); *grihu* (NK, 27, 16; 30, 9); *uho* (FM, 54, 9; PIP, 91, 8); *fuha* (OTV, 186, 31); *fuhog* (FM, 52, 9; 25, 15); *terbuhu* (FM, 18, 8; 37, 4); *terbuha* (FM, 26, 15); *kruha* (FM, 17, 10); *Kruhóm* (PIP, 162, 7); *Abrahamovo* (RK, 66, 12); *Bohemskej* (NGD, 86, 8); *mlahav* (RK, 39, 19; PD, 81, 5); *mlahavo* (JRNK, 140, 17); *nadahnuo* (KNIT, 168, 25); *fuhu* (PIO, I, 70, 19); *grihote* (PIO, I, 127, 2); *grihotama* (PD, 106, 14); *Nahodi* (NK, 123, 10); *nahodife* (EIE, 1764, 60, 20); *nahodise* (EIE, 1808, 51, 3); *malahni* (EIE, 1764, 400, 23; EIE, 1808, 327, 3/4);

– suglasnička skupina *th* stranoga podrijetla oprimjerena je riječima: *Bethlehem* (OTV, 213, 7); *Theodor* (RK, 128, 10); S. *Theklo!* (PD, 250, 1); *Sabaoth* (PD, 127, 15); *Catharina* (NGD, 209, 12); *Matthæo* (OTV, 520, 21);

c) na kraju riječi:

– *griah* (NK, 5, 4; RK, 38, 20; JRNK, 71, 10; PD, 117, 3/4); *grih* (NK, 27, 22); *Kriposfih* (NK, 7, 23/24); *dilah* (NK, 12, 22; 13, 4); *ljudih* (EIE, 1764, 499, 9; 1808, 433, 8); *zalah* (PD, 27, 18); *Strah* (NK, 13, 24); *ostalih* (NK, 24, 14); *orah* (FM, 13, 9; 23, 23); *terbuh* (KNIT, 97, 28/29); *tvoih* (KNIT, 6, 5); *nevoljah* (PIO, II, 113, 17); *priateljah* (PIO, I, 17, 9);

– podosta poimeničenih pridjeva ima završno *h*: *Svetih* (NK, 31, 8); *mertvih* (NK, 3, 9; EIE, 1764, 248, 15); *xivih* (RK, 62, 7); *pravovirnih* (RK, 4, 16/17); *odfugjenih* (RK, 77, 2);

– uz brojne redukcije suglasnika *h* u oblicima zamjenica, Pavić rjeđe bilježi: *trechiboje* dio od *njih* rad oholofti ù vjcsnji oganj bacsen (NK, 27, 4); *nafsih* (NK, 7, 24).

7.10.3 Zamjenjivanje suglasnika *h*

Suglasnik *h* u slavonskom se dijalektu ili gubi ili zamjenjuje suglasnicima *j* (*orěj*), *v* (*krüva*) ili *k* (*siromãk*),²⁶⁶ a zamjenjivanje je suglasnika *h* zabilježeno i u Pavića.

Suglasnik *h* zamjenjuje se suglasnikom *v* u sljedećim primjerima: *kuvafs* (TDD, 12, 23); *skuva* (OTV, 419, 13); *kuvanja* (OTV, 419, 14); *skuvafs* (FM, 34, 16; 37, 17); *skuvana* (FM, 28, 6); *kuvanom* (FM, 45, 20); *kuvanu* (FM, 24, 16; 25, 17; 38, 26); *kuvana* (FM, 19, 23; EIE, 1764, 231, 11; 1808, 187, 22); *fuvoi* (PIO, II, 70, 27).

Unutar suglasničke skupine *ht* suglasnik *h* prelazi u *k*:²⁶⁷ *zaktiva* (NK, 18, 16; RK, 89, 14; KNIT, 283, 3; 300, 25; PIO, II, 112, 11); *zaktivam* (RK, 21, 24; 40, 14); *zaktivamo* (JRNK, 115, 8); *zaktivaju* (PIO, I, 17, 14); *zaktivao* (PIO, I, 51, 2); *zaktivaoje* (TDD, 2, 11); *zaktivati* (TDD, 2, 11); *zaktivaffe* (OTV, 506, 12; 151, 15); *zaktivafse* (NGD, 179, 18); *zaktivanje* (PIO, II, 110, 16); *nezaktiva* (PIO, II, 90, 3); *ktio* (TDD, 7, 26; NGD, 178, 8); *ktiau* (OTV, 493, 10); *nekti* (TDD, 12, 28; NGD, 7, 18; 212, 3; OTV, 28, 18; PIO, I, 7, 9); *nektiause* (OTV, 621, 29); *neuzktiefs* (KNIT, 6, 13); *nektiffe* (OTV, 210, 11; NGD, 179, 5); *usktiefs* (FM, 7, 12);

– u Pavića su prisutne i sljedeće alternacije suglasnika *h*:

ø/h: – *lahk*²⁶⁸ (PIO, I, 69, 9); *lahko* (OTV, 29, 7; 276, 3; RK, 88, 1); *lahkoche* (PIO, PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 11); *nepolahkomi* (OTV, 31, 25/26);

– glas *h* pojavljuje se i u turcizmima koji počinju samoglasnikom *a*: *s-Haxdajom* (PD, 147, 1); *Haxdaju* (PF, 147, 2); *halat* (OTV, 180, 20; 270, 6; 537, 27);

h/j: – *podsmijuju* (OTV, 23, 4/5, 7); *podsmijujuse* (OTV, 23, 10).

7.10.4 Umetanje suglasnika *h*

Pisci 18. stoljeća suglasnikom *h* bilježe dužinu prethodnoga samoglasnika na početku ili u sredini riječi. Brojni su primjeri s umetnutim *h* u sredini riječi, pa se glagol *faliti* (NK, 12, 8) piše i s umetnutim *h*: pocesse Boga *fahliti* (TDD, 7, 10/11). I imenica se *fahla* piše s

²⁶⁶ Kolenić (1997: 107).

²⁶⁷ Posavski govor također poznaje ovu promjenu: *pròktilo se*; *zaktivajū* (Ivšić, 1913: 198). Despot (2004: 91) ističe kako je to „odlika slavonskoga dijalekta, u kojemu je ta promjena izvršena do 18. stoljeća, tj. čim se u njemu počeo gubiti suglasnik *h*.“

²⁶⁸ Utjecaj kajkavskoga narječja.

umetnutim *h* u nominativu i kosim padežima: neizrecsena slava i *fahla* (TDD, 14, 15); loze *fahle* Boxje (TDD, 1, 15); s-razlicfitom *fahlom* (TDD, 2, 31). U riječi *rana* (u značenju *ozljeda*) između samoglasnika *a* i suglasnika *n* umetnut je suglasnik *h*: i pet *Rahna*²⁶⁹ Isusovi (TDD, 6, 5), ali i na kraju riječi: pet *ranah* Isukerftovi (PD, 23, 6). Suglasnik *h* umetnut je između samoglasnika *a* i suglasnika *n* i u riječima *raniti* (u značenju *hraniti*), *rana* (u značenju *hrana*) *ranitelj* (u značenju *hranitelj*): i tko nas uzderxaje, i *rahni* (NK, 26, 11); Bog mlade vrane *rahni* (KNIT, 283, 27); *narahni* i napoji njega (KNIT, 300, 35); udilj pomoxe, i *narahni* (PIO, I, 129, 26); *rahnu* duffaæ nafsæ (PIO, II, 113, 24); *rahnu* tilesnu naffu (PIO, II, 113, 27); Jofip *rahnitelj* (...) Ifukerftov (KNIT, 384, 29); Pojavljuje se i oblik te riječi sa suglasnikom *h* koji zamjenjuje mjesto sa suglasnikom *r*: *Rhani* Bog ptice, koje nefiju, niti xanju (KNIT, 283, 28), gdje je *h* također ubačeno kao oznaka dužine.

U Tadijanovića su brojne potvrde označavanja dužine suglasnikom *h*: *Mohre* (SPM, 5); *Duhga* (SPM, 6); *Dahn* (SPM, 2; 6); *Fahla* (SPM, 136); *Pehtak* (SPM, 9); *Vherba* (SPM, 15); *Vuhk* (SPM, 21); *Jehx* (SPM, 21); *Mrahv* (SPM, 23); *Uhfta* (SPM, 25); *Vraht* (SPM, 25); *Pehta* (SPM, 27); *Tuhga* (SPM, 34); *Rahna*²⁷⁰ (SPM, 31); *RAHNE* (SPM, 31); *Sihn* (SPM, 35); *Saffuhn* (SPM, 38); *Saht*, *uhrra* (SPM, 7); *Rhaj* (SPM, 3). I jednosložne riječi Tadijanović ponekad bilježi s umetnutim *h*: *Dihm* (SPM, 12); *Sihr* (SPM, 32).

Riječ *odicha* zabiježena je s etimološki nemotiviranim suglasnikom *h* na početku riječi te je stvoreni oblik s protezom zabilježen u sljedećim primjerima: *hodicha*, i konji (TDD, 11, 3/4); jali *hodichi*, ù kojoj biau (OTV, 149, 22); Pirska *hodicha* (OTV, 596, 16); I *s-hodichom* zajedno izvan fvega puka bace (OTV, 149, 26/27); na febi *hodichu* (OTV, 350, 4/5); i *hodicha* njegova kako fnig (EIE, 1764, 245, 10; 1808, 198, 16); sritofše jednoga lipa mladicha ù plemenitoi *hodichi* (TDD, 4, 24); ù *hodichi* biloj (PD, 47, 6); ù *hodichu* od posmiivanja (RK, 27, 10); ù cerljenu *hodichu* obucsen (RK, 27, 22); fvoju *hodichu* peru (OTV, 692, 24); poftavifše *hodiche* fvoje (KNIT, 398, 2). Zabilježen je i oblik te riječi bez protetskog *h*: obucfena *odichom* fvitlom (EIE, 1764, 247, 7; 1808, 200, 5).

Potvrda za ovakav oblik nema u rječničkoj građi: Vrančić, *Oditya* (DIC, 7, 43, 112); *Oditchya* (DIC, 48); Kašić, *Odicchia* (HTR, 298); Belostenec, *odecha* (GAZ I, 697, 1259); Tadijanović: OD *ODDICHYE* (SPM, 37).

²⁶⁹ Tadijanović u riječi *rana* (ozljeda) udvajanjem suglasnika označuje kratki slog: *Ranna* (SPM, 28), a takav se primjer pojavljuje i u Pavića: za izlicfiti *rannu* fvoju (OTV, 270, 15).

²⁷⁰ U značenju *hrana*.

7.11 Suglasnik *j*

U nekim se oblicima iza palatalnih suglasnika²⁷¹ pojavljuje epentetsko *j*, kako u pridjeva (komparativ i superlativ) tako i u priloga: na *gorje* štanje (FM, 11, 5); datise sftogod *gorje* nedogodi (KNIT, 303, 25); akobiim *najdraxji* bio (OTV, 126, 27); premakoje tvoj *najdraxji* (RK, 50, 12); iz *najvišjeg* Neba (PIO, I, 6, 2); nisfta nie *texje* (NK, 13/14, 28/1); zato i ti nisfta *draxjeg* nemoxefs Bogu pokloniti (RK, 76, 14/15); dafe dite nemoxe *višje*²⁷² na xivot povratiti (RK, 165, 5); *višje* meni dobara ucfinilo (RK, 41, 18); ili *višje* puta (PD, 92, 6); Ora, ulje, i *odvišje* piche (FM, 43, 25); *blixje* pristupiti (NGD, 76, 22); Pak *najberxje* k-Slovinskoj potecfe (NGD, 133, 3). U govorima slavonskoga dijalekta komparativni je gramatički morfem *-ji*.²⁷³ U određenim je primjerima takvo epentetsko *j* moglo označavati mekoću prethodnoga palatala i njegovu „grafijsku hiperkorektnost bez određene izgovorne vrijednosti“.²⁷⁴

U skraćenom se obliku 3. lica jednine prezenta glagola *biti* (*je*) reducira suglasnik *j* i nastaju sraslice: *gdie, ovdie, ondie*: M. *Gdie* lafsnja pokora, ovdie, ili onde? (NK, 33, 12); *Gdie* lipi Abfolon (JRNK, 166, 7); *Gdie* i fad ta Kuchica fveta (NGD, 17, 22); U. *Ovdie* ona famo kano vodda, à *ondie* istinita vatra (NK, 33, 13/14); *Ovdie* fad dvostruko pitanje (PIO, I, 5, 7); S-njima kadi *gdie* zubih muka (FM, 43, 19).

Stapanje suglasnika *j* događa se u interverbalnom položaju kada je riječ o jednoj naglasnoj cjelini, npr. *tj + je > tajje > taje*: Koigodir dakle ponizi sebe, kako malahni ovi, *taje* vechi ù Kraljeftvu Nebeskomu (EIE, 1764, 401, 3; 1808, 327, 6).

7.11.1 Izostajanje intervokalnog *j*

Brojni su primjeri u kojima intervokalno *j* nije zabilježeno između samoglasnika:

i + i: – *Marii* (NK, 18, 7; PD, 104, 7; KNIT, 384, 34); *MARII* (RK, 29, 9; NGD, 17, 1); *Andrii* (EIE, 1764, 193, 4; 1808, 158, 6); *Mariino* (PIO, I, 68, 7); *Joziiina* (OTV, 351, 3); *Moyfi* (KNIT, 7, 28); *Asii* (PD, 249, 8); *Xudii* (EIE, 1764, 248, 1; 1808, 200, 18); *Jeremiino* (OTV, 352, 3); *Jgnatiino* (RK, 133, 2); *Zachariinoga* (KNIT, 144, 17); *Zachariina* (EIE, 1764, 8, 15; 1808, 7, 11); *Moyfiinu* (TDD, 5, 15); k-*Moyffii* (OTV, 150, 29); *hisftoriice* (TDD, 6, 20; 11,

²⁷¹ Tomo Maretić (1910: 153) navodi da se *j* pojavljuje najčešće iza suglasnika *č, š, ž* i *r*, što potvrđuju i navedeni primjeri. Pavić i imenicu *more* bilježi s umetnutim *j* iza glasa *r*: nazvai *morja* (OTV, 2, 6/7).

²⁷² Pavić bilježi i primjere bez *j*: Sijaffe fedam puta *višje* nego funce (PIO, I, 5, 36).

²⁷³ Kolenić (1997: 111).

²⁷⁴ Despot (2005: 88).

31); *hoftii* (PD, 31, 3/4); *Ceremoniima* (KNIT, 7, 24); *vracfolii* i *Majstorii* (PIO, I, 17, 10); *Majstorii* (OTV, 521, 15); *magarechii* (EIE, 1764, 401, 9; 1808, 327, 12); *Cfi*²⁷⁵ (KNIT, 299, 16).

– komparativi i superlativi pridjeva često su zabilježeni bez intervokalnog *j*: *ftariima* (OTV, 498, 28); *poniznii* (OTV, 6, 5; 498, 30); *priloxnii* (OTV, 6, 5/6); *slabii* (OTV, 211, 5); *pravednii* (NK, 10, 19); *fvitlii* (RK, 123, 7); *Poglavitii* (NK, 14, 23); *moguchii* (NK, 20, 9); *pomnjivii* (NK, 38, 24); *primljenii* (RK, 76, 18/19); *gorii* (PIO, I, 68, 21); *figurnii* (PIO, II, 77, 16); *šfromašnii* (PIO, I, 130, 30); *plemenitii* (OTV, 2, 31); *najnesrichnii* (OTV, 180, 7); *najopacsii* (NK, 10, 25); *najpoglavitii* (NK, 19, 18); *najkripoftnii* (NK, 34, 14); *najpotribitii* (NK, 5, 2; 34, 11); *najvirnii* (JRNK, 132, 4; PD, 117, 8); *najmoguchii* (JRNK, 132, 5; PD, 117, 9/10); *najmoguchiim* (PIO, II, 4,7); *s-uzmlozaniim* (TDD, 2, 28); *s - najupravniima* (RK, 41, 1);

i + e: – *Moyfie* (EIE, 1764, 250, 20); *Mojsie* (EIE, 1808, 202, 28); *Moyfievu* (TDD, 5, 16); *Mattie* (TDD, 9, 5); *Marie* (KNIT, 301, 6; JRNK, 23, 15; PD, 197, 2); *Daniel* (PD, 152, 21; OTV, 404, 11); *Ambrofie* (PIO, II, 91, 3); *Gabriel* (JRNK, 155, 3); *Adrie* (NGD, 11, 3); *Ceremonie* (PD, 86, 15); *Samariae* (EIE, 1764, 315, 24); *Samarie* (EIE, 1808, 256, 16/17); *Ixaiae* (EIE, 1764, 60, 8); *Ixaie* (EIE, 1808, 50, 16); *zmie* (OTV, 6, 11);

– prilozii i pridjevi između samoglasnika *i* i *e* u sljedećim primjerima ne bilježe intervokalno *j*: *štrahovitie* (OTV, 503, 5/6); *gorcsie* (NK, 13, 27); *ugodnie* (NK, 14, 1/2); *vefelie*²⁷⁶ (NK, 14, 2); *kripie* (NK, 44, 6); *štrafsnie* (NK, 13, 28) *plemenitie* (TDD, 2, 7); *uzoritie* (TDD, 2, 7); *csudnovatie* (TDD, 2, 12); *csudnie* (TDD, 2, 16); *radie* (PIO, I, 50, 9); *osftrie* (TDD, 7, 17; 7, 28); *biftrie* (TDD, 12, 25; PIO, II, 110, 15), *zamašnie* (RK, 17, 22); *drugojacsie* (NK, 37, 22); *drugojacsiebo* (NK, 38, 3); *drugacsie* (PIO, I, 1, 11); *drugacšie* (KNIT, 383, 30); *kasnie* (PIO, I, 19, 16); *prie*²⁷⁷ (TDD, 5, 25; OTV, 182, 4; NK, 35, 21; PIO, I, 71, 16; EIE, 1764, 246, 2; 1808, 199, 3); *naiiprie* (TDD, 11, 23); *zdravie*²⁷⁸ (FM, 21, 16); *slabie* (OTV, 506, 22); *korifšnieg* (PIO, I, 70, 1); *ugodnieg* (PIO, II, 90, 15/16); *naimiliega* (NK, 19, 8); *najpotorbitie* (NK, 24, 6), *najplemenitie* (OTV, 2, 29); *najplemenitiemu* (OTV, 3, 10); *najbogoljubniega* (OTV, 28, 28); *zecsiega* (FM, 11, 3); *priviena* (FM, 35, 16); *vierni* (EIE,

²⁷⁵ U rečenici: *Cfi* Sin jeft? (KNIT, 299, 16).

²⁷⁶ U rečenici: Rai Nebeski, od koga ugodnie, ni *vefelie* nie nisfta (NK, 14, 2).

²⁷⁷ Pavić uz prilog *prie* bilježi i oblik ovoga priloga *pria* (FM, 45, 20; RK, 87, 18; 88, 15; 165, 17; NGD, 120, 2; 181, 18; PD, 92, 1; JRNK, 154, 16; PIP, 234, 17), a Maretić (1910: 150) upozorava da je oblik *pria* rezultat utjecaja dalmatinskih pisaca.

²⁷⁸ U rečenici: Magareche jofs jefte *zdravie* (FM, 21, 16).

1764, 500, 2; 1808, 433, 20); *bien* (RK, 27, 25; PIO, II, 5, 30); *pribien* (RK, 28, 13; PD, 63, 15);

– brojni su primjeri izostanka intervokalnog *j* i u ostalim vrstama riječi: *nie* (OTV, 503, 26; NK, 2, 11; TDD, 10, 25; FM, 21, 4; RK, 23, 5; KNIT, 168, 20; JRNK, 40, 12; PIO, I, 70, 33; NGD, 133, 14; PD, 115, 17; PIP, 13, 4); *nieli* (TDD, 13, 23; PIO, I, 70, 25; EIE, 1764, 250, 17; 1808, 202, 25); *niefe* (NGD, 152, 10); *niega* (EIE, 1764, 245, 17; 1808, 198, 22); *pridobiemo* (OTV, 503, 12/13); *pridobie* (PIO, I, 51, 27); *dobiefs* (PD, 115, 5); *dobiemo* (NK, 18, 23; JRNK, 71, 15); *dobie* (TDD, 6, 8); *zadobiem* (JRNK, 42, 14; RK, 39, 23); *zadobie* (JRNK, 20, 24); *dofpie* (PD, 192, 15); *fazrie* (PIO, I, 19, 35); *ulie* (PIO, II, 74, 17); *opie* (PD, 91, 14); *piem* (PIO, I, 102, 6); *nenapiefs* (FM, 17, 24); *ufpiete* (KNIT, 219, 6); *Razumiefe* (NK, 30, 21); *razumiem* (PIO, I, 19, 1; PIO, II, 91, 27); *poliefs* (FM, 34, 16); *sftiem* (TDD, 5, 12); *sftie* (EIE, 1764, 400, 3); *shtie* (EIE, 1808, 326, 9); *Sstienje* (EIE, 1764, 247, 19); *Shtienje* (EIE, 1808, 200, 15); *ufiese* (FM, 38, 2); *ulie* (FM, 40, 9); *izliefs* (EIE, 1764, 63, 17); *izliesh* (EIE, 1808, 53, 15); *zaviese* (FM, 38, 3); *bienje* (FM, 42, 8); *bies* (OTV, 595, 15); *fviest* (85, 17); *likarie* (FM, 38, 24); *xalfie* (FM, 33, 14); *LITANIE* (PD, 163, 1); *hosftie* (JRNK, 55, 5); *consequentie* (PIO, I, 91, 23); *kalvarie* (RK, 28, 2); *niedan* (TDD, 5, 20; NGD, 86, 11; EIE, 1764, 434, 20; 1808, 354, 16); *niednoj* (KNIT, 301, 27); *niednog* (PIO, I, 17, 26); *dvie* (EIE, 1764, 499, 14; 1808, 433, 13);

o + i: – posvojne su zamjenice često zabilježene bez intervokalnog *j* u oblicima koji imaju samoglasničku skupinu *oi*: *tvoi* (NK, 15, 22; 15, 24); *tvoima* (RK, 85, 2; 33, 14; KNIT, 364, 22; PD, 106, 5); *s-tvoim* (RK, 28, 1; PD, 150, 18); *tvoim* (PD, 46, 21; EIE, 1764, 61, 19; 1808, 51, 22; PIP, 131, 20); *tvoih* (KNIT, 6, 5; PD, 191, 17; PIP, 53, 3); *moi* (NK, 17, 1); *moih* (OTV, 5, 13; RK, 29, 1; PD, 27, 17; PIP, 13, 6); *moim* (NK, 44, 1; PIP, 287, 6); *moima* (RK, 38, 13; PD, 47, 20); *fvoi*²⁷⁹ (NK, 17, 22), *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *fvoima* (RK, 88, 16; 89, 5; KNIT, 168, 7; PIO, I, 18, 38; NGD, 159, 8; OTV, 621, 31); *svoim* (TDD, 6, 28; 12, 13); *fvoim* (RK, 66, 4; PIO, II, 90, 11; NGD, 45, 11; EIE, 1764, 1, 17; OTV, 27, 28); *fvoima* (PIP, 114, 13); *fvoimi* (NGD, 207, 8); *fvoih* (EIE, 1764, 4, 8; OTV, 30, 8/9; PIP, 115, 16; PIO, I, 48, 25); *svoih* (EIE, 1808, 3, 27); kao i zamjenice *koi* (NK, 5, 17; TDD, 13, 12; RK, 159, 20; KNIT, 218, 25; JRNK, 42, 1; PIO, I, 68, 10; NGD, 99, 9; PD, 62, 14; EIE, 1764, 4, 16; 1808, 4, 7; OTV, 690, 17); *koim* (NK, 5, 3; 42, 12; TDD, 11, 24; NGD, 42, 10; PD, 63, 7); *s-koim* (TDD, 11, 24); *s-koima* (PD, 250, 14; OTV, 693, 18/19); *s-koimche* (OTV, 690, 8); *koise* (TDD, 12,

²⁷⁹ Pavić bilježi i oblik s intervokalnim *j*: *fvoji* (RK, 82, 19).

29; 13, 12); *koima* (KNIT, 7, 19; OTV, 2, 23); *koih* (JRNK, 115, 21; PD, 2, 7); *koimafe* (NK, 15, 12), *koinofu* (RK, 85, 2); *koinoche* (PIP, 114, 1);

– glagoli koji unutar samoglasničke skupine *oi* ne bilježe intervokalno *j* su sljedeći: *foi* (NK, 11, 9; 33, 8); *naftoimo* (NK, 38, 23); *naftoi*²⁸⁰ (NK, 10, 17); *ftoimo* (PIO, II, 112, 23); *boimo* (PD, 186, 20); *ftoiff* (PD, 147, 20); *izbroitii* (RK, 85, 19); *broiti* (KNIT, 168, 6); *pribroila* (NGD, 5, 8); *naftoimoga* (PIO, I, 90, 8); *doftoifs* (PD, 107, 10); *podoim* (EIE, 1764, 146, 5; 1808, 120, 3); *ofvoiffe* (NGD, 11, 6); *osvoiffe* (OTV, 30, 12); *osvoiti* (OTV, 596, 22); *uboicom* (OTV, 495, 16); *uoice* (OTV, 349, 7); *piftoi* (OTV, 5, 7);

i + u: – intervokalno *j* izostaje i u primjerima: *Mariu* (TDD, 6, 7; 12, 5; OTV, 507, 8; NK, 28, 16; 28, 16; KNIT, 96, 9; PD, 149, 17; PIO, I, 50, 25); *Joziu* (OTV, 39, 8); *Photiu* (RK, 133, 1); *Sedeciu* (OTV, 352, 30); *Dalmaciu* (NGD, 11, 9); *Babyloni* (OTV, 352, 13); *Siciliu* (NGD, 132, 7); *Mesopotamiu* (OTV, 63, 14); *Purgatoriu* (TDD, 4, 10; 6, 10), *Lyturgiu* (RK, 120, 15/16; 122, 19); *hartiu* (TDD, 6, 27); *xalfiu* (FM, 15, 22); *koftiu* (FM, 26, 4); *Hoftiu* (RK, 97, 9); *Mefiu* (OTV, 505, 10; JRNK, 155, 22); *ocftiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10); *ocsiu* (EIE, 1808, 203, 12); *likariu* (PD, 114, 16); *vragoliu* (PD, 86, 16); *slavni* (OTV, 504, 20); *dviu* (EIE, 1764, 145, 19; 1808, 119, 22); *vapiuche* (PD, 150, 15); *vapiuch* (PIP, 129, 17); *bdiu* (FM, 51, 3; KNIT, 379, 17); *uliu* (OTV, 506, 13); *strahovitiu* (PIO, II, 77, 13/14); *fmiuchife* (PD, 89, 1);

i + a – spoj samoglasnika *i* i *a* često je zabilježen bez intervokalnoga *j*: *razbia* (TDD, 11, 30); *pribia* (PD, 63, 13); *ubia* (EIE, 1764, 311, 21; 1808, 253, 10); *ubiati* (KNIT, 398, 15); *ubiate* (PIP, 114, 8); *neubia* (KNIT, 300, 29); *biafse* (NGD, 13, 15); *biaffe* (TDD, 13, 12; NGD, 7, 3; PD, 152, 22; EIE, 1764, 244, 11); *biashe* (EIE, 1808, 197, 20); *nebiaffe* (NGD, 207, 4; EIE, 1764, 244, 9); *nebiashe* (EIE, 1808, 197, 18); *biau* (NK, 27, 16; TDD, 1, 4; 12, 2; 6, 28; 13, 10; PIO, II, 90, 3); *griati* (FM, 8, 12); *fmiatise* (PD, 47, 13); *smiati* (NK, 143, 8); *poftiao* (PIO, I, 90, 19); *priviati* (FM, 39, 3; EIE, 1764, 61, 6; 1808, 51, 10); *zavianje* (FM, 9, 22); *likariah* (FM, 13, 8); *Likaria* (FM, 24, 13; PD, 114, 20); *likaria* (FM, 31, 21); *xalfia* (FM, 33, 19); *bilunia* (FM, 33, 24); *kapia* (OTV, 691, 12); *ftadia* (OTV, 691, 24); *piat* (NK, 98, 4); *zavianja* (FM, 36, 26); *pianftvo* (FM, 41, 24); *pianftva* (EIE, 1764, 317, 16); *pianstva* (EIE, 1808, 257, 24); *kervoliah* (RK, 28, 17); *zmiah* (PD, 249, 1); *priaftsnja* (RK, 77, 19); *priatni* (EIE, 1764, 61, 9; 1808, 51, 12); *privilegiatoga* (TDD, 11, 14/15); *Privilegiatoga* (TDD, 10, 15); *drugojacsia* (PIO, I, 91, 6); *nepriateljska* (TDD, 11, 25/26); *priatelju* (TDD, 7, 5); *priatelj*

²⁸⁰ Zabilježen je i oblik s intervokalnim *j*: *naftoji* (RK, 82, 14).

(PIO, II, 112, 26); *priatelja* (PIO, II, 113, 13; OTV, 28, 30); *priatelji* (PD, 32, 11; PIO, I, 6, 24); *priateljski* (RK, 123, 6); *priateljskoga* (PIO, II, 113, 17); *priateljovale* (OTV, 98, 2); *nepriatelj* (NK, 43/44, 26/1); *nepriateljom* (RK, 88, 16/17); *nepriateljje* (KNIT, 6, 8; PD, 148, 10; OTV, 31, 16); *nepriatelja* (PIO, II, 90, 9; PD, 106, 1/2); *nepriateljah* (PIP, 13, 6; 255, 15); *nepriateljstva* (EIE, 1764, 317, 13/14); *nepriateljstva* (EIE, 1808, 257, 22);

– komparativi i superlativi pridjeva između samoglasnika *i* i *a* nemaju intervokalno *j*: *kriposfnia* (TDD, 11, 14); *kriposfnia*, i *izverffenia* (OTV, 492, 26/27); *uzoritja*²⁸¹ (PIO, II, 110, 33); *uzoritia* (PIO, II, 110, 17, 34); *pogerdnia* (PIO, II, 74, 18); *procinjenia i primljenia* (PIO, II, 74, 19); *lukavia* (OTV, 6, 11); *csudnovatia* (OTV, 633, 9/10); *najplemenitia* (NK, 26, 24); *najprimljenia* (PIO, II, 4, 12); *najskrovitia* (OTV, 690, 10); *najstrahovitiaje* (PIO, II, 77, 13);

– i neke riječi stranoga podrijetla bilježe izostajanje intervokalnoga *j* u spoju suglasnika *i* + *a*: *Moyfia* (TDD, 5, 18/19; OTV, 3, 3); *Maria* (TDD, 6, 4; PIO, I, 90, 26; EIE, 1764, 245, 4; 1808, 198, 10); *MARIA* (NGD, 16, 6); *Jozia* (OTV, 351, 16); *Mefia* (KNIT, 60, 23); *Photia* (RK, 132, 1); *Eufebia* (RK, 120, 11); *Andria* (EIE, 1764, 144, 7; 1808, 118, 16); *Ambroxia* (PIO, I, 71, 9); *Ambrofia* (PIO, I, 71, 22; OTV, 27, 7); *Ixaia* (EIE, 1764, 3, 23; 1808, 3, 18); *Nazianzen* (RK, 123, 3); *Slavonia* (NGD, 11, 7); *Romania* (NGD, 11, 12); *k-Colosianom* (EIE, 1764, 244, 14); *k-Kolosianom* (EIE, 1808, 197, 23); *Sodomia* (NK, 11, 27); *Purgatoria* (TDD, 9, 17; 14, 12); *Talianskoga* (TDD, 12, 17); *Talianski* (NGD, 5, 1; 120, 6); *Taliansku* (NGD, 132, 8).

Sljedeće su samoglasničke skupine rjeđe zabilježene bez intervokalnog *j*:

a + *e*: – *zaedno* (KNIT, 168, 31); *vilaet* (OTV, 23, 14; 27, 11; 351, 24);

a + *i*: – *dogagjai* (TDD, 5, 27); *dogagjaima* (PIO, II, 5, 1); *taifs* (TDD, 12, 30); *zataifs* (PIO, I, 127, 12);

e + *a*: – *Farizeah* (EIE, 1764, 232, 7; 1808, 188, 11); *Pharizeah* (JRNK, 128, 7);

e + *e*: – *Galilece* (EIE, 1764, 248, 2; 252, 20; 315, 24); *Galilee* (EIE, 1808, 200, 19; 204, 19/20; 256, 17);

e + *i*: – *Farizei* (OTV, 521, 16; KNIT, 299, 14; EIE, 1764, 192, 16; 1808, 157, 24);

²⁸¹ U rečenici: *perfa uzoritja* od najboljega vina (PIO, II, 110, 33). Fonem /i/ u ovome je primjeru zabilježen grafemom *j*.

e + o: – *Farizeom* (KNIT, 224, 2; 398, 13);

e + u: – *Farizeu* (OTV, 536, 29/30); *Farifœu* (PIO, I, 6, 20);

i + o: – *Dario* (OTV, 357, 25); *s-Mariom* (OTV, 494, 14); *Hoftiom* (RK, 97, 12/13); *Mario* (PD, 104, 15); *Mariom* (PIO, I, 69, 7); *s-Mariom* (PIO, I, 70, 2/3); *s-Majstoriom* (PIO, II, 4, 29); *Majstoriom* (NGD, 208, 16); *Ponciom* (NK, 3, 7; RK, 2, 11/12);

o + e: – *Broeva* (TDD, 5, 15); *voevati* (NGD, 191, 19).

Izostajanje intervokalnog *j* događa se i u interverbalnom položaju:

i + e: – *Zaostavljenamie* (PIO, I, 49, 17); *ovotie* (RK, 31, 6); *totie* (PIO, II, 91, 5); *veomamie* (RK, 40, 11); *Akomie* (PIO, I, 69, 24); *najboljie* (FM, 28, 24); (PIO, II, 91, 10); *vaftie* (OTV, 28, 14); *tebie* (JRNK, 155, 4);

– samoglasnik *i* gubi se i u interverbalnom položaju kada je riječ o jednoj naglasnoj cjelini: *xaomje* (NK, 17, 16; EIE, 1764, 503, 5); dok se u istome naslovu iz 1808. godine ne gubi: *xaomije* (EIE, 1808, 435, 27/28);

i + u: – *ondu* (OTV, 261, 29); *uediu* (RK, 66, 3); *okrivitiu* (PIO, I, 91, 2/3); *puftitiu* (PIO, I, 91, 3); *puftiu* (OTV, 213, 6); *zamoliu* (OTV, 213, 9); *Donešavffiu* (OTV, 350, 2).

7.11.2 Bilježenje intervokalnog *j*

Pavić rijetko bilježi *j* u intervokalnom položaju:

i + a: – *bijau* (TDD, 3, 12; 5, 23); *ubijaju* (NK, 79, 12); *Sijaſſe* (PIO, I, 5, 35/36);

i + e: – *najpotribitije* (NK, 36, 13); *nije* (FM, 10, 3); *izbije* (FM, 38, 5); *kojetije* (FM, 14, 6); *pijem* (RK, 14, 20);

i + i: – *pogibiji* (NK, 40, 11);

i + o: – *dvoijo* (PD, 86, 9, 24); *broijo* (TDD, 5, 9); *ofvoijo* (NGD, 131, 12); *osvojio* (OTV, 69, 32); *fijo*²⁸² (NGD, 131, 13); *pijo* (JRNK, 59, 17); *potverdijoje* (KNIT, 157, 27); *izpovidijoje* (KNIT, 169, 4/5); *vratijoje* (PD, 93, 20);

²⁸² U rečenici: na prifolje *fijo* (NGD, 131, 13).

i + u: *fstijuch* (NGD, 100, 20);

o + e: – *tvoje* (RK, 61, 3); *moje* (NK, 17, 8); *mojega* (TDD, 9, 33); *fvoje* (RK, 89, 11; KNIT, 6, 2; PD, 86, 4);

o + i: – *tvoji* (RK, 62, 5); *tvojim* (EIE, 1808, 4, 19); *svojim* (EIE, 1764, 1, 17); *fvoji* (OTV, 530, 15); *s-fvojima* (PIO, II, 69, 2);

Neke riječi Pavić bilježi dvojako, ponekad pišući intervokalno *j*, a ponekad ne:

a + e: – *jedanaeft* (EIE, 1764, 251, 16); *jedanajest* (EIE, 1808, 203, 18); *jedanaeftu* (EIE, 1764, 309, 8); *jedanajestu* (EIE, 1808, 251, 3); *jedanaefte* (KNIT, 94, 7); *dvanaeft* (NK, 3, 18); *dvanaeftu* (EIE, 1764, 311, 11); *dvanajestu* (EIE, 1808, 253, 1); *trinaeftu* (EIE, 1764, 314, 15); *trinajestu* (EIE, 1808, 255, 15); *Petnaefti* (JRNK, 142, 1); *petnaeft* (EIE 1764, 58, 18); *petnajest* (EIE, 1808, 49, 9);

e + u: – *Gallileju* (EIE, 1764, 245, 22; 1808, 199, 2); *Galilæu* (EIE, 1764, 247, 15); *Galileu* (EIE, 1808, 200, 12; KNIT, 156, 6);

i + e: – *pije* (KNIT, 219, 25; FM, 38, 4; JRNK, 111, 18); *pie* (KNIT, 219, 12; 219, 26; 220, 1; JRNK, 57, 9);

o + i: – *koismo* (EIE, 1764, 248, 14); *kojismo* (EIE, 1808, 201, 6).

7.11.3 Protetsko *j* (prejotacija)

Zamjenici *ih* u reduciranome je obliku (bez suglasnika *h*) dodano protetsko *j*, često u kratkim potvrdnim odgovorima na pitanja *Meštra Učeniku*: M. Kolikoje Cerkvni Zapovidih? (NK, 7, 28) U. *Jeftji* pet (NK, 8, 1). M. Kolikoje GriaH protiva Duhu Svetomu? (NK, 11, 13/14) U. *Jeftji* fseft (NK, 11, 15). Kolikoje duhovni dillah miloserdja? (JRNK, 146, 9/10); *Jeftji* sedam (JRNK, 146, 11); *Imaji* sedam (JRNK, 137, 20). I u sljedećim je primjerima zabilježeno protetsko *j*: *imadefs* griaH brez broja, *vechji* nemoxefs povratiti (RK, 85, 6); *Bogjimse* smilova (OTV, 180, 13); *i to jerji* neljubimo (OTV, 127, 15); Megjuto *dokjim* on (OTV, 632, 16); *s-kojomji* milluju (OTV, 492, 30); *kakogodji* fveta Catholicsanska Rimska Cerkva viruje (RK, 41, 22); *zavezachesji* kano zlamenje (KNIT, 300, 9/10); *dajenamji* famo polovitno (PIO, I, 18, 13).

Reducirani oblici zamjenica unutar naglasne cjeline poprimaju prejutirane oblike kako bi se izbjegao hijat: *xudiam bi xao sfoji fmakoffe* (OTV, 211, 1); Takve za ispraviti *ovakoji* valja ponukovati (RK, 83, 2); valja *daji* Bogu prikaxu (OTV, 492, 25); i *daji* on opet učini (OTV, 499, 13); jofsterfe boje, *daji* Jspovidnik posli kadfe ispovide (RK, 85, 20); niti valja *daji* ogovaramo (PIO, I, 91, 18); valja *daji* i uftma oclito ispovidi (JRNK, 14, 11); *dajim* nemoxe unich ù glavu (RK, 96, 15); *kakoji* valja pitati (RK, 96, 17/18); fvoju frichu, *kojajim* i potexe (OTV, 30, 15); i ljubav, *kadaji* cfovik Bogu povoljno pridaje (RK, 77, 13); i *progonicheteji* od grada (KNIT, 398, 17); i *neodbaciteji* (KNIT, 379, 16); *Ovakoji* svitovat hotifse (NGD, 45, 2); Podgovoriv *fvudaji* razslaffe (NGD, 159, 13); On oplini, i *fveji* nadvlada (NGD, 125, 8); *zashtojim* nebishe mista u gostionici (EIE, 1808, 9, 9); *Onjim* recse (PD, 29, 13).

Protetsko se *j* dodaje riječima koje počinju samoglasnicima: *jaram* (< prasl. *(j)arъmo) (PIP, 2, 22); *jopet* (RK, 2, 14).

7.12 Rotacizam

Kada se suglasnik *ž* nađe u intervokalnom položaju, mijenja se u suglasnik *r* uz uvjet da je drugi samoglasnik *e*: ù vis srichnosti uziti *more* (TDD, 14, 3); *more* biti koriftno (TDD, 12, 25); nego *more* podneti (TDD, 13, 8); ele *nemorese* (OTV, 105, 27); da *more* biti (OTV, 503, 10); date *morebit* protivnik nepridade fucu (RK, 167, 5); fcinechi *morebit* da (OTV, 97, 1/2); da *morebiti* nerodi (OTV, 264, 4); pravo *nemorefs* znati (PD, 92, 4); *morese* rechi (EIE, 1764, 436, 22; 1808, 356, 9).

Pavić bilježi i oblik bez rotacizma: uzrafti *moxe* (PIO, I, 24); *moxe* pristati (OTV, 180, 20), a rječnička građa bilježi: Kašić, *Mòrem*; *Mòxem* (HTR, 291); Habledić, *Morebiti*, *More biti*, *Morem* (RS); Della Bella, *moxem* (*morem* ili *mogu*); *moxefe* ili *morefe*; *moxe* ili *more* (DIZ, 30); Belostenec,²⁸³ *Morem*, (*D.] mogu*, *nemorem* (GAZ I, 937); Tadijanović, *Morebit* (SPM, 88); *Morebit*, *Morebit* akko (SPM, 94).

Vončina u naslovu *Jezik Antuna Kanižlića* detaljnije objašnjava promjenu *Vže > Vre*²⁸⁴ ističući kako je staro *že* u hrvatskom jeziku bilo vrlo rašireno: u funkciji samostalne riječi i u funkciji sufiksa u tvorbi odnosnih zamjenica, priloga i veznika. Izraz *je že* 'je pak' nastaje

²⁸³ Belostenec je u svome rječniku rabio sljedeće kratice: [*D.*] – Dalmaticè; [*Scl.*] – Sclavonicè; [*Cr.*] – Croaticè; [*Turc.Scl.*] – Turcico-Sclavonicè.

²⁸⁴ Prema Despot (2006: 94).

pojavom kraćega lika za 3. lice jednine prezenta glagola *biti* 'je'. Disimilacija promjenom *ž* u *r* događa se zbog preoperećenosti značenjima izgovorne jedinice *ježe*.

7.13 Razjednačivanje

Razjednačivanje podrazumijeva promjenu prelaska glasa u jednoj riječi u srodan glas ili potpuni gubitak glasa. Stoga razlikujemo razjednačivanje nestajanjem razlikovnog obilježja i razjednačivanje nestajanjem suglasnika.

7.13.1 Razjednačivanje nestajanjem razlikovnog obilježja

Brojni su primjeri prelaska suglasničkih skupina *mn*, *zn* u *ml*, *zl*.²⁸⁵ *mloga* (TDD, 2, 13; PIP, 129, 7); *mlogo* (TDD, 10, 13; OTV, 537, 15; NK, 7, 15; FM, 48, 18; PIO, I, 69, 19; PD, 32, 6; EIE, 1764, 312, 7; 1808, 253, 18); *Mlogu* (NGD, 86, 2); *mlogobi* (PIO, II, 4, 25); *mlogi* (TDD, 5, 22; OTV, 537, 14; RK, 135, 20; PIO, I, 69, 16; PD, 113, 17; EIE, 1764, 312, 13; 1808, 253, 24); *s-mlogima* (RK, 39, 21); *mlogima* (KNIT, 283, 22; PD, 46, 18); *Mlogibofu* (KNIT, 94, 24); *mloge* (TDD, 12, 23; RK, 25, 21; NGD, 100, 15); *mlogih* (RK, 135, 13; PD, 148, 19); *mlogimase* (TDD, 5, 3/4); *mlogife* (NGD, 101, 2); *mlogoga* (FM, 14, 27); *mlogog* (PIO, I, 91, 15); *primlogo* (FM, 45, 13); *primlogi* (RK, 85, 10); *primloge* (RK, 28, 14); *mloštvo* (TDD, 10, 27; PIO, I, 17, 35; EIE, 1764, 397, 16/17; OTV, 2, 20); *mloštvo* (PIP, 53, 15); *mloštvo* (EIE, 1808, 324, 13); *mloštva* (TDD, 6, 12); *mloštvu* (EIE, 1764, 397, 9); *mloštvu* (EIE, 1808, 324, 5/6); *mloštvo* (KNIT, 219, 29); *k-mloštvo* (EIE, 1764, 4, 18); *k-mloštvo* (EIE, 1808, 4, 9); *mloxini* (PIO, I, 18, 3); *mloxinu* (RK, 82, 19); *uzmloxanje* (OTV, 210, 14); *uzmloxaje* (FM, 14, 15); *uzmloxajeffe* (OTV, 537, 31); *uzmloxaju* (FM, 26, 7; OTV, 2, 22); *uzmloxati* (NK, 40, 19; 43, 14; RK, 85, 9; 77, 19/20; PIO, I, 128, 10); *uzmloxao* (NGD, 9, 16); *uzmloxaffe* (NGD, 132, 1); *uzmloxavffii* (RK, 135, 16); *uzmloxanje* (KNIT, 96, 28; PD, 112, 4/5); *s-uzmloxaniim* (TDD, 2, 28); *mlogovoljni* (FM, 49, 17); *zlamenovan*²⁸⁶ (RK, 39, 22); *Zlamenova* (EIE, 1764,

²⁸⁵ Razjednačivanje biježi samo Tadijanović: *mloxinna*, *mlogo*, *Mloggo* (SPM, 82), dok u drugih suglasnička skupina *mn* ostaje nepromijenjena: Vrančić: *Mnoftvoo*, *Mnogo* (DIC, 64); Kašić: *Mnògo*, *Mnòxtvò* (HTR, 291); Della Bella: *mnozifu* (DIZ, 20); *Mnògo* (DIZ, 494); Belostenec, *Vnogo*, *Vnogi* (GAZ I, 794).

²⁸⁶ Suglasnička skupina *zn* ostaje nepromijenjena u Vrančića: *Sznamenouan*, *Sznamenovati*, *znamen* (DIC, 98); *znamen* (DIC, 101); a promjenu *zn* u *zl* bilježe Kašić: *Zlamen*, *Zlamenit*, *Zlamenvati*, *Zlamenye* (HTR, 345); Habelić: *Zlamenye*, *Zlamenuem*, *Zlamenuvan* (RS); Della Bella: *zlamènujem*, *zlamenovatti* (DIZ, 33); Belostenec, *Zlamen* (GAZ I, 1119); *Zlamènye*, *Znamenye* (GAZ II, 633); Tadijanović: *zlamenovano* (SPM, Ubavistenye, 2, 4); *zlamenuje*, *zlamenyah* (SPM, Ubavistenye, 13).

399, 19; 1808, 326, 4); *zlamenovao* (JRNK, 51, 5); *zlamenuje* (TDD, 8, 9; OTV, 150, 15; JRNK, 22, 11); *zlamenuje s-zlamenjem* (NK, 1, 13); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7); *zlamenju* (NK, 1, 11; JRNK, 10, 9); *zlamenje* (TDD, 11, 5; 13, 11; NK, 4, 18; 34, 23; KNIT, 169, 2; 300, 10; JRNK, 14, 4; PIO, I, 129, 17; NGD, 153, 13); *zlamenji* (RK, 97, 3); *zlamenuju* (NK, 18, 3/4; NK, 43, 12); *zlamenujemo* (NK, 25, 6); *zlamenja* (PD, 2, 3; EIE, 1764, 1808, 1, 17); *Zlamenja mloxine* (FM, 52, 19); *Zlamenita* (PD, 131, 11).

Ako *m* i *n* pripadaju različitim morfemima nastaje skupina *vn*:²⁸⁷ *tavnice* (TDD, 10, 4; NGD, 176, 15; 181, 19); *tavnicu* (RK, 167, 7; NGD, 180, 2); *tavnici* (RK, 167, 21); *tavnoft* (FM, 34, 13; PIO, II, 91, 8; NGD, 44, 3); *tavnofti* (EIE, 1764, 63, 19; 1808, 53, 17; PIO, I, 6, 8/9); *tavnilu* (PIO, II, 91, 7); *tavno* (PIO, I, 5, 17); *tavna* (NK, 99, 24); *tavnu* (PIO, II, 91, 23); *tavne* (OTV, 499, 23); *potavna* (FM, 17, 16); *potavniti* (FM, 51, 17; NGD, 4, 7); *potavni* (FM, 54, 5; PIO, I, 6, 3); *potavnilo* (NGD, 43, 18).

Ispred sufiksa *-tvo/-tva* suglasnik *k* prelazi u suglasnik *č*: *odmetnicftvah* (NK, 1, 15); *odmetnicstftva* (PIO, I, 93, 13); *bludnicstftvo* (PIO, I, 93, 27); *bludnicstftva* (PIO, I, 93, 33).

7.13.2 Razjednačivanje nestajanjem suglasnika

Suglasničko-samoglasnička skupina *-slov(-)* zabilježena je bez suglasnika *l*:²⁸⁸ *blagosov* (TDD, 3, 17; NK, 99, 7); iz *blagofova* (TDD, 11, 23); Posli danog *blagofova* (RK, 9, 16); Moyfia *blagofovi* (OTV, 126, 30); Bog zatime istim *blagofovi* (NGD, 7, 7; PD, 93, 3); i *blagosovi* (EIE, 1764, 251, 7; 1808, 203, 9); *s-Blagosovom* (EIE, 1764, 499, 13/14; 1808, 433, 12); *blagofovljena* ti megju xenami (NK, 9, 26); da on *blagofovljene* stvari (RK, 96, 1/2); *Blagofovljeno* budi (PD, 106, 15); *blagosovljenom* vodom pofskropi (RK, 8, 5); *blagofovljen* plod (NK, 9, 27); koi jeft *blagofovljen* (KNIT, 298, 17); *zvona blagosovljena* (TDD, 12, 12/13); *blagofovljena* budi (PD, 106, 16); *blagosovljeni* zvonah (TDD, 11, 23; 12, 12); ili drugima *blagofovljenim* (RK, 88, 6); *blagosovljenih* zvonah (TDD, 11, 29); *blagosovljena* zvona (TDD,

²⁸⁷ Suglasnička skupina *mn* ostaje nepromijenjena u Vrančića: *Za-tamniti* (DIC, 68); *Taman* (DIC, 105); Kašića: *Taman*, *Tamniča*, *Tamnost* (HTR, 328); a Tadijanović bilježi: *Tavnoft* (SPM, 32); *Tavnicza* (SPM, 48). Belostenec, *Temnicza* (GAZ I, 325); *Temen* (GAZ I, 1201).

²⁸⁸ U rječničkoj građi potvrđeno je bilježenje suglasnika *l*: Vrančić: *Blago-bloviti*, *Blago-blovlyča*, *blago-blovlyen* (DIC, 28); Kašić: *Blāgostov*, *Blagostovglien*, *Blagostoviti* (HTR, 266); Habelić: *Blagozflou*, *Blagozflaulyam*, *Blagozfloulyen* (RS); Belostenec, *blagozfloviti*, *Blagozflov*, *Blagozflovenye* (GAZ I, 178); osim u Tadijanovića: *Blagofov* (SPM, 31).

14, 13); *blagosovljenim* zukom (TDD, 14, 13/14); *s-blagosovljenim* zvonom (TDD, 13, 11); *blagofivatii* (TDD, 11, 24); *Blagosovljenchefs* biti (KNIT, 6, 7).

U posavskome su govoru također potvrđeni primjeri: *Blagosòvu, blàgosòv*.²⁸⁹

Zbog pojave istoga suglasnika na kraju osnove riječi i u tvorbenome sufiksu, na granici morfema ispred sufiksa *-stvo* dolazi do razjednačivanja suglasnika:

-t-: *proklestvo*²⁹⁰ (TDD, 9, 10; OTV, 21, 8; NGD, 7, 22; RK, 125, 20); *proklestvo* (NK, 38, 18); *proklestva* (NK, 28, 27; KNIT, 401, 30; PIO, I, 51, 33); *proklestva* (NK, 38, 18); *bogaftvo*²⁹¹ (PD, 91, 18); *bogaftva* (OTV, 503, 23; KNIT, 283, 20); *bogaftvafu* (KNIT, 238, 22);

-v-: *Kraljevstvo* (OTV, 536, 11); *Kraljevstvo*²⁹² (OTV, 98, 13; NK, 9, 9; PIO, I, 70, 22; NGD, 206, 21; PD, 148, 6/7; EIE, 1764, 2, 18); *Kraljevstvo* (EIE, 1808, 2, 16); *kraljevstvo* (PIO, I, 18, 7; PD, 149, 4/5; JRNK, 149, 14); *kraljevstva* (PIO, I, 18, 18); *Kraljevstva* (NK, 11, 10; TDD, 6, 16; 8, 30; EIE, 1764, 317, 19/20); *Kraljevstva* (EIE, 1808, 258, 2); *Kraljevstvu* (NK, 18, 18; EIE, 1764, 59, 22; PIP, 2, 12); *Kraljevstvu* (EIE, 1808, 50, 8); *biftvo* (NK, 25, 20), *Biftvo* (NK, 41, 9);

– riječ *bivftvo* (RK, 4, 7; 4, 8; PD, 3, 1; JRNK, 153, 11) zabilježena je i oblicima u kojima izostaje razjednačivanje: *bivftvu* (PD, 3, 4; JRNK, 153, 14).

Suglasnik *v* ne gubi se u sljedećim primjerima jer se ne ponavlja u sufiksu *-ski*: *s-Kraljevskom* (PIO, I, 18, 4); *kraljevsko* (PIO, I, 18, 10); *Kraljevsko* (PIO, I, 49, 31/32); *Kraljevskog* (NGD, 151, 14).

Prilog *kao* zabilježen je u Pavića i u svom starijem obliku, sa suglasnikom *k* u drugome slogu: ljubimo naffeg iskernjega, *kako* nas fame (NK, 7, 25); meni *kako* priatelju kaxi (TDD, 12, 26); *kako* oftali Aposftoli (KNIT, 168, 20); po kojemuje on *kako* csovic (JRNK, 23, 13); pogled njegov *kako* munja (EIE, 1764, 245, 10; 1808, 198, 16).

²⁸⁹ Ivšić (1913: 207).

²⁹⁰ Kašić: *Proklestvo* (HTR, 313); Habelić: *Proklestvo, Prokletstvo* (RS); Belostenec, *proklestva* (GAZ I, 400); *Proklétstvo, Prokléctvo* (GAZ II, 433).

²⁹¹ Vrančić: *Bogaztvo* (DIC, 30); *Bogatftvo* (DIC, 71); Kašić: *Bogàtstvo* (HTR, 267); Habelić: *Bogatftvo* (RS); Belostenec, *Bogatftvo* (GAZ II, 21); *bogaftvo, bogatftvo* (GAZ I, 463).

²⁹² Vrančić: *Kraljevstvo* (DIC, 127); Kašić: *Kraglièstvo* (HTR, 285); Habelić: *Kraljevstvo* (RS); *Kraljevstvo* (GAZ I, 1034); *Kralyèstvo. [D.]* (GAZ II, 182).

Poljavljuje se i duži oblik ovoga priloga s neodbačenim *k* u drugome slogu, s paragomom suglasničko-samoglasničkog sloga *-no*: *kakono* Carftva i Cerkve (RK, 133, 15); *kakono* i prama Papi (RK, 134, 12); *kakono* i ja rad ljubavi (RK, 22, 22); *kakono* kokofs skuplja piliche (KNIT, 399, 3); *kakono* protiva fercsbi (KNIT, 96, 3); *kakono* boja (JRNK, 55, 21); Gospodina Boga *kakono* največe dobro (JRNK, 132, 10); zatoje on *kakono* i Otac (JRNK, 23, 23/24); Bafs *kakono* kod Rimnjana (NGD, 207, 11); Bafs *kakono* lavetine jake (NGD, 179, 21); *kakono* budalaft (PD, 47, 6); *Kakono* Divica (PD, 249, 19); *kakono* Kralja (PIP, 292, 5); *kakono* ob dan (EIE, 1764, 1808, 1, 10); i pravi Bog *kakono* i Otac (JRNK, 23, 2); *kakono* ješte Vazmeni (EIE, 1764, 246, 8/9; 1808, 199, 9); *kakonoje* sadafsnji S. O. Papa (TDD, 5, 32); *kakonofu* S. Josip i Ivan Evangjelišta (KNIT, 96, 13/14); od Duba S. poŕvečeni, *kakonoti*: fveti na Nebu (NK, 31, 18); *kakonoti* i S. Athanaŕio (KNIT, 96, 30); *kakonoti* zlo vrime (PIO, I, 70, 9); *kakono* sud loncsarev (PIP, 3, 6/7).

7.14 Palataliziranje i depalataliziranje (*l, n, lj, nj*)

Umekšavanje suglasnika *l* i *n* ispred samoglasnika *i* potvrđuju sljedeći primjeri: *privolji* (OTV, 369, 17; RK, 167, 3; PIO, I, 48, 18); *privoljiti* (RK, 167, 17; NK, 12, 6; PIO, I, 54, 17); *Privoljehi* (JRNK, 142, 17/8); *obnevoljiti* (PIO, II, 112, 14/15); *obnevoljili* (EIE, 1764, 436, 10; 1808, 355, 21); *neoskvernji* (TDD, 7, 6); *podnevnji* (FM, 9, 10); *ŕvitovnjima* (OTV, 499, 4); *vicsnji* (NK, 3, 16; 31, 11; RK, 63, 16; 66, 13; PD, 151, 3; EIE, 1808, 254, 5; KNIT, 263, 21); *vjcsnji* (NK, 27, 5); *vicfnji* (EIE, 1764, 312, 19); *vicsnjega* (KNIT, 223, 3); *vikovicsnji* (NK, 5, 6; 17, 4; JRNK, 143, 18); *vikovicsnjim* (RK, 62, 9).

Umekšavanje suglasnika *l* događa se i u riječi u kojoj je samoglasnik *i* reduciran: u tri Skule *razdiljto* (NK, 14, 24).

Zabilježen je i primjer u kojemu je razvidno depalataliziranje suglasnika *lj* i palataliziranje suglasnika *n*: sedam *nedilnji* dana (TDD, 7, 23).

I pred samoglasnikom *e* suglasnik *n* je umekšan: *popodnevnjeg* (FM, 9, 7); *podnevnjeg* (NGD, 9, 4; 131, 17); *ŕvitovnje* (RK, 39, 4; PIO, II, 110, 10); *ŕvitovnjeg* (JRNK, 113, 8/9); *vicsnje* (OTV, 285, 5/6; PIO, I, 7, 29); *vikovicsnje* (PD, 117, 4/5; PIO, I, 7, 6); *privicsnjeg* (PD, 115, 11); *Privicsnjega* (NGD, 4, 3); *privicsnjega* (NGD, 212, 5); *nochnjeg* (RK, 34, 4); *Nochnjeg* (NGD, 75, 15); *zapadnje* (RK, 134, 8); *zapadnjega* (NGD, 11, 3); ali i pred

samoglasnikom *a*: *fvitovnja* (PIO, II, 110, 19) *vicsnja* (RK, 66, 14); *vikovicsnja* (NK, 19, 2; 9, 18/19).

Pred suglasnikom *b* suglasnik *l* umekšan je u primjerima: *Moljbi* (NK, 9, 5/6); *moljba* (OTV, 186, 28; NK, 10, 5); *moljbu* (TDD, 5, 15; 9, 10; 12, 1; OTV, 291, 27; PIO, I, 129, 27; EIE, 1764, 94, 14; 1808, 78, 16); *moljbe* (KNIT, 301, 13); *moljbenom* (PD, 134, 18).

U slavonskome je dijalektu uobičajeno umekšavanje suglasnika *l* i *n* ispred samoglasnika *i* (*mòlit*),²⁹³ a Ivšić upozorava kako je prema tome nastao oblik *mólba*.²⁹⁴ Ovakvo je umekšavanje zabilježio Habdelić, *Molyba* (RS), dok Vrančić, Kašić i Belostenec nemaju ovu promjenu: *Moli* (DIC, 68); *Moliti* (DIC, 81); *Molitva* (DIC, 71); *Moliti*; *Molba* (DIC, 103); *Moliti*; *Mólbà* (HTR, 291); *molba*, *molenye*, *pomolenye* (GAZ I, 1182).

Palataliziranje suglasnika *l* i *n* zabilježeno je i u sljedećim primjerima: *Pristoljnikah* (RK, 63, 4/5); *vikovicfnjom* (RK, 76, 24); *vikovicsnju* (OTV, 3, 19).

Pred sufiksom *-enje/-anje* zabilježena je depalatalizacija palatalnih suglasnika: *xivljenje* (OTV, 353, 4; NK, 14, 5); *xivljenja* (OTV, 593, 26); *xivljenju* (OTV, 23, 6); *xaljenje* (JRNK, 70, 3); *xelenje* (PD, 90, 1); *poxelenjma* (OTV, 507, 25); *poxelenja*²⁹⁵ (EIE, 1764, 317, 5; 1808, 257, 13); *molenje* (JRNK, 115, 6); *molenja* (JRNK, 114, 7; 115, 3; PD, 134, 12; 198, 12); *molenju* (PD, 105, 5; EIE, 1764, 5, 16; 1808, 5, 3); *mislenjem* (PD, 85, 5); *zamišljenja* (PIO, II, 3, 15); *profvitlenja* (PIO, II, 91, 4); *terpljenja*²⁹⁶ (PIO, I, 55, 27; 70, 27); *razumlenju* (PIO, II, 91, 8); *razdilenje* (PIO, I, 128, 16); *oddilenja* (OTV, 29, 27); *oddilenje* (OTV, 212, 8); *pobolfsanja*²⁹⁷ (NK, 44, 4); *nepobolffa* (PIO, I, 5, 20/21); *pokoljenja* (OTV, 21, 21).

Zabilježeni su i oblici u kojima pred sufiksom *-enje/-anje* nije došlo do depalatalizacije: *xivljenje* (OTV, 499, 19; PIO, II, 112, 21); *xivljenju* (PIO, I, 49, 8; 54, 17); *oxivljenju* (PIO, I, 51, 7); *xivljenja* (KNIT, 383, 14/15; PD, 135, 19).

Promjena *nj*, *lj* + *-ski* > *n*, *l* odlika je kajkavskoga narječja, a potvrđena je i u Pavića: *priatelški*²⁹⁸ (RK, 123, 6).

²⁹³ Lisac (2003: 34).

²⁹⁴ Ivšić (1907: 115).

²⁹⁵ Pavić bilježi i oblik *poxeljenja* (OTV, 137, 9).

²⁹⁶ Pavić bilježi i oblik: *terpljenja* (TDD, 4, 11).

²⁹⁷ Utjecaj kajkavskoga narječja.

²⁹⁸ Vrančić: *Priatelyβtvo*, *Priately* (DIC, 7); *Ne-priatelyβtvo*, *Nepriately* (DIC, 45); Kašić: *Priategl*, *Priateglstvo* (HTR, 311); *Nèpriategl*, *Nèpriateglstvo* (HTR, 295); Habdelić: *Priatel*, *Priatelyβtvo* (RS); *Nepriatel*, *Nepriatelyβtvo* (RS); Della Bella: *Priategl* (DIZ, 46); *priateglski* (DIZ, 48); *nepriateglje* (DIZ, 39); Belostenec, *Priatel*, *priateljica*

Kod izostanka promjene *l* u *o* u primjeru *Evangjeljski*²⁹⁹ (PIO, I, 70, 16) Pavić bilježi promjenu *l* u *lj*.

Promjena *lj* > *l* zabilježena je i u primjerima: *mermlau* protivu Ocu (KNIT, 94, 11); imadu *zabilexiti* (PIO, II, 113, 5); *allii bilexi* (OTV, 150, 9); *bilexe* (OTV, 138, 28); *liljanu* poljskomu (KNIT, 283, 24); *Promifslajmo* (OTV, 504, 10); *najdolnje* (OTV, 425, 11); *dolnju* (NK, 144, 7).

U Tadijanovića je depalatalizacija prisutna u sljedećim riječima: *Povolno*, *Dobrovolno* (SPM, 83), dok Pavić bilježi *povoljno* (OTV, 181, 32).

Pavić riječ *suxanftvo*³⁰⁰ (TDD, 10, 9; 10, 10; 11, 14; 14, 12) bilježi s promjenom *nj* > *n*: *suxanstvo* (PD, 14, 8/9); *suxanftvo* (OTV, 30, 19; 180, 11/12); *suxanftvu* (OTV, 535, 1; NGD, 176, 2); *suxanstva* (OTV, 180, 14/15; 186, 1); *suxanftva* (OTV, 352, 14; KNIT, 7, 25; PIO, I, 18, 26; PIP, 288, 3). Depalatalizacija suglasnika *nj* zabilježena je i u sljedećim primjerima: *gnije* (FM, 10, 4; 40, 10); *Jaganca*³⁰¹ (RK, 157, 16; 158, 14/15); *Porogjena*³⁰² (OTV, 499, 17); *izvanskim* (JRNK, 55, 19/20; OTV, 506, 10/11; 621, 12); *izvanski* (NGD, 5, 2); *izvansku* (NGD, 132, 7); *izvanske* (EIE, 1764, 60, 2/3; 1808, 50, 10); *izvanskih* (OTV, 27, 22); *toran*³⁰³ (OTV, 23, 12; NGD, 9, 18; EIE 1764, 102, 12; 1808, 85, 3); *Torne*³⁰⁴ (PD, 131, 13); *puftinah* (OTV, 210, 2); *zvirinae*³⁰⁵ (PIO, I, 6, 14).

Riječ *Svinsko* (FM, 11, 26) Pavić bilježi promjenom *nj* > *n*, ali ju piše i bez depalatalizacije: *Svinjsko* (FM, 17, 23), *fvijnskog* (FM, 17, 22); *fvijnjska* (FM, 17, 25).

7.15 Jotacija

U poglavlju je o grafiji oprimjereno da je Pavić dobro razlikovao foneme /ć/ i /ǵ/ od suglasničkih skupina *tj*, *dj*.

(GAZ I, 82); *Priateľstvo* (GAZ II, 419); *Nepriatel*, *Nepriateľstvo* (GAZ I, 637); Tadijanović: *Priatel* (SPM, 169; Ubavistenye, 3); *Nepriatel* (SPM, 49); *priatelya* (SPM, 173).

²⁹⁹ Češći je oblik: *Evangjeljski* (JRNK, 112, 5; 113, 14; PIO, I, 128, 11/12).

³⁰⁰ Vrančić: *Szuxanyftvo* (DIC, 16); Kašić: *Suxagn* (HTR, 325); biti vu *fzufanfztvu*, *fzufanfztvo* (GAZ I, 233).

³⁰¹ Pavić bilježi i oblike *Jaganjca* (OTV, 111, 23); *Jaganjac* (OTV, 111, 24).

³⁰² U rečenici: od *Porogjena* Isukerftovoga (OTV, 499, 17).

³⁰³ Vrančić: *Turan* (DIC, 109); Kašić: *Turan* (HTR, 331); Belostenec, *Turën* (GAZ I, 1236); *Turen* (GAZ II, 550); Tadijanović: *Toran* (SPM, 48).

³⁰⁴ U rečenici: *Torne* Davidov (PD, 131, 13).

³⁰⁵ U rečenici: poftajemo *zvirinae* tavnofti paklenæ (PIO, I, 6, 14).

7.15.1 Izostajanje jotacije u primarnim skupinama

Jotacija nije provedena u primarnim skupinama:

tj (t'): – *korintiani* (TDD, 9, 9); *k-Korintianom* (EIE, 1764, 246, 5/6; 1808, 199, 7); *netjake* (NGD, 180, 14);

dj (d'): – *sidjashe* (EIE, 1808, 198, 14); *radja* (EIE, 1808, 211, 26).

Ni u riječi stranoga podrijetla *đavao* (lat. *diabolus* < grč. *diábolos*) nije zabilježena jotacija: *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *Diavli* (NK, 27, 7), *diavlu* (OTV, 537, 25; RK, 97, 14; PD, 46, 20; JRNK, 83, 8); *djavlu* (PD, 47, 10; KNIT, 383, 24); *diavla* (OTV, 369, 3; 504, 22; KNIT, 144, 23; PIO, I, 17, 9; EIE, 1764, 248, 7); *djavla* (EIE, 1808, 200, 24); *s - diavlom* (RK, 99, 2); kao ni u imenicia *Diaci* (RK, 60, 17); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25).

Pridjevi izvedeni od imenice *đavao* također su zabilježeni bez glasovne promjene jotacije: protivsftinu *Diavaosku* (TDD, 13, 17); ili oblašt *diavaosku* (OTV, 690, 7); *diavaoskog* (PIO, II, 113, 20); *diavaoska opacfinoft* (OTV, 503, 26); fille *djavaoske* (RK, 25, 6); *diavaoske zanate* (RK, 99, 10); po zapovdi *djavaoskoj* (RK, 97, 23/24); *diavaoski otrovah* (KNIT, 298, 5).

7.15.2 Provođenje jotacije u primarnim skupinama

U sljedećim je primjerima jotacija provedena u primarnim skupinama:

dj (d'): *naregjenja* (FM, 32, 2); *ragjati* (OTV, 9, 26); *poragjajufe* (JRNK, 21, 11/12); *Poragjaja* (NGD, 4, 17); *s-rogjacsom* (TDD, 9, 10); *Porogjenju* (RK, 61, 12); *porogjenje* (RK, 29, 6/7; JRNK, 23, 7); *priporogjen* (JRNK, 46, 17); *Porogjenje* (PD, 15, 14/15); *rogjena* (OTV, 353, 27; KNIT, 382, 15; JRNK, 154, 17/18); *rogjeni* (RK, 173, 8); *rogjen* (JRNK, 23, 12; PIO, I, 71, 19); *rogjeno* (EIE, 1764, 254, 15; 206; 1808, 206, 9); *rogjenom* (NGD, 120, 5); *rogjenoga* (RK, 2, 5/6); *Jedinorogjeni* (JRNK, 22, 9); *Pervorogjeni* (EIE, 1764, 400, 11); *pervorogjenoga* (PIP, 182, 14); *figjafse* (EIE, 1764, 245, 8).

Jotacija je provedena i u riječima:

t + j: *placha* (OTV, 449, 17; PIO, I, 55, 28); *plachu* (RK, 23, 16/17; OTV, 31, 31; PIP, 114, 11; EIE, 1764, 52, 6; 1808, 53, 4; PIO, I, 49, 11); *plache* (JRNK, 142, 9); *sricha* (TDD, 14, 14);

z + j: maxe (FM, 40, 14).

7.15.3 Šćakavizmi i šćakavizmi

Stare suglasničke skupine **stj*, **skj* i nove, nastale nakon gubitka poluglasa, daju suglasničku skupinu *šč*. Pišući o govorima slavonskoga dijalekta koji su šćakavski, Ljiljana Kolenić (1997: 107) upozorava kako se u posavskome govoru Ivšićeva vremena (*Današnji posavski govor*, 1913.) pod utjecajem hrvatskoga književnoga jezika u nekim riječima javlja *št* na mjestima gdje je uobičajeno *šč*. Pojava šćakavskih oblika može odražavati težnju prilagođavanja jezika *štokavsko-šćakavskoj normi*.³⁰⁶ Naporedna uporaba *št/šč*³⁰⁷ jedna je od odlika franjevačke *koine*³⁰⁸.

Pavićevi primjeri šćakavizama su sljedeći: od *jifscha*, koja dobru kripošt daju (FM, 11, 10); pod *jifschem* vinca prifatife (FM, 58, 4); Zatvoreni kad izide *jifsche* (FM, 23, 4); Na posliдку mallo fira *ifsche*³⁰⁹ (FM, 23, 5); *ù jifschu* i pichu priverflio (RK, 38, 18); fa fvim tim *pufschajte* (OTV, 404, 24); To *pufschanje* ocí profvitljuje (FM, 55, 6); kerv fvoju *pufschati* (FM, 57, 24); posli *pufschanja* kervi (FM, 59, 22); niki koriftih *pufschanja* kervi (FM, 58, 10); nebi od febe mogla plamena *puffchati* (PIO, I, 91, 31); vodicu *pufschaje* (FM, 27, 15); neimadu *pripufschati* (OTV, 595, 30); *propufscha* (OTV, 596, 12/13); koje Sveti Oci Pape *dopusschaju* (TDD, 3, 14); koliko Bog *dopufscha* (OTV, 495, 31); s-njegovom *milofschom* (NK, 36, 20); Posli *Pricfefschenja* (PD, 106, 8); A dobroje oštalo *drobifsche* (FM, 28, 19); po *utocfifschu* (KNIT, 364, 24; PD, 104, 13); *utocfifschu* (PD, 186, 5); *Utocfifsche* Griffnikah (PD, 131, 19); *utocfifsche* moje (PIP, 135, 4); *utocfiffche* moje (KNIT, 222, 19); po momu *utocfifschu* (KNIT, 379, 19); po *utocfifschu* (OTV, 506, 32); necfni *taffcha* na ispraznjenje (EIE, 1764, 315, 6); necsini *tashcha* na ispraznjenje (EIE, 1808, 255, 25).

Pojedine riječi, uz šćakavski, potvrđuju i šćakavski oblik: *dopusftaju* (TDD, 3, 15); *pufstanja* (FM, 57, 4); *pufstati* (FM, 58, 21); *ocsisftenja* (NK, 44, 27).

³⁰⁶ Farkaš Brekalo (2013: 179).

³⁰⁷ Gabrić-Bagarić (2007: 137).

³⁰⁸ „Činjenica da su franjevački svećenici na teritoriju Bosne Srebrene bili nosioci kulturnoga i jezičnoga razvoja dovela je u 17. i 18. st. do stvaranja franjevačke *koine* (Kuna 1989), prepoznatljivoga i ujednačenoga standardnojezičnoga uzusa koji se oslanja na (novo)štokavske govore u Bosni i Hercegovini (ikavskoga ili ijekavskoga tipa) (Pranjkić, 2008: 27).“ Prema Lukšić, Pranjčić, Vlastelić (2015: 107).

³⁰⁹ U značenju *traži (išće)*.

Štakavizmi su nadalje oprimjereni riječima: *odpusfta* (TDD, 8, 11); *isftuchi* (OTV, 125, 21); *odpusftamo* (NK, 9, 12/13); *isftemo* (NK, 9, 18; 36, 10); *Ifte*³¹⁰ (NK, 32, 10); *ifste* (FM, 46, 20); *isfte* (JRNK, 147, 1); *isftu* (NK, 99, 2; PIO, I, 17, 18); *ifstete* (EIE, 1764, 95, 15); *ishtete* (EIE, 1808, 79, 16); *zaisfte* (PIO, I, 18, 17); *zaisfte* (OTV, 53, 12; PIO, I, 128, 20); *kersften* (NK, 31, 1); *Odpusftenje* (NK, 31, 9); *ocfifstenja*³¹¹ (RK, 174, 6); *Navisftujuch* (NGD, 9, 6); *Prosftenja* (PD, 91, 25); *ocfifsteni* (EIE, 1764, 316, 8); *ocsishteni* (EIE, 1808, 256, 24). *navisftujem* (EIE, 1764, 11, 5); *navishtujem* (EIE, 1808, 9, 17).

7.15.4 Izostajanje jotacije u sekundarnim skupinama

Jotacija se ne provodi u sekundarnim suglasničkim skupinama:

tj (< *tvj*): *bratiom* (TDD, 12, 22); *bratia* (TDD, 13, 10); *Bratja* (EIE, 1764, 78, 2; 1808, 65, 3); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *Bratio* (RK, 18, 8; KNIT, 301, 22; EIE, 1764, 1, 5); *bratje* (PD, 169, 12); *Bratju* (EIE, 1764, 62, 15; 1808, 52, 17); *Propetje* (PD, 3, 14/15); *fpomenutje* (PD, 62, 11); *iznafsaftje* (TDD, 3, 17); *Uzafsaftie* (OTV, 633, 22); *priffaftje* (KNIT, 144, 15); *prifsaftje* (PD, 106, 16); *Priffaftja* (PD, 133, 21; JRNK, 154, 3); *Prifsaftja* (PD, 137, 13; EIE, 1764, 1, 1); *Prishastja* (EIE, 1808, 1, 1); *priffaftju* (KNIT, 144, 11); *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *Pritisnutje* (NK, 11, 27/28); *pridobitju* (OTV, 320, 26/27); *Kerftiani* (OTV, 211, 5); *Kerftianski* (NK, 7, 1/2; 15, 2); *kerftjanska* (RK, 62, 16; JRNK, 134, 12); *Kerftianske* (NK, 10, 12); *Kerftjanske* (JRNK, 114, 5); *Kersftienju* (NK, 21, 2); *Kerftiana* (NK, 18, 26; PIO, I, 18, 8); *Kerftiane* (OTV, 594, 14/15); *Kerftianskom* (NK, 15, 8); *Kerftjanskom* (KNIT, 298, 20); *Kerftianskoga* (NK, 15, 11); *uskersnutie* (NK, 3, 15); *uskersnutje* (NK, 31, 10; KNIT, 168, 21; JRNK, 40, 4; PD, 27, 15; RK, 2, 23); *Uskerfnutje* (KNIT, 156, 4); *uskersnutja* (NK, 33, 15; PD, 27, 19/20); *Uskerfnutja* (PD, 133, 14); *Uskersnutja* (EIE, 1808, 199, 4); *Uskersnutia* (EIE, 1764, 246, 3); *uskersnutju* (JRNK, 41, 13); *vodokerstja* (PIO, I, 69, 2); *razbignutie* (TDD, 13, 20); *obfidnutie* (OTV, 353, 16); *obfidnutia* (OTV, 353, 18); *izginutie* (OTV, 430, 8); *stegnutje* (FM, 26, 15); *napregnutje* (FM, 26, 22); *zamuknutja* (FM, 43, 24); *zamuknutje* (FM, 44, 3); *priminutja* (RK, 66, 7; 171, 18); *priminutje* (RK, 80, 9); *uzdignutje* (JRNK, 43, 21); *prignutja* (JRNK, 134, 14); *prignutjem* (PD, 106, 20); *propetjem* (RK, 88, 5); *trenutja* (RK, 77, 16); *nadahnutje* (KNIT, 168, 27); *nadahnutju* (KNIT, 144, 21); *pitja* (FM, 18, 17); *pitje* (KNIT, 219, 31); *dosfaftja* (RK, 111, 10/11); *dosfaftia* (PIO,

³¹⁰ U rečenici: M. Sftoje smertni grih? U. *Ifte* veliko uvrigenje Boxjæ (NK, 32, 10).

³¹¹ Primjer je naveden u štakavizmima, a zapravo je *stakavizam*, kao i riječ *dopuschafs* (OTV, 419, 10).

I, 19, 5); *doffaftia* (OTV, 596, 17); *dofsaftie* (OTV, 66, 10); *doffaftie* (OTV, 592, 29); *cvitja* (PIO, II, 113, 8; EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM,³¹² 3, 16; 1808, POLJUBLJENIMA SHTIOCEM,³¹³ 4, 3); *ocfistjen* (EIE, 1764, 316, 9); *ocsistjen* (EIE, 1808, 256, 26); *ganutiu* (OTV, 633, 17); *uputtjenje* (PD, 133, 12);

dj (< *dvj*): *miloserdia* (TDD, 9, 26; OTV, 449, 7); *miloserdja* (OTV, 151, 24; PD, 258, 14); *miloserdje* (NK, 11, 16; 37, 5; RK, 39, 23; PIO, II, 91, 11; PD, 250, 14/15); *miloserdjem* (EIE, 1764, 313, 21); *miloserdjem* (EIE, 1764, 254, 28); *miloserdju* (OTV, 21, 10; NK, 18, 27; RK, 19, 13/14); *miloserdju* (OTV, 356, 23); *miloserdju* (PIP, 53, 7); *miloserdia* (OTV, 353, 11); *Miloserdia* (NK, 13, 4); *miloserdja* (RK, 84, 13; 63, 17); *miloserdja* (EIE, 1808, 3, 12; JRNK, 146, 9/10); *miloserdie* (OTV, 350, 10; PIO, I, 50, 19); *miloserdje*³¹⁴ (JRNK, 146, 17/18; 149, 7); *nemiloserdie* (OTV, 495, 24); *rodiak* (OTV, 180, 16); *rodjak* (OTV, 213, 15); *rodjaka* (OTV, 126, 31; 181, 12; RK, 80, 17); *rodiaka* (OTV, 213, 17); *rodjake* (RK, 80, 19; NGD, 180, 12); *rodjakom* (NGD, 208, 15); *rodjaku* (NGD, 158, 15); *rodiaci* (PIO, I, 1, 13); *rodjaci* (OTV, 28, 14); *Rodjakinjo* (PD, 163, 19).

Iako imenica *jifsche* (FM, 23, 4) potvrđuje promjenu stare suglasničke skupine *stj u suglasničku skupinu *šč*, potvrđen je i njen oblik s izostankom jotacije i jednačenja po mjestu tvorbe: *jiftie* (KNIT, 219, 31).

Imenice *i*-vrste na *-t*, *-d*, u instrumentalu jednine ne provode jotaciju: S. Pavao s-ovom *oblastjom* sluxioseje (TDD, 9, 9); Sveti Oci Pape s-ovom *oblastju* sluxilisuse (TDD, 9, 12); s-*oblastju* velikom (EIE, 1764, 2, 9); s - *oblastju* velikom (EIE, 1808, 2, 7); koifu pod tvojom *oblastjom* (PD, 87, 22); s-velikom *poniznostju* (PD, 105, 7/8); negoche *Smertjom* Vikovicsnjom umerti (NK, 11, 11); *smertjom* imade umerti (JRNK, 95, 10/11); i *s-smertjom* hervajuchi Kerštjani (PIO, II, 112, 15); najvechom *zapovidjom* naziva (KNIT, 300, 2); *Zapovidjom* on popriti prikom (NGD, 207, 16); koino *xalostjom*, i fuzama Ifusa traxi (PIO, I, 70, 13); kadafe Ifus s-*xalostjom* nachi (PIO, I, 71, 26); s-*milostjom*³¹⁵ Boxjom (NK, 37, 11; NK, 40, 16; KNIT, 95, 32; 96, 11); ako s-*milostjom* uzdilujem (NK, 37, 16); dillujuchi s-*milostjom* (KNIT, 97, 14); s – tvojom fvetom *milostjom* (RK, 64, 22/23); s-*milostiom* tvojom (PIO, II, 81, 2); i famo ù dopusštenima ftvarma s-*triznostjom* (JRNK, 134, 17); i s-*pametjom* dokucfiti (JRNK, 42, 19);

³¹² Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

³¹³ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

³¹⁴ U istome djelu Pavić bilježi jotaciju u riječi *milosergje* (JRNK, 143, 17/18).

³¹⁵ U Pavića je zabilježen i šćakavski oblik ove imenice u instrumentalu: s-njegovom *milofschom* (NK, 36, 20).

fvom *pametjom* ljubili (PD, 112, 1/2); meĝju *pravednoŝtjom* i *pokornoŝtjom* (PIO, I, 19, 18); meĝju *ŝvitloŝtjom* i *tavnoŝtjom* (OTV, 3, 7/8); s tolikom *razpuŝtjenostjom* (PD, 107, 3/4); ŝa fvom ljubavjom i *virnoŝtjom* (PD, 112, 7); i neumerlom *zafalnoŝtjom* (RK, 41, 6/7); ŝasvom *kripoŝtjom* mojom (EIE, 1764, 503, 9); sasvom *kripoŝtjom* mojom (EIE, 1808, 436, 3).

U skundarnim se suglasničkim skupinama ne provodi jotacija:

*stj (*stbj*): *liŝtje* (TDD, 14, 14); *liŝtie* (OTV, 404, 14; 537, 22); *mimoffaŝtie* (EIE, 1764, 231, 20); *mimoshaŝtje* (EIE, 1808, 187, 30/31);

*zdj (*zdbj*): *grozdie* (TDD, 13, 28; OTV, 21, 26); *grozdje* (FM, 12, 4; EIE, 1764, 78, 12; 301, 14; 1808, 65, 14; 245, 2); s-*grozdjem* (FM, 25, 18); *grozdja* (FM, 25, 15); *gvozdia* (TDD, 6, 27); *gvozdiem* (OTV, 404, 25).

Maretić³¹⁶ smatra da su se ovakve suglasničke skupine izgovarale drugačije no ŝto su pisane, a Stjepan Ivŝić³¹⁷ upozorava da posavski govor poznaje i neizmijenjene govorne skupine *tj*, *dj*.

U sekundarnim se skupinama *bj*, *mj*, *pj*, *vj* izmeĝdu suglasnika nalazio poluglas (*bvj*, *mvj*, *pvj*, *vvj*) te su one dugo ostale neizmijenjene. Stoga se epentetsko *l* ne umeće izmeĝdu labijala i gramatičkog morfema *-je* (< *-bje*):³¹⁸ *Devje* mliko (FM, 21, 15); Mliko *kravje* (FM, 21, 18); goji eŝskile *kravie* (FM, 21, 17); *kopjem* kroz ferce (RK, 39, 11); od *ribiæ* *cxigericæ* (OTV, 369, 2).

Imenica *zdravlje*³¹⁹ zapisana je i s epentetskim *l* i bez njega: *zdravlje*, koje gubi (RK, 77, 11); i za *zdravje* sluxe (FM, 11, 15); pamet, *zdravje* (PD, 91, 17); à oprosštenje noŝi *zdravie* (TDD, 9, 23); sluxi za *zdravie* Neznaboxaca (OTV, 692, 17); udilivŝlimu *zdravie*, i ispravljenje noguu (PIO, I, 2, 33).

I sljedeći primjeri potvrĝuju izostanak epentetskog *l*: s-*ljubaviu* (OTV, 5, 27); *ljubavju* (OTV, 127, 16); *ljubavjom* (PD, 112, 6); *ljubavjom* (EIE, 1764, 502, 19; 1808, 435, 21); Jefili *ugljevjje* metao (PD, 86, 21); ù ljubeznjivo *ugljevjje* (PIO, II, 70, 13).

³¹⁶ “Imenice, kao ŝto su *liŝće*, *doŝaŝće*, *naŝaŝće*, piŝu pisci obiĝno sa *-stje*, dakle *liŝtje* i t. d. Ali da se izgovaralo *ŝć*, to dokazuju ovaki primjeri: *liŝće* Lip. 100, *doŝaŝće* 6, 83, *uzaŝaŝću* 33, *naŝaŝću* KP. 87. Pisci su slav. pisali *stj* i u drugim nekim rijeĝima, u kojima su bez sumnje izgovarali *ŝć*, na pr. *krstjanin*, *krstjanski*.” Maretić (1910: 153).

³¹⁷ „Prema nekadaŝnjem *tvj* i *dbj* zabiŝežio sam *tj* i *dj* u: *nětjāk* (Stupnik), *koŝtjōm* (: koŝću, Varoŝ) i *rodjāĝa* (= rodica, Kaniža)“ Ivŝić (1913: 197).

³¹⁸ Vranĝić: *Divyi* (DIC, 5); Kaŝić: *Divyi* (HTR, 272); Habdelić: *Diuji* (SR); Della Bella: *divjé* (DIZ, 423); Belostenec, *Divja* (GAZ I, 1212); *divji*, *ja*, *je* (GAZ I, 195); Tadijanović: *Divja* (SPM, 20); *Divji* (SPM, 66).

³¹⁹ Vranĝić: *Zd-ravye* (DIC, 93); Kaŝić: *Zdravye* (HTR, 344); Habdelić: *Zdrauje* (RS); Belostenec: *Zdravje* (GAZ I, 1080); Tadijanović: *Zdravje* (SPM, 27); *zdravju* (SPM, 137).

Premda je suglasnička skupina *bj* u riječima *trublja*³²⁰ (EIE, 1764, 60, 10; 1808, 50, 18) *trublje* (TDD, 11, 19; OTV, 123, 6; 124, 1); *s-trubljom* (PIO, I, 50, 4); *trubljom* (EIE, 1764, 63, 2); *trubljem* (EIE, 1808, 52, 26); *trubljaſſe* (OTV, 123, 6); *Dubljinā* (OTV, 520, 11); *dubljinē* (PD, 147, 5; PIP, 129, 13); *dubljinah* (PIP, 131, 7); *gibljanju* (OTV, 2, 13/14); također sekundarna, Pavić ju bilježi epentetskim *l*.

Epentetskio *l* zabilježeno je i u sljedećim imenicama: *grobljih* (JRNK, 41, 8); *snoplje* (OTV, 78, 17).

Epentetsko *l* ne umeće se iza labijala ni ako iza njega dolazi neki od gramatičkih morfema kojima je nadomješteno staro *-bjō* u instrumentalu jednine imenica *i- vrste*: *s-tvojom* prisvetom *kervjom* (RK, 31, 14); vlastitom *kervjom* (RK, 99, 7); *s-kervjom* (RK, 117, 24); *fa fvom ljubavjom* (PD, 112, 6); *Sasvom ljubavjom* (EIE, 1764, 502, 19; 1808, 435, 21).

7.15.5 Provođenje jotacije u sekundarnim skupinama

U sljedećim je riječima zabilježeno provođenje jotacije:

tj (< *tvj*): – *brachi* (OTV, 126, 26; PIO, I, 6, 18; PIP, 130, 13); *brachom* (RK, 122, 20/21); *brachu* (OTV, 210, 28; KNIT, 222, 29; 379, 25; JRNK, 14, 6); *brachæ* (PIO, II, 5, 31); *bracho* (NGD, 45, 5); *Brachice* (NGD, 158, 17); *piche* (FM, 43, 25); *pichu* (RK, 38, 18/19);

dj (< *dvj*): – *odfugjenici* (RK, 85, 16); *odfugjenje* (RK, 107, 24); *osugjenje* (RK, 88, 18; PD, 33, 11); *ofugjenju* (RK, 89, 18); *ofugjenog* (RK, 172, 27); *odsugjuje* (PD, 62, 2); *milofergja*³²¹ (RK, 39, 21; KNIT, 283, 21; EIE, 1764, 3, 17; PIP, 131, 3); *milofergje*³²² (RK, 16, 13; PIP, 182, 6); *milosergje* (OTV, 291, 15; JRNK, 143, 17/18); *naslagjenje* (PD, 33, 9); *vigjamo* (OTV, 20, 19); *provigjen* (NK, 44, 11/12); *fugje* (OTV, 357, 6); *gragjani* (OTV, 377, 10);

U komparativu i superlativu pridjeva provedena je jotacija u primjerima: *slagji* (FM, 12, 1); *slagje* (PD, 32, 8); *mلاغji* (FM, 12, 2; PD, 224, 15); *mلاغjibose* (OTV, 357, 12); *najmلاغji*

³²⁰ Vrančić: *Trublya* (DIC, 108); Kašić: *Trubglia* (HTR, 330); Della Bella: *trubglje* (DIZ, 36); *trubglju* (DIZ, 43); Belostenec, *trublya* (GAZ I, 1232).

³²¹ Zabilježen je i oblik *mjosergja* (RK, 19, 19).

³²² Pavić bilježi i oblik *milofergje* (RK, 16, 22).

(OTV, 351, 17); *najmlagjega* (OTV, 89, 14); kao i u poimeničenome pridjevu: *mlagjima* (OTV, 29, 13).

Jotacija je provedena u primjeru: *ocsifschenja* (NK, 31, 25), *ocfifschenja* (RK, 4, 15), kao i promjena jednačenja po mjestu tvorbe.

Primjeri u kojima je provedena jotacija, a izostaje jednačenje po mjestu tvorbe: *oxaloschenja* (OTV, 430, 1); S- *Xaloschom* (PIO, I, 70, 4); *oxalofchenu* (EIE, 1764, 63, 18); *oxaloschenu* (EIE, 1808, 53, 16).

7.15.6 Skupine *jt, jd*

Kada se u riječima sa suglasničkom skupinama *jt, jd* ne provede metateza pa dentali *d* i *t* ne zamijene mjesta s palatalom *j* (*do + iti > dojti > *dotji > doći*), izostaje i jotacija: *izajti* (FM, 58, 23); *projti* (KNIT, 15, 11; 15, 13; EIE, 1764, 1808, 2, 20); *dojti* (EIE, 1764, 59, 21; 1808, 50, 7); *izajde* (KNIT, 93, 15); *najde* (KNIT, 93, 25); *najdei* (EIE, 1764, 462, 15; 1808, 376, 23); *Najtichete* (EIE, 1764, 11, 10; 1808, 9, 21/22); *dojdi* (EIE, 1764, 59, 14; 1808, 49, 27); *dojde* (KNIT, 398, 18; EIE, 1764, 59, 14/15; 1808, 50, 1); *projde* (EIE, 1764, 313, 19; 1808, 254, 26); *Pojdite* (EIE, 1764, 316, 6; 363, 7; 1808, 256, 22; 296, 4).

Trag se samostalnome obliku staroga infinitiva *iti* bilježi u glagola tvorenoga prefiksom *uz-*: *uziti* (TDD, 14, 3), dok je u glagola tvorenoga prefiksom *iz-* ovaj trag zametnut: *izichi* (RK, 18, 14; 167, 8; EIE, 1764, 61, 18; 1808, 51, 22; OTV, 27, 15); *izich* (OTV, 693, 9). Samostalni je oblik staroga infinitiva *iti* potvrđen i u glagola *ottiti*³²³ (NGD, 43, 5); *otiti* (NGD, 206, 8); *priti* (EIE, 1764, 2, 5; 59, 6; 400, 8; 145, 6; 1808, 2, 3; 49, 19; 326, 15; 119, 9).

Poneki primjeri bilježe metatezu, ali ne i jotaciju: *ottide* (FM, 34, 13; PIO, I, 128, 16; NGD, 158, 15; OTV, 376, 1; 530, 13); *ottidi*³²⁴ (OTV, 304, 26); *ottidoffe* (OTV, 632, 28; EIE, 1764, 313, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21); *pridu* (KNIT, 224, 6; EIE, 1764, 401, 12; 1808, 327, 15/16); *pride* (NK, 18, 21; EIE, 1764, 401, 14; 1808, 327, 17; EIE, 1764, 360, 9; 1808, 293, 27); a poneki bilježe i jotaciju: *ottigju* (OTV, 499, 3); *ottigje* (PIO, I, 128, 18; NGD, 133, 8; OTV, 28, 31); *dogje* (OTV, 352, 10; FM, 15, 11; RK, 171, 23; JRNK, 165, 17; PIO, II, 112, 12; NGD, 99, 3; PD, 119, 6; EIE, 1764, 245, 4; 1808, 198, 9); *dogjem* (JRNK, 164, 13); *dogji*

³²³ Zabilježen je i oblik *ottichi* (PD, 91, 25).

³²⁴ Pavić bilježi i *ottigi* (TDD, 7, 5).

(PIO, I, 128, 15); *dogjoffe* (NGD, 161, 19); *dogjosmo* (PD, 223, 10); *izagje* (NGD, 151, 8); *izigje* (KNIT, 93, 23; 93, 25; NGD, 206, 11; PD, 2, 6; OTV, 31, 6); *izigjoffe* (NGD, 131, 6/7); *nadigje* (NGD, 101, 4); *unigje* (TDD, 7, 7; OTV, 530, 18; NGD, 42, 8; EIE, 1764, 250, 19; 1808, 202, 27); *sigje* (NGD, 101, 3; PD, 2, 7); *fagje* (NGD, 42, 6); *pogje* (RK, 82, 15; NGD, 209, 16; PIO, I, 49, 35); *pogjem* (NK, 44, 13); *pogjefs* (OTV, 181, 4; KNIT, 300, 8/9); *Pogji* (RK, 62, 16; EIE, 1764, 314, 14; 1808, 255, 14); *pogjemo* (PD, 33, 14/15); *progje* (JRNK, 165, 15; NGD, 44, 3); *obigje* (NGD, 207, 22); *nezagje* (NGD, 42, 18); *nagje* (PIO, I, 68, 3); *nagjemo* (PD, 33, 20).

Analogijom prema prefigiranim glagolima, u Pavića su potvrđeni i oblici: *igje* (NK, 33, 11; KNIT, 144, 7; EIE, 1764, 193, 7; 158, 8); *igjaffe* (PD, 63, 3; EIE, 1764, 249, 7/8); *igjashe* (EIE, 1808, 201, 23); *igju* (NGD, 207, 18); *igjuče* (PIO, II, 112, 14); *igjau* (EIE, 1764, 248, 25; 1808, 201, 16); *neigje* (KNIT, 300, 18); *Neigjese* (RK, 23, 10).

7.16 Prva palatalizacija

Provođenje palatalizacije potvrđuju sljedeći primjeri: *dufse* (PD, 31, 8); *pecsen* (FM, 17, 11); *pecfen* (FM, 17, 13); *dixe* (FM, 24, 17; 36, 26); *stexe* (FM, 27, 17); *ocsi* (NK, 45, 2); *ocfima* (FM, 34, 11); *ocfiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10); *ocsiu* (EIE, 1808, 203, 12).

Umanjenice su zabilježene s provedenom palatalizacijom: *knjixici* (RK, 129, 10); *Knjixici* (PD, 263, 13); *knjixice* (NGD, 118, 13); *dufficu* (TDD, 10, 12; 14, 12).

U vokativu jednine imenica muškoga roda *a*-vrste provodi se palatalizacija: *moj dragi ofugjenicse* (RK, 85, 1); *Posluffajder griffnicse* (PIO, I, 126/127, 36/1); *Pokorife ò grifsnicse!* (PD, 113, 5); *ò krufse polvecheni* (PD, 31, 3); *Dragi finovcse!* (OTV, 28, 12); *Uzrocse naffe radofti* (PD, 131, 7).

U superlativu se pridjeva *opak*, *krotak* događa promjena sulasnika *k* u $\check{c}$ ³²⁵ pred samoglasnikom *i*: *najopacsii* (NK, 10, 25); *najopacfiim* (OTV, 28, 29); *najopacfiemu* (RK, 52, 13/14); *najkrocse* (PIO, I, 51, 14); kao i u deminutivu imenice *školkja*: *fskoljcsica* (PIO, I, 71, 3); *fskoljcsici* (PIO, I, 71, 5). I komparativ pridjeva *opak* zabilježen je s ovom promjenom: *opacsie* (PIO, I, 51, 21).

³²⁵ Promjenu suglasnika *k* u $\check{c}$ Pavić bilježi i ispred samoglasnika *o*: *s-rogjacsom* (TDD, 9, 10).

Staro je palatalno *r* zabilježeno u sljedećemu primjeru: i fabravfli vode ù jedno, nazvai *morja* (OTV, 2, 6/7), što potvrđuje kajkavski³²⁶ utjecaj, ali i utjecaj posavskoga³²⁷ i podravskoga³²⁸ govora u kojemu je ova pojava također zabilježena. Iz rječničke građe Habelić potvrđuje čuvanje palatalnog *r* kao *rj* pred vokalom, *Morje* (RS), dok ostali ostali bilježe: Vrančić, *Morè* (DIC, 60); Kašić, *Móre* (HTR, 291); Della Bella, *More* (DIZ, 42); Belostenec, *Morje* (GAZ I, 764); Tadijanović, *Mohre* (SPM, 5).

7.17 Druga palatalizacija – sibilizacija

7.17.1 Izostajanje sibilizacije

U dativu i lokativu jednine imenica *e-vrste* sibilizacija često izostaje: Mudromu Kralju Salomunu *u knjigi* (TDD, 1, 17); *u knjigi* Jozue (TDD, 3, 23); *ù drugoi knjigi* (TDD, 5, 5); kakofe fltie *ù knjigi* (RK, 157, 17); *ù Knjigi* xivota (PIO, II, 5, 16); *U knjigi* Poroda (OTV, 3, 3); *A fsto knjigi* recfenoj manjkaje (NGD, 5, 11); *ù brigi* poštavljen (RK, 34, 4/5); *bivfli* ù potribi i *tuggi* (PIO, I, 17, 13); i *ù tugi* (EIE, 1764, 55, 17; 1808, 46, 25); *slugi* fvojemu Ivanu (EIE, 1764, 399, 21; 1808, 326, 6); iz Neba *na fverhi* (NK, 4, 9); *ù njegovoi pricsiftoi Majki* (NK, 10, 8); *koifi Majki* tvojoj rekao (RK, 31, 4); *po njegovoj Majki* (PD, 137, 9); *po fvetomu Krixu*, i *Muki* (NK, 16, 4); *po muki* (RK, 61, 14; PD, 133, 13); *po iftoi priporuki* (PIO, II, 74, 17); *ù fsipki* gvozdenoj (PIP, 3, 6); *dobroj odluki* (KNIT, 263, 4); *po (...)* Svete Matere Cerkve *odluki* (PD, 53, 11).

Rjeđi su primjeri provođenja sibilizacije u lokativu jednine imenice *e-vrste*: *dicu* ù *kolivci* (RK, 98, 1/2); *ù ruci* tvojoj (PD, 148, 18).

U pojedinim se imenicama *e-vrste* u dativu i lokativu jednine imenica *e-vrste* sibilizacija ponekad provodi, a ponekad izostaje:

– *ù Predici* (PD, 2, 9; JRNK, 152, 16); *U Prediki* (NGD, 87, 13); *Po Prediki* (EIE, 1764, 501, 2; 1808, 434, 10); *u ovoi knjigi* (OTV, 693, 12); *ù knjizi* pišana (OTV, 350, 11);

– *po prilici* (OTV, 536, 23; PD, 92, 5; PIO, I, 5, 31); *po (...)* *priliki* (KNIT, 401, 15; OTV, 621, 25); *po priliki* (PIO, II, 77, 17); *ù prilici* (OTV, 6, 13); *ù priliki* (PIO, I, 51, 32).

³²⁶ „*Morje* je vjerojatno preuzeto od kajkavaca (ponegdje još i *orje* „ore“ npr.)“ Lisac (2003: 34).

³²⁷ Ivšić (1913: 190) navodi primjere: *môrje, odgovárjat, stvárjat*.

³²⁸ „Za posavsko južina, *morje* (...) koji se ovako govore i u Podravini (...)“ Hamm (1949: 59).

7.17.2 Provođenje sibilizacije

U nominativu množine imenica muškoga roda *a*-vrste pred gramatičkim morfemom *-i* velari prelaze u sibilante: *Vojaci* (TDD, 11, 2); *Ucsenici* (TDD, 13, 22); *cslanici* (NK, 3, 1; 25, 3; PD, 86, 9); *Mucfenici* (RK, 60, 14); *Mifnici* i *Diaci* (RK, 60, 17); *Mifnici* (RK, 128, 17); *Redovnici* i *Puštinjaci* (RK, 60, 18); *fvidoci* (KNIT, 398, 2; EIE, 1764, 248, 8); *svidoci* (EIE, 1808, 200, 25); *rodiaci* (PIO, I, 1, 13); *novaci* (NGD, 131, 16); *podloxnici* (PIO, I, 1, 13); *Proroci* (OTV, 632, 11; RK, 60, 10; KNIT, 301, 12; NGD, 8, 11; EIE, 1764, 248, 19; 1808, 201, 11); *izdajnici* i *nenastojnici* (PIO, I, 49, 33); *Prorocifu* (KNIT, 401, 5); *sokaci* (RK, 99, 22; EIE, 1808, 308, 4); *fokaci* (EIE, 1764, 378, 7); *puci* (TDD, 2, 15; EIE, 1764, 3, 23; 1808, 3, 18); *dionici* (NK, 122, 13; JRNK, 142, 15); *nauci* (OTV, 690, 12); *zaoftanci* (RK, 4, 20; 167, 23); *rodjaci* (OTV, 28, 14); *rodiaci* (PIO, I, 1, 13); *texaci* (PIO, I, 103, 6); *jexeci* (FM, 12, 1); *grifti* (OTV, 537, 14; NK, 10, 25; 32, 26); *Grifti* (NK, 11, 24); *Grifsi* (NK, 11, 20); *tafsci* (FM, 33, 23); *firomafti griffnici* (KNIT, 93, 9); *grifsnici* (NK, 122, 12; PIP, 255, 8); *vojnici* (EIE, 1764, 242, 22; 1808, 196, 16); *jezici* (JRNK, 152, 15); *Vichnici* (OTV, 296, 23).

Maretić³²⁹ upozorava da velari u slavonskih pisaca rijetko ostaju nepromijenjeni u nominativu množine, a u Pavića je zabilježen primjer: *kruhi* (OTV, 138, 10; 137, 11).

I u instrumentalu množine zabilježena je sibilizacija: *s-Vichnici* (OTV, 352, 23).

Provođenje sibilizacije u pridjevskim i zamjeničkim oblicima utjecaj je dalmatinskih pisaca,³³⁰ a Pavić bilježi: Blaxeni *Ubozi* u Duhu (NK, 14, 8); nie zaboravio vapaj *ubozih* (PIP, 13, 4); O Poglavaru *ubozih* (PD, 172, 10); od *ubozih* (KNIT, 382, 33); *fvi Kolic* (PIP, 114, 9); *fviukolici* (PIP, 2, 13).

Pavić uz *Pidrazi* (EIE, 1764, 434, 13; 1808, 354, 10) bilježi i *Pidragi* (EIE, 1764, 437, 3; 1808, 12), a uz *fvikolici* (PIO, I, 54, 34; PIO, II, 75, 11; NGD, 13, 18) bilježi i *fvi koliki* (OTV, 261, 26; PIO, I, 48, 27/28).

³²⁹ Maretić (1910: 159).

³³⁰ Despot (2006: 100).

7.18 Jednačenje suglasnika po zvučnosti

7.18.1 Nebilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti

Jednačenje po zvučnosti najčešće nije zabilježeno na granici korijenskoga morfema i prefiksa, čime Pavić čuva morfonološki sklop riječi kao što su to činili i slavonski franjevci i ostali stari slavonski pisci:

iz-: *izpoviditife* (NK, 8, 5); *izpovidi* (TDD, 3, 22); *izpovidivffise* (TDD, 8, 22); *neizpovidaffe* (TDD, 13, 21); *izpovidijoje* (KNIT, 169, 4/5); *izpraznu* (OTV, 150, 15); *izpraznoft* (OTV, 492, 18); *izpuniti* (NK, 10, 13); *izpunjujeli* (KNIT, 300, 14); *izkernjega* (NK, 22, 3; 22, 5); *izpocfetka*³³¹ (RK, 87, 18); *izpod*³³² (TDD, 2, 2); *izhodimo* (NK, 27, 12); *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29; EIE, 1764, 67, 22; 1808, 1; NGD, 115, 2); *izhode* (PD, 225, 15); *izhod* (FM, 52, 24); *izhodak* (OTV, 182, 16); *Jzhoda* (RK, 157, 17); *neizhodi* (RK, 52, 6); *neizkazani* (OTV, 353, 17); *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *izkorenjenje* (KNIT, 95, 35); *izhodka*³³³ (OTV, 346, 27/28); *izkaxefs* (PD, 92, 7); *iztomacsenu* (TDD, 3, 2); *iztomacfiti* (TDD, 2, 24; 7, 15/16); *iztomacfim* (TDD, 7, 16); *iztolmacfi* (RK, 87, 8); *iztraxivati* (KNIT, 93, 10); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *izterveni* (KNIT, 384, 1);

nad-: *nadpisja* (TDD, 4, 20); *nadpisje* (RK, 134, 5); *nadhodi* (EIE, 1764, 5, 18; 1808, 5, 5);

ob-: *obftajati* (NK, 38, 28; PIO, I, 48, 3); *obstajati* (OTV, 425, 4/5); *obsluxiti* (FM, 57, 23); *obsluxi* (KNIT, 283, 32); *obsluxuje* (KNIT, 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10); *obsluxili* (JRNK, 69, 12/13); *obsluxujuch* (NGD, 7, 17); *obsluxujuchi* (OTV, 27, 21); *obsluxitelj* (EIE, 1764, 3, 14; 1808, 3, 9); *obtuxivati* (RK, 133, 13); *obtuxen* (PD, 46, 18); *obtuxena* (PIO, I, 48, 11); *Obtuxujemfe* (PD, 92, 8); *obkolit* (RK, 28, 23; OTV, 691, 11);

od-: *odpusfta* (NK, 32, 22; TDD, 8, 11); *odpusftenje* (NK, 3, 14/15; 31, 9); *odpusstenje* (EIE, 1764, 248, 20); *odpushtenje* (EIE, 1808, 201, 11); *odpusftaju* (NK, 32, 26); *odpustifs* (RK, 62, 2); *odpadaju* (RK, 19, 8/9); *odpadofse* (OTV, 3, 22); *odpadljivu* (JRNK, 14, 5); *odprativffi* (NGD, 208, 14); *odpratime* (PD, 250, 6/7); *odputujem* (RK, 33, 12); *odputova* (PIO, I, 70, 11); *Odkudfe* (NK, 9, 1); *odkud* (NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11; OTV, 27, 1); *Odkadse* (RK, 96, 19); *odkupio* (NK, 20, 5; 20, 23; 24, 20/21; 28, 4; 41, 11; RK,

³³¹ Pavić bilježi i: *iz pocsetka* (TDD, 7, 28; 13, 23).

³³² Tadijanović: *Izpod* (SPM, 72).

³³³ Jednačenje se u ovome primjeru ne provodi na granici korijenskoga morfema i prefiksa te u vezi korijenskoga morfema sa sufiksom.

31, 14); *odkupi* (KNIT, 97, 29/30); *odkupljuje* (PD, 93, 12); *odkupljenja* (NK, 28, 2; 30, 5/6; RK, 29, 4; PD, 30, 17); *odkupljenje* (EIE, 1764, 2, 12/13; 1808, 2, 10); *Odkupitelj* (NK, 43, 16; JRNK, 161, 12; PIO, II, 113, 33); *Odkupitelja* (RK, 25, 8); *Odkupitelju* (PD, 163, 9); *odkaxite* (EIE, 1764, 4, 11/2; 1808, EIE, 1808, 4, 2); *odpali* (RK, 134, 19; 84, 9); *odsude* (PD, 62, 4); *odsugjene* (JRNK, 164, 5); *odsugjuje* (PD, 62, 2); *odfugjivati* (PIO, I, 51, 11); *odftupili* (RK, 135, 1);

pod-: *podpuno* (NK, 6, 10/11; 17, 9; 30, 5; TDD, 6, 8; 7, 18; JRNK, 68, 7; PIO, I, 18, 13/14; PD, 151, 10); *podpuna* (NK, 38, 12; 38, 19); *podpune* (JRNK, 69, 19); *podpunomu* (PD, 47, 1); *nepodpuno* (TDD, 7, 31; JRNK, 68, 8); *podpalila* (PD, 224, 3); *podpifaofe* (RK, 135, 3); *podpifali* (RK, 99, 7); *podkopati* (PIO, II, 77, 4); *podpomaxe* (PIO, I, 129, 28); *podpomagaffe* (OTV, 621, 29);

raz-: *razcipljenje* (PIO, I, 93, 11); *razcvilila* (NGD, 209, 20); *Razcviljenoi* (PIO, I, 50, 33); *raztergni* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17); *raztergoffese* (TDD, 7, 8); *Raztergnimo* (PIP, 2, 21); *razkoffie* (TDD, 9, 24); *s-razkrlitima* (PIO, I, 50, 15); *razpliche* (TDD, 9, 27); *razpersstavffi* (OTV, 181, 9/10); *razplodenje* (KNIT, 96, 28); *Razpecha* (PIO, I, 69, 20); *Razpeche* (PIO, I, 69, 22); *razpet* (RK, 38, 1/2; 30, 9); *razpufftenostjom* (PD, 107, 3/4); *raztvoriffese* (TDD, 13, 13); *raztiruju* (TDD, 13, 17); *raztirao* (PD, 148, 11); *raztvor* (FM, 30, 24); *raztegnut* (RK, 28, 14); *razxali* (OTV, 210, 32; PIP, 131, 23); *Razxalise* (OTV, 211, 29); *razxaloftise* (OTV, 46, 13);

uz-: *uzkrifivatife* (PD, 27, 19); *uzkrizkauju* (EIE, 1764, 4, 14/15); *uzkrisuju* (EIE, 1808, 4, 5); *neuztxe* (RK, 52, 14); *neuzcfuvas* (KNIT, 6, 14); *uzhodifs* (KNIT, 300, 8).

Jednačenje po zvučnosti nije zabilježeno ni u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom: *redka* (NK, 43, 12); *redku* (KNIT, 401, 33); *polazka* (FM, 33, 18); *odilazka* (PIO, I, 55, 6); *ljubko* (FM, 12, 16); *sladko* (FM, 48, 23); *Sladke* (FM, 52, 9); *merzka* (KNIT, 300, 22); *Bogoljubstvo* (NK, 13, 24; 15, 20; 44, 8; PD, 115, 15); *robstvu* (PIO, II, 74, 12); *poslidku* (FM, 23, 5); *Krivobxci* (OTV, 596, 21); *krivoboxka* (OTV, 349, 23); *neznaboxki* (RK, 112, 2); *krivoboxkima* (KNIT, 383, 35); *neznaboxko* (OTV, 213, 30); *Neznaboxkomu* (OTV, 353, 5/6); *neznaboxkæ* (PIO, II, 91, 3); *Neznaboxci* (OTV, 596, 21; NGD, 7, 13); *Francuzkomu* (RK, 128, 2); *ulizti* (PIO, II, 4, 13/14); *Sobstvih* (PD, 118, 21); *fobsstvih* (NK, 41, 9); *fobsstvah* (NK, 3, 27); *Sobstvo* (JRNK, 23, 6); *sobftvi* (PD, 3, 11); *prisobftvi* (JRNK, 54, 9); *prisobftvuje* (JRNK, 54, 12/13); *prifobftvuje* (JRNK, 54, 23); *prifobftvenje* (JRNK, 54, 14/15); *Prisobftvenjem* (RK, 4, 10); *prifobftvenja* (JRNK, 55, 4/5); *xeludca* (FM, 53, 15); *druxtvo* (PIO, I, 54, 7).

Kada uz izostanak jednačenja po zvučnosti izostane i ispadanje suglasnika, nastaju oblici: *razftao* (RK, 33, 14); *Razftavivvfi* (JRNK, 164, 5); *razftanku* (RK, 33, 14); *razslaffe* (NGD, 159, 13); *razfvitljenju* (OTV, 633, 18).

7.18.2 Bilježenje jednačenja suglasnika po zvučnosti

U sljedećim je primjerima na granici korijenskoga morfema i prefiksa zabilježeno jednačenje po zvučnosti:

is-: *ispovida* (NK, 1, 8); *ispovidi* (NK, 5, 26; 44, 23; TDD, 5, 30); *ispoviditi* (NK, 32, 24); *Ispovidi* (NK, 33, 1); *Ispoviditife* (NK, 23, 20); *ispovidam* (NK, 41, 13; 44, 9); *ispovidivvfi* (TDD, 6, 24/25); *Ispiva* (OTV, 181, 26); *isprofimo* (NK, 10, 9); *isprofinam* (NK, 18, 8); *isprostiti* (PD, 112, 19); *isprofiti* (TDD, 7, 7); *ispravljenog* (FM, 15, 21); *ispraviti* (RK, 83, 2); *Ispravitelj* (PD, 114, 15); *ispitaju* (NK, 15, 16); *ispitati* (TDD, 12, 2); *ispuniti* (NK, 17, 3); *ifpuniti* (PD, 107, 9); *ispunimo* (NK, 36, 18); *ifplatio* (PD, 89, 23); *Iskernjega* (NK, 7, 4); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PD, 87, 8; OTV, 30, 27); *iskernjima* (KNIT, 168, 10/11); *iftira* (TDD, 1, 1; PIO, II, 5, 20); *iftirat* (FM, 33, 3); *istolmacsiti* (PIO, I, 5, 4/5); *istirivafse* (PIO, II, 5, 14); *iskorenuti* (TDD, 6, 16); *iskitila* (NGD, 5, 10); *iftanchaje* (FM, 27, 18); *iftiskao* (PIO, I, 128, 20); *iskazao* (RK, 88, 8); *ifpuftio* (RK, 39, 3); *ifpraznofti* (RK, 39, 4); *ifprazno* (JRNK, 40, 13; 168, 8); *isprazno* (PD, 223, 9); *ifprazna* (JRNK, 40, 15); *ispraznog* (PIO, II, 3, 15; OTV, 31, 28);

op-: *opchenje* (NK, 3, 14); *opchenoi* (NK, 31, 2); *opchena* (NK, 23, 23); *opchenim* (TDD, 7, 30; 10, 12; 11, 12); *opchenu* (TDD, 10, 2);

ras-: *neraftergnuse* (TDD, 6, 30); *rastiruju* (TDD, 12, 13); *raftaviti* (OTV, 213, 3); *raftavljaju* (NK, 10, 23); *raftajanje* (OTV, 28, 19); *raftvitljenju* (NK, 15, 24/25); *raftvara* (FM, 41, 12);

z-: *zdruxi* (FM, 25, 18); *zglavljuje* (FM, 26, 4); *zdvora* (NK, 122, 25);

– kada iza prijedloga *s* slijedi glas koji je zvučan, prijedlog se *s* ravna prema tome glasu i prelazi u *z*: *z-duhom* (OTV, 182, 22); *zdruge* (OTV, 349, 28); *z-dicom* (OTV, 210, 12);

*zdvima*³³⁴ (OTV, 211, 21); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *z-dillom* (PIO, II, 16); *z-blixnjima* (OTV, 186, 3/4); *zbrachom* (OTV, 78, 16); *z-glave*³³⁵ (FM, 35, 10; 39, 12);

us-: *uskersnuo* (NK, 29, 9); *usktiefs* (FM, 7, 12); *ufterpljiv* (RK, 23, 12); *usterpljiv* (RK, 83, 8/9); *ufterpljivomu* (OTV, 7, 24/25).

Osnove *hval-* i *hvat-* bilježe progresivno jednačenje po zvučnosti (*hv > *hf > f*)³³⁶ u različitim vrstama riječi, a ovakvo je jednačenje zabilježeno i u posavskom³³⁷ govoru:

– imenice: *fale* i blagodarnosti (RK, 41, 19); Ifukerftu *falu* dajmo (PD, 28, 9); tebi *falu* uzdati (EIE, 1764, 500, 13; 1808, 434, 5); Bogu *fala* (KNIT, 401, 32); Bogu budi *fala* (PIO, II, 91, 8); U bivstvu vam *fala* (PD, 3, 4); Pifmu od *zafalnosti* (OTV, 181, 27); rad *nezafalnosti* (OTV, 187, 23); i neumerlom *zafalnostjom* (RK, 41, 6/7); i na *zafalnost* (PD, 112, 13/14); *nezafalnost griha* (JRNK, 69, 4);

– glagoli: i *pofaliti* prid pukom (OTV, 536, 5); *fali* Boga (NK, 98, 19); *falio* drugu viru (PD, 86, 13); Daga *falim* (JRNK, 161, 22); fa fvetima tvoima *falim* (PD, 106, 5); Boga *falimo* (NK, 10, 8) *Falite* fvi Narodi Gospodina (EIE, 1764, 3, 22; 1808, 3, 16); *Faliti* tugj grih (NK, 12, 8); nie za *falitife* (PD, 86, 3); *faliche* tebe (PIP, 170, 10); Nevaljaje *faliti* na ispovidi (PD, 85, 19); *Falichu* ù fvako (JRNK, 159, 19); *zafaljivati* Bogu (KNIT, 7, 27); za dare od Boga primite *zafaliti* (PD, 91, 23); *zafaljuje* njemu (KNIT, 300, 23); da Bogu *zafali* (RK, 80, 1); i *zafali* Bogu (NGD, 99, 3; OTV, 31, 16); *Zafaljujemti* (EIE, 1764, 502, 14/15; 1808, 435, 16); *zafalitmu* valja (RK, 80, 4/5); i oštala *pofaljena* (PIO, I, 90, 24); *obuffatii* s-rukama (OTV, 537, 1); daju *prifati* (OTV, 261, 22); dagase Bog *prifacha* (OTV, 126, 10); vinca *prifatife* (FM, 58, 4); Jefili tugje blago *prifatio?* (PD, 89, 18); za kojega grancsice koise *prifati* (TDD, 14, 3); njegov lipo *prifati* (NGD, 158, 19); višteme *prifatili* (JRNK, 145, 16); pakfe jofs *potfacha* griffiti (KNIT, 401, 1); zatofe i *nepotfati* okrivitiu (PIO, I, 91, 2); *uffatiffi* i Lota (OTV, 30, 16); *Uffativffi* (OTV, 352, 11); Tugje grihe *falechi* (JRNK, 142, 20);

³³⁴ Pavić bilježi i oblik *s-dvima* (OTV, 126, 1).

³³⁵ U poglavlju: KNYGA TRECHYA od Riecih Koješe pridstavlyaju prid Immenih (SPM, 91), Tadijanović propisuje prijedlog *S-*, *illi z-* (SPM, 92), pa prema tome bilježi: *z - Boggom* (SPM, 137).

³³⁶ Vrančić: *Hvaliti, Hvala* (DIC, 54); *Vhvatiti* (DIC, 81); Kašić: *Hvâlâ, Hvaliti* (HTR, 279); *Uhvatiti* (HTR, 332); Habelić: *Hvala, Hvale* (RS); Della Bella: *uzhvalim* (DIZ, 23); *hvaagljen* (DIZ, 35); Belostenec, *Pohvalenye* (GAZ I, 730); *Hvâla* (GAZ II, 131); *Zahvâlnožt* (GAZ II, 599); Tadijanović: *Zafalnost, Nezafalnost* (SPM, 57) *zafalnost* (SPM, 171).

³³⁷ Ivšić (1913: 200).

– pridjevi: U derxavi onoj *pofaljenom* (NGD, 158, 22); *nezafalnog* Kralja (OTV, 98, 10); Bodin *nezafalan* biše (NGD, 176, 19); *zafalan* biti (OTV, 98, 12);

Jednačenje po zvučnosti zabilježeno je i u sljedećim primjerima: *slatkochu* (FM, 12, 12); *slatkofti* (JRNK, 160, 20); *slatkoga* (FM, 12, 19); *slatko* (FM, 26, 22; JRNK, 159, 8); *slatkog* (FM, 29, 15); *slatki* (FM, 29, 16); *slatka* (FM, 30, 21; PD, 32, 1); *fercxbæ*³³⁸ (TDD, 3, 21); *frijsko* (FM, 12, 16); *frisska* (FM, 11, 13); *frijsku* (OTV, 692, 11); *ulifti* (EIE, 1764, 401, 17; 402, 2) *ulisti* (EIE, 1808, 327, 20, 26).

Poneke su riječi zabilježene u oba oblika, s provedenim jednačenjem po zvučnosti i bez njega:

- *Iskernjega* (NK, 7, 4); *iskernjega* (NK, 7, 24/25); *iskernjima* (KNIT, 168, 10/11); *izkernjega* (NK, 22, 3); *Izkernjim* (KNIT, 168, 17); *s-izkernjim* (KNIT, 168, 18);
- *iskoreniti* (KNIT, 95, 30; TDD, 6, 16); *iskoriniti* (OTV, 349, 28; 495, 28); *izkoreniti* (KNIT, 95, 32);
- *istekla* (OTV, 351, 3/4); *iztekla* (KNIT, 144, 13);
- *krivobosftvo* (OTV, 182, 29); *krivoboxtvo* (OTV, 349, 28);
- *usktiefs* (FM, 7, 12); *neuzktiefs* (KNIT, 6, 13);
- *rasterkani* (NGD, 180, 15); *razterkane* (KNIT, 401, 13);
- *slatka* (FM, 30, 21); *sladka* (FM, 30, 24).

Uz jednačenje po zvučnosti provedeno je i stapanje suglasnika u sljedećim primjerima: *raferdi* (TDD, 3, 32); *neraserdi* (PIP, 3, 12); *rafergjen* (PIO, I, 49, 13); *raferdio* (PD, 88, 3);

Jednačenje po zvučnosti, mjestu tvorbe i stapanje suglasnika zabilježeno je u primjerima: *raffirila* (OTV, 404, 20); *Rasfiri* (NK, 122, 7).

U riječi *fsesdefet* (EIE, 1764, 249, 2; NGD, 129, 18); *fsesdeset* (OTV, 271, 28; 285, 29); *shesdeset* (EIE, 1808, 17/18) zabilježeno je jedno jednačenje po zvučnosti i stapanje suglasnika, ali je drugo jednačenje po zvučnosti izostalo: *šest + deset = šesd + deset = šes + deset*.

³³⁸ Tadijanović: *Sercsba* (SPM, 34).

U vezi korijenskoga morfema sa sufiksom zabilježeno je jednačenje po zvučnosti u primjeru: *ubosftvu* (PIO, I, 55, 21).

Pavić bilježi jednačenje po zvučnosti u interverbalnom položaju kada bezvučni suglasnik *k* prelazi u zvučni suglasnik *g* ravnajući se prema zvučnome suglasniku *b*: kadafe ona *g-bolesniku* nofi (JRNK, 61, 23).

7.19 Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

7.19.1 Izostajanje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe

Jednačenje po mjestu tvorbe izostaje kada se dva suglasnika različita po mjestu tvorbe nađu u složenici na granici dvaju leksičkih, korijenskih morfema: *jedanput* (TDD, 8, 21; 12, 18; NK, 8, 5; 23, 21; OTV, 493, 1; RK, 107, 24; 77, 8; NGD, 43, 16; PIO, I, 51, 30; JRNK, 46, 5/6); *jedanputfe* (NK, 44, 23).

Nekoliko je primjera riječi u kojima se zbog izostanka jednačenja po zvučnosti nije dogodila ni promjena jednačenja po mjestu tvorbe: *uzcsine* (NK, 12, 28; 13, 2); *Izcfiftite* (EIE, 1764, 246, 7); *Izcsistite* (EIE, 1808, 199, 8); *izcseznu* (EIE, 1764, 251, 10); *izcseznu* (OTV, 504, 4; 632, 24/25; EIE, 1808, 203, 12); *izcfeznula* (KNIT, 60, 27); *izcfuditi* (PIO, I, 48, 24); *vitezstva* (PIO, I, 49, 31); *viteztvu* (NGD, 11, 8); *vitezki* (KNIT, 166, 3). Riječ *izcfupati* (PIO, I, 90, 4) zabilježena je s izostankom oba jednačenja, ali i s provedenim jednačenjem po zvučnosti: *iscfupati* (PIO, I, 90, 12/13); *iscsupati* (PIO, I, 90, 8); *iscsupamo* (PIO, I, 91, 14); *iscsupaju* (PIO, I, 91, 16).

Jednačenje po mjestu tvorbe izostaje i u sljedećim primjerima: *ulazenje* (TDD, 7, 26/27); *snilazenju* (PD, 149, 6); *ispraznjuje* (EIE, 1764, 312, 4/5; 1808, 253, 15); *ispraznjenje* (EIE, 1764, 315, 6; 1808, 255, 25); *ziviti* (FM, 13, 19); *Bojazljivi* (FM, 51, 5); *priljubezljivo* (KNIT, 97, 12); *ljubeznivo* (OTV, 505, 11); *ljubeznive*³³⁹ (PIO, I, 51, 15); *misljenjem* (JRNK, 135, 10/11); *mislenjem* (PD, 85, 5).

³³⁹ Pavić bilježi i primjer: *ljubesnivog* (PIO, I, 50, 24).

7.19.2 Bilježenje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe

Prijedlog *s* prelazi u *š* i u interverbalnom položaju:³⁴⁰ *vladafše sfnjime* (OTV, 27, 14); Bog *sfnjime* upravlja (OTV, 180, 21); da *sfnjiovima* divojkama (OTV, 213, 20); *dache sfnjime* blagovati (OTV, 536, 30); *Sluxaffese sfnjime* (OTV, 495, 25); *pocse sfnjime* (OTV, 503, 21); *ottide sfnjima* (TV, 530, 13); *sfnimesam* deset drugi pineza dobio (PIO, I, 54, 31); za neomrazitise *sfnjome* (OTV, 7, 21/22); zajedno *sfnjom* dillujemo (NK, 36, 26); *jerbofamte sfnjima* uvridio (NK, 43, 11/12); koje *sfnjima* ucfini (OTV, 21, 0).

Jednačenje po mjestu tvorbe provedeno je u sljedećim primjerima: *lafsnje*³⁴¹ (OTV, 6, 10; 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8); *laffnje* (OTV, 264, 25); *lafsnjemu* (OTV, 621, 1); *najlafsnje* (JRNK, 69, 6); *najlaffnje* (PIO, I, 70, 14); *lafsnja* (NK, 33, 12); *himbenu* (JRNK, 14, 5/6); *himbena* (PIP, 53, 12); *profsnju* (PIO, I, 129, 28); *bolesljive* (FM, 43, 11).

7.20 Gubljenje i zadržavanje dentalnih suglasnika *d* i *t*

Suglasnička skupina *stn* ponekad čuva dentalno *t*:³⁴² *kripostno* (OTV, 499, 28; NK, 4, 17); *kripostna* (TDD, 11, 13); *kripostna* (OTV, 492, 8); *kripostan* (NGD, 86, 5); *kripostnog* (PIO, I, 68, 24); *kripostnoga* (NGD, 133, 17); *Kripostni* (TDD, 2, 30); *kripostni* (OTV, 690, 13); *xalostnog* (OTV, 350, 5); *xalostni*³⁴³ (EIE, 1764, 57, 2/3); *xalostni* (EIE, 1808, 47, 29; 201, 27); *Xalostni* (PD, 131, 20); *xalostne* (JRNK, 147, 4); *kripostnom* (KNIT, 93, 9); *kripostnia* (TDD, 11, 14; OTV, 492, 26/27); *kripostivnomu* (KNIT, 97, 5/6); *koriftna* (NK, 12, 25; PIO, II, 77, 23); *koriftno* (KNIT, 96, 1; 169, 6; TDD, 10, 23; 12, 25; PIO, I, 7, 24; NGD, 118, 11); *koriftnieg* (PIO, I, 70, 1); *nekoriftna* (KNIT, 223, 16); *postne* (PD, 90, 16); *bolestne* (NK, 13, 8); *radoftni* (OTV, 261, 15); *radoftno* (PD, 198, 10); *Kostni*³⁴⁴ (FM, 11, 27); *Bilokoftni* (PD, 131, 13); *Oblaftnikah* (RK, 63, 6); *napaftnicsku* (OTV, 503, 19); *napaftniku* (OTV, 385, 20).

Ista je suglasnička skupina (*stn*) u Pavića ponekad bez dentalnoga *t*: *bolesniku* (NK, 6, 3); *bolesnog* (FM, 7, 17); *bolesnici* (FM, 10, 25); *bolesnu* (FM, 40, 22); *bolesnik* (RK, 9, 17).

³⁴⁰ Della Bella također bilježi ovu promjenu u interverbalnom položaju: *Sc' gnime*, *Sc' gnome* (DIZ, 38).

³⁴¹ Pavić bilježi i oblik: *lakfse* (NK, 79, 27).

³⁴² Tadijanović: *Uftno* *nebbo* (SPM, 25).

³⁴³ Pavić bilježi i: *xalosni* *hod* (OTV, 271, 32).

³⁴⁴ U rečenici: *Kostni* *mozak* *vola* (FM, 11, 27).

Dental *d* čuva se i u primjerima: *odsuda* (OTV, 151, 13; 404, 27); *Odfuda* (OTV, 127, 29); *odfugjenici* (RK, 85, 16); *odfugjenje* (RK, 80, 7; 107, 24); *odfugjenih* (RK, 77, 2; 80, 16); *odfudu* (OTV, 353, 25; RK, 77, 2; PIO, I, 50, 4); *odfudili* (RK, 80, 6); *odfugjen* (NGD, 181, 22); *odfugjivan* (PIO, I, 50, 7); *odfugjeni*³⁴⁵ (RK, 77, 9); *gozdbina*³⁴⁶ (PIO, I, 19, 5); *gozdbinu* (OTV, 597, 2); *jizdbina*³⁴⁷ (FM, 10, 23; 16, 15; OTV, 271, 2).

U nekim se primjerima unutar suglasničke skupine koja sadrži i afrikatu ispred nje gube suglasnici *d* i *t*, a u nekima se ne gube:

-*d*-: – *ferca*³⁴⁸ (OTV, 350, 25; RK, 88, 18; NGD, 86, 21; PD, 107, 20; PIP, 65, 28); *fercem* (PD, 86, 3); *ferce* (EIE, 1764, 251, 12; PIO, I, 5, 13); *serce* (EIE, 1808, 203, 14); *Serca* (NK, 15, 22; 15, 24);

– *fucu* (TDD, 8, 33; RK, 167, 6); *Sucse* (JRNK, 163, 12); *Sudca* (PIO, I, 48, 20; 127, 13); *fudca* (PIO, I, 48, 33; 49, 16); *fudcem* (PD, 90, 4); *fudcu* (PIO, I, 48, 4); *Sudcu* (PIO, I, 49, 35); *fudci* (PIO, I, 48, 12); *Sudci* (OTV, 180, 15);

-*t*-: – *Sveci* (KNIT, 96, 26); *fveca* (OTV, 503, 27; NGD, 45, 13);

– *Oci* (TDD, 9, 11); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10; OTV, 479, 28); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); *Oca* (EIE, 1764, 62, 21/22; 78, 3); *Otca* (EIE, 1808, 52, 23; 65, 4);

7.21 Metateza

Metateza *vs* > *sv* nije provedena u nominativu jednine zamjenice *vas* (< *vъsъ*): da kad *vas* Puk murmuraffe (TDD, 5, 16); i *vas* koliki fvit (OTV, 498, 26); O ovimabo dvima Zapovidma viŕi *vas* Zakon (NK, 7, 26); Dokŕe *vas* ondi neocsifti (NK, 33, 9); dase pod jednom i drugom verftom *vas*, i cio Ifukerft (RK, 4, 12); Otacije *vas* sud pridao Sinu (RK, 167, 19); *Vas* fvit s-ognjem kad izgori (JRNK, 164, 11); i *vas* fvit razruffivatife (PIO, I, 19, 33); kadaŕe ŕterka *vas* Puk (PIO, I, 48, 14); *vas* koliki fvit (OTV, 535, 14); *Vas* koliki prid njeg narod dogje (NGD, 152, 3); za csoviesji narod *vas* (PD, 28, 12); *Vas* fvit izgovara (PD, 128, 14); i poharafse *vas*

³⁴⁵ Zabilježeni su i oblici: *osugjeni* (RK, 80, 8); *osugjenje* (PD, 33, 11).

³⁴⁶ Tadijanović: *Gofbina* (SPM, 31).

³⁴⁷ Pavić bilježi i oblik bez dentalnog *d*: *jizbina* (FM, 40, 23; 41, 12). Tadijanović bilježi: *Jezbina* (SPM, 31).

³⁴⁸ Vrančić: *Szarce* (DIC, 23); Kašić: *Sarce* (HTR, 318); Habdelić: *Szerce* (RS).

vilaet (OTV, 30, 5); Evo *vafitje* vilaet na sluxbu (OTV, 28, 14); *vas* dobitak (OTV, 31, 17); i *vas* narod (OTV, 98, 11); *vas* narod (NGD, 121, 15); *vas* ftrah (PIO, I, 55, 25).

U riječima tvorenima od obilka *vas* (< *vbs̄b*) – *vazda*(n) (prasl. **vbs̄b* + **dbn̄b*) – nije provedena metateza *vs* > *sv*: *vazdan* (KNIT, 93, 27; 97, 2; PD, 87, 25); *vazda* (NK, 45, 2; OTV, 493, 3; 693, 4; RK, 30, 11; 167, 14; KNIT, 218, 25; JRNK, 113, 3; FM, 10, 5; PIO, I, 54, 16; II, 110, 32; NGD, 4, 14; PD, 62, 18; EIE, 1764, 5, 12/13; 1808, 4, 24; PIP, 135, 14).

U riječi *vazdan* dogodilo se još i jednačenje po zvučnosti: *vas* + *dan* = *vazdan*, međutim pojavljuje se i u obliku u kojemu jednačenje po zvučnosti izostaje: *vasdan* (PD, 91, 22; EIE, 1764, 61, 5; 1808, 51, 9).

Oblici u kojima je metateza zabilježena: *svakolika* (NK, 30, 21; RK, 168, 13; NGD, 206, 3; PD, 197, 7); *fvakolika* (RK, 41, 4; PIO, I, 50, 1; II, 5, 27); *fvekoliko* (FM, 32, 4); *fvekolike* (RK, 128, 11; PIO, II, 91, 30; PD, 112, 12/13); *fvukoliku* (PIO, I, 18, 28; 51, 32).

7.22 Promjena *l* u *o*

Ova je promjena dosljedno provedena na kraju riječi u glagolskoga pridjeva radnog: *imao* (TDD, 8, 2); *obechao* (NK, 37, 20); *ocsitovao* (NK, 31, 3); *kazao* (NK, 35, 25); *smakao* (OTV, 295, 27); *mogao* (TDD, 6, 4; PD, 47, 3); *doffao* (TDD, 12, 22); *iziffao* (TDD, 12, 1; NGD, 9, 15); *izifsao* (PD, 2, 1); *uzifsao* (NK, 29, 10); *poslao* (NK, 30, 2); *donefao* (NK, 27, 26/27); *snifsao* (NK, 29, 8); *sifsao* (PD, 2, 2); *donio*³⁴⁹ (NK, 27, 23); *terpio* (NK, 28, 23); *molio* (RK, 34, 5); *rekao* (RK, 31, 9; PIP, 167, 1); *oprao* (RK, 32, 13); *ponukovao* (JRNK, 112, 11); *primio* (JRNK, 114, 14); *zaraftao* (PIO, I, 90, 9); *podnio* (PIO, II, 5, 31); *digao* (NGD, 101, 8); *sftovao* (NGD, 86, 19); *priloxio* (PD, 47, 10); *ponukovao* (PD, 63, 5); *napunio* (EIE, 1764, 4, 2; 1808, 3, 21); *umnoxio* (EIE, 1764, 499, 15; 1808, 433, 13/14); *zaboravio* (PIP, 13, 4). Analizirajući jezik fra Mihajla Radnića, Sanja Vulić zaključuje kako „Realizacije glagolskoga pridjeva radnoga s provedenom vokalizacijom, ali bez sažimanja samoglasnika *ao* > *o*, karakteriziraju većinu djela franjevačkih autora Bosne Srebre, pa ih ima i Radnić, npr. *našao*, *pripoviedao*.”³⁵⁰

³⁴⁹ Pojavljuje se i u obliku *donefao*: à smert fa fvima oftalima nevoljama na fvit *donefao* jeft (NK, 27, 26/27).

³⁵⁰ Vulić (2014: 263).

U glagola *umrti* glagolska osnova završava samoglasnim *r*, te se promjena *l* u *o* događa i u obliku glagolskoga pridjeva radnog: *umro* (NK, 28, 24; 25, 10; JRNK, 25, 15).

Promjena *l* u *o* događa se i u sljedećih imenica: *dio* (OTV, 124, 11; PIO, I, 5, 4; JRNK, 153, 1); *diavao* (TDD, 12, 5; OTV, 504, 9); *djavao*³⁵¹ (PD, 47, 2; PIO, I, 6, 8); *Pavao*³⁵² (NK, 38, 4; TDD, 9, 8; OTV, 139, 22; JRNK, 40, 4); *Angjeo*³⁵³ (NGD, 16, 16; OTV, 691, 13; JRNK, 155, 3); *Archango*³⁵⁴ (PIO, II, 4, 5); *pakao* (NK, 3, 8; PIO, I, 127, 9; PIP, 53, 11; JRNK, 149, 21); *kabao* (OTV, 289, 4); *pepeo*³⁵⁵ (OTV, 597, 15; EIE, 1764, 61, 7; 1808, 51, 11); *Pripovidaoci* (TDD, 2, 30); *slifsaoci* (TDD, 2, 18); *sliffaoci* (TDD, 14, 17); *nofioci*, i *pratioci* (PIO, I, 50, 37); *pratioc* (RK, 110, 14); *darivaoc* (RK, 21, 22/23); *Sfavao* (KNIT, 398, 3); *xeteoci* (OTV, 213, 18); *xeteocem* (OTV, 213, 23); *poznavaozem* (PIO, I, 5, 19).

Pavić uz oblik *vertao* (OTV, 4, 2; PIO, I, 18, 25; EIE, 1764, 64, 3; 1808, 53, 21) bilježi i oblik *vert* (RK, 33, 22), a rječnička građa potvrđuje: Vrančić, *Vartal* (DIC, 45); Kašić, *Vartal* (HTR, 335); Belostenec, *Vèrt* (GAZ II, 560); Tadijanović, *Vertao* (SPM, 14). Vončina (1988: 122) objašnjava Bandulavićevu vokalizaciju imenice *vrtao* (*Pistole i evangelya*, 1613.) štokavizacijom inačice *vrtal* iz čakavskoga predloška kojim se služio.

I pridjevi su zabilježeni s promjenom *l* u *o*: *bio* krufšac (FM, 11, 11); Kruffac *bio* (FM, 11, 24); *Svitaio* zrak (FM, 13, 18); *cio* vilaet (OTV, 211, 6); *cio* Ifukerft (RK, 4, 12); i fvakom *mio* (PD, 198, 16); kruh imade biti *kifeo* (RK, 156, 19); Danje ovi *privefeio* (PD, 14, 15); *Vefeo* csovik (PIP, 236, 22); *vefeo* kuchi ode (NGD, 74, 13); oblak *debeo* (OTV, 123, 5); *Debeo* izhod (FM, 52, 24); protivstfinu *Diavaosku* (TDD, 13, 17); sluxbu *Diavaosku* (OTV, 137, 8/9); fillu *djavaosku* (PIO, II, 5, 20); fille *djavaoske* (RK, 25, 6); *diavaoske* zanate (RK, 99, 10); po zapovdi *djavaoskoj* (RK, 97, 23/24); *diavaoskog* nafferchanja (PIO, II, 113, 20); Majstorii *diavaoskoi* (PIO, I, 17, 10); Kraljico *Angjeofka* (PD, 131, 22; 146, 9).

³⁵¹ Blaž Tadijanović bilježi oblik s provedenom promjenom *l* u *o*: *Djavao*, ali i oblik bez provedene promjene: *Djaval* (SPM, 3). Isto je i s imenicom *Pakal*, *Pakao* (SPM, 3), dok riječ *Pepel* (SPM, 12; 43) bilježi bez promjene *l* u *o*. Ostali uzori bilježe: Vrančić, *pakaal* (DIC, 125); Kašić, *Pakal* (HTR, 303); Della Bella, *Pakó* (DIZ, 37); Belostenec, (D.) *diaval* (GAZ I, 434); *Pekel* (GAZ I, 683).

³⁵² Pavić bilježi vokalizaciju uz sažimanje samoglasnika *ao* > *o* u primjeru: S. *Pavo* (OTV, 124, 24; NK, 79, 24). Tadijanović ne bilježi promjenu *l* u *o*: *Paval* (SPM, Ubavistenyne, 15).

³⁵³ Habdelić: *Angyel* (RS); Belostenec: *Angel* [D. *Angyeo*] (GAZ I, 92); Tadijanović: *Angjel*, *Arkangjel* (SPM, 2).

³⁵⁴ Pavić bilježi ovu riječ i bez promjene *l* u *o*: *Archangjel* (PD, 85, 1/2).

³⁵⁵ Della Bella: *poſſipaſc pàpeo* (DIZ, 42).

Prelaskom *l* u *o* u sljedećim se primjerima dva *o* nađu jedan pored drugoga te se spajaju u jedno: *ù po zime* (TDD, 3, 8); *vo travu pafti*³⁵⁶ (OTV, 404, 31); *Gofam bio*, i *viſteme zaodili* (JRNK, 145, 18); *so*, *luk bili* (FM, 16, 14);

Maretić³⁵⁷ upozorava da su slavonski pisci gotovo uvijek pišu *bio*, *cio*, *dio*, a u Pavića je zabilježeno: *pogibio* (OTV, 27, 18); *bio* (PIP, 287, 20);

Izostanak je ove promjene zabilježen u sljedećim primjerima: *xetelaca* (OTV, 213, 11); *Evangjelski* (JRNK, 112, 5; 113, 14; PIO, I, 128, 11/12); *Evangjelska* (JRNK, 112, 16); *Evangjelsko* (JRNK, 113, 6); *Evangjelske* (PIO, I, 54, 25). I Tadijanović bilježi riječi u kojima izostaje promjena *l* u *o*: *Pridikalnicza* (SPM, 30); *Ipovidalnicza* (SPM, 30).

---

³⁵⁶ U istome je djelu zabilježen i primjer: *Stresavſiſe voo* (OTV, 261, 18), kao i riječ *goo*: *koti ocſitova daſi goo* (OTV, 9, 11).

³⁵⁷ Maretić (1910: 150).

8. MORFOLOGIJA

8.1 Imenice

Sklonidbene je modele pri oblikovanju imeničkih oblika Emerik Pavić mogao tražiti u starim hrvatskim gramatikama, Kašićevoj *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.) i Della Bellinoj *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venecija, 1728.). Uz nasljedovanje starih hrvatskih gramatičara, franjevačka je pisana tradicija budimskoga kulturnog kruga također nudila svoje uzore.

Većina je starih gramatika u jednini imala sedam, a u množini osam padeža. Po uzoru na latinske gramatičare koji uz N, G, D, A, V, I bilježe i ablativ (od + genitiv) „Oni u jednini ne navode lokativ jer je gramatički morfem u imenica isti kao i za dativ jednine (muški i srednji rod *-u*, a ženski rod *-i*), no u množini ga bilježe kao osmi padež jer gramatički morfem nije bio jednak dativnomu“.³⁵⁸ U ovome je radu sedmi padež ekvivalent instrumentalu, lokativ jednine rekonstruiran je prema dativu, a osmi je padež lokativ množine.

8.1.1 Imenice a-vrste

8.1.1.1 Imenice muškoga roda

Tablica 2. Gramatički morfemi za imenice muškoga roda u Kašića i Della Belle:³⁵⁹

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-Ø</i>	<i>-i</i>	<i>-Ø</i>	<i>-i</i>
G	<i>-a</i>	<i>-ov / -a / -i</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
D	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-u</i>	<i>-om / -em / -im</i>
A	<i>-a</i>	<i>-i / -e</i>	<i>-a / -Ø</i>	<i>-e</i>
V	<i>-e</i>	<i>-i</i>	<i>-e</i>	<i>-i</i>
L	<i>-u</i>	<i>-ih / -i</i>	<i>-u</i>	<i>-ih / -jeh</i>
I	<i>-om</i>	<i>-imi / -ima / -i</i>	<i>-om / -em</i>	<i>-ima / -imi</i>

Nominativ jednine

Gramatički morfem za nominativ jednine u Pavića je *-Ø*: *Bog* (NK, 25, 21); *panj* (TDD, 1, 11); *Red* (NK, 6, 6; 34, 7); *Med* (FM, 38, 3); *Luk, bob, papar* (FM, 42, 19); *fin* (TDD, 3, 21);

³⁵⁸ Despot (2006: 113).

³⁵⁹ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvotiska*, Osijek, 2006., 113.

Kerštianin (NK, 17, 21); *kerštjanin* (JRNK, 15, 6); *plod* (NK, 9, 27); *texak*³⁶⁰ (TDD, 1, 14); *csovik* (TDD, 2, 11); *Csovik* (NK, 12, 27); *Redovnik* (TDD, 12, 27); *grifsnik* (NK, 5, 25); *pomochnik* (NK, 42, 4); *pokornik* (TDD, 6, 31); *gošt* (TDD, 12, 21); *spafitelj* (TDD, 9, 6); *špafitelj* (NK, 34, 16); *Ucsitelj* (NK, 19, 19); *Temelj* (NK, 39, 10); *Zakon* (NK, 7, 26); *Vitar* (OTV, 498, 26); *Mještar* (NK, 19, 19); *placs* (FM, 42, 20); *zločfinac* (TDD, 6, 23); *udarac* (FM, 42, 21); *Jerusolim* (KNIT, 144, 10); *Ssafran* (FM, 40, 20); *Duh* (PIP, 289, 21); *bolesnik* (JRNK, 82, 8).

U imenica stranoga podrijetla gramatički je morfem *-o*, prema latinskom *-us* i grčkom *-os*: *Purgatorio* (RK, 4, 14) (lat. *purgativus*); *Farizeo* (OTV, 537, 4) (grč. *Pharisaïos*); *S. Pavao* (TDD, 9, 8) (lat. *Paulus*); *Filifteo* (OTV, 239, 11).

U imenice *Sacramenat*³⁶¹ (NK, 4, 16; 5, 23; 6, 7; RK, 4, 13; 33, 2; JRNK, 50, 14; 81, 14/15; KNIT, 222, 8), nakon odbacivanja latinskog završetka *-um* (lat. *sacramentum*), završna suglasnička skupina *nt* neuobičajena za hrvatski jezik dobije sekundarno *a*. Ovakva je pojava česta u južnih uzora (Mikalja i Della Bella), dok ju sjeverni nisu bilježili: Habelić, *Sacrament*, *Testament* (RS); Della Bella, *Sacraménat* (DIZ, 636), Belostenec, *fakrament* (GAZ I, 1071); *Testament* (GAZ I, 1206). Maretić³⁶² također upozorava kako su imenice stranoga podrijetla, s osnovom na dva suglasnika, u nominativu jednine između ta dva suglasnika dobile samoglasnik *a*. U Pavića su to imenice *talenat* (OTV, 600, 12; PIO, I, 54); *regemenat* (OTV, 520, 10).

Genitiv jednine

U genitivu jednine gramatički je morfem *-a*: od *Boga* (TDD, 2, 27); od *Oca* od *vika* (NK, 26, 2/3); Od *kamena* (FM, 18, 12); Od (...) *Sira* (FM, 10, 27); Od *kopra* (FM, 29, 2); iz *grada* (OTV, 353, 21); povrati *s-pira* (EIE, 1764, 462, 11; 1808, 376, 20); iz *temelja* (NK, 43, 1); iz *dvora* (OTV, 271, 8); osmog *fata* (RK, 33, 13); kod *groba* (TDD, 6, 32); kod *Otara* (NK, 15, 5); brez *nacsina* (NK, 17, 5); priko *potoka* (OTV, 271, 30); fvetoga *Krixa* (NK, 25, 7); *Raja* Nebeskoga (NGD, 8, 18); i *perfsina* (FM, 16, 14); Sverhu *Jeruzolima* (KNIT, 401, 8); pun takvoga *fmrada* (TDD, 4, 30); neimade *Ifusa* (PIO, I, 71, 30); tilesnog *uda* (OTV, 211, 10).

³⁶⁰ U rečenici: znojechise *texak* zemaljski (TDD, 1, 14).

³⁶¹ Pavić ovakav oblik bilježi i u akuzativu jednine: *Sacramenat* (...) primamo (KNIT, 222, 8); za ovi *Sacramenat* (JRNK, 57, 13/14).

³⁶² Maretić (1910: 158).

Dativ jednine

Gramatički morfem za dativ jednine najčešće je *-u*: *k-grobu* (TDD, 7, 5); *k-Isusu* (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10); *k-Ifufu* (KNIT, 299, 2); *k-Jsufu* (EIE, 1764, 244, 1); *k-Ssimunu* (OTV, 536, 29); *k-Bogu* (OTV, 180, 13; JRNK, 143, 22; KNIT, 222, 15); *k-puku* (OTV, 125, 12; EIE, 1764, 252, 21; 1808, 204, 21); *k-Otaru* (PD, 105, 7); *k-paklu* (OTV, 534, 1; PIO, I, 50, 9); *k-Gospodinu* (EIE, 1764, 229, 16; 1808, 186, 7); *k-fvetomn Krixu* (PIO, I, 50, 14); *k-Adamu* (OTV, 5, 12); *k-fvitu* (NK, 123, 15); *k-Misniku* (NK, 143, 23); *k-Philippu* (EIE, 1764, 192, 22); *k-Philipu* (EIE, 1808, 158, 2); *prama Bogu* (NK, 39, 24); *prama narodu* (PIO, I, 2, 9); *davaffe (...) Petru* (TDD, 9, 6); *privedromu Kralju* (FM, 6, 16); *protiva jidu* (FM, 13, 8); *diavlu* za oskverjenje (RK, 99, 8); *ispovidivffise Svetomu Ocu* (TDD, 6, 25); *Pobratimu* zato Kraljevomu (NGD, 209, 13); *fvomu puku* (OTV, 181, 1); *govoraffe stareffini i vladaocu* (PIO, I, 5, 5); *tvoje dati Davidu* (OTV, 257, 24); *pravomu Bogu* Cerkvu fpravi (OTV, 294, 29).

Pavić u dativu množine bilježi brojne primjere koji imaju stariji gramatički morfem *-om* (< *omъ*), a rijetko ga bilježi u jednini: *kolikoje vefelje i radoft Gragjanom*, *kadafe* na njegovi bedemi (PIO, II, 68, 27); *Koliko pak zuk blagosovljenih zvonah* *protiva duhom* *necfiftim* *Kripoftan* *jefto*, *i koliko cfini*, *i fuprotivnofti* *njegove* *razbia* (TDD, 11, 29).

Akuzativ jednine

U imenica muškoga roda koje označavaju neživo, gramatički je morfem za akuzativ jednine jednak gramatičkom morfemu za nominativ jednine *-Ø*.³⁶³ *na dan* (TDD, 8, 19); *ò kamen* (OTV, 503, 11); *na grih* (NK, 12, 7); *na xivot* (RK, 165, 5); *na csas* (NK, 11, 22); *na fokak* (OTV, 369, 29); *na fvit* (OTV, 7, 17); *ù Rai* (TDD, 9, 19; OTV, 4, 8); *ù skup* (TDD, 13, 16); *ù zahod* (TDD, 13, 13); *ù Jerufolim* (OTV, 498, 2); *ù Nazareth* (OTV, 498, 21/22); *ù vjcsnji oganj* (NK, 27, 5); *ù dom* (PIO, I, 7, 26); *za temelj* (OTV, 124, 8); *za vechi dobitak* (NK, 17, 22); *za puk* (OTV, 181, 20); *izvucse klin* (OTV, 181, 20); *prid Uskers* (TDD, 13, 19); *pod krov* (OTV, 530, 18); *Neka reknu jedan Ocsenafs* (NK, 15, 17); *znade xeludac* *kripiti* (FM, 28, 3) *I fok* *njezin* (FM, 40, 9); *oplaka Ifukerft Jeruzolim* (KNIT, 401, 3); *ù Jeruzolim* (EIE, 1764, 252, 20); *u Jeruzolim* (EIE, 1808, 204, 20); *viditi grad* (TDD, 2, 10); *da oklop (...)* *svexe* (TDD, 6, 27); *zlamenuju razlog* (NK, 18, 4); *praznit terbu* (FM, 24, 20).

³⁶³ Della Bella također bilježi nulti morfem (*-Ø*) za neživo, a gramatički morfem *-a* za živo, dok je u Kašića za živo i neživo gramatički morfem *-a*.

Kategorija živosti označena je gramatičkim morfemom *-a*: *ù pravog*, i *xivoga Boga* (NK, 41, 7); *prid Kralja* (PIO, I, 48, 31); *prid fudca* (PIO, I, 49, 16).

Poneke su imenice koje označuju neživo zabilježene gramatičkim morfemom za živo *-a*: *Sumpor*, *řapun*, i *krecsa s-prilikom* (FM, 44, 25); *So*, *luk bili*, *vino*, i *perfsina*, (FM, 16, 14). U kajkavskom je narječju akuzativ za neživo bez prijedloga oblikom jednak genitivu.³⁶⁴

Vokativ jednine

Iza palatalnih suglasnika dolazi gramatički morfem *-e*: *Spomeniře Cšovicse* (NK, 14, 20); *MOi Boxe!* (NK, 17, 24); *ô Boxe moi!* (NK, 41, 7); *Boxe moj* (PIP, 211, 13); *priviřfoki Boxe* (PD, 197, 15); *Boxe!* (KNIT, 201, 5); *priljubeznivi Boxe!* (JRNK, 132, 17); *Duffe Sveti Boxe* (PD, 130, 7); *Dogji Duffe!* (JRNK, 153, 10); *Ocse*, *oprořtiim* (RK, 30, 19); *ò Ocfe* (RK, 14, 18); *moj dragi ofugjenicfe* (RK, 85, 1); *Posluřřajder griffnicse* (PIO, I, 126/127, 36/1); *Pokoriře ò grifsnicse!* (PD, 113, 5); *ò kruřse pořvečeni* (PD, 31, 3); *Dragi řinovcse!* (OTV, 28, 12); *Uzrocfe nařře radořti* (PD, 131, 7); *Iagancfe Boxji* (PD, 132, 12); *Iagancse Boxji* (PD, 171, 20).

Pavić iza palatalnog suglasnika *lj* bilježi gramatički morfem *-u*: *ò Kralju* (OTV, 404, 18); *Kralju* (JRNK, 163, 7); *moj Kralju* (PIP, 292, 10); *Stvoritelju*, i *Odkupitelju moi* (NK, 43, 15/16); *Sinu Odkupitelju* (PD, 130, 5); *Branitelju moj* (PIP, 290, 13); *Priatelju*³⁶⁵ (OTV, 597, 26).

Gramatički je morfem *-e* zabilježen i u nekih imenicama koje ne zavrřavaju palatalnim suglasnikom: *ja brate* kako *gořt* (TDD, 12, 21); *moj Sveti Angjele Straxanine* (RK, 51, 12); *Jeruřolime*, *Jeruřolime* (KNIT, 398, 24/25); *Gospodine*³⁶⁶ *moi* (NK, 43, 15); *Molimote Gofpodine!* (KNIT, 298, 4); *Gofpodine Isukerřte!* (NK, 16, 2); *Gofpodine* (PIO, I, 54, 31; KNIT, 222, 22); *Ifukerřte* *ćfuj nas* (PD, 130, 2); *moj pridragi Ifuře!* (RK, 29, 18); *Drag Angele* (NK, 99, 26); *Torne Davidov* (PD, 131, 12); *Sude Duhovni* (PD, 131, 8); *Ti moj dragi kerřřjanine!* (KNIT, 382, 23).

³⁶⁴ Despot (2006: 115).

³⁶⁵ Tadijanović bilježi gramatički morfem *-e* iza palatala *lj*: *Priatelye moj* (SPM, 138); *Moj dragi Priatelje* (SPM, 157).

³⁶⁶ Tadijanović rabi gramatički morfem *-e* u vokativu imenice *Gospodar*: *Gospodare moi* (SPM, 148); *Gospodare*, *javam ljubim ruke* (SPM, 158).

Pavić iza nepalatalnih suglasnika rabi gramatički morfem *-u*: ti *Sinu* Boga xivoga (NK, 16, 2); Isuse *Sinu* Davidov (EIE, 1764, 54, 20; 1808, 46, 6); *Sinu* Davidov (EIE, 1764, 55, 1; 1808, 46, 9/10); *Sinu* Odkupitelju (PD, 130, 5); O *Poglavaru*³⁶⁷ (PD, 172, 10); Ifuse *pastiru* (PD, 35, 6); Sveti Francesko, *Putu* zablugjenih (PD, 170, 13). Maretić³⁶⁸ navodi da je u slavonskih pisaca iza nepalatalnih suglasnika u vokativu rjeđi gramatički morfem *-u*, međutim u gotovo svakoga nalazi po koji primjer. Kašić i Della Bella za vokativ jednine imenica muškoga roda bilježe gramatički morfem *-e*, a Bernardin Splićanin u svome *Lekcionaru* (1495.) „iza nepalatalnog suglasnika u vokativu jednine piše nastavak *-u*: *sinu*“.³⁶⁹

Gramatički morfem *-o* potvrđen je primjerima: *Sinko* moi (OTV, 498, 12); *ſinko* moj (EIE, 1764, 105, 19); *sinko* moj (EIE, 1808, 87, 20); Uffaj *ſinko* (KNIT, 302, 26).

Lokativ jednine

Gramatički je morfem *-u* najčešći u lokativu imenica muškoga roda *a*-vrste: u *Raju* (TDD, 2, 27); u *Manastiru* (TDD, 11, 32); u *vinogradu* (TDD, 1, 12); u *mozgu* (OTV, 180, 27); u *Jerusolimu* (PIO, I, 70, 5); u *Jerusolmu* (TDD, 6, 32); u *temelju* (KNIT, 222, 24/25); u *Jeruzolimu* (EIE, 1764, 248, 9/10; 1808, 201, 1); u *Bethlehemu* (OTV, 495, 12); u *Ocsenaffu* (NK, 9, 16); u *okoliffu* (OTV, 495, 12/13); u *strahu* (RK, 82, 7; JRNK, 99, 6); u *Nauku* (NK, 18, 13); u *ſnu* (OTV, 479, 16); na *panju* (TDD, 14, 16); na *ſokaku* (OTV, 186, 29); na *Krixu* (PIO, I, 70, 23); o *kruhu* (TDD, 7, 25); o *vratu* (TDD, 7, 24); po (...) *kamenju* (TDD, 2, 3); po *potopu* (OTV, 20, 9); po *grihu* (NK, 27, 16); po *Duhu* Svetomu (NK, 30, 11); po *Nauku* (PIO, I, 7, 11); na *ſtraſnomu ſudu* (PIO, I, 48, 3).

Instrumental jednine

Iza nepalatalnih suglasnika gramatički je morfem *-om*: *s-medom* (FM, 36, 25); *s-Ifukerſtom* (RK, 4, 18); *S-onim sokom* (FM, 40, 14); *s-opakim grihom* (NK, 38, 15); *s-malim grihom* (NK, 38, 21); *s-velikim praskom* prid iſtim *Redovnikom* (TDD, 13, 12/13); *s-potopom* (OTV, 20, 2); *s-plaſtom* (OTV, 181, 17); *s-poſtom* (OTV, 374, 14); *s-klinom* (OTV, 181, 25/26); *s-Joſipom* (PIO, I, 70, 2); *svim narodom vladaffe* (TDD, 2, 17/18); *pod Ponciom*

³⁶⁷ Maretić (1910: 159): „Imenice s osnovom na *r*, koje je nekad bilo palatalno, izlaze u vokativu sing. na *u*.“

³⁶⁸ Maretić (1910: 159).

³⁶⁹ Despot (2006: 115).

Pilat (NK, 3, 7); među *Bogom*,³⁷⁰ i ljudma (OTV, 21, 3); prid *Bogom* (OTV, 599, 13); neljubimo (...) *jezikom* (KNIT, 223, 10).

Pavić iza nepalatalnih suglasnika bilježi i *-em*: prid *fudcem* (PIO, I, 50, 12).

Iza palatalnih suglasnika gramatički je morfem *-em*: *s-ognjem* (TDD, 9, 25); *s-malj* (OTV, 181, 21); *s-bicsem* (OTV, 356, 8); *s-velikim vapajem* (OTV, 357, 11). Puno su rjeđi oblici koji iza palatalnog suglasnika imaju gramatički morfem *-om*: Poštaje (...) *priatelj* (PIO, I, 2, 15); čfni otajnim *priatelj* (PIO, I, 5, 18); za *Ocsenaffom* (NK, 10, 3); *s-našim Spafitelj* (PIO, I, 6, 15); *muxom* (KNIT, 384, 32).

Nominativ množine

Pavić u nominativu množine bilježi gramatički morfem *i-*: *Ottari* (TDD, 9, 31); *konji* (TDD, 11, 4); *roditelji* (OTV, 498, 31); *upravitelji* (OTV, 125, 8); *Proroci* (NK, 7, 26/27); *Angeli Csuvari* (NK, 18, 23/24); *Patroni* (NK, 18, 24); *Poglavari* (KNIT, 401, 16); *predikaturi* (KNIT, 401, 15); *cslanci* (NK, 25, 3); *zaoftanci* (RK, 4, 20); *diavli* (OTV, 520, 12; NK, 27, 7); *Kopri* (FM, 29, 16); *affikovci* i *bludnici* (PIO, I, 93, 26/27); *grifsnici* (OTV, 270, 2/3; NK, 122, 12; PIP, 193, 5; 255, 8); *Mifnici* (OTV, 138, 18); *griffi* (OTV, 279, 18); *verhovi* (PIO, I, 102, 30); *kradljivci* (JRNK, 110, 3).

Imenice s osnovom na *-lc* također imaju gramatički morfem u nominativu množine *-i*: *Prodavaoci*, i *Kupiooci* (OTV, 594, 4); *pribivaoci* (OTV, 536, 16; OTV, 594, 25/26); *vladaoci* (OTV, 125, 8; NGD, 207, 12); *zidaoci* (EIE, 1764, 103, 14/15; 1808, 85, 27).

Oblici s množinskim infiksom *-ov-* u Pavića su sljedeći: *vitrovi* (FM, 42, 18); *porlukovi* (FM, 42, 22); *poslovi* (FM, 42, 20). Novoštokavske duge množinske oblike jednosložnih imenica muškoga roda bilježi primjerima: *duhovi* (NK, 27, 7); *finovi* (KNIT, 379, 15); *dimovi* (FM, 42, 19); *prahovi* (FM, 42, 21); *lukovi* (FM, 42, 23); *darovi* (OTV, 139, 9).

Pavić bilježi i likove bez množinskoga infiksa (*-ov/-ev-*): *Oci*³⁷¹ (TDD, 5, 31; OTV, 138, 29; 182, 18; NK, 99, 3; RK, 123, 10; 161, 15; KNIT, 401, 16); *Sini* (NGD, 159, 17); *pradidi* (OTV, 351, 19); *boki* (EIE, 1764, 462, 8; 1808, 376, 16); *kruhi* (OTV, 138, 10; 137, 11); *Biskupi*

³⁷⁰ Pavić rabi i gramatički morfem *-u*: među *Bogu* i ljudma (KNIT, 144, 12).

³⁷¹ Tadijanović u nominativu i vokativu množine bilježi oblik: *Oci* (SPM, 123/124).

(TDD, 11, 24); *Kralji* (OTV, 27, 27/28; 285, 24/25), što je u skladu s čakavskom³⁷² tradicijom. Množinski je infiks *-ov-* preuzet iz stare *u-promjene*, a u množini imenica *o-/-jo-* *promjene* muškoga roda imao je razlikovnu ulogu te se dodavao genitivu množine da bi se taj padež razlikovao od nominativa jednine.

Genitiv množine

Genitiv množine Pavić označava gramatičkim morfemom *-ah* koji nije zabilježen ni u Kašića ni u Della Belle: za ujedinjenje *Principah* Katolicsanskih (TDD, 6, 5); za izkorenutje *nevirnikah* (TDD, 6, 6); kod *manaftirah* (TDD, 8, 20); na odriffenje sviu *zavezah*, i *uzlovah* (TDD, 8, 32); jofs ù vrime *Apostolah* (TDD, 9, 8); od *Apoftolah* (RK, 119, 3); od *Rimnjanah* (RK, 119, 5); imade *griah?* (NK, 32, 8); odpusftenje *griah* (NK, 32, 6); od tugji *griah* (NK, 12, 14); od *griffnikah* (PIO, I, 50, 12); Smertni *Griah* (NK, 11, 9); odriffenje moji *griah* (PD, 117, 3/4); jerfe uklanja fviu odmetnicftvah, i *pometah* (NK, 1, 15); povrachanje *Mudracah* (OTV, 493, 7); fvetih *otacah* (OTV, 7, 23); od moi *Otacah* (PIO, 103, 4); obechanja *Otacah*³⁷³ (EIE, 1808, 3, 11); 10. hiljadah *vojakah* (OTV, 181, 6); jedan od *vojnukah* (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21) od *progoniteljah* (OTV, 181, 14); ù vrime *fudacah* (OTV, 211, 15); upravitelji zemaljah, i *pukah* (OTV, 125, 8); dafe diavaoski *otrovah* ukloni (KNIT, 298, 5); rad (...) *roditeljah* (KNIT, 382, 32); prid licem *Kraljevah*³⁷⁴ (PIP, 250, 26); rad griottah *gragjaninah*³⁷⁵ (OTV, 594, 9); Likario *bolesnikah* (PD, 170, 15/16).

Gramatički morphem *-ah* propisuju slavonski gramatičari, a završno su *h* vjerojatno preuzeli iz njemačkih gramatika. Tadijanovićeve gramatika potvrđuje ovaj množinski genitivni gramatički morphem u sljedećim primjerima: na mlogo *nacfinah* (SPM, Ubavistenyne, 10); imao tridefet *naukah* (SPM, Ubavistenyne, 18); na toliko moih *liiftah* (SPM, 175). „O razlozima uporabe slova *h* piše Reljković: „*Slovo h sluxi nakraju ricsi za rastaviti casus jedan od drugoga, napril: Nominativo plurali ovi ljudi. Genitivo ovih ljudi.*“.³⁷⁶ Košutar i Tafra upozoravaju

³⁷² Despot (2006: 116).

³⁷³ U istome je djelu ranije godine izdanja ovaj primjer zabilježen bez završnoga *h*: obechanja *Otaca* (EIE, 1764, 3, 16);

³⁷⁴ Pavić bilježi i oblik bez množinskog morfema *-ev-*: to sviodocfi druga knjiga *Kraljah* (TDD, 5, 12).

³⁷⁵ Maretić (1910: 157) upozorava da rijetko imenice na *-in* zadržavaju to *-in* u množini.

³⁷⁶ Prema Despot (2006: 117).

kako je „dočetno *h* u imeničnom genitivu množine slovopisni znak za dužinu“, što bi značilo da nije dio gramatičkoga morfema i da se ne izgovara.³⁷⁷

Gramatički je morfem *-ah* u Pavića rjeđe zabilježen bez *h*: bar pet *Ocsenaffa* (TDD, 6, 4); Sveti *Ottaca* (TDD, 9, 32); Jz Sveti *Otaca* (RK, 170, 14); Po nauku Sveti *Otaca* (KNIT, 157, 19); Svetih *Otaca* (OTV, 537, 17); Najpervo pak 318. *Otaca* (RK, 123, 19); mlosftvo oruxani *konjika* i *pifsaca* (TDD, 10, 27); Trojftvo *kipova* (NK, 3, 27); dvanaest *cslanaka* (NK, 3, 18); i od *Otaca* (NK, 15, 3); od (...) *Mesftara* (NK, 15, 3/4); Tverdinaje drugo *xeludaca* (FM, 28, 18); iz megju *otaca* (OTV, 127, 17); Svibnja, Rujna *Mifeceva* (FM, 56, 4); od *zubova*³⁷⁸ (FM, 39, 16); ù frid tavni *oblakova*³⁷⁹ (OTV, 20, 24); za 7. *petaka* (TDD, 7, 25); fviu *naroda* (OTV, 21, 1); Obratitelju *neznaboxaca* (PD, 171, 7).

Pavić u istoj rečenici potvrđuje stari gramatički morfem *-ah* sa završnim *h* i bez njega: zlamenuje razbignutie *Ucsenikah*, iliti *Apostola* Isukerftovih (TDD, 13, 20).

Maretić³⁸⁰ navodi da se u slavonskih pisaca vrlo rijetko izostavlja nepostojano *a* u genitivu množine, a bilježi ga i Pavić: fedam fveti *Sacramenata* (NK, 22, 19); od *Talenata* (OTV, 599, 1); Kupiofam pet *jarama* (KNIT, 224, 11).

Iz *i-vrste* preuzet je gramatički morfem *-ih*, koji često nema završno *h*: bolu *zubih* (FM, 43, 17); imade *cervi* (FM, 40, 7); od *talenti* (OTV, 599, 15); dadde pet *talenti* (OTV, 599, 20/21); pet *talenti* primio (OTV, 599, 24); ofim pet *talenti* (OTV, 600, 3/4). I posavski se govor odlikuje ovom karakteristikom: (*od*) *Brođanī*, (*od*) *kućanī*, *soldatī*.³⁸¹

Kratka je množina u Pavića zabilježena primjerima: Od ftari pak *kruha* (OTV, 138, 17); dvanaest *kruha* bude (OTV, 139, 2); i opacfinah *finah* moih (PD, 256, 1).

Maretić navodi kako „Imenice s osnovom na *-lc* imaju u gen. plur. obično *-oca*, rjeđe *-laca*“,³⁸² a Pavić bilježi: *xetelaca* (OTV, 213, 11); *Vladalacah* (RK, 63, 5).

³⁷⁷ Košutar, Tafra (2014: 377).

³⁷⁸ Uz dodatak množinskog morfema *-ov-*.

³⁷⁹ Maretić (1910: 157) oblike *oblakova*, *oblakove* navodi kao primjere duge množine.

³⁸⁰ Rijetki su u slavonskih pisaca oblici za genitiv množine: *talenta*, *posla*, *sudca*, *sužna* (Maretić, 1910: 160).

³⁸¹ Ivšić (1913: 210).

³⁸² Maretić (1910: 160).

Dativ množine

Nasljedujući tradiciju Pavić u dativu množine bilježi stariji gramatički morfem *-om* (< *омъ*),³⁸³ iza palatalnih i iza nepalatalnih suglasnika: Petru Svetomu, i oštalim *Aposftolom* (TDD, 9, 6); kadga pridade *csifutom* Juda (TDD, 13, 21); koje *roditeljom* (...) valja da sluxe (OTV, 498, 17/18); da neprofte ni *roditeljom*, ni *priateljom* (OTV, 126, 25/26); k-*Misnikom*, i k-*dvornikom* Misnicskima (OTV, 149, 30/31); *Poluvirnikom* pak (...) odgovoriti valjade (KNIT, 298, 23); *Angelomje* fvoima zapovidio (OTV, 503, 9); oni fvoima *podloxnikom* (OTV, 596, 1); *nepriateljom* moim profiti (NK, 43/44, 26/1); odpusftamo *duxnikom* naffim (NK, 9, 13); ofobita miloft *Misnikom*, i oštalima Cerkvvenima *Redovnikom* dajeje (NK, 6, 8/9); k-*Rimnjanom* (EIE, 1764, 1808, 1, 4); Racfe Ifus *Ucfenikom* fvoim (EIE, 1764, 1, 16/17); Recse Isus *Ucsenikom* svojim (EIE, 1808, 1, 16/17); Svima tvoim *protivnikom* (NK, 99, 19); budinam Miloferdan, i fvim *grifsnikom* (NK, 16, 5); neoprasfta *grifsnikom* (OTV, 270, 24); à kamoli *griffnikom* nekti nauditi (PIO, II, 70, 27); neotmu vladu *Ægyptianom* (OTV, 97, 2/3); Strahovit *Grifsnikom* (PIO, I, 48, 8); fvima *kerftjanom* (JRNK, 51, 8/9); nefamo *griffnikom* (PIO, I, 49, 5); dao *dvoranom* fvoima (PIO, I, 50, 19); Epiftola (...) k *Efezianom* (KNIT, 298, 7); drugima *texakom* (EIE, 1764, 103, 11; 1808, 85, 23); ispunio *finovom* naffim (EIE, 1764, 252, 24); ispunio *sinovom* nashim (EIE, 1808, 204, 24); podsmijuje krivim *Bogovom* (OTV, 424, 21); Sadafe obracham k-*griffnikom* (PIO, I, 55, 34); Recfe Ifus *Farizeom* (KNIT, 224, 2); ofobno fvoima *rodjakom* (NGD, 176, 12). I Maretić navodi da je za dativ množine najobičniji „oblik na *-om* (*-em*) ili *-ovom* (*-evom*)“.³⁸⁴

Pred suglasnikom *c* bilježen je stari gramatički morfem *-em* (< *омъ*): govorechi *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10) govorechi *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); zapovidi *xeteocem* (OTV, 213, 23); pridatichefe (...) *pifcem* (EIE, 1764, 95, 2; 1808, 79, 4); neigje on od Boga *gataocem* (KNIT, 300, 18); pak i istim *Krivoboxcem* oholoft, kojabiim (OTV, 596, 23).

Nultim gramatičkim morfemom (-Ø) zabilježen je primjer: S. Pavo k-*Galatian* piffuchi (OTV, 124, 24).

Lik *ljudma* (< *людма*)³⁸⁵ sačuvan je prema dativu dvojine stare muške *i-promjene*: koliko i *ljudma* (OTV, 182, 2); *ljudma*, jali xivini csarali (RK, 97, 24); i *ljudma* ucfinio (KNIT, 168, 4); donofi *ljudma* bolefima (FM, 36, 22); Mir *ljudma* (JRNK, 159, 2); budi fvim *ljudma*

³⁸³ Kašić u dativu množine bilježi *-om*, a Della Bella *-om* / *-em* / *-im*.

³⁸⁴ Maretić (1910: 160).

³⁸⁵ Della Bella bilježi oblike *gljudem*, *gljudim* (DIZ, 7), a oblik *judma* sačuvan je i u posavskom govoru (Ivšić, 1913 : 215).

(EIE, 1764, 5, 14; 1808, 5, 1); pridružiše najopacfiim *ljudma* (OTV, 28, 29); ni *ljudma* (PIO, I, 5, 33); xivot *ijudma* produgljiti (TDD, 9, 22); Koi *ljudma* pomnjivo sluxaffe (NGD, 74, 1).

Dvojniški gramatički morfem *-ma* Pavić rabi i u sljedećim primjerima: alli *zubma* hudi (FM, 28, 5); otac *finovma* (RK, 16, 18); da neprošte (...) ni *finovma* (OTV, 126, 26). U slavonskih su pisaca rijetki oblici na *-ma*, a još su rjeđi oblici na *-im*: *idolim* i *-ama*: *grihama*.³⁸⁶

Akuzativ množine

Za akuzativ množine Pavić rabi gramatički morfem *-e*: u *gradove* (OTV, 320, 29); za fve kolike *grihe* (NK, 43, 10); za *grie* (TDD, 7, 18); za *Grihae* (NK, 11, 23); megju *Angele* (PIO, I, 6, 6); ofobite *cslanke* (NK, 22, 22); zdrave *cslanke* (FM, 40, 20); fвете *Sacramente* (NK, 44, 7); Da nifu *plodove* (...) otrovali (RK, 99, 20); i umorne *koracsaje* (RK, 28, 4); i dabi fve *griffnike* (OTV, 20, 11); A *orahe* (FM, 25, 18).

Kraći oblici bez množinskoga morfema *-ov-* česti su u akuzativu množine: Odupuſtinam *duge* nafse (NK, 9, 12); perve nafse *oce* privario (OTV, 8, 13); skupljene *Oce* (RK, 123, 15); i ftare *Oce* izbavio (NK, 29, 8); pripasati *boke* (EIE, 1764, 462, 16; 1808, 377, 1); pridade (...) *kljucse* (TDD, 8, 29); ona *kljucse* imade (KNIT, 364, 2); fvlada *Kralje* (OTV, 29, 25); Svekolike *Kralje* (NGD, 120, 8); fvoje *Kralje* (PIP, 234, 22); fvoje *plasfte* (OTV, 592, 30); I Slovinske *Kralje* (NGD, 5, 8); Ove *glafe* (NGD, 45, 10); blagovatiche (...) *Kruhe* prisne (EIE, 1764, 231, 9; 1808, 187, 20); *trude* njiove (EIE, 1764, 436, 11; 1808, 355, 22); vikovicsnje *dvore* (OTV, 98, 7); posluffne *vojake* (OTV, 182, 3); naregjivaffe *konake* (OTV, 182, 11); uzmu *macse* u ruke (OTV, 126, 23/24); megju *vuke* (EIE, 1764, 363, 9; 1808, 296, 5); za primljene *plode* (KNIT, 263, 7).

Imenica *put* u Pavića je zabilježena kratkom i dugom množinom: i *pute* moje znati oche (EIE, 1764, 60, 14; 1808, 50, 21); *Pute* tvoje ukaximi (PD, 245, 2); *puteve* (...) nachi moxemo (PIO, I, 68, 24); Izigji na *puteve* (KNIT, 224, 23). Maretić³⁸⁷ ističe kako od slavonskih pisaca jedino Pavić bilježi množinski morfem *-ev-*,³⁸⁸ dok ostali bilježe *-ov-*.

³⁸⁶ Maretić (1910: 161).

³⁸⁷ Maretić (1910: 162).

³⁸⁸ Nominativ množine: *fudevi* (OTV, 365, 5); *zetevi* (OTV, 41, 23); genitiv množine: *puteva* (OTV, 264, 24; 320, 18); *fudeva* (OTV, 594, 3); *trudeva* (OTV, 453, 31); instrumental množine: *s-prutevi* (OTV, 430, 12).

Rjeđi su oblici s množinskim infiksima *-ov-*: raztiraju *oblakove* (TDD, 13, 17); da *moxe klafove* (OTV, 213, 10; PIO, I, 104, 9) i *-ev-*: Da nifu *bunareve* (...) otrovali (RK, 99, 20); à *bunareve* (OTV, 374, 6); Maretić oblike *bunarovi*, *bunarove* navodi među primjerima „dugog plurala koji bi u današnjemu kniž. jeziku bili više ili mañe neobični“.³⁸⁹

Vokativ množine

Gramatički je morfem za vokativ množine *-i*: *finovi* plemena (EIE, 1764, 252, 6); *sinovi* plemena (EIE, 1808, 204, 6); Nud moji *Sinci!* (KNIT, 379, 10); *Sinci* moji (KNIT, 223, 9); Ja i vas *slifsaoci* (...) vidim (TDD, 2, 18); *zgunitefe oblakovi* (PIO, II, 69, 7); *Kralji* razumite (PIP, 3, 8).

Lokativ množine

Maretić³⁹⁰ navodi kako je u slavonskih pisaca najčešći gramatički morfem u lokativu množine *-ih*, često bilježen bez završnoga *h*: à *Narodih* (EIE, 1764, 3, 19; 1808, 3, 14); po *grifi* (TDD, 5, 29); à *gradovi* (OTV, 349, 20); à *Proroci* (EIE, 1764, 13, 10/11; 1808, 11, 12); Ottverdnutje à *Grijsi* (NK, 11, 20); i u *strahovi* (PD, 185, 7); o *Paftiri* i *upravitelji* (OTV, 180, 6); po *sokaci* (RK, 99, 22); po (...) *fokaci* (EIE, 1764, 378, 7); po (...) *sokaci* (EIE, 1808, 308, 4); po *Proroci* (RK, 2, 20; KNIT, 301, 11); Po fveti *Sacramenti* (NK, 29, 4); po drugima fveti *Sacramenti* (NK, 33, 1/2); po fvoji *priatelji* (OTV, 530, 15); na *fokaci* (EIE, 1764, 63, 4); na *sokaci* (EIE, 1808, 53, 2); Na *Sabori* (RK, 123, 14); Na fvi mifti, i fvi *krajevi* (NK, 25, 22); na dvanaest *komadi* (OTV, 295, 25); kadafe na njegovi *bedemi* ukaxe (PIO, II, 68, 27/28).

Gramatički je morfem *-i* u lokativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* osobina posavskoga govora: *u rukāvī, nà volī*.³⁹¹ Kašić u lokativu množine propisuje gramatičke morfeme *-ih* i *-i*.

Množinski je infiks *-ev-*³⁹² u Pavića potvrđen primjerima: U *dvorevi* Raja Nebeskoga (NGD, 8, 18); po (...) *putevi* (RK, 99, 22); Po *Trudevi* tvoji (PD, 37, 6).

³⁸⁹ Maretić (1910: 157).

³⁹⁰ Maretić (1910: 161).

³⁹¹ Ivšić (1913: 216).

³⁹² Množinski morfem *-ev-* Pavić bilježi i u pridjeva: *križevni* put (PIO, I, 70, 30).

U slavonskih³⁹³ su pisaca u lokativu rijetki oblici na *-om*: ù ovima dvama *Ucsenikom* (OTV, 633, 12), kao i oblici na *-ama*: ù onima trima iftocsnima *mudracama* (PIO, II, 91, 4).

Pavić čuva i stari oblik: ù *ljudma* (OTV, 531, 23).

Instrumental množine

Utjecaj Kašićeve gramatike vidljiv je u bilježenju gramatičkog morfema *-i*: *s-kuchani* upravlja (OTV, 369, 19/20); *s-Ucsenici* (EIE, 1764, 231, 23/24); *s-Ucsenici* (EIE, 1808, 188, 4); *s-tvoima ucŕenici* (RK, 33, 14); *s-Poglavari (...)* i *s-Vichnici* (OTV, 352, 23); *ŕasvima majŕtori* (OTV, 352, 25); *s-prutevi* (OTV, 430, 12); *s-roditelji* (OTV, 498, 21); *s-ŕvitnjaci* (EIE, 1764, 232, 8); *s-ŕvitnjaci* (EIE, 1808, 188, 12); i *s-mlogima Redovnici* (TDD, 13, 4); *s-Sveti Sacramenti* (NK, 44, 12); meĝu *Naucŕitelji*, i *Mudraci* (OTV, 498, 3); meĝu oŕtalima *poslovi* (OTV, 21, 25); pod *ŕsatori* (OTV, 291, 31); *s-konjici* (OTV, 323, 18).

Pavić biljeŕi i gramatički morfem *-ih*: *s-nepravednima Paŕtirih* (OTV, 285, 7).

Kašić i Della Bella propisuju gramatički morfem *-ima* za instrumental množine, a biljeŕi ga i Pavić: *s-noktima* (RK, 97, 6); prid tolikima *goŕtima* (OTV, 536, 32); pod ovima dvima *zapovidima* (OTV, 527, 21). U Pavića je zabiljeŕen i gramatički morfem *-ma*: koje Noe *ŕinovma* naplodi (NGD, 7, 10); *s-dvama ŕinovma* (OTV, 211, 17); *s-ŕinovma* (OTV, 211, 20); *s-ljudma* (OTV, 521; 17); meĝu (...) *ŕinovma* (OTV, 15); meĝu (...) *ljudma* (OTV, 21, 3; KNIT, 144, 12), a Maretić³⁹⁴ navodi da su oblici na *-ma* rijetki u slavonskih pisaca. Gramatički morfem *-imi*³⁹⁵ preporuka je Kašićeve gramatike, a Pavić u instrumentalu množine biljeŕi i gramatički morfem *-mi*: a meĝu *ŕinovmi* (EIE, 1764, 436, 20); meĝu *ŕinovmi* (EIE, 1808, 356, 7).

U instrumentalu množine Pavić rabi i gramatički morfem *-om*: meĝ *Likarom* (FM, 35, 3); prid fvoima *Ucsenikom* (OTV, 505, 1); meĝu oŕtalima *Angelom* (PIO, I, 5, 37); meĝu oŕtalima *Naucŕiteljom* (PIO, I, 121, 24); *s-Sinovom* fvoim (EIE, 1764, 95, 8; 1808, 79, 9); *s-Rimnjanom*³⁹⁶ (RK, 117, 17); zajedno fvoima *vojakom* iz grada izichi (OTV, 271, 29).

³⁹³ Maretić (1910: 161).

³⁹⁴ Maretić (1910: 161).

³⁹⁵ Kašić: s' Golubimi; s' golubima ili s' golubî (ILI, 27).

³⁹⁶ Pavić biljeŕi ovu riječ u instrumentalu množine i s gramatičkim morfemom *-i*: *s-Rimnjani* (RK, 118, 6).

U slavonskih³⁹⁷ je pisaca rijedak oblik na *-ama*, a Pavić bilježi: s-onima trima *mudracama* (PIO, II, 92, 17).

8.1.1.2 Imenica *dan*

Imenicu *dan* Kašić opisuje kao nepravilnu imenicu muškoga roda te ju propisuje u dvojakim oblicima: N. jd. *Dán*; G. jd. *Dnéva, Dána*; D. jd. *Dnévu; Dánu* (ILI, 32). Della Bella ispisuje sklonidbu menice *dán* (DIZ, 7) kao primjer nepravilnih imenica muškoga roda prve deklinacije, sklanjajući i oblike kojima je leksički morfem *dnev-*.

Maretić³⁹⁸ upozorava na dvije osnove imenice *dan*: *dan* i *dnev*. Imenicu *dan* (OTV, 234, 14; PIP, 292, 12) Pavić sklanja po staroj sklonidbi, ali i po uobičajenoj sklonidbi *a-vrste*. Od starih oblika bilježi:

– genitiv jednine: do danasnjega *dneva* (TDD, 3, 25); danasnjega *dneva* (TDD, 8, 24); od pricsefschenja *dneva* (NK, 45, 3); od njiovog *dneva* (FM, 56, 5); Vecser *dneva* onoga (KNIT, 166, 7); Priko *dneva* (NK, 40, 21); od onoga *dneva* (KNIT, 299, 26); *dneva* ceternaestoga (RK, 158, 2); od *dneva* do *dneva* (PIO, I, 27, 21/22);

– lokativ jednine: u *dnevu* (PIP, 234, 15); po *dnevu* (OTV, 68, 3);

– nominativ množine: *Dnevi* Svećani jefu oni (KNIT, 7, 18; 7, 21); *dnevi* njegovi (PIP, 290, 19); ispunišefe *dni* (EIE, 1764, 10, 15; 1808, 9, 6);

– genitiv množine: fviu Nediljni *dnevah* (KNIT, 6, 21); potrošli cili sedam *dneva* (NGD, 200, 10); fviu *dneva* xivota moga (RK, 14, 16/17);

– akuzativ množine: U *Dni* one (EIE, 1764, 78, 8; 418, 12; 1808, 65, 10; 341, 18); Svetiti *dneve* svećane (NK, 8, 1); razdiljuju (...) *dneve* (OTV, 2, 15); pervašnje *dneve* (EIE, 1764, 447, 11/12; 1808, 364, 18); Svetiti *dneve* (NK, 8, 1; 23, 17); kakono *dneve* (PIP, 182, 21); Svetkovati *dneve* Svećane (JRNK, 104, 21).

Prema sklonidbi *a-vrste* sklanjani su oblici:

³⁹⁷ Maretić (1910: 162).

³⁹⁸ Maretić (1910: 162).

– akuzativ jednine: na *dan* (TDD, 8, 19; EIE, 1764, 418, 9; 1808, 341, 18); *ù oni dan* (EIE, 1764, 447, 5; 1808, 364, 12/13); razmotri vas *dan* (PD, 256, 2).

– genitiv množine: mnogo *dana* (TDD, 10, 27); na dugljinu *danah* (PIP, 192, 15); Do malo dakle *danah* (OTV, 374, 9); za 14. *danah* (OTV, 291, 30); od fsefet *danah* (KNIT, 97, 20).

Pavić imenicu *blagdan* piše odvojeno, a sklanja oba dijela imenice: oko *blagog dneva* Uskerfsnjega (OTV, 111, 27/28).

8.1.1.3 Imenice srednjega roda

a) Jednakosložne s nominativom jednine na *-o*:

Tablica 3. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle.³⁹⁹

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>
G	<i>-a</i>	<i>-ov / -a / -i</i>	<i>-a</i>	<i>-a</i>
D	<i>-u</i>	<i>-om</i>	<i>-u</i>	<i>-om / -im</i>
A	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>
V	<i>-o</i>	<i>-a</i>	<i>-o</i>	<i>-a</i>
L	<i>-u</i>	<i>-ih / -i</i>	<i>-u</i>	<i>-jeh / -ih</i>
I	<i>-om</i>	<i>-ima / -imi / -i</i>	<i>-om</i>	<i>-ima</i>

b) nejednakosložne (i jednakosložne) s nominativom jednine na *-e*:

Tablica 4. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle.⁴⁰⁰

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>
G	<i>-(en)a</i>	<i>-(en)Ø / -(en)a / -(en)i</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-(en)a / -(en)i</i>
D	<i>-(en)u</i>	<i>-(en)om</i>	<i>-(en)u</i>	<i>-(en)om</i>
A	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>
V	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>	<i>-e</i>	<i>-(en)a</i>
L	<i>-(en)u</i>	<i>-(en)ih</i>	<i>-u(en)</i>	<i>-(en)ih / -(en)jeh</i>
I	<i>-(en)om / -(en)em</i>	<i>-(en)i / -(en)ima</i>	<i>-(en)om</i>	<i>-(en)ima</i>

³⁹⁹ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvotiska*, Osijek, 2006., 120.

⁴⁰⁰ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvotiska*, Osijek, 2006., 121.

Nominativ jednine

Gramatički je morfem *-o*: *Tilo* (NK, 34, 6); *Dillo* (NK, 42, 19); *mifto* (NK, 15, 6); *Lito* (FM, 46, 18); *Trojstvo* (NK, 3, 27); *Gospodarstvo* (FM, 46, 19); *vino* (FM, 42, 19); *krivovirstvo* (OTV, 127, 8); *csudeso* (OTV, 304, 31).

Neke složenice tvorene od dvaju imenica: *bogoljubstvo* (OTV, 633, 16); *Bogoljubstvo* (OTV, 593, 30; NK, 13, 24; 15, 20; 44, 8); *Ljudomorstvo* (NK, 11, 25/26); *dobročinstvo* (OTV, 304, 32); *blagodarstvo* (OTV, 506, 24).

Gramatički morfem *-e* zabilježen je u imenica: *more* (OTV, 498, 26); *Kersftenje* (NK, 34, 5); *Krizmanje* (NK, 34, 5); *pomazanje* (NK, 34, 7); *oprosftenje* (NK, 44, 25); *opchenje* (NK, 31, 25); *uttifjenje* (NK, 41, 3); *pogergjenje* (NK, 41, 3/4); *poxeljenje* (NK, 41, 4); *posvečenje* (JRNK, 84, 14); *s-kupljenje* (NK, 41, 1/2); *objacsanje* (NK, 41, 2); *uvrigjenje* (NK, 32, 16); *priobrachenje* (RK, 4, 7); *oxaloschenjebo* (OTV, 498, 31/32); *kupanje* (FM, 42, 18); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *Pritismutje* (NK, 11, 27/28); *Pramaliche* (FM, 46, 18); *dite* (NK, 15, 6); *funce* (FM, 42, 20); *csuvenje* (FM, 41, 23); *vefelje* (OTV, 45, 10); *dillovanje* (JRNK, 84, 12).

Oblici *ditefsce*⁴⁰¹ (OTV, 494, 4; RK, 165, 3; PIO, I, 68, 4); *Ditefsce* (EIE, 1764, 11, 10); *Diteshce* (EIE, 1808, 9, 22); *Janjefscce* (PIO, I, 51, 28); *Simefsce* (FM, 30, 12) u slavonskih su pisaca rijetko zabilježeni, a Maretić⁴⁰² tvrdi kako genitivne oblike „na *-ešceta* i *-ešcetu*“ nije našao.

Gramatički morfem *-Ø* u nominativu jednine imaju imenice kojima osnova završava na *e / en*: *vrime* (PIO, I, 70, 10); *fime* (FM, 35, 22); *Sime* (PIO, I, 104, 24).

Genitiv jednine

Gramatički morfem za genitiv jednine je *-a*: *Kraljestva Nebeskoga* (TDD, 8, 30); i *Tila* Isusovoga (NK, 44, 7); *Kogafe zla* valja naiviffie uklanjati? (NK, 10, 20); *dafe on zla* ukloni (JRNK, 143, 6); *Od (...) mlika* (FM, 10, 27); *Od (...) mefa* (FM, 10, 27); *od Bogoljubftva* (OTV,

⁴⁰¹ Pavić ovakve oblike bilježi i u kosim padežima: genitiv jednine – od ovoga *diteffca* (OTV, 493, 14); ovoga *ditefsca* (OTV, 493, 9); malanog *ditefsca* (PIO, I, 51, 32); dativ jednine – izpechi febi, i *ditefsca* (OTV, 304, 19); ovomu *diteffcu* (OTV, 492, 2); akuzativ jednine – na ovo *ditefsce* (OTV, 495, 16); i *fimefsce* po njemu fmanjkaje (FM, 27, 19); instrumental jednine – *s-ditefscom* (OTV, 494, 14).

⁴⁰² Maretić (1910: 163).

498, 18; NK, 15, 20); višfe *Bogoljubstva* (OTV, 261, 2); Velikog *Bogoljubstva* (PD, 131, 10); od *ditinftva* (PIO, II, 91, 12); pokrai *mifta* (OTV, 520, 24); pokornog *ftabla* (OTV, 537, 22); uzrok *neznantftva* (PIO, I, 5, 28); kod prvog fvgog *csudesas*⁴⁰³ (OTV, 506, 29); kod ovoga *csudefas* (PIO, I, 50, 38); od *gvozdias* (TDD, 6, 27); od (...) *oprosftenja* (TDD, 9, 31); Od *odpusftenja* (NK, 32, 3); od *ocsifschenja* (NK, 31, 26); od *Miloferdias* (NK, 13, 4); Od *jifscha* (FM, 11, 10); od *fagriksenja* (NK, 43, 26); Od Prislavnoga *Imena* (JRNK, 160, 2); od neraftvorenoga *derveta* (OTV, 137, 14); na herpi *gjubreta* (OTV, 296, 7); od *poftvetilifsta* (PIO, I, 2, 17); Posli *jifscha* (FM, 8, 13); posli *uzmloxanja* (OTV, 537, 32); posli *Kersftenja* (NK, 30, 15); iz fvega *Serca* (NK, 7, 23); iz *ferca* (NK, 39, 13); brez fzakog *miloferdja* (OTV, 151, 24); mojega *govorenja* (TDD, 9, 33); *odkupljenja* Isukerftovoga (NK, 30, 5/6); *s-priřtolja* (OTV, 349, 6).

Dativ jednine

Gramatički je morfem *-u*: *k-miftu* (TDD, 10, 31; OTV, 632, 17); poklonitiše Prisetomu *Trojftvu* (NK, 25, 14); *k-Nebbu* (OTV, 376, 16); *k-nebu* (OTV, 291, 7); daše cřovik ovomu *ftablu* izjednaci (PIO, I, 102, 32); *k-podnevu*⁴⁰⁴ (OTV, 289, 11); pokloniše zlatnomu *teletu* (TDD, 5, 14); *Csudise* (...) *uxganju* (OTV, 127, 3/4); izpechi febi, i *ditefscu* (OTV, 304, 19).

U različitim je izdanjima istoga Pavićeva djela zabilježen različit dativni gramatički morfem u primjeru: poče Jřus govoriti *k-mloftvom* (EIE, 1764, 4, 18); poče Jřus govoriti *k-mloftvam* (EIE, 1808, 4, 9). Gramatički morfem *-om* preuzet je iz dativa množine imenica muškoga roda *a-vrste*, a gramatički morfem *-am* iz dativa množine imenica srednjega roda *a-vrste*.

Akuzativ jednine

Akuzativni je gramatički morfem jednak nominativnom *-o*: na golo *tilo* (TDD, 6, 27); ù *Tilo* (RK, 4, 8); ù *Nebo* penje (TDD, 14, 1); ù *poznantftvo* (OTV, 599, 12/13; NK, 41, 25); ù *mifto* (TDD, 10, 17); ù *poznantftvo* (PIO, I, 104, 30; OTV, 264, 24); pridade *ftado* (TDD, 8, 29);

⁴⁰³ Pavić isti oblik bilježi i u genitivu množine: mloga druga *csudesas* (TDD, 2, 13). Maretić (1910: 163) upozorava da se u slavonskih pisaca uz *ćudo*, *ćuda* pojavljuju i *ćudeso*, *ćudesa*. U Pavića je ovakav oblik zabilježen i u nominativu jednine: *csudeso* (OTV, 304, 31); i u akuzativu jednine: za ucfiniti *csudeso* (OTV, 506, 2), iako bilježi i nominativni oblik *csudo* (FM, 42, 8).

⁴⁰⁴ Maretić (1910: 162) navodi kako imenicu *podne* neki slavonski pisci sklanjaju, a neki ne: *oko podne*, *posli podne*.

za učiniti *csudeso* (OTV, 506, 2); očitova Isus fvoje *blagodarstvo* (OTV, 506, 24); krivo *fvideosanstvo* (NK, 7, 17/18); veliko *ponixenstvo* (OTV, 530, 31); *kolino* Izraelsko zaofsviti oche (OTV, 295, 20); *zlo* (...) nevrati (JRNK, 147, 12); *zlo* (...) vratili (PIO, I, 54, 13).

Akuzativni je gramatički morfem jednak nominativnom *-e*: videchi *zadubljenje* (OTV, 127, 6); *falie tele* (OTV, 125, 22); Kakvo *opchenje* (NK, 31, 21); *dertanje* ruku (FM, 33, 20); za one, koi *tolmacsenje* (NK, 14, 26/27); daje *ottvaranje* (FM, 32, 22); ovo *dillovanje* derxe (PIO, I, 7, 22); za *uzderxanje* (NK, 15, 18); za *oskvernjenje* (RK, 99, 8); na *posftenje* (TDD, 3, 1); na *ferce* (OTV, 537, 20); na *priřtolje* (OTV, 351, 17); Iste veliko *uvrigjenje* (NK, 32, 11); izgrebli *krizmanje* (RK, 97, 7); kad izide *jifsche* (FM, 23, 4a); *Navrigjenje* kořtiu (FM, 26, 4); Ořtaviffē (...) *fvitovanje* (OTV, 181, 32); ù *vtime* (TDD, 9, 8; OTV, 213, 8); ù *gjubre* (OTV, 126, 17); ù *vefelje* (PIO, I, 55, 19); uffajuchife ù *miloferdje* (NK, 11, 16); nagje niko *momcse* (TDD, 12, 6); *pofvetilifste* prikaxe (PIO, I, 2, 21).

Vokativ jednine

Gramatički je morfem *-o* zabilježen u primjerima: *Tilo* Ifukerřtovo (PD, 105, 16); *Ogledalo*⁴⁰⁵ Pravde (PD, 131, 5); Ifuse *bogatstvo* pravovirnih (PD, 35, 20).

Vokativni je gramatički morfem *-e* zabilježen u primjerima: *Zdravje* Nemochnikah (PD, 131, 18); *Utoçfifsche* Griffnikah (PD, 131, 19); *Utiffenje* Xalořtni (PD, 131, 20); Virujeřsli moje *diteřsce* (NK, 35, 17); Uffafslife moje *diteřsce* (NK, 37, 10); *Priřtolje* Mudrořti (PD, 131, 6); Ifuse *funce* (PD, 35, 3).

Lokativ jednine

Gramatički morfem *-u* Pavić bilježi u imenica: ò *zlocřinřtvu* (OTV, 38, 19); *ozlu*⁴⁰⁶ (PIO, I, 54, 12); ù *ogledalu* (OTV, 127, 5/6); ù *Biřtvu* (NK, 41, 9); ù *vinu* (FM, 38, 26); ù *Nebbu* (NK, 43, 4); po *svideosanřtvu*⁴⁰⁷ (TDD, 13, 22); po *fvideosanřtvu* (OTV, 498, 20); po *lukavřtvu* (OTV, 357, 18); ù *ubosřtvu* (PIO, I, 55, 21); ù *S. Pismu* (OTV, 20, 15); po *prikazanju*, i *iztomacsenju* (TDD, 3, 2); po *zablugjenju* (OTV, 499, 12); po *priřfařtju* (KNIT, 144, 11); po (...) *nadahnutju*

⁴⁰⁵ Vokativni su oblici u Pavićevim knjigama, sukladno vjerskome karakteru istih, najčešći u zazivima ili litanijama.

⁴⁰⁶ U rečenici: i koifunam ozlu radili (PIO, I, 54, 12).

⁴⁰⁷ Nedostatak vokala *o* u sredini riječi vjerojatno je tiskarska greška.

(KNIT, 144, 21); po *obsluxivanju* (NK, 7, 5); po *rafvitljenju* (NK, 15, 24/25); po *naregjenju* (PIO, I, 50, 5); po *izgubljenju* (PIO, I, 6, 11); po *dopusštenju* (TDD, 9, 32); po *navisštenju* (PD, 133, 11); po *umiranju* (OTV, 396, 27/28); po *pokajanju* (PIO, I, 54, 18); pri *uskersnutju* (JRNK, 41, 13); ù neizrecsenomu *vefelju* (NK, 33, 23); ù *fercu* (OTV, 537, 21; NK, 5, 25); ù Svetomu *Kersštenju* (NK, 30, 4); ù *ganutiu* (OTV, 633, 17); na *gjubretu* (OTV, 7, 25); na *miloferdiu* (OTV, 21, 10).

Instrumental jednine

Kada imenica završava nepalatalnim suglasnikom, Pavić bilježi gramatički morfem *-om*: *s-tilom* (NK, 33, 22; 34, 1); *s-vinom* (FM, 16, 7; 38, 4); *z-dillom* (PIO, II, 16); *s-Boxanstvom*, i *s-Csovicsanstvom* (NK, 34, 16/17); *s-dussom* i *Boxanstvom* (RK, 4, 6); *s-vechim Bogoljubstvom* (NK, 44, 8); *s-Csovicsanstvom* (NK, 34, 16/17); *s-odlukom*, i *dostojanstvom* (NK, 17, 26); *s - priateljstvom* (RK, 132, 8/9); *s - drufstvom* (NGD, 44, 5); *s-ponixenstvom* (OTV, 23, 7; 530, 27); *s-ubojstvom* (OTV, 276, 12); *s-iftim ubojstvom* (KNIT, 223, 15); *s-bogaftvom* (OTV, 296, 21); *s-tverdokorstvom* (JRNK, 141, 17); *neljubimo (...)* *dillom* (KNIT, 223, 10).

Kada imenica završava palatalnim suglasnikom, Pavić bilježi gramatički morfem *-em*: *s-uzmlozaniim govorenjem* (TDD, 2, 28); *s-velikim s-kruffenjem* (TDD, 6, 24; OTV, 279, 13); *s-vefeljem* (OTV, 536, 17; JRNK, 83, 14/15); *s-pouffanjem* (JRNK, 83, 1); *s-nasftojanjem* (OTV, 349, 19); *s-ufterpljenjem* (KNIT, 298,10); *s-umorenjem* (TDD, 5, 7/8); *prid jifschem* (FM, 10, 13); *pomaxuchiga uljem* (JRNK, 81, 22); *zla uclinio misslenjem, govorenjem, i csinjenjem* (PD, 256, 4/5); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7); *z-dertanjem* (PIP, 3, 11); *s-grozdjem* (FM, 25, 18); *s-oruxjem* (EIE, 1764, 232, 9); *s-oruxjem* (EIE, 1808, 188, 13).

Pavić i iza suglasnika *c* bilježi gramatički morfem *-em*: *s-Sercem* (NK, 99, 20); *fercem* fvoim zlo govorau (PIP, 114, 13); *fercem (...)* izuftiti valja (OTV, 65, 18); *f-licem* (PIP, 285, 15); pod *funcem* (PIO, I, 102, 16); *prid licem* (OTV, 350, 16; PIP, 250, 26).

Iza nepalatalnih suglasnika Pavić bilježi i gramatički morfem *-om*: *jutrom* (OTV, 304, 6; PIP, 289, 12; FM, 8, 22); *s-ditefscom* (OTV, 494, 14); *z-ditefscom* (OTV, 46, 24).

Nominativ množine

Gramatički je morfem *-a*: *Zvona* (TDD, 13, 15); *opacfinstva* (PIO, I, 50, 13); *nebesa* (OTV, 291, 10); *Dica* (NK, 15, 5); *jaja* (FM, 12, 3); *opčenja* (NK, 31, 13); *svitlisfta* (PIO, I, 6, 13; EIE, 1764, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁴⁰⁸ 3, 15); *svitlishta* (EIE, 1808, PRILJUBLJENIMA SHTIOCEM,⁴⁰⁹ 4, 1/2); *oprosštenja* (TDD, 5, 32); *zasluxenja* (KNIT, 157, 21).

Genitiv množine

Najčšći je stari gramatički morfem *-ah*: oglašenje vaffi novo posvečeni *zvonah* (TDD, 3, 7); iznafsaltje *Zvonah* (TDD, 3, 17); blagosovljeni *zvonah* (TDD, 11, 23); jerfe uklanja *sviu odmetnicstvah* (NK, 1, 15); Trojstvo kipova, iliti *fobsstvah* (NK, 3, 27); dobri *dilah* (NK, 12, 22); *fvoi dilah* (NK, 17, 22); duhovni *dillah* (JRNK, 146, 9); iz onoga mlosftva *zasluxenjah* Isukerftovih (TDD, 6, 12); iz ovoga dogagjaja moxete dochi ù poznanstvo *zasluxenjah* Svetih Boxjih (TDD, 7, 12); oprosštenje *sviu griah*, i *pokaranjah* (NK, 44, 25); Privladaocse *opacsinstvah* (PD, 170, 4).

Prema staroj *s-promjeni* sklanjaju se imenice koje, uz gramatički morfem *-ah*, imaju produljenu osnovu: zaofstanci *njiiovi tilefah* (RK, 4, 20); *od tilefah* (FM, 46, 19); rad *tilefah* (RK, 123, 8); *od (...) kolesah*⁴¹⁰ (OTV, 396, 4); *oviziu nebefah* (OTV, 291, 11).

Bez završnoga suglasnika *h*, uz produljenu osnovu, zabilježena je imenica: Iz *tilefa* (FM, 27, 15). Gramatički morfem bez završnoga *h* potvrđuju i primjeri: iz *ferdaca* (OTV, 126, 8); zlamenuje *jame ferdaca* (OTV, 520, 12); *tverdina ferdaca* (FM, 28, 17).

U primjeriu: od svih *ftabla* (OTV, 4, 14/15) nema nepostojanog *a*.

Pavić u genitivu množine bilježi i gramatički morfem *-i(h)*: *dase zlocfinstvih fvoih ostave* (OTV, 38, 14/15); ili kolikoje *ottaiftvi fvetæ Viræ* (NK, 3, 18).

⁴⁰⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁴⁰⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁴¹⁰ Maretić (1910: 163) naglašava kako se u ovome obliku imenica *kolo* piše kada znači *točak*. I Tadijanović bilježi ovaj oblik: ovih *Kollefah* (SPM, 125).

Dativ množine

U slavonskih su pisaca⁴¹¹ rijetki oblici koji završavaju gramatičkim morfemom *-am*, a Pavić bilježi: *k-nebefam* (KNIT, 266, 15) ako nepovirova *csudesam* (OTV, 106, 1), a još rjeđe gramatičkim morfemom *-ama*: *k-Nebefama* (PIO, I, 102, 37); i ostalima *straffilama* (...) naredi (OTV, 295, 6); *k-zlatnima vratama* Cerkvema (PIO, I, 2, 31).

Maretić⁴¹² navodi kako u slavonskih pisaca dativ množine obično ima gramatički morfem *-om/-em*, a Pavić bilježi: i ostalim nutarnjima *nagnutiem* nedati uzde (OTV, 527, 29).

Dvojinskim gramatičkim morfemom *-ma*, prema dvojini *i-promjene*, Pavić bilježi imenicu *vrata*: *k-vratma* (OTV, 377, 9).

Akuzativ množine

Gramatički morfem je *-a*: *klekavli na kolina* (OTV, 291, 6); vide *zlocfinstva* (OTV, 38, 28); *progonstva* (...) *podniti* (PIO, I, 2, 6); *nedadu moguchstva* (TDD, 13, 15); *klekavli na kolina* (OTV, 291, 6); *prikazujem* (...) *dilovanja* (NK, 17, 25); *Napuni Serca* (NK, 15, 22); *Razdiraffe lance, i uxeta* (OTV, 520, 4); *na tergovisfta* (KNIT, 224, 18); *na* (...) *plotisfta* (KNIT, 224, 23).

Uz gramatički morfem za akuzativ množine *-a*, produljenu osnovu prema staroj *s-promjeni* imaju imenice: *na Nebesa* (OTV, 633, 22); *uzigje na Nebefa* (NK, 3, 10); *uzifsao gori na Nebefa* (NK, 29, 10); *i Nebefa ottvorio* (NK, 28, 4).

Lokativ množine

Prema preporukama starih gramatičara, Pavić rabi gramatički morfem *-i*.⁴¹³ *Na fvi mifti* (NK, 25, 21); *po* (...) *dobri dilli* (NK, 33, 2; RK, 4, 16); *po dobri dilli* (NK, 10, 18/19; NK, 12, 26); *ù fviu dilli tvoi* (NK, 14, 20); *ù dobri dilli* (EIE, 1764, 435,7/8; 1808, 354, 28); *ù fvima naffima slavnima dilli* (PIO, I, 7, 19); *ù* (...) *Kraljestvi* (OTV, 356, 2/3); *fvakoga po fvoi dilli* (NK, 29, 22); *po dilli* (PIO, I, 49, 10); *po berdi* (OTV, 295, 7; PIO, I, 49, 4); *ù ovima ogledali*

⁴¹¹ Maretić (1910: 164).

⁴¹² Maretić (1910: 164).

⁴¹³ Kašić u lokativu množine uz gramatički morfem *-i* rabi i *-ih*, a Della Bella propisuje *-jeh / -ih*.

(EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 18; 1808, 4, 5); na *kolini* klecsecheg (NK, 116, 23; PD, 19, 1); *xelite* *dase* ù *ferci* *vaffi* *prozeleni* (TDD, 14, 9); ù *ferci* (OTV, 150, 13).

Uz gramatički morfem *-i*, osnovu produljenu infiksom *-es-* prema staroj *s-promjeni* bilježi u riječima: *bitiche* i ù *Nebefi* *odrifleno* (TDD, 8, 31); i na *Nebefi* *odriflenache* *biti* (TDD, 9, 8); na *Nebefi* *pribiva* (OTV, 596, 7); *koi* *jesi* na *Nebefi* (NK, 9, 7/8); *koi* na *Nebefi* *jest* (EIE, 1764, 78, 3); *koi* na *Nebesi* *jest* (EIE, 1808, 65, 4/5); *vaffa* *mloga* na *Nebesi* (PIO, I, 55, 28).

Pavić u lokativu množine bilježi i gramatički morfem *-ih*, koji također preporučuju stari gramatičari: ù *fobsftvih* (NK, 41, 9); ù *Nebefih* (RK, 77, 20); po *Pismih* (RK, 2, 13); ù *tvoi obechanjih* (NK, 17, 6); po *zasluxenjih* (RK, 52, 18/19); na *vratih* (KNIT, 300, 11).

Maretić⁴¹⁴ navodi kako se u slavonskih pisaca gramatički morfem *-ama* u lokativu množine vrlo rijetko javlja, a Pavić bilježi: po (...) *Kandilama* (OTV, 599, 9).

Pavić bilježi i noviji gramatički morfem *-ima*: Po *Oslabljenjima* (PD, 37, 10).

Instrumental množine

Gramatički morfem *-i* u instrumentalu propisuje Kašić (uz gramatičke morfeme *-ima* i *-imi*) a Pavić ga potvrđuje primjerima: i *s-dobri dilli* (NK, 31, 28); *s-mlogima dilli* *milofergja* (RK, 39, 21); *ricsi* *kojefu fmanjim slovi* *upifane* (NK, 18, 3); *s-ufti* (NK, 5, 25); *ftajatiche* *prid vrati* (TDD, 7, 24); *s-dvama jaki uxeti* (OTV, 200, 19); *s-kakvima zlamenji* (RK, 97, 3).

Imenicu *usta* Pavić bilježi i gramatičkim morfemom *-ma*: *uftma* *fvoima* *blagofivau* (PIP, 114, 12); i *uftma* *ocfito* *ispovidi* (JRNK, 14, 11); *s-uftma* (OTV, 65, 18; JRNK, 115, 19; PIO, II, 92, 16); i *uftma* *ocfito* *ispovidi* (JRNK, 14, 11), a Maretić⁴¹⁵ ističe kako je u slavonskih pisaca oblik *ustma* jako čest, a oblici imenica koje u instrumentalu množine završavaju gramatičkim morfemom *-ama* puno su rjeđi: *dojaffe* *ditefsce* *vlastitima perfama* (OTV, 45, 1); *s-ftadama* (OTV, 65, 25).

U slavonskih je pisaca⁴¹⁶ gramatički morfem *-am* u instrumentalu množine prava rijetkost: *zemlja* *porafte* (...) *fvakojakim Stablama* (OTV, 2, 9).

⁴¹⁴ Maretić (1910: 164).

⁴¹⁵ Maretić (1910: 165).

⁴¹⁶ Maretić (1910: 165).

Pavić u instrumentalu bilježi i gramatički morfem *-ih*: jednim *ustih* poslušujete Boga (EIE 1764, 3, 9); jednim *ustih* poslušujete Boga (EIE, 1808, 3, 4).

8.1.2 Imenice e-vrste

Tablica 5. Gramatički morfemi za imenice *e-vrste* u Kašića i Della Belle:⁴¹⁷

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	<i>-a</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
G	<i>-e</i>	<i>-Ø / -a</i>	<i>-e</i>	<i>-a</i>
D	<i>-i</i>	<i>-am</i>	<i>-i</i>	<i>-am</i>
A	<i>-u</i>	<i>-e</i>	<i>-u</i>	<i>-e</i>
V	<i>-a / -e</i>	<i>-e</i>	<i>-o / -a</i>	<i>-e</i>
L	<i>-i</i>	<i>-ah</i>	<i>-i</i>	<i>-ah</i>
I	<i>-om</i>	<i>-ami / -ama</i>	<i>-om</i>	<i>-am / -ama / -ami</i>

Nominativ jednine

Gramatički morfem za nominativ jednine je *-a*: *Kraljica* (TDD, 10, 3); *svetinja* (TDD, 7, 1); *slava* i *dika* (TDD, 3, 2); *Gospa* (TDD, 9, 18); *pokornica* (OTV, 536, 25); *Pokora* (NK, 34, 6); *Xenidba* (NK, 34, 7); *kopriva* (FM, 36, 25); *jabuka* (FM, 24, 20); *krufska* (FM, 24, 15); *skula* (FM, 7, 11; NK, 14, 26); *jezgra* (NK, 3, 17); *skupština* (NK, 30, 21); *tverdina* (FM, 28, 17); *Zima* (FM, 46, 18); *Goruffica* (FM, 42, 20); *Perfona* (NK, 25, 27); *Milofscha* (JRNK, 35, 5).

Imenice *stareffina*⁴¹⁸ (TDD, 12, 31; 13, 10; PIO, I, 5, 9), *sluga*⁴¹⁹ (OTV, 22, 13; 530, 21; NGD, 45, 6); *uboica*⁴²⁰ (KNIT, 223, 2); *Vojvoda*⁴²¹ (NGD, 124, 7) koje označavaju mušku osobu, imaju ženski gramatički rod i sklanjaju se po *e-vrsti*.⁴²²

⁴¹⁷ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvotiska*, Osijek, 2006., 124.

⁴¹⁸ Dativ jednine: govoraše *stareffini* (PIO, I, 5, 5); genitiv množine: naregjenju *stareffinah* (PIO, I, 50, 5);

⁴¹⁹ Dativ jednine: i njegovomu *slugi* dati (OTV, 295, 17); recfe *slugi* fvomu (KNIT, 224, 17); akuzativ jednine: posla *slugu* fvoaga (KNIT, 244, 5); vokativ jednine: virna *slugo* moja (PIO, I, 54, 32); genitiv množine: pošade prilika oholi *slugah* (OTV, 277, 28); dativ množine: Zapovidi (...) fvoima *slugama* (OTV, 597, 29).

⁴²⁰ Instrumental jednine: uclniga *uboicom* Boxjim (OTV, 495, 16).

⁴²¹ Akuzativ jednine – *vojvodu* (OTV, 180, 24); genitiv množine – *Vojvodah* (PIO, I, 48, 25; PIO, I, 48, 30/31); instrumental množine: s-*Vojvodama* (OTV, 352, 24).

⁴²² Isto je i s imenicom *poglavica*: nominative množine – *poglavice* (TDD, 7, 14); dativ množine – *Poglavicam* (EIE, 1764, 95, 1/2; 1808, 79, 3); instrumental množine: f-*poglavicami* (PIP, 238, 9).

Zbirne imenice *bratia* (TDD, 13, 10); *Bratja* (EIE, 1764, 78, 2; 1808, 65, 3); *hodicha* (TDD, 11, 3/4) također se sklanjaju po ovoj sklonidbi.

Genitiv jednine

Gramatički morfem *-e* Pavić rabi za genitiv jednine, kako i propisuju stare gramatike: od *slobode* (TDD, 9, 31); od recsene *planine* (TDD, 10, 30); od *Vire* (NK, 19, 13; PD, 105, 11); od *Viræ* (NK, 22, 22); brez *Viræ* (NK, 2, 11); Od Katolicsanskæ *Cerkvæ* (NK, 30, 19); Od *Pokoræ* (NK, 32, 21); od *Mariæ Divicæ* (NK, 3, 6); Od *Metvice* (FM, 38, 22); od velikæ *cinæ* (OTV, 537, 3); od *uspomene* (OTV, 291, 31); kod *ftine* (TDD, 5, 19); iz *tavnice* (TDD, 10, 4; NGD, 176, 15); iz *skupsftinæ* (OTV, 211, 7); iz *pustinje* (OTV, 499, 20); iz *korablje* (OTV, 21, 23); iz *Cerkve* (OTV, 594, 29); i brez *buke* (NK, 15, 20); posli *tarpeze* (NK, 22, 10); Pokraj *vode* (FM, 8, 15); rad ove *fverhe* (NK, 29, 5); velike *mise* (TDD, 7, 23); *Viræ* Katolicsanskæ (NK, 1, 4; 15, 18); plod *utrobæ* tvojæ (NK, 9, 27); fvake *nedilje* (TDD, 10, 3); Svakæ *Nediljæ* (NK, 8, 2); fvakæ *Nediljæ* i *Svetkovinæ* (NK, 45, 2); nesverfsenæ *dobrotæ*, *lipotæ* (NK, 43, 19); Sacramente *Pokoræ* (NK, 44, 7); Prifvete *Divice* i *Matere* Boxje *Marie* (RK, 52, 19/20); uzrok (...) *slipochæ* (PIO, I, 5, 28).

Dativ jednine

Gramatički morfem je u dativu jednine *-i*: k-*slavi* (OTV, 536, 10); k-jednoi *udovici* (OTV, 304, 10); *K-ranni* (FM, 35, 16); Dafe *Gofpi* Priblaxenoi (RK, 89, 15); k-*Ani* (NK, 117, 1); k-*terpezi* (OTV, 368, 4; 632, 22); govoraffe *stareffini* (PIO, I, 5, 5); k-*Divici* (EIE, 1764, 359, 7; 1808, 293, 4); k-*xeni* (EIE, 1764, 79, 1; 1808, 65, 25); k- *voddi* (PIO, II, 70, 15); Recse dakle *xeni* (OTV, 304, 25); *frichi*⁴²³ (PIO, I, 55, 32).

Akuzativ jednine

Akuzativ jednine završava gramatičkim morfemom *-u*: na *molitvu* (TDD, 13, 16); na *polakfficu* (RK, 53, 17); ù *Cerkvu* (TDD, 8, 21; OTV, 498, 2); ù *glavu* (OTV, 495, 11; NK, 18, 4); ù *gostionicu* (OTV, 632, 21); ù *utrobu* (PD, 105, 9); ù *Macxarsku* (TDD, 6/7, 32/1); ù *fubotu*

⁴²³ U rečenici: kolikobife pravedni *frichi* uffali (PIO, I, 55, 32).

(PIO, I, 104, 19); *Za groznicu* (FM, 29, 8); *za sluxbu* (PIO, I, 5, 30); *Morsku vodu* (FM, 16, 7); *Poftiti korizmu* (NK, 8, 4; 23, 19); *Sluffati Mifu* (NK, 8, 2); *pervu Skulu* (NK, 22, 13); *reci Zdravu Mariu* (NK, 9, 24); *odfudu* primaju (RK, 77, 2); *Ovu priliku* (PIO, I, 7, 12); *I xalfiu ftavi* (FM, 16, 15); *Boju motri, i iftu csiftochu* (FM, 12, 13); *prid njima vojvodu* (OTV, 180, 24); *ocfitova volju, i xelju fvoju* (OTV, 181, 2); *Udovicu, i Prorocficu* (OTV, 182, 14/15); *uspozdravljate Bratju* (EIE, 1764, 62, 15; 1808, 52, 17); *muku* (...) *podniti* (PIO, I, 2, 6).

Vokativ jednine

Gramatički je morfem za vokativ jednine *-o*: *milla fvekervo* (OTV, 212, 1); *Zdrava Mario* (NK, 9, 25; JRNK, 125, 11); *Sveta Mario* (PD, 130, 10); *Sveta Divo* (PD, 130, 12); *Ripo fvaka* (FM, 28, 6); *Molimte takogjer Majko!* (PD, 105, 1); *Vidifs Majko* (PD, 237, 13); *Dufso Ifukerftova* (PD, 105, 15); *dufso* moja (PIP, 211, 12); *vodo* perfah Ifukerftovi (PD, 105, 17); *muko* Ifukerftova (PD, 105, 19); *Gospo, i Majko* pridraga (NGD, 86, 16); *o kerftjanko* (NGD, 90, 10); *Idi od tuda fotonu* (OTV, 504, 1); *O liopto* (NK, 123, 4); *Ruxico Zlamenita* (PD, 131, 11); *Kucho Zlatna* (PD, 131, 14); *Korabljo Mira* (PD, 131, 15); *Zvizdo* Iutarnja (PD, 131, 17); *Pomochnico* Karftjanah (PD, 131, 21); *Kraljico* Angjeoska (PD, 131, 32); *Angjeofka vladalico* (PD, 135, 16); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *Bratio* (RK, 18, 8; KNIT, 301, 22; EIE, 764, 1, 5); *Sveta Bogorodico* (PD, 133, 4/5); *Sveta Mario, Braniteljico* (PD, 169, 5); *ò mlogo csudna novino!* (JRNK, 157, 14).

Uz gramatički morfem *-o*: *Divico Mario!* (PD, 104, 8); *Divico* i *Mucsenico* (PD, 248, 4); *Divico* slavna (PD, 133, 2); Pavić u vokativu bilježi i gramatički morfem *-e*: *Divice* Mario (PD, 104, 15); *zacseta Divice* (JRNK, 154, 9).

Lokativ jednine

Najčešći je gramatički morfem *-i*: *na zemlji* (TDD, 8, 31; PIP, 124, 2); *na planini* (OTV, 123, 12); *po prilici* (TDD, 10, 2); *po* (...) *priliki* (KNIT, 401, 15); *po pokori* (TDD, 8, 15); *po xeni* (OTV, 7, 16); *po pravdi* (OTV, 356, 24); *po Viri* (NK, 10, 18); *po famoi Viri* (NK, 12, 27); *po uregjenoi mirri* (PIO, I, 48, 21); *po svetoi Krizmi* (NK, 5, 10); *po* (...) *muki* (RK, 52, 16); *po miri* (OTV, 596, 15); *ù pokori* (OTV, 270, 17); *ù* (...) *Roditeljici* i *Divici* (RK, 29, 9); *ù pustinji* (TDD, 5, 17; OTV, 291, 32); *ù* *fvakoi nevolji* (OTV, 213, 6); *ù vatri* (OTV, 123, 12); *ù potribi*

(NK, 35, 4; PIO, I, 54, 10); o (...) vodi (TDD, 7, 25/26); ù lipoti (PD, 135, 21); ù *škupfstini* (PIP, 301, 1); ù *korablji* (OTV, 21, 16).

U Pavića gramatički morfem *-i* može biti reduciran: po svetoj Katolicsanskoj *Cerkvi* (NK, 16, 19); ali i bilježen: po (...) Katolicsanskoj *Cerkvi* (NK, 31, 2/3).

Instrumental jednine

Gramatički je morfem *-om* bilježen iza palatalnih i nepalatalnih suglasnika: *s-Dufsom* (NK, 33, 22, 27); *s-dussom* (RK, 4, 5/6); *s-hitnjom* (EIE, 1764, 377, 3/4; 1808, 307, 9); *s-Korabljom* (OTV, 261, 4); *s-zemljom* (OTV, 181, 22); *s-tihochom* (PIO, I, 27, 5); *s-oftalom necifstochom* (OTV, 126, 16/17); *s-velikom xeljom* (PIO, I, 102, 3); zemlja poraste svakojakom *travom* (OTV, 2, 8); *s-Svetom slobodom* (OTV, 536, 31); *s-naravnom vodom* (NK, 34, 27); *s-cytarom* (NK, 115, 8); *s-kerbljikom* (FM, 38, 3); *s-prilikom* (FM, 44, 25); *s-molitvom* (OTV, 374, 14; 492, 11; NK, 31, 27); *s-odlukom* (NK, 17, 26); *s-falatom* (EIE, 1764, 231, 9); *s-salatom* (EIE, 1808, 187, 20); *s-materom* (OTV, 352, 22); *s-Mariom* (OTV, 494, 14); *prid tarpezom* (NK, 22, 9); *za terpezom* (OTV, 633, 29); *pod jednom verftom* (NK, 34, 17/18); *I Pafvicom travom* (FM, 45, 19); *s-nogom* (OTV, 261, 18); *sprilikom* (OTV, 6, 10); *s-xenom* (OTV, 211, 17; PIO, I, 102, 10); *s-vunom* (OTV, 186, 30); *s-knjixicom* (KNIT, 223, 12); *s-vlaftitom Sefstrom* (OTV, 271, 1); *pod planinom* (OTV, 123, 14); *s-najvechom majstoriom* (PIO, I, 5, 30); *poftavi megju Sinagogom xudinskom, i megju Cerkvom neznaboxkom* (OTV, 187, 13/14); *neljubimo (...) iftinom* (KNIT, 223, 10); *pod koxicom* (FM, 21, 3).

Riječ se *trublja* pojavljuje s gramatičkim morfemima *-om* i *-em*: *s-trubljom* (PIO, I, 50, 4); *nemoj trubljom* trubiti (EIE, 1764, 63, 2); *nemoj trubljem* trubiti (EIE, 1808, 52, 26).

Nominativ množine

Gramatički morfem je *-e*: *Pape* (TDD, 5, 31); *duffe* (RK, 4, 15); *dufse* (NK, 31, 20); *divicsice* (NK, 15, 6); *poglavice* (TDD, 7, 14).

Genitiv množine

Premda ga u genitivu množine Kašić i Della Bella ne propisuju, Pavić rabi gramatički morfem *-ah*: i od *mukah* vikovicsnjih (TDD, 5, 29); doline od *fuzah* (TDD, 14, 1); od *fviu xivinah* (OTV, 6, 11); Od *Mufsmulah* (FM, 26, 13); od *xenah* (OTV, 182, 22); od (...) *verftah* (OTV, 22, 16); Od *priprikah* (FM, 57, 4); od *ludih*, i *mudrih Divicah* (OTV, 599, 7); od *ifti vodah* (PIO, I, 70, 34); od *vodah* (OTV, 2, 5); veljassebo daje on oni *ilicxah* nigda gošpodar bio (TDD, 10, 20); ù *mrixe mukah* zapliche (TDD, 9, 26); ili *knjgah*⁴²⁴ nemogu imati (NK, 14, 27); iz *knjigah* (OTV, 127, 20); iz *verigah* (PIO, I, 7, 13); iz *xilah* (FM, 57, 5); iz *koricah* (OTV, 376, 16); *tilesni* i *duševni potribah* (NK, 42, 5); od *xudinkinjah* (OTV, 97, 12); *imade višše* od *što* i *dvaest hiljadah dušfah* (OTV, 430, 9/10); *nikih fvoih Vojvodah* (PIO, I, 48, 25); od *virni* i *naštojni Vojvodah* (PIO, I, 48, 30/31); *rad prikazani krivicah* (PIO, I, 50, 7); *nerazloxiti xivinah* (OTV, 404, 16); 10. *hiljadah* *vojakah* (OTV, 181, 6); *radi šivanja munjah* (OTV, 123, 16); *rad griottah* (OTV, 594, 9); *mloštvo različiti pticah* (OTV, 2, 23); *po prilici pscelicah* (PIO, I, 7, 25); *virni sluxbah* (KNIT, 263, 5); *fvitlost zvizdah* (JRNK, 43, 12); *imadem nepravdah* (PD, 255, 21).

Pavić u genitivu množine bilježi i gramatički morfem bez popratnoga *h*: Od *brifaka* (FM, 25, 15); Od *fmokava* (FM, 26, 2); *do jizdbina* (FM, 16, 15); *oko cxigerica* (FM, 9, 13); od *fvi likaria* (FM, 31, 21); od (...) *Matera* (NK, 15, 3).

Zavilježen je i primjer u kojemu uz gramatički morfem *-a* Pavić za genitiv množine bilježi nulti morfem u riječi *kruška*: Od *jabuka*, *krušsak*, i *brifaka* (FM, 10, 26), premda na drugome mjestu istu riječ bilježi gramatičkim morfemom *-a*: Od *kruffaka* (FM, 24, 12).

Pavić za genitiv množine rabi i dvojinjski gramatički morfem *-u/(h)*: *podnoxje noguh* *tvoji* (KNIT, 299, 21/22); *dertanje ruku* (FM, 33, 20); *tvoji nogu* (RK, 28, 4).

Zabilježen je i gramatički morfem *-ih*: *odvedosse tri hiljade mazgih* (OTV, 385, 30).

Kada osnova imenica u nominativu jednine završava dvama ili trima suglasnicima, Pavić bilježi nepostojano *a*: *upravitelji zemaljah* (OTV, 125, 8); Od *fmokava* (FM, 26, 2); Od *brifaka* (FM, 25, 15); Od *kruffaka* (FM, 24, 12).

⁴²⁴ Gubljenje samoglasnika *i* u sredini riječi vjerojatno je tiskarska greška.

Dativ množine

Pavić u dativu množine bilježi stari gramatički morfem *-am* i noviji *-ama*: dati moxe *xenama* (OTV, 182, 1); recse *snahama* (OTV, 211, 25); *k-pcsolama* (PIO, I, 7, 20); pridatichefe *Poglavicam* (EIE, 1764, 95, 1/2; 1808, 79, 3); Proftri Gofpodine *slugam* tvoim (PD, 22, 7).

Akuzativ množine

Akuzativni je gramatički morfem *-e*: za *dufse* (NK, 44, 26); Ovo *uzle* pokaranja razpliche (TDD, 9, 27); Da nifu *vode* (...) otrovali (RK, 99, 19); Da nifu *xivine* (...) otrovali (RK, 99, 20); Da nifu *livade* (...) otrovali (RK, 99, 20); druge *cfarke* (RK, 99, 21); bogoljubne *molitvice* (NK, 22, 11); imadu *likarie* (FM, 38, 24); *fuze* prolivajuchi (OTV, 271, 31); ù druge *knjige* (OTV, 352, 8); ù *csete* (OTV, 182, 10); obadve *daske* (OTV, 126, 5); ù *mrixe* (PIP, 286, 27); ù *tmine* (OTV, 597, 30).

Lokativ množine

Po uzoru na stare gramatičare, Pavić u lokativu množine bilježi stari gramatički morfem *-ah*: po *molitvah* (RK, 4, 16); ù *mukah* (NK, 31, 26); uttifenje ù *protivsfinah* (NK, 41, 3); ù *Cerkvah* (NK, 122, 14); ù *Sinagogah* (EIE, 1764, 63, 2; 1808, 53, 1); ù *tminah* (PIO, I, 5, 26); po *puftinah* (OTV, 210, 2); na *visinah* (EIE, 1808, 9, 26).

Gramatičkim morfemom *-a* zabilježeni su primjeri: na dan Porciunkule ù *Cerkva* (TDD, 8, 20); ù *verigafam* bio (JRNK, 146, 2); po *ulica* i fokaci (EIE, 1764, 378, 6/7; 1808, 308, 4); na *visina* (EIE, 1764, 11, 14/15).

Gramatički je morfem *-ama* također zabilježen: ù neizrecsenima *mukama* (NK, 34, 1); u (...) *prigodama* (OTV, 495, 19); ù fvakakvima *zlochama* (OTV, 352, 2); ù vifokima *pismama* (PIO, I, 5, 24); po *stinama* (TDD, 2, 2/3).

Iz genitiva množine prodire u lokativ dvojinjski gramatički morfem *-u*: na *nogu* ftajati (FM, 8, 13); na fvoih *rukuu*⁴²⁵ nofiti (OTV, 503, 10); derxau u *rukuu* isto granje (OTV, 592, 28); po *ruku* Sveti Angjelah prikazana biti zasluxi (PD, 247, 17).

⁴²⁵ Della Bella genitiv množine (ablativ = od + genitiv) imenice *ruka* bilježi oblikom: od *Rúkaa* (DIZ, 45).

Zabilježen je i gramatički morfem *-uh*: zlamenje u *rukuh* tvojih (KNIT, 300, 10).

Instrumental množine

Po uzoru na Kašića i Della Bellu Pavić rabi:

– gramatički morfem *-ama*: i *fuzama* Ifusa traxi (PIO, I, 70, 13); *s-xenama* (OTV, 352, 22); *s-Dufsama* (NK, 31, 25); *s-fvichama* (EIE, 1764, 232, 8); *s-svichama* (EIE, 1808, 188, 12); prid *nogama* (OTV, 536, 32); megju *planinama* (PIO, I, 49, 21); megju *zvzdama* (PIO, I, 5, 37); *s-Vojvodama* (OTV, 352, 24); *s-trubljama* (OTV, 271, 25); *s-kocfiama* (OTV, 323, 18);

– gramatički morfem *-ami*: megju *xenami* (NK, 9, 26; EIE, 1764, 359, 13; 377, 11; 1808, 293, 10; 307, 16); ottri noge njegove *kofami* svoimi (EIE, 1764, 219, 11); otri noge njegove *kosami* svoimi (EIE, 1808, 78, 1); *f-poglavicami* (PIP, 238, 9); *Za Litaniami* (PD, 133, 17); *Rannami* zlamenovani (PD, 170, 9).

Della Bella u instrumentalu množine propisuje i gramatički morfem *-am*, preuzet iz dativa množine, a bilježi ga i Pavić: pod *Poglavicam* Misnicskim (EIE, 1764, 8, 12); pod *poglavicam* (EIE, 1808, 7, 8/9); *s-koxam* (EIE, 1764, 105, 15; 1808, 87, 16).

8.1.3 Imenice i-vrste

Tablica 6. Gramatički morfemi za imenice *i-vrste* u Kašića i Della Belle:⁴²⁶

	Kašić		Della Bella	
	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N	-Ø	-i	-Ø	-i
G	-i	-Ø / -i / -a	-i	-i
D	-i	-am	-i	-im
A	-Ø	-i	-Ø	-i
V	-Ø	-i	-Ø	-i
L	-i	-ih	-i	-ih / -jeh
I	-ju	-ami / -ima / -i	-i / -ju	-ima

Nominativ jednine

⁴²⁶ Tablica preuzeta iz knjige Loretane Despot, *Jezik hrvatskoga biblijskoga prvotiska*, Osijek, 2006., 127.

Imenice ženskoga roda *i-vrste* imaju u nominativu jednine gramatički morfem *-Ø*: *radoft* (OTV, 45, 10; 520, 16); 1. *Oholoft*. 2. *Lakomoft*. 3. *Bludnoft* (NK, 23, 27/28); *bludnoft* (FM, 42, 18); *miloft* (OTV, 521, 14/15; NK, 6, 8); *razliciftoft* (OTV, 396, 16); *Svitloft* (FM, 34, 14); *Jefen* (FM, 46, 18); *Vecser* (KNIT, 166, 6); *So* (FM, 16, 14); *kripoft* (NK, 24, 13; FM, 27, 13); *rics* (PIO, I, 104, 24); *csaft* (OTV, 597, 16); *oblaft* (NK, 6, 8); *jefen* (PIO, I, 102, 8); *ljubeznivoft* (KNIT, 157, 21).

Genitiv jednine

Gramatički je morfem u genitivu jednine *-i*: od *putti* (OTV, 4, 14); *od fmerti* (NK, 11, 22); od *pomochi* posli *fmerti* (RK, 165, 7); s-kupljenje *pameti* (NK, 41, 1/2); csetvertæ *Zapovidí* (NK, 8, 10); Temelj *Ljubavi* (NK, 39, 10); Boxanftvenæ *Ljubavi* (NK, 42, 19); združene *Ljubavi* (NK, 43, 9); rad (...) *ljubeznivofti* (NK, 43, 19); imade *naravi* (NK, 28, 9); neimade *Svitlofti* (PIO, I, 5, 31); brez *fvitlofti* (PIO, I, 5, 30); brez *milofti* (NK, 33, 25); brez *oblafti* (NK, 11, 26); i nutarnjæ *poniznofti* (OTV, 599, 12); Priliko *poniznofti* (PD, 169, 21/22); oko *ljubavi* (PIO, I, 2, 4).

Dativ jednine

Dativni je gramatički morfem *-i*: k- *ljubavi* (PIO, I, 6, 16); nacsuditi (...) lipoi *chudi*, *poniznofti* (OTV, 213, 18).

Akuzativ jednine

Gramatički morfem za akuzativ jednine izrazom je jednak gramatičkom morfemu za nominativ jednine *-Ø*: daveffè ovu *oblaft* (TDD, 9, 5); zatocheš *oblaft* imati (PIO, I, 54, 33); Vechuchemi *xaloft* zadati (OTV, 212, 4); dobru *kripoft* daju (FM, 11, 10); probudi (...) *kripoft* (PD, 105, 11); pravu *kripoft* imati (PIO, I, 121, 33); dade ovu *miloft* (TDD, 10, 3); zapovidivffiiim i *virnoft* (PIO, I, 54, 28); *Slaboft* tila on popravlja (PD, 185, 11); slabu *ljubav* (NK, 43, 7); pravo Tilo i *Kerv* (PD, 105, 13); ù *vecfer* (RK, 33, 13; FM, 8, 15); ù *kerv* (RK, 4, 8); ù *pomoch* (NK, 37, 5); ù najdublju *propaft* (PIO, I, 6, 2); na *fvitloft* (OTV, 499, 19); jednu *napaft* (OTV, 503, 13); svoju *misao* (PIO, I, 103, 12); i *korift* (...) ftekli (PIO, I, 55, 12); znajuchi

pomamnoft (OTV, 494, 9); pokazati fvoju *dragovoljnoft* (OTV, 291, 4); *fmert* (...) podniti (PIO, I, 2, 6); poslidnju *pomaft* dati (JRNK, 82, 5).

Vokativ jednine

Gramatički je morfem *-i*: *kervi* Ifukerftova (PD, 105, 16/17); *jakofti* moja (KNIT, 222, 18); Ifuse *fvitlofti* prava (PD, 35, 22); Ifuse *mudrofti* (PD, 36, 1); Ifuse *Jakofti* (PD, 36, 9).

Lokativ jednine

Pavić je u lokativu jednine rabio gramatički morfem *-i*: objacsanje u *napafti* (NK, 41, 3); u *kripofti* (NK, 8, 10); u *milofti* (NK, 5, 11); u *fvitlofti* (PIO, I, 5, 25); u najvechoi *skrovitofti* (PIO, I, 7, 22); u *kripofti* (OTV, 22, 18); po *mudrosfti* (OTV, 182, 2); po *oholofti*, i *lakomofti* (OTV, 494, 7); po *kripofti* (RK, 52, 16); po *milofti* (TDD, 6, 23); po *oblafti* (TDD, 5, 31/32) po pridubokoj (...) *poniznosti* (PD, 104, 16); po *chudi* (OTV, 181, 15); po *tavnofti* (PIO, I, 6, 8/9); u *tavnofti* (PIO, I, 93, 20); po *ljubavi* (PIO, I, 6, 22); po (...) *ricsi* Boxjoj (NK, 5, 3).

Instrumental jednine

U Pavića je najčešći gramatički morfem u instrumentalu jednine *-jom*, premda ovaj gramatički morfem ne rabe ni Kašić ni Della Bella: pod (...) *oblaftjom* (PD, 87, 22); s-ovom *oblaftjom* (TDD, 9, 9); s-naglom *smertjom* (OTV, 150, 23/24); i *s-fmertjom* (PIO, II, 112, 15); *Smertjom*⁴²⁷ Vikovicsnjom umerti (NK, 11, 11); najvechom *zapovidjom* naziva (KNIT, 300, 2); *Zapovidjom* on popriti (NGD, 207, 16); s-vefeljem, i *radoftiom* (OTV, 521, 10); koino *xaloftjom* (...) traxi (PIO, I, 70, 13); s-*xaloftjom* nachi (PIO, I, 71, 26); s-*triznoftjom* (JRNK, 134, 17); i s-*pametjom* dokucfiti (JRNK, 42, 19); s-*zafalnoftiom* (OTV, 47, 5); fvom *pametjom* ljubili (PD, 112, 1/2); moxese dostojno pravom *pokornoftiom* nazvati (OTV, 537, 30); megju *pravednoftjom* i *pokornoftjom* (PIO, I, 19, 18); megju *fvitloftiom* i *tavnoftiom* (OTV, 3, 7/8); s-*svitloftiom* (OTV, 633, 20); s tolikom *razpufftenoftjom* (PD, 107, 3/4); s-onom *dobrovoljnoftjom* (PD, 108, 17); fa fvom *ljubavjom* i *virnostjom* (PD, 112, 7); Sasvom *ljubavjom* (EIE, 1764, 502, 19; 1808, 435, 21); on zagerli *ljubavjom* (NGD, 176, 14); s-

⁴²⁷ Zabilježen je i oblik *smertchomchefs* umerti (OTV, 5, 2).

najvechom *ljubaviom* (NK, 43, 2); i neumerlom *zafalnoftjom* (RK, 41, 6/7); samom svojom *Kripoftjom* (OTV, 182, 21); lasvom *kripoftjom* mojom (EIE, 1764, 503, 9); sasvom *kripostjom* mojom (EIE, 1808, 436, 3); s-*maftjom* (OTV, 537, 3); s-*laxjom* (OTV, 98, 1); s-jednom *ricsjom* (PIO, I, 5, 36; 6, 23); s *ricsjom* (EIE, 1764, 13, 15); s'*ricsjom* (EIE, 1808, 11, 17); s-*kerviom* (OTV, 276, 11); s-*kervjom* (RK, 117, 24); s-*neplodnoftjom* (OTV, 264, 4); s-*dragoftjom* (OTV, 494, 28/29).

Gramatički morfem *-jom* mogao je prodrjeti iz instrumentala *a-* i *e-vrste (-om)*, pa je imenica *miloft* zabilježena gramatičkim morfemom *-jom*: s-*miloftjom* (OTV, 503, 13/14; NK, 37, 11, 16; NK, 40, 16; KNIT, 95, 32; 96, 11; 97, 14); *fmiloftjom* (OTV, 5, 27); s - tvojom svetom *miloftjom* (RK, 64, 22/23); ali i gramatičkim morfemom *-om*: s-njegovom *milofschom* (NK, 36, 20). Gramatički morfem *-om* potvrđuju i primjeri: s-njegovom *pomocho* (NK, 36, 26); s-*pomocho* (FM, 33, 26; PIO, I, 70, 31/32).

Nešto rjeđe instrumental jednine završava gramatičkim morfemom *-ju*, koji je propisan u Kašića i Della Belle: s-ovom *oblastju* (TDD, 9, 12); s-*oblastju* (EIE, 1764, 2, 9); s - *oblastju* (EIE, 1808, 2, 7); pod *oblastju* (EIE, 1764, 59, 11/12; 1808, 49, 25); s-velikom *poniznoftju* (PD, 105, 7/8); S-privelikom *poniznoftju* (PD, 106, 19); s-*ljubaviu* (OTV, 5, 27); s-pravom *ljubavju* (OTV, 127, 16); neljubimo *ricsju* (KNIT, 222, 10).

Pavić u instrumentalu jednine rabi množinski gramatički morfem *-im*: s-ovom uxganom *ljubavim* (NK, 43, 6).

Nominativ množine

Gramatički morfem za nominativ je *-i*: *ricsi* (NK, 18, 3); *stviri* (FM, 22, 17).

Genitiv množine

Gramatički morfem *-ih* Pavić rabi u sljedećim primjerima: od moih *koftih* (OTV, 5, 13); od osobitih *kripoftih* (OTV, 374, 12); uzrok ove tvoje brige, i *mislih* (TDD, 12, 23); Od pristupljenja *zapovidih* tvojih (PD, 36, 21); Kolikoje Cerkeni *Zapovidih* (NK, 7, 28); Od najpoglavitii *Stvarih* (NK, 19, 18); po obsluxivanju *zapovidih* Boxjih (NK, 7, 5); Kolikoje

Zapovidih Boxjih? (NK, 7, 9); defet *Zapovidih* Boxjih (NK, 7, 21); iz fviu *Kripoftih* (NK, 7, 23/24); pokupifse (...) i *kcherih* (OTV, 125, 24).

Ovaj se gramatički morfem rjeđe pojavljuje i bez popratnoga suglasnika *h*: Spomenife (...) Naiposlidnji *Stvari* (NK, 14, 21).

Gramatički morfem *-ih* Pavić rabi u primjeru: od kolikoje *verftih* ljubav (NK, 38, 11); a rabi i gramatički morfem bez popratnoga *h*: Od Koliko *verfti* (NK, 32, 8); Od koliko *verfti* (NK, 12, 22). Pavić imenicu *vrst* pridružuje imenicama *i-vrste*, prema sjevernim uzorima: Belostenec, *Verszt* (GAZ I); a ne prema južnima: Vrančić, *Varzta* (DIC, 97); Kašić, *Varsta* (HTR, 335). Habelić propisuje dvojako: *Vérfzt*, *Verfzta* (RS).

Nedosljednost u bilježenju popratnoga *h* potvrđuju i sljedeći primjeri: po dillovanju *oviziu* triu Boxanftveni *Kripoftih* (NK, 44, 17); i probugjivanje *oviziu* triu Boxanftveni *Kripofti* (NK, 40, 28).

Pavić rabi i stari dvojinški gramatički morfem *-i(j)u*: Meka jaja *kokoffiu* mlagji (FM, 12, 3); Navrigjenje *koftiu* (FM, 26, 4); iz *ocfiu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2); od *ocfiu* (EIE, 1764, 251, 10); od *ocsiu* (EIE, 1808, 203, 12); do *uffiu* (PIO, I, 102, 19).

Dativ množine

Gramatički je morfem *-ima*: A *ocfima* daju dafu lipe (FM, 29, 17).

Akuzativ množine

Gramatički je morfem za akuzativ množine *-i*: na *ricfi* (OTV, 537, 20); ù (...) *Varoffi* (OTV, 320, 29); prid *ocfi* (OTV, 498, 24); prid *ocsi* (PIO, I, 70, 7; 103, 1); ù *uffi* ulie (FM, 40, 9); Kripi *ocsi* (FM, 31, 8); prikazujem moje *misli*, *ricsi* (NK, 17, 24/25); ottajiti fve Kerftianske *izverfsnofti* (OTV, 527, 22).

Lokativ množine

Iz dativa i instrumentala dvojine u lokativ množine imenica *i-vrste* prodiru gramatički morfem *-ma*: *ù fivarma* (OTV, 127, 7); u ovima trima *fivarma* (NK, 34, 25); *ù dopusftenima fivarma* (JRNK, 134, 17); *ù fivima fivarma vire opchio* (RK, 122, 8); *ù fivarma vrimentitima* (NK, 37, 2); *ù fivarma dobrima* (KNIT, 168, 19); *ù nikima fivarma* (PIO, I, 6, 1); *ù fivarma ješte* (FM, 30, 20); *ù malima, jali velikima fivarma* (PD, 88, 13/14); po *ricsma* (OTV, 7, 11); po ovima *ricsma* (JRNK, 22, 20); po onima *ricsma* (PIO, I, 104, 24); *ù kripofma* napriduje (JRNK, 161, 5); O ovimabo dvima *Zapovidma* (NK, 7, 26); *ù zapovidma* Boxjima (OTV, 351, 11); U ovima dvima *Zapovidma* (KNIT, 299, 12).

Stari je dvojinjski gramatički morfem *-i(j)u* zabilježen u primjerima: *ù uffiu* (OTV, 123, 7); na *ocfiu* (OTV, 46, 15); *ù ocfiu* (OTV, 380, 21), ali Pavić bilježi i noviji gramatički morfem *-ima*: U *uffima* (FM, 40, 7); *ù ocfima* (KNIT, 300, 10).

Instrumental množine

U instrumentalu množine Pavić rabi iz dvojine preuzeti gramatički morfem *-ma*: *s-zapovidma* (OTV, 353, 8); *s-naregjenima fivarma* (NK, 37, 15); za *fivarma* (OTV, 499, 4; PIO, I, 70, 24); *s - najupravniima ricfma* (RK, 41, 1); *s-ricsma* (TDD, 2, 28; KNIT, 298, 25); *s-dilom, ili ricsma* (PD, 89, 22); ili *ofštrima ricfma* (RK, 88, 2); *fvoima ricfma* (RK, 89, 5); *ponukujem s-ricsma* (PIO, I, 91, 35).

Noviji gramatički morfem *-ima* Pavić rabi u primjeru: *prid ocfima* (OTV, 21, 1).

8.1.4 Gramatički rod imenica

Poneke imenice koje u standardnome jeziku pripadaju ženskome rodu *e-vrste*, Pavić bilježi u muškome rodu: Budi *volja tvoj* (NK, 9, 9). Od (...) *fuhog groxgijca* (FM, 25, 15).

Imenica *bola* u Pavića je ženskoga roda i sklanja ju po *e-vrsti*: nominativ jednine – Rakse zove *bola* zlatinice (FM, 37, 26); Kada *bola* njegova priftade (NGD, 74, 8); Gdi recsena *bola* ufiese (FM, 38, 2); akuzativ jednine – Josfer *bolu* dixe od zubova (FM, 39, 16); Ona njemu *bolu* odnimlje (FM, 36, 9); Nju na *bolu* priviati mogu (FM, 39, 3); Za dignuti *bolu* zubih (FM,

43, 17); instrumental jednine – s-velikom *bolom* (OTV, 448, 4/5). I složenica *fu hobola*⁴²⁸ (FM, 21, 13) sklanja se po *e-vrsti*.

Imenice *žeđ* i *otrov* Pavić također sklonidbom pripisuje *e-vrsti*: genitiv jednine – od *xegje* (OTV, 374, 8); tolmacsjenja (...) veoma puna *otrove* (OTV, 8, 21); akuzativ jednine – Svu *otrovu* dixe, i jid ifti (FM, 35, 25). Tadijanović također bilježi: *Otrova* (SPM, 18).

Pavić imenicu *glad* koja je prije pripadala *i-promjeni* muškoga roda, bilježi u muškome rodu *a-vrste*: nominativ jednine – *Glad*, koise vechma, i vechma uzmloxavasse (OTV, 89, 12); genitiv jednine – od *glada* (OTV, 89, 16; 98, 14); od (...) *glada* (EIE, 1764, 504, 3; 1808, 436, 17); rad *glada* (OTV, 291, 21); akuzativ jednine – uzrokova neizkazani *glad* (OTV, 353, 17).

Pavić je imenicu srednjega roda *a-vrste*, *blaženstvo*, zabilježio kao imenicu *i-vrste*: Kojefu to *Blaxenftvi*? (NK, 14, 7).

Imenica *Židovi* u Pavića je ženskoga roda i sklanja se po *e-vrsti*: nominativ množine – koga imadofše *xudie* (OTV, 124, 12); Doffavffi *Xudie* (OTV 530, 8); genitiv množine – od *xudiah* (OTV, 211, 5); od nemili *Xudia* (NK, 116, 16); dativ množine – k-*Xudiam* (EIE, 1764, 237, 15/16 1808, 192, 15); navifti vojsku *Xudiam* (OTV, 180, 23); *xudiam* bi xao (OTV, 211, 1); akuzativ množine – unigje u *Xudie* takvi ftrah (OTV, 353, 19); obsluxujuchi *xudie* (PIO, I, 121, 6); posla k-njemu nike *Xudie* (OTV, 530, 6); instrumental množine – s-*Xudiam* (OTV, 596, 19).

Pavić imenice *Jgnatio*⁴²⁹ (RK, 132, 5, 17; 133, 9); *Jgnatie* (RK, 132, 21) *Ignatio* (NK, 122, 19); *Igntiae* (NK, 122, 17); i *Moyfia* (TDD, 5, 18/19; OTV, 137, 12; 149, 23; 350, 2) deklinira kao imenicu *e-vrste*, pa tako bilježi oblike:

– za genitiv jednine: po poklifaru S. *Jgnatie* (RK, 132, 21); Od Svetog *Igntiae* (NK, 122, 17);

– za dativ jednine: k-*Moyffii* (OTV, 150, 29); Naredi takogjer Bog *Moyffi* (OTV, 138, 20);

⁴²⁸ U značenju *sušica*: Od *fu hobile* (FM, 21, 13); pojavljuje se i pod imenom *suha bolestica*: Tko pod *fu hom bolesticom* tuxi (FM, 21, 14).

⁴²⁹ I posvojni je pridjev dekliniran u ženskome rodu: koifugod s-njime na fmetnutje *Jgnatiino* priftali bili, prokle (RK, 133, 2). Jednako tako deklinira i posvojni pridjev izveden od imenice Mojsije: moljbu *Moyfiinu* (TDD, 5, 15); uxganju *Moyfiinu* (OTV, 127, 4); ù petoi knjigi *Moyfiinoi* (OTV, 351, 5).

– za akuzativ jednine: *S. Jgnatiu* (...) skide (RK, 132, 10); *S. Jgnatiu* povrati (RK, 133, 5); za *Jgnatiu* (RK, 132, 14); prid *Moyfiu* (OTV, 151, 18);

Imenicu *limb* Pavić deklinira kao imenicu *e-vrste*: za lokativ jednine – ù *Limbi* (RK, 31, 17).

8.1.5 Opći pregled sklonidbe u Pavića

Tablica 7.

Jednina				
Muški rod a-vrste		Srednji rod a-vrste	Ženski rod	
			e-vrsta	i-vrsta
N	-Ø / -o	-o / -e / -Ø	-a	-Ø
G	-a	-a	-e	-i
D	-u / -om	-u / -om ⁴³⁰ / -am ⁴³¹	-i	-i
A	-Ø / -a	-o / -e	-u	-Ø
V	-e / -u / -o ⁴³²	-o / -e	-o / -e	-i
L	-u	-u	-i	-i
I	-om / -em / -u ⁴³³	-om / -em	-om / -em ⁴³⁴	-ju / -jom / -om / -im ⁴³⁵
Množina				
Muški rod a-vrste		Srednji rod a-vrste	Ženski rod	
			e-vrsta	i-vrsta
N	-i	-a	-e	-i
G	-a(h) / -i(h)	-a(h) / -i(h) ⁴³⁶	-a(h) / -u(h) - ih ⁴³⁷	-i(h) / -i(j)u
D	-om / -em / -ma / Ø ⁴³⁸	-am / -ama / -ma ⁴³⁹ / -em ⁴⁴⁰	-am / -ama	-ima
A	-e	-a	-e	i
V	-i	-a	-e	-i
L	-ih / -i / -ma ⁴⁴¹ / -om ⁴⁴² / -ama ⁴⁴³	-ih / -i / -ama ⁴⁴⁴ / -ima ⁴⁴⁵	-ah / -a / -ama / -u / -uh ⁴⁴⁶	-ma / -i(j)u / -ima
I	-i / -ima / -om / -mi ⁴⁴⁷ / -ama ⁴⁴⁸ / -ih ⁴⁴⁹	-i / -ma / -ama / -am ⁴⁵⁰ / -ih ⁴⁵¹	-ama / -ami / -am	-ma / -ima ⁴⁵²

⁴³⁰ U rečenici: počē Jfus govoriti *k-mlofstvom* (EIE, 1764, 4, 18).

⁴³¹ U rečenici: počē Jsus govoriti *k-mloštvm* (EIE, 1808, 4, 9).

⁴³² U rečenici: *Sinko* moi (OTV, 498, 12); *ŕinko* moj (EIE, 1764, 105, 19); *sinko* moj (EIE, 1808, 87, 20).

⁴³³ U rečenici: megju *Bogu* i ljudma (KNIT, 144, 12).

⁴³⁴ U rečenici: nemoj *trubljem* trubiti (EIE, 1808, 52, 26).

⁴³⁵ U rečenici: s-ovom uxganom *ljubavim* (NK, 43, 6).

⁴³⁶ U rečenici: dase *zločŕnŕtvih* fvoih oftave (OTV, 38, 14/15); ili kolikoje *ottaiŕtvi* fvetæ Viræ (NK, 3, 18).

⁴³⁷ U rečenici: odvedoŕŕe tri hiljade *mazgih* (OTV, 385, 30).

⁴³⁸ U rečenici: S. Pavo *k-Galatian* piŕŕuchi (OTV, 124, 24).

⁴³⁹ U rečenici: *k-vratma* (OTV, 377, 9).

⁴⁴⁰ U rečenici: i oftalim nutarnjima *nagnutiem* nedati uzde (OTV, 527, 29).

⁴⁴¹ U rečenici: probuditi duxnoŕt ũ ljudma (OTV, 531, 23).

⁴⁴² U rečenici: ũ ovima dvama *Ucsenikom* (OTV, 633, 12).

8.2 Pridjevi

8.2.1 Genitiv

Izricanje posvojnosti genitivom imenice česta je pojava u slavonskih pisaca:⁴⁴³ Lice *Boga Gospodina* (NK, 123, 12); zerno *pfsenicæ* (EIE, 193, 10); zerno *pshenice* (EIE, 1808, 158, 11); Zasfofe Jofip muxom *Marie* naziva (KNIT, 384, 32); Boxe *Izraela* (PIP, 130, 10); Csovik imade Ljubav *Boga* (NK, 7, 4); Spomenife (...) Naiposlidnji Stvari *Csovika* (NK, 14, 21); A korica *verbe* nakvalita (FM, 40, 11); smrad *tila* (TDD, 4, 28); plod *vikovicsnofti* (PIO, I, 102, 26); kod *Vodæ* Jordana (OTV, 499, 25); Kraljevi *Zemlje* (PIP, 124, 8); Sok *Botana* (FM, 38, 16); duffa *Ocfina*, tako i duffa *Sinova* (EIE, 1764, 78, 17); dusha *Ocsina*, tako i dusha *Sinovah* (EIE, 1808, 65, 18/19); Majko *Stvoritelja*, / Majko *Spafitelja* (PD, 130, 20/21); Boga *Izraela* (PIP, 125, 23); Stilski je manje obilježena upotreba posvojnoga pridjeva: Kuchu *Zachæovu* (PIO, II, 70, 33); *xivinske* glave (OTV, 289, 13/14).

U Pavića je prisutno kolebanje u upotrebi posvojnoga pridjeva (*grad Judin*; *Smertni grih*) i genitiva imenice (*kuchu Zakariæ*; *smerti grih*), ponekad u jednoj rečenici: ù *Grad Judin* : i ulize u *kuchu Zakariæ* (EIE, 1764, 377, 4/5); u *Grad Judin* : i ulize u *kuchu Zakarie* (EIE, 1808, 307, 10); *Smertni grih*, i *mali* (NK, 32, 9); Sftoje *smerti grih*? (NK, 32, 10). Upotreba posvojnoga pridjeva u Pavića nije rijetkost: *Civnoj* boli za dobiti lika (FM, 44, 23); s - priateljstvom *Carevim* (RK, 132, 9); Od *govedskog*, *Jelinskog*, *kozjega*, / I od iftog mefa *zecsiega* (FM, 11, 3); koifugod s-njime na fmetnutje *Jgnatiino*⁴⁴⁴ pristali bili, prokle (RK, 133, 2).

Uz besprijedložni genitiv, u Pavića se pojavljuje i genitiv s prijedlogom *od* umjesto posvojnoga pridjeva: A i tafsac *od jaraca* sladi (FM, 11, 25); ù pogibiji *od famerti* (NK, 40,

⁴⁴³ U rečenici: ù onima trima iftocsnima *mudracama* (PIO, II, 91, 4).

⁴⁴⁴ U rečenici: po (...) *Kandilama* (OTV, 599, 9).

⁴⁴⁵ U rečenici: Po *Oslabljenjima* (PD, 37, 10).

⁴⁴⁶ U rečenici: zlamenje ù *rukuh* tvojih (KNIT, 300, 10).

⁴⁴⁷ U rečenici: megju *finovmi* (EIE, 1764, 436, 20); megju *sinovmi* (EIE, 1808, 356, 7).

⁴⁴⁸ U rečenici: s-onima trima *mudracama* (PIO, II, 92, 17).

⁴⁴⁹ U rečenici: s-nepravednima *Pastirih* (OTV, 285, 7).

⁴⁵⁰ U rečenici: zemlja poralte (...) fvakojakim *Stablam* (OTV, 2, 9).

⁴⁵¹ U rečenici: jednim *ustih* poshtujete Boga (EIE 1764, 3, 9); jednim *ustih* poshtujete Boga (EIE, 1808, 3, 4).

⁴⁵² U rečenici: prid *ocfima* fvui naroda (OTV, 21, 1).

⁴⁵³ Maretić (1910: 224).

⁴⁵⁴ Pavić imenicu *Jgnatio* (RK, 132, 5, 17; 133, 9) deklinira kao imenicu ženskoga roda *e-vrste*, te je stoga i posvojni pridjev u ženskome rodu.

11); I k-otomu cvitak *od ruxice* (FM, 15, 24); *Od Korina* sliza nastruganje (FM, 32, 21); à drugi likau granje *od derva* (KNIT, 144, 3).

Kašić i Della Bella u genitivu jednine pridjeva muškoga i srednjega roda propisuju gramatički morfem *-oga*: *sfétoga* (ILI, 45); *dobróga* (DIZ, 10), dok Pavić bilježi gramatičke morfeme *-og*, *-eg*, *-oga*, *-ega*: do *danaffnjega* dneva (TDD, 3, 25); ognja *paklenoga* (TDD, 4, 2); Oca *Nebeskoga* (NK, 12, 18); *naimiliega* Oca (NK, 19, 8); Od *cervenog* vina (FM, 12, 25); Vina (...) *cervenoga* (FM, 12, 26); *gria smertnoga*; i pokaranja *vikovicsnjega* (TDD, 4, 8/9); *Svetoga* Kersštenja (TDD, 9, 1); *fvetoga* krixa (NK, 19, 14); nenosi *dobroga* ploda (NK, 12, 17); *Svinjskog* boba uzmi (FM, 43, 18); špafenje naroda *cfovicsanskoga* (RK, 31, 16/17); roda *Talianskoga* (TDD, 12, 17); od zerna *zriloga* (FM, 14, 26); kod Ottara *privilegiatoga* (TDD, 11, 14/15); Tila *Isusovoga* (NK, 44, 7/8); okufivšife *zabranjenoga* vocha (NK, 27, 18); Od *govedskog*, *Jelinskog*, *kozjega* / I od iftog meša *zecsiega* (FM, 11, 2/3); Posli Nauka *Kerftianskoga* (NK, 15, 14); Ili posli Nauka *Kerftianskog* (NK, 16, 16); Kod Neuka *Kerftianskoga* (NK, 15, 11); *laxljivoga* duha (OTV, 7, 12).

Genitiv množine pridjeva muškoga, srednjega i ženskoga roda ima gramatički morfem *-i(h)*:⁴⁵⁵ ujedinenje Principah *Katolicsanskih* (TDD, 6, 5); po fvidocsanstvu *fvetih* otacah (OTV, 7, 23); fedam *Poglaviti*, iliti *fmertni* *griah* (NK, 22, 21); od *virni* i *naftojni* Vojvodah (PIO, I, 48, 30); od *zli* dilah (OTV, 127, 9); Od *štari* pak kruha (OTV, 138, 17) mlosftvo *razlicfiti* pticah (OTV, 2, 23); Kolikoje *duhovni* dillah (JRNK, 146, 9); *virni* sluxbah (KNIT, 263, 5); po tolmacsenju *Sveti* Otaca (OTV, 187, 12); defet zapovidi *Boxji* (OTV, 124, 7); defet *Boxji* Zapovide (NK, 22, 20); pet *Cerkveni* Zapovidi (NK, 22, 20); triu *Boxanftveni* Kripoftih (NK, 44, 17); triu *Boxanftveni* Kripofti (NK, 40, 27/28); dafé *diavaoski* otrovah ukloni (KNIT, 298, 5); poznavaozem ottajftvah *Boxii* (PIO, I, 5, 19); *primlogi* pomanjkanja (PD, 223, 7); Od Kraljah *Bofanski* (NGD, 201, 2).

8.2.2 Dativ

Kašić i Della Bella propisuju gramatički morfem *-omu* u dativu jednine muškoga i srednjega roda: *sfétomu* (ILI, 45); *dobrómu* (DIZ, 10), a Pavić rabi gramatičke morfeme *-omu*, *-emu*: pokloniffé *zlatnomu* teletu (TDD, 5, 14); *Mudromu* Kralju Salomunu (TDD, 1, 17);

⁴⁵⁵ Kašić za genitiv množine pridjeva muškoga, ženskoga i srednjega roda propisuje gramatički morfem *-ih*: *sfétih* (ILI, 46), a Della Bella gramatičke morfeme *-jeh*, *-ih*: *dobrjeh* ili *dobrih* (DIZ, 10).

prikazanom *svetomu* domu (TDD, 2, 23/24); ispovidivšiše *Svetomu* Ocu (TDD, 6, 25); poklonitiše *Prisvetomu* Trojstvu (NK, 25, 13); Pobratimu zato *Kraljevomu* (NGD, 209, 13); k - *pravomu* Bogu (PIO, I, 2, 3); Privoljiti *tugjemu* grihu (NK, 12, 6/7); Petru kako *naistarjemu* fucu (TDD, 8, 33).

Dativ množine⁴⁵⁶ pridjeva ženskoga roda završava gramatičkim morfemima *-im/-ima*: I *slabima* utrobama hudi (FM, 30, 23); pridaticheše Poglavicam *Misnicskim* (EIE, 1764, 95, 2; 1808, 79, 3/4). Kašić bilježi kraći gramatički morfem *-im* za dativ množine, dok Della Bella propisuje *-im*, *-jem*: *sfétim* (ILI, 46); *dobrim* ili *dobrjem* (DIZ, 10).

Pridjevi srednjega roda također imaju gramatičke morfeme *-im/-ima*: *ostalim* *nutarnjima* nagnutiem nedati uzde (OTV, 527, 28); k-*zlatnima* vratama *Cerkvenima* (PIO, I, 2, 31).

Pridjevi ženskoga roda imaju gramatički morfem *-oj*: k-*griffnoi* *Varofsi* (PIO, II, 69, 33).

8.2.3 Akuzativ

Pavić za pridjev u akuzativu jednine muškoga rabi gramatički morfem *-i*: *ù vjcsnji* oganj (NK, 27, 4), a gramatički morfem *-o* u srednjemu rodu: *ù Kraljestvo Nebesko* (EIE, 1764, 401, 1); u *Kraljestvo Nebesko* (EIE, 1808, 327, 5); *vrimento* pokaranje (TDD, 5, 28).

Pavić u akuzativu jednine muškoga roda rabi i nulti morfem ($\emptyset$): *Faliti tugj* grih (NK, 12, 8).

8.2.4 Vokativ

Vokativ jednine muškoga roda ima gramatički morfem *-i*: *Ocse Nebeski!* (RK, 31, 25), kao i u Kašića: *ò sféti* (ILI, 45); i Della Belle: *ò dóbri* (DIZ, 10).

⁴⁵⁶ Despot (2006: 134): „Dativ množine završava nastavkom *-im* koji je prodro iz dativa i instrumentala dvojine.“

8.2.5 Lokativ

Lokativ jednine muškoga i srednjega roda završava gramatičkim morfemima *-om/-omu/-ome/-emu*: Molitva po Nauku *Kerftianskom* (NK, 16, 1); u *bratinskom* jedinstvu (KNIT, 298, 21); u vinogradu onomu *Nebeskomu* (TDD, 1, 13); u njegovomu *csudnovatomu staromu* stanju (TDD, 2, 10); u tilu *csovicsanskomu* (TDD, 2, 12); u moru *cervenomu* (PIP, 277, 25); po navisštenju *Angjeoskomu* (PD, 133, 11); u *staromu* uregjenju (TDD, 2, 17); u *staromu* testamentu (TDD, 11, 19); u *kripostnomu* xivljenju (PIO, I, 54, 19); u *ufterpljivomu* Jobu (OTV, 7, 24/25); u *dugomu pokornomu* xivotu (OTV, 374, 16); u Kraljestvu *Nebeskomu* (NK, 18, 18/19); u Raju *zemaljskomu* (NK, 27, 14); u *neizrecsenomu* veselju (NK, 33, 22); po *izvanskomu* pedipsanju (OTV, 396, 27); po *fvetomu* Krixu (NK, 16, 3); po Duhu *Svetomu* (NK, 30, 12); po *smertnomu* grihu (NK, 30, 9) po *fvetomu* Sacramentu (NK, 32, 23); u Nauku *Kerftianskome* (NK, 18, 14); po *slidechemu* dogagjaju (OTV, 186, 26/7); u strahu *Boxjemu* (RK, 82, 7; JRNK, 99, 6).

Gramatički morfem *-u* Pavić za lokativ jednine muškoga roda rabi u primjerima: prama onomu *mertvu* csoviku (TDD, 4, 27); prama onomu mladichu *lipu*, i *odivenu* (TDD, 4, 26).

Lokativ množine imenica srednjega roda zabilježen je gramatičkim morfemom *-ima*: u dvjema naffima *slavnima* dilli (PIO, I, 7, 19); u trima *razlicfitima* Kraljestvi (OTV, 356, 2).

Pridjevi ženskoga roda u lokativu jednine imaju gramatički morfem *-oj*: po *fvetoi Katolicsanskoj* Cerkv (NK, 16, 19); po svojoj *fvetoi, opchenoi* i *Katolicsanskoj* Cerkvi (NK, 31, 2/3); u tvojoj *priblagoj* Roditeljici (RK, 29, 9); po *fvetoi* Krizmi (NK, 5, 10).

Pridjevi ženskoga roda u lokativu množine imaju gramatički morfem *-ima*: u *neizrecsenima* mukama (NK, 34, 1); u zapovidma *Boxjima* (OTV, 351, 11); u *visokima* pismama (PIO, I, 5, 24); u ftvarma *vrimenitima* (NK, 37, 2); u *malima*, jali *velikima* ftvarma (PD, 88, 13);

8.2.6 Instrumental

Poput Kašića i Della Belle,⁴⁵⁷ Pavić u instrumentalu jednine muškoga i srednjega roda bilježi gramatički morfem *-im*: *s-uzmlozaniim* govorenjem (TDD, 2, 28); *s-velikim* s-kruffenjem (TDD, 6, 24); *s-velikim* praskom prid *iftim* Redovnikom (TDD, 13, 12/13); *s-velikim* vapajem (OTV, 357, 11); *s-vechim* Bogoljubftvom (NK, 44, 8); *s-opakim* grihom (NK, 38, 14/15); *s-*

⁴⁵⁷ Kašić propisuje gramatički morfem *-im*: sà *sfétim* (ILI, 46), a Della Bella uz *-im*: *s'dobrim* propisuje i *s'dobrjem* (DIC, 10).

malim grihom (NK, 38, 21); *s-csudnovatim* načinom (OTV, 495, 1/2); *s-Boxanštvenim* Načinom (OTV, 495, 20/21); *s-pokornim* lercem (OTV, 499, 27); *s-novim* csudom (OTV, 186, 20); i pri *cilim* razumu (RK, 77, 14/15); *s-drugim* dilom (PIO, I, 5, 4); *s-razlicfitim* fvitovanjem (OTV, 596, 19); *s-iftim* ubojftvom (KNIT, 223, 15); *s-punim* povirovanjem (JRNK, 82, 21).

Instrumental množine pridjeva muškoga roda ima gramatičke morfeme *-imi/-ima*:⁴⁵⁸ megu fínovmi *Boxjimi* (EIE, 1764, 436, 20; EIE, 1808, 356, 7); i megu *Svetimi* (EIE, 1764, 436, 20; 1808, 356, 7); prid *tolikima* goftima (OTV, 536, 32); *s-nepravednima* Paftirih (OTV, 285, 7).

Instrumental jednine pridjeva ženskoga roda ima gramatički morfem *-om*: *s-prilicsnom* (TDD, 2, 18); Smertjom *Vikovicsnjom* (NK, 11, 11); *s-Svetom* slobodom (OTV, 536, 30); *s-najvechom* ljubaviom (NK, 43, 2); *f-velikom* slavom (OTV, 261, 10); *s-najvechom* majftorinom (PIO, I, 5, 29); *s-velikom* filom (OTV, 186, 13); *s-velikom* xeljom (PIO, I, 102, 3); *s-jidovitom* ftirilom (PIO, I, 68, 11); *s-velikom* pratnjom (OTV, 323, 18).

U instrumentalu množine ženskoga roda gramatički je morfem *-ima*: *s-razkrilitima* rukama (PIO, I, 50, 15); *s-slidechima* ftrahovitima ricsma (OTV, 597, 31); *s-vrimenitima* ftvarma (PIO, I, 102, 25).

8.2.7 Komparacija pridjeva

8.2.7.1 Pozitiv

Pozitive Pavić bilježi u sljedećim primjerima: Panj (...) *frixak* (TDD, 1, 5); jaja *frisska* (FM, 11, 13); *potavna* kervcsica (FM, 17, 16); *pravedan* poftao (NK, 10, 18); *vjcsnji* oganj (NK, 27, 5); *vicsnja* iftina (NK, 36, 2); *vicsnje* fpašenje (NK, 36, 15); *Zrile* fmokve (FM, 12, 4); *Zdrav* xeludac (FM, 41, 13).

8.2.7.2 Komparativ

Oblik za komparativ srednjega roda *gorcsie*⁴⁵⁹ (NK, 13, 27) potvrđuje da se pridjev *gorak* u Pavića tvori sufiksom *-iji*, a potvrđuje i provođenje palatalizacije (*k > č*). Komparativ

⁴⁵⁸ Kašić: *sà sfétimi* ili *sfétima* (ILI, 46); Della Bella: *s' dobrjémi* ili *s'dobrimi* ili *dobrjéma* (DIZ, 10/11).

⁴⁵⁹ Kašić: *gorkí, gorcíyi* (ILI, 65).

srednjega roda oprimjeruju i pridjevi: *obechanie (...)* *kripkie* bude (NK, 44, 6); *lexanje bi pravie*, nego *ftajanje* (PIO, I, 103, 10); *veche* Bogoljubiftvo (NK, 41, 1).

Pridjev koji u današnjem standardnom jeziku tvori komparativ mimo određenih pravila, *zao – gori*, u Pavića je zabilježen na više načina. U govorima slavonskoga dijalekta komparativni je gramatički morfem *-ji* (muški rod).⁴⁶⁰ I Kašić⁴⁶¹ propisuje gramatički morfem *-yi* za komparativ. Pavić u srednjemu rodu biježi: na *gorje* stanje (FM, 11, 5). Isti je pridjev zabilježen i gramatičkim morfemom *-e* (srednji rod): Svinjsko mefo *gore* neg ovcsina (FM, 17, 23). Pridjev je zabilježen i gramatičkim morfemom *-iji*: Nemojmo mi biti *gorii* (PIO, I, 68, 21).

Komparativni oblici *ftarji* (OTV, 357, 13; NK, 98, 4; NGD, 101, 21; PIO, I, 17, 6); *Starji* (NK, 45, 1, 7); *Starjeg* (NK, 99, 7); *ftarje* (KNIT, 300, 27); *ftarjima* (OTV, 498, 25); *ftarjim* (OTV, 212, 6); *Starjem* (NGD, 189, 18) zabilježeni su reduciranim samoglasnikom *i* ispred suglasnika *r*, kao i superlativni oblik *naiftarjemu* (TDD, 8, 33) i poimeničeni pridjev *ftarji* (JRNK, 95, 18).

Pavić u komparativu bilježi i sufiks *-iji*: mlogo *slabii* (OTV, 182, 21); *slabii* puteva (OTV, 264, 24); *pravednii* poštane (NK, 10, 19); od oviu triu (...) *moguchii* (NK, 20, 9); *pomnjivii* jesmo (NK, 38, 24); *fvitlii* (RK, 123, 7); *Poglavitii* Stvari (NK, 14, 23); *primljenii* biti (RK, 76, 18/19); mi biti *gorii* (PIO, I, 68, 21); *figurnii* put (PIO, II, 77, 16); *plemenitii* stvorenja (OTV, 2, 31); *s-uzmlozaniim* govorenjem (TDD, 2, 28); Tko bi *uzoritii* (PIO, I, 5, 34); da on (...) *pomnjivii* bude (JRNK, 50, 20).

Komparative Pavić bilježi i sljedećim primjerima: da moljba *naffa* ù *Ocsenafsu kripofstnja* bude (NK, 10, 5); *lafsnja* pokora (NK, 33, 12); *vechi* dobitak (NK, 17, 22); *lipfseg* vina (FM, 14, 13); *lafsnjemu* terpljenju (OTV, 621, 1).

8.2.7.3 Superlativ

Česta je tvorba superlativa vezom prefiksa *naj* i komparativa: *najfercsaniega* vojvodæ (OTV, 182, 7); *najlipfseg* brafsna (OTV, 138, 14); *najfiromaffnii* ljudi (OTV, 183, 8/9); *najplemenitie* stvorenje (OTV, 2, 28/29); *naimiliega* Oca (NK, 19, 8); *naivechi*, i *najopacsii* grifi (NK, 10, 25); *najpotribitii* Sacramenat (NK, 5, 2; 34, 11; JRNK, 46, 12/13); *najkripofstnii*

⁴⁶⁰ Kolenić (1997: 111).

⁴⁶¹ Kašić (ILI, 63).

Sacramenat (NK, 34, 14); Bog, kojije *najvirnii* (JRNK, 132, 4; PD, 117, 8); *najvechim* i *najmoguchiim* Nebeskim Vojvodom (PIO, II, 4, 6/7); *najopacfiim* ljudma (OTV, 28, 29); *najpotorbitie* kripofiti (NK, 24, 6); janje *najkrocsie* (PIO, I, 51, 14); s - *najupravniima* ricfma (RK, 41, 1); *naiveche* dobro (NK, 21, 25); *najveche* dobro (NK, 39, 21; 43, 17/18); ù *najvechoi* skrovitofiti (PIO, I, 7, 25); *najveche*, i nesverfseno dobro (NK, 42, 21); *najmanji* dio (OTV, 124, 11); *najplemenitia* ftvorenja (NK, 26, 24); obechanja *najmoguchii* (JRNK, 132, 5; PD, 117, 9/10); *najfvitlieg* zlata (PIO, I, 5, 29); *najdublju* propaft (PIO, I, 6, 2).

Još je češći apsolutni superlativ koji označava najviši stupanj nekoga svojstva, a tvori se prefiksom *pri* + pozitiv: *prisvetim* Troiftvom (TDD, 10, 32); *primogucha* Kraljica (TDD, 10, 3); jaram *pritexak* (OTV, 124, 31); *prigorkog* kalexa (OTV, 22, 30); *Prifvete* Divice (RK, 52, 19); *pricsiftoi* Majki (NK, 10, 8); *Pricsifsta* Divico (PD, 104, 8); *Priflavna* Majka (RK, 53, 20); *prislavna* Kuchica (NGD, 17, 5); *Prislavnoga* Imena (JRNK, 160, 2); *pricseftitoj* smerti (PD, 107, 6); *priveliko* dobro (NK, 17, 16/17); *priveliki* griffi (PD, 85, 7); S-*privelikom* poniznoftju (PD, 106, 19); *pridragoga* Sinka (NK, 18, 1); Spafitelja *pridragoga* (JRNK, 160, 11); *pridrugi* Boxe! (NK, 44, 13/14); *pridrugi* biser (PIO, I, 71, 27); Majko *pridraga* (NGD, 86, 16); ISUS *Prifveti* (NGD, 17, 4); Maikæ njegovæ *prifvetæ* (NK, 18, 2); *prifvete* kervi (RK, 52, 17); *Priugodne* radofti (JRNK, 167, 24); *Prisvetog* Trojftva (NK, 25, 4); *privifoki* Boxe (PD, 197, 14/15); *privifokoga* Boga (NK, 21, 21); RK, 66, 10/11); *primiloftivi* Boxe (NK, 42, 20); *priljubeznivi* Boxe (JRNK, 132, 17); *priljubeznivi* Ifuse (RK, 29, 11); Golpi *Priblaxenoi* (RK, 89, 15); Majko *Priblaxena* (PD, 105, 1/2); k-*Priblaxenoi* Divici (JRNK, 125, 6); *priblagoga* provigjenja (RK, 14, 6); *Priblage* Kuchice (NGD, 16, 5); *Priblagi* Spafitelj (PD, 249, 15); *priblagi* Bog (RK, 50, 10); *privedromu* Kralju (FM, 6, 16); Plinio *primudri* (FM, 39, 26); *pritefski* umor (RK, 28, 3); *prislarki* Ifuse (RK, 25, 20; 27, 1); Ime *primedeno* (JRNK, 160, 14); *pridobri* Ifufe! (RK, 84, 12); *pridrugi* Ifufe (RK, 29, 18); *pridobroga* Boga (NGD, 153, 14); *priftrafsna* pomorenja (KNIT, 401, 9); *Priponizna* Divice (PD, 104, 15); *pridubokoj* (...) poniznosti (PD, 104, 16); *pritihe* ovcsice (NGD, 57, 7); *prijasna* zornice (JRNK, 154, 7/8).

Pavić komparira i pridjevske riječi koje po svom značenju ne mogu imati stupnjeve: *najperva* (KNIT, 299, 9/10); *najpervi* (NGD, 121, 13); *najposlidnji* (OTV, 424, 4).

Tvorbu superlativa prefiksom *pri-* + *pozitiv* i prefiksom *naj-* + *komparativ* propisuju Kašić: *prilipi*, *pridrági*; *nàylipsci* (ILI, 63) i Della Bella: *priljeep*, *prislàdak*, *prisladki*, *priblaxen*, *priblaxeni*; *Nàjljepsci*, *Nàjdraxi* (DIZ, 11).

8.2.8 Neodređeni i određeni oblik pridjeva

U Pavića se u atributnoj službi pojavljuju određeni oblici pridjeva: *mudromu* Kralju Salomunu (TDD, 1, 17); *ù njegovomu csudnovatomu* staromu stanju (TDD, 2, 10); u *staromu* uregjenju (TDD, 2, 17); *ù staromu* testamentu (TDD, 11, 19); *ù (...) svetomu* domu (TDD, 2, 23; 23/24); *zlatnomu* teletu (TDD, 5, 14); *dobromu* i *kripoftnomu* xivljenju (PIO, I, 49, 26); *neizrecsenomu* vefelju (NK, 33, 22/23); *neizrecsenomu* vefelju (NK, 33, 22/23); *fvetoga* xivota (TDD, 4, 21); *zloga* vrimenta (TDD, 11, 27); *izgubljenoga* finka (OTV, 498/499, 32/1); *dobri* Ladislav (TDD, 6, 22); *bisni* Kralj (OTV, 495, 26); *veliki* zlocfinac (TDD, 6, 23); *laxljivi* Abbat (TDD, 12, 21); *oholi* Kralj (OTV, 447, 29); *slatki* med, i *ugodni* vofak (PIO, I, 7, 21); *fir mladi* (FM, 11, 24); *bili* papar (FM, 41, 13); *Mali* grih (NK, 23, 25); likti daje *jaki* (FM, 29, 8); Hippocrates *mudri* Likar (FM, 31, 19); Zrak *povruchi* (FM, 46, 20); dan *Svecsani* (NK, 7, 14); Grih *smertni* (NK, 23, 24); *pravedni* Sudac (PIO, I, 49, 18).

Neodređeni su oblici pridjeva u Pavića zabilježeni manjim brojem primjera, ali i oni mogu biti u atributnoj službi: *Blaxen* puk (PIP, 292, 2); *lipa* mladicha (TDD, 4, 24); *slana* mefa (FM, 10, 27); *velik* dar (TDD, 7, 13); *Kruffac bio* (FM, 11, 24); *Bio* krufsac (FM, 11, 11); *bio* barjak (PIO, II, 68, 28); *tugj* grih (NK, 12, 8); *Jak* udarac (FM, 42, 21); *dalek* put (OTV, 599, 19); *Drag* Angele (NK, 99, 26); *Kratak* nacsin (NK, 16, 14); *Zdrav* xeludac (FM, 41, 13); *slab* xeludac (FM, 29, 16); *cerven* barjak (PIO, I, 50, 2); *zlatan* vincfich (OTV, 138, 1); *velik* talas (OTV, 425, 7); *grob nov* (EIE, 1764, 244, 8; 1808, 197, 17); *prama* onomu mladichu *lipu*, i *odivenu* zatvori nos (TDD, 4, 26); *prama* onomu *mertvu* csoviku (TDD, 4, 26); Panj (...) *frixak*, *zelen* (TDD, 1, 15); kod groba *Isukerftova* (TDD, 6, 32).

Kašićeva gramatika neodređene pridjeve stavlja uz glagol *Yefàm: lud yèft clouik* (ILI, 46); kao i Della Bellina: *Petar jeft dobar, Sveet, ljeep; Petar nije dobar, nije fveet, nije ljeep* (DIZ, 10). Određeni pridjevi završavaju samoglasnikom *-i*: *Mládi kògn* (ILI, 47); *Mládi cjoyjek* (DIZ, 10).

Pokazna pridjevska zamjenica zabilježena je u određenome i neodređenome obliku: *veche* po *takvu* oprosftenju (TDD, 8, 14); *takvi* plamen (PIO, I, 5, 14).

8.2.9 Poimeničeni pridjev

Budući da određeni pridjev u rečenici može preuzeti funkciju imenice, u Pavića je potvrđen velik broj poimeničenih pridjeva: Zvona dakle sazivaju *pravovirne* (TDD, 13, 16); fvakolika skupština *pravovirni* (NK, 30, 21); po molitvah, i dobri dilli *pravovirnih* (RK, 4, 16/17); *Zatvoreni* kad izide jifsche (FM, 23, 4); *Zatvorenom* daje ottvaranje (FM, 32, 22); Ako (...) neucsinite, kakono *malahni*, nechete ulifti u Kraljeftvo Nebesko (EIE, 1764, 400, 23; EIE, 1808, 327, 3/4); hotiuchife izjednacsiti *Privisokomu* (PIO, II, 4, 2); fuditi *xive*, i *mertve* (NK, 3, 12); *Za Xive*, i *Mertve* Boga moliti (NK, 13, 18); dache *pravednim*, i *dobrim* dati Rai Nebeski: à *zlim*, i *opakim* muke paklene (NK, 4, 10-12); Kakobife na ifti nacfin strafsio *pravedni* (PIO, I, 49, 15); Naraniti *gladne* (NK, 13, 5); Napoiti *xedne* (NK, 13, 5/6); Zaoditi *gole* (NK, 13, 6); pohoditi *boleftne* (NK, 13, 8); *Mertve* pokopati (NK, 13, 8); Naucsiti *nerazumne* (NK, 13, 14); *Zadubenim* pravi fvitt dati (NK, 13, 14/15); *Oxaloshene* razgovoriti (NK, 13, 15); Blaxeni *krotki*; blaxeni *mirni* (PIO, I, 54, 2); Napuni Serca tvoi *virni* (NK, 15, 22); i fvi drugi *fveti Boxji* (NK, 18, 25); Kada dica, i oftali *neznani* (NK, 22, 16); *Za siromah*, i za *bogatoga* (FM, 13, 21); *Groznicavim* dobro piti nie (FM, 21, 19); Al *boleftnim* obe stvaru hude (FM, 22, 17); *Slabi* valja dase nji oftave (FM, 28, 16); Ozdravljaju fvakog *dertavoga* (FM, 33, 25); Svitloft daje, i csini *csiftoga*, / I k otomu josfter *lukavoga* (FM, 34, 14/15); Jel luk dobar *mladom*, à i *starom*? (FM, 35, 4); *Jidovitim* Galen neda jifti, / *Vlaxovitim* dobar jest luk ifti. (FM, 35, 5/6); Od *odfugjenih*, koi dragovoljno ofvodu primaju (RK, 77, 2); a i *poftarjima zdravima* (RK, 77, 6); i *uboge*, i *mlohove*, i *slipe*, i *rome* uvedi ovamo (KNIT, 224, 18/19).

8.3 Zamjenice

Pokazne zamjenice *ovaj* i *onaj* Pavić u nominativu jednine bilježi skraćenim oblicima *ovi*, *oni*, u skladu s propisivanjem starih gramatika Kašića i Della Belle:⁴⁶² *ovi* puštinjak (TDD, 4, 22); *ovi* grih⁴⁶³ (NK, 27, 19); *ovi* bisni Kralj (OTV, 495, 26); *ovi* nauk (OTV, 22, 22); *ovi* puk (OTV, 125, 6; 180, 4); zamuknu *ovi* csovik (OTV, 597, 28); *ovi* Otac (PIO, I, 50, 28); *ovi* plemeniti nebeski fvitnjak (PIO, I, 6, 2); *ovi* Veliki Svetac (OTV, 499, 22); *ovi* Grad (KNIT, 401, 8); *Ovi* Sacramenat (JRNK, 83, 6); dan *ovi* blagi (JRNK, 159, 16); *Ovi* Marcion bogovalse (PIO, I, 1, 12); porod *ovi* (EIE, 1764, 2, 20; 1808, 2, 18); Panj u vinogradu (...) *oni* (TDD, 1,

⁴⁶² Kašić: *oví, ová, ovó* (ILI, 71); *oní, oná, onó* (ILI, 72); Della Bella: *Oví, ová, ovó; Oní, oná, onó* (DIZ, 12); nà *ovi* poffó (DIZ, 44); zà *ovi* poffó (DIZ, 45).

⁴⁶³ Zabilježen je i oblik *ovai*: sftetu donio *ovai* grih? (NK, 27, 23).

13); Redovnik *oni* (TDD, 12, 27); *oni*, kogase on priftraffio (OTV, 495, 14); *oni* San Adamov (OTV, 5, 19); *oni* tvoj pritefski umor (RK, 28, 3); *oni* dvor (NGD, 16, 15); *oni* laxljivi Abbat (TDD, 12, 21); *oni* njezin fud (PIO, I, 48, 19); *oni* slavni grad (PIO, I, 55, 18). Sažete likove pokaznih zamjenica poznaje i posavski govor: „Mjesto *taj*, *ovaj* i *onaj* govori se veoma često *ti*, ili *oti*, *ovi*, *oni*.“⁴⁶⁴

I u akuzativu jednine Pavić rabi kontrahirane oblike pokaznih zamjenica: *ù oni* dan (PIO, I, 49, 18); *ù ovi* Manastir (TDD, 12, 21); Na *ovi* nacfin (OTV, 149, 1); Na fvit *ovi* ješte porodila (NGD, 16, 13); *ovichemo* dio (PIO, I, 5, 4), dok Kašić i Della Bella bilježe duže likove: *ovòga* (ILI, 71); *onòga* (ILI, 73); *Ovòga*; *Onòga* (DIZ, 12).

Pavić često rabi sraslicu tvorenu od zamjenice *sav* i pridjevske upitno-odnosne zamjenice *koliki* (-a, -o), a u kosim se padežima sklanjaju oba zamjenička lika: Razumiefe *fvakolika* skupština (NK, 30, 21); *Svakolika* (...) vlada (NGD, 206, 3); *fvakolika* dilla (PIO, II, 70, 32); *Svakolika* zasluxenja (PD, 197, 7); *fvakolika* dilla (RK, 41, 4); *fvekolike* grihe (RK, 85, 18); *fvekolike* puke (RK, 128, 11); *fvekolike* Cerkvene potrebe (PD, 112, 12/13); *fvukoliku* fvoju S. Kerv (PIO, I, 18, 28).

Ova je zamjenica zabilježena i bez srastanja: oprofti *fve kolike* grihe (NK, 42, 8/9); kajemfe za *fve kolike* grihe (NK, 43, 10).

Kada izostane metateza *vs > sv* u nominativu jednine zamjenice *vas* (< *васъ*) dobijemo oblik: *vas* koliki fvit (OTV, 498, 26); *Vas* koliki prid njeg narod dogje (NGD, 152, 3); *vas* koliki Zakon (KNIT, 299, 13); *vaskoliki* Narod (PIO, I, 55, 10).

Genitiv množine zamjenica *sav*, *ovaj*, *onaj*, koji zabilježen je s dvojinjskim morfemom -*u(h)*: *fviu* naroda (OTV, 21, 1); iz megju *fviu* Izraelichana (OTV, 183, 9); prilika *fviu* Udovicah (OTV, 492, 8/9); *fviu* odmetnicftvah (NK, 1, 15); od *fviu*⁴⁶⁵ griah (NK, 5, 4); iz *fviu* Kripoftih nafsih (NK, 7, 23); *ù fviu* dilli tvoi (NK, 14, 20); fverhu *fviu* dillah njegovih (RK, 83, 10); i *fviu* izabrani Boxjih (RK, 52, 20); i iz *fviu* moi kripofti (NK, 42, 24); i *fviu* fveti (NK, 18, 2); *Sviu* Kerftiana mertve Duffe dopufti Gospodine (NK, 18, 26); pomochnik *fviu* moi tilesni i duffevni potribah (NK, 42, 4); oprosftenje *fviu* griah (NK, 44, 25); i na zafalnoft *fviu* dobrotah (PD, 112, 14); *fviu* dobrocsinfstavah njegovih (PD, 93, 7); ocem *fviu* virnih (OTV, 27, 13); od *fviu* griah ocifšchen (JRNK, 46, 15); od *fviu* nepriatelja braniti (PIO, II, 90, 9); iz *fviu* Kripoftih (NK, 7,

⁴⁶⁴ Ivšić (1913: 32).

⁴⁶⁵ Pavić u genitivu množine bilježi i oblik: Bolja ješte od *fvi* likaria (FM, 31, 21).

23); oprosštenje *fviuh* gori recsenih pokaranjah (TDD, 6, 8); Stvoritelj *fviu* (KNIT, 364, 29); i *fviu* Svetih Boxjih (RK, 63, 10); od *fviu* finova (OTV, 296, 20); onboje *fviukolici* Kralj (PIP, 2, 13); *oviziu*⁴⁶⁶ triu Boxanftveni (NK, 40, 27); iztomacsenu *oviziu* triu darova (TDD, 13, 24); po dillovanju *oviziu* triu (NK, 44, 17); probugjivanje *oviziu* triu (NK, 40, 27); od *oviu* triu (NK, 20, 8); vidjeti srichu *oviziu dviu* (OTV, 6, 4); Iz *oviziu* moxete (PIO, II, 90, 11); zamotanje *oviziu* Prorokovih zvirja (OTV, 396, 18); *oniziu* tvoji prisveti ricfih (RK, 30, 12/13); i *oniziu* duffah (RK, 31, 17); *oniziu* kervavi uzdifajah (RK, 53, 16); poslani na sluxbu *oniziu* (JRNK, 20, 16); i *oniziu* duffah (RK, 31, 17); od *koiziu* mi (NK, 27, 11); Jz *koiziu*fe (RK, 158, 13); Jz *Koiziu*fe (RK, 128, 14).

Genitiv množine ženskoga i muškoga roda zamijenjen je akuzativom jednine srednjega roda: Zasfioje potribno obsluxivati *ovo* pet Cerkveni Zapovidih? (NK, 8, 8) *Ovo* pet Stvari (NK, 24, 24); ù koimafe uzderxaje *ono* pet Cslanaka poglaviti (NK, 15, 13).

Neodređena zamjenica *svaka* u Pavića ponekad zamjenjuje količinski prilog *sve*: Tofe zna, on vidi, i znade *fvaka* (NK, 25, 24).

Pavić je reduciranim morfemima bilježio sljedeće oblike zamjenica:

a) reducirani morfem *-a*:

– genitiv zamjenice *on*: od *njeg* (FM, 13, 12; 14, 25); iz *njeg* (FM, 46, 17; PIO, I, 55, 20);

b) reducirani morfem *-e*:

– genitiv zamjenice *ti*: od *teb* (NGD, 16, 1);

c) reducirani morfem *-i*:

– dativ zamjenice *ja*: Poufanje *men* daofi (JRNK, 163, 21);

– dativ zamjenice *ti*: *teb* kupanje (FM, 42, 18); *Teb* ù pamet dobro poftav (NK, 99, 18);

– dativ zamjenice *sebe*: *Seb* Rimkinju (NGD, 151, 7); Latinkinju *feb* (NGD, 151, 2);

– lokativ zamjenice *sebe*: za izlicfit ù *feb* cxigerice (FM, 37, 15);

⁴⁶⁶ Zabilježen je i oblik *ovizih*: nifsta od *ovizih* (EIE, 1764, 54, 11; 1808, 45, 25).

d) reducirani morfem *-u*:

– dativ zamjenice *on*: *Njem recseno* (FM, 41, 23).

U dativnome se i lokativnome obliku zamjenica *mi* (*nama*), *vi* (*vama*), *oni* (*njima*) provodi jednačenje prema instrumentalu, npr. među *vami* (EIE, 1764, 78, 10; 1808, 65, 12), pa nastaju izrazom jednaki likovi:

– *nami*: *fveje nami oganj* (TDD, 11, 5); *ù nami ovdi poraftu* (TDD, 14, 18); *ù nami ochutimo* (KNIT, 218, 25); *ù fvima nami* (KNIT, 298, 17); *namife prikafuju* (NK, 2, 19); od Boga *nami ulivena* (NK, 6, 23/24); *onomchefe nami vratiti* (NK, 13, 20); O Isukerfte oprofti *nami!* (NK, 16, 7); i jednakefi *nji nami ucfinio* (KNIT, 94, 14); *Nami s-neba objavljeno* (JRNK, 160, 16); O Isukerfte smiluife *nami!* (NK, 16, 8); *ucfinio jest nami* (PD, 93, 19); od Boga: *nami* (EIE, 1764, 248, 14; 1808, 201, 5); *radi toga namife ovo Evangjelje sftie* (KNIT, 144, 13); *sfto on nami zapovidi* (OTV, 27, 21); *Govori ti nami Moyfia* (OTV, 124, 27); *koliko nami nauk oftaviti* (OTV, 186, 22); *ù - nami* (PIP, 265, 19); *da nami oproftifs* (KNIT, 263, 25);

– *vami*:⁴⁶⁷ *sftofam i pridao vami* (KNIT, 218, 29); *macha ovoga zlocfinfstva u vami pribiva* (TDD, 3, 25); *i koi ù vami* (EIE, 1764, 252, 7; 1808, 204, 7); *da ja vami danas* (TDD, 3, 12); *jesu prid vami ovdi slavili* (TDD, 2, 31); *Mir vami* (KNIT, 166, 11); *iftinu govorim vami* (EIE, 1764, 5, 4; 1808, 4, 16); *govorim vami* (EIE, 1764, 312, 13; 1808, 253, 24); *vami govorim* (KNIT, 224, 24); *vamichese ocfi otvoriti* (OTV, 7, 9); *među vami* (EIE, 1764, 3, 12; 1808, 1808, 3, 7);

– *njimi*: *recfe njimi* (KNIT, 93, 21; 166, 11; 299, 17); *recse njimi* (EIE, 1764, 4, 11; 1808, 4, 2); *Koi govori njimi* (EIE, 1764, 247, 9; 1808, 200, 6); *igjaffe s-njimi* (EIE, 1764, 249, 7/8; 1808, 201, 23); *protivan njimi* (EIE, 1764, 64, 24; 1808, 54, 16); *k-njimi* (EIE, 1764, 65, 2; 1808, 17/18).

Navedeni primjeri pokazuju da su se u Pavića izjednačili dativni, lokativni i instrumentalni oblici zamjenica *mi*, *vi*, *oni* – *nami*, *vami*, *njimi*. Stari gramatičari u dativu zamjenice *mi* propisuju oblik *nàm* (ILI, 69); *Nam* (DIZ, 12); u lokativu *nàs* (ILI, 69); *Nas* (DIZ, 12), a u instrumentalu *nàmi* (ILI, 69); *Nami* (DIZ, 12). Zamjenicu *mi* Kašić u dativu bilježi likom *vàm*, u lokativu *vàs*, a u instrumentalu *vàmi* (ILI, 70). Della Bella u lokativu propisuje

⁴⁶⁷ Pavić bilježi i oblik: *koije nas s-vama* (JRNK, 51, 3).

Vas (DIZ, 12), a dubletne likove u dativu: *Vam*, *vammi*, *vamma* (DIZ, 12) i instrumentalu, *vammi*, *vamma* (DIZ, 2).

Instrumental množine povratno-posvojne zamjenice *svoj* također poprima ovakav oblik: Prid (...) *fvoimi* (NGD, 207, 8), s-Ucsenici *fvoimi*⁴⁶⁸ (EIE, 1764, 232, 5); s-Ucsenici *fvojimi* (EIE, 1808, 188, 9); kao i zamjenica *svi* (I. mn. m. r. = svima): prid *fvimi* (NGD, 208, 10). Kašić povratno-posvojnu zamjenicu *svoj* navodi samo u nominativu: *sfoy*, *sfoyà*, *sfoyè* (ILI, 78), uz napomenu kako je njezina deklinacija u ostalim padežima slična prethodnim.⁴⁶⁹ Della Bella ovu zamjenicu bilježi u nominativu, genitivu i dativu: *Svòj*; *Svòjega*; *fvojemu* (DIZ, 14), uz napomenu da su ostali likovi jednaki kao u prethodne zamjenice *Mòj* čiji su množinski instrumentalni oblici *s'moimi* ili *s'moima* (DIZ, 14).

Instrumental jednine ženskoga roda ima gramatičke morfeme *-om*, *-ome*, *-omu*: *s-kojom* (PIO, I, 130, 31); *s-kojomte* (NK, 43, 3); *s-onomche* (PIO, I, 130, 31); *s-tolikom* (OTV, 495, 22); *s-njegovom* (NK, 36, 26); *s-ovom* (TDD, 9, 9; NK, 43, 6); *s-njome* (OTV, 498, 30); i *njegovomu* slugi⁴⁷⁰ dati (OTV, 295, 17).

Instrumental jednine muškoga roda Kašić bilježi oblicima : *s'ovím* (ILI, 71); *s'tím* (ILI, 72); *s'oním* (ILI, 73), a tako bilježi i Pavić: *S-onim* sokom (FM, 40, 14); *blagofova*, *s-koim* (TDD, 11, 24); *Sacramenat*, *s-koim* (JRNK, 50, 14/15). Della Bella propisuje dvojako: *s'ovjem* ili *s'ovím*; *s'tjem* ili *s'tím*; *S'onjem* ili *s'oním* (DIZ, 12).

U množini instrumentala Pavić bilježi i sljedeće zamjeničke oblike: *S-ovima* (NK, 36, 23); prid nogama *njegovima* (OTV, 537, 1); *s-xenama* *njegovima* (OTV, 352, 22); *s-njima* (EIE, 1764, 234, 11; 1808, 190, 3; NGD, 118, 9; PIO, I, 102, 35); *s-koima* (OTV, 139, 13; 350, 3); po *koima* (OTV, 125, 6); po *onima* ifti fudci (PIO, I, 48, 12); *s-oftalima* xivinama (OTV, 404, 26); *s-dvama* finovma *fvoima* (OTV, 211, 17); *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *s-finovma* *fvoima* (OTV, 211, 20).

⁴⁶⁸ Pavić bilježi i oblike: *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *s-svoima* (OTV, 21, 9); *s-finovma* *fvoima* (OTV, 211, 20).

⁴⁶⁹ Prethodno Kašić sklanja zamjenice *ovaj*, *taj*, *onaj*, *isti*, *moj*, *tvoj*, koje u instrumentalu množine imaju likove: *s'ovími* (ILI, 71); *s'tími* (ILI, 72); *s'oními* (ILI, 73); *s'iftími* (ILI, 74); *s'moyími* (ILI, 77). Imenica *Tvóy* (ILI, 77) ispisana je u nominativu, genitivu i dativu jednine uz napomenu da se u ostalim padežima ne razlikuje od prethodnoga primjera *móy* (ILI, 76).

⁴⁷⁰ Imenica *sluga* označava mušku osobu, a ima ženski gramatički rod.

Genitiv jednine muškoga i srednjega roda ima gramatičke morfeme *-og, -oga*: *s-ovog* fvita (OTV, 211, 8); od *ovoga* ditefca (OTV, 493, 13); pun *takvoga* fmrada (TDD, 4, 30); *ovoga* laxljivoga duha (OTV, 7, 11); *s-ovoga* fvita (NK, 44, 13; RK, 39, 9).

Zamjenice u dativu jednine završavaju gramatičkim morfemom *-u*: *k-tomu* (TDD, 6, 7; OTV, 350, 8; PIO, I, 50, 4); I *k-otomu* za dugo xiviti (FM, 7, 3); I *k otomu* josfer lukavoga (FM, 34, 15); Jofs *k-otomu* ifti porlukovi (FM, 42, 22); Ifpovidam, *k-otomu* (RK, 4, 1); *Kotomu* Sveti Oci (RK, 161, 14); *K-otomuje* koriftno (KNIT, 96, 1); Josf *k-otomn* nauclime (JRNK, 161, 20); *fvomu* puku (OTV, 181, 1); fpravio *njemu* (OTV, 291, 12); kojæ *fvemu* puku oclito dao (OTV, 125, 15); *k-njemu* (OTV, 126, 22; 499, 27; 530, 5; PIO, I, 54, 30); *knjemu* (OTV, 279, 6; 296, 26); dafe cfovik *ovomu* ftablu izjednaci (PIO, I, 102, 32). Kašić u jednini propisuje zamjeničke dativne likove: *ovomu* (ILI, 71); *tòmu*; *onòmu* (ILI, 72); *iftòmu* (ILI, 74); *mòmu* (ILI, 76), kao i Della Bella: *Ovomu*, *tòmu*, *Onòmu* (DIZ, 12); *iftòmu* (DIZ); *Mòmu* (DIZ, 14). Pavić u dativu rabi i gramatički morfem *-e*: I *k-otome* zemlju (NGD, 132, 8).

Dativni su oblici zamjenica i sljedeći: *k-meni* (EIE, 1764, 229, 15; 1808, 186, 6; JRNK, 146, 2); *k-febi* (OTV, 125, 4; 479, 17; PIO, I, 54, 27/28); izpechi *febi* (OTV, 304, 19); *k-njima* (OTV, 352, 8; EIE, 1764, 236, 2; 1808, 191, 8); *k-nama* (PIO, I, 70, 31; II, 70, 27); protiv *meni* (OTV, 323, 15).

Lokativ jednine završava gramatičkim morfemom *-u*: *ù njemu* (EIE, 1764, 252, 13; 1808, 204, 13); u (...) *onomu* (TDD, 1, 12); prama *onomu* (TDD, 4, 26); prama *onomu* (TDD, 4, 27); *ù komu* (NK, 5, 9); *ù ovomu* vertlu (OTV, 7, 3; NK, 42, 17); *ù tomu* (JRNK, 83, 20; 99, 12); *ù (...) xivotu fvomu* (OTV, 374, 17).

Lokativ jednine ženskoga roda ima gramatički morfem *-oj*: *ù tvojoj* (RK, 29, 8); po *fvojoj* (NK, 31, 2); *ù ovoi* (NK, 31, 6).

Gramatički morfem u lokativu množine muškoga roda je *-i*: na *njegovi* bedemi ukaxe (PIO, II, 68, 27).

Lokativ množine ženskoga roda završava gramatičkim morfemom *-ima*: O *ovimabo* dvima Zapovidma (NK, 7, 26); U *ovima* dvima Zapovidma (KNIT, 299, 12); U *ovakvima* (OTV, 495, 19); po *njima* (NK, 26, 21); *ù fvakakvima* zlochama (OTV, 352, 2); *ù fvima naffima* (PIO, I, 7, 19).

U prijedložnim izrazima genitiv odnosne zamjenice *što* Pavić bilježi u starom akuzativnom obliku *šta*: *Radi sfta* razjedit (OTV, 503, 19). Maretić (1910: 149) ovu pojavu uočava u slavonskih pisaca, navodeći primjere: *breza šta*, *iza šta*.

Pavić odnosnu zamjenicu *što* u neodređene obliku bilježi sa završnim *-o*: i u *nisfto* okreche (TDD, 11, 30/31); i u *nisfto* obratio (OTV, 349, 25); *dasmo* mi *nisfto* prid Bogom (OTV, 599, 13); i pod *nisfto* derxau ricsi njegovæ (OTV, 353, 9); Jefu jedno *nisfto* (NK, 39, 25); famo jedno *nisfto* (PIO, II, 110, 26).

U enklitičkom je obliku akuzativ osobne zamjenice *ona* Pavić bilježio starijim likom – *ju* (<*jo*), kao što su to činili Kašić, *gnú* (ILI, 73), i Della Bella, *gnu* (DIZ, 13):⁴⁷¹ i *udilj* *diavao valjadeju* izpuftiti (TDD, 12, 5); da *kadaju* mi ugledamo (OTV, 20, 16); *daju* prifati (OTV, 261, 22); *Donefavffiu*⁴⁷² Kralju (OTV, 350, 2); *Ugledavffiu* Jakov hotijoi ljubav ucfiniti, i *pomochiu* (OTV, 66, 1/2). Maretić⁴⁷³ ističe kako je u slavonskih pisaca vrlo rijedak oblik *je*, a Pavić ga potvrđuje primjerom: da kada *kcheri onæ Varoffi* prid *vecser* pogju na vodu, *damuje* tada *ocfituje* (OTV, 53, 11).

8.4 Brojevi

U Pavića se sklanjaju brojevi *jedan*, *dva*, *tri* i *četiri*, za što su uzor pružale stare gramatike, koje Pavić u nekim primjerima nasljeđuje, a u nekima ne:⁴⁷⁴

- genitiv jednine: izgubljenjebo *jednoga*⁴⁷⁵ uda (OTV, 211, 8/9);
- dativ jednine: *k-jednoi*⁴⁷⁶ udovici (OTV, 304, 10); *ucfinivffi* toliku pogerdu *jednomu* Kralju (OTV, 276, 5); kojase *jednomu* ottaru daje (TDD, 3, 16);

⁴⁷¹ Pavić bilježi i: na *xivot* vicsnji *farani nju* (EIE, 1764, 435, 19; 1808, 355, 11); *opija duffu*, i *nju* *clini* *zafpati* (OTV, 507, 24); i *izbavi nju* (PIP, 131, 16).

⁴⁷² Ovdje se u interverbalnom položaju gubi suglasnik *j*.

⁴⁷³ Maretić (1910: 174).

⁴⁷⁴ Kašić: *Yedàn, Yednà, Yednò; Dvâ, dví, dvâ* (ILI, 57); *Tri* (ILI, 59); *Cetirì, cetiræ, cetiri* (ILI, 60); Della Bella: *Jedàn, jednâ, jednò; Dvâ, dvie, dvâ* (DIZ, 17); *Tri; Cettiri, cettire, cettiri* (DIZ, 18).

⁴⁷⁵ Kašić: *Yednòga, Yednæ, Yednòga* (ILI, 57); Della Bella: *jednòga, jednee, jednòga* (DIZ, 17).

⁴⁷⁶ Kašić: *Yednòmu, Yednòy, Yednòmu* (ILI, 57); Della Bella: *jednòmu, jednòj, jednòmu* (DIZ, 17).

– instrumental jednine: *s-jednime*⁴⁷⁷ zlamenjem (PIO, I, 51, 5); *s-jednime* fvetoga xivota Puftinjakom (TDD, 4, 20/21); *S-jednom* ricsjom (OTV, 69, 11); pod *jednom* verftom (NK, 34, 17);

– nominativ množine: i *dva* druga (...) raztvoriffese (TDD, 13, 12);

– genitiv množine: iztomacsenju oviziu *triu*⁴⁷⁸ darova (TDD, 3, 2; 13, 24); probugijvanje oviziu *triu* Boxanftveni Kripofti (NK, 40, 27); po dillovanju oviziu *triu* Boxanftveni Kripoftih (NK, 44, 17); *Od triu* Bogoslovni Kripoftih (NK, 123, 24); iztomacsenju oviziu *triu* darova (TDD, 13, 24); vidjeti srichu oviziu *dviu* (OTV, 6, 4);

– akuzativ množine: Na *dvi*⁴⁷⁹ ruke (NGD, 115, 21); valja nauciti (...) *dvi* Boxanftvene Kripofti (NK, 22, 22); za *tri*⁴⁸⁰ Mifeca (OTV, 279, 20); ù *cfetiri*⁴⁸¹ fata (RK, 39, 10);

– lokativ množine u Pavića je drugačiji nego u starih gramatičara:⁴⁸² O ovimabo *dvima* Zapovidma (NK, 7, 26); ù ovima *dvima* ftvarma (NK, 39, 2); U ovima *dvima* Zapovidma (KNIT, 299, 12); ù ovima *dvama* Ucsenikom (OTV, 633, 12); u ovima *trima*⁴⁸³ ftvarma (NK, 34, 25); ù *trima* razlicftima Kraljestvi (OTV, 356, 2); ù onima *trima* iftocsnima (PIO, II, 91, 4);

– instrumental množine: koliko pod *dvima*⁴⁸⁴ (NK, 34, 18); *s-dvima* gori recsenima kamenitima daskama (OTV, 126, 1); koliko pod *dvima* (NK, 34, 16/17); pod ovima *dvima* zapovidima (OTV, 527, 20); koise zaruciffse *zdvima* Moabitkinjama (OTV, 211, 21); *S-DVIMA* MUKAMA (EIE, 1764, naslovnica); *s-dvama* finovma (OTV, 211, 17); *s-dvama* jaki uxeti (OTV, 200, 19); *zdvama* udarcem (OTV, 377, 1); Megju *trima*⁴⁸⁵ finovma (OTV, 21, 15); s-onima *trima* (PIO, II, 92, 17).

Rjeđi su primjeri u kojima Pavić ne sklanja redne brojeve do pet: s-naglom smertjom *dva* dvornika (OTV, 150, 24); od *dva* fina fvoja (OTV, 22, 10/11).

⁴⁷⁷ Kašić broj *Yedàn* (ILI, 57) sklanja u nominativu, genitivu i dativu, uz napomenu da se u ostalim padežima jedan sklanja kao pridjev u pozitivu sa *sfetim* (DIZ, 46).

⁴⁷⁸ Kašić: *Trih* ili *triyú* (ILI, 59); Della Bella: *trjeh* ili *trih* (DIZ, 18).

⁴⁷⁹ Kašić: *Dvá, Dvi, Dvá* (ILI, 58); Della Bella: *dua, dvje, dva* (DIZ, 17).

⁴⁸⁰ Kašić: *tri* (ILI, 59); Della Bella: *tri* (DIZ, 18).

⁴⁸¹ Kašić: *cetiri, cetiræ, cetiri* (ILI, 60); Della Bella: *cettiri, cettire, cettiri* (DIZ, 18).

⁴⁸² Kašić: ù *Dvih* ili *dviyú* (ILI, 58); Della Bella: ù *dvjeh* ili ù *dvih* (DIZ, 17).

⁴⁸³ Kašić: ù *trih* ili *triyú* (ILI, 60); Della Bella: ù *trjeh* ili ù *trijh* (DIZ, 18).

⁴⁸⁴ Kašić: *s'Dvimi* ili *dviyú* (ILI, 58); Della Bella: *s'dvjemi* ili *s'dvimi* (DIZ, 17).

⁴⁸⁵ Della Bella: *s' triemi* (DIZ, 18).

Pavić sklanja i brojevne imenice: od *obadvu* (RK, 151, 17) – genitiv; operi zatim *obe*⁴⁸⁶ ocsi (FM, 8, 7); da *obadve* daske baci (OTV, 126, 5) – akuzativ; ò Prifveta *Troico!* (PD, 197, 6); Sveta *Troico* (PD, 130, 8) – vokativ; megju ovom *dvojcom* (PIO, I, 27, 29); *s-csetvericom* slugah (OTV, 369, 13) – instrumental. Rjeđe Pavić ne sklanja brojevne imenice: ukazase on i fvoima *jedanaeft* Ucsenikom ù skupu (OTV, 633, 26/27).

Brojeve 200 i 300 Pavić je bilježio dvojinjskim oblicima: *Dvifta* hiljad (NGD, 127, 17); *s-dvifta* hiljadah (OTV, 234, 3/4), *trifta* (OTV, 289, 7; FM, 35, 12), *trifta i pedeset* godinah (OTV, 349, 16), iz čega je također vidljivo da je glavne brojeve bilježio odvojeno: *fto i dvaeft* (OTV, 430, 9); *pet ftotinah* (OTV, 385, 27); *pet ftotina hiljadah* (OTV, 279, 8); *tri hiljade* (OTV, 385, 30); *osam ftotina hiljadah* (OTV, 279, 7); *csetiri ftotine, i trideset* godinah (OTV, 111, 1). Redni su brojevi pisani zajedno: on *stopervo* od osam (OTV, 349, 9); koi *stopervo* (RK, 18, 5); *osamdeset i csetverte* godine (OTV, 492, 10/11).

Okrugli su brojevi zabilježeni i kontrahiranim oblicima: *trieft* godinah (OTV, 499, 17/18); *trieft* hiljadah (OTV, 261, 9); *trieft* mira (OTV, 285, 27); *trieft* lit (NGD, 114, 14); oko *dvaeft*, i tri hiljade ljudi (OTV, 126, 29); broj od *fseefet* danah (KNIT, 97, 20).

8.5 Glagoli

8.5.1 Jednostavni glagolski oblici

8.5.1.1 Present⁴⁸⁷

Glagoli koji u 1. licu jednine prezenta završavaju na *-am*, imaju gramatičke morfeme:

-aje za 3. lice jednine: *neokopaje* (TDD, 1, 4); *uzderxaje* (TDD, 1, 4, 31/32; NK, 26, 11; 34, 24); *zaderxaje* (TDD, 5, 28; 6, 10/11; OTV, 20, 12/13; NK, 3, 17; FM, 18, 7; NGD, 119, 9; JRNK, 58, 1); *obicsajese* (OTV, 495, 19); *obicsaje* (FM, 30, 13); *uzvelicsaje* (OTV, 181, 28); *smalakfaje* (NK, 32, 17/18); *uffaje* (NK, 37, 8); *uzmloxaje* (FM, 27, 13); *pufchaje* (FM, 27, 15);

⁴⁸⁶ Kašić: *Obba, obbae, obba* (ILI, 59); Della Bella: *obba, obbje, obba* (DIZ, 18).

⁴⁸⁷ Podjela je glagola izvršena prema Akademijinoj gramatici: „(...) svi se glagoli razvrstavaju u vrste i razrede tako da u istu skupinu idu glagoli s nekim zajedničkim osobinama, prvenstveno s jednakim infinitivnim završetkom i s istim načinom tvorbe prezenta, a prema tome i ostalih oblika. Prema infinitivnom završetku i tvorbi prezenta svi su glagoli podijeljeni u šest vrsta, prva još u sedam razreda, a peta u četiri.“; -u: Babić, Brozović, Moguš, Pavešić, Škarić, Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Globus, Zagreb, 681-695.

iftancsaje (FM, 27, 18; 58, 13); *fmanjkaje* (FM, 27, 19); *fmalakfaje* (FM, 30, 12); *fpuzaje* (FM, 35, 10); *manjkaje* (FM, 41, 23); *objacsajese* (JRNK, 50, 18);

-*ajemo* za 1. lice množine: *obicsajemo* csiniti ù ftvarma vrimentitima (NK, 37, 1);

-*aju* za 3. lice množine: *zaderxajuse*⁴⁸⁸ (TDD, 6, 13); *obicsaju* (TDD, 7, 14; 11, 24); *umiraju*⁴⁸⁹ (NK, 33, 26); *xegjaju* (NK, 14, 12/13).

Glagol *dati* izveden je od korijenske osnove *dad-*, te Pavić bilježi oblike: 1. lice jednine – *pridadem* (RK, 39, 8); 2. lice jednine – *dadefs* (KNIT, 298, 4); 3. lice jednine – *dade* (TDD, 10, 3; KNIT, 298, 23); *nedade* (FM, 41, 15); 3. lice množine – *nedadu* (TDD, 13, 15).

Još se neki glagoli u Pavića tvore po I/7 vrsti, a ne po I/1 vrsti:

- 2. lice jednine: *imadeff* (PD, 134, 15); *imadefs* (OTV, 304, 26; FM, 7, 18; 13, 12; PIO, I, 50, 24; 102, 33); *znadefs* (PIP, 131, 18);
- 3. lice jednine: *imade*⁴⁹⁰ (TDD, 4, 17; 5, 28; NK, 28, 9; JRNK, 70, 3; PIO, I, 2, 21); *neimade* (PIO, I, 5, 32); *znade* (NK, 25, 24; FM, 7, 11; PIO, I, 49, 14); *poznade* (FM, 19, 25);
- 1. lice množine: *znademo* (NK, 26, 22); *Imademo* (NK, 31, 26); *neimademo* (OTV, 599, 11);
- 3. lice množine: *imadu* (OTV,); (TDD, 3, 15; 8, 27; OTV, 396, 14; 507, 9; FM, 38, 24; RK, 4, 19; NK, 25, 20); *neimadu* (OTV, 492, 24; PIO, I, 49, 20); *neuzimadu* (OTV, 493, 3); *neznadu* (OTV, 430, 10; NK, 19, 5); *poznadu* (NK, 99, 9).

Kašić i Della Bella propisuju likove na *-m*: *imam*, *imáfc*, *imá*, *imámo*, *imáte*, *imàyu* (ILI, 134); *Imám*, *imáfc*, *imá*. *Imámo*, *imáte*, *imàju* (DIZ, 22); *znaafcli*, *neznam* (DIZ, 45). Rječnička građa također potvrđuje takve oblike: Habelić, *Dajem* (RS); *Imam* (RS); *Znam* (RS); Belostenec, *Imam* (GAZ I, 619; GAZ II, 142); *Znam* (GAZ I, 1091; GAZ II, 638); *Dajem* (GAZ

⁴⁸⁸ Pavić bilježi i: *zaderxavaju* (OTV, 498, 19).

⁴⁸⁹ Prvo lice jednine prezenta završava na *-em*.

⁴⁹⁰ U ovom se obliku glagol *imati* pojavljuje i u drugim glagolskim oblicima: 3. lice jednine imperfekta – *imadiaffe* (OTV, 349, 10; 138, 12/13); glagolski prilog sadašnji: *imadiuchi* (PIO, I, 103, 23; 285, 3); *neimadiuchi* (OTV, 479, 4; 180, 8).

I, 940; GAZ II, 63). Tomo Maretić navodi kako se u slavonskih pisaca pojavljuju i duži (*dadem, dadoh, imadem, imadoh, znadem, znadoh*)⁴⁹¹ i kraći oblici ovih glagola.

Pavić je glagol *sftiti*⁴⁹² (PIO, I, 50, 4) bilježio po I/6, a ne po V/4: *sftiem* (TDD, 5, 5, 12; 10, 17; 12, 15); *fftie* (RK, 157, 17); *sftie* (OTV, 349, 12; RK, 158, 12; 161, 12; PIO, I, 102, 27); *Sstiese* (PIO, II, 90, 26); *sftiu* (NK, 98, 9).

Rječnička građa nudi uzor za ovakav oblik prezenta: Vrančić, *Stiti* (DIC, 54); Kašić: *Sctiti* (HTR, 327); Belostenec, *Chtejem, chtem* (GAZ I, 733); Tadijanović, *Schtitti* (SPM, 97).

Pavić u prezentu bilježi oblike *pocfimam* (TDD, 3, 18); *pocsmem* (RK, 53, 19); *pocsme* (NK, 143, 12; EIE, 1764, 434, 24; 1808, 354, 21; FM, 9, 13; PD, 56, 16); *pocsmu* (OTV, 138, 7; PIO, I, 17, 14); *zapocsme* (PIO, II, 91, 12); *nepocsme* (PIO, I, 2, 26); *pocsamffise* (OTV, 504, 25); *pocsmimo* (PIO, I, 6, 18), dok su u rječničkoj građi zabilježeni drugačiji primjeri: Vrančić, *Pocfnyem* (DIC, 20); Kašić, *Pocignam, Pocnem* (HTR, 306); Belostenec, *pochinyam* (GAZ I, 302); *Pochinyam* (GAZ II, 363).

Prezent glagola *biti* Pavić često bilježi u naglašenome obliku:⁴⁹³ *slabii jesu* od *xenah* (OTV, 182, 21); *Trifsnje jesu* dobro blagovanje (FM, 24, 27); *neprištojne ftvari* uzrok *jesu* poharanja (OTV, 595, 12); *sfto jefte* oprostjenje (TDD, 3, 14); *Bolja jefte* od *fvi* likaria (FM, 31, 21); *Dobro jefte* tert mihta recsena (FM, 45, 21); *à koi nevidi, ù tminah jefte* (PIO, I, 5, 26); *s-koim zvani jefte* (KNIT, 298, 9); *koi jefst* blagofovljen (KNIT, 298, 17); *uboica jefst* (KNIT, 223, 2); *Vlaxovitim dobar jefst* luk ifti (FM, 35, 6); *Lipa trava jefst* zelje ljubica (FM, 36, 7); *Magareche jofs jefte* zdravie (FM, 21, 16); *Jefte* ; *jer nafs Spafitelj govori* (JRNK, 128, 5); *tvoja jefst* zemlja (PIP, 180, 15).

Po V/4 Pavić spreže glagole: *iftibo Petar zatajaoga* *biffè* (TDD, 13, 21/22); *viffè puta zatajao*⁴⁹⁴ (PD, 46, 5); *à koi nesluffa* Cerkvu, i njezine *fpasonofsne* naredbe *odbacsa* (NK, 8, 11); *ù (...)* *milofti umiramo* (NK, 33, 19); *dafe* po *iftomu razastiramo* (PIO, I, 7, 24); *s koim csovik* po vodi, i *ricsi Boxjoj* od *fviu* *griah opirafe* (NK, 5, 4).

Glagol *zatvorujem* (FM, 23, 3) tvori se po VI. vrsti.

⁴⁹¹ Maretić (1910: 191).

⁴⁹² Kašić bilježi *Sctim, Sctij* (ILI, 85).

⁴⁹³ Tadijanović *Vrime Sadafchnye* (SPM, 130) bilježi naglašenim oblicima glagola *biti*: *Ja jefam, ti jefi, on jefst, Mi jesmo, vi jefte, onni jefu* (SPM, 130/131).

⁴⁹⁴ Pavić bilježi: *zatajati* tugje zlo (NK, 12, 11); *prave vire cslanak zatajati* (RK, 41, 25/26); *ja nemogu tajati* (RK, 25, 20); *Akobi on zapocfeo tajati* (RK, 88, 7).

Maretić⁴⁹⁵ navodi primjere glagola IV. vrste koji u prezentu 3. lica množine imaju gramatički morfem *-u* (*oblaču, poklonu, progonu* i sl.), te prema takvome 3. licu množine tvore i 3. lice jednine gramatičkim morfemom *-e* (*iskorene, promine, učine*). Pavić u 2. licu jednine prezenta bilježi gramatički morfem *-eš*:⁴⁹⁶ da dugo *xivefs* (JRNK, 94, 10), a u 3. licu jednine prezenta bilježi gramatički morfem *-e*: jer po njemu on famom Bogu *xive* (OTV, 507, 28); daje csovik ugodan Bogu, da Kerftianski *xive* (NK, 2, 13); on *xive* brez fvakoga ftraha (PIO, I, 51, 37); da *xive* puk njegov (OTV, 127, 21). U 3. licu množine Pavić bilježi *-u*:⁴⁹⁷ Kerftiani (...) fada ù (...) ugodnomu miru *xivu* (OTV, 520, 16); nerazloxno, i xivinski *xivu* fvi oni ljudi (PIO, I, 102, 13).

Glagolu *reći* (I/3)⁴⁹⁸ i njegovim složenicama osnova se u tvorbi prezenta proširuje suglasnikom *n*: koi *rekne* bratu Racha, iliti brez pameti (TDD, 4, 1); koi pak *rekne* lud, krivacche biti ognja paklenoga (TDD, 4, 2); dabimu mlogo koriftno bilo, da on za njega Misu *rekne* (TDD, 10, 23); kojase kod Ottara privilegijatoga, iliti slobodnoga za mertve *rekne* (TDD, 11, 14/15); da ja ù ovoj bolefti iz ferca *reknem* (RK, 31, 11); i neka *reknu* jedan Ocsenaš (NK, 15, 17); Da polivajuchi *izrekne* (NK, 35, 1).

Maretić⁴⁹⁹ upozorava na trojake oblike prezenta glagola *reći*: *rečem, rečeš; reknem, rekneš i rekmem, rekmeš*, objašnjavajući treći oblik analogijom prema *otmem, uzmem, počmem*. Oblik *rekmem* u slavonskih je pisaca rijetko zabilježen, a Pavić ga potvrđuje primjerima: *rekme* (OTV, 530, 20/21; NK, 1, 21); *izrekme* (OTV, 270, 16).

8.5.1.2 Aorist

U današnjem se standardnom jeziku aorist „tvori od svršenih glagola i po tome je komplementarno prošlo vrijeme s imperfektom, koji se tvori od nesvršenih glagola“.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Maretić (1910: 190).

⁴⁹⁶ Maretić (1910: 190): „Glagol *živiti* ima prez. *živim, živiš* i t. d., pored toga ima često i *živem, živeš ... živu*, a prema tome i partic. prez. *živući*.“

⁴⁹⁷ Vulić (2014: 268): „U Dubrovčana, ali i u franjevaca Bosne Srebrene nalazimo prezentski oblik *žive* za 3. os. jednine, odnosno oblik *živu* za 3. os. množine, što je ostatak paradigme nekadanjega glagola *živsti 'živjeti', npr. u Radnića *xivu*.“

⁴⁹⁸ Kašić bilježi bez proširka *n*: *recém* (ILI, 120).

⁴⁹⁹ Maretić (1910: 185).

⁵⁰⁰ Babić, Brozović, Moguš, Pavešić, Škarić, Težak, Katičić (1991: 697). Na ovome se mjestu upozorava i na oblike koji se aorisnim nastavcima tvore od nesvršenih glagola.

Slavonski pisci,⁵⁰¹ tako i Pavić, aorist tvore i od nesvršenih glagola, te on tada ima značenje imperfekta. To je u jezikoslovnoj praksi poznato, nasljeđeno iz staroslavenskoga razdoblja.

U prvom licu jednine gramatički morfem *-h* imaju glagoli čija infinitivna osnova završava samoglasnikom, a Pavić bilježi oblik s reduciranim suglasnikom *-h*: *ugleda* (TDD, 12, 22). Kada infinitivna osnova završava suglasnikom gramatički je morfem u prvome licu jednine *-oh*, a Pavić bilježi: *reko* (TDD, 3, 7; NGD, 91, 2); *neottido* (EIE, 1764, 6); *neotido* (EIE, 1808, 177, 1).

Glagoli koji se tvore po I/1 vrsti, a ne po 7/1 vrsti, izvedeni su od starih infinitivnih osnova *dad-*, *imad-*, *znad-*. Takvih je glagola mnogo, a brojne su i njihove složenice:

– 1. lice jednine: *poznado* (TDD, 12, 22);

– 3. lice jednine: *pridade* (TDD, 8, 29); *pridadde* (PIO, I, 55, 8); *dade* (TDD, 13, 11; NK, 98, 4; OTV, 7, 18); *dadde* (OTV, 633, 13; PIO, I, 54, 29); *neimade* (OTV, 499, 29); *poznadde* (OTV, 270, 13; 425, 10); *poznade* (OTV, 279, 9); *propadde* (PIO, I, 6, 1); *neizdade* (TDD, 12, 7);

Kada infinitivna osnova završava samoglasnikom, u 3. licu jednine aorist ima gramatički morfem *-Ø*: *Usliffa* (TDD, 9, 10); *zaspā* (OTV, 181, 19; PIO, I, 103, 4); *opfova* (OTV, 150, 27); *otterka* (OTV, 66, 9); *ukaza* (TDD, 7, 4); *ukazase* (OTV, 633, 26); *kaza* (TDD, 7, 10; 12, 3); *uze* (OTV, 493, 11; 632, 22); *cfu* (EIE, 1764, 4, 6); *csu* (EIE, 1808, 3, 25); *pocse* (TDD, 7, 4, 12, 17; OTV, 149, 1; 270, 14); *Zakle* (TDD, 10, 32); *Prokle* (OTV, 536, 15); *zaofstade* (OTV, 125, 19); *poftade* (OTV, 21, 21); *postade* (OTV, 537, 17); *obfide* (OTV, 352, 11); *otterxe* (OTV, 7, 15); *hotti* (OTV, 495, 26); *odbi* (NGD, 191, 11); *umori* (TDD, 7, 3); *odrani* (OTV, 295, 23); *pokri* (OTV, 181, 17); *pripovidi* (TDD, 7, 10); *pocsini* (OTV, 536, 16); *popi* (PIO, I, 68, 14); *umri* (OTV, 295, 30); *zveknu* (TDD, 13, 11); *uskersnu* (NK, 3, 9); *okrenuse* (TDD, 11, 11); od kogafe *opi*, i *zafpa* (OTV, 21, 27).

Gramatički morfem *-i*⁵⁰² za 3. lice jednine zabilježen je u primjerima: *razdri* na febi hodichu (OTV, 350, 4); *umri* bogoljubni Jozia (OTV, 351, 16); *umri* Elimelech (OTV, 211, 19); slička Aaronova *proxdri* fve (OTV, 105, 5); ftablo (...) kojese *razaftri* (OTV, 404, 13).

⁵⁰¹ Maretić (1910: 181).

⁵⁰² Maretić (1910: 187): „Dosta se često nalazi u 2. i 3. l. sing. aor. *-ri* mjesto *-r*.“

„U 2. i 3. l. sing. aor. često se svršuje oblik na -r⁵⁰³: oblak *debeo*, i guft *obafter* fvu planinu (OTV, 123, 5); On (...) *umer* (OTV, 593, 11/12).

Brojni su u Pavića oblici za 3. lice množine: *dogodiffe* (TDD, 2, 32); *viknuffe* (TDD, 11, 10); *obratiffese* (TDD, 11, 11); *prozeleniffe* (TDD, 3, 9); *pomerffe* (TDD, 5, 17/18); *oxiviffe* (TDD, 3, 3); *pokloniffe* (TDD, 5, 14); *neproslaviffe* (TDD, 5, 19); *nefagrifsisse* (NK, 27, 16); *Priřtupiffe* (KNIT, 299, 2) *zakleffe* (OTV, 350, 26); *ochutiffe* (OTV, 633, 20); *pocseffe* (OTV, 211, 2); *priblixaffese* (OTV, 632, 16/17); *pobojaffese* (OTV, 97, 30); *poořtajaffe* (OTV, 213, 11); *sluffaffe* (OTV, 536, 17); *iziskivaffe* (KNIT, 157, 20/21); *Govoriffe* (JRNK, 152, 16).

Gramatički morfem *-e* za 3. lice jednine imaju glagoli s infinitivom na *-ći* i oni kojima infinitivna osnova zavrřava suglasnikom: *recse* (TDD, 7, 4; OTV, 5, 13; JRNK, 155, 5; PIP, 234, 8); *rekne*⁵⁰⁴ (RK, 8, 3) *izrecse* (TDD, 11, 9); *dogje* (TDD, 10, 31; OTV, 5, 26); *oxixe* (TDD, 9, 26); *zaxixe* (OTV, 150, 13); *lexe* (PIO, I, 103, 4); *podixe* (OTV, 295, 23; PIP, 293, 17); *upade* (OTV, 352, 17); *zagrize* (OTV, 7, 22).

Za ostala lica glagola s infinitivom na *-ći* ili onih čija infinitivna osnova zavrřava suglasnikom, gramatički morfemi su:

- 1. lice množine *-osmo*: *rekosmo* (TDD, 5, 21/22; 8, 8);
- 3. lice množine *-oře*: *porařtoffe* (TDD, 2, 5); *porařtořse* (TDD, 3, 3; 14, 16); *propadosse* (TDD, 13, 13/14); *pogjořffe*, *sriřtořffe* (TDD, 4, 24); *nagjořfega* (OTV, 498, 2/3); *navukoffe* (OTV, 350, 6); *igjořffe* (OTV, 632, 17).

8.5.1.3 Imperfekt

U Pavića je imperfekt⁵⁰⁵ potvrđen brojnim oblicima za 3. lice jednine: *murmurařffe* (TDD, 5, 16; 18); *moljařřebo* (TDD, 7, 3); *moljařře* (OTV, 181, 12; 279, 11); *kupljařře* (OTV, 213, 13; 304, 13); *xivljařře* (OTV, 352, 1; 499, 24); *ljubljařře* (OTV, 530, 10); *ljubljařře* (NGD, 176, 9); *ćřinjařře* (NGD, 176, 10); *Kraljevařře* (TDD, 6, 22); *nošařře* (TDD, 12, 3); *promiřřljavařře* (TDD, 12, 19); *zvařře* (TDD, 10, 17); *naregivařře* (TDD, 8, 8); *putovařře* (TDD, 4, 21); *smergjařře* (TDD, 4, 30); *ćřugjařřese* (PIO, I, 50, 1); *vladařře* (TDD, 2, 18); *zapovidafa*

⁵⁰³ Maretić (1910: 187).

⁵⁰⁴ U rećenici: dořlavři ũ kuchu, gdi lexi bolesnik, *rekne*: Mir ovomu domu (RK, 8, 3). Osnova se glagola prořiruje suglasnikom *n*.

⁵⁰⁵ Ivřić (1913: 61) napominje kako u „danařšem posavskom govoru nema imperfekta“, osim u glagola biti: *bijařře*.

(TDD, 2, 17); *sligjaffe* (OTV, 270, 14; PIO, I, 7, 13); *promatrafte* (OTV, 536, 27/28); *naftojaffe* (OTV, 495, 28); *mogaffe* (OTV, 498, 29; PIO, I, 50, 4); *nesluxafsese* (OTV, 498, 29/30); *fpavaffe* (OTV, 5, 10); *iskafse* (OTV, 181, 18); *vojevaffe* (OTV, 181, 19/20); *govoraffe* (PIO, I, 5, 5); *lexaffe* (PIO, I, 103, 7); *straxafse* (OTV, 377, 4).

Kada glagoli IV. vrste ispred infinitivne osnove pred završnim *i* imaju sibilant, u 3. licu jednine zabilježeni su alternacijom *i/a*: *dolazaffese* (TDD, 10, 17/18); *nosaffe* (TDD, 12, 11); *nofaffe* (OTV, 212, 12/13). Maretić takve primjere nalazi u slavonskih pisaca napominjući kako u imperfektu glasovi *s, z* ne prelaze u *š, ž*: *dolazaše, donosaše, izlazaše*.⁵⁰⁶

U 3. licu množine imperfekta zbog izostavljanja suglasnika *h* gramatički je morfem *-au*: *izilazau* (TDD, 2, 13); *xeljau* (TDD, 2, 15); *mermlau* (KNIT, 94, 11); *primau* (TDD, 5, 22); *moljauboga* (TDD, 9, 9); *verzause* (TDD, 10, 28); *vrachause* (TDD, 10, 28/29); *obicsavau* (TDD, 10, 29); *obicsvau*⁵⁰⁷ (TDD, 12, 10); *cfinjau* (TDD, 11, 19); *jigjau* (RK, 161, 20); *sligjau* (OTV, 621, 27); *traxauga* (OTV, 593, 19); *plogjau* (OTV, 97, 6); *dolazau* (OTV, 499, 27); *kamenovauga* (KNIT, 398, 1); *fikau* (KNIT, 144, 3); *ftajau* (JRNK, 20, 11); *sluxau* (OTV, 149, 4; JRNK, 14, 3); *imadiau* (PIO, II, 91, 30); *zause* (NGD, 207, 12); *naftojau* (NGD, 208, 17); *govorau* (EIE, 1764, 247, 1; 1808, 199, 22); *igjau* (EIE, 1764, 248, 25; 1808, 201, 16); *razgovarau* (EIE, 1764, 249, 5/6; 1808, 201, 21); *iziskivau* (EIE, 1764, 249, 6/7; 1808, 201, 22); *nemogau* (EIE, 1764, 312, 2; 1808, 253, 13); *blagofivau* (...) *govorau* (PIP, 114, 13, 14); *sterau* (KNIT, 144, 3/4); *pridhogjau*, i koja *naslidovau, vapiau* (KNIT, 144, 4/5); *bivau* (EIE, 1764, 66, 4; 1808, 55, 14).

Kašić bilježi kratke i duge imperfektne oblike glagola *biti*: *Bijh / biah, Bijfce / biafce, Bijfce / biafce, Bijhomo / biahomo, Bijhote / biahote, Bijhu / biahu* (ILI, 89), a Della Bella duže: *já biáh, tij biáfce, on biáfce, Mij biáhomo, vij biáhote, oni biáhu* (DIZ, 19). Imperfekt glagola *biti* za 3. lice jednine i množine u Pavića je bilježen u dužem obliku: *biaffe* (TDD, 13, 12; 11, 32); *biau* (TDD, 1, 4; 12, 2; NK, 27, 16; PIO, II, 112, 17; NGD, 7, 9; KNIT, 94, 8; OTV, 691, 13); *bijau* (TDD, 5, 23), ali i u kraćem obliku: *biffe* (TDD, 12, 29; 13, 22; OTV, 105, 17); *bifse* (OTV, 5, 8; EIE, 1764, 7, 5; NGD, 176, 19); *bishe* (EIE, 1808, 6, 7); *biu* (NGD, 208, 20; PD, 28, 6; EIE, 1764, 250, 22; 1808, 203, 2).

⁵⁰⁶ Maretić (1910: 190).

⁵⁰⁷ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *obicsavau*.

Maretić ističe da mnogi slavonski pisci bilježe imperfekt *mogadijah*, *mogadijaše*⁵⁰⁸, među ostalima i Pavić: *nemogadiaffe* (OTV, 62, 14; 182, 4; 449, 26); *nemogadiau* (OTV, 77, 5; 105, 30/31; 449, 23). Staroj se infinitivnoj osnovi *mogad-*, po uzoru na glagole *znati* i *imati* (*znad-*, *imad-*), dodaju gramatički morfemi za imperfekt, te tako nastaju oblici: *znadiaffe* (EIE, 1764, 232, 3); *znadiashe* (EIE, 1808, 188, 7); *znadiaffe* (OTV, 495, 3; 535, 15); *Valjadiaffeboi* (PIO, I, 48, 17).

Imperfektni su oblici glagola *htjeti* u Pavića *hottiau* (PIO, II, 5, 13); *hotiau* (PIO, II, 90, 4), premda je glagolski pridjev radni ovoga glagola bilježio oblikom *ktio* (TDD, 7, 26; NGD, 178, 8). Kašić⁵⁰⁹ u svim oblicima bilježi leksički morfem *-o-*, a Della Bella ga bilježi (*Nehotiáh*), ali ga i izostavlja (*nehtiáh*) (DIZ, 30).

8.5.1.4 Imperativ

Imperativni je oblik glagola *biti* za 2. i 3. lice jednine u Kašića: *bùdi tí; bùdi òn* (ILI, 92) i Della Belle: *Budi tij; budi on* (DIZ, 20) popraćen zamjenicama *ti* i *on*, u svrhu izbjegavanja gramatičke homonimije. Tadijanović bilježi imperativne oblike uz zamjenice: *Smirom ti Siddi! Mucfite vi!* (SPM, 97), ali i bez njih: *Pristanni!* (SPM, 97). I Pavić na mjestima uz imperativni oblik glagola bilježi i zamjenicu: *Govori ti nami Moyfia* (OTV, 124, 26); *A i biber ti nezaboravi* (FM, 16, 16); *Csefto meso ti teleche poji* (FM, 19, 3); *Nji jiduchi vina ti nexali* (FM, 20, 11); *Cxigericu ti izberi lipu* (FM, 28, 22); *Nam prosviti ti pameti* (JRNK, 152, 4); *Hodiderte vi blaxeni* (PIO, I, 54, 14).

U Pavića je imperativ zabilježen i konstrukcijama s *neka*, što potvrđuje Della Bellin⁵¹⁰ utjecaj: 40. dana *neka pofti* (TDD, 7, 22); i njegova volja *neka bude* (NK, 18, 21/22); *neka redom kleknu* (NK, 15, 16); i *neka reknu* jedan Ocsenafs (NK, 15, 17); *Kako Dica naucse govoriti, nekai njiovi roditelji (...) naucse govoriti* (NK, 19, 6-8); i *neka fvaki dan Ocsenafs (...) govore* (NK, 19, 10); *Stvari od Vire nek naucse* (NK, 19, 13); *Nekafe fvaki iz megju vas dobro razbere* (PIO, I, 48, 2/3); i *nekase gvozdiem okuje*, pak *nekse s-rosom Nebeskom okvafi* (OTV, 404, 25/26); *neka zazove Misnike Cerkevne*, i *nek mole* (JRNK, 81, 20/21).

⁵⁰⁸ Maretić (1910: 186).

⁵⁰⁹ Kašić (ILI, 102-109).

⁵¹⁰ Della Bella: „(...) *neka budeš ti, neka bude on. Mn. neka buděmo mi, neka buděte vi, neka budu oni.*“ (DIZ, 20).

Imperativi za drugo lice jednine u Pavića su brojni, na što svakako utječe i karakter nabožne literature kojom Pavić pojedinca poučava životu po kršćanskome svjetonazoru. Brojnost zapovijedi i zabrana u ovakvim djelima rezultira imperativima koji su srasli s riječcom *ne*:⁵¹¹ *Nereci* (JRNK, 110, 10); *neimai* (NK, 7, 11); *Neuzmi* (NK, 7, 12); *Neubi* (NK, 7, 15; JRNK, 96, 11); *Nefagriffi* (NK, 7, 16); *Nesagriffi* (JRNK, 98, 10); *Neukradi* (NK, 7, 17; JRNK, 98, 11) *Nepoxeli* (NK, 7, 18; JRNK, 102, 6); *nejidi* (FM, 10, 14); *nezaboravi* (FM, 16, 17); *nexali* (FM, 20, 11); *Neuvedi* (NK, 9, 13).

U 2. licu jednine imperativa zabilježeni su i primjeri: *upravljai* (NK, 99, 28); *jidi*, i *naverni* (FM, 28, 21); *operi* (FM, 8, 7); *jidi* (OTV, 4, 14; PIO, I, 103, 5); *csuvai* (NK, 99, 26); *Daj* (PD, 129, 11); *uxgaj* (PD, 258, 4); *uzimlji* (FM, 29, 23); *fatari*, i *pomaxi* (FM, 35, 11); *protari* (FM, 45, 16); *nemoi* (OTV, 124, 27; PIO, I, 50, 33); *Privolji* (RK, 167, 3); *Ljubi* (KNIT, 299, 6); *Miluj* (KNIT, 299, 11); *uftani* (TDD, 7, 4/5); *ottigi* (TDD, 7, 5); *ottidi* (OTV, 304, 26); *zali* (FM, 20, 12); *pořskropi* (RK, 8, 6).

Maretić navodi kako je imperativni gramatički morfem *-ij*⁵¹² u slavonskih pisaca rjeđe bilježen nego gramatički morfem *-i*. Pavić u 2. licu jednine bilježi *Bdi* (FM, 44, 15), a u 2. licu množine: *Bdite! Bdite!* (RK, 15, 15); *Sakritenas* (PIO, I, 51, 11). U 1. je licu množine zabilježen oblik *ubimo* (EIE, 1764, 103, 3; 1808, 85, 16).

Uz imperativni oblik Pavić bilježi i glagol u infinitivu, čime je zapovijed ublažena: *Nařtoj nachi* travicu metvice (FM, 33, 4); *Nařtoi cřiniti* pervafsnja dilla (PIO, I, 5, 5).

Imperativni oblici za 1. lice množine: *ajdemo* (TDD, 5, 1; 8, 27); *uzmimo* (TDD, 5, 1); *piřřimo* (NGD, 117, 9); *prořlavimo* (NGD, 117, 10).

Tomo Maretić upozorava na izjednačavanje oblika za 2. i 3. lice jednine imperativa (*budi*):⁵¹³ *budi* dakle Bogu svemoguchemu neizrecsena slava i fahla (TDD, 14, 15); Bogu *budi* fala (PIO, II, 91, 8); Njemu fala *budi* (PD, 128, 19); Blagofovljeno *budi* priřsaltje tvoje (PD, 106, 15); blagofovljena *budi* slařt ljubavi tvoje (PD, 106, 17); Falavam *budi* u vike (JRNK, 157, 18).

Oblici imperativa za 2. lice množine u Pavića su: *podřćite* (OTV, 404, 22); *izofřćajte* (OTV, 404, 23); *Vidite* (OTV, 597, 16); *Izigrjite* (OTV, 597, 18); *Nebojtese* (OTV, 7, 8);

⁵¹¹ Zabilježen je i primjer gdje negacija nije srasla s glagolom: *Ne reci* krivo fvidocsanřtvo (NK, 7, 17).

⁵¹² Maretić (1910: 150).

⁵¹³ Maretić (1910: 182).

Naviftite (PIO, I, 7, 14); *Hodite*, i *vidite* (EIE, 1764, 245, 18; 1808, 198, 23/24); *hodite* (KNIT, 298, 9); *nemoite* (NK, 125, 20); *Gledajte* (JRNK, 147, 10/11); *Blagofovite* (PIP, 211, 4).

Riječcu *der*⁵¹⁴ Pavić je umetao u imperativne oblike kako bi naglasio zapovjedni način: *Recidermi* (NK, 14, 3); *Poslufsajder* (PIO, I, 81, 3/4); *Upitajdermoga* (PIO, I, 2, 7); *Privernidermo* (PIO, I, 4, 2); *Motriderte* (PIO, I, 54, 24; OTV, 113, 18); *gledajdertega* (OTV, 323, 14); *Zaviriderte* (PIO, I, 71, 29); *promotriderte* (PIO, I, 71, 31); *Prociniderte* (PIO, I, 71, 34). Zabilježen je i oblik *deder* pred imperativnim oblikom: M. *Deder reci* Zdravu Mariu (NK, 9, 24).

8.5.1.5 Infinitiv

Gramatičkim morfemom *-ti* označen je infinitiv: *razumiti* (TDD, 2, 6; 4, 31; NK, 35, 12); *viditi* (TDD, 2, 8); *dopusfiti* (TDD, 3, 15); *ocfitovati*, i *iztomacfiti* (TDD, 2, 24); *fahliti* (TDD, 7, 11); *pripovidati* (TDD, 7, 11); *diliti* (TDD, 7, 14); *biti* (OTV, 126, 21); *baciti* (OTV, 126, 17); *sftovati*, i *zazivati* (RK, 4, 19); *sluxiti* (OTV, 495, 20); *virovati* (NK, 2, 23); *uxivati* (NK, 33, 23); *moliti* (NK, 13, 19); *vratiti* (NK, 13, 20); *bixati* (NK, 17, 3); *dobiti* (NK, 17, 4); *ispuniti* (NK, 17, 3); *uvriditi* (NK, 17, 14); *dostignuti* (NK, 13, 10; 14, 15); *dofegnuti* (NK, 14, 27); *metnuti* (NK, 17, 15); *xiviti*, i *umerti* (NK, 16, 21); *terpiti*, ili *umerti* (NK, 28, 21); *briniti* (RK, 82, 3); *kerfiti* (NK, 35, 4); *Piti* (FM,⁵¹⁵ 15, 2; JRNK, 145, 13); *jifti* (FM, 24, 13); *zaderxati* (FM, 7, 9); *ljubiti* (PIO, I, 51, 35); *primiti* (PIO, I, 48, 32); *krenuti* (PIO, I, 5, 6).

Karakteristika slavonskih govora je krnji infinitiv, a u Pavića ga potvrđuju sljedeći primjeri: *razumit* (TDD, 6, 10); *drimat* (TDD, 7, 4); *naucfit* (OTV, 495, 32) *tert* (FM, 45, 21); *praznit* (FM, 24, 20); *obrat* (FM, 19, 25); *derxat* (FM, 7, 10); *stajat* (FM, 8, 14); *virovat* (NK, 2, 21/22); *fudit* (NK, 4, 9); *vidit* (NK, 14, 16); *csinit* (NK, 19, 10); *cfinit* (JRNK, 99, 19; 143, 10); *bit* (NK, 34, 13); *primit* (NK, 34, 20); *spavat* (NK, 99, 8); *oftavit* (NK, 125, 20); *iftirat* (FM, 33, 3); *ispunit* (KNIT, 298, 23; JRNK, 99, 19); *bojat* (FM, 34, 17); *ottirat* (FM, 38, 25); *bit* (RK, 85, 12; PIO, I, 50, 9); *mazat* (FM, 39, 13); *Groznicsavit* (FM, 41, 15) *uzet* (FM, 44, 24); *stiskat* (FM, 9, 13); *privit* (FM, 44, 26); *dostignut* (JRNK, 46, 20); *hudit* (PD, 129, 9); *profvitlit* (JRNK, 155, 9); *zafalit* (KNIT, 60, 7); *cfuvat* (NGD, 160, 2); *kraft* (JRNK, 101, 13); *lagat* (JRNK, 101, 13).

⁵¹⁴ Maretić (1910: 182) je potvrde ove karakteristike naveo samo u Pavića.

⁵¹⁵ U istome djelu Pavić bilježi i krnji infinitiv ovoga glagola: *pit* (FM, 18, 18; 38, 26; 44, 13).

Pavić bilježi i glagole s infinitivnim završetkom *-ći*: *ichi* (OTV, 632, 18); *pochi* (OTV, 212, 2; 494, 13); *dochi* (PIP, 119, 9; KNIT, 224, 14); *nachi* (FM, 33, 4); *unichi* (NK, 12, 19; KNIT, 144, 26; PIO, II, 4, 14; 112, 11; PD, 106, 14); *izichi* (RK, 18, 14; 167, 8; EIE, 1764, 61, 18; 1808, 51, 22; OTV, 27, 15); *izachi* (KNIT, 224, 9); *fichi* (PIO, I, 2, 5); *pobichi* (OTV, 320, 28); *izrechi* (NK, 40, 10).

I završetak *-ći* može biti zabilježen u reduciranom obliku: *unich* (NK, 123, 6; RK, 96, 15); *izich* (OTV, 693, 9); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *izrech* (NGD, 115, 14); *doch* (FM, 53, 5).

Trag se samostalnome obliku staroga infinitiva *iti* bilježi u sljedećih glagola: *uziti* (TDD, 14, 3); *ottiti*⁵¹⁶ (NGD, 43, 5); *otiti* (NGD, 206, 8); *priti* (EIE, 1764, 2, 5; 400, 8; 145, 6; 1808, 2, 3; 326, 15; 119, 9).

8.5.1.6 Glagolski pridjev radni

Glagolski je pridjev radni u Pavića zabilježen s promjenom završnoga *l* u *o*: *ponovio*, i *poklonio* (TDD, 10, 7); *izveo* (OTV, 495, 2); *izraftao* (OTV, 430, 6); *uvenuto* (OTV, 430, 7); *stvorio* (NK, 41, 10); *odkupio* (NK, 41, 11); *posvetio* (NK, 41, 12/13); *postavio* (NK, 41, 14); *sagrifisio* (NK, 43, 21); *uvridio* (NK, 43, 23); *pocsinio* (NK, 43, 11); *stvorio* (NK, 43, 5); *obsluxivao* (PIO, I, 49, 16); *upifao* (OTV, 350, 2); *plachao* (PIP, 130, 3).

Promjena *l* u *o* događa i u obliku glagolskoga pridjeva radnog kada glagolska osnova završava samoglasnim *r*: *umro* (NK, 28, 24; 25, 10).

U Pavića je oblicima *hottio*⁵¹⁷ (TDD, 10, 4; OTV, 3, 9); *hotio* (KNIT, 399, 2; 144, 25; NGD, 152, 10; PD, 88, 13); *ktio* (TDD, 7, 26; NGD, 178, 8) tvoren glagol *htjeti*.

⁵¹⁶ Zabilježen je i oblik *ottichi* (PD, 91, 25).

⁵¹⁷ Pavić bilježi glagole: *hotili* (NK, 39, 4; EIE, 1808, 118, 26); *hottili* (TDD, 10, 28; EIE, 1764, 144, 17); *hotilo* (FM, 14, 6); *hoti* (RK, 156, 1; NGD, 43, 5; PD, 119, 12); *hotti* (PIO, I, 1, 17; I, 68, 17; PIO, II, 74, 16; NGD, 178, 2; OTV, 2, 28); *hotiim* (NGD, 44, 19); *hottilabi* (TDD, 2, 7/8); *hotiofi* (PD, 62, 15); *hotiau* (PIO, II, 90, 4); *hottiafse* (PIO, II, 4, 1; OTV, 621, 15); *hotiaffe* (NGD, 160, 2); *hottiffe* (OTV, 353, 6); *hotiffe* (NGD, 45, 2); *hotifse* (EIE, 1764, 312, 14); *hotishe* (EIE, 1808, 253, 25); glagolske imenice: *hottenjah* (OTV, 536, 13); *hotenja* (NK, 42, 23; JRNK, 161, 17); *hotenje* (NK, 42, 23); *hottenje* (PIO, II, 4, 2); *hotenjem* (RK, 8, 1); *hotenju* (KNIT, 168, 18/19); glagolskoge priloge sadašnje: *hotiuchi* (RK, 30, 11); *hottiuchi* (OTV, 499, 18; PIO, II, 3, 13; II, 74, 22).

Uz uobičajene oblike *donio* (NK, 27, 23); *donila* (NGD, 5, 9); *podnio* (PIO, II, 5, 31), Maretić⁵¹⁸ navodi da su puno rjeđi oblici *donefao*⁵¹⁹ (NK, 27, 26/27); *odnesli* (EIE, 1764, 436, 11; 1808, 355, 22).

8.5.1.7 Glagolski pridjev trpni (pasivni particip preterita)

Kašić naglašava kako u *našem jeziku*⁵²⁰ ništa osim participa nije pasivnoga značenja, te za participe pasivnoga značenja navodi različite oblike završetaka za muški rod:⁵²¹ *slog en* (*ucèn*), *slog an* (*imenòvan*), *slog et* (*pròpet*); *slog at* (*dvìzat*); *slog ut* (*sàghnut*).

Pasivni je particip preterita u slavonskih pisaca čest, pa tako i u Pavića. Od svih je participa jedini sačuvao pridjevsko značenje i sklonidbu:

-t: *natopit* (TDD, 1, 13); *zatvorit* (TDD, 13, 4); *razdert* (TDD, 5, 24); *obaftert* (TDD, 13, 4); *propet* (NK, 3, 7); *zacset* (NK, 3, 5); *ujedinit* (RK, 38, 14); *obkolit* (RK, 28, 23); *pokripit*, i (...) *oslobodit* (OTV, 65, 22/23); *oxenit* (PIO, I, 55, 14); *neoxenit* (PIO, I, 55, 14); *zvat* (PIO, I, 70, 29); *okat* (FM, 17, 12); *Privilegiatoga* (TDD, 10, 15); *ugovoritoga* (OTV, 181, 5); *nadaritoga* (OTV, 596, 25); *kamenovati* (OTV, 150, 21/22); *vodati*⁵²² (FM, 50, 5); *primita* (TDD, 6, 13); *potribita* (TDD, 7, 15); *odkrita* (OTV, 21, 29/30); *izgubita* (PIO, I, 5, 20); *pripravita* (OTV, 597, 17; PIO, I, 6, 13); *data* (OTV, 151, 13; 186, 13); *Potribita* (NK, 38, 12); *zatvorita* (PIO, II, 92, 2); *napunita* (PIO, I, 102, 5); *obkroita* (OTV, 137, 15); *pokripite* (OTV, 182, 22); *potribite* (NK, 36, 25); *obloxite* (OTV, 138, 5); *poklate* (OTV, 597, 7); *prozelenita* (TDD, 11, 15); *ujedinita* (OTV, 320, 27/28); *fmervita* (FM, 38, 6); *nakvafita* (FM, 40, 11); *zaostavita*⁵²³ (PIO, I, 49, 19); *poftavita* (FM, 40, 12); *data* (PD, 135, 18); *s-razkrilitima* (PIO, I, 50, 15); *rannitæ* (OTV, 536, 27); *uzeto* (TDD, 7, 31); *razdiljto* (NK, 14, 24); *pripravito* (OTV, 261, 28); *usadito* (OTV, 182, 20); *iskorinito* (OTV, 210, 3); *potribito* (JRNK, 47, 2); *posmicati* (OTV, 495, 27); *nerazloxiti* (OTV, 404, 16); *podariti* (PIO, I, 54, 34/35).

– u Pavića su zabilježeni i oblici sa završnim -ti: *nadariti* Ucsenik (PIO, II, 81, 2); *ottar Privilegjati* (TDD, 14, 11).

⁵¹⁸ Maretić (1910: 184/185).

⁵¹⁹ U ovakvome se obliku pojavljuje i glagolski prilog prošli: *Donefavffiu* (OTV, 350, 2).

⁵²⁰ Kašić, ILI, Pretisak 2002., str. 339 (u izvorniku 169).

⁵²¹ Kašić, ILI, Pretisak 2002., str. 343 (u izvorniku 171).

⁵²² U rečenici: Slabi ješu fvi ljudi *vodati* (FM, 50, 5).

⁵²³ Zabilježen je i primjer: *Zaostavljenamie* Krunna (PIO, I, 49, 17).

Pavić bilježi i oblike na *-en*: *usagjen*⁵²⁴ (TDD, 1, 13); *uplaffen* (OTV, 261, 27); *odriffen* (TDD, 8, 1); *foljen* (FM, 17, 14); *jiden*⁵²⁵ (FM, 23, 3); *stucsena* (FM, 38, 6); *dopusfteno* (TDD, 3, 5); *vigjeno*, i *kripofstno* (NK, 4, 17).

U slavonskih se pisaca po I/2 vrsti tvori glagolski pridjev trpni glagola *spasiti*: i da *Spafen* bude (NK, 2, 13); i *spafeni* budemo (NK, 20, 16); pak zatim *spafeni* budemo (NK, 26, 17); nemoxe *spafen* biti (NK, 24, 11; JRNK, 47, 3); nemoxe *spafen* bit (NK, 34, 13); *spasanche* biti (JRNK, 50, 9); vira tvoja tebe *spafena* učinila jeft (EIE, 1764, 316, 20); *spasena* (EIE, 1808, 257, 9); *spafena* te učiniti (PIO, I, 51, 33). Maretić⁵²⁶ ističe da je posve usamljen primjer u Adalberta Horvata oblik *spašeni*.

Pridjev *poznat* u Pavića je zabilježen oblikom *poznana*: dobro *poznana* biffe (OTV, 537, 6); dobromie *poznano* (OTV, 530, 20); njoibo *poznano* bi (OTV, 506, 6); meni najvechemu grifmiku⁵²⁷ *poznano* (RK, 40, 9); veomamie *nepoznano* (RK, 40, 11) *poznanim* nacsinom Boga uviditi (NK, 39, 17); *poznanoj* istini (NK, 11, 18); premakofumu i oni *poznani* (PIO, I, 48, 26).

Glagolski pridjev trpni izveden je složenicama glagola *ići* od korijena *-šbd-* i nastavka *-t, -ta, -to* (uz razjednačivanje *dt > st*):⁵²⁸ *nafsajt* (PIO, I, 102, 24); *naffafta* (RK, 50, 15). Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe da „Kao izrazitu odliku književnoga jezika svi bosanski franjevački pisci usvajaju glag. trpne pridjeve glagola izvedenih od *iti* u arhaičnom obliku: *našast, prošast, došast* (Gabrić-Bagarić 2001: 71).“

8.5.1.8 Glagolski prilog sadašnji (particip prezenta)

Glagolski prilog sadašnji u Pavića završava na:

-ći: *xivechi* (TDD, 2, 8); *xivuchi*⁵²⁹ (EIE, 1764, 94, 17; 1808, 78, 19); *znojchise* (TDD, 1, 4); *govorechi* (TDD, 3, 30; OTV, 181, 2; KNIT, 299, 14/15; EIE, 1764, 78, 12; 1808, 65, 11; PIP, 254, 7; RK, 8, 7; PD, 88, 25); *objacsajuchi* (TDD, 13, 30); *pritechise* (TDD, 4, 3); *dilechi* (TDD, 6, 14); *stavljajuchi* (TDD, 6, 14); *molechi* (TDD, 7, 3; OTV, 380, 16); *nofechi* (JRNK,

⁵²⁴ Glagolske pridjeve trpne Pavić u jednoj rečenici tvori različitim gramatičkim morfemima: Panj ù vinogradu onomu Nebeskomu *usagjen*, i vlagom milofti Boxanftvene *natopit* (TDD, 1, 13); Kad *stucsena*, i *fmervita* biva (FM, 38, 6).

⁵²⁵ U rečenici: Xeludacbo slaban pokriplujem (FM, 23, 2) / A prid jecxek *jiden* zatvorujem (FM, 23, 3).

⁵²⁶ Maretić (1910: 185).

⁵²⁷ Vjerojatno gramatička greška i treba pisati *grifniku* (RK, 40, 9).

⁵²⁸ Despot (2006: 145).

⁵²⁹ U rečenici: i obrati placš nafs u veselje da *xivuchi* falimo ime tvoje (EIE, 1764, 94, 17).

155, 2); *postavljajuchi* (TDD, 8, 28); *darivajuchi* (TDD, 9, 3/4); *objacsajuchi* (TDD, 13, 30); *vicfuchi* (OTV, 126, 21); *mislechi* (OTV, 495, 13; NGD, 100, 20); *fvitujuchi* (OTV, 369, 18); *placsuchi* (OTV, 211, 29); *placfuchi* (PIP, 279, 2); *neimajuchi* (EIE, 1764, 67, 9; 1808, 56, 15); *Kraljajuchi* (RK, 4, 18); *blagujuchi* (KNIT, 157, 31); *zapovidajuchi* (PD, 88, 25); *hottiuchi* (OTV, 499, 18; PIO, II, 3, 13; 74, 22); *hotiuchi* (RK, 30, 11); *profечи* (NK, 9, 18; PIO, I, 2, 32); *prosechi* (EIE, 1764, 95, 9; 1808, 79, 10); *uffajuchife* (NK, 11, 15); *napridujuchi* (NK, 19, 12); *polivajuchi* (NK, 35, 1); *derxechi* (NK, 42, 7/8); *hodechi* (FM, 8, 9); *jiduchi* (FM, 20, 11); *Rucsajuchi* (FM, 23, 12); *licsechi* (FM, 32, 5); *palechi* (FM, 37, 27); *bdechi* (NGD, 100, 19); *Provodechi* (PIO, I, 48, 24); *promisljajuchi* (PIO, I, 49, 8); *znajuchi* (OTV, 7, 10; 494, 9); *xelechi* (OTV, 125, 25); *nacsinjajuchi* (PIO, I, 7, 21); *vapiuchi* (OTV, 186, 7); *iskuffujuchi* (KNIT, 299, 4); *mucsajuchi* (JRNK, 142, 21); *propusftajuchi* (JRNK, 142, 22); *nemogadiuchi* (OTV, 6, 3/4).

-ć': *napridujuch* (TDD, 13, 30); *nosech* (TDD, 7, 25); *Nosech* (PD, 170, 7); *Klecsech* (NK, 99, 2); *klecfech* (KNIT, 267, 30); *Ljubech* (NK, 99, 5); *ftojech* (RK, 128, 18); *putujuch* (OTV, 65, 24); *Sftijuch* (NK, 98, 14); *fstijuch* (NGD, 100, 20); *Molech*, *postech* (NGD, 100, 19); *znajuch* (PIO, I, 49, 16); *bilexech* (OTV, 182, 18); *Razmisljajuch* (NK, 123, 9); *iztraxujuch* (PIP, 13, 3); *obsluxujuch*⁵³⁰ (NGD, 7, 17); *upitujuch* (KNIT, 11, 21); *vapiuch* (PIP, 129, 17); *Pripravljajuch* (PIP, 119, 21); *Csuvajuch* (PIP, 241, 22); *biuch* (OTV, 597, 10); *terpech* (OTV, 38, 30); *neimajuch* (PIO, I, 27, 21); *promisljajuch* (RK, 16, 10/11);

– Maretić⁵³¹ navodi kako gotovo svi slavonski pisci odbacuju završno -i, ali ni u jednoga nema puno takvih primjera.

Premda se glagolski prilog sadašnji tvori od nesvršenih glagola, u Pavića je zabilježen i primjer tvorbe participia prezenta svršenim glagolom, što je karakteristika slavonskih pisaca:⁵³² *zacsudechise* (TDD, 6, 26); *videchi* (OTV, 127, 6; 213, 9; NK, 122, 2; PIO, I, 50, 29); *povirujuchi* (OTV, 323, 27); *pomaxuchiga*⁵³³ (JRNK, 81, 22); *ugledajuchi* (JRNK, 115, 1).

⁵³⁰ Zabilježen je i oblik *obsluxujuchi* (OTV, 27, 21); *obsluxujuchi* (PIO, I, 121, 6).

⁵³¹ Maretić (1910: 182).

⁵³² Maretić (1910: 182).

⁵³³ U rečenici: *pomaxuchiga* uljem ú ime Gospodnje (JRNK, 81, 22).

8.5.1.9 Glagolski prilog prošli (particip perfekta)

Glagolski se prilog prošli tvori od svršenih glagola, a u Pavića završava sufiksima:

-vši: *rekavffi* (TDD, 6, 6/7); *klekavffi* (OTV, 291, 6); *izrekavffi* (PIO, I, 7, 14); *pavffi* (EIE, 1764, 435, 13); *pavshi* (EIE, 1808, 355, 5); *ispovidivffiise* (TDD, 6, 24/25); *prenuvffiise* (TDD, 7, 7); *sverffivffi* (TDD, 7, 25); *fverffavffi* (TDD, 9, 18); *izpovidivffiise*, i *pricsestivffiise* (TDD, 8, 22); *pocfimavffi* (TDD, 8, 23); *doffavffi* (TDD, 10, 18; RK, 8, 2); *dofsavffi* (PIO, I, 5, 6); *vrativffiise* (TDD, 10, 23); *uzamffi* (TDD, 10, 30); *ostavivffiga* (TDD, 13, 22); *Razumivffiibo* (OTV, 536, 29); *Uklonivffiise* (OTV, 495, 9); *ulizavffi* (OTV, 498, 2); *metnuvffi* (OTV, 499, 10); *Umivffiise* (FM, 8, 12); *fmissavffi* (FM, 44, 26); *prignuvssi* (RK, 39, 3); *okufivfsife* (NK, 27, 17); *csuvffi* (OTV, 150, 28); *Sidavffi* (OTV, 632, 21); *bivffi* (OTV, 320, 25; 295, 30; 530, 13); *nebivffi* (PIO, I, 48, 12); *razpersstavffi* (OTV, 181, 9/10); *skupivffife* (KNIT, 299, 14); *odgovorivfsi* (EIE, 1764, 95, 14); *odgovorivshi* (EIE, 1808, 79, 15); *Docsuvffi* (OTV, 597, 13).

-v: *sloxiv* (NGD, 118, 12); *Podgovoriv* (NGD, 159, 13); *usliffav*⁵³⁴ (NGD, 178, 1).

Maretić⁵³⁵ naglašava kako u Josipa Stipana Relkovića i Matije Antuna Relkovića ima dosta primjera glagolskog priloga prošlog bez završnoga -ši, ali samo u stihovima. I navedeni su Pavićevi primjeri iz djela *Nadodanja glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda Slovinskoga* koje je također pisano u stihovima.

8.5.2 Složeni glagolski oblici

8.5.2.1 Perfekt

U starih su gramatičara propisani i naglašeni i nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti*: *imáo* ili *imál sam* ili *yefám*; *imáo* ili *imál fi* ili *yefi*; *imáo* ili *imál ye* ili *yèft*; *imalli fmo* ili *yefmò*; *imalli fte* ili *yestè*, *imalli fu* ili *yesù* (ILI, 135); *Jesam bìo* ili *biofam*; *jefi bio* ili *biòfi*; *jeft bìo* ili *biòje*; *jefmo bìli* ili *bilifmo*; *jeftè bìli* ili *bilifte*; *jefu bìli* ili *bilifu* (DIZ, 19).

Perfekt je u Pavića zabilježen uglavnom nenaglašenim oblikom prezenta glagola *biti* u svim glagolskim licima: *vidiofam* (TDD, 1, 4; PIP, 287, 15); *doffaosam* (TDD, 12, 22); *Kupiofam* (KNIT, 224, 11); *proliofofam* (PIO, I, 51, 33); *poxeliofam* (PIP, 250, 11); *merziofam*

⁵³⁴ U rečenici: Nju *usliffav*, uze xivot njima (NGD, 178, 1).

⁵³⁵ Maretić (1910: 183).

(PIP, 256, 24); *izifslasam* (OTV, 304, 18); *Dopuftioje* (TDD, 6, 2); *dofslifte* (JRNK, 146, 2); *dalistemi* (JRNK, 145, 13); *odrediosam* (RK, 40, 17); *reklifu* (PIP, 292, 1).

Perfekt s naglašenim oblikom prezenta glagola *biti* potvrđuju sljedeći primjeri: *jesu bile* (TDD, 7, 18); *ješte ponovio* (TDD, 10, 7); *pridao jeŝi* (RK, 33, 23/24); *omekŝfalo ješte* (OTV, 350, 15); *ješte poslao* (NK, 30, 2); *jeŝtese dogodio* (TDD, 12, 9); *umro ješte* (NK, 25, 10); *zapovidio jete* (NK, 31, 3); *ješte odlucŝio* (OTV, 404, 29); *poginuo jeŝt* (EIE, 1764, 434, 5/6; 1808, 354, 2/3); *jeŝt bila* (PIO, I, 48, 11); *ješte bio* (OTV, 5, 19); *okorio ješte* (OTV, 187, 23); *uzeo ješte* (KNIT, 382, 31); *iztekao jeŝt* (KNIT, 60, 6); *jeŝt vidio* (NK, 122, 22); *klanjalife jeŝu* (KNIT, 383, 35/36); *ispunjivali jeŝu* (PIO, I 54, 22) *dopuŝtila ješte* (KNIT, 263, 5); *duxni jeŝu* (OTV, 22, 19/20).

Nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti* ne otpada u 3. licu jednine povratnih glagola: s-ovom oblaŝtjom *ŝluxioŝeje* (TDD, 9, 9); *gdifeje* Spaŝitelj porodio? (KNIT, 60, 28); *tolikoseje* zacsudila (OTV, 530, 24); Mattheo *ŝluxioŝeje* obicŝajem (KNIT, 384, 30); *Sadaŝeje* fverŝsilo vrime (PIO, I, 55, 26); Sin Boxji *uputioŝeje* (NK, 4, 3); *dafeje* on (...) derxao (PIO, I, 7, 8); *zatoŝeje* i fvitloŝt ù njima ugafila (PIO, II, 92, 10); *priobratilaseje* osŝtrina njegova (PIO, II, 70, 12); Piŝmo S. govori *dafeje* to (...) *dogodilo* (OTV, 297, 13/14); Jŝus plemenita Duga *ukazaoseje* (PIO, II, 68, 24); *daseje* hottio ukazati na fvitu (OTV, 424, 14); *izveomeje* u ŝfirinu: *ŝpaŝenameje* uclŝinio (KNIT, 222, 17); *Koimafeje* Ifukerŝt najpervo ocŝitovao (KNIT, 157, 18). U bezliĝnome se obliku takoder ne gubi nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti*: *Dobroŝeje* od nji ŝpominjati (NGD, 118, 8).

8.5.2.2 Pluskvamperfekt

Pavić, poput Kaŝića⁵³⁶ i Della Belle,⁵³⁷ pluskvamperfekt tvori glagolskim pridjevom radnim i imperfektom glagola *biti*, kombinirajući dulje i kraće imperfektne oblike toga glagola: *biaŝŝe ucsinio* (TDD, 13, 12); *biaŝŝe odveo* (OTV, 504, 24); *iziffao biaŝŝe* (TDD, 12, 1); *postavio biaŝŝe* (PIO, I, 7, 14); *priŝtraŝŝio biŝŝe* (OTV, 495, 14); *biŝŝe izbavio* (NGD, 176, 18); *zapovidio biŝŝe* (OTV, 151, 15; 304, 10); *naredio biŝŝe* (OTV, 137, 13; 149, 3); *ukazao biŝŝe* (OTV, 503, 24); *ukazo biŝŝe* (OTV, 125, 15); *ŝagriŝŝio biŝŝe* (PIO, II, 69, 12/13); *pogerdio biŝŝe* (OTV, 349,

⁵³⁶ Kaŝić: *bijh tijĝáo* ili *tijĝál*; *bijŝce tijĝáo* ili *tijĝál*; *bijŝce tijĝáo* ili *tijĝál*; *bijhomo tiĝalli*; *bijhote tiĝalli*; *bijhu tiĝalli* (ILI, 127).

⁵³⁷ Della Bella: *ja biah oráo*; *tij biaŝce oráo*, *On biáŝce oráo*, *Mij biáhomo oráli*, *biáhote oráli*, *biáhu oráli* (DIZ, 24).

30); *ftvorio bifse* (OTV, 5, 4); *bifse umro* (EIE, 1764, 219, 3/4; 1808, 177, 22); *biaffe prikazivala* (OTV, 537, 25/26); *biaffe bila* (OTV, 212, 6/7); *izgubila bifse* (PIO, I, 68, 3); *stavila biaffe* (OTV, 495, 11); *zamilovali bifse* (PIO, I, 48, 13); *obogatili biau* (OTV, 285, 16).

Kašić bilježi gerund perfekta i pluskvamperfekta oblikom *Bivsci* ili *bùducchi bio* (ILI, 96), a u Pavića su potvrđeni primjeri: Izak pogje s-ovoga fvita *bivffi* od 180. godinah (OTV, 77, 2); i *bivffi* pun veselja (OTV, 505, 9); *bivffi* xaloftnog ferca (OTV, 350, 5).

Della Bella propisuje dulje imperfektne oblike glagola *biti*: *Da biáh bio imáo, da tij biáfce bio imáo, dà on biáfce bio imáo, dà biáhomó bili imalli, dà biáhote bili imalli, dà biáhu bili imalli* (DIZ, 24).

Pavić, međutim, pluskvamperfekt tvori i perfektom uz glagolski pridjev radni: zapovid *ješte bio dao* (PIO, I, 50, 19); *negoje (...) pokazao bio* (OTV, 261, 3); *kakvoje* on pokaranje *bio zasluxio* (OTV, 276, 4); *kojuje* Gedeona *bio obrao* (OTV 186, 25); *nebumufe bilo to dogodilo* (PIO, I, 102, 12); *kojuje* jofs Moyfia *bio upifao* (OTV, 350, 2); *kakojje ottvorio bio* Geizi (OTV, 447, 10); *s-koimafuga* moxe *biti uvridili bili* (OTV, 385, 12).

Nenaglašeni oblik pomoćnoga glagola *biti* ne otpada u 3. licu jednine povratnih glagola: *kakomuseje* dva puta *prie ukazao bio* (OTV, 295, 9/10).

8.5.2.3 Futur

Prema preporukama starih gramatičara,⁵³⁸ kada iza infinitiva slijedi nenaglašeni oblik glagola *htjeti*, Pavić u infinitivu bilježi završno *-i*: *ukazatichu* (TDD, 3, 13); *Uzvifitichu* (PIP, 292, 10); *mochicheti* (TDD, 7, 6/7); *ftajatiche* (TDD, 7, 23/24); *bitiche* (TDD, 8, 31; OTV, 5, 15; 213, 1; EIE, 1764, 63, 20; 1808, 53, 17/18; PIP, 166, 1; PIO, II, 68, 21); *dobitiche* (OTV, 239, 22); *rechiche* (PIO, I, 54, 13); *istechiche* (EIE, 1764, 63, 18/19; 53, 16); *objacsatiche* (TDD, 13, 30); *poraftiche* (TDD, 14, 12); *pufitiche* (TDD, 14, 14/15); *pribivatiche* (NK, 34, 2); *Viditiche* (EIE, 1764, 243, 14; 1808, 197, 2); *ukazatichese* (TDD, 3, 2); *govoritiche*⁵³⁹ (PIP, 193, 6); *ocfitovatichese* (TDD, 13, 24/25); *razlitichese* (PIO, I, 49, 7); *poznatiche* (PIO, I, 49, 20); *datiche* (RK, 16, 7); *kupitiche* (PIP, 91, 14); *derxatiche* (PIP, 282, 18); *ugledatiche* (PIO,

⁵³⁸ Kašić: *bitichiu*; *bitichiesc*; *bitichie*; *bitichiemo*; *bitichiete*; *bitichiê* (ILI, 90); Della Bella: *Bitichjesc tij*; *bitichje on*; *Bitichjemo mij*; *Bitichjete vij*; *bitichjee oni* (DIZ, 20).

⁵³⁹ U istoj rečenici Pavić rabi futur s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* koji sraste s krnjim infinitivom i nastaje oblik: *govoriche* (PIP, 193, 7).

I, 50, 14); *oftavitiche* (OTV, 5, 14); *izmiritiche* (OTV, 596, 15); *dofignutichu* (PIO, I, 6, 21); *traxitichu* (NK, 123, 16); *poftatichemo* (PIO, I, 6, 23); *upaftichemo* (RK, 15, 21); *zacfetichefs* (...) i *zvatichefs* (EIE, 1764, 359, 18/19); *zacsetichesh* (...) i *zvatichesh* (EIE, 1808, 293, 15-17); *otvoritichu* (PIP, 91, 9).

Kada se ispred infinitiva nađe neneglašeni oblik glagola *htjeti*, Pavić bilježi infinitivno i: *krivacche biti* (TDD, 4, 2); *jerchefe oni nafititi* (NK, 14, 12/13) *oniche zemlju uxivati* (NK, 14, 10/11); *jerche biti utiffeni* (NK, 14, 11); *jerchefe oni nafititi* (NK, 14, 13); *Jerchemo* (...) *krivi biti* (NK, 12, 13/14); *Zdravchefs biti* (FM, 7, 13); *s-kojomchu biti* (NK, 42, 10); *kojuchemi povratiti* (PIO, I, 49, 18); *ovichemo dio* (...) *istolmacsiti* (PIO, I, 5, 4/5); *ondichefs kano vo travu pafiti* (OTV, 404, 30/31); *priache prochi* (OTV, 124, 18); *tichefs biti* (JRNK, 155, 20); *Bogchete pufititi* (OTV, 350, 12); *Knjigechese otvoriti* (JRNK, 162, 18).

U nekim primjerima Pavić ne bilježi infinitivno i: *Sstoche obrat* (FM, 19, 25); *oche pohodit* (JRNK, 155, 7/8).

Futur se ponekad izriče u konstrukcijama s naglašenim oblicima glagola *htjeti*: *pokornik oche biti* (TDD, 7, 22); *oche biti ugodan* (PIO, I, 49, 2); *sftogod njemu povoljno oche biti* (RK, 14, 16); *po utocfifschu njegovæ Majkæ dana oche biti* (OTV, 506/507, 32/1); *Ja ochu umerti* (OTV, 213, 2); *ù vik oche ljubiti* (NK, 43, 4); *i ono ja ochu csiniti* (RK, 14, 15); *ochu ocfitovati* (RK, 40, 14); *kvaffen oches biti* (OTV, 404, 31); *izterven oche biti* (PIO, I, 5, 21); *veoma ugodno oche biti* (PIO, I, 55, 34); *Iz koise oche sftiti* (JRNK, 162, 19); *primiti oche onako, kakoje u tilu zasluxio* (JRNK, 150, 10).

Naglašeni oblik glagola *htjeti* nalazi se iza infinitiva u primjerima: *lafsnje biti oche* (OTV, 536, 19/20); *pravi fudac biti hoche* (NK, 29, 12); *i naffu krunu slavniu ucfiniti oche* (OTV, 504, 20); *lafsnje biti oche fodomi, i Gomorhi* (OTV, 536, 20); *poklon doniti oche* (PIO, I, 49, 1); *ù najdublju propaft baciti oche fve one* (OTV, 3, 17); *xivot vikovicsnji zadobiti ochemo* (PIO, I, 6, 22/23); *biti ochu Boxja* (JRNK, 155, 13); *dochi oche sa slavom* (RK, 2, 15); *s-vrimenom osvoit oche* (OTV, 45, 26).

Pavić bilježi i futur s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* koji sraste s krnjim infinitivom te nastaju oblici: *blagofivachu* (PIP, 292, 11); *primiche* (PIO, II, 112, 4/5; EIE, 1764, 434, 9; 1808, 354, 5/6); *izgoriche* (EIE, 1764, 438, 7; 1808, 357, 9); *pridache* (EIE, 1764, 103, 10; 1808, 85, 22); *govoriche* (PIP, 91, 6); *zatrubiche* (JRNK, 162, 12); *razumichete* (TDD, 6, 19/20); *prosichete, i biche* (EIE, 1764, 438, 10; 1808, 357, 12); *bichete*

(OTV, 7, 10); *osvetichese* (OTV, 596, 14/15); *umrichete* (PIP, 167, 3); *pridruxichese* (OTV, 4, 15); *Sluxichu* (OTV, 66, 19); *oštavichu* (NK, 123, 14); *Ljubichu* (KNIT, 222, 18); *odgovorichemu* (PIO, I, 6, 5); *Promišljachefs* (KNIT, 300, 7); *porodichefs* (EIE, 1764, 359, 19); *porodichesh* (EIE, 1808, 293, 16); *Zacsechefs* (JRNK, 155, 5); *podignuchega* (JRNK, 82, 1); *vratiche* (PIP, 195, 2).

Pavić u jednoj rečenici bilježi jedan primjer futura s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* uz puni infinitivni oblik i drugi primjer koji je srastao s krnjim infinitivom: *ŕichichu i vidichu* (PIO, II, 69, 30).

8.5.2.4 Futur egzaktni

Futur egzaktni tvori se od svršenog prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog: *budu* iftinu *izpovidile* (OTV, 97, 32).

Dvojaku tvorbu futura egzaktnog predlaže Della Bella: *kada budem imatti; kad budem imáo* (DIZ, 24). Futur tvoren svršenim prezentom glagola *biti* i infinitivom zabilježen je i u Pavića: *nebude umriti* (EIE, 1764, 435, 14; 1808, 355, 5/6); *umriti bude* (EIE, 1764, 435, 15; 1808, 355, 6/7); *hotiti budete* (EIE, 1764, 438, 9/10; 1808, 357, 11/12); on to *hottio bude ucfiniti* (OTV, 503, 24/25); *Tko bude imati blago ovoga ŕvita, i viditi bude brata ŕvoga potribu imati* (KNIT, 223, 6/7). I Maretić ukazuje na ovakvu tvorbu futura: „U nekijeh se pisaca nalazi po koji primjer za futurnu svezu *budem nositi, budeš čuvati*.“⁵⁴⁰ Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe kako je futur II. u obliku *budeš + infinitiv* također općepoznata odlika franjevačkih pisaca.

8.5.2.5 Kondicional

Tvorba kondicionala u nekih slavonskih pisaca pokazuje težnju prema izjednačavanju oblika pomoćnog glagola u svim licima jednine i množine (*bi*), što je karakteristika razgovornog jezika suvremenosti. Tome svakako doprinosi činjenica da govori slavonskoga dijalekta, kao i većina štokavskih govora, ne poznaju glas *h*.⁵⁴¹ Stari su gramatičari propisivali sljedeće oblike za aorist glagola *biti* kojim se, uz glagolski pridjev radni, tvorio kondicional: *dà bih imáo* ili

⁵⁴⁰ Maretić (1910: 196).

⁵⁴¹ Berbić Kolar; Kolenić (2014: 52).

imál; dà bi imáo ili imál; dà bi imáo ili imál; dà bifmo imalli; dà biste imalli; dà bi imalli (ILI, 139); *Imáo bih; tij imáobi; on imáobi; imalli bifmo; imáli biste; imáll bi* (DIZ, 23).

U slavonskih je pisaca⁵⁴² prisutna upotreba oblika *bismo*, *biste*⁵⁴³ za 1. i 2. lice množine, ali je prisutna i težnja da se pomoćni glagol izjednači za sva lica kondicionala (*bi*). Ova je težnja uzrokovana jezičnom ekonomijom, a vrlo je snažna u razgovornome jeziku. U prvome licu množine Pavić bilježi pomoćni glagol *bi*, ali i *bismo*: *mi fami razumnim nacsinom nebi hotili* (NK, 39, 4); koju *bismo* mi fami febi ù takvoi potribi *xelili* (NK, 39, 6); danam ottvori Ocfi (...) *vidilibismo* (OTV, 447, 11). U trećemu licu jednine Pavić bilježi oblik *bi*: *onbi* do skora od *gubæ ozdravio* (OTV, 323, 5).

Zabilježen je i kondicional II.: *fambife bio* recseni pogibilja *uklonio* (OTV, 29, 23/24); i namišto *sftobi bio imao* Oca *poxaliti* (OTV, 22, 2/3).

8.5.2.6 Pasiv

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je u upotrebi pasiva kojega Pavić često bilježi: da Davidu Kralju *oprosften bi* grih (TDD, 5, 6); kakoim *bi naregjeno* (OTV, 149, 4); *stvoren bi* (OTV, 6, 7); *Odgovoreno bi* (PIO, I, 6, 21); svetinja *proglašena bi* (TDD, 7, 1); akoim grih *oprosften bi* (TDD, 5, 14); iz velike nesriche *podixen*⁵⁴⁴ *bi* (OTV, 356, 17); pokaranje *navisfteno bi* (TDD, 5, 25); svetinja *proglašena bi* (TDD, 7, 1); ucfini kakomu *bi odregjeno* (TDD, 6, 31); *fasvim tim pokaran bi* (TDD, 5, 7); takomu *dana*⁵⁴⁵ *bi* oblašt (TDD, 9, 2); i damuje macha *prosfstena bila* (TDD, 5, 26); *nemoxe spafen bit* (NK, 34, 13); *nego bit fugjen* (PIO, I, 50, 9/10); pokore (...) *jesu naregivane, i izverffivane bile* (TDD, 7, 28/29); *poslana jest* (EIE, 1764, 252, 8); *poslana jest* (EIE, 1808, 204, 8).

Pasivni se imperfekt u Kašića tvori kraćim oblicima glagola biti: *ucèn bijh; ucèn bijfce; ucèn bijfce; uceni bijhomo; uceni bijhote; uceni bijhu* (ILI, 172), a u Della Belle duljim: *Biáh gljuubjen; tij biáfce gljuubjen; on biáfce gljuubjen; Biáhomo gljuubjeni; biáhote gljuubjeni; biáhu gljuubjeni* (DIZ, 34). Pavić rabi i dulje i kraće oblike: *pokarani bijau* za grih smertni (TDD, 5, 23); koje *pozatvarane biau* (TDD, 12, 2); i po grihu *biau* iftirani (NK, 27, 16); *ricsi*,

⁵⁴² Maretić (1910: 198).

⁵⁴³ Tadijanović: *ondabifte* znalli (SPM, 145).

⁵⁴⁴ Glagolske pridjeve trpne Maretić (1910: 186/187) nabraja oblicima *dignut, taknut, pritisnut, pomognut, vržen, odvržen, podvržen* i slično, naglašavajući: „Sasma je rijedak ovaki oblik od drugih glagola ovoga razreda: *podizhen* EP. ogl. 356, *pomožen* Knez 656.“

⁵⁴⁵ Glagolski pridjev trpni Pavić tvori i morfemom *-t*: zatim *bi data* ifta odsuda (OTV, 151, 13).

koje vladaocu *recsene biau* (PIO, I, 5, 11); ù knjigi od zakona *pifana biffe* (OTV, 350, 22); koi *zazvani biffe* (OTV, 597, 3).

8.6 Nepromjenjive riječi

8.6.1 Prilozi

Najveći broj priloga jednak je nominativu jednine srednjeg roda odgovarajućeg pridjeva: *tverdo* (OTV, 492, 29; NK, 2, 17; 35, 20; 42, 7); *opako* (OTV, 492, 14/15); *stanovito* (NK, 5, 12); *ifinito* (NK, 5, 19; RK, 4, 4/5); *usterpljivo* (NK, 13, 16); *pravo*⁵⁴⁶ (NK, 6, 10; 20, 17; 36, 18; RK, 4, 4); *nepravo* (PIO, I, 103, 8); *zdravo* (FM, 7, 2; 23, 14); *naredbeno* (NK, 6, 14); *bludno* (NK, 7, 16); *toliko* (TDD, 8, 16; NK, 8, 11; 22, 16); *koliko* (NK, 8, 12); *strahovito* (NK, K12, 2); *dostojno* (NK, 30, 17; 44, 15); *frichno* (NK, 33, 20); *slavno* (NK, 33, 21); *slobodno* (OTV, 374, 20; NK, 34, 20); *osobito* (NK, 35, 12); *fersano* (NK, 40, 10); *hasnovito*⁵⁴⁷ (NK, 40, 13); *berzo* (FM, 26, 23; KNIT, 224, 17); *osfiro* (OTV, 374, 21); *bifstro* (OTV, 593, 22; PIO, I, 2, 4); *jako* (FM, 27, 22; 44, 13); *lako* (FM, 40, 13; 44, 12); *Csefto* (FM, 19, 3; FM, 20, 20); *hasnovito* (NK, 40, 13); *navlastito* (NK, 22, 14; 40, 23); *davno* (FM, 17, 11); *bivstveno* (RK, 4, 5); *berichetno* (NK, 22, 25); *ruxno* (NGD, 150, 18).

Prilozima čiji oblik odgovara nominativu jednine srednjeg roda odgovarajućeg pridjeva pripada i prilog *dobro* (FM, 45, 21). Pavić ga bilježi i uz lik *velle*,⁵⁴⁸ kako bi naglasio sam prilog: *bdiobi velle dobro* (EIE, 1764, 634, 3; 1808, 377, 8).

Pavić priloge *rad*⁵⁴⁹ (NK, 13, 18); *uprav*⁵⁵⁰ (NK, 33, 11) bilježi bez završnoga *o*, a od stranih priloga Pavić bilježi *bar* (TDD, 6, 4); *barem* (OTV, 527, 28; NK, 43, 23) (< tur. *bari*).

Od ostalih priloga Pavić bilježi: *dalje* (TDD, 4, 24); *posli* (TDD, 3, 20; FM, 16, 23; 41, 21; NK, 29, 15); *veoma* (OTV, 595, 8; 632, 26; NK, 8, 23; FM, 46, 15; PIO, I, 54, 21); *nigda* (TDD, 8, 15; NK, 43, 22, 24); *odma* (OTV, 3, 9; NK, 29, 15; FM, 41, 21; RK, 87, 18; KNIT, 168, 20; JRNK, 68, 22; PIO, I, 68, 17); *fada* (NK, 42, 17; PIO, I, 54, 20); *opet* (NK, 28, 3; 29, 9; FM, 35, 7); *udilj* (TDD, 10, 10; 12, 5; 13, 7; OTV, 530, 21; PIO, I, 54, 18); *takogjer* (NK, 9,

⁵⁴⁶ U značenju *dobro, na pravi način, pravilno*.

⁵⁴⁷ Jeli hasnovito csefsche ove tri Kripofli csiniti, i izgovoritii (NK, 40, 13/14).

⁵⁴⁸ Pridjevi u komparativu koji funkcioniraju kao izraziti pozitivni tvore se likom *vele* + pozitiv: *vele dobra* Despot (2006: 135).

⁵⁴⁹ U rečenici: Onima, koi nas uvrigjuju *rad* oprofititi (NK, 13, 18).

⁵⁵⁰ U rečenici: Takvi igje *uprav* ù Rai (NK, 33, 11).

21; 13, 13; 36, 21; TDD, 2, 13; 10, 26; FM, 8, 20; 46, 21); *redom* (NK, 15, 16); *ozdo* (OTV, 138, 3; NK, 15, 31).

Komparativni oblici priloga su: *csefsche* (NK, 40, 13; 44, 8); *lafsnje* (OTV, 385, 26; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8; KNIT, 303, 2); *bolje* (FM, 45, 22), *texje* (NK, 13/14, 28/1); *csudnie* (OTV, 276, 27), a superlativni: *najberxje* (NGD, 133, 3).

Pavić uz prilog *prie* (TDD, 5, 25; OTV, 182, 4; NK, 44, 12; 44, 21; PIO, I, 71, 16; EIE, 1764, 246, 2; 1808, 199, 3) bilježi i oblik *pria* (FM, 45, 20; RK, 87, 18; 88, 15; 165, 17; NGD, 120, 2; 181, 18; PD, 92, 1; JRNK, 154, 16; PIP, 234, 17), a Maretić (1910: 150) upozorava da je oblik *pria* rezultat utjecaja dalmatinskih pisaca.

Stari prilog *jurve* (< prasl. * *(j)uže*; stsl. *uže* – već; čak, upravo) Pavić bilježi u svojim djelima: Brez koxice *jurve* nie taki (FM, 21, 4); koibiga od *jurve* dobro zacfete priprave na smert (RK, 89, 4); jerboje fikira *jurve* na xile poštavljena (RK, 15, 14); koje *jurve* ù Cerкви prikazano bi (OTV, 493, 14); buduchi *jurve* nafsli (PIO, I, 70, 28); *Jurve* vi cfifti jefte (EIE, 437, 13; 1808, 356, 21); Koije *jurve* za smert zaftupio (PD, 247, 7).

Pavić bilježi i prilog *tia* koji „označava udaljavanje od nekog mjesta ili udaljenost do koje se što prostire i odgovara čakavskom *ča*“:⁵⁵¹ od jednoga sata *tia* do devet (TDD, 7, 4); koi od zemlje *tia* do Neba (TDD, 13, 32); To jeft *tia* do današnjega dneva (TDD, 3, 25); pohodioje sveta misfta *tia* i ù Jerufolmu (TDD, 6, 32); nitie posli njega višfe koi došfao *tia* do Ivana Keršitelja (OTV, 424, 5); Dobra jefu *tia* do mervica (FM, 19, 14); i ondise tvomu Ocu Nebeskomu *tia* do smerti krixia (RK, 33, 23); kakogodfu oni *tia* do ušfiiu (PIO, I, 102, 19); da dogje *tia* i ù Chananeisku zemlju (OTV, 86, 25); *tia* do fverhe fvita (JRNK, 62, 19); *tia* do fverhe fvog xivota (JRNK, 85, 19); oporuku, koja *tia* do vika (RK, 40, 16); *tia* do Slovinske (NGD, 6, 4).

Čestica *naj* i u priloga služi pojačavanju značenja: *naiposli* (TDD, 6, 32); *najposli* (NK, 29, 11); *najpri* (TDD, 5, 1/2; NK, 36, 24; 37, 4; 37, 14; 44, 24; RK, 8, 6); *naiprie* (TDD, 11, 23); *najpotribitije* (NK, 36, 13); *naiviffje* (NK, 10, 20); *najviffje* (FM, 42, 25); *najlaffnje* (PIO, I, 70, 14).

⁵⁵¹ Despot (2006: 149).

Dočetak *-god*, naglašeni dio zamjenica⁵⁵² ili priloga, podrazumijeva neodređenost u značenjskome smislu: *kudgod* (OTV, 212, 16); *kadgod* (NK, 6, 4; PIO, I, 54, 17); *kolikogod* (NK, 30, 16; PIO, I, 7, 23); *kolikogod* (OTV, 137, 7); *Kolikogod* (NK, 44, 20); *kakogod* (TDD, 8, 33; OTV, 139, 21; PIO, I, 6, 20; PIP, 124, 19); *doklegodse* (TDD, 7, 2); *doksegod* (JRNK, 51, 23); *dogodse* (TDD, 3, 21); *doksegod* (JRNK, 51, 23); *doklegod* (OTV, 304, 28/29); *doklegodse* (TDD, 7, 2); *gdigod* (OTV, 595, 29; TDD, 11, 24/25).

Čestica *ter*⁵⁵³ (TDD, 1, 16; PIO, I, 102, 33) dodana je prilogu *još* i nastaje oblik *josfter* (*jofter*):⁵⁵⁴ uffamfe *josfter* dachešmi dati miloft (NK, 42, 9); I k otomu *josfter* lukavoga (FM, 34, 15); *Josfter* bolu dixe od zubova (FM, 39, 16); *Jofster* vechma priverfsenja hude (FM, 15, 14); Od nji *jofter* izvede Pifmice (NGD, 120, 10); Kripoft ù njem *jofter* uzmlxaje (FM, 27, 13). Pavić bilježi i oblik bez završnog *r*: i *josfte* tako fa fvim fvitom vlada (NK, 3, 22); i *josfte* iziskuje (OTV, 139, 25/26), ali i oblik bez čestice *ter*: Sfto mi *jofs* dobivamo (NK, 32, 4); *Jofs* ù tilu ifti ftvara kamen (FM, 18, 11); *Jofs* i kafsalj izlicfi fvakomu (FM, 41, 14).

8.6.2 Prijedlozi

Prijedlog *brez* (TDD, 1, 6; OTV, 536, 31; NK, 11, 26; 17, 5; 24, 15; 33, 4; FM, 13, 20; 21, 4; 24, 15; RK, 85, 10; PIP, 289, 7; JRNK, 154, 8) u Pavića je čest, a pojavljuje se po analogiji na stariji oblik *prez*.⁵⁵⁵

Prijedlog *prama* (TDD, 4, 26; OTV, 530, 31; NK, 39, 24, 26; PIO, I, 5, 20; KNIT, 384, 34; RK, 134, 12; JRNK, 94, 13) (< stsl. *prêmo*) potvrđuje staru čakavsku⁵⁵⁶ zamjenu jata samoglasnikom *a*.

Pavić bilježi prijedlog *prid* (TDD, 9, 12; NK, 12, 13; 45, 4; RK, 52, 1; 66, 10; NGD, 43, 20), ali i oblik *prida*: Vidiofam *pridamnom* panj vinski (TDD, 1, 4); za koji Maretić⁵⁵⁷ nalazi puno potvrda, ali samo uz oblike *me*, *te*, *se*, *mnom*.

⁵⁵² Zamjenice koje Pavić bilježi: *kogod* (FM, 41, 21); *koigodse* (TDD, 3, 32); *kojegod* (OTV, 597, 19); *kojagod* (TDD, 9, 7); *sftogod* (TDD, 8, 30; OTV, 595, 18; NK, 15, 16/17; JRNK, 99, 14/15) *Sstogod* (NGD, 45, 7).

⁵⁵³ U rečenicama: *Ter* kojie to panj (TDD, 1, 16); *ter* imadeš dobra, blago, i oftala imanja (PIO, I, 102, 33).

⁵⁵⁴ Tadijanović: *jofter* (SPM, 90).

⁵⁵⁵ Habdelić bilježi stariji oblik *prez*: *Prez* razloga, *Prez* fzrama (RS).

⁵⁵⁶ Galović (2013: 124).

⁵⁵⁷ Maretić (1910: 149).

Prijedlog *umjesto* Pavić bilježi prijedložno-imeničkom vezom *na mifto*: Izvadimu Bog jedno rebro, poftavivfli mefo *na mifto* njega (OTV, 5, 11); valja dati ova (...) sluxe *na mifto* bodljivoga ternja (PIO, I, 102, 34).

U značenju izuzimanja, prijedlog *izvan* Pavić rabi u primjerima: neimai drugog Boga, *izvan* mene (NK, 7, 11); neimai drugoga Boga *izvan* mene (NK, 23, 7); à nikoga drugoga *izvan* tebe (RK, 41, 11).

Prijedlog *k* Pavić bilježi bez popratnoga *a*: *k-grobu* (TDD, 7, 5); *k-Isusu* (OTV, 536, 26; EIE, 1808, 197, 10); *k-paklu* (OTV, 534, 1; PIO, I, 50, 9); *k-Adamu* (OTV, 5, 12); *k-mifto* (TDD, 10, 31; OTV, 632, 17); *K-ranni* (FM, 35, 16); *k- ljubavi* (PIO, I, 6, 16); *k-Otaru* (PD, 105, 7); *k- Gofpodinu* (EIE, 1764, 229, 16; 1808, 186, 7); *k-fvetomn Krixu* (PIO, I, 50, 14); *k-Adamu* (OTV, 5, 12); *k-fvitu* (NK, 123, 15); *k-Misniku* (NK, 143, 23).

Pavić bez popratnoga *a* bilježi prijedlog *k* i pred zvučnim suglasnicima: *k-Bogu* (OTV, 180, 13; JRNK, 143, 22); *k-dvornikom* (OTV, 149, 30/31); *k-Divici* (EIE, 1764, 359, 7; 1808, 293, 4); *k-grobu* (TDD, 7, 5); *k-Galatian* (OTV, 124, 24); *k-xeni* (EIE, 1764, 79, 1; 1808, 65, 25); *k-Xudiam* (EIE, 1764, 237, 15/16 1808, 192, 15).

Prijedlog *s* Pavić u većini slučajeva bilježi bez popratnoga *a*: *s-njegovom* (NK, 36, 20; 36, 26); *s-Dufsom* i *s-tilom* (NK, 33, 22); *s-Boxanftvom*, i *s-Csovicsanftvom* (NK, 34, 16/17); *s-vechim* (NK, 44, 8); *s-grozdjem* (FM, 25, 18); *S-exigerice* (FM, 37, 5); *s-tila* (FM, 40, 13); *S-njima* (FM, 43, 19); *s-prilikom* (FM, 44, 25).

Ni u prijedložnim vezama ispred sibilanata i palatala Pavić uglavnom ne bilježi popratno *a*: *s-Svetom* (OTV, 536, 30); *s salatom* (EIE, 1764, 231, 9); *s-salatom* (EIE, 1808, 187, 20); *s-fvoima* (OTV, 495, 20); *s-svoima* (OTV, 21, 9); *s-febe* (NK, 99, 12); *s-sobom* (OTV, 213, 6); *s-Sercem* (NK, 99, 20); *s-fusama* (PIO, I, 71, 23); *s-xenom* (OTV, 211, 17); *s-zemljom* (OTV, 181, 22); *s-zlamenjem* (NK, 25, 6/7). Bilježi ga u primjerima *sa fnom* (FM, 59, 11); *fa fvim* (NK, 37, 7). Popratno je *a* zabilježeno još u primjeru: *sa velikima* (PIP, 214, 1).

Utjecaj tradicije u nebilježenju popratnoga *a* u prijedloga *s* i *k* rezultira prijedložno-imeničkim i prijedložno-zamjениčkim vezama koje je teško izgovoriti. „Kada su prijedlozi sь i кь izgubili poluglas, oni se često u pismu redakcijskih tekstova, glagoljskih i ćirilskih, nisu

nadomještali samoglasnikom *a*, a što se kasnije prenijelo i u stare hrvatske latiničke tekstove.⁵⁵⁸

Ostali su prijedlozi: *gori* (OTV 693, 10; NK, 29, 10; FM, 38, 7; 42, 24; JRNK, 164, 13; NGD, 43, 17; PD, 91, 8; EIE, 1764, 244, 18; 1808, 198, 1); *gor* (FM, 15, 3; NGD, 17, 5); *doli* (OTV, 125, 12; FM, 35, 10; 39, 12; JRNK, 20, 1; PD, 152, 17; PIO, I, 49, 30); *dol* (PD, 2, 7; NGD, 203, 10; JRNK, 152, 14); *ozgor* (OTV, 65, 7; KNIT, 144, 1; PIO, I, 121, 26; PD, 255, 15); *ozgora* (NGD, 45, 7); *ozgore* (OTV, 138, 3); *pokraj* (FM, 8, 15); *prid* (NK, 12, 13; 45, 4).

8.6.3 Veznici

Veznik *nisftanemanje* (TDD, 5, 10; OTV, 151, 16/17; 449, 6; PIO, I, 6, 11; JRNK, 51, 13; 111, 14); *niffstanemanje* (RK, 117, 20); *Nifstanemanje* (PIP, 114, 11), u značenju *ipak*, oblikovan je prema latinskom *nihilominus*, a Herta Kuna⁵⁵⁹ upozorava da se nikada nije govorio u narodu, nego je sasvim literaran. Belostenec latinsku riječ *Nihilominus* prevodi oblicima *Niftarmenye*, *po vřzem tom*, *podpunoma* (GAZ I, 809; GAZ II, 272).

Suprotni je veznik *alli* (OTV, 597, 17; FM, 28, 5; 27, 17; 30, 24; 32, 13) u Pavića zabilježen i uz redukciju završnoga *i*: *al* (FM, 25, 20; 26, 17; 42, 25). Suprotni veznik *vech* zabilježen je i u obliku *veche*: *A i biber ti nezaboravi / Vech i njega ù jecxek pořtavi* (FM, 16, 17); *Nji jiduchi vina ti nexali / Vech firifste od nji dobro zali* (FM, 20, 12); *Ovese meni danas prikazeffe ne ù snu, kano onomu kljucsaru Pharaunovu, veche na javi* (TDD, 3, 10); *ne kano fvoju, veche kano Boxju* (OTV, 493, 5); *mi nismo utvore niti xivi Vojaci, veche Duffe* (TDD, 11, 2); *dobiva ne řamo onda, veche i na csas smerti* (NK, 44, 24); *nesamo dobar xivot, veche i dořtojna priprava* (JRNK, 111, 16); *nekti viřfe od řebe tirati, veche řebi prigerliti griffnike* (PIO, II, 70, 24).

Pavić rabi hipotaktički veznik *prem ako*, a piše ga odvojeno i spojeno: *pokloniřfe zlatnomu teletu, prem akoim grih oprosřten bi* (TDD, 5, 14); *fveje nami oganj, prem akoga vi nevidite* (TDD, 11, 6); *I prem ako lax* (OTV, 97, 22); *Ovakve pokore i mi po grifi, premako nas od nji* (TDD, 5, 29); *řnambo recse, premako ti taiřs* (TDD, 12, 30); *premako nas od nji* (TDD,

⁵⁵⁸ Despot (2006: 150).

⁵⁵⁹ Kuna (1967: 185).

5, 29); I *premake* on jofs (OTV, 505, 15); *Premake* s-rozumom⁵⁶⁰ dokucfujemo (PIO, I, 6, 10); ječili njima podpuno privoljio, *premake* dillo nifi ucsinio (JRNK, 67, 4).

Uzročni veznik *jerbo* u Pavića nije rijetkost: *jerboche* oni Miloferdie doftignuti (NK, 13, 10); *jerbofamte* fsnjima uvridio (NK, 43, 11); *jerbo* neizhodi od biftre (RK, 52, 6); *jerboje* fikira jurve na xile poftavljena (RK, 15, 13); *Jerboje* Bog velik (PIP, 195, 20); *jerbo* on poznaje kakvosmo mi stvorenje (RK, 16, 20); *jerboje* velika nejednakoft (PIO, I, 48, 16); *Jerboje* utverdio (PIP, 192, 2); *jerbofi* ti priveliko dobro (NK, 17, 16); *jerboje* to perva Boxja zapovid (PIO, I, 2, 30); *jerbo* ti one nigda od tvoga branjenja nezapusftafs (KNIT, 222, 23); *jerbofu* oni izlicfenje fvita uzrokovali (PIO, II, 69, 29); *jerboje* pifano (JRNK, 95, 9). Čestica *bo*, kako je oprimjereno u sljedećemu podnaslovu ovoga rada, navezuje se uz gotovo sve oblike riječi.

Veznik *indi* (tur. *imdi* – dakle, stoga)⁵⁶¹ Pavić rabi u primjerima: *Indi*, moli Boga, dati miloft dade ovo ifpunit (KNIT, 298, 22); *Indi*, Mattheo sluxiofeje obicfajem xudinskim (KNIT, 384, 30); *indi*, za njimesfu duhovnim nacfinom gladovali (KNIT, 222, 4). Pored ovoga veznika stranoga podrijetla, Pavić u istoj ulozi označavanja zaključka ili posljedice rabi veznik *dakle*: Sftoje *dakle* Vira? (NK, 2, 15); Nikoga *dakle* ne pofvečuje Duh fveti, koi u Cerкви nie (NK, 30, 23); Izigjite *dakle* na sve fokake (OTV, 597, 18).

8.6.4 Čestice

Čestica *bo* u Pavića je najbrojnija i vezuje se uz:

- imenice: *Kerftjanibo* (OTV, 139, 9); *Ifukerftibo* (NK, 7, 6); *Xeludacbo* (FM, 23, 2); *Gospodinboje* (NK, 30, 25); *Kraljestvoboje* (OTV, 536, 11); *plachaboje* (PIO, I, 55, 28); *zvizdebo* (JRNK, 43, 13);
- zamjenice: *onbo* (OTV, 21, 1; NK, 37, 22); *Onabo* (OTV, 182, 9); *fvibo* (OTV, 97, 28); *onibo* (NK, 10, 21); *ovimabo* (NK, 7, 25); *ovibo* (OTV, 279, 28; NK, 13, 9; 24, 10; PIO, I, 48, 20); *ovakviboche* (NK, 12, 1); *mibofo* (NK, 27, 20); *njibo* (OTV, 527, 32); *Tkobo* (KNIT, 223, 17); *vasbo*⁵⁶² (OTV, 593, 6);
- pridjeve: *drugojacsiebo* (NK, 38, 3); *nijednobo* (OTV, 2, 30); *straffanbo* (OTV, 239, 13);

⁵⁶⁰ Vjerojatno tiskarska greška i treba pisati *s-razumom* (PIO, I, 6, 10).

⁵⁶¹ Klaić (1984: 582).

⁵⁶² U značenju pridjevne zamjenice *sav*.

- glagole: *znambo* (TDD, 12, 30); *naredibo* (OTV, 213, 20); *govoribo* (PIO, I, 121, 3; JRNK, 101, 10); *valjabo* (NK, 36, 5); *Zapovidibo* (OTV, 97, 9/10); *moljaffebo* (TDD, 7, 3); *Nechebo* (OTV, 596, 10); *velibo* (PIO, II, 69, 10); *xelitebo* (TDD, 2, 19); *Obrativsibofe* (PIO, I, 2, 2); *Videchibo* (OTV, 45, 24);
- brojeve: *trechiboje* (NK, 27, 4);
- nepromjenjive riječi: *gdibofe* (PIO, I, 71, 30); *drugojacsiebo* (NK, 38, 3); *kolikobo* (NK, 38, 23); *Zasftoboje* (NK, 25, 25/26); *Buduchibo* (OTV, 492, 23); *tadabo* (OTV, 8, 28; 67, 31); *akobo* (OTV, 380, 10); *Premakobofe* (RK, 117, 18); *Svagdabo* (EIE, 1764, 224, 19; 1808, 224, 11); *nagloboche* (RK, 15, 6).

Čestica *li* može biti u funkciji pojačavanja izraza u izjavnim rečenicama: *sfto csudnie moxe biti, negoliti* viditi grad Rim (TDD, 2, 16); *neizgovara drugo, negoliti* miloft osobitu (TDD, 10, 1); *vecha mloxina Angelah za nas stoi, negoli* ljudih (OTV, 447, 13) *s-Izakom zlobu terpiti, negoli* s-Izmaelom zlobiti (OTV, 47, 6); *tefskoli* onima (RK, 18, 5); *Tilisi* sam izvanski u Jerufolimu (OTV, 631, 23); *Tilifi*, koi imafs prichi (EIE, 1764, 4, 9); *Tilisi*, koi imash prichi (EIE, 1808, 3, 28); *nebrinechife gdiche, sftoliche* futra jifti (PIO, I, 102, 1). I u upitnim rečenicama čestica *li* može biti u funkciji pojačavanja izraza: *Radi toga, tkolifi, zasftolifi* brixljiv (TDD, 12, 26); *Sftofe zaderxaje u Ocsenaffu, koja lije* Jezgra u njemu? (NK, 9, 16/17); *kojelisu to loze?* (TDD, 1, 16).

Riječca *pak* u Pavića je česta i služi isticanju: *trechi pak* dan opet uskersnuo (NK, 29, 9); *pak* da ljubimo naffeg iskernjega, kako nas fame (NK, 7, 24); *Da pak* ovo moje obechanie po tvojoj milofti kripkie bude (NK, 44, 5); *Pak* pojašak oko sebe stegni (FM, 8, 8); *Pak* ga skuvafs kod vatre u medu (FM, 37, 17); *Pak* u ljuto firche poštavita (FM, 40, 12); *Pak* blagosovljenom vodom pošskropi (RK, 8, 5); dva uzroka *pak* derxim (TDD, 2, 29); *sadafniji pak* vrimenta zasftoje oladila ljubav pervafnija (TDD, 7, 29); *zašto pak* ona tri dana (TDD, 13, 18); *pak* da s miloftjom Boxjom (NK, 40, 16). U istoj se ulozi pojavljuje riječca *pacse*: *pacse* njezinu veliku Svetinju (TDD, 2, 26); *pacse* po prikazanju (TDD, 3, 1); *pacse* ješte panj (TDD, 13, 27); *Pacse*, o moj priljubeznivi Ifuse (RK, 29, 11).

Čestica za isticanje je i *baš*: *baš* hergjavo štanje (FM, 9, 23); *Jerti tilo baš* eskile goji (FM, 19, 4); *baš* u Kalendare (NGD, 120, 13); *koja baš* nisfta neznadu (NK, 19, 5); *baš* kakono prie (OTV, 593, 11).

Pavić rabi i prezentativ *evo*: *Xeno! evo lín tvoj* (RK, 31, 5); *evo pruxi ruku* (OTV, 7, 15); *evo tvoi pinez* (PIO, I, 54, 31).

Riječca za poticanje *deder* zabilježena je u Pavića: *Deder* kakoše zlamenuje Kerstianin (NK, 1, 18); *Deder reci Zdravu Mariu?* (NK, 9, 24); *Deder* sftoche to rechi ljubitiga iz ferca (NK, 39, 15), kao i čestica *nud*.⁵⁶³ *Nud* moji Sinci! (KNIT, 379, 9); Riječcu *der*⁵⁶⁴ Pavić je umetao u imperativne oblike kako bi naglasio zapovjedni način: *Recidermi* (NK, 14, 3); *Zaviriderte* (PIO, I, 71, 29); *promotriderte* (PIO, I, 71, 31); *Prociniderte* (PIO, I, 71, 34).

Gotovost se neke radnje može istaknuti česticom *već*: *Kadafu dica vech* ova pitanja naučila (NK, 22, 8); *Kada dica*, i oftali neznani toliko izucse pervu Skulu, da *vech* razume sfto oni izgovaraju (NK, 22, 17).

8.6.5 Uzvici

S obzirom na tematiku nabožne literature kojom se zaziva milost, moli za oprost ili izražavaju prošnje božanstvu, uzvici su u Pavićevim djelima bilježeni u oblicima:

- *ah*: *Ah* da mogu ucsiniti date nigda nifam uvridio (NK, 43, 22); *Ah!* Dajmi sada kripoft i miloft (RK, 110, 1); *Ah* Ifuse! (PD, 239, 4).
- *ajde*: *Ajde*, neka imadeš griah brez broja (RK, 85, 5);
- *jao*: *Jao*, i tefskoli onima (RK, 18, 5);
- *o*: *ò Ocfe* (RK, 14, 18); *ò krusse* pofvecheni (PD, 31, 3); *ò Kralju* (OTV, 404, 18); *ô* da mogu (NK, 41, 24); *ô* primiloftivi Boxe! (NK, 42, 20); *ô* pridragi Boxe! (NK, 44, 13);
- *ele*: *ele* nifu brez broja (RK, 85, 10); *ele* prie negose razigjoffe (OTV, 23, 15); *Elefu* sada mlogo drugojacsia (PIO, I, 91, 5); *Ele* on propadde (PIO, I, 6, 1); *Ele* kolikofe iz S. Pisma razumiti moxe (PIO, II, 70, 16); *ele* nezaktivaffe od njega (OTV, 503, 28); *ele* do malo umri Elimelech (OTV, 211, 18); *ele* bi vrime dofslo (OTV, 680, 10); *ele* nitko nemoxe rechi (PIO, II, 92, 3).

⁵⁶³ Habdelić: *Nuti, Nuti nuti* (RS).

⁵⁶⁴ Maretić (1910: 182) je potvrde ove karakteristike naveo samo u Pavića.

9. SINTAKSA

9.1 Sintaksa imeničkih oblika

9.1.1 Sintaksa padeža

9.1.1.1 Nominativ

Nominativ kao nezavisan padež nema posebnih sintaktičkih osobitosti. Usamljeni su primjeri njegove neobične upotrebe kada Pavić iza riječce *evo* rabi nominativ: *evo fin tvoj* (RK, 31, 5); *evo tvoi pinez, kogafimi dao* (PIO, I, 54, 31). Uz glagol *moliti* Pavić u sljedećemu primjeru bilježi nominativ: *Zasftofe za Ocsenaffom moli Zdrava Maria?* (NK, 10, 3/4).

Nominativ se u slavonskih pisaca⁵⁶⁵ rijetko nalazi u službi vokativa, a Pavić ovakvu službu potvrđuje primjerima: *Od kamena Bog nas csuvaj! Amen.* (FM, 18, 12); *Bog moj! Bog moj! zasftofime zapuftio?* (RK, 31, 9/10).

9.1.1.2 Genitiv bez prijedloga

Izravni objekt u akuzativu može se zamijeniti slavenskim genitivom kada se radnja prelaznog glagola niječe, što je činio i Pavić: *da nigda lica Boxjega neche viditi* (TDD, 4, 12/13); *Angeo progje, i neochuti smrada* (TDD, 4, 23); *ako nebude ktio primiti pokore* (TDD, 7, 26); *da nedadu Diavlu file ni moguchftva ikakva protiva csoviku* (TDD, 13, 15); *i buduchi da nikakva straha nebbi* (OTV, 353, 4); *neizgubi uffanja* (OTV, 270, 12/13); *Nepoxeli tugja druga*⁵⁶⁶ (NK, 7, 18; 23, 14); *Nit ù febi vode zaderxati* (FM, 7, 9); *Al nejidi od njega korica* (FM, 17, 15); *Nji jiduchi vina ti nexali* (FM, 20, 11); *i nebi dopuftio podkopati kuche fvoje* (EIE, 1764, 463, 3/4; 1808, 377, 9); *neche pravednima straha zadati* (PIO, I, 49, 1); *nie imalo potribe od pomochi* (RK, 165, 6); *nitifu mogli nachi nutarnjeg mira* (OTV, 520, 2); *nismo od njega ustegnuli ruke, i pomochi naffe* (PIO, I, 54, 11); *ako neimademo ulja* (OTV, 599, 11); *neche okufiti Vecfere moje* (KNIT, 224, 26); *ni zle ricfi damu nedadefs* (OTV, 69, 28); *Jer papira nekti csovik dati* (NGD, 212, 3); *neche uxivati kraljestva Nebeskoga* (JRNK, 110, 5/6).

Zanimljiv je primjer rečenice u kojoj Pavić uz dva oblika u akuzativu rabi i slavenski genitiv: *Nemojte nosit vrhice, ni torbe, ni obuche* (EIE, 1764, 363, 10; 1808, 296, 7). Pavić

⁵⁶⁵ Maretić (1910: 159).

⁵⁶⁶ Pavić u sljedećoj rečenici ne rabi slavenski genitiv, nego rabi akuzativ: *Nepoxeli tugje Stvari* (NK, 7, 19; 23, 14/15)

genitivni oblik piše na mjestu akuzativa uz prijelazne glagole i kada nema negacije: *xenu*, koja kupljaffe *dervaca* po fokaku (OTV, 304, 13/14); Svinjskog *boba* uzmi, i *porluka* (FM, 43, 18). Maretić⁵⁶⁷ upozorava da je ovakva pojava u slavonskih pisaca rijetka.

U podnaslovu *Karakteristični izrazi Ilirskoga jezika* (DIZ, 44), Della Bella navodi kako se genitiv često rabi umjesto akuzativa: *Nie kruha, nie Vodee, nie paméti* (DIZ, 45).

U Pavića se genitivom osobne zamjenice⁵⁶⁸ izražava posvojnost koja se odnosi na 3. lice jednine i 1. i 3. lice množine: Nebiaffe dakle *njae* pouffanje izprazno (OTV, 506, 9); ú utrobi *njae* (EIE, 1764, 377, 8); dakleje *njae* pofallenje uzrok neznanstva (PIO, I, 5, 28); i kano *nje* finovi (JRNK, 127, 6); ú utrobi *njae* (EIE, 1764, 377, 8); i ù pofvechujuchoi *nas* milofti umiramo (NK, 33, 19); Naffi mlagji, i *njih* dica (PD, 224, 15). Posvojnost je izražena i konstrukcijom *od* + genitiv: Al nejidi *od njega* korica⁵⁶⁹ (FM, 17, 15); Vech firifste *od nji* dobro zali (FM, 20, 12); koisu *od nji* uzrok bili (OTV, 403, 7). Izricanje posvojnosti genitivom osobne zamjenice preuzeto je iz latinskoga i grčkoga jezika posredstvom staroslavenskoga jezika (Lukšić, Pranjić, Vlastelić, 2015: 116).

Konstrukcija *biti kriv(ac) koga* u Pavića je česta: koigodse raferdi na brata fvoga, *krivacche biti suda* (TDD, 3/4, 32/1); koi rekne bratu Racha, iliti brez pameti, *krivacche biti vicha* (TDD, 4, 1/2); koi pak rekne lud, *krivacche biti ognja* paklenoga (TDD, 4, 2); ili uspije cfaflu Gospodnju nedoftoino: *Krivche biti Tila i Kervi* (EIE, 1764, 226; 1808, 183, 27).

9.1.1.3 Genitiv s prijedlozima

Latinske su konstrukcije uzorom slavonskim piscima, što je posebno vidljivo u upotrebi genitiva. Ablativ je u starih gramatičara normiran vezom prijedloga *od* + *genitiv*, te je ova prijedložno-padežna veza česta i u Pavića.

Prijedlog *od* + *genitiv* Pavić rabi u značenju *o* + *lokativ*: uze Isus prigodu *od Ivana* pripovidati (OTV, 536, 4); Sfto govore ljudi *od Ifukersta* (KNIT, 301, 3); u knjigi *od opcheni govorenja* (TDD, 1, 17); sftiem *od nikoga Misnika* koi ù miſto, kojese zvaſſe Centumcelle dolazaſſese (TDD, 10, 17); kada *od ovoga Sacramenta* govori (JRNK, 56, 11); *Od ovi Smertni Griah* ſtoi upifaſno (NK, 11, 9); daſe mogu izpitati *od Nauka* (NK, 15, 15); Stvari *od Vire* nek

⁵⁶⁷ Maretić (1910: 225).

⁵⁶⁸ Maretić (1910: 225).

⁵⁶⁹ Pavić ovim stihovima poučava *Od kruha* (FM, 17, 10).

naucse (NK, 19, 13); *Od ovibo* veli Isus (NK, 13, 9); Trifsnje jesu dobro blagovanje / Ovo *od nji* valja imat znanje (FM, 24, 28); niti misli *od smerti*, niti *od pakla*, niti *od fuda* (PIO, I, 51, 37/38); govorechi *od pravednih* (PIO, I, 49, 6/7); zato moxe on *od fvoje Svete Cerkve* rechi, sftoje tada Adam *od Evæ* rekao (OTV, 5, 29/30); Kojaje pak to vatra, i koi plamen, *od kogafe* ovdi govori (PIO, I, 5, 3); sftose po ovomu cxiraku razumie, *od koga* Bog govori? (PIO, I, 5, 8); *Od kog* valja dafvak dobro znade (NGD, 115, 20); Tofe (...) rechi moxe *od cfovika*, koi neimade ljubavi (PIO, I, 5, 32); Nitiga tko fmgjaffe viffe pitati *od onoga dneva* (KNIT, 299, 25/26); Odredivfli ja *od fimena ricsi Boxjæ* govoriti (PIO, I, 104, 24); Doneseim prid Ocfi priliku *od ludih, i mudrih Divicah* (OTV, 599, 6/7). Lukšić, Pranjić i Vlastelić (2015: 114) ističu kako se prijedložna sveza *od* + *genitiv* umjesto *o* + *lokativ* često bilježi uz glagole govorenja, što potvrđuju i gore navedeni primjeri.

Podnaslovi su Pavićevih knjiga često formulirani konstrukcijom prijedložno-padežne veze *od* + *genitiv* u značenju *o* + *lokativ*: *Od ofam Blaxenoflih* (NK, 92, 4); *Od Svetæ Anæ* (NK, 125, 14); *Od Opchenja Svetih* (NK, 31,12); *Od pravde Kerftianske* (NK, 10, 12); *Od nacfina jifscha, i picha* (FM, 23, 11); *Od slasti, i nje verftah* (FM, 30, 19); *Od Ljubice* (FM, 36, 6); *Od niki koriftih pufschanja kervi* (FM, 58, 10); *Od opcheni zacsinah* (FM, 16, 13); *Od Svetog Igtiæ* (NK, 122, 17); *Od kersftenja* (JRNK, 46, 10); *Od Svetog reda, i od Xenidbe* (JRNK, 84, 2/3).

Latinki jezik odlikuje upotreba posvojnih genitiva, a Pavić bilježi primjere genitiva s prijedlogom *od*: *naftojnik od dvora* (OTV, 90, 4); *Biskupom od Cordube* (RK, 123, 21/22); *Vladaoca od Ægypta* (OTV, 89, 21); *iz ove doline od fuzah* (TDD, 14, 1); *knjiga od zakona* (OTV, 350, 1); *kucha od molitve* (OTV, 595, 3); *hitac od sfrile* (OTV, 350, 30); *zlamenje od pravicaæ* (PIO, I, 50, 3); *zlamenje od uftajanja* (TDD, 13, 11); *zlamenje od pomirenja* (PIO, II, 68, 28); *zakrov od kocsih* (PIO, I, 50, 21); *plod od zabranjenoga stabla* (OTV, 7, 13); *dan od ugovoritoga boja* (OTV, 181, 5); *Pifmu od zafalnofti* (OTV, 181, 27); *dom od Nauka* (OTV, 530, 11); *kruhi od prikazanja* (OTV, 138, 10); *put od Spafenja* (PIO, I, 68, 1/2); *dan od veselja* (OTV, 234, 14/15); *zemlju od obechanja* (TDD, 5, 21); *muke od ocsifschenja* (NK, 33, 7); *mukah od ocsisftenja* (NK, 44, 27); *miſto od ocfiſtenja* (RK, 174, 6); *miſto od ocfiſchenja* (RK, 4, 15); *riba od fvake verfte* (OTV, 2, 20/21); *prigodæ od fagriſfenja* (NK, 43, 26); *csas od smerti* (NK, 11, 22); *dilah od Miloferdia* (NK, 13, 4).

Ova prijedložno-padežna veza u današnjem standardnom jeziku odgovara posvojnomo (besprijedložnom) genitivu kojega bilježi i Pavić: *csas smerti* (NK, 44, 15, 24), *dilah Miloferdia* (NK, 13, 12), *kalex friche* (OTV, 22, 32); *ſvitloſt ljubavi* (PIO, I, 6, 8).

Gradivni genitiv Pavić bilježi primjerima: *tele od zlata* (OTV, 125, 26); *kotao od bakra* (OTV, 289, 21), ali isto tako bilježi i *zlatno tele* (OTV, 125, 25). Dijelni ili partitivni genitiv Pavić rabi u primjerima: *neuzevši u kadionike od ove vatre, veche od druge* (OTV, 149, 16/17) Primiti dio *od tugje stvari* (NK, 12, 10/11); *trechiboje dio od njih* rad oholofti u vjesnji oganj *bacsen* (NK, 27, 4), ali i u besprijedložnoj konstrukciji: *pet jarama volova* (KNIT, 224, 11/12); Sumpor, šapun, i *kreca s-prilikom / Sva smisavši privit bolesnikom* (FM, 44, 25).

Genitiv je u ulozi objekta u rečenici: *neftade vode u svemu gradu* (OTV, 374, 9), kao i u rečenicama u kojima stoji uz prijedlog *od*: *od slobode i oprostjenja (...)* spomenusmose (TDD, 9, 31); *Dobroseje od nji* spominjati (NGD, 118, 8); *Od bubafe* nemaš bojat nisfta (FM, 34, 17). U ulozi pridjeva genitiv dolazi u rečenici: *namazai s-maštiom od velikæ cinæ* (OTV, 537, 3); *nebiaffe od velikæ cinæ* (OTV, 285, 20).

Rjeđa je upotreba prijedloga *od* u značenju *iz*: *uzifli biau s-njime od Galileæ u Jerusolim* (EIE, 1764, 252, 19/20); *od Galilee u Jeruzolim* (EIE, 1808, 204, 19/20); *nefluxi Bogu od ljubavi*, nego rad vrimeniti dobara (OTV, 385, 18/19).

U Pavića je potvrđena upotreba prijedloga *od* u značenju *za* primjerima: *neimade potrebe od csudesah* (OTV, 499, 29); *odgovorimu oni csovik, da od kruha* neima potrebe (TDD, 10, 20); *Da Gospodin od njæ* potribu imade (OTV, 529, 19); *Jerchemo od tugji griah* prid Bogom krivi biti (NK, 12, 13); *neima ovdi od tebe* potrebe (OTV, 239, 28).

Prijedlog *iz* u značenju *od* Pavić rabi u primjeru: *jofschemo nika doniti fvidocsanstva iz Sveti Otaca Ifocsni* (RK, 151, 9).

U formi pitanja Pavić pred prilogom *koliko* rabi veznik *od*, kao i pred prvom riječi kojom je oblikovan odgovor na pitanje o količini: *Od Koliko* verfti imade griah? *Od dvi*. Smertni grih, i mali (NK, 32, 8/9); *A od kolikoje* verftih ljubav? U. *Od dvi*: Potribita, i podpuna (NK, 38, 11/12); *Od koliko* verfti dakle imade dobri dilah? (NK, 12, 21); *Od tri*, to iest: Molitva, Poft, i Lemozina (NK, 12, 23).

Prijedlog *radi* slaže se s genitivom, a u Pavića je često u upotrebi: i to *radi toga* (NK, 41, 19/20); *komu radi* mache iftocsne (...) odredi Bog smert (TDD, 5, 2); *Radi toga* dademu zapovid (OTV, 4, 13); *radi fivanja munjah* (OTV, 123, 16); *radi toga* odzva Bog Moyfiu k-febi (OTV, 125, 3). Pavić ga bilježi i uz redukciju krajnjega *i*: i to *rad* tvoje nesverfsene dobrote (NK, 42, 25); *rad* toga izgubi znanje (PIO, I, 6, 6); *koi ti rad* tvoje nesverfsenæ dobrotæ (NK, 43, 18); *Rad* tebechufe u napridak csuvati fvakæ prigodæ od fagrifsenja (NK, 43, 25); i to *rad*

toga (PIO, I, 48, 16); da *rad* izgubite ljubavi (PIO, I, 5, 20); i *rad* togafe zove (NK, 27, 21); *Rad* togafe vas narod Slovinski (NGD, 121, 15); *rad* ljubavi Boxje (RK, 89, 14); progonstvo terpe *rad* pravde (NK, 14, 18); *Rad* nas ljudih (NK, 26, 21); *rad* oholofti (NK, 27, 4); *rad* ove sverhe poftavio (NK, 29, 4); *rad pogergjenja* raferditife (PIO, I, 54, 4). Kada se reduciranome prijedlogu *rad* doda prefiks *da*, nastaje oblik *zarad*:⁵⁷⁰ jefulife oni *zarad* tvoje osvete fmutili (PD, 88, 15). Pavić bilježi i oblik *zaradi*: *Zaradi* toga (EIE, 1764, 3, 18; 1808, 3, 13). U slavonskih pisaca prijedlog *radi* obično stoji ispred genitiva s kojim se slaže: *čega radi*, *toga radi*, *Boga radi*⁵⁷¹ i slično, što u Pavića nije slučaj.

Prijedlog *s* Pavić bilježi i uz genitiv: *s-priřtolja* skinu (OTV, 349, 6); *s-planine* munje fivati (OTV, 123, 4); *Kofa*⁵⁷² *z-glave* (FM, 35, 10); *Kofe z-glave* (FM, 39, 12); *s-glave* (OTV, 494, 7); *s-ovoga fvita* (NK, 44, 13); *povrati s-pira* (EIE, 1764, 462, 11; 1808, 376, 20); *krenuti s-mifta* (PIO, I, 5, 6); *s-Neba* figje (PD, 128, 17); *s-Neba* nas gledařs (PD, 224, 12); *posla Angela s-Neba* (OTV, 46, 18); *na fviti s-Neba* (JRNK, 152, 9); *s-Nebesah* (RK, 2, 8); *Bradavice s-tila* (FM, 40, 13); *S-cxigerice* dixe ftudenilo (FM, 37, 5); *skinuvfsiga s-derveta* (EIE, 1764, 252, 16; 1808, 204, 16); *dixe kamen s-bunara* (OTV, 66, 3); *ugleda s-vrata* (OTV, 304, 12); *s-bedema* upita Joaba (OTV, 277, 18). Prijedlog *iz* Pavić rabi u primjerima: *on propadde iz najviřsjeg Neba* (PIO, I, 6, 2); *rofařfe iz Nebba* (OTV, 187, 17).

Prijedlog *cicha* ('zbog') Kařić u svojoj gramatici opisuje primjerima: *cicch' űtraha Isuffova, gliubavi cichia* (ILI, 180), navodeći kako se obično stavlja iza imenice. Della Bella uz primjere: *Zjèch mene, Zjèch marie* (DIZ, 40) navodi kako je pravilno i: *zà zjèch tebbe, za zjèch tvoje gljubau*. U Pavića je ovaj prijedlog rjeđe u upotrebi: *A cicha* űtraha njegovoga pripalise jesu űtraxani (EIE, 1764, 245, 11; 1808, 198, 17); *cfifti jeűte cicha* govorenja (EIE, 437, 14; 1808, 356, 22); *i ja xivem cicha* Oca (KNIT, 220, 4); *i onche xiviti cicha* mene (KNIT, 220, 5).

9.1.1.4 Dativ s prijedlozima

Kařić prijedlog *k(a)* veže uz dativ jednine i množine: *K' diviçi, K' gràdu* (ILI, 180), *K'Rimglianom* (ILI, 182), a isto čini i Della Bella: *K' meni, k' Boggu, k' Rìmu* (DIZ, 39). U Pavića su brojni primjeri upotrebe prijedloga *k* s dativom: *govorechi k-mlořftvom* (EIE, 1764,

⁵⁷⁰ Tadijanović: *Zarad* (SPM, 91).

⁵⁷¹ Maretić (1910: 207).

⁵⁷² Imenicu *kosa* Pavić bilježi u nominativu jednine u primjeru: *Kofa z-glave* kad doli űpuzaje (FM, 35, 10), a nekoliko stranica poslije bilježi nominativ množine u rećenici: *Kofe z-glave* doli za nepadat (FM, 39, 12).

77, 13/14); govorechi *k-mloshtvom* (EIE, 1764, 77, 13/14; 1808, 64, 21); *k-Rimnjanom* (EIE, 1764, 1808, 1, 4); dvanaest faliveni volova, koih tri *k-Iftoku*, à tri *k-ponochi*: tri *k-podnevu*, tri pak *k-zapadu* okrenuti biffe (OTV, 289, 10/11); Doffavffi on *k-recsenoi* varoffi (OTV, 304, 12); dase ja *k-Ocu* nasmiem (OTV, 91, 21).

Kašić i Della Bella prijedlog *protiva* (< stsl. *protivъ*) normiraju uz dativ: *pròtiva* Bògu (ILI, 181); *Protiva Boggu*, *Protiva meni* (DIZ, 39), a tako ga bilježi i Pavić: nedadu moguchstva ikakva *protiva* csoviku (TDD, 13, 15); zuk blagosovljenih zvonah *protiva* duhom (TDD, 11, 29); Kako grifsi csovik *protiva* Uffanju? (NK, 37, 3); Od likariah *protiva* jidu (FM, 13, 8); *protiva* Bogu murmurati (PIO, I, 17, 14); niti fvitovanja imade *protiva* Gospodinu (OTV, 89, 6/7); *protiva* zaprichenju Boxjemu (OTV, 7, 6/7); fagriffi brat tvoj *pritiva*⁵⁷³ tebi (JRNK, 146, 13); *protiva* Duhu Svetomu (NK, 11, 1, 13); grifi *protiva* Duhu S. (JRNK, 141, 16); *protiva* Davidu (OTV, 277, 20); Grih puteni *protiva* naravi (NK, 11, 26/27); koju ja *protiva* grifsnima nosim (PIO, I, 55, 26); Koiga *protiva* razlogu piju (OTV, 507, 19); koga on *protiva* Afyrianom imadialse (OTV, 351, 21). Kašić⁵⁷⁴ uz dativ propisuje i prijedlog *supròtiva* (ILI, 181), a ovaj je prijedlog potvrđen i u Pavića: à ja negovorimu *suprotiva* (EIE, 1764, 218, 6); a ja negovorimu *suprotiva* (EIE, 1808, 177, 1).

Pavić uz dativ bilježi i prijedlog *prama* (< stsl. *prêmo*) kojega Kašić i Della Bella ne navode u svojim gramatikama: Sftofu fvakolika *prama* Bogu (NK, 39, 24); ljubav, kojuno *prama* narodu imadde (PIO, I, 2, 8); jesu *prama* drugima ono (OTV, 396, 23); kakno i *prama* Papi (RK, 134, 12); ljubavi *prama* iskernjemu (PIO, I, 5, 20); Jošip *prama* Marii kakono zaruchnik vladao (KNIT, 384, 34); duxnoft mlagji *prama* ftariima (JRNK, 94, 13).

9.1.1.5 Akuzativ bez prijedloga

Glagol *pomoći* u Pavića često ima dopunu u akuzativu: on *fvoje sluge* nevigjenim nacfinom pomaxe ù boju (OTV, 447, 7/8); *Pomochi* moxe *fvakoga* (PD, 180, 11); i jasam iz iftoga vilaita, i *mogute pomochi* (TDD, 12, 30); da *njega* kuchani pomognu (OTV, 304, 25); dok ovde budefs, jate *pomochi* nemogu (TDD, 13, 5/6); Jedan *drugoga* pomaxe (NK, 31, 14/15); Valja *daga* Mifnik *pomogne* (RK, 87, 15); i *pomozime* ó kralju moj! i moj Boxe! (RK, 31, 13); Tebe molim i profim *pomozime* (PD, 80, 9/10); famo oni koi *podpomognu iskernjega*

⁵⁷³ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *protiva*.

⁵⁷⁴ Kašić uz dativ propisuje još i prijedlog *suprot* (ILI, 181), a Della Bella prijedlog *suproch* (DIZ, 39).

fvoga (PIO, I, 130, 34); nie slobodno po laxi i privari *iskernjega pomochi* (JRNK, 110, 20); S. Petar udilj ftade, i *pomoxega* (PIO, I, 2, 33); Ugledavštiu Jakov hotijoi ljubav ucfniti, i *pomochiu* (OTV, 66, 2).

Primjer rečenice gdje je dopuna glagolu *pomoći* i u dativu i u akuzativu: moglobise *nam* pomochi, i molimo da *nas pomognete* molitvom (TDD, 11, 7/8).

U Pavića je predikativni akuzativ uz glagole (*u*)činiti, (*na*)zvati, *upraviti*: clinechiga *pravedna* prid Bogom, i *dionika* Kraljestva Nebeskoga (TDD, 6, 16); nas po svojoj milosti ucsinio *Sinove Boxjæ* (NK, 21, 4); Onnasje ucsinio *fluxnje* griha (NK, 27, 24); ù komunasje podpuno ucsinio *dionike* odkupljenja Isukerftovoga (NK, 30, 5); i za ucsiniti nas *basftinike* Kraljestva Nebeskoga (PIO, I, 18, 29); nas ucfnio jeft *sluxitelje* novoga Zakona (EIE, 1764, 311, 19/20; 1808, 253, 8/9); ù tvomu Sercu dobro promisljavala, i po njimu *tvoi xivot* upravljala (NK, 18, 12); koju S. Pismo naziva *tugju vatru* (OTV, 149, 17).⁵⁷⁵

9.1.1.6 Akuzativ s prijedlozima

Uz imanicu *način* Pavić u akuzativu rabi prijedlog *po* ondje gdje u današnjem standardnom jeziku stoji prijedlog *na*: *Pò ifti nacfin* i *Moyfia* i Aaron (TDD, 5, 18); i *pò koise nacfin* dopusfta (TDD, 6, 11); koja *po* različiti *nacfin* dili S. O. Papa (TDD, 7, 12); godine 1586. *po* ifti *nacfin* (TDD, 12, 9/10); svamu kaza *po* redu, *po* ti *nacfin* (TDD, 12, 7); *Nacfin, po kojemuše* Misnik ima vladati (RK, 7, 18); alli *po* ti *nacfin* (OTV, 181, 3); zato nastoi *po* svaki *nacfin* (TDD, 13, 6); *Zasftofe* ti uffafs *po* ti *nacsin*? (NK, 37, 17); *Zasftonamje* Bog *po* ti *nascin* (NK, 37, 18); koima *po* ifti *nacsin* zapovidi (OTV, 2, 23/24); da *po* ifti *nacfin* ucfine (OTV, 350, 26); *Po* ifti *nacsin* (RK, 5, 1); *Po* niki *oacfin*⁵⁷⁶ (OTV, 356, 14); *Po* koinamje *nacsin* Bog (NK, 36, 22); *Po* koi *nacfin* mi fvetimo (JRNK, 115, 16); kojoj *po* niki *nacfin* (OTV, 506, 27).

Pavić u ovome obliku bilježi i pleonazam⁵⁷⁷ *kako i na koji način: Kako, i po koi nacsinnamje* Bog spašenje obechao? (NK, 36, 16); *kako, i po koi nacfin* imadu iskorinita biti (PIO, I, 90, 5).

⁵⁷⁵ Uz navedene je glagole Pavić bilježio i instrumental, o čemu će biti riječi u podnaslovu *Instrumental bez prijedloga*.

⁵⁷⁶ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *nacfin*.

⁵⁷⁷ Pleonazam se javlja i kada je prijedlog *za* dio upitne konstrukcije: M. *Za koliko* on ondi ftoi? U. *Dokfe* vas ondi neocsifti (NK, 33, 8/9); *za koliko* dugo? (RK, 98, 12/13).

Puno je manje primjera upotrebe imenice *način* uz prijedlog *na*: *Na ti nacfin* (OTV, 111, 9; 181, 30; 506, 23); *Na ifti nacsin* (PIO, I, 7, 23).

Prijedlog *ob* + *akuzativ*⁵⁷⁸ Pavić rabi u službi vremenskoga priloga: *Glad ob lito* fufsi fvako tilo (FM, 46, 14); *A ob Lito* kadje vruchinica (FM, 46, 24); *Vlaxna, ladna ob lito* jidufe (FM, 46, 26); *A ob zimu* moxe jift fsto hoche (FM, 15, 16); *kakono ob dan* pofsteno hodimo (EIE, 1764, 1, 10; 1808, 1, 10); *ob noch* pouticaffe iz grada (OTV, 353, 20); *KAdje ob noch* Ignatio (NK, 122, 19).

Ova prijedložno-padežna veza može biti i u službi mjesnoga priloga: *fidi ob desnu* Boga Oca fvemoguchega (JRNK, 13, 9/10); *po fidenju ob desnu* (JRNK, 31, 7); *ob desnu*, i *ob livu* (EIE, 1764, 67, 1; 1808, 56, 8).

Glagol *mrziti* zabilježen je uz prijedlog *na*:⁵⁷⁹ *koi najviffē merziffe na* Davida (OTV, 276, 1); *Na bezakonike merziosam* (PIP, 256, 24); *poce ocfito na njega merziti* (OTV, 45, 29). Uzor je mogao biti Della Bella koji također bilježi: *Marzim nà krivinu; nà grjeh, nà tebbe* (DIZ, 43), kao i Tadijanović: *Na pijancaz fvatko merzi* (SPM, 151). Prijedlog *na* zabilježen je i uz glagole *učiti, navesti, sloboditi, ukazati*: *ucsiti na grih* (NK, 12, 5); *Drugoga navefti na grih* (NK, 12, 7); *Sloboditi drugoga na grih* (NK, 12, 9/10); *Vi ukaxite volju na posluffanje, à ja pocfimam.* (TDD, 3, 18).

9.1.1.7 Lokativ

Prijedložnim izrazom *po* + *lokativ* izražava se vršitelj radnje: *sftoim Bog po Proroci* (...) pripovidaffe (OTV, 353, 6); *ù koimafe po* (...) *Senaturi* varofske pravice izverffivaffe (PIO, I, 49, 35); *Po fveti Sacramenti*, kojeje Isukerft rad ove fverhe poftavio (NK, 29, 4); *sfto ona nebivffī kriva po onima ifti fudci* (PIO, I, 48, 12); *po Duhu Svetomu* bude pofvechen (NK, 30, 11/12); *po milofti* Boxjoj ponukovan (TDD, 6, 23); *koije govorio po Proroci* (RK, 2, 20).

Prijedlog *po* ukazuje na mjesto: *po sokaci* (RK, 99, 22); *po* (...) *fokaci* (EIE, 1764, 378, 7); *po* (...) *putevi* (RK, 99, 22); *po berdi* (OTV, 295, 7; PIO, I, 49, 4); *po puftinah* (OTV, 210, 2); *po ftinama* i *kamenju* (TDD, 2, 3).

⁵⁷⁸ Habelić: *Ob Noch; Obden* (RS).

⁵⁷⁹ Pavić bilježi i: *merzenje na tugju srichu* (JRNK, 139, 15).

Veza prijedloga *po* i lokativa može ukazivati i na način: krunu, koju *po oholofti*, i *lakomofti* stecse (OTV, 494, 7); *po lukavftvu* opravilše kod stareffinah (OTV, 357, 18); *po tvojemu molenju* dana bude miloft (PD, 105, 5); *po mudrosfti* svojoj ucfini febi (OTV, 182, 2); *po ljubavi* Boga i iskernjega xivot vikovicsnji zadobiti ochemo (PIO, I, 6, 22); Kersften Csovik *po fvetoi Krizmi* (NK, 5, 10); kolikabise oproftila *po pokori* onoi (TDD, 8, 15); *po xeni* grih na fvit dogje (OTV, 7, 16); *po svoji priateljji* zamoliga (OTV, 530, 15); opominje nas danafsnje S. Evangjelje *po onima ricsma* (PIO, I, 104, 24); kojje *po Viri* pravedan poftao (NK, 10, 17/18); od gubæ ozdravio *po Elizæu Proroku* (OTV, 323, 5); *po ljubavi* iskernjega posvidocfujefe (KNIT, 223, 19); *po takvomu grihu* miloft Boxju gubi (JRNK, 136/137, 23, 1); *po ovomu objavljenu* pokripit, i *po obechanju* Boxjemu oslobodit (OTV, 65, 22/23).

Prijedlog *o* s lokativom može značiti *protiv*: pocse raditi nefamo *o kruni* Ocsevoi, veche jofs *o iftomu xivotu* njegovu (OTV, 271, 13/14).

9.1.1.8 Instrumental bez prijedloga

Della Bella propisuje instrumental uz glagole *zvati*: *Bogga zovem ozzem moiem* (DIZ, 42); *činiti*: *Cinjtti koga kraljem* (DIZ, 42), što ponegdje⁵⁸⁰ čini i Pavić. Glagol (*u*)činiti Pavić bilježi s instrumentalom u primjerima: *U iftinu ucfiniga uboicom Boxjim* (OTV, 495, 16); *cfini otajnim priateljjom* i *poznavaocem* (PIO, I, 5, 18/19); *Diavao koise ucfinio biffè Abbatom* (TDD, 12, 29); *Diavao, koise Abbatom bialfè ucfinio* (TDD, 13, 12); *ucfiniogaje Poglavarom* (JRNK, 36, 19). Pavić rabi instrumental i uz glagol *nazvati*: *moxese dostojno pravom pokornoftiom nazvati* (OTV, 537, 30); I nazvaga *Joakimom* (OTV, 351, 27).

Pavić u imenovanju nekoga rabi i konstrukciju u kojoj imenicu *ime* stavlja u instrumental, a osobno ime u nominativ: *niku Prorocfcicu, imenom olda* (OTV, 350, 8/9); *Pofaljani vitez, imenom Themiftokles* (PIO, I, 49, 33/34); *jednoi xeni, imenom Debori* (OTV, 180, 18).

I uz glagole *biti*, *postaviti*, *postati*, Pavić bilježi besprijedložnu dopunu u instrumentalu kao dio predikata: *koi prie osam ftotina godina Papom* jeste bio (TDD, 9, 14); *Kunimundo tad Kraljem* bialfè (NGD, 129, 20); *Dase kaje sftogaje Kraljem* poftavio (OTV, 234, 13); *koi za nas csovicom* poftade (NK, 28, 5/6); poftade *Aposftolom* (OTV, 461, 8); I rad ovogaje S. Mihovil

⁵⁸⁰ U podnaslovu *Akuzativ bez prijedloga* navedeni su primjeri u kojima Pavić uz glagole (*u*)činiti, (*na*)zvati, *upraviti* rabi predikativni akuzativ.

najvechim i *najmoguchiim Nebeskim Vojvodom* poštao (PIO, II, 4, 6/7); poštade *Naslidnikom*, i *Ucsenikom* njegovim (OTV, 520, 22/23); Ivo dakle tada *Banom* pošta (NGD, 202, 21).

Besprijedložnu dopunu u instrumentalu Pavić bilježi i u primjerima koji potvrđuju da se vremenski prilozi *danju*, *ujutro*, *uvečer*, *noću* sklanjaju kao imenice u instrumentalu: Za moč *nochom* vazda lagan biti (FM, 10, 5); *Nochom* Kralju oni pristupivši (NGD, 209, 1); *Jutrom* gredi ù gorre zelene, / Oko vode *vecserom* študene (FM, 8, 22, 23); à on *danjom*, i *nochom* štarafe (PIO, I, 70, 18); ucsini meni *jutrom* milošergje tvoje (PIP, 289, 12); Gavrani *jutrom*, i *vecserom* Kruh i mešo donošiffe (OTV, 304, 6/7). Instrumentalne oblike propisuje i Della Bella: *nocchjóm*, *dánom*; *I nocchjóm dà bjexij ù Egipat* (DIZ, 45).

9.1.1.9 Instrumental s prijedlozima

Instrumental društva Pavić označuje prijedlogom *s*: *s-Ucsenici* (EIE, 1764, 232, 5); *s-Ucsenici* (EIE, 1808, 188, 9); *s-Jfusom* (EIE, 1764, 234, 1); *s-Isusom* (EIE, 1808, 189, 21); *s-bratom* (PIO, I, 2, 18); *s-Jobom* (OTV, 296, 17); *s-Salomunom* (OTV, 296, 17); *s-Mariom* (PIO, I, 70, 2/3); *s-Abramom* (EIE, 1764, 59, 21; 1808, 50, 7); *s-vojskom* (NGD, 191, 17).

Slavonski pisci⁵⁸¹ bilježe instrumental *s* prijedlogom *s* i kada on označuje sredstvo. U Pavića su brojni takvi primjeri instrumentala načina i sredstva: *s-blagosovljenim zvonom* zveknu (TDD, 13, 11); obuffatii *s-rukama* (OTV, 537, 1); dogje ondi *s-fvitnjaci*, i *s-fvichama*, i *s-oruxjem* (EIE, 1764, 232, 8/9); *s-svitnjaci*, i *s-svichama*, i *s-oruxjem* (EIE, 1808, 188, 12/13); i namazai *s-maftiom* (OTV, 537, 3); pokri *s-plasftom* (OTV, 181, 17); *s-cxidom* otvori perfa njegova (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21); *s-perftom* Boxjim upifane biu (OTV, 125, 14); zatucsemuga *s-maljem* (OTV, 181, 21); ugledatiche (...) Spafitelja, *s-razkrilitima rukama* (PIO, I, 50, 15); Stresavšise voo *s-nogom* (OTV, 261, 18); natapase *s-rofom* (OTV, 187, 21/22); *s-krajem* svojega plasfta zatvori nos (TDD, 4, 22); gola zaodie *s-hodichom* (EIE, 1764, 79, 5; 1808, 66, 3); Nos iz nutra maxi *s-njim* (FM, 41, 4); iftiraji *s-bicsem* (OTV, 594, 29); ottide *s-Svetom slobodom* ù iftu kuchu (OTV, 536, 30/31); *s-vefeljem* sluffaffe (OTV, 536, 17); *s-tolikom slobodm*⁵⁸² (OTV, 495, 22); *s-velikim nastojanjem* pripovidaffe (OTV, 499, 25); mi njima *s-molitvom*, i *s-dobri dilli* pomaxemo (NK, 31, 27/28); jerji neljubimo *s-pravom ljubavju*, veche *s-tilenom* (OTV, 127, 15/16); Dachemo mi *s-Dufsom* i *s-tilom* ù neizrecsenomu vefelju xiviti

⁵⁸¹ Maretić (1910: 222).

⁵⁸² Vjerojatno tiskarska greška i treba pisati: *slobodom*.

(NK, 33, 22); do osamdeset i četvrtu godinu provede *s-pořtom*, i *s-molirtvom*, i *s-slurbom* (OTV, 492, 11/12); Sacramenat *s-cřiftim fercem* primamo (KNIT, 222, 8). Instrumental sredstva prijedlogom *s* bilježi i Tadijanović: Bolje je potepřtife *řnogom*, nego *s - jezikom* (SPM, 167).

Maretić⁵⁸³ upozorava na upotrebu prijedloga *s* i za izricanje mjesta, a Pavić bilježi: prořlavřli *s iftim putem* (OTV, 198, 15), ali i bez prijedloga: veche joff ni nařřima *poljom*, ni nařřima *vinogradom* nemogu nauditi (TDD, 12, 14).

Rjeđe je instrumental sredstva zabilježen bez prijedloga: *řabljom*, *kamenjem* (...) řmicaju (OTV, 151, 26/27), i *řuzama řvoima peruchii* (OTV, 537, 1/2); i *řuzama řfusa traxi* (PIO, I, 70, 13). U nekim je rećenicama od dvaju instrumentala koji dopunjuju isti glagol jedan zabilježen bez prijedloga *s*, a drugi uz njega: Prořti *s-řercem*, i *řezikom* (NK, 99, 20); i nekase *řvozdiem* okuje, pak nekse *s-řosom* Nebeskom okvařli (OTV, 404, 25/26). Sintagma *řratiti zlo* (*dobro*) *řlim* zabilježena je uz prijedlog *s*: da koi komu *zlo řa řlim* nevrati (JRNK, 147, 12); *zlo s-dobrim* vratili (PIO, I, 54, 13), *dobro s-řlim* (OTV, 91, 5/6); ali i bez njega: *zlo řlim* da vracha (OTV, 47, 1).

Zabilježen je i primjer u kojemu se prijedlog *s* gubi ispred suglasnika *s* u zamjenici: Neka ovo řvaki *řobom* dobro promisli (PIO, I, 49, 19/20); uzamřli *řobom* razlicřite darove (OTV, 89, 19).

9.2 Množina

Slavonski su pisci, tako i Pavić, pod utjecajem latinskoga jezika upotrebljavali množinu srednjega roda zamjenica i pridjeva za sve što nije precizno određeno u nabrananju, a u svrhu isticanja i preuveličavanja izrećenoga: Kad *ova* izrecse, ondak svi oni duhovi ù jedan glas viknuře tri put (TDD, 11, 9); na *ova* odgovori Redovnik (TDD, 13, 3); kad *ova* promiřsljavaře Duh necřifti (TDD, 12, 19); San podnevni *ova* tebi řtvora (FM, 9, 10); dokaza *ova* Gořpodaru řvomu (KNIT, 224, 15); Razumiřli Jozia *ova* (OTV, 350, 20); *Ova* troja zatim řatervena⁵⁸⁴ (FM, 35, 15); *řvamu* kaza po redu (TDD, 12, 6); i kaza *řva* po redu (TDD, 7, 10); Voliti *řva* ořtaviti, i podniti (NK, 38, 14); Jeste voliti *řva* izgubiti, i podniti (NK, 38, 20); pak řam on prořti *řva*, koja ù knjigi (OTV, 350, 21); *řva* řmiřřavřli (FM, 44, 26); Zasřtoje on *řva* *ova* řtvorio? (NK, 26, 20); Zasřto ti *řva* *ova* tako tvrdo virujeřs? (NK, 35, 23); *Ova* pak *řva*

⁵⁸³ Maretić (1910: 223).

⁵⁸⁴ U rećenici: Med, i řirče ù njega ulize. / *Ova* troja zatim řatervena (FM, 35, 15).

dogodiffefe (PIO, I, 104, 19); Koi je kersften, i *fva* viruje (NK, 31, 1); Prikazujemti *fva ona*, kojasu tebi (RK, 29, 8); Tko je Nebo, zemlju, i *fva oftala* stvorio? (NK, 26, 18); Viruješli moje ditefse fve ono, i *fva* kojanam Bog po fvojoi Cerкви zapovida virovati? (NK, 35, 17/18); Izpunjujeli onaj *fva, kojafe* ù S. Pismu uzderxaju (KNIT, 300, 14); po kojoj mi *fva* ù Bogu poznajemo (PIO, I, 5, 27); Vas fvit izgovara, / Da on *fva* postvara (PD, 128, 15); po kojemunosu *fva* ucfinjena (RK, 2, 7); da mornari za olakfsati lagju *fva*, koja ù lagji biau, ù more pobacaffe (OTV, 425, 8); ako neizverffuje *ona, koja* on naregjuje (OTV, 150, 8); dokjim on *ova* govoraffe (OTV, 632, 16); zaišto *ova* videchi (PIO, I, 50, 29); *Ova* govori Gospodin Bog (EIE, 1764, 63, 14; 1808, 53, 12).

I brojevne su imenice bilježene u ovome obliku: *Ova troja* imadefs obrati (FM, 7, 18); *Ova troja* zatim fatervena (FM, 35, 15); *Troja* vidu nalfem jefu zdrava (FM, 8, 18).

9.3 Zamjenice

Pavić izražava posvojnost upitno-odnosnim zamjenicama *koji* i *tko*, a ne upitno-odnosnom zamjenicom *čiji*: Prokle takogjer fpašitelj nike Varoffi, ù koima mloga csudesa pocfni, *koih* pribivaoci (OTV, 536, 16); blagosovljena zvona, *s-koiziu* blagosovljenim zukom (TDD, 14, 13); Jelinovo, i borovo dervo (...) *koiziu* verhovi osftri, i bodljivi jefu (PIO, I, 102, 30); *kojeg* vapaja nesloxni uzroci biau (OTV, 357, 12); ono visoko stablo Danielovo, za *kojega* grancsice koise prifati (TDD, 14, 2); *kojega* kraljeftvu neche biti fverhe (RK, 2, 16); za oslobogjenje fvojeg puka; *koga* moljba bi ova (OTV, 186, 28).

Nominativ upitno-odnosne zamjenice *koji* u Pavića se nalazi na mjestu gdje u današnjem standardnom jeziku stoji nominativ upitno-odnosne zamjenice *tko*: *koi* rekne bratu Racha, iliti brez pameti, krivacche biti vicha (TDD, 4, 1); *koi* pak rekne lud (TDD, 4, 2); *koi* Viru Katolicsansku oftavi, pokoruche cfiniti (TDD, 7, 19); Od ovi Smertni Griah stoi upifano, *koi* ove ucsini neche Kraljeftva Boxjeg dokucsiti (NK, 11, 9); *koi* zlobi brata fvoga, uboica jefst (KNIT, 223, 1); *koi* ljubi brata, *onai* stoi ù fvitlofti (PIO, I, 5, 25); *Koibogodir* ucfini volju Oca moga (EIE, 1764, 78, 2; 1808, 65, 3); *koino* xaloftjom, i fuzama Ifusa traxi, *onajchega* najlalfnje nachi (PIO, I, 70, 13/14); Tko dakle Boga (...) iziskuje, *onaje* zaisto figuran (PIO, I, 2, 10).

U formi pitanja Pavić rabi upitnu zamjenicu *koi*, a ne upitnu zamjenicu *tko*: A *koi* posli Kersftenja opet fagrifsi? (NK, 30, 10). U odgovoru rabi pokaznu zamjenicu: *Takvi* valja da iznova po Duhu Svetomu bude pofvechen (NK, 30, 11). Ovakva je upotreba zamjenica prisutna

i u izjavnim rečenicama: à *koi* nesluffa Cerkvu, i njezine spasonofsne naredbe odbacsa, *takvi* valja dafe za odmetnika, í ocsitnika (kako Ifukerft veli) derxi (NK, 8, 13-15); zato *takvi* imade xalenje sverhunaravno (JRNK, 70, 18); *Takvibi* veli, najvecha budala bio (PIO, II, 3, 12); Brez koxice jurve nie *taki* (FM, 21, 4); da *fvaki*, *koi* ljubi svoga iskarnjega (PIO, I, 2, 12/13).

Pavić rabi i zamjenicu *tko*: *tko* drugoga ufiluje dase krivo zakune (TDD, 7, 21); Akofe *tko* nepriporodi (JRNK, 47, 5); *tko* imade moje zapovidi, i obsluxuje nji (NK, 7, 6); M. Kakofe *tko* pofvechuje (NK, 30, 14).

9.4 Brojevi

Maretić objašnjava različitu upotrebu broja *jedan*, prvenstveno kada se „*jedan*“ upotrebljava sasvijem kao neodređeni germanski i romanski artikul. To će u jednijeh pisaca biti germanizam, a u drugijeh dalmatinizam (t. j. ugledavañe u dalm. pisce, koji su to uzeli iz tal. jezika).⁵⁸⁵ Pavić također bilježi primjere u kojima je broj jedan doslovan prijevod stranoga neodređenog člana: Kakobi veoma verlo bilo, da *jednomu texaku*, koi pofie njivu (PIO, I, 89, 19); kakobi ugodno bilo za *jednoga bascsfovana*, da s-ruxicama nerafte i ifto bodljivo ternje (PIO, I, 89, 20). Maretić⁵⁸⁶ također navodi kako slavonski pisci broj jedan rabe pred superlativom, što je zabilježeno i u Pavića: Prorocsanstvoje *jedna* najvecha stvar (OTV, 424, 16). Pavić bilježi i primjere: Jefu *jedno nisfto*, i manje nego *jedan prafsak* prama svemu svitu (NK, 39, 25); zatim bi data ifta odsuda *jednomu drugomu* (OTV, 151, 13/14).

9.5 Red riječi

Budući da je Pavić prevodio s latinskoga i njemačkoga jezika, utjecaj se tih jezika prepoznaje u smještanju glagola na kraj rečenice: nauk S. Pavla iftinit *bio* (OTV, 182, 24); S-Dufsom, i s-tilom vazda ù neizrecsenima mukama *pribivatiche* (NK, 34, 2); Kersftenje, brez kojega niko nemoxe spafen *bit* (NK, 34, 13); da spafen *biti moxe* (NK, 24, 18); sftoje Bogu drago i povoljno *bilo* (PIO, I 54, 23); à kakoche ova kucha, kojusam ja spravio njemu, *mochiga obujati* (OTV, 291, 12); Ti *tko jefi?* (PIO, I, 55, 33); po ruku Sveti Angjelah prikazana *biti zasluxi* (PD, 247, 18).

⁵⁸⁵ Maretić (1910: 217).

⁵⁸⁶ Maretić (1910: 218).

Pavić na pojedinim mjestima između pridjeva i pripadajuće mu imenice bilježi još jednu imenicu: tolikonam *vechu* Bog *pomoch* daje (NK, 38, 24/25). Isto se događa i s brojem i pripadajućom mu imenicom: *s-jednime* fvetoga xivota *Puſtinjakom* putovaffe (TDD, 4, 20/21). Inverzija je zabilježena i u sljedećim primjerima: *Starjeg* ljubi ruke *tvoga* (NK, 98, 20); *Slobodnoje* nam od fvakog vocha ù ovomu vertlu blagovati (OTV, 7, 2); *Kakvujenam* sftetu donio ovai grih? (NK, 27, 23); Upitai Redvnik, nebiliimse moglo pomochi; odgovori: *moglobise* nam *pomochi* (TDD, 11, 7); O Isukerfte smiluiſe *nami* (NK, 16, 8); mloge misli ù *sam febe* kuvaſs (TDD, 12, 23); promiſſljajuchi ù *fama febi* (OTV, 7, 14); i ifto oprosſtenje moxe fvaſki za *fam febe*; ili za duſe u mukah od ocsiſſtenja dobiti (NK, 44, 26); Sir *od fam febe* (FM, 22, 25); kojaje *od fama febe* plodna (PIO, II, 69, 15).

Postpozicija pridjeva u hrvatskome jeziku ima dugu tradiciju: „U hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku postpozicija pridjeva smatra se manje obilježenom od antepozicije, a rezultat je utjecaja grčkoga i latinskoga jezika, s kojih su se tekstovi prevodili.“⁵⁸⁷ Budući da je i Pavić prevodio s latinskoga jezika, postpozicija pridjeva⁵⁸⁸ potvrđena je brojnim primjerima: panj *vinski* (TDD, 1, 11); texak *zemaljski* (TDD, 1, 14); desnica *svemogucha* (TDD, 1, 14/15); gria *smertnoga* (TDD, 4, 8); Griſi *Smertni* (NK, 11, 1); pokaranja *vikovicsnjega* (TDD, 4, 8/9); pokora *vikovicsnja* (TDD, 4, 14); Smertjom *Vikovicsnjom* (NK, 11, 11); xivot *vikovicsnji* (PIO, I, 6, 22); smrad *duhovni* (TDD, 4, 29); grih *iftocsni* (TDD, 5, 4); pokaranja *Boxjih* (TDD, 5, 31); mache *grifsnicske* (TDD, 9, 2); luk *bili* (FM, 16, 14); Pravda *Katolicsanska* (NK, 2, 5); Oca *Nebeskoga* (NK, 12, 18); fillu *diavaosku* (PD, 67, 18); Rai *Nebeski* (NK, 14, 1); Rai *Zemaljski* (OTV, 4, 8/9); Raju *zemaljskomu* (OTV, 4, 15NK, 27, 14); xivot *vikovicsnji* (NK, 42, 10/11); Miloſt *Boxja* (NK, 36, 14); ftvarma *vrimenitima* (NK, 37, 2); slavu *Nebesku* (NK, 40, 19); Metvice *fitne* (FM, 38, 22); fir *mladi* (FM, 11, 24); obechanja *najmoguchii* (JRNK, 132, 5; PD, 117, 9/10); Majko *pridruga* (NGD, 86, 16); Spaſitelja *pridruga* (JRNK, 160, 11); zemlju *Taliansku* (NGD, 132, 8); slavu *Izraelsku* (OTV, 261, 7); narod *csovicſanski* (OTV, 6, 8); ljubav *bratinska*⁵⁸⁹ (PIO, I, 5, 10); jamu *lavsku*⁵⁹⁰ (OTV, 419, 23); Kralj *Bugarski* (NGD, 168, 3); Plinio *primudri* (FM, 39, 26); Boga *pravoga* (RK, 2, 5); s-sluxbom *Cerkvenom* (OTV, 492, 12); narodu *csovicſanskomu* (PIO, I, 2, 9).

⁵⁸⁷ Sudec (2013: 631).

⁵⁸⁸ Maretić (1910: 205), međutim, naglašava kako su Emerik Pavić, Đuro Rapić i Antun Kanižlić pisci čiji jezik ima znatno manje latinizama nego jezik drugih slavonskih pisaca. U želji da izbjegne opširnost, Maretić navodi primjere postponiranih atributa samo iz djela ovih triju autora.

⁵⁸⁹ Nekoliko redaka dalje Pavić bilježi pridjev pred imenicom: *bratinske* ljubavi (PIO, I, 5, 33/34).

⁵⁹⁰ Pavić bilježi i: *lavsku* jamu (OTV, 419, 25).

Antepozicija pridjeva u Pavića također nije rijetkost: *Zelene loze* (TDD, 2, 24/25); *zlatnomu teletu* (TDD, 5, 14); *vrimenito* pokaranje (TDD, 5, 28); *obilato* obećanje (TDD, 8, 31/32); *zlatno tele* (OTV, 126, 12); *paklene zmie* (OTV, 8, 16); *zashuxene* plache (NK, 11/12, 28/1); *tugjemu* grihu (NK, 12, 6/7); *fvetoga* Krixa (NK, 19, 14); *Poglaviti*, iliti *fmertni* griah (NK, 22, 21); *Poslidnje* pomazanje (NK, 23, 4/5); *dobri* dillah (PD, 109, 11); *vjcsnji* oganj (NK, 27, 5); *vicsnja* iftina (NK, 36, 2); *vicsnje* špafenje (NK, 36, 15); *neizrecsenomu* vefelju (NK, 33, 22/23); *iftocsni* grih (NK, 27, 21/22); *Zrile* fmokve (FM, 12, 4); *ljuto* firche (FM, 27, 17; 40, 12); *prislavna* Kuchica⁵⁹¹ (NGD, 17, 5); *pridragoga* Sinka (NK, 18, 1); *prigorkoj* muki (RK, 52, 16).

Anteponirani atributi prevladavaju u primjerima koji označuju svetost: *Sveta* Cerkva (OTV, 5, 22); *Svete* Cerkve (OTV, 5, 29/30); *Sveti* Oci (TDD, 3, 14; 9, 11/12; RK, 161, 14); *Prifveti* Ocle (PD, 108, 6); s-*Svetom* slobodom (OTV, 536, 30/31); *fveti* Sacramenti (NK, 33, 1/2); *Sveti* Sacramenti (OTV, 5, 24); *fvetoga* Krixa (NK, 19, 14); *prifvete* kervi (RK, 52, 17); *Sveti* Saborah (RK, 173, 9). Težnja antepoziciji potpuno prevladava u imenima svetaca: *Sveti* Pavao (JRNK, 35, 1); *Svetæ* Anæ (NK, 125, 14); *Svetog* Igntiæ (NK, 122, 17); *Svetoga* Carle Borromæa (RK, 50, 18/19); *Prifvete* Divice (RK, 52, 19). Jedino u sintagmi *Duh* Sveti (NGD, 99, 17; JRNK, 34, 1); *Duha* Svetoga (KNIT, 201, 6); *Duhu* Svetomu (NK, 11, 1/2, 13/14; 30, 11/12) atribut ima postponiran položaj.

Apozicija je ponekad iza imenice: *Mariæ Divicæ* (NK, 3, 6); *Teuta Kraljica* (NGD, 123, 13); *Faranin Vojvoda* (NGD, 124, 7); *Korinta Grada* (NGD, 125, 7); *Elizæu Proroku* (OTV, 323, 5).

U formi pitanja pridjev često stoji ispred imenice: Od koliko verfti dakle imade *dobri* dilah? (NK, 12, 21); Kolikoje *tilesni* dilah od Miloferdia? (NK, 13, 4); Csemufu *koriftna* dobra dilla? (NK, 12, 25); Kolikoje *duhovni* dilah Miloferdia? (NK, 13, 12). Pavić pridjev stavlja u antepoziciju u pitanju: Jeli duxan csovik tri *Boxanftvene Kripofsti* csiniti? (NK, 40, 3/4), a u odgovoru u postpoziciju: Csovikje duxan pod smertni grih znati tri kripofsti *Boxanftvene*, i csiniti. (NK, 40, 6).

U nizanju kratkih rečenica Pavić bilježi različite pozicije pridjeva: 1. Grih *iftocsni*. 2. Grih *smertni*. Mali *grih*. (NK, 23, 24/25); a ponegdje i u istoj rečenici: *Bio* kruhsac, i csorbica

⁵⁹¹ Nekoliko redaka dalje Pavić bilježi pridjev uz imenicu *kućica* u postpoziciji: *Kuchica fveta* (NGD, 17, 22).

masna (FM, 11, 11); *Dobro vino, i jexeci slagji* (FM, 12, 2); *Meka jaja kokoffiu mlagji* (FM, 12, 3).

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je i u ispisivanju posvojnih zamjenica u postpoziciji: s-Ucšenici *fvoimi* (EIE, 1764, 232, 5); s-Ucšenici *svojimi* (EIE, 1808, 188, 9); Dugu *moju* (PIO, II, 68, 21); s-činovma *fvoima* (OTV, 211, 20); činove *fvoje* (OTV, 86, 27/28); brachu *fvoju* (OTV, 86, 29); ù fviu dilli *tvoi* (NK, 14, 20); hambari *tvoji* (KNIT, 6, 6); dillah *njegovih* (RK, 83, 10); dobrosinfstavah *njegovih* (PD, 93, 8); nogama *njegovima* (OTV, 537, 1); s-xenama *njegovima* (OTV, 352, 22); ricsi *njegovæ* (OTV, 353, 9); poŕvečenja *njegovoga* (PIP, 200, 15); taft *njegov* (OTV, 68, 13); sluga *tvoj* (PD, 108, 7); Bog *njegov* (PIP, 292, 3); s-xenama *njegovima* (OTV, 352, 22). Posvojne zamjenice Pavić bilježi i u antepoziciji: *fvoje* sluge (OTV, 447, 7); *fvoje* Kralje (PIP, 234, 22); *fvoje* plasfte (OTV, 592, 30).

Pavić umjesto pridjeva uz imenicu piše još jednu imenicu, kako bi naglasio svojstvo prve imenice: ugleda s-vrata varofski jednu *firoticu xenu* (OTV, 304, 13).

9.6 Sintaksa glagolskih oblika

9.6.1 Infinitiv

Upotreba konstrukcija s infinitivom rezultat je utjecaja latinskoga jezika. „Na sintaktičkoj razini za jezik franjevačkih pisaca svojstvena je prije svega vrlo obilata uporaba raznolikih infinitivnih konstrukcija, i to i u 17. i u 18. i u 19. stoljeću.“⁵⁹²

Zamjena infinitiva vezom *da + prezent*⁵⁹³ česta je u Pavića: valja *da probudi* ŕve velike (OTV, 350/351, 32/1); niti valja zlo zlim *da vracha* (OTV, 47, 1); koja ŕvaki valja *da znade* (NK, 2, 2); Zasfto valja *da ljubimo* izkernjega nafsega? (NK, 22, 5); Zasfto valja *da* mi tako iskernjega *ljubimo*? (NK, 39, 7/8); koje on oche *da primi* (NK, 35, 12/13); Elizæo nisfta nekti *da primi* (OTV, 323, 32); kada tko neche *da izverŕsi* (NK, 37, 6/7); Kako valja *da* Boga *ljubimo*? (NK, 38, 5); ponizno valja *da sluxifs* (NK, 143, 10); Kako i nafŕe ferce valja *da bude* (OTV, 633, 15); mi nafŕe nechemo *da razvilimo*⁵⁹⁴ s-malim pokaranjem (OTV, 127, 14); Oche *da rekne* (PIO, I, 5, 26; 49, 7); oche nas nepriateljŕi nafŕi *da pogube*, i basftinu tvoju *da zataru* (EIE, 1764,

⁵⁹² Pranjković (2008: 21).

⁵⁹³ I Della Bella bilježi: Nechjee *da podnoffe* (DIZ, 44).

⁵⁹⁴ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati: *razcvilimo*. Pavić ovaj glagol bilježi i u primjeru: *razcvilila* (NGD, 209, 20), a pridjev oblikom: *Razcviljenoi* (PIO, I, 50, 33).

94, 12/13; 1808, 78, 14/15); valja *da fad figjem* na drugi dio mojega govorenja (TDD, 9, 32/33); da csovik ovdi fveferdno valja *da uzdahne* (NK, 43, 13); sfto ja iz ove prilike ochu *da izvedem* (PIO, II, 90, 2); koi neche *da* tugje dobro *povrate* (JRNK, 77, 4/5); ajdemo fada *da vidimo* (TDD, 8, 27); Koife pak oche *da xeni* (NK, 79, 25); za vechi dobitak fvoi dilah veche puta valja *da ponavlja* (NK, 17, 23).

Zabilježen je i primjer u kojemu je pitanje postavljeno vezom *da + prezent*, a u odgovoru je infinitiv: P. Sftoje hotio S. Petar po ovima ricsma *da rekne?* (JRNK, 128, 23); O. Hotio je *rechi* (JRNK, 129, 1).

Pavić rabi infinitiv u rečenicama koje bi mogle imati konstrukciju *da + prezent*: puftii ù ime Boxjæ *ottichi* (OTV, 369, 22); Zapovidivfšiga oni *deržati* (OTV, 151, 19); fa fvim tim pufšchaite ftup od ftabla ù zemlji *zaoftati* (OTV, 404, 25); daga pufti *ottichi* (OTV, 369, 17); davššimuse prie *napiti* mlika (OTV, 181, 17/18).

Za + infinitiv

Sintaktički kalk *za + infinitiv*⁵⁹⁵ preuzet je iz latinskoga jezika: Od nacsina *za xiviti* (FM, 15, 10); i veoma *za viditiga* uзорito (OTV, 404, 14); u komu fvaka *za viditi* plemenita, i *za jifti* ugodna (OTV, 4, 3/4); tefške *za dokucsitii* (PIO, I, 93, 25).

U rečenicama kojima se izriče neka namjera učestala je konstrukcija *za + infinitiv*: ottigje u Rim, *za prominiti* xivot fvoi (TDD, 6, 24); jofs bolje ovo *za razumiti*, ajdemo u Sveto Pifmo (TDD, 5, 1); nas *za izbaviti* od takvi pokaranja Boxjih sveti Oci Pape (...) obicsaju dopuftiti fveta oprosštenja (TDD, 5, 31); iziššao bialffe, *za izviditi* i *ispitati* visftce i visftice (TDD, 12, 1/2); uze Isus prigodu od Ivana pripovidati, *za naviftiti* i *pofaliti* prid pukom (OTV, 536, 4/5); pripufti ovo bixanje *za razgovoriti* po njemu pravovirne fvoje (OTV, 495, 4); na krixu raspet bialffe (...) *za obznaniti* fve izabrane (OTV, 507, 8); dogje na fvit, *za zarucfitise* na vike fvojom Cerkvom (OTV, 5, 26); i fvukoliku kerv moju proliofam *za izbaviti* tebe iz prokleštva (PIO, I, 51, 33); miloft Boxju darivale bolesniku *za izlšcsiti* Duffu (NK, 6, 3); i tilesna dobra, *za uzderxati* s-njima duffu (NK, 9, 19/20); *Za poznati* i *poklonitiše* Prisvetomu Trojštvu (NK, 25, 13); valja *da uzdahne za uzmlaxati* kajanje fvoje (NK, 43, 14); *Za dignuti* plaššljivošt bolesniku (RK, 170, 11); iz daleka dochi, *za nachi* Spafitelja (KNIT, 60, 11); k-febi pozva, *za ukazati*

⁵⁹⁵ Gabrić-Bagarić (2007: 138): „Najizrazitija zajednička osobina svih pisaca 18. st. je upotreba konstrukcije *za + infinitiv* kao zamjena za zavisnu, najčešće namjernu rečenicu.“

radoft (OTV, 521, 7); Jfus nie doffao *za biti* ftraffan, veche *za pokazati* miloft (PIO, II, 70, 21); toliko naftojaffe *za fmaknutiga* (OTV, 276, 9); pogjoffeu Cerkvu, *za pomolitife i ucsiniti* sluxbu Boxju (PIO, I, 2, 29/30).

Infinitivni oblik može biti i krnji: jofs bolje *za razumit* ù csemuse zaderxaje oprosftenje (...) evo posluffaite (TDD, 6, 10); *za doftignut* vikovicsnje blaxenftvo (JRNK, 46, 20); Ljutu zemlje osvetu, / *Za dat* nami ftrahotu (PD, 224, 6); *Za izlicfit* ù feb cxigerice, / Ti naberefs recseno zeljice (FM, 37, 15); *Za ifirat* iz criva gliſtice, / Naftoj nachi travicu metvice (FM, 33, 3); Koſe z-glave doli *za nefpadat*, / Sokom rena nji valjade mazat (FM, 39, 12); Hunkavicu *za ottirat* lako, / Poſti, posluj, i nemoj pit jako (FM, 44, 12).

Kaſić i Della Bella ne propisuju konstrukciju *za + infinitiv*, dok je u Tadijanovića zabilježeno: *Za dobitti* Kakvigod odgovor (SPM, 175); *za* povolno Vaſche zdravje *razumitti* (SPM, 175).

Zabilježeni su i primjeri u kojima je konstrukcija *za + moch(i) + infinitiv*: *za mochi biti* poniznii (OTV, 498, 30); *za mochi doftignuti* ſpaſenje (NK, 30, 12/13); *za moch izlicfit* tocsinu (FM, 29, 22); *Za moch* nochom vazda lagan *biti* (FM, 10, 5); *za mochi* (...) miloft *nachi* (PIO, I, 50, 21/22); *za nemochi ugledati* zlocſinca (PIO, I, 50, 18); *za mochi* doſſaſte godine *poxeti* (PIO, I, 102, 3).

Imati + infinitiv; valjati + infinitiv

Pavić infinitiv rabi kao dopunu glagolu *imati* kada je taj glagol u značenju *morati*: odredi Bog smert, to jeſt da *ima umerti* (TDD, 5, 3); *imadese* sluxba njegova *cfiniti* (OTV, 149, 6); *imadoſſe* potanko izverſena, jali oſtavljena *biti* (OTV, 149, 7/8); koja *imadde* Isukerſta ù ſvakoi nevolji *naslidovati* (OTV, 213, 6); dase *imade kamenovati* od ſveg puka (OTV, 151, 11/12); Svitaſo, i cſiſt zrak *imade biti* (FM, 13, 18); Zdrav *bit ima* brez ſmrada ſvakoga (FM, 13, 20); Riba *ima biti* namekana (FM, 19, 22); Svako *ima biti* friſsko jaje (FM, 20, 21); Na dvi ruke daſe *izrech ima* (NGD, 115, 21); ovakose *ima* bolesnik *upitivati* (RK, 9, 17); ſfto *ima csiniti* (NK, 79, 25/26); Naſſin, po kojemuſe Misnik *ima vladati* (RK, 7, 18/19); i dase njima priſtojno poſftenje i ſftovanje *ima dati* (RK, 4, 25); vas narod Ægyptſki *imao* zafalan *biti* (OTV, 98, 12); Sfto mi SS. *imademo pocſeti* (PIO, I, 6, 9); miſto ſftobi *imao biti* glava (OTV, 21, 20); *ima zafaliti* kervi pravoga Jaganjca (OTV, 111, 23); niti imadu ljubavi, koja megju Materama i dicom *imade biti* (OTV 45, 6); do vika *imade bit* neizvernuta (RK, 40, 16); koja bolesnik pria

negofe ispovidi, *ima ucfiniti* (RK, 170, 17/18); da *ima* ù pakao *dochi* (JRNK, 70, 17); Kraljujuchi *imadu sftovati*, i *zazivati* (RK, 4, 19); fmertjom *imade umerti* (JRNK, 95, 11); kojenofo *imade* na ottaru *prikazati* (PIO, I, 2, 17/18); Tilifi, koi *imafs prichi*, ili drugoga csekamo? (EIE, 1764, 4, 9); Tilisi, koi *imash prichi*, ili drugoga csekamo? (EIE, 1808, 3, 28); kad fpavat pogjefs, i kad uftajefs, *imadefs* nji *promifsljati* (KNIT, 300, 9); kojabi fverhu griffnika *imala dochi* (TDD, 6, 9); kojubi tko za grie odriffene *imao cfiniti* (TDD, 8, 2) kojabi za 7. godina *imalase izverffiti* (TDD, 8, 10).

U Della Belle je zabilježen sličan primjer: Cuofam tuoje góvorénje, koje *imám hvaliti* (DIZ, 41).

Pavić u ovakvim sintaktičkim konstrukcijama bilježi i zanijekani lik glagola *imati*: Od menese vech *neimate* nisfta *nadati* (OTV, 212, 3); Da mi udilj *neimamo povirovati* (OTV, 186, 23) rad naffeg priproftog plemena i ubogih roditeljah *neimamo ftiditi* (KNIT, 382, 33); Ti kifelog *nemafs piti* piva (FM, 14, 24); Od bubafe *nemafs bojat* nisfta (FM, 34, 17).

Uz glagol *valjati* Pavić također bilježi dopune u infinitivu: *valja znati* da iz pocsetka vire i zakona (TDD, 7, 16); kojubi *valjao* tko ù purgatoriu za grie toliko vrimenta *terpiti* (TDD, 8, 12); *valjadeju izpuftiti*, i *oftaviti* (TDD, 12, 5/6); *valja imat* znanje (FM, 24, 28); Sftonam jofs viſe *valja* od Isukerfta *virovati*? (NK, 29, 6/7); *valjabo* nam i *uffati* ù Boga (NK, 36, 5); Nju kuvanu *valja pit* ù vinu (FM, 38, 26); Sokom rena nji *valjade mazat* (FM, 39, 13); Vina vazda *valja mallo piti* (FM, 7, 6); Morsku vodu s-vinom *valja piti* (FM, 16, 7); Csefto *piti valja* (FM, 20, 20); *valja vino piti* (FM, 24, 14); ſadafe *valja pripravljati* (PIO, I, 49, 25/6); berzo *valja privoljiti* (RK, 167, 17); *odgovoriti valjade* (KNIT, 298, 25).

(U)činiti + infinitiv

Glagol *činiti* pojavljuje se u vezi s infinitivom u sljedećim primjerima: à oprosftenje *cfini* ù slavi *pivati*, i *radovatise* (TDD, 9, 25); Od jifscha, koja *csine debljat* (FM, 11, 23); *Csine debljat*, i zdravo ſtajati (FM, 12, 5); *ucfini* tolike od ſvog puka *posmicati* (OTV, 127, 29/30); *cfini naviftiti* (PIO, I, 48, 27).

Konstrukcija (u)činiti + akuzativ + infinitiv zabilježena je primjerima: vrimenito pokaranje prie vrimenta *cfini ljude moriti* (TDD, 9, 21); pokaranje vrimenito *cfini Duffu* ù vatri *jaukati*, i *plalati* (TDD, 9, 24/25); Ono *cfini ljude veseliti* (FM, 58, 11); Berzo *ſebe probaviti*

csini (FM, 28, 23); i *daji on opet ucfini oxiviti* (OTV, 499, 13); Faraun, *cfini osftro pokarati babe* (OTV, 97, 16/17); i *nju cfini zafpati* (OTV, 507, 24); *ucfni fvu zemlju rofom natopiti* (OTV, 187, 7); *daga necfini broiti* (OTV, 279, 2); kada griffi *ucfine ottverdnuti Nebesa i zemlju* (OTV, 291, 19/20). Franjevačka *koine* odlikuje se poznavanjem ove konstrukcije, a zabilježena je i u dalmatinskih franjevaca 18. stoljeća.⁵⁹⁶

Pavić infinitivu glagola *činiti* dodaje glagol u infinitivu: Bogu povoljno *biaffe pomnjivoga csiniti ispisati* (OTV, 211, 14).

*Voliti + infinitiv + veznik nego + infinitiv

Pavić rabi konstrukciju glagola **voliti + infinitiv + veznik nego + infinitiv* kako bi naglasio važnost izrečene usporedbe: *Voliti fva oftaviti, i podniti, nego Boga s-opakim grihom uvrđiti* (NK, 38, 13-15); *Jefte fva kolika dobra voliti oftaviti, i fvaku protivstfínu podniti, nego Boga uvrđiti* (NK, 38, 8-10); *Jefte voliti fva izgubiti, i podniti, nego Boga i s-malim grihom uvrđiti* (NK, 38, 19-21); *Valja voliti s-Izakom zlobu terpiti, negoli s-Izmaelom zlobiti* (OTV, 47, 6/7); *ja volim hiljadu puta umriti, nego tebe Boga moga, koifí največe dobro uvrđiti* (NK, 17, 12-14); *Oče rechi da ja volim umerti, nego poznanim nacsinom Boga uvrđiti* (NK, 39, 17/18); *volim hiljadu puta umerti, negote više ikakvim grihom ù napridak uvrđiti* (NK, 44, 1-3); *voliobi xivot izgubiti i kerv proliti, nego famo jedan prave vire cslanak zatajati* (RK, 41, 24-26); *Voljafse Adam xeni ugoditi, nego zapovid Boxju obderxati* (OTV, 7, 25/26).

Pavić bilježi i konstrukciju **voliti da + prezent*: *Buduchi dakle da xudie voliffe da Moyfia fsnjima govori, nego Bog* (OTV, 125, 2/3).

9.6.2 Prezent

Konstrukcijom prezenta glagola *imati* i infinitiva, koja je sintaktički kalk prema latinskim konstrukcijama, izriču se buduće radnje koje se bezuvjetno moraju izvršiti: *ima dochi fuditi xive, i mertve* (NK, 3, 11); *to ima najbolje biti* (RK, 14, 16); i *mišto, gdi imafse on dochi* (EIE, 1764, 363, 3); i *misto, gdi imashe on dochi* (EIE, 1808, 295, 24/25); *Moxeteli piti cfaffu,*

⁵⁹⁶ Gabrić-Bagarić (2007: 139).

koju ja *imam piti* (EIE, 1764, 95, 16; 1808, 79, 17/18); gdi *ima* Ifukerft porogjen *biti*? (KNIT, 60, 34); kakvo *imade biti* ovo Boxanftveno ditefsce (OTV, 479, 18).

Maretić kao još jednu osobinu slavonskih pisaca⁵⁹⁷ navodi kako prezent glagola tvorenih prefiksom *uz-* rabe za izricanje budućega vremena: Kada Rutha po mojoj njivi *uskupi* klafove, nemojteje *fmelti* (PIO, I, 130, 18); i puftiteju uzeti, kolikogod ona *uzktie* (PIO, I, 130, 19); Kakogodfe vi prama vallima iskernjima *uzvladate* (PIO, I, 130, 32); ako nebude ktio primiti pokore, dok *uzxive* zabranjenomuje (TDD, 7, 26); tko ù sridu *uzcfini* Svetu Misu rechi (...) poraftiche (TDD, 14, 11); ako nebude (...) dok *uzxive* zabranjenomuje ulazenje ù Cerkvu (TDD, 7, 26); Uffamfe s-miloftjom Boxjom ako dobro *uzxivem* (NK, 37, 12); navlaftito ako Kerftjanski, i ù ftrahu Boxjemu *uzxivu* (RK, 82, 8); Ako *uzpribivate* u meni, i ricfi moje *uzpribivaju* u vami (EIE, 1764, 438, 7-9; 1808, 357, 9-11); da kada *uzprimaju* od xudinkinjah mufsku dicu, udilj nji zadave (OTV, 97, 12); jer ako *neuzcfinifs*, jachu (PIO, I, 5, 6); Ako ovo *uzcfinimo*, jachu (PIO, I, 103, 23); Posftuj Oca, i Mater, da mlogo *uzxivefs* na fvitu (NK, 7, 15); Promisfljachefs nji fidech ù domu tvomu, i kad u polju *uzhodifs* (KNIT, 300, 8); tko *uzviruje*, i kersften bude (JRNK, 50, 8); akobo ti fada *uzchutifs*, Bogche za izbavljenje puka fvoga iznachi drugi nacfin (OTV, 380, 10).

Della Bellina je uputa da se u pravilu glagolima sa završetkom na *-im* u oblicima futura pridodaje *uz-* ispred glagola: ó dà *uzpantim*, ò da *uzslavim*, ò da *uzhvalim* (DIZ, 23).

9.6.3 Futur

Svršeni prezent glagola *biti* i infinitiv u značenju futura II. uobičajena je konstrukcija slavonskih prevoditelja,⁵⁹⁸ a propisuje ju i Della Bella.⁵⁹⁹ Tako i vi, kada *viditi budete* dafe ova csine, znajte da blizu jeft Kraljestvo Boxjæ (EIE, 1764, 2, 17; 1808, 2, 14/15); Ako koi meni *bude sluxiti*, posftovatiche njega Otac moi (EIE, 1764, 193, 19; 1808, 158, 19/20). I Maretić⁶⁰⁰ navodi ove futurne sveze dvovidnog prezenta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva u nekih slavonskih pisaca.

⁵⁹⁷ Maretić (1910: 228).

⁵⁹⁸ Despot (2006: 196).

⁵⁹⁹ Della Bella propisuje dvojaku tvorbu futura egzaktog: *kada budem imatti* ili *kad budem imào*; *kad budefc imatti* ili *kad budefc imào*; *kad bude imatti* ili *kad bude imào*; *Kad budemo imatti* ili *kad budemo imalli*; *kad budefe imatti* ili *kad budefe imalli*; *kad budu imatti* ili *kad budu imalli* (DIZ, 24).

⁶⁰⁰ Maretić (1910: 196).

Glagol *htjeti* u konstrukciji *htjeti + infinitiv* može se tumačiti dvojako, kao futursko i kao voljno *htjeti*: *ù ovoi viri ochu Ja xiviti, i umerti* Boxe; utverdime u ovoi Viri (NK, 16, 21/22); U ovom Uffanju *ochu xiviti, i umerti*. O Boxe! pokripi moje uffanje. (NK, 17, 7); *Ochu fvu* pomnju *metnuti* tebi *ù fvacsemu* ugoditi, i *xaomie dafamte* uvidio (NK, 17, 14/15); U ovoi ljubavi *ochu xiviti, i umriti*. O Boxe! *zaxexiù* meni oganj tvoje ljubavi. (NK, 17, 19). U Kašića⁶⁰¹ i Della Belle⁶⁰² futur se tvori nenaglašenim oblicima glagola *htjeti*, te u njih nema ovakvih dvostrukosti.

9.6.4 Imperativ

Zanimjekani je imperativ u Pavića zabilježen primjerima: *Nemojmo* mi biti gorii (PIO, I, 68, 20); *A niedan* od vas *nemoj terpiti* (EIE, 1764, 434, 20; 1808, 354, 17).

9.6.5 Kondicional

Konstrukcija *bude + glagolski pridjev radni* u zavisnoj rečenici karakteristika je jezika slavonskih pisaca⁶⁰³ u pogodbenim i željnim rečenicama: Jakov, i fvi njegovi izginilibi bili, daga *nebude* Bog po svojoj osobitoj sverhunaravnoi milofti *oslobodio* (OTV, 77, 30/31).

Kondicional u pasivu⁶⁰⁴ Pavić izriče primjerom: *Nadvladan bi bio* Jofue, da ne bude molio Moyfia (OTV, 122, 6).

Pavić kondicionalom II. bilježi želju da se nešto u prošlosti dogodilo: *Da ti budeš* po putu Boxjemu hodio, *tibi* *ù iftinu* *ù miru bio xivio* (PIO, I, 69, 16).

9.6.6 Glagolski prilozi (participi)

Radnja istovremena s radnjom predikata u Pavića je izražena glagolskim prilogom sadašnjim: zato pocseffe *placsuchi* govoriti (OTV, 211/212, 29/1); kako je na fvitu *xivechi* Sveti Auguŕtin xelio viditi ova tri poglavita csuda (TDD, 2, 8); pofskropi najpri bolesnika, i zatim po

⁶⁰¹ Kašić: *imàti chiu, imàti chieſc, imàti chie, imàti chiamo, imàti chiete, imàti chiê* (ILI, 135).

⁶⁰² Della Bella: *Orattichju, orattichjeſc, orattichje, Orattichjemo, orattichjete, orattichjee* (DIZ, 24).

⁶⁰³ Maretić (1910: 197).

⁶⁰⁴ Maretić (1910: 200).

kuchi oftale, *govorechi* (RK, 8, 7); Poginulefu ocsi moje ù govorenje tvoje *govorechi* (PIP, 254, 7); tko nedoftojno jide, i pije, onaj sebi osugjenje jide i pije, *neprocinjujuchi* tilo Gospodnje (JRNK, 19/20).

U Kašića je particip sklonjiv:⁶⁰⁵ *Nom. ucécchi / ucécchi; Gen. ucéchięga / ucécchih; Dat. ucéchięmu / ucécchim; Acc. ucéchięga / ucécchi; Vocat. ò ucécchi / ucécchi; Abl. od uccéchięga / ucécchih; Sept. s'ucécchim / s'ucécchimi; Oct. ù ucécchih* (ILI, 166/7), kao i u Della Belle: *Nom. Ranneechi / Ranneechi; Gen. ranneechjęga / ranneechjh ili ranneechjeh; Dat. ranneechjęmu / ranneechim; Acc. ranneechjęga / ranneechje; ò ranneechi / ranneechi; Abl. od ranneechjęga / ranneechih ili ranneechjeh; Sett. s'ranneechim / s'ranneechimi ili ranneechima; Otta. ù ranneechjem ili ranneechih* (DIZ, 34). Sklonjivost se participa ne povezuje s utjecajem latinskih gramatika, već sa starim hrvatskim tekstovima, posebice glagoljskim, a kajkavsko narječje i danas poznaje ovu jezičnu pojavu.⁶⁰⁶

Jezik pisaca vjerske tematike u 18. stoljeću karakterizira upotreba participa.⁶⁰⁷ U Pavića je najčešći particip u službi atributa ili poimeničenog pridjeva: *gorucha* pech (OTV, 123, 13); *xexucha* vatra (PIO, II, 70, 10); *gorucha* ljubav (PIO, I, 2, 8); *prolazecha* izpraznoft (OTV, 492, 18); *letechęga* orla (TDD, 2, 2); *vazda bdechęga* duha (OTV, 404, 21); *lexechęga* Noju (OTV, 22, 1); *lexechęga* Spafitelja (PIO, II, 70, 7); *dofsafte* godine (PIO, I, 102, 3); *dofsafstoga* xivota (NK, 9, 22); ftvari *profsaste* (NGD, moto); duha *filazechęga* s-nebba, i *vicsuchęga* (OTV, 404, 21/22); *bixechęga* Sifaru (OTV, 181, 13); Proroka, od opake Kraljice Jefabele *bixechęga* (PIO, I, 103, 2); S. Pavla *govorechęg* (JRNK, 51, 2); Pavla Svetoga *pripovidajuchęg* (TDD, 2, 9/10); kod Ottara (...) *imajuchęg* (TDD, 10, 15); dobro *imajuchęg* csovika (OTV, 213, 14); ù *proffastomu* boju (PIO, I, 48, 28); Noju *plovechemu* (PIO, II, 70, 5); *plazuche* zmie (TDD, 2, 3); *goruche* vatre (PIO, I, 51, 23); *zvirje xivuche*, i *gibljuchese* (OTV, 2, 19); *zvirje hodeche* (OTV, 2, 27); *lagje* (...) *ploveche* (TDD, 2, 4); *csoviku, Stojechemu* (NGD, 85, 19).

Uporaba participa u atributnoj funkciji utjecaj je latinskoga jezika, a takvi participi imaju pridjevne kategorije roda, broja i padeža. Dio je takvih primjera izravan prijevod s latinskog jezika, „ali je i posljedica literarne tradicije na kojoj su se temeljili raniji prevoditelji, štokavski i čakavski.“⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Iz gramatika su navedeni samo oblici za jedninu i množinu muškoga roda.

⁶⁰⁶ Despot (2006: 144).

⁶⁰⁷ Gabrić-Bagarić (2007: 139): „Najzastupljeniji je particip u službi atributa ili poimeničenoga pridjeva (...)“

⁶⁰⁸ Despot (2006: 201).

Brojni su i primjeri u kojima se prvobitno participsko značenje preobličilo u priložno budući da particip zamjenjuje relativnu rečenicu koja se odnosi na neku riječ iz glavne: ove *izilazeche* iz planine svetim Krixem, i prisvetim Troistvom Zakle (TDD, 10, 31/32); oštavivšii pune zacsugjenja, i megju sobom *pitajuche* (OTV, 632, 26); i kakvesu to loze *istirujuche* iz njega (TDD, 2, 6); za dušfe ù Purgatoriu *pribivajuche* uzmolu (TDD, 8, 19); tri Zelene loze, ù iftoi *poraftujuche* nazovem (TDD, 2, 25); Sfto csuvšii okolo *štojechi* uzderchaffese (OTV, 150, 28); Ucsenici ù Emaus *hodechi*⁶⁰⁹ (OTV, 631, 5); svima Bogoljubno ovde *ulazechim* dopusfteno (TDD, 3, 5); s-ponixenftvom ù Cerkvu *ulazechim* (OTV, 65, 17/18); kojasu nami *xivuchima* bila prigoda gria (TDD, 11, 4); jednoga s-trubljom *štojechega* (PIO, I, 50, 5); fvaki uboica neima xivota vicsnjega ù febi *pribivajuchega* (KNIT, 223, 3); na kolini *klecsecheg* (NK, 116, 23/24; PD, 19, 2); kojega *pripovidajucheg* svi puci xeljau csuti (TDD, 2, 14); kruh fvoi *gladujuchemu* dade (EIE, 1764, 79, 4; 1808, 66, 2); sverhu *bojechih* njega (PIP, 58, 9); neposluh oviziu babah *nektiuchih* xudinsku dicu pogubiti (OTV, 97, 20); izbavljena jeft: iz zamke *lovechih* (PIP, 266, 4); ù fedam grifih, i *okološtojenjih* njiovih (RK, 30, 15); vidim biftro fva *okološtojecha* oko ljubavi (PIO, I, 2, 4); kojuje obechao Bog *ljubechim* njega (EIE, 1764, 434, 9/19; 1808, 354, 7); Bog priti fvima *priřtupujuchim* zakon njegov (OTV, 350, 3/4); Udili Gofpodine mir tebe *cfekajuchim* (KNIT, 301, 12).

U Pavića je zabilježena i sintaktička konstrukcija *budući + glagolski pridjev radni*: *buduchiim* Bog *zapovidio* (OTV, 151, 14/15); *buduchi* on priliku grifšnicSKU nafe *uzeo* (KNIT, 382, 30/31). Kašić propisuje ovu vezu gerundom perfekta i pluskvamperfekta: *Bivsci* ili *buducchi bio* ili *bil* (ILI, 96), za što potvrde ima i u Pavića: *buduchi bio* petak (EIE, 1764, 242, 17; 1808, 196, 11). Pavić rabi glagolski prilog sadašnji *budući* označujući pripadnost u primjeru: uzvelicsanja Isukerftovoga koga *buduchi* mi řinovi, valja da njegov veliko, ponixenftvo, i radi nas izpraznenje ufterpljivo promatramo (OTV, 22, 24). Pavić bilježi i konstrukciju *budući + glagolski pridjev trpni*: da oni *buduchi* od blata *ucfinjeni* (OTV, 6, 4/5); i zato *buduchi* on od najřiromafšnii ljudi iz megju fviu Izraelichana *rogjen* (OTV, 183, 8); i *buduchi* oni mladich *pun* takvoga řmrada, zato meni smergjaffe (TDD, 4, 29).

Premda se glagolski prilog sadašnji tvori od nesvršenih glagola, u Pavića je zabilježen i primjer tvorbe participa prezenta svršenim glagolom. U takvim se primjerima glagolski prilog sadašnji rabi za radnju koja prethodi predikatovoj radnji, dakle umjesto glagolskog priloga prošlog: Papa *zacsudechise* tolikima zlochama njegovima, naredimu ovu pokoru (TDD, 6, 26);

⁶⁰⁹ Formulacija podnaslova (OTV, 631, 5).

Doffavffi onæ ù Behlehem ù vrime xetve, i *videchi* Ruth firomasftvo Noemino, zamoliu dajoi dopufti (OTV, 213, 9); *Videchi* xelju josft i uzdisanje Isukerft njemu dade Oprosfjenje (NK, 122, 2); zaiſto ova *videchi*, ſmutichese ſtrahotom cfudnovatom (PIO, I, 50, 29); Zatim *povirujuchi* odde k-Jordanu, i kadse fedamputa okupa ù njemu, bi ozdravljen (OTV, 323, 27); on nas *ugledajuchi*, fvoju Ocfiſku ljubav nama ukazuje (JRNK, 115, 1).

9.6.7 Pasivne konstrukcije

U latinskoj je sintaksi, za razliku od suvremene hrvatske, uobičajeno izricanje vršitelja radnje pasivnom *a + ablativ*, a Pavić u tu svrhu rabi ekvivalent *od + genitiv*: nigda *od Cerkve* naregjenoi (TDD, 8, 15/16); koje njoj *od Boga* ù Raju poklonjeno jeſte (TDD, 2, 27); *od Vlade Cerkve* potvergjena (NGD, 101, 22); *od Boga* nami ulivena (NK, 6, 23); *od Boga* Csoviku Kerſtianinu ulivena (NK, 8, 21); *od Boga* verlo ſtrahovito pokarani biti (NK, 12, 1); dopuſtjeno *od S. O. Pape* (TDD, 14, 9); po oblaſti febi *od Isukerſta* danoi (TDD, 5, 32); *od Ifukerſta* poſtavljeno (NK, 4, 18); *od Isukerſta* Cerkvi dano (RK, 5, 1/2); *od lava* bi razdert (TDD, 5, 24); nebise puſtio *od njæ* dotachi (OTV, 537, 9); uſliſſan *od Boga* (OTV, 350, 16); ova oblaſt *od Boga* data (OTV, 186, 13); *od Duha Svetoga* ù miloſti pokripljujeſe (NK, 5, 11); poſvechuje *od Duha* (NK, 30, 14); i *od Otaca*, i *Matera*, i njiovi *Mesſtara* natiruju (NK, 15, 3/4); pripravljeno jeſt *od Oca* moga (EIE, 1764, 95, 21/22); pripravljeno jeſt *od Otca* moga (EIE, 1808, 79, 22); *od Nebeske rose* kvafſen (OTV, 404, 31); *od nikoga* nemoxe vigjeno biti (PIO, I, 7, 22); Nam *od Boga* iſtog data (PD, 135, 18); naredbe derxane bile *od Rimnjanah* (RK, 119, 5); ſſtoim *od Goſpodina* bi zapovigjeno (OTV, 597, 20); kada njegov puk *od nepriateljah* bude napaſtovan (OTV, 291, 18); bit ſugjen *od recſeni ſudaca* (PIO, I, 50, 10); iſproſinam *od Boga* Miloſt (NK, 18, 8/9); Joſip *od fvoje brache* prodan (OTV, 78, 1); grad, koije *od Nepriatelja* mlogo vrimenta obfidnut bio (PIO, II, 68, 26).

U krſćanskoj je molitvi *Vjerovanja* do danas ostala okamenjena konstrukcija *rođen od*, a ovakvu upotrebu bilježi i Pavić: rogjen *od Mariæ Divicæ* (NK, 3, 6); Bog Sinje rogjen *od Oca* (NK, 26, 2); Sveti Ivan Evangelifſta rogjenje ù Varoſſi Bethſaidi, *od Oca Zebedea* (OTV, 469, 12); *od njæſe* porodio (NK, 4, 6).

Sintaktički pasiv, odnosno pasiv s refleksivnom konstrukcijom, ne zahtijeva izražavanje vršitelja radnje, te još Maretić ističe kako su u slavonskih pisaca česti „glagolski oblici s

riječcom *se*⁶¹⁰ za izricanje pasivnoga značenja: pak *nekaimfe dade* sftogod (NK, 15, 16); rad *njæ oplinise* vas Varofs (OTV, 77, 26/27); Valja *dase* Dica pomnjivo na Nauk Kerftianski *Ssalju* (NK, 15, 2/3); *nekafe* Dica *metnu* ù red (NK, 15, 14); Dvi korifti pranje ruku daje, / *Kadanofe* od jifscha uftaje (FM, 16, 25); miloft Boxja *darivafe* bolesniku (NK, 6, 3); i akoje ù grifi, *oprostichese* njemu (JRNK, 82, 2/3).

9.7 Enklitike

Čestica *li* često je navezana na veznik *da*: *Jedalijoi* millo bi (PIO, I, 48, 12); *jedalichefe* okrenuti (PIO, I, 50, 13); *Jedali* povirova? (PIO, I, 93, 12). Enklitičku česticu *li* Pavić navezuje glagolima te formulaciju pitanja često oblikuje kao u današnjem standardnom jeziku: *Jeli* ù ovoj Zapovidi fvaka lax zabranjena? (JRNK, 101, 3); *Jeli* dofta za špafenje da mi ù Boga virujemo? (NK, 36, 4); *Jeli* zadofta uklonitife griha i zla? (NK, 12, 15); *Jeli* hasnovito csefsche ove tri Kripofti csiniti, i izgovoritii? (NK, 40, 13); *Jeli* i nama naudio ovi grih? (NK, 27, 19); *Jel*⁶¹¹ luk dobar mladom, à i ftarom? (FM, 35, 4); *Derxili* Bog fvoje obechanje? (NK, 37, 21); *Alli moxemoli* mi Bogu sluxiti? (NK, 36, 19); *Csineli* pak oni febi fillu? (PIO, I, 70, 26); *Poznajuli* oni Labana, fina Nachora? (OTV, 65, 26). Na taj se način isključuje tzv. *dalikanje* koje je i danas karakteristika razgovornoga jezika. Glagol *biti* zabilježen je naglašenim oblicima u primjerima: *Nieli* naffe ferce veoma uxgano bilo (OTV, 632, 26); *Nieli* Bog rekao (PIO, I, 70, 25).

Maretić navodi kako slavonski pisci „rado upotrebljavaju pune zamjeničke oblike ondje, gdje smisao traži enklitičke“:⁶¹² Ugledavši Jofip brachu fvoju, udilj *nji* poznade (OTV, 87, 29); Odkud bolit jeft *tebe* pocselo (FM, 45, 18); *oprostichese njemu* (JRNK, 82, 3); *Sluxichu tebi* fedam godinah (OTV, 66, 19); *ucsini meni* jutrom milofergje tvoje (PIP, 289, 12); *za nedati nama* prigodu (PIO, I, 7, 12).

Zamjenica *ih* u brojnim primjerima srasta s prethodnom riječi u naglasnoj cjelini, pri čemu se reducira suglasnik *h*: *nitii* jedan vilaet moxe podniti (OTV, 28, 6); zato *hotii* špaitelj (OTV, 536, 22); znati tri kripofti Boxanstvene, i *csinitii*. (NK, 40, 7); kripofti ù febi probuditi, i fercesano *izrechii* (NK, 40, 10); iz fvoih derxavah *ifitratii* (OTV, 30, 8/9); fvekolike grihe ù pamet skupiti, i *izbroitii* (RK, 85, 19); imade dofta vrimena za *probuditii*, i *ucsinitii* (NK, 40,

⁶¹⁰ Maretić (1910: 218).

⁶¹¹ Redukcija vokala *i* može biti uvjetovana time što je djelo pisano u stihovima.

⁶¹² Maretić (1910: 175).

22/23); s-koim Biskupi obicsaju *blagofivatii* (TDD, 11, 24); i *molechii* moli, daga oni nezaoftave (RK, 84, 11); udilj pomoxe, i *narahonii* (PIO, I, 129, 26); *Nazvavffii* Uzao Serafinski (NGD, 101, 12).

9.8 Zalihost

Pavićeva je sintaksa u nekim slučajevima opterećena viškom obavijesti. U rečenici: *Zatochuvam ja* ukazati (PIO, I, 2, 12) zamjenica *ja* je zalihosna jer prvo lice jednine futura ukazuje da je subjekt govornik (*ja*). Još je puno primjera koji potvrđuju zalihost: sftogod *ti odriffifs* na zemlji (TDD, 8, 30/31); fva ftvorenja, *kojafi ti ftvorio* (NK, 43, 5), Sfto imade cfovik od fvega, sfto *on radi* pod funcem (PIO, I, 102, 15); Kako *dobivamo mi* ove milofti? (NK, 29, 3); *Dachemo mi* s-Dufsom i s-tilom (NK, 33, 21); Kakvo opchenje *mi imamo* s-fvetima (NK, 31, 22); kad *mi* od Duha S. *Pofvecheni jesmo* (NK, 33, 18); Sfto *mi* jofs *dobivamo*, kad *mi* ù S. Cerkvi od Duha S. *pofvechivamofe* (NK, 32, 4); *Nemojmo mi* biti gorii (PIO, I, 68, 20/21); *Kruh* nafs fvgdanji *dajnamga* danas (NK, 9, 11); *Kadati* ovi Otac poftane *tvoi* fudac (PIO, I, 50, 28); *koichu ja* dati (JRNK, 56, 16).

I Tadijanović bilježi ovakve konstrukcije: *Cfujefchli ti!* (SPM, 96); *Schta traxite vi?* (SPM, 148); *ja virujem*, da jeft (SPM, 160).

9.9 Nepromjenjive riječi

9.9.1 Prilozi i prijedlozi

Kano

Prilog *kano* u značenju *kao* vrlo je čest u Pavića kada označava svojstvo, funkciju: nafs S. O. Papa *kano* Poglavar (TDD, 10, 6); odredi fvoj xivot, *kano* jedno poftetiliffte Bogu (RK, 89, 10); da oni fvoju dicu, ne *kano* fvoju, veche *kano* Boxju derxe (OTV, 493, 5/6); rad ovoga griha *kano* finovi fercsbe poragajufe (JRNK, 21, 11); i *kano* finove nas jeft primio (JRNK, 114, 13); i ù Ifukerftu, *kano* novo ftvorenje za Xivot vikovicsnji priporagjufe (NK, 5, 5); Ovdie ona famo *kano* vodda, à ondie iftinita vatra (NK, 33, 13). Ovim se prilogom također može izraziti približnost ili prividnost: oftade *kano* izvan febe (OTV, 498, 10).

Oko(lo)

Oko(lo) može biti i prilog i prijedlog. U službi priloga je kada se nalazi uz broj izražavajući približnost: Razbolife *okolo* tri fata (NGD, 86, 9); *oko* devetoga fata (TDD, 10, 28); *oko* jedanaeste ure (KNIT, 94, 7); *oko* blagog dneva Uskerfsnjega (OTV, 111, 27). Kao prijedlog zabilježen je u primjerima: prigrade *okolo* planine (OTV, 123, 3); skakati *okolo* njega (OTV, 125, 28); Kervcu pali *okolo* ocfica (FM, 30, 11); Pak pojafak *oko* febe ftegni (FM, 8, 8); Pocsme ftiskat *oko* cxigerica (FM, 9, 13).

(Iz)među

U današnjem standardnom jeziku prijedlog *među*⁶¹³ s imenskom riječju u akuzativu označava cilj ili smjer kretanja (*pogoditi među oči*), a uz instrumental znači da se tko ili što nalazi između više predmeta ili pojmova (*nalaziti se među ljudima*). Prijedlog *između*⁶¹⁴ uz genitiv označava da se tko ili što nalazi između dvaju predmeta li pojmova (*između dva rata*). Pavić često bilježi prijedlog *između* uz genitiv, ali ga piše odvojeno:⁶¹⁵ *iz megju* koi ješte i vrimenita pokora (TDD, 8, 32); *iz megju* koi samo jednoga vam ovdi prid ocfi ftavljam (TDD, 9, 12); *iz megju* oftali (TDD, 12, 2); *iz megju* tolikog puka (OTV, 520, 26); *iz megju* fvi oftali (NK, 24, 13); Nekafe fvaki *iz megju* vas (PIO, I, 48, 2/3); Malochese koi nachi *iz megju* otaca (OTV, 127, 17).

Reducirani je oblik prijedloga *među* uz instrumental zabilježen u primjerima:⁶¹⁶ Prigovora ima *megj* Likarom (FM, 35, 3); Za pofstene *megj* ljudma zabave (NGD, 121, 2).

Iznad (fverhu)

Pavić rabi prijedlog *fverhu* u značenju *iznad*: uzvišteni *fverhu* ovoga (OTV, 596, 24); Stajafse ovi ovako spravljeni fud *fverhu* dvanaest faliveni volova (OTV, 289, 9); ljubitiga iz ferca *fverhu* fvega? (NK, 39, 16); Kralj veliki *fverhu* fviu Bogova (PIP, 195, 21); iz fvega Serca

⁶¹³ Anić (2000: 524).

⁶¹⁴ Anić (2000: 349).

⁶¹⁵ I prijedlog *uoči* Pavić bilježi odvojeno u primjeru: moguu vazda *ù ocsi* fvakæ Nediljæ i Svetkovinæ; *ù ocsi* ispovidnjeg, i od pricsefschenja dneva (...) izmoliti (NK, 45, 2/3).

⁶¹⁶ Djela iz kojih su primjeri navedeni pisana su stihovanim desetercima, što je moglo utjecati na gubljenje samoglasnika *u*.

moga *fverhu* fvega (NK, 17, 12); i ljubavi *fverhu* fvaki Stvari doštojan (NK, 17, 18); Valja daga milujem *fveru*⁶¹⁷ fvega (NK, 21, 22/23); oblaft imati *fverhu* defet gradova (PIO, I, 54, 33); neka zazove Misnike Cerkvne, i nek mole *fverhu* njega (JRNK, 81, 21/22). Bilježi ga i Kašić: *Vàrhu, sfàrhu – v`arhu obìlnæ tarpèzæ* (ILI, 180) i Della Bella: *Varhu, Varh – Gljubi Bogga varhu fvjeh fivarij* (DIZ, 40).

Po, prid, priko, pri, za, iza, kod

U izricanju vremena *prije, poslije, tijekom čega*, Pavić rabi prijedloge uz određene padeže:

– prijedlog *po* + *lokativ* (u značenju *poslije, nakon*): kojabise za 40. dana *po pokori* (...) odrišila (TDD, 8, 7); A *po rucsku* nevalja fpavati (FM, 7, 8);

– prijedlog *za* + *instrumental* (u značenju *poslije, nakon*): *Za njim* Kraljevaffe njegov fin Joakim (OTV, 352, 19); *Zasfofe za Ocsenaffom* moli Zdrava Maria? (NK, 10, 3); *Svinjsko mefo gore neg ovcsina, / Kadse za njim* nenapiefs vina (FM, 17, 24); A *za krufskom* valja vino piti (FM, 24, 14); *Ti za rucskom* nemoj mlogo piti (FM, 23, 15); *Za Litaniami* mogufe ove molitvice, i pifmice pivati (PD, 133, 17);

– prijedlog *iza* + *genitiv* (u značenju *poslije, nakon*): *Izatoga* do dvi godine (OTV, 271, 3); nerazmišljajuchi sftocheimfe *iza ovoga xivota* dogoditi (PIO, I, 102, 14).

– prijedlog *prid* + *akuzativ* (u značenju *prije*): tri dana *prid Uskers* (TDD, 13, 19); *Molitva prid Nauk* Kerftianski (NK, 15, 21); *Xeludacbo slaban pokripljujem / A prid jecxek jiden* zatvorujem (FM, 23, 3);

– prijedlog *prid* + *instrumental* (u značenju *prije*): *moxei Csovik* onda jutarnje, *prid tarpezom*, i posli tarpeze, i vecsernje, i druge bogoljubne molitvice naucsi (NK, 22, 9); *Od uregjenja prid jifischem* (FM, 10, 13);

– prijedlog *priko* + *genitiv* (u značenju *tijekom*): *Priko dneva* imade dofta vrimenta (NK, 40, 21); *kojase ima csefsche priko godine* (RK, 40, 3); *vifse puta priko godine* pricseftitise (JRNK, 111, 10); *Molech, poftech, priko nochi* bdechi (NGD, 100, 19);

⁶¹⁷ Vjerojatno je tiskarska greška i treba pisati *fverhu*.

– prijedlog *pri* + *lokativ* (u značenju *tijekom*): *Za moch nochom vazda lagan biti, / Pri vecseri valja mallo jifti* (FM, 10, 6);

– prijedlog *za* + *genitiv* (u značenju *tijekom*): *da ja ifte Sacramente za xivota, i na csas smerti* (NK, 44, 14); *Za vladæ ovæ Vitezicæ* (OTV, 180, 22); *vladassè mirno za 40. godinah* (OTV, 295, 29).

– prijedlog *pod* + *instrumental* (u značenju *tijekom*): *Pit pod jifchem famu ladnu vodu / jefte csinit famom sebi fskodu* (FM, 18, 18);

– prijedlog *kod* + *genitiv* (u značenju *tijekom*): *Kod Neuka Kerstianskoga da govore molitve naregjene* (NK, 15, 11); *Kod fvere Misæ* (NK, 40, 24); *kod pira, iliti svadbæ* (OTV, 505, 16); *kod poslidnje Vecsere* (OTV, 593, 11).

9.9.2 Veznici

Jer(e)

Stara čestica *že* bila je vrlo raširena, a u staroslavenskome⁶¹⁸ je jeziku mogla biti samostalna riječ u funkciji veznika ili priloga (*dakle, prema tome; i; a, ali, nego no; onda, zatim; ipak*). Izraz *je že* 'je pak' nastaje pojavom kraćega lika za 3. lice jednine prezenta glagola *biti* 'je'. Razjednačivanjem *ž* postaje *r* te nastaje veznik *jere*: *A slezenu ono zatufsuje / Jere vlagu mlogu uzrokuje* (FM, 18, 10); *Jere Boga nifu poznavali* (NGD, 7, 14); *Jere ljubimo brachu* (KNIT, 222, 29). Gubljenjem završnoga *e* nastaje oblik *jer*: *jerje* → njemu ifti spafitelj ocsit (NK, 34, 15); *jer Adam Sam, i brez druga bifse* (OTV, 5, 8).

Kano, kako, kakono

Veznike *kano, kako* i *kakono* Pavić često rabi u značenju *kao*. Veznik *kano* u značenju *kao* Pavić rabi u rečnicama: *poraftiche i ona kano zelena lozica* (TDD, 14, 12); *odgovorimu sistom priprostjom, kano prie iz Svetoga Pisma* (OTV, 503, 15); *Jerchemo od tugji griah prid Bogom krivi biti kano dasmo mi iftih dionici* (NK, 12, 14); *i po ovome ja kano po otajftvu poznajem* (PIO, II, 113, 8); *Alli kupus ftexe kano fmola* (FM, 32, 13); *Onche fidit kano oganj*

⁶¹⁸ Damjanović; Jurčević; Kuštović; Kuzmić; Lukić; Žagar (2004: 84).

viuchi (RK, 165, 13); i pute moje znati oche, *kano* narod koji pravdu cfinio (EIE, 1764, 60, 14; 1808, 50, 22); i fvituje *kano* paftir ftado fvoje (JRNK, 146, 18); zatoše od ifti fuza njegovi, *kano* od plodnæ roficæ (PIO, I, 71, 24); Kada tressnju promifsljamo / *Kano* oganj Nebeski (PD, 223, 3); bichete *kano* Bogovi (OTV, 7, 10); budi *kano* virna sluga (NGD, 45, 6).

Pavić rabi i veznik *kako* u značenju *kao*: Gospodina Ifukerfta, koi (...) *kako* pravi Misnik na Ottaru (NK, 5, 19); ne moxe ftvoritelja fvoga tako poznati, i ljubiti *kako* csovik (OTV, 2, 32/33); da ljubimo naffeg iskernjega, *kako* nas fame (NK, 7, 25); ljubimo izkernjega nafsega *kako* famog febe (NK, 22, 6); Terpioje, i umroje *kako* csovik (NK, 28, 23/24); Virujem ù tebe ô Boxe moi! *kako* ù pravog, i xivoga Boga (NK, 41, 7). Oblik *kako* Pavić rabi u pitanju i u odgovoru: *Kako* miluješ izkernjega tvoga? U. *Kako* mene iftoga (NK, 22, 3/4).

Veznik *kakono*⁶¹⁹ u Pavića također nije rijetkost: obicsaju dopuštiti fveta oprosftenja; *kakonoje* sadafsnji S. O. Papa (TDD, 5, 32); Svi oni, koifu od Duba S. poſveчени, *kakonoti*: fveti na Nebu (NK, 31,18); *kakono* obicsajemo csiniti ù ftvarma vrimentima (NK, 37, 1); Nji kad jidefs *kakono* fsechera (FM, 26, 5); *kakono* i oftali Svetaca (RK, 4, 24).

Buduch(i) (da)

Pavić brojnim primjerima potvrđuje vezničku konstrukciju *buduch(i) + da*, na koju upućuje Tomo Maretić⁶²⁰ pišući o karakteristikama jezika slavonskih pisaca: *buduchi da* Purgatorie za dvi, ili tri hiljade godina (TDD, 8, 13); Alli *buduchi da* od slobode i oprosftenja (TDD, 9, 31); *buduchi da* S. Pismo ukazuje (OTV, 351, 2/3); *buduch da* vech vecser biaffe (OTV, 632, 20); *Buduchi dafeje* Bog smilovao (OTV, 211, 25); I *buduch dasu* ù zdravomu tilu (RK, 77, 14); *buduch da* ona po takvomu grihu (JRNK, 136, 23).

U konstrukcijama uzročnoga veznika *budući da* Pavić ponekad izostavlja *da*: *buduchise* jedna drugoi protivu (OTV, 150, 20); *buduchife* zlamenuje s-zlamenjem fvetoga Krixa (NK, 1, 13); *buduchi* on fam k-nama dolazi (PIO, I, 70, 31); *buduch* Cerqva Boxja mlogima defetak za izplachenje virni sluxbah dopuštita jeſte (KNIT, 263, 4); *buduch* njezina ljubeznivoſt i zasluxenja to iziskivaſſe (KNIT, 157, 20/21).

⁶¹⁹ Čestica *no* dodana je i obliku *kada*: *Kadanofe* od jifscha uftaje (FM, 16, 25); *Kadanofe* ifti omedeni (FM, 39, 15).

⁶²⁰ Maretić (1910: 223).

Da

U uzročnim rečenicama Pavić rabi veznik *da*: i xaomie *dafamte* uvridio (NK, 17, 16), kao i u pogodbenim: *scinechi da dabi*u poznavao, *nebise puftio* od njæ *dotachi* (OTV, 537, 8);

Zašto

Uzročni veznik *zašto* kalk je prema talijanskome *perché*,⁶²¹ a Pavić ga rabi u sljedećim primjerima: i ta perva pokora vikovicsnja dajese radi toga, *zasftoseje* griffnik po griu od Boga odvratio: à druga vikovicsnja pokora zato, *zasftoseje* ù griu nasladio (TDD, 4, 14/15); mi pak *zasftosmo* duhovi, chutimo smrad duhovni (TDD, 4, 28); *zasftoje* oladila ljubav pervaffnja, priftalaje i osftra pokora izverffivatise (TDD, 7, 29); *zasftoje* on vira, i iftina prava (NK, 37, 24); Oftani s-nami, *zaffto* vecser jeft (EIE, 1764, 251, 3/4); *zashto* vecser jest (EIE, 1808, 203, 5/6); poftaviga ù jasle: *zasftoim* nebise miſta ù goftionici (EIE, 1764, 10, 18); *zashtojim* nebishe miſta u goſtionici (EIE, 1808, 9, 9).

U Pavića pitanje počinje upitno-odnosnim prilogom *zašto*, a odgovor uzročnim veznikom *zašto*: M. *Zasfto* valja da mi tako iskernjega ljubimo? U. *Zasfto* Bog ifti tako oche, i zapovida (NK, 39, 7-9); M. *Zafsto* ti fva ova tako tvrdo virujeſ? U. *Zato, zasftoje* Bog fvemoguchi kazao (NK, 35, 23/24); M. *Zasfto* nemoxe Bog lagati? U. *Zasftoje* on vicnsnja iftina, i mudroft (NK, 36, 1/2); M. *Zasftofe* ti uffafſ po ti nacsin? U. *Zasftonamje* Bog po ti naſcin ovdi miloft, à na drugomu fvitu ſpaſenje vikovicsnje obechao (NK, 37, 17/18); M. *Zasfto* valja da mi tako iskernjega ljubimo? U. *Zasfto* Bog ifti tako oche, i zapovida (NK, 39, 7/8); i *zasftose* pouzda laſnsnje xenu privariti, nego csovika, dogje knjoi ù prilici zmie (OTV, 6, 12); M. *Zasftoga* mi nemoxemo viditi?; U. *Zasftoboje* duh. (NK, 25, 25/26).

Ili(ti), jali

Rastavnim se veznikom *ili* označuje izbor između dviju ili više mogućnosti: toliko dana, *ili* godina (TDD, 8, 16); po miloserdiu, *ili* po pravdi (OTV, 356, 23); oxenit, *ili* neoxenit (PIO, I, 55, 14); navodio iskernjega tvoga ricſjom, *ili* cfinjenjem; *ili* drugim nacfinom: mucfechi, *ili* zapovidajuchi (PD, 88, 23/24); *Ili* ſtajat, *ili* profſetati (FM, 8, 14). Pavić ga bilježi i uz redukciju

⁶²¹ Zašto (za što), interrog. *perché?* – cong. *poichè, imperocchè*. Parčić (1901. Pretisak 1995: 1166).

krajnjega *i*: Posli rucska kogod odma špava, / *il* krehanje jako tilu dava (FM, 41, 22). Veznik se *jali* također pojavljuje u ovoj funkciji: Kostni mozak vola *jali* krave (FM, 11, 27); ù malima, *jali* velikima stvarma (PD, 88, 13); Kada cselo boli *jali* time (FM, 45, 15); slavno, *jali* koriftno dillo (PIO, I, 7, 24); s-bratom, *jali* s-iskernjim (PIO, I, 2, 18); negoli ljudih, *jali* fotonah protiva namise propinje (OTV, 447, 13); da ne bude ovomu, *jali* onomu (JRNK, 66, 15). Pavić u istoj rečenici kombinira veznike *ili* i *jali*: jefili raferdio, oxaloftio, nji nesluffao, *ili* njima ocfito protiviofe, *jali* nji varao; *ili* nji uvridio (PD, 88, 4/5).

Veznik *ili* u Pavića je najčešće zabilježen uz *enklitičko ti*⁶²² koje mu je dodano kao riječca za pojačavanje. Oblik *iliti* Pavić najčešće rabi kada jednu riječ objašnjava drugom (jedan pojam drugim): ulazak, *iliti* Pocsetak (NK, 1, 1); daxd, *iliti* kifšu (PD, 224, 20); štotinika, *iliti* Kapetana (OTV, 530, 22/23);); radi mache iftocsne, *iliti* pervoga *gria* (TDD, 5, 2); pira, *iliti* svadbæ (OTV, 505/506, 16/1); Diavli, *iliti* zli duhovi (NK, 27, 7); sedam Poglavitni, *iliti* smertni *griah* (NK, 22, 21); Trojstvo kipova, *iliti* fobsftvah (NK, 3, 27); lifa, *iliti* šanduka mertvacskoga (PIO, I, 50, 34/35); Svetog bdeoca, *iliti* vazda bdechega duha (OTV, 404, 21); slatkog kopra, *iliti* feja⁶²³ (FM, 29, 15); csvertoge, *iliti* opiljaka (FM, 29, 21); odskok glasa, *iliti* odzivanje (PIO, I, 49, 23/24); uglavljuju, *iliti* zaofstavljaju (JRNK, 46, 6/7); fskrabionica, *iliti* sud (OTV, 138, 24); vrilo vode, *iliti* bunarich (OTV, 46, 21/22); pakao, *iliti* pakleni oganj (JRNK, 28, 12); ogovaranje, *iliti* mermljanje (JRNK, 101, 17). Pavić rabi i veznik *ili*: pomoch, *ili* miloferdje Boxje (NK, 37, 5); vefelje, *ili* švadba (OTV, 506, 3); dvoijjo, *ili* šumnjio (PD, 86, 10); ù kakvoi omrazi, *ili* zloi volji (PIO, I, 2, 19); te veznik *jali*: proftor za tergovanje, *jali* bucsak hersuzluka (OTV, 595, 4); sftogod neuzme, *jali* neodnese (JRNK, 99, 15). Objašnjenje nekoga naziva u formi definicije istoga može biti vezano oblikom *iliti*: Grih puteni protiva naravi, *iliti* Sodomia (NK, 11, 26/27).

Pavić oblik *iliti* rabi i kada internacionalizam 'prevodi' domaćim izrazom: reatus pana, *iliti* pokaranje *gria* (TDD, 4, 6); Abbat *iliti* štarešlina (TDD, 12, 31); Purgatorio, *iliti* miſto od ocfiſschenja (RK, 4, 14/15); generaliffimus, *iliti* Vojvoda (OTV, 186, 9); confequentie, *iliti* slidenja (PIO, I, 91, 23/24); deſperation, *iliti* izgubljenje uffanja (NK, 93, 20/21); Adventa, *iliti* Priffaftja (JRNK, 154, 2/3); ocfitnika, *iliti* Maltara (OTV, 461, 7/8); Sacramenat, *ili* Svetotvorje (JRNK, 43, 20/21); Sacramenata, *iliti* Svetotvorjah (JRNK, 43, 18/19).

⁶²² Kuna (1967: 185).

⁶²³ Kontaktni su sinonimi rezultat utjecaja bosanskih pisaca (Gabrić-Bagarić, 2007: 141).

10. TVORBA RIJEČI I LEKSIK

U tvorbi je riječi i odabiru leksema, kao i na svim jezičnim razinama, vidljiv utjecaj latinskoga jezika koji je imao značajnu ulogu u nabožnoj literaturi kakvu je pisao i prevodio Pavić.

Primjeri tvorbe imenica zabilježeni su u nominativu jednine, pridjeva u nominativu jednine muškoga roda, a glagola u infinitivu. U tvorbi priloga primjeri su zabilježeni izvornim oblicima iz teksta.

10.1 Tvorba imenica

10.1.1 Sufiksalna tvorba

-ac

Sufiks *-ac* može označavati vršitelja radnje, dakle onoga koji radnju pokreće ili od kojega radnja potječe, a imenice su tvorbeno motivirane imeničkom ili glagolskom osnovom: *zločinac* (TDD, 6, 23; OTV, 276, 7/8; PIO, I, 50, 6); *fudac* (OTV, 211, 15; NK, 29, 11; PIO, I, 54, 1); *Sudac* (PIO, I, 49, 18); *proklinjavac* (EIE, 1764, 434, 21; 1808, 354, 18).

Sufiksom se *-ac* izvode imenice od pridjevnih osnova označujući određenu osobinu izrečenu pridjevom: *Svetac* (OTV, 499, 22; RK, 4, 24); *krivac* (TDD, 3, 32; PIO, I, 50, 4); *sumnjivac* (KNIT, 166, 21); *bogatac* (PIO, I, 70, 15; EIE, 1764, 434, 6; 1808, 354, 3; KNIT, 223, 28); *mudrac* (PIO, II, 91, 4); *Mudrac* (OTV, 498, 3); *vištac* (TDD, 12, 2); *mertvac* (PIO, I, 50, 35).

Sufiks *-ac* zabilježen je i u rječničkoj građi: Vrančić: *Laaxacz* (DIC, 60); *Mladinacz* (DIC, 3); *Salacz*⁶²⁴ (DIC, 95); Kašić: *Laxàç* (HTR, 286); *Mladinaç* (HTR, 290); *Scalac* (HTR, 326); *Spardavac* (HTR, 322); Habelić: *krivecz*, *Lafecz*, *Mladenecz* (RS); Della Bella: *Làxaz* (DIZ, 46); *Laxivaz* (DIZ, 152); *Lakòmaz* (DIZ, 43); *Proklêtaz* (DIZ, 454). Belostenec bilježi sufiks *-ac*: *prosdarlacz*, *prosdiralacz* (GAZ II, 194), ali i sufiks *-ec*, karakterističan za kajkavsko narječje: *Krivecz* (GAZ II, 185); *lakomëcz* (GAZ II, 194).

Della Bella i Tadijanović sufiks *-ac* rabe u tvorbi imenica koje označuju zanatska zanimanja: *Židalaz* (DIZ, 503); *Tkalacz* (SPM, 58); *Schillacz* (SPM, 58); *Kipporezacz* (SPM,

⁶²⁴ U značenju *šaljivac* (lat. *Scurra*).

59). Sufiks *-alac* Tadijanović rabi u tvorenica složenim od dviju imenica: *Knygovezalacz*, *Knygoprodavalacz* (SPM, 59). U Habledića i Belostenca je u tvorbi naziva zanatskih zanimanja zabilježen sufiks *-ec*, karakterističan za kajkavsko narječje: *Tkalecz platneni*, *Tkalecz šzvilni* (RS); *Tkálec* (GAZ II, 543). Sufiks *-ec* Habledić bilježi i u primjerima: *Szudecz*, *Udovecz*, *Zlochinecz* (RS).

-ak

Sufiks *-ak* plodan je sufiks kojim se tvore imenice muškoga roda različitih značenja: *cslanak* (NK, 2, 24; FM, 40, 20; RK, 41, 25); *konak* (OTV, 182, 11; NK, 13, 7); *dobitak* (TDD, 7, 20; NK, 17, 22); *prafsak* (NK, 39, 25/26); *redak* (NK, 43, 12); *mozak* (FM, 8, 5); *csvorak* (FM, 19, 11); *linjak*⁶²⁵ (FM, 19, 26); *rucsak* (FM, 23, 15; 41, 21); *petak* (TDD, 7, 25); *pocsetak* (TDD, 7, 28; FM, 23, 17); *Ponediljak* (PD, 22, 12); *opiljak* (FM, 29, 21); *prolazak* (FM, 33, 18); *izhodak* (PIO, I, 48, 15; OTV, 182, 16); *odilazak* (PIO, I, 55, 6); *vojak* (OTV, 180, 23/24); *Vojak* (TDD, 11, 2); *kurjak* (OTV, 68, 7); *Puštinja* (TDD, 4, 21; RK, 60, 18); *vilovnjak* (TDD, 12, 10); *texak*⁶²⁶ (TDD, 1, 14; PIO, I, 49, 10/11; EIE, 1764, 103, 11; 1808, 85, 23).

-ar

Sufiksom *-ar* tvorene su imenice muškoga roda koje označavaju vršitelja radnje: *Csuvar* (NK, 18, 23/24); *csuvar* (TDD, 8, 29); *likar* (FM, 7, 16; 22, 26); *Pifar* (NGD, 119, 11); *kljucsar* (TDD, 14, 7); *Poglavar* (TDD, 10, 6; PD, 172, 10; KNIT, 401, 16; OTV, 352, 23); *Barjaktar*⁶²⁷ (PD, 146, 20); *poklifar* (NGD, 119, 12); *Poklifar* (PIP, Pridgovor,⁶²⁸ 1, 6); *Mesftar* (NK, 19, 19).

Tvorbeni sufiks *-ar* vrlo je plodan u tvorbi imenica koje označuju zanatska zanimanja, a Tadijanović bilježi brojne primjere: *Ribbar*, *Mlinnar*, *Pekkahr*, *Mefszar*, *Pivvar*, *Appatekar*, *Klobucfar* (SPM, 58); *Czipellar*, *Kopcfar*, *Uxahr*, *Sedlar*, *Zdillar*, *Kollar*, *Suddar*, *Kammenar* (SPM, 59); *Ziddar*, *Staklar*, *Loncfar*, *zlattar*, *Kotlar*, *Kofiterar*, *Noxar*, *Iglar* (SPM, 60).

⁶²⁵ Slatkovodna jestiva riba.

⁶²⁶ U značenju *ratar*, *poljoprivrednik*. Ovu imenicu bilježe i Vrančić: *Texaak* (DIC, 5); Kašić: *Texak* (HTR, 329), Habledić: *Tefak* (RS); Della Bella: *Texák* (DIZ, 46; 54); Belostenec: *tefak* (GAZ I, 58); Tadijanović: *Texahk* (SPM, 57).

⁶²⁷ Tadijanović: *Barjaktar* (SPM, 52).

⁶²⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

Tvorbeni sufiks *-ar* bilježe i Vrančić: *Kamenar* (DIC, 15); *Loncsar* (DIC, 36); *Meszar* (DIC, 53); *Ribar* (DIC, 78); *Zidar* (DIC, 102); Kašić: *Kàmenar* (HTR, 282); *Kotigar* (HTR, 284) *Mésar* (HTR, 289); *Mlinar* (HTR, 290); *Rìbar* (HTR, 316); *Zidar* (HTR, 344); Habelić: *Cziglar*, *Lonchar*, *Kamenar*, *Klobuchar*, *Kobilar*, *Kolar*, *Kokoffar*, *Kopchar*, *Mefzar*, *Mlinar*, *Ribar*,⁶²⁹ *Szedlar*, *Szrebernar*, *Zidar*, *Zlatar* (RS); Della Bella: *Kozâr*, *Kamenár*, *Vunnar* (DIZ, 46); *Mlinár* (DIZ, 493); Belostenec: *Mefzar* (GAZ II, 219); *Szteklár* (GAZ II, 519); *Kopchár* (GAZ II, 177); *Szedlár* (GAZ II, 496); *Zdelár* (GAZ II, 620).

Tadijanović u tvorbi imenica koje označuju zanatska zanimanja rabi i sufiks turskoga podrijetla *-džija*: *Mehangia*, *Zanatgia* (SPM, 57); *Gajtangia* (SPM, 59).

-arnica

Imenice ženskoga roda tvorene sufiksom *-arnica* označuju mjesto događanja neke radnje: *ovcsarnica* (PIO, II, 70, 3). U Habelića i Belostenca je također zabilježen ovaj sufiks: *Lonchárnicza*, *pticharnicza*⁶³⁰ (RS); *Ptichárnicza* (GAZ II, 436); *Lonchárnicza* (GAZ II, 203); *Ovchárnicza* (GAZ II, 335); *Brodarnicza* (GAZ II, 31); *Mefzarnicza* (GAZ II, 219).

-ba, -idba

Glagolskoj je osnovi dodan sufiks *-ba*: *sluxba* (NK, 6, 10; KNIT, 263, 5); *moljba* (TDD, 5, 15; 9, 10; 12, 1; OTV, 186, 28; 291, 27; NK, 10, 5; PIO, I, 129, 27; EIE, 1764, 94, 14; 1808, 78, 16; KNIT, 301, 13); *naredba* (TDD, 4, 7; 13, 19; NK, 8, 14); *fercxba* (TDD, 3, 21).

Sufiksom *-idba* tvorena je riječ: *Xenidba*⁶³¹ (NK, 4, 25; 23, 5; 34, 7).

-ica

Kada se osnovama imenica muškoga roda doda sufiks *-ica*, nastaju tvorenice ženskoga roda: *Prorocfïca* (OTV, 350, 8); *obtuxiteljica* (PIO, I, 50, 29); *Vitezica* (OTV, 180, 22); *vitezica*

⁶²⁹ Habelić bilježi i sufiks *-ič*: *Ribich* (RS).

⁶³⁰ U značenju *krletka* (lat. *Aviariium*).

⁶³¹ Vrančić: *Xenitba* (DIC, 22); Kašić: *Xenidba* (HTR, 339); Belostenec: *Senidba* (GAZ I, 346); Tadijanović: *Xennidba* (SPM, 36).

(377, 30); *Roditeljica* (RK, 29, 9; KNIT, 364, 24); *s-jediniteljica* (OTV, 507, 13); *Kraljica* (TDD, 10, 3; NGD, 123, 13); *pokornica* (OTV, 536, 25); *Udovica* (OTV, 492, 9).

Mocijska je tvorba u Tadijanovića potvrđena brojnim primjerima: *Czeffzar*, *Czeffzarricza*; *Kraly*, *Kralycza*; *Princip*, *Principicza*; *Herczeg*, *Herczegicza* (SPM, 28); *Groff*, *Grofficza*; *Baron*, *Baronicza* (SPM, 29); *Kalugjer*, *Kalugjericza* (SPM, 30); *Zarucfnik*, *Zarucfniza*; *Udovac*, *Udovicza* (SPM, 36). Sufiks *-a* u tvorbi imenica ženskoga roda slabo je plodan, a Tadijanović bilježi: *Unnuk*, *Unnukka* (SPM, 35); *Kuhm*, *Kuhma* (SPM, 36). Vrančić bilježi: *Cfarovnik* (DIC, 58); *Csarovnicza* (DIC, 92); *Gozpodar*, *Gozpodaricza* (DIC, 44); *Kraly* (DIC, 90); *Kralicza* (DIC, 89); *Vdovac*, *Vdovicza* (DIC, 113). Kašić bilježi: *Gospodár*, *Gospodariça* (HTR, 277). Habelić bilježi: *Czar*, *Czaricza*; *Gofzpodar*, *Gofzpodaricza*; *Gnoynik*, *Gnoynicza*, *Kopchar*, *Kopcharicza*; *Prorok*, *Prorochicza*; *Pudár*, *Pudarnicza*; *Szvinyar*, *Szvinyaricza*, *Tkalecz*, *Tkalchicza* (RS). Sufiks *-inja* dodaje se osnovama koje završavaju suglasnikom *k*: *Rodjakinja* (PD, 163, 19). Habelić, Della Bella i Belostenec bilježe takvu tvorbu: *Tefak*, *Tefakinya* (RS; GAZ I, 58); *Pròfsjakigna* (DIZ, 480). U Della Belle su zabilježeni i drugi primjeri mocijske tvorbe: *Guffarizza*, *Priategliza*, *Kraglizza* (DIZ, 47); *Mlinariza* (DIZ, 493); *Gospodarizza* (DIZ, 534). Belostenec bilježi: *Proruchicza*. (D.) *gonetalicza*, *gataliecza* (GZ I, 462); *Kuharicza* (GAZ II, 189); *Tovarufsicza* (GAZ II, 545); *Tkalicza* (GAZ II, 542); *Kopcharicza* (GAZ II, 177); *Medvedicza* (GAZ II, 213); *Vuraricza* (GAZ II, 590).

Ovaj je sufiks čest u tvorbi imenica *e-vrste* različitih značenja: *groznica* (FM, 9, 12; 21, 27; 29, 8); *krivica* (TDD, 4, 31; PIO, I, 50, 7); *tavnica* (TDD, 10, 4); *cxigerica* (FM, 9, 13); *prepelica* (FM, 19, 12); *laftavica* (FM, 39, 23); (NK, 1, 16); *gerlica* (FM, 19, 11); *visftica* (TDD, 12, 2); *bradavica* (FM, 40, 13); *Hunkavica* (FM, 44, 11); *polaffnjica* (TDD, 13, 18).

Nazivi su biljaka i životinja tvoreni sufiksom *-ica*: *metvica* (FM, 33, 4; 38, 22); *rutvica* (FM, 13, 9; 15, 23; 34, 9; 43, 9); *zlatinica* (FM, 10, 24; 37, 26); *goruffica* (FM, 35, 22; 42, 20); *Pafvica*⁶³² (FM, 45, 19); *ljubica* (FM, 36, 7); *gerlica* (FM, 19, 11; PIP, 170, 4).

Sufiks *-ica* plodan je sufiks i u rječničkoj građi u imenica koje označavaju imena životinja i biljaka: Vrančić, *Garlicza* (DIC, 109); *Guffinicza* (DIC, 15); *Piavicza* (DIC, 44); *Guschyericza* (DIC, 53); *Hobotnicza* (DIC, 79); *Praszicza* (DIC, 95); *Pfenicza* (DIC, 108); Kašić: *Lisiça* (HTR, 287); *Piavica* (HTR, 304); *Prepelica* (HTR, 311); *Prasica* (HTR, 311); *Psenica* (HTR, 315); Habelić, *Gerlicza*, *Gufzenicza*, *Ierebicza*, *Praszicza*, *Pfenicza* (RS);

⁶³² Pasvica (lat. *Soldanella*) je biljni rod cvjetnica iz porodice jaglaca.

Belostenec: *Hobotnicza* (GAZ I, 931); *Lafztovicza* (GAZ II, 196); *Goruficza* (GAZ I, 110); *Gorufficza* (GAZ I, 233); *Pfenicza* (GAZ II, 436); Tadijanović, *Pfchenicza*, *Gorruſchicza* (SPM, 17); *Kukavicza* (SPM, 19); *Laſtavicza* (SPM, 19); *Jarebicza*, *Prepellicza*, *Gerlicza* (SPM, 20); *Kerticza* (SPM, 21); *Gusjennicza* (SPM, 22).

-ina

Od pridjevne su osnove sufiksom *-ina* tvorene mislene imenice koje označuju različita svojstva: *texina* (FM, 36, 10); *ljutina* (OTV, 380, 21; FM, 7, 4; 38, 25); *gorcsina* (FM, 54, 20); *Krocſina* (JRNK, 35, 6); *debljina* (FM, 12, 20); *dublina* (OTV, 520, 11; PD, 147, 5; PIP, 129, 13; 131, 7); *tverdina* (TDD, 3, 8; FM, 28, 17, 18). Vrančić i Kašić riječ *Tvardozt* (DIC, 37); *Tvárdoſt* (HTR, 331) bilježe u značenju svojstva krutosti. Pavić riječ *tverdina* (KNIT, 222, 19) rabi i u značenju *utvrda*.

Apstraktne su imenice također tvorene sufiksom *-ina*: *protivſtina* (TDD, 9, 23; 13; 17; NK, 38, 9; 41, 3); *slobosftina* (TDD, 10, 5); *ognuſtina*⁶³³ (FM, 45, 14); *ſvetkovina* (TDD, 8, 24); *Svetkovina* (NK, 8, 3); *gozdbina* (PIO, I, 19, 5; OTV, 597, 2); *jizdbina*⁶³⁴ (FM, 10, 23; 16, 15; OTV, 271, 2); *jizbina* (FM, 40, 23; 41, 12); *baſtina* (OTV, 45, 25).

Apstraktne su imenice sufiksom *-ina* zabilježene i u Vrančića: *Baſchina* (DIC, 40); *Proklyeſchina* (DIC, 58); Kašića: *Bàſcchina* (HTR, 265); *Protivſchina* (HTR, 314); *Slobodſcchina* (HTR, 321); Habelića: *Szlobodſchina* (RS); Della Belle: *Otàcbina* (DIZ, 548); Belostenca: *Baſchina* (DIZ, 7); *ſzlobodſchina* (GAZ I, 506); Tadijanovića: *Goſtibina* (SPM, 31); *Jezbina* (SPM, 31).

Nazivi za meso tvore se sufiksom *-ina*:⁶³⁵ *teletina* (FM, 19, 2). U današnjem je standardnom jeziku u mnogih izvedenica koje označuju meso bilježen završetak *-etina*, a Pavić bilježi oblik *ovcsina* (FM, 17, 23), kao i Belostenec: *Ovchìna* (GAZ II, 335).

⁶³³ U značenju *groznica*.

⁶³⁴ Vrančić bilježi ovu riječ u množini: *Gizbine* (DIC, 26); *Gyzbine* (DIC, 32).

⁶³⁵ Habelić: *Govedina*, *Teletina* (RS); Belostenec: *Govedina* (GAZ II, 112); *Telétina* (GAZ II, 534); Tadijanović: *Govedina*, *Kermetina*, *Ovnetina* (SPM, 32).

-ište / -lište

Sufiks *-ište*⁶³⁶ u Pavića je potvrđen imenicama: *tergovisfte* (KNIT, 224, 18); *plotisfte* (KNIT, 224, 23); *firisfte* (FM, 20, 12). Kada se tvore od infinitivnih osnova, imenice imaju sufiks *-lište*: *Posvetilisfte* (TDD, 10, 9; RK, 4, 2/3); *pošvetilisfte* (TDD, 10, 14; OTV, 125, 27; JRNK, 61, 9); *švitlisfte* (OTV, 2, 11; PIO, I, 6, 13; EIE, 1764, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁶³⁷ 3, 15); *švitlishte* (EIE, 1808, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁶³⁸ 4, 1/2). Belostenec bilježi *Pošvetilifche* (GAZ II, 391).

-ka

Sufiks *-ka* plodan je u tvorbi imenica različitih osnova: *odluka* (TDD, 7, 2; NK, 17, 21); *predika* (TDD, 11, 22; 13, 16); *zaprika* (TDD, 13, 30); *pljuvka* (FM, 10, 17); *jabuka* (FM, 10, 26); *krufška* (FM, 10, 26); *briska* (FM, 25, 17); *Sstuka* (FM, 19, 26); *šurutka* (FM, 22, 5); *kerbljika* (FM, 37, 25); *prilika* (TDD, 4, 20; FM, 44, 25); *karika* (TDD, 7, 25); *muka* (TDD, 9, 26; NK, 4, 12; 13, 2; 33, 7); *buka* (NK, 15, 20); *ruka* (NK, 7, 15/16; FM, 33, 20); *vika* (FM, 32, 6); *slika* (FM, 35, 9); *dlaka* (FM, 35, 12).

-(k)inja

Sufiks *-kinja*⁶³⁹ služi u tvorbi etnika za žensku osobu: *Rimkinja* (NGD, 151, 2).

Apstraktne i konkretne imenice ženskoga roda *e-vrste* tvore se dodavanjem sufiksa *-inja* pridjevnoj osnovi: *Svetinja* (TDD, 2, 27; PIP, 292, 18); *švetinja* (TDD, 7, 1; 13, 25); *puštinja* (TDD, 5, 17; OTV, 499, 20).

-(n)ik

Imenice muškoga roda koje označavaju nositelja određenoga svojstva ili osobine najčešće su tvorene glagolskim pridjevima trpnim: *duxnik* (NK, 9, 13); *bolesnik* (NK, 6, 3; RK,

⁶³⁶ Della Bella: *Ulašifcte, Oghnišfcte, Prifšlifcte* (DIZ, 47); *Pjèvalifcte* (DIZ, 229); Tadijanović: *Taborifchte* (SPM, 50); *Pribivalifchte* (SPM, 39).

⁶³⁷ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶³⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶³⁹ Della Bella: *šagorkigna, gne. šagorka* (DIZ, 740).

8, 3; JRNK, 82, 8); *grifsnik* (TDD, 3, 21; NK, 5, 25; 10, 1; 13, 14; 16, 5; EIE, 1764, 435, 4/5; PIP, 125, 1); *grishnik* (EIE, 1808, 354, 25); *naslidnik* (OTV, 180, 17); *podloxnik* (OTV, 296, 26); *nevirnik* (TDD, 6, 6); *pokornik* (TDD, 6, 31); *Redovnik* (TDD, 10, 29; 12, 27); *putnik* (NK, 13, 6; PIP, 130, 14); *pomochnik* (NK, 42, 4; PIP, 58, 15); *Nemochnik* (PD, 131, 18); *ocfitnik* (OTV, 461, 7); *ocsitnik* (NK, 8, 15); *odmetnik* (NK, 8, 15); *Misnik* (TDD, 3, 22; 10, 8; NK, 5, 19; 5, 24; RK, 8, 1KNIT, 263, 14); *Namisnik* (TDD, 5, 30); *dionik* (TDD, 6, 16; NK, 12, 14; 31, 15/16); *konjik*⁶⁴⁰ (TDD, 10, 27); *basftinik* (OTV, 295, 21/22; PIO, I, 18, 29); *Ucsfenik* (KNIT, 156, 4); *Milovnik* (PIP, 293, 1).

-lac, -telj

Imenice tvorene sufiksom *-lac* označuju vršitelja neke radnje, a izvode se od infinitivnih osnova: *Pifalac* (NGD, 11, 20); *fazidalac* (EIE, 1764, 64, 7); *sazidalac* (EIE, 1808, 53, 25); *Vladalac* (TDD, 10, 6; OTV, 186, 9/10); *vladalac* (PIO, I, 5, 9).

U rječničkoj su građi zabilježeni sufiksi *-lac* i *-vac*: Vrančić, *Pripovidauacz* (lat. *Prædicator*) (DIC, 81); *Vladavacz* (lat. *Gubernator*; *Rector*) (DIC, 43; 89); *Vladavatz* (lat. *Moderator*) (DIC, 62); Kašić, *Gàtavac* (HTR, 275); *Pripovidavac* (HTR, 312); *Vladavaç* (HTR, 337); Della Bella, *Vartilaz* (DIZ, 633); *Pripovjédavaz*, *Pripovjédalaz* (lat. *Predicatore*) (DIZ, 580); Belostenec, *Ravnavecz*, *vladalacz* (lat. *Rector*) (GAZ I, 1027); *Prepovedàvecz* (lat. *Prohibitor*) (GAZ I, 412); *ravnavecz*,⁶⁴¹ *ladavecz* (lat. *Gubernator*) (GAZ I, 616); Tadijanović, *Pripovidalacz* (SPM, 29).

U današnjem je standardnom jeziku sufiks *-telj* plodan u tvorbi imenica od infinitivnih osnova: *Ucsitelj* (NK, 2, 11; 10, 15); *Naucfitelj* (OTV, 498, 3; NK, 1, 16; KNIT, 298, 4); *Naucsitelj* (PIO, I, 121, 24); *Boritelj* (PD, 170, 21); *ftvoritelj* (NK, 3, 3; 21, 22); *Stvoritelj* (NK, 43, 15); *roditelj* (NK, 19, 7; NK, 28, 13); *ranitelj* (NK, 28, 18); *saranitelj* (NK, 42, 8); *Spafitelj*, ili *Saranitelj* (JRNK, 22, 14/15); *Saranitelj* (PIO, II, 77, 23); *spafitelj* (TDD, 3, 29; NK, 34, 16; 42, 7); *Spafitelj* (TDD, 8, 28; PIO, I, 54, 37); *spafitelj* (TDD, 9, 6); *Odkupitelj* (NK, 43, 16; PD, 130, 5); *priatelj* (OTV, 530, 15); *nepriatelj* (NK, 43/44, 26/1); *oxivitelj* (RK, 2, 17); *Branitelj* (PD, 170, 19; PIP, 170, 21); *branitelj* (PIP, 58, 15); *Obratitelj* (PD, 171, 6); *poznatelj* (PIO, I, 121, 32); *pomiritelj* (PIO, I, 2, 24); *Pridhoditelj* (OTV, 499, 20/21); *progonitelj* (OTV, 181,

⁶⁴⁰ U značenju *konjanik* ovu riječ bilježe i: Vrančić: *Konyik* (DIC, 32); Della Bella: *Kognik* (DIZ, 46); Belostenec: *Konyanik*. (D.) *konik*; Tadijanović: *Konnyk* (SPM, 49).

⁶⁴¹ Belostenec bilježi i *ravnitel* (lat. *Gubernator*) (GAZ I, 616); *ravnitel* (lat. *Rector*) (GAZ I, 1027).

14); *osloboditelj* (KNIT, 222, 19); *upravitelj* (OTV, 180, 6; 125, 8); *obtuxitelj* (OTV, 276, 32); *obsluxitelj* (EIE, 1764, 3, 14; 1808, 3, 9).

Za razliku od tvorbenog sufiksa *-lac* kojim su tvorene imenice muškoga roda, tvorbeni sufiks *-telj* ima mogućnost proširenja sufiksom *-ica* kojim su tvorene imenice ženskoga roda: *Roditeljica* (RK, 29, 9); *s-jediniteljica* (OTV, 507, 13); *obtuxiteljica* (PIO, I, 50, 29).

Sufiks *-telj* bilježe i Vrančić: *Branitely* (DIC, 26); *Szatvoritely* (lat. *Auctor*) (DIC, 11); *Sztvoritely* (lat. *Conditore*) (DIC 22); Kašić: *Osvetitegl* (HTR, 302); Della Bella: *Spafsitegl*, *Trubitegl*, *Priategl*, *Stvoritègl* (DIZ, 46); *Ukrotitegl* (DIZ, 276); *Žabrànitegl* (DIZ, 589); *Prikaxitegl* (DIZ, 247); *Osloboditegl* (DIZ, 437); Habdelić: *Dobrochinitel* (RS); Belostenec: *Nadžtavitel* (GAZ I, 663); *Podmititel* (GAZ II, 367); *Pripravitel* (GAZ II, 427); Tadijanović: *Stvoritel*, *Odkupitel*, *Spafitel*, *Utischitel*, *Pofvetitel* (SPM, 2); *Nepriatel* (SPM, 49).

-nje, -enje, -jenje

Glagolske se imenice u Pavića tvore sufiksima *-nje, -enje, -jenje*, a mogu biti tvorene od svršenih i nesvršenih glagola: *opčenje* (NK, 3, 14); *Svitovanje* (NK, 13, 23); *fvitovanje* (OTV, 181, 32); *xivljenje* (NK, 14, 5); *xivljenje* (FM, 24, 17; 31, 18; OTV, 499, 19; PIO, II, 112, 21); *govorenje* (TDD, 1, 7; 2, 28); *pripovijanje* (TDD, 2, 14); *terpljenje* (TDD, 4, 11); *tolmaccenje* (NK, 14, 27/28); *spafenje* (NK, 4, 7; 8, 23/24); *spafenje* (TDD, 14, 13); *Kersštenje* (NK, 4, 22); *kersštenje* (TDD, 5, 5); *krizmanje* (RK, 97, 7; NK, 4, 22/23; 23, 3); *rafvitljenje* (NK, 15, 24/25); *utiffenje* (NK, 15, 28; KNIT, 201, 7); *uttiffenje* (NK, 41, 3); *obečanje* (TDD, 5, 21; NK, 17, 6; 21, 17); *obranje*⁶⁴² (OTV, 186, 19); *dilovanje* (TDD, 3, 17/18; NK, 17, 25); *dillovanje* (NK, 40, 26; PIO, I, 7, 22; JRNK, 84, 12); *zlamanje* (NK, 25, 6/7); *Stvaranje* (NK, 26, 9); *uvrigenje* (NK, 32, 11); *ochuchenje* (JRJK, 153, 6); *bolovanje* (NK, 35, 8); *napaštovanje* (NK, 35, 8); *čfinjenje* (TDD, 3, 27); *csinjenje* (NK, 40, 26/27); *virovanje* (NK, 41, 24); *hotenje* (NK, 42, 23; PD, 186, 13/14); *pranje* (FM, 16, 23); *ottvaranje* (FM, 18, 8; 32, 22); *blagovanje* (FM, 24, 27); *kripljenje* (FM, 29, 10); *bljuvanje* (FM, 36, 23); *naregjenje* (FM, 32, 2); *dertanje* (FM, 33, 20); *cipanje* (FM, 39, 4); *csuvenje* (FM, 41, 20, 23); *bienje* (FM, 42, 8); *krečanje* (FM, 41, 22; 42, 7); *zvonjenje* (FM, 42, 6); *gladovanje* (FM, 42, 7); *kupanje* (FM, 42,

⁶⁴² Glagolska imenica tvorena od glagola *obradi* u značenju *odabradi*: doklegodmu Bog ovo njegovo *obranje*, i ovu naredbu nepotverdi s-novim csudom (OTV, 186, 19).

18); *uzimanje* (FM, 45, 13); *posfjenje* (TDD, 3, 1; 6, 2; NK, 17, 17); *posfjenje* i *sftovanje* (RK, 4, 25); *Sftivenje* (NK, 98, 11).

Glagolske imenice Pavić rjeđe tvori infinitivnom osnovom i sufiksom *-će*:⁶⁴³ *pramaliche* (KNIT, 11, 32; FM, 46, 18); *Razpeche* (PIO, I, 69, 20); *razbignutie* (TDD, 13, 20); *Ottverdnutje* (NK, 11, 20); *Pritisnutje* (NK, 11, 27/28); *zamuknutje* (FM, 43, 24); *izkorenutje* (TDD, 6, 6); *nadahnutje* (KNIT, 168, 27).

-oća, -ota

Od pridjevnih su osnova tvorene imenice sufiksom *-oća* koje označuju određena svojstva: *slatkocha* (FM, 12, 12); *csiftocha* (FM, 12, 13; PIP, Pridgovor,⁶⁴⁴ 2, 15); *cfiftocha* (JRNK, 99, 2/3); *Csiftocha* (NGD, 115, 9); *Cfiftocha* (JRNK, 35, 8); *tihocha* (OTV, 270, 5; PIO, I, 27, 5; II, 70, 12/13; JRNK, 35, 7); *trulocha* (OTV, 448, 4); *lahkocha* (PIO, PRIDGOVOR POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 3, 11); *Samocha* (NGD, 116, 19); *skupocha* (OTV, 86, 19); *zlocha* (TDD, 4, 31; 6, 26; OTV, 21, 12); *naglocha* (TDD, 11, 27); *golocha* (OTV, 22, 27); *slipocha* (OTV, 38, 18).

Imenice ovoga tvorbenoga tipa apstraktnog su značenja, a zabilježene su i u rječničkoj građi: Vrančić: *Csiftochya* (DIC, 64); *Dragoty* (DIC, 75); *Tankoty* (DIC, 42); Kašić: *Cistochià* (HTR, 270); *Dragotyà* (HTR, 274); Habelić: *Chifztocha*, *Dalekocha*,⁶⁴⁵ *Dragocha*, *Kerhkocha*, *Mehkocha*, *Szuhocha*, *Teskocha*, *Tefznocha*, *Tihocha* (RS); Della Bella: *Ciftochja* (DIZ, 41); *Skupochja* (DIZ, 172); *Lakòchja* (DIZ, 432); Belostenec: *Tihócha* (GAZ II, 541); *Malócha* (GAZ II, 209); *Mehkócha* (GAZ II, 213); *Grubócha* (GAZ II, 118); Tadijanović, *Grubochja*, *Slabochja*, *Gluhochja*, *Slipochja* (SPM, 27); *Zlochya*, *Cfiftochya*, *Necfiftochya* (SPM, 55).

U današnjem je standardnom jeziku sufiks *-ota* slabo plodan, a njime se tvore mislene imenice izvedene od pridjevnih i imeničkih osnova. Pavić također ne rabi puno ovaj sufiks: *grihota* (PD, 89, 1; 106, 14).

⁶⁴³ Vrančić: *Dofaštye* (DIC, 3); *Premalitye* (DIC, 111); Kašić: *Primalitye* (HTR, 312); *Uzascastye* (HTR, 334); Della Bella: *Razbijtje* (DIZ, 633); Tadijanović: *Uskersnutje*, *Uzaschaftje* (SPM, 2); *Premalitye* (SPM, 8); *Dotaknutje* (SPM, 33).

⁶⁴⁴ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁴⁵ Kašić bilježi: *Dalecina* (HTR, 271).

-ost

Apstraktne se imenice ženskoga roda tvore dodavanjem sufiksa *-ost* pridjevnoj osnovi: *Svitloft* (NK, 2, 16); *fvitloft* (OTV, 3, 7; NK, 19, 1; FM, 14, 4; 34, 14; PIO, I, 5, 25); *tavnoft* (OTV, 3, 7/8; PIO, I, 6, 8/9; 93, 20; FM, 34, 13); *mracsnoft* (FM, 9, 8); *xaloft* (PIO, I, 70, 13); *miloft* (TDD, 2, 26; 9, 28; NK, 3, 23; 4, 19; 9, 25; RK, 64, 22/23); *fversfenoft* (NK, 3, 28); *kripoft* (OTV, 22, 18; RK, 52, 16; NK, 4, 4; 8, 10; FM, 11, 10; 34, 10; JRNK, 161, 5; PIP, 292, 20); *oholoft* (OTV, 296, 21; NK, 27, 4); *lakomoft* (OTV, 494, 7; NK, 11, 6); *bludnoft* (FM, 26, 8; NK, 11, 7); *nenavidoft* (RK, 30, 17; NK, 11, 7); *proxderloft* (RK, 30, 17; NK, 11, 7/8); *Serditof* (NK, 11, 8); *serditof* (RK, 30, 17); *Nepokornoft* (NK, 11, 22); *duxnoft* (NK, 12, 12; 18, 17); *pravednoft* (NK, 12, 28); *skrovitof* (PIO, I, 7, 22); *jakoft* (OTV, 186, 16; NK, 13, 24; FM, 39, 17; KNIT, 222, 18); *mudroft* (NK, 36, 2); *mladoft* (NK, 40, 15); *ljubeznivof* (NK, 42, 26; 43, 19; KNIT, 157, 21); *vlastitof* (FM, 12, 11); *vlastnoft* (FM, 21, 26; FM, 31, 9); *linoft* (FM, 9, 12; 14, 14; NK, 11, 8; RK, 30, 18); *radof* (OTV, 521, 10; FM, 15, 25); *fumornof* (FM, 27, 18); *gorkof* (OTV, 507, 21); *fveznanof* (PIO, I, 6, 1); *opacsinof* (PIO, I, 7, 28); *fercsanof* (OTV, 186, 16); *triznoft* (JRNK, 134, 17; 140, 3; PIP, Pridgovor,⁶⁴⁶ 2, 15); *zafalnoft* (OTV, 47, 5; RK, 41, 6/7; JRNK, 91, 1/2); *pokornof* (OTV, 537, 30); *razpufftenof* (PD, 107, 3/4); *virnost* (PD, 112, 7); *neplodnoft* (OTV, 264, 4); *dragof* (OTV, 494, 28/29); *poniznoft* (PD, 105, 7/8; 106, 19); *izverfsnoft* (OTV, 527, 22); *zakucsnoft* (TDD, 1, 16); *jednakoft* (TDD, 3, 27); *fitof* (TDD, 9, 23); *vridnoft* (TDD, 10, 14); *suprotivnoft* (TDD, 11, 30); *slabof* (TDD, 13, 29); *srichnoft* (TDD, 14, 3); *zrilof* (TDD, 14, 19).

Sufiks *-ost* čest je i u rječničkoj građi: Vrančić: *Mladooft* (DIC, 52); *Nemilof* (DIC, 47); *Szvetofzt* (DIC, 93); *Vridnoft* (DIC, 81); Kašić: *Blúdnost* (HTR, 266); *Gliubeznívost* (HTR, 276); *Làkomost* (HTR, 286); *Virnost* (HTR, 337); *Xukost*⁶⁴⁷ (HTR, 340); Habelić: *Bojaznofzt*, *Plahofzt*, *Priazlivofzt*, *Szlobodnofzt*, *Sztalnofzt*, *Zlovolynofzt* (RS); Della Bella: *millóft*, *krepóft*⁶⁴⁸ (DIZ, 10); Belostenec: *Bojaznofzt* (GAZ II, 24); *Lúdoft* (GAZ II, 205); *Milofztivofzt* (GAZ II, 223); *Piànofzt* (GAZ II, 353); Tadijanović: *Svitloft*, *Tavnoft* (SPM, 32); *Lyubkof* (SPM, 33); *Nasladnoft*, *Nenavidnoft* (SPM, 34); *Moguchnoft*, *Nemoguchnoft* (SPM, 54); *Slobodnoft*, *Triznoft* (SPM, 55); *Mudroft*, *Neznannof*, *Sloxnof*, *Nesloxnof*, *Lakomof*, *Zafalnoft*, *Nezafalnoft*, *Luddof* (SPM, 57).

⁶⁴⁶ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁴⁷ U značenju: *gorčina*.

⁶⁴⁸ Della Bella navodi kako imenice koje završavaju sufiksima *-ost* / *-ast* gube završno *t* zbog ljepšega izgovora: *krepós*, *Lakomos*, *Slados*, *Oholás* (DIZ, 10); *Dóbroftivos*, *Blágos*, *Odpuftglivos* (DIZ, 196).

-stvo

U tvorbi mislenih imenica sufiks *-stvo* veoma je plodan: *Jedinstvo* (NK, 3, 26); *Trojstvo* (NK, 3, 27; 25, 5); *Trojstvo* (TDD, 10, 32); *Csovicsanstvo* (NK, 5, 18; 34, 16/17); *Boxanstvo* (NK, 5, 18; 34, 16); *Boxanstvo* (RK, 4, 6); *fvidocsanstvo* (NK, 7, 17/18; RK, 151, 9); *Blaxenstvo* (NK, 14, 7); *blaxenstvo* (PIP, Pridgovor,⁶⁴⁹ 3, 14); *dostojanstvo* (NK, 17, 26); *bifstvo* (NK, 25, 20), *Bifstvo* (NK, 41, 9); *bivstvo* (RK, 4, 7; JRNK, 54, 21); *velicsanstvo* (NK, 27, 2); *proklestvo* (NK, 38, 18); *pianstvo* (FM, 41, 24); *Gospodarstvo* (FM, 46, 19); *moguchstvo* (TDD, 2, 27; 13, 15; RK, 5, 1; PIP, 292, 17); *Bratinstvo*⁶⁵⁰ (NGD, 101, 8); *Bratinstvo* (NGD, 101, 15); *neznanstvo* (PIO, I, 5, 28); *ponixenstvo* (OTV, 22, 25; KNIT, 298, 10); *ubojstvo* (KNIT, 383, 29); *Kraljestvo* (NK, 9, 9; PIP, 293, 12); *ubojstvo* (TDD, 5, 7); *Divicsanstvo* (TDD, 7,6); *proklestvo* (TDD, 9, 10); *suxanstvo* (TDD, 10, 10; 11, 14; 14, 12); *priateljstvo* (TDD, 14, 4); *Sobstvo* (JRNK, 23, 6); *fobstvo* (PD, 3, 11); *fobsstvo* (NK, 41, 9).

Potvrde sufiksa *-stvo* česte su u rječničkoj građi: Vrančić: *Szvidocsazstvo* (DIC, 106); *Szuzfedzstvo* (DIC, 112); Kašić: *Gospòdstvo* (HTR, 277); *Yedinstvo* (HTR, 341); *Yednastvo*⁶⁵¹ (HTR, 341); *Ponixenstvo* (HTR, 308); *Priateglstvo* (HTR, 311); *Svidocastvo* (HTR, 326); Habelić: *Kumfzstvo*, *Pianfzstvo*, *Szvedochanfzstvo*, *Udovinfzstvo* (RS); Della Bella: *Gospòstvo* (DIZ, 8); *Gospòdstvo* (DIZ, 534); *zarstvo* (DIZ, 37); *Ǟlocinstvo*, *prigljubovstvo*, *himbénstvo* (DIZ, 47); *Poglàvstvo* (DIZ, 585); *Djevicjanstvo* (DIZ, 760); Belostenec: *pianfzstvo* (GAZ II, 353); *Dobróvzstvo* (GAZ II, 77); *mezarstvo* (GAZ II, 219); Tadijanović: *Bogastvo*, *Siromastvo* (SPM, 54); *Pijanstvo* (SPM, 55); *Ubojstvo* (SPM, 56); *Cfovicsstvo* (SPM, 158).

10.1.2 Prefiksalna tvorba

bez-: *bezakonik* (PIP, 256, 24);

do-: *dopusštenje* (NK, 44, 19; TDD, 3, 6; 9, 32);

iz-: *izveršenje* (TDD, 4, 9); *izkorenjenje* (KNIT, 95, 35); *iztomacsenje* (TDD, 3, 2);

na-: *nacfin* (TDD, 10, 12); *nazeb* (FM, 44, 2); *Navrigjenje* (FM, 26, 4); *napregnutje* (FM, 26, 22); *nastruganje* (FM, 32, 21); *nasftojanje* (OTV, 349, 19);

⁶⁴⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁵⁰ U rečenici: ljubav *bratinska* (PIO, I, 5, 10).

⁶⁵¹ U značenju *jednakost*.

nad-: *nadpisje* (TDD, 4, 20; RK, 134, 5); *nadvecserje* (EIE, 1764, 436, 6; 1808, 355, 18);

o-: *okrug* (OTV, 289, 5; 404, 13; KNIT, 201, 1); *oglasenje* (TDD, 3, 7); *oprosjenje* (TDD, 3, 4; 5, 32; NK, 16, 26); *oslobodenie* (TDD, 9, 16); *ocsifschenje* (NK, 31, 20; 33, 7); *ocsisjenje* (NK, 44, 27); *oskvernjenje* (RK, 99, 8);

ob-: *obfidnutie* (OTV, 353, 16); *obstajanje* (NK, 5, 12); *obsluxenje* (NK, 5, 13; JRNK, 50, 19); *obsluxivanje* (NK, 7, 5); *objacsanje* (NK, 41, 2);

od-: *odskok* (PIO, I, 49, 23); *odrifjenje* (TDD, 8, 32; PD, 117, 3); *odpusjenje* (NK, 3, 14/15; 31, 9); *odkupljenje* (NK, 28, 2);

po-: *potriba* (TDD, 10, 20; NK, 35, 4; 39, 6; PD, 132, 22); *pokopanje* (TDD, 7, 27); *posluffanje* (TDD, 3, 18); *pomanjkanje* (TDD, 3, 27); *ponukovanje* (NK, 11, 21); *pomazanje* (NK, 4, 24; 23, 4/5); *pokaranje* (TDD, 3, 28; NK, 32, 19; 38, 18; 44, 25); *pogergjenje* (NK, 41, 3/4); *poxeljenje* (NK, 41, 4); *potverjenje* (NK, 41, 23); *pobolfsanje* (NK, 44, 4); *pouffanje* (OTV, 7, 19; 506, 9/10; JRNK, 83, 1); *pokripljenje* (FM, 36, 21; 40, 21); *povrachanje*⁶⁵² (OTV, 493, 7); *povrachanje*⁶⁵³ (FM, 36, 24; 42, 8); *posvečenje* (JRJK, 84, 14; NK, 6, 6); *posvečenje* (NK, 29, 25); *poznanstvo* (TDD, 7, 12; NK, 41, 25); *poplaffanje* (PIO, I, 55, 25);

pri-: *prigovor* (FM, 35, 3); *pridobitak* (OTV, 182, 13); *prikazanje* (TDD, 3, 2); *pribivanje* (TDD, 3, 3); *priljubodinstvo* (TDD, 5, 6/7; OTV, 296, 22); *priljubodivac* (TDD, 9, 9/10); *priverfsenje* (FM, 15, 14); *priverfsjenje* (FM, 42, 9); *pricsefschenje* (NK, 45, 3); *priobrachenje* (RK, 4, 7); *Prisobftvenje* (RK, 4, 10); *prifobftvenje* (JRJK, 54, 14/15; JRJK, 55, 4/5);

pro-: *progonstvo* (NK, 14, 18; PIO, I, 2, 6; 54, 9); *probugjivanje* (NK, 40, 27); *profvitljenje* (KNIT, 201, 5/6); *profvitljenje* (PIO, II, 91, 4); *provigjenje* (RK, 14, 6);

raz-: *razpufftenoft* (PD, 107, 3/4); *razplodenje* (KNIT, 96, 28); *razbiranje* (TDD, 5, 13); *razlucsenje* (TDD, 5, 13); *rafvitljenje* (OTV, 633, 18; NK, 15, 24/25); *razdilenje* (PIO, I, 128, 16); *razcipljenje* (PIO, I, 93, 11);

s(a)-: *s-jedinitelj* (OTV, 507, 14); *s-kruffjenje* (TDD, 6, 24); *skrufsenje* (NK, 32, 25; RK, 22, 4); *s-kupljenje* (NK, 41, 1/2); *sagrifsenje* (NK, 43, 26); *smiffanje* (FM, 20, 18); *s-jedinjenje* (OTV, 507, 3; 396, 12); *skvarenje* (OTV, 492, 31; PIO, I, 7, 6; 50, 24);

⁶⁵² U značenju vraćanje.

⁶⁵³ U značenju bljuvanje.

u-: *ujedinjenje* (TDD, 6, 5); *uregjenje* (FM, 10, 13); *usterpljenje* (KNIT, 298,10); *umorenje* (TDD, 5, 8); *uftajanje* (TDD, 13, 11); *uspomenutje* (JRNK, 62, 15);

uz-: *uzvišfenje* (TDD, 6, 6); *uzderxanje* (NK, 15, 18); *neusterpljenje* (RK, 61, 9);

za-: *zaveza* (TDD, 8, 32); *zakrov* (PIO, I, 50, 21); *zaoftanak* (RK, 4, 20); *zasluxenje* (TDD, 6, 12; NK, 15, 17; 16, 25; KNIT, 157, 21; RK, 52, 18/19; PD, 197, 7); *zavianje* (FM, 9, 22); *zaderxanje* (NK, 11, 28); *zadubljenje* (OTV, 127, 6); *zaxaljenje* (JRNK, 69);

Prefiksoid *vice* (lat. *vice*) u značenju *pod-*, *zamjenik*, *pomoćnik* Pavić rabi u primjeru: *Vice - Kralj* (PIO, II, 112, 18). Habelić također bilježi prefiksoid *vice*: *Vicze Kraly*; *Vicze Ban* (RS); Prefiksoid *arhi-* (grč. *árkhi-*) u značenju *glavni*, *vrhovni*, *najstariji* u Tadijanovića je zabilježen u tvorbi imenice *Arczibiskupp* (SPM, 29).

10.1.3 Složene imenice

Složene su imenice u Pavića česte, a tvorene su po sljedećim *složeno-sufikslnim* tvorbenim modelima:

– *imenica + imenica*

Bogoljubstvo (TDD, 11, 28; OTV, 593, 30; NK, 13, 24; 15, 20; 44, 8); *bogoljubstvo* (OTV, 633, 16); *Bogopsofvo* (JRNK, 91, 22); *zlocfinstvo* (TDD, 3, 25); *rodokvarstvo* (OTV, 270, 29); *dobrocfinstvo* (OTV, 304, 32); *blagodarstvo* (OTV, 506, 24); *Ljudomorstvo* (NK, 11, 25/26; JRNK, 142, 6/7); *Bogoljub* (NK, 45, 1); *Bogorodica* (RK, 4, 23); *Bogoslovac* (TDD, 3, 20); *vinograd* (OTV, 21, 25; PIP, 162, 15); *zlotvor* (OTV, 7, 1); *Vodobolja* (FM, 9, 23); *Vodokerftje* (JRNK, 156, 14); *vodokerstje* (PIO, I, 69, 2); *Glavobolja* (FM, 45, 10);

Vrančić: *Lyubodivnik* (DIC, 55); *Vino-grad* (DIC, 113); *Zlo-glasfenye* (DIC, 48); Kašić: *Bogoslovàç* (HTR, 267); *Drivodiglia*⁶⁵⁴ (HTR, 274); *Gliubodivnichk* (HTR, 276); *Kolovòya*⁶⁵⁵ (HRT, 284); *Zlavoglia* (HTR, 345); Habelić: *Bogofzlovecz*, *Bogorodicza*, *Vinograd*, *Zlochinenye*, *Zlochinitel*, *Zlochinfztvo* (RS); Della Bella: *Bogorodizza* (DIZ, 9); *vinograd* (DIZ, 41); *Žlogovórník* (DIZ, 454); *Kámmenovalaz* (DIZ, 425); Belostenec: *Bogolyubitel*, [D.] *Bogolyubnik* (GAZ II, 23); *Bogofzlovfztvo* (GAZ II, 23); *Ludomórfztvo* (GAZ II, 205); *Zlovolynofzt* (GAZ I, 758); *Zlogovorenye* (GAZ I, 758); *Zdelo-lizàvecz*, *Zdelo-nofzecz* (GAZ

⁶⁵⁴ U značenju *drvodjelja*.

⁶⁵⁵ U značenju *kolovođa*.

II, 620); Tadijanović: *Vinobera* (SPM, 12); *Vinograd* (SPM, 14); *Serdobolja* (SPM, 28); *Strax-Mestar* (SPM, 52);

– pridjev (*prilog*) + imenica

krivoboxtvo (OTV, 495, 2); *krivovirftvo* (OTV, 127, 8); *Poluvirnik* (KNIT, 298, 23); *dragovoljnost* (OTV, 291, 4); *blagodarstvo* (OTV, 506, 24); *blagodarnost* (PIP, 292, 18); *Blagodarnost* (NGD, 93, 2); *Svetotvorje* (JRNK, 111, 11/12); *fuhibola*⁶⁵⁶ (FM, 21, 13); *dobrocsinstvo* (PD, 93, 7/8); *dobrocsinstvo* (OTV, 304, 32; PIP, 292, 8); *tverdokorftvo* (JRNK, 141, 17); *dufsnoznanje* (JRNK, 69, 8); *duffnoznanje* (RK, 167, 16); *Dugovoljnost* (JRNK, 35, 6); *dobrovoljnost* (PD, 108, 17);

Vrančić: *Blagodarnost* (DIC, 54); *Blagdarstvo* (DIC, 55); *Dobro-csynyeny* (DIC, 13); *Dobra-volya* (DIC, 13); Kašić: *Blagodarnost*, *Blagdarstvo* (HTR 266); *Dobrocigneny* (HTR, 272); Habdelić: *Dobrochinyeny*, *Dobrovolynost*, *Krivogled*, *Milofzerdnost* (RS); Della Bella: *Mudropjka*; *Skladnopjete*, *Skladnopjenje*, *Skladnopjevanje* (DIZ, 503); *Dobronazivanje* (DIZ, 136); *Milodarnik* (DIZ, 137); *Dragogljub* (DIZ, 643); *Mnogoznannaz* (DIZ, 643); Belostenec: *Lipofzlovacz* (GAZ II, 200); *Dobrichinitelca*. [D.] *dobrochicicza*, *blagodarnicza*, *milodarnicza* (GAZ II, 76); *Malovrednost* (GAZ II, 209); Tadijanović: *Dobrovolnik* (SPM, 71); *mladoxenya* (SPM, 36); *Blagovieft* (SPM, 11); *Blagodarnost* (SPM, 57).

– zamjenica + imenica: *fvemoguchstvo* (OTV, 506, 6); *Svemoguchstvo* (PD, 128, 12);

– glagol + imenica: *Neznaboxac*⁶⁵⁷ (OTV, 692, 17); *neznaboxac* (PD, 171, 7)

– broj + imenica: *cseterdefnica*⁶⁵⁸ (TDD, 8, 4).

10.1.4 Tvorba umanjena

-ić, -čić

U tvorbi umanjena imenica muškoga roda najplodniji je sufiks -ić: *vitrich* (OTV, 403, 3); *komadich* (OTV, 126, 6; 304, 16; 448, 8); *Kraljich* (OTV, 264, 18; 297, 7); *bunarich* (OTV, 46, 22); *fejtrich* (OTV, 66, 16); *tecfich* (OTV, 66, 10); *orlich* (JRNK, 95, 16). Sufiks -čić

⁶⁵⁶ U značenju *sušica*: Od *fuhibole* (FM, 21, 13); pojavljuje se i pod imenom *suha bolestica*: Tko pod *fuhom bolesticom* tuxi (FM, 21, 14).

⁶⁵⁷ Tadijanović: *Neznaboxacz* (SPM, 3); Belostenec: *Nabiguzica*, *dober k-jelu*, *zlocheft k-delu* (GAZ I, 233).

⁶⁵⁸ Habdelić: *Iednorog* (RS); Della Bella: *Parvorodjenstvo* (DIZ, 585); *Trorogh* (DIZ, 229).

potvrđen je primjerima: *magarcŝich* (PIO, I, 68, 21); *potocŝich* (RK, 27, 17); *vincŝich* (OTV, 138, 1/2); *ŝincŝich* (JRNK, 76, 12/13).

Sufikse *-ić / -čić* bilježe i Vrančić: *Kolesich* (DIC, 75); *Prafchich* (DIC, 80); Kašić: *Kolcicch* (HTR, 284); *Kozlicch* (HTR, 285); Habelić: *Golubich*, *Kokotich*, *Korfolich*,⁶⁵⁹ *Noficz*,⁶⁶⁰ *Gofzpodichich* (RS); Della Bella: *Djetich*, *Stolich* (DIZ, 46); *Laxivcich* (DIZ, 152); *Sincich*⁶⁶¹ (DIZ, 315); Belostenec: *Gofzpodichich* (GAZ I, 111).

-ica

U današnjem je standardnom jeziku sufiks *-ica* veoma plodan u tvorbi umanjena tvorenih osnovama imenica ženskoga roda *e-vrste*, a tako je i u Pavića: *historiica* (TDD, 4, 19); *duffica* (TDD, 10, 12; 14, 12); *Kapelica* (TDD, 7, 7); *Capelica* (NGD, 74, 15); *grancsica* (TDD, 14, 2); *lozica* (TDD, 14, 12); *divicsica* (NK, 15, 6); *divojefica* (OTV, 323, 1); *molitvica* (NK, 22, 11); *csorbica* (FM, 11, 11); *glavica* (FM, 13, 10); *csafsica* (FM, 15, 22); *csaffica* (FM, 37, 18); *ruxica* (FM, 15, 24; 43, 8; PD, 131, 11; PIO, I, 89, 21); *korica* (OTV, 376, 16; FM, 35, 23; 40, 11); *koxica* (FM, 21, 3); *mervica* (FM, 19, 14); *zdllica* (OTV, 138, 21); *slezinica* (FM, 25, 20); *vodica* (FM, 27, 15; NK, 98, 8); *xilica* (FM, 37, 27); *knjixica* (RK, 129, 10; NGD, 118, 13); *fskoljcsica* (PIO, I, 71, 3); *rofica* (PIO, I, 71, 7); *Kuchica* (NGD, 17, 5, 22); *kuchica* (JRNK, 154, 18/19; OTV, 350, 18); *granacŝica* (OTV, 404, 18); *grancsica* (TDD, 14, 2); *pifmica* (PD, 133, 17); *STAZICA* (PD, 129, 16); *kerpica* (FM, 58, 3); *slamica* (PIO, II, 70, 27; JRNK, 157, 6); *pogacŝica* (OTV, 304, 19); *Nesviŝtica* (FM, 9, 22); *vruchinica* (FM, 46, 24); *ribica* (NGD, 93, 7); *lagjica* (KNIT, 302, 22/23).

Sufiksom *-ica* tvore se i umanjene imenica *i-vrste*: *boleŝtica* (FM, 38, 5); *focŝica*⁶⁶² (FM, 30, 8). Umanjenicu imenice *krv* Pavić tvori sufiksom *-čica*: *kervcsica* (FM, 17, 16), ali i sufiksom *-ca*:⁶⁶³ *kervca* (FM, 14, 25; 27, 14).

Sufiks *-ica / -čica* u tvorbi umanjena rabe i Vrančić: *Czrikvicza* (DIC, 92); *Gyabucsicza* (DIC, 52); *Kravicza* (DIC, 114); *Ladyicza* (DIC, 26); Kašić: *Ladyiča* (HTR, 286); *Pricica* (HTR, 311); Habelić: *Czirkvicza*, *Iglicza*, *Klupchicza*, *Kobilicza*, *Koffaricza*, *Kurvicza*, *Lifzichicza*, *Pekarnicza*, *Piknyicza*, *Ptichicza*, *Pchelicza*, *Goricza*, *Gofzpicza* (RS);

⁶⁵⁹ U značenju *vrčić* (*Vrcelus*, *li*, *m.*).

⁶⁶⁰ U značenju *nožić* (lat. *Cultellus*, *li*, *m.*).

⁶⁶¹ Belostenec bilježi: *Szinek* (GAZ II, 501); *Szinóvēc* (GAZ II, 501).

⁶⁶² U značenju *sol*.

⁶⁶³ Della Bella: *Kchjërza* (DIZ, 315); *Gljubóvza* (DIZ, 492).

Della Bella: *Torbizza*, *kudizza*⁶⁶⁴ (DIZ, 47); Belostenec: *Ladichicza* (GAZ II, 194); *Ptichicza* (GAZ II, 436); *Ovchicza* (GAZ II, 335); *Kopchicza*, *Petlyicza* (GAZ II, 177); *Britvicza* (GAZ II, 31); *Golubichicza* (GAZ II, 109); Tadijanović: *Divicficza* (SPM, 24); *Kappellicza* (SPM, 30); *Kuchicza* (GAZ II, 188).

-ac

U tvorbi umanjena sufixs -ac⁶⁶⁵ Pavić rabi u primjerima: *kruřfac*⁶⁶⁶ (TDD, 10, 19; FM, 17, 11; 11, 24); *kruřsac* (FM, 11, 11); *sirac* (FM, 22, 14; 22, 16); *řinovac* (TDD, 9, 17).

-ak

Umanjenice muřkog roda Pavić tvori i sufixsom -ak: *pořafak* (FM, 8, 8; NGD, 101, 9); *danak* (NK, 98, 23); *cvitak*⁶⁶⁷ (FM, 15, 24); *zlatichak* (FM, 39, 25); *cervak* (FM, 40, 10); *volak* (PIO, I, 68, 21); *plamencřak* (PIO, I, 91, 27); *Sinak* (NK, 18, 1; OTV, 499, 1); *řinak* (NGD, 77, 17); *řiromaffak* (PIO, I, 2, 31/32).

10.2 Tvorba pridjeva

10.2.1 Sufiksalna tvorba

-ak

Sufiks -ak Pavić bilježi primjerima: *řixak* (TDD, 1, 5); *opak* (NK, 4, 11/12; 38, 14/15); *kratak* (NK, 16, 14); *jednak* (NK, 20, 10); *nejednak* (FM, 30, 20); *kripak* (NK, 44, 6); *tanak* (FM, 10, 17); *gorak* (OTV, 22, 30; FM, 30, 21).

-an, -en

Od različitih se riječi sufixsom -an tvore opisni pridjevi: *ugodan* (NK, 2, 12; PIO, I, 48, 5); *sumoran* (TDD, 12, 26); *pravedan* (NK, 4, 10; 10, 18); *pripravan* (NK, 5, 26; NK, 35, 21);

⁶⁶⁴ U značenju *repić*.

⁶⁶⁵ Della Bella: *Kriřćjaz*, *Hgljèbaz* (DIZ, 535).

⁶⁶⁶ Umanjenicu riječi kruh Pavić tvori i plodnijim sufixsom -ić: *Kruřřchich* (OTV, 138, 9/10).

⁶⁶⁷ Belostenec: *Cřvetek*. (D.) *cvitak* (GAZ II, 62).

duhovan (NK, 6, 7); *fvecsan* (NK, 23, 10); *Svecsan* (NK, 7, 14); *podloxan* (NK, 8, 13); *fpasonofsan* (NK, 8, 14); *tilesan* (NK, 9, 19); *poznán* (NK, 11, 18; 39, 17); *duxan* (NK, 12, 9; 35, 11); *viran* (NK, 17, 6; NK, 42, 14); *dostojan* (NK, 17, 18; 43, 20/21); *povoljan* (NK, 24, 16); *razuman* (NK, 24, 17; 35, 5; 39, 4); *lagan*⁶⁶⁸ (NK, 32, 15; FM, 10, 5); *uxgan* (NK, 43, 6); *podloxan* (FM, 10, 24); *obran*⁶⁶⁹ (OTV, 97, 8; PIO, I, 54, 25); *prikladan* (FM, 12, 17); *mutan* (FM, 13, 3); *gasan* (FM, 14, 16); *kvafan* (FM, 17, 12); *namekan* (FM, 19, 22); *mekan* (FM, 26, 17); *kuvan* (FM, 19, 23); *priřan*⁶⁷⁰ (FM, 24, 18); *prisan* (FM, 34, 12); *neuman* (FM, 22, 26); *slaban* (FM, 23, 2); *řitan* (FM, 38, 22); *otajan* (PIO, I, 5, 18); *řmertan* (NK, 22, 21; 32, 9; FM, 33, 18); *gerdan* (NK, 33, 26); *kriřoftan* (NK, 34, 14).

Sufiks *-en* također je plodan u Pavića: *paklen* (NK, 4, 12); *Kersřten* (NK, 5, 10); *Cerkven* (NK, 22, 20); *Boxanřtven* (NK, 16, 14; 22, 23; 28, 10; 42, 11); *opchen* (NK, 23, 23; FM, 16, 13); *nesverřen* (NK, 42, 21; 42, 25; 42, 27); *cerljen* (FM, 11, 13); *cerven* (FM, 12, 25, 26); *pecsen* (FM, 17, 11); *pecsen* (FM, 17, 13); *řoljen* (FM, 17, 14); *řtuden* (FM, 22, 15; 25, 8); *ottvoren* (FM, 29, 9); *malen* (FM, 35, 22); *skruřen* (NK, 5, 25); *nevigjen* (NK, 4, 19); *řpafen* (NK, 34, 13); *puten* (NK, 11, 26); *neizrecsen* (NK, 33, 22; 34, 1); *naregjen* (NK, 37, 15); *nenadobiven* (NK, 41, 21); *neprocinjén*⁶⁷¹ (NK, 42, 6); *zelen* (FM, 8, 19); *řatvoren* (FM, 9, 19).

(-j)anski / -anski

Sufiksi *(-j)anski / -anski* dodaje se osnovama imenica u kojih je prisutna glasovna zapreka za sufiks *-ski*: *Kerřtianski* (NK, 10, 12); *Katolicsanski* (NK, 1, 4/5; 2, 19; 15, 18; 16, 19); *Catolicsanski* (RK, 4, 9); *csovicanski* (OTV, 6, 8; NK, 28, 10; 28, 24/25); *cfovicanski* (RK, 31, 16/17); *cfovicfanski* (KNIT, 301, 5).

-ov, -ev, -in, -ljev

Posvojni pridjevi tvore se sufiksom *-ev* kada osnova zavrřava nepćanim suglasnikom: kruni *Ocsevoi* (OTV, 271, 13/14), međutim Pavić bilježi sufiks *-in*: na priřtolje *Ocfino* řtupi (OTV, 264, 13); xalenje řmerti *Ocfinæ* (OTV, 264, 16).

⁶⁶⁸ Pavić rabi i oblik *lak* (FM, 10, 16).

⁶⁶⁹ U znaćenju *odabran*: uzvelicsanje *obranih* Boxjih (OTV, 97, 8); nejednakořt *obranih*, i odbacsenih (PIO, I, 54, 25).

⁶⁷⁰ U znaćenju *sirov*.

⁶⁷¹ U znaćenju *neprocjenjiv*.

Sufiks *-ov* potvrđen je primjerima: *Elefantov*⁶⁷² (FM, 29, 21); *Ifufterstov* (RK, 4, 22; KNIT, 384, 29; PD, 105, 16); *Isukerftov* (TDD, 13, 20; OTV, 22, 24; NK, 30, 6; PD, 23, 6).

Osnove koje završavaju suglasnikom *v* posvojni pridjev tvore sufiksom *-ljev*: *Iakovljev* (TDD, 13, 32); *Jakovljev* (OTV, 62, 23).

-ji

U današnjem se standardnom jeziku sufiks *-ji* najčešće rabi u tvorbi pridjeva koji označuju životinje, a tako je i u Pavića: *zecsji*⁶⁷³ (FM, 11, 3); *ovcsji*⁶⁷⁴ (FM, 21, 18); *kozji* (FM, 11, 2; 21, 15); *csovicjsji* (FM, 26, 24); *Devji* (FM, 21, 15); *kravji* (FM, 21, 18).

Rjeđe se ovaj sufiks rabi u tvorbi drugih pridjeva: *Boxji* (OTV, 124, 7; NK, 2, 16; 22, 20; RK, 82, 7; JRNK, 99, 6; EIE, 1764, 436, 20; EIE, 1808, 356, 7).

-nji, -(a)šnji

Sufiksom *-nji* obično se tvore pridjevi od vremenskih priloga: *jutarnji* (NK, 22, 9); *vecsernji* (NK, 22, 10); *popodnevnji* (FM, 9, 7); *podnevnji* (FM, 9, 10); *litnji* (FM, 15, 13), ali i drugi: *vicsnji* (NK, 3, 16; 31, 11); *nutarnji* (NK, 4, 20; 41, 2); *fvitovnji* (NK, 8, 12); *poslidnji* (NK, 23, 4; 35, 6); *ispovidnji* (NK, 45, 3).

Pridjevi su od vremenskih priloga izvedeni i ufixsom *-(a)šnji*: *vecserafsnji* (FM, 14, 3); *futrafsnji* (FM, 14, 4); *danafsnji* (KNIT, 201, 5); *Davnafsnji* (FM, 37, 3).

-ski/-ki

Pavić bilježi brojne primjere ovakve tvorbe: *vinski* (TDD, 1, 1); *nepriateljski* (TDD, 11, 25/6); *Diavaoski* (TDD, 13, 17); *Kerftianski* (NK, 15, 21); *Katolicsanski* (NK, 31, 2/3); *Aposftolski* (NK, 41, 16); *Angjeoski* (PD, 133, 11); *Rimski* (NK, 41, 16); *morski* (FM, 16, 7); *Svinjski* (FM, 17, 23; 43, 18); *fvinjski* (FM, 17, 22; 17, 25); *govedski*; *Jelinski*⁶⁷⁵ (FM, 11, 2); *xivinski* (FM, 28, 14); *bratinski* (OTV, 46, 32; PIO, I, 5, 10; KNIT, 298, 21); *xudinski* (PIO, I,

⁶⁷² Tadijanović rabi grecizam *Elefant* (SPM, 21).

⁶⁷³ U rečenici: I od iftog mefa *zecsiega* (FM, 11, 3).

⁶⁷⁴ U rečenici: Mliko kravje reko, *ovcsie* (FM, 21, 18).

⁶⁷⁵ U rečenici: Od govedskog, *Jelinskog*, kozjegja, / I od iftog mefa *zecsiega* (FM, 11, 2).

17, 28); *Xudinski* (RK, 112, 2; KNIT, 166, 9/10; JRNK, 22, 13); *lavski* (OTV, 369, 25); *neznaBoxki*⁶⁷⁶ (RK, 112, 2).

Kada se sufiks *-ski* dodaje osnovi koja završava suglasnicima *c, k, č*, nastaje sufiks *-čki*: *vilovnjacski* (RK, 97, 9/10).

-(lj)iv

Sufiks *-(lj)iv* označava opskrbljenost nekim svojstvom ili osobinom: *pomnjiv* (NK, 38, 24); *miloftiv* (NK, 42, 14); *ljubezniv* (RK, 8, 1/2); *radoftivi* (PIO, I, 49, 32); *bolesljiv* (FM, 43, 11); *laxljiv* (TDD, 11, 26); *brixljiv* (TDD, 12, 22).

I u rječničkoj su građi zabilježeni sufiksi *-iv* u Vrančića: *Dobroztivv* (DIC, 13); *Miloftivv* (DIC, 20); Kašić: *Dobrostiv* (HTR, 272); *Milostiv* (HTR, 290); Habelić: *Dobroftiu*, *Milofztiu* (RS); Belostenec: *Dobroftiv* (GAZ II, 77); *Milòftiv* (GAZ II, 223); Della Bella: *Dobroftiv* (DIZ, 137); *Miloftiv* (DIZ, 196).

10.2.2 Prefiksalna tvorba

o-: *oprosften* (TDD, 5, 6);

ob-: *obderxan* (OTV, 98, 14); *obtuxen* (PD, 46, 18; PIO, I, 48, 11);

od-: *odbacsen* (NK, 27, 6);

na-: *namekan* (FM, 19, 22); *nadobiven* (NK, 41, 21);

nad-: *Nadvladan* (OTV, 122, 6);

po-: *potajan* (PIO, I, 6, 24); *Poglavit* (NK, 14, 23; 22, 21); *potriban* (FM, 22, 27); *poftarji* (RK, 77, 6); *potavan* (FM, 17, 16); *povruch* (FM, 46, 20); *pocsverft* (FM, 13, 10); *poosftar* (FM, 34, 11; PIO, I, 27, 4); *podalek* (RK, 18, 9);

pri-: *prigorak* (OTV, 22, 30); *pricsift* (NK, 10, 8); *Pricift* (PD, 104, 8); *Prislavan* (JRNK, 160, 2); *privelik* (NK, 17, 16/17); *pridrag* (NK, 18, 1; 44, 13/14); *pridobar* (RK, 84, 12); *priřvet*

⁶⁷⁶ Izostanak jednačenja po zvučnosti.

(NK, 18, 2); *prismet* (TDD, 10, 32); *privifok* (NK, 21, 21); *primiloftiv* (NK, 42, 20); *primudar* (FM, 39, 26); *prijaki* (NGD, 159, 17); *primoguch* (TDD, 10, 3); *pripoljubljen* (PD, 108, 9/10);

– apsolutni superlativi (prefiks *pri* + pozitiv) podrazumijevaju svojstvo u najvećem stupnju, a zabilježen je i u rječničkoj građi: Vrančić: *Pribil* (DIC, 16); Habelić: *Predober*, *Predrag*, *Prenagel*, *Prepuft*, (RS); Della Bella: *priljeep*; *prislàdak*, *o prisladki*; *priblaxen*, *o priblaxeni* (DIZ, 11); *Pritvard* (DIZ, 727); *Prislòbodan* (DIZ, 437);

– prefiks *pri-* u pridjeva ne mora uvijek značiti apsolutni superlativ: rad našeg *priproftog* plemena i ubogih roditeljah neimamo ftiditi (KNIT, 382, 32);

u-: *ufterpljiv* (PIP, 293, 1/2);

uz-: *uzmlozan* (TDD, 2, 28);

za-: *zacsugjen* (TDD, 4, 25; 7, 10); *zabranjen* (NK, 27, 18);

Pridjevi *Zaostavljen* (PIO, I, 49, 17); *zaostavit* (PIO, I, 49, 19) tvore se dvama prijedlozima: *za* + *o*.

10.2.3 Složeni pridjevi

Složeni su pridjevi u Pavića česti, a tvoreni su po sljedećim tvorbenim modelima:

– *imenica* + *pridjev*

bogoljuban (OTV, 350, 24; NK, 22, 10; KNIT, 157, 22); *Bogoljuban* (TDD, 1, 11; 14, 17; OTV, 492, 13); *spafonofan* (NK, 37, 15); *fverhunaravan* (JRNK, 69, 17); *vikovicsnji* (NK, 5, 6; 9, 3, 2; 18/19; 16, 20/21; PIP, Pridgovor,⁶⁷⁷ 2, 12).

Vrančić: *Zlo-volyan* (DIC, 62); *Zlato-koban* (DIC, 12); *Vikuvicsni* (DIC, 4); Kašić: *Zlatokosan* (HTR, 345); *Spasonosni* (HTR, 322); Habelić: *Zlovolyen* (RS); Della Bella: *Žlofpràvlgjen* (DIZ, 455); *Žlonaucni* (DIZ, 771); Belostenec: *Zlovolyen* (GAZ I, 758); *Zvezdo-nofzni* (GAZ I, 1144);

– *zamjenica* + *pridjev*

svemoguch (TDD, 1, 15); *fvemoguch* (NK, 3, 2/3; 26, 19);

⁶⁷⁷ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

– *pridjev + pridjev: miloferdan* (NK, 16, 5; PIP, 293, 1); *miloljuban* (EIE, 1764, PRILJUBLJENIMA SSTIOCEM,⁶⁷⁸ 3, 16/17; 1808, PRILJUBLJENIMA SHTIOCEM,⁶⁷⁹ 4, 3); *mirodilan* (RK, 4, 2); *dobrovoljan* (PIP, 125, 24);

Vrančić: *Dobro-volyan* (DIC, 13); Kašić: *Dobrovòglian* (HTR, 272); Habelić: *Dobrovolyen, Tverdokoren* (RS); Della Bella: *Trudonòffan* (DIZ, 261); *Blagoslovgliv* (DIZ, 136); *Mudroznanni* (DIZ, 643); Belostenec: *Malovréden* (GAZ II, 209); Tadijanović: *Mekoputtan, Mirotvoran* (SPM, 70);

– *pridjev + glagolski pridjev trpni:*

novo pofvechen (TDD, 3, 7; 11, 8); *novo - pofvecheni* (PIO, II, 121, 3); *blagosovljen* (TDD, 11, 23);

Vrančić: *blagoßlovlyen* (DIC, 128); Kašić: *Blagostòvglien* (HTR, 266); Habelić: *Blagofzloulyen* (RS); Della Bella: *Blagoslovgljèn* (DIZ, 136); Belostenec: *Blagofzlovlyen* (GAZ I, 17);

– *broj + imenica*

dvostruk (TDD, 4, 11); *trostruk* (TDD, 13, 26);

Vrančić: *Yednofztruk* (DIC, 98); *Dvoßtruk* (DIC, 31); Kašić: *Yednostruk* (HTR, 341); *Dvoystruk* (HTR, 275); *Trostruk* (HTR, 330); Habelić: *Dvoyfztruk, Troyfztruk* (RS); Tadijanović: *Dvostruk* (SPM, 66); *Trostruk* (SPM, 70); *Dvokollicza* (SPM, 47).

– *broj + pridjev*

jednobivstven (RK, 2, 6); *pervorogjeni* (EIE, 1764, 105, 20/21).

10.3 Tvorba glagola

Kada je riječ o tvorbi glagola, prefiksalna je tvorba u Pavića najčešći tvorbeni model.

⁶⁷⁸ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁶⁷⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

do-

Prefiks *do-* glagolima daje uglavnom finitivno značenje: *dosegnuti* (TDD, 2, 4); *dofegnuti* (NK, 14, 27); *dopuštiti* (TDD, 3, 15; 9, 16; OTV, 213, 10; NK, 18, 26; 44, 13; KNIT, 263, 5; EIE, 1764, 463, 3); *dopustiti* (EIE, 1808, 377, 8); *donositi* (FM, 9, 21); *donofiti* (FM, 34, 11; 42, 10); *dovrebat* (OTV, 295, 27); *dokucfiti* (TDD, 2, 1; JRNK, 42, 19/20; PIO, I, 6, 10/11); *dokucsiti* (TDD, 14, 1; NK, 11, 10; PIO, I, 93, 25).

iz-

Finitivno se značenje izriče i prefiksom *-iz-*: *izmoliti* (TDD, 6, 6; NK, 45, 4); *izviditi* (TDD, 12, 1/2); *izversfiti* (NK, 6, 11; 33, 6; 37, 7); *izbaviti* (TDD, 5, 31; 13, 2; NK, 9, 14; 9, 22/23); *izpuniti* (NK, 10, 13); *izmiriti*⁶⁸⁰ (NK, 13, 19/20); *izucsiti* (NK, 22, 16); *iztomacfiti* (TDD, 2, 24); *izgubiti* (NK, 30, 9; 35, 21/22); *izlicfiti* (FM, 25, 21; 29, 22); *izbrati*⁶⁸¹ (OTV, 63, 11; FM, 28, 22); *izginuti* (OTV, 124, 19); *isporediti*⁶⁸² (OTV, 521, 10); *izjednacsiti* (PIO, I, 102, 32; II, 4, 1/2).

Značenje prefiksa *iz-* može biti i pokretanje nečega ili samoga sebe iz unutrašnjosti prema van ili odozdo prema gore:⁶⁸³ *izvirati* (FM, 33, 16); *izgrabiti* (TDD, 6, 13); *izvaditi* (TDD, 10, 5; OTV, 5, 10); *izichi* (TDD, 13, 1); *izhoditi* (TDD, 4, 29; NK, 27, 12; PD, 225, 15); *izbiti* (FM, 28, 4; 38, 5); *izrechi* (NK, 40, 10).

na-

Perfektivnost s finitivnim ili bez finitivnoga značenja izriče se prefiksom *-na-*: *nasladiti se* (TDD, 4, 15/16); *narediti fe*⁶⁸⁴ (NK, 15, 5); *naraniti* (NK, 13, 5; JRNK, 145, 10); *narahnuti* (KNIT, 300, 35; PIO, I, 129, 26); *napoiti* (NK, 13, 5/6; KNIT, 300, 35); *naucsiti* (NK, 13, 14; 15, 20; NGD, 114, 6); *naucfiti* (OTV, 495, 32; JRNK, 161, 20); *naftiti fe* (NK, 14, 13); *napuniti* (NK, 15, 22; EIE, 1764, 4, 2; 1808, 3, 21); *nauditi* (NK, 27, 19; PIO, II, 70, 28); *nagaziti* (FM,

⁶⁸⁰ U značenju *izmjeriti*: Jer kojom mirom mi *izmirimo* (NK, 13, 19/20).

⁶⁸¹ U značenju *izabrati*.

⁶⁸² U značenju *usporediti*: *nemoxe isporediti* s-vefeljem (OTV, 521, 10).

⁶⁸³ Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb, 381.

⁶⁸⁴ U značenju *smjestiti*: *Dafe Dica narede* kod Otara (NK, 15, 5).

11, 5); *narafti* (FM, 12, 20); *napiti se* (FM, 17, 24); *nadoknaditi* (FM, 31, 10); *nabrati* (FM, 37, 16); *nacfiniti* (FM, 43, 10);

Povratni glagoli imaju sativno značenje: *nacsuditi se* (OTV, 213, 17/18).

nad-

Glagoli majorativnog značenja imaju prefiks *nad-nadvladati* (TDD, 13, 31; NGD, 125, 8); *nadhoditi* (EIE, 1764, 5, 18; 1808, 5, 5).

o-

Glagoli koji znače obuhvaćanje predmeta u cjelini tvoreni su prefiksom *o-*: *oftudeniti* (FM, 18, 20); *oderveniti* (FM, 18, 21); *ocfiftiti* (FM, 35, 24; 46, 16); *omedeniti* (FM, 39, 15); *omekffati* (OTV, 350, 15); *okvafiti* (OTV, 404, 26); *opsovati* (TDD, 7, 23); *oladiti* (TDD, 7, 29); *osloboditi* (NK, 9, 23; 13, 7); *opravdati fe* (NK, 12, 27); *opravdati* (TDD, 2, 29); *opocsivati* (NK, 19, 1; FM, 7, 20); *oftaviti* (TDD, 7, 19; NK, 38, 9; FM, 26, 25); *oproftiti*⁶⁸⁵ (TDD, 5, 16; NK, 42, 8; 16, 7); *obrat*⁶⁸⁶ (TDD, 5, 11; FM, 7, 18; 19, 25; OTV, 186, 24; OTV, 181, 1; 183, 6; 520, 26; JRNK, 154, 10); *oprati* (FM, 8, 7); *oftati* (TDD, 8, 25; NK, 4, 6).

ob-

Obuhvaćanje predmeta u cjelini označuje i prefiks *-ob*: *obsluxiti* (OTV, 27, 21; FM, 57, 23; KNIT, 283, 32; 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10; NGD, 7, 17); *obftajati* (NK, 38, 28; PIO, I, 48, 3); *obstajati* (OTV, 425, 4/5); *obftojati*⁶⁸⁷ (KNIT, 298, 21); *obtuxiti* (OTV, 385, 17; PD, 92, 8); *obtuxivati* (RK, 133, 13); *obliniti* (PD, 91, 19); *obderxati* (OTV, 7, 26/27; 124, 23; KNIT, 298, 22); *obderxavati* (JRNK, 134, 3); *obnevoljiti* (EIE, 1764, 436, 10; 1808, 355, 21; PIO, II, 112, 14/15); *obvefeliti*; *obradovati* (PIO, I, 48, 14); *obznaniti*

⁶⁸⁵ Zabilježen je i oblik *proftiti*: nepriateljom moim proftiti (NK, 44, 1); *Profti* s-Sercem, i jezikom (NK, 99, 20); pak fam on *profti* fva (OTV, 350, 21).

⁶⁸⁶ U značenju *odabrati*: Ova troja imadeš *obrat* (FM, 7, 18); da za pokaranje *obere* ili voisku, ili glad, ili kugu (TDD, 5, 11); Sstoche *obrat* valja da poznade (FM, 19, 25); Bog za vechu sluxbu *obrao* (OTV, 186, 24); dagaje Bog za vojvodu fvomu puku *obrao* (OTV, 181, 1); dagaje Bog (...) *obrao* (OTV, 183, 6); i *obra* njega jednoga iz megju tolikog puka (OTV, 520, 26); tebeje pravi Bog *obrao* od vika (JRNK, 154, 10).

⁶⁸⁷ U rečenici: ù bratinskom jedinfvu *obftoimo* (KNIT, 298, 21).

(OTV, 124, 3); *objacsati* (TDD, 13, 30; JRNK, 50, 18); *obgraditi* (EIE, 1764, 102, 10; 1808, 85, 2); *obichi*⁶⁸⁸ (NGD, 207, 22).

od-

Prefiks *od-* označava odvajanje i udaljavanje od nekog predmeta ili pojma: *odstupiti* (TDD, 7, 7; 11, 25); *odputovati* (PIO, I, 70, 11); *odvratiti* (TDD, 4, 15); *odbaciti* (NK, 1, 17); *odpuštiti* (RK, 62, 2; NK, 9, 11/12); *odrifiti* (TDD, 3, 22; NK, 5, 24).

Glagoli koji označavaju vršenje radnje kao odgovor na drugu radnju također imaju prefiks *od-*: *odzvati* (OTV, 125, 3; 506, 17); *odgovoriti* (TDD, 4, 27; 10, 19; KNIT, 298, 25; EIE, 1764, 95, 14; EIE, 1808, 79, 15; PIO, I, 6, 5); *odkupiti* (NK, 20, 5; 41, 11; JRNK, 146, 1; KNIT, 97, 29/30; RK, 31, 14).

po-

Distributivno je značenje prefiksa *po-* oprimjereno glagolima: *posmicati* (OTV, 495, 26); *pomerti* (TDD, 5, 17/18).

Prefiks *po-* može označavati vršenje radnje na površini nekoga predmeta: *politi* (FM, 34, 16); *pomazati* (FM, 35, 11); *poškropiti* (RK, 8, 6); *pomilovati* (PD, 130, 1).

Finitivno značenje s nekim specifičnostima također je izraženo prefiksom *po-*: *porafti* (TDD, 3, 3; 14, 12); *poginuti* (TDD, 5, 13; 11, 3); *poznati* (TDD, 13, 14; NK, 19, 9; 26, 22; FM, 19, 25; 39, 26); *poroditi se* (NK, 4, 6; KNIT, 60, 28); *pofvetiti* (NK, 5, 20; 7, 13; 29, 3; JRNK, 54, 9); *pokripiti* (NK, 35, 7; FM, 33, 19; 37, 7); *pokopati* (NK, 13, 8/9); *pokarati* (TDD, 4, 5; OTV, 97, 17; NK, 13, 13; 29, 23); *pokazati* (NK, 15, 20); *poftaviti* (TDD, 8, 28; NK, 18, 5; 18, 16; 29, 5; FM, 16, 17; 26, 6); *podariti* (NK, 29, 22); *poslati* (NK, 30, 2); *pocsiniti* (OTV, 536, 16; NK, 43, 11); *povratiti* (EIE, 1764, 462, 11; 1808, 376, 20; PIO, I, 54, 28/29; FM, 39, 23); *popraviti* (FM, 40, 22); *pojisti*⁶⁸⁹ (FM, 34, 12); *potverđiti* (TDD, 9, 20).

⁶⁸⁸ U rečenici: S-tom odlukom, daju fvu *obigje* (NGD, 207, 22).

⁶⁸⁹ U rečenici: Kadse prisna Rutvica *pojide* (FM, 34, 12).

pod-

Prefiks *pod-* u tvorbi glagola označava stanje ili položaj vršenja radnje: *podfichi*⁶⁹⁰ (OTV, 404, 22); *podpaliti* (PD, 224, 3); *podkopati* (PIO, II, 77, 4); *podpifati* (RK, 99, 7); *podrugivati se* (TDD, 12, 32); *podbadati* (FM, 26, 7); *podpomagati* (OTV, 621, 29).

pri-

Približavanje, spajanje i dodavanje u tvorbi glagola označava prefiks *pri-*: *priloxiti* (FM, 15, 23); *prigerliti* (OTV, 5, 29); *privoljiti* (NK, 12, 6); *pridati* (TDD, 8, 29; FM, 27, 14); *pristupiti* (TDD, 13, 7); *pripustiti* (NK, 12, 8); *prifatiti se* (TDD, 14, 3); *prisobstviti* (JRNK, 85, 3; 54, 9); *prijobstviti* (JRNK, 54, 23).

Prefiksom *pri* tvoren su i sljedeći glagoli različita značenja: *prikazati* (TDD, 3, 9; 10, 12; NK, 17, 24); *pribivati* (TDD, 3, 25/26; NK, 5, 19; 6, 16; FM, 13, 19); *pricseftiti se* (NK, 8, 6; 22, 15); *pripovidati* (TDD, 2, 28; NK, 41, 15; PIP, 292, 21); *pristati* (FM, 16, 8); *prikerftiti se* (TDD, 10, 31).

pro-

Finitivnost glagola tvorenih prefiksom *pro-* potvrđuju primjeri: *prokleti* (OTV, 536, 15; RK, 133, 2); *proslaviti* (TDD, 5, 1; NGD, 117, 10); *prominiti* (TDD, 6, 24); *promisliti* (PIO, I, 49, 19/20); *probuditi* (OTV, 351, 1; NK, 40, 9/10; 40, 20; PD, 105, 11); *protegnuti* (FM, 8, 9); *profsetati* (FM, 8, 14); *probaviti* (FM, 28, 15); *protirati* (FM, 38, 7); *produgljiti* (TDD, 9, 22; FM, 56, 16; RK, 18, 16); *promotriti* (PIO, I, 71, 31); *Prociniti* (PIO, I, 71, 34); *proliti* (PIO, I, 51, 33; RK, 41, 24/25);

Inkoativno je značenje prefiksa *pro-* u sljedećim primjerima: *profvitliti* (JRNK, 155, 9); *profvititi* (PD, 192, 12); *prosvititi* (JRNK, 152, 4); *prozeleniti se* (TDD, 1, 11; 3, 9; 9, 30; 13, 28).

⁶⁹⁰ U rečenici: *podfichte* ovo ftablo (OTV, 404, 22).

raz-

Odvajanje dvaju ili više dijelova izražava se prefiksom *raz-*: *razcipiti* (OTV, 295, 16/17); *razbiti* (TDD, 11, 30); *razdiliti* (TDD, 7, 31; 8; 25/26; PIO, I, 128, 15); *razrediti*⁶⁹¹ (NK, 15, 5/6); *raftaviti* (NK, 10, 23); *razbrati* (PIO, I, 48, 3); *razliti* (PIO, I, 49, 7); *razslati* (NGD, 159, 13); *razslati* (NGD, 159, 13); *razaftirati* (PIO, I, 7, 24; OTV, 404, 13); *razaftuti* (PIP, 124, 16).

Prefiks *raz-* može izražavati i razvijanje i širenje neke radnje: *razvefeliti* (NK, 15, 28); *razxaloftiti* (OTV, 430, 5); *razxaliti* (OTV, 210, 32; PIP, 131, 23) *razgovarati* (EIE, 1764, 249, 5/6; 1808, 201, 21); *razgovoriti* (NK, 13, 16); *razaznati* (JRNK, 14, 7; PIO, I, 121, 4; II, 91, 25); *raztvoriti* (TDD, 13, 13); *razladiti* (TDD, 9, 26); *razplitati* (TDD, 9, 27); *raztirati* (TDD, 13, 17); *raztergnuti* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17; PIP, 2, 21); *Razdirati* (OTV, 520, 4).

Intenzivnost radnje može biti izražena prefiksom *raz-*: *razcviliti* (NGD, 209, 20).

s(a)-

Tvorbeni prefiks *s(a)-* označuje sjedinjavanje i okupljanje: *fabirati* (TDD, 9, 27/8); *sazivati* (TDD, 13, 16); *fafipati* (OTV, 86, 17); *svezati* (TDD, 6, 27); *združiti* (OTV, 137, 10; NK, 43, 7; FM, 25, 18); *famerviti* (FM, 40, 8); *fmišfati* (FM, 44, 26); *fastaviti* (OTV, 181, 21); *zglaviti* (FM, 26, 4); *spraviti* (FM, 28, 20); *špraviti* (OTV, 271, 2); *skuvati* (FM, 34, 16; 37, 17); *švratiti se* (OTV, 181, 13; 536, 29); *smaknuti* (OTV, 295, 27); *s-jediniti* (OTV, 385, 4, 5).

Glagoli finitivnog značenja tvoreni su i prefiksom *s(a)-*: *satirati* (TDD, 13, 16/17); *spominjati* (TDD, 6, 20); *sterkati se* (TDD, 7, 10); *sverffiti* (TDD, 7, 25); *šversfiti* (NK, 15, 30); *z-gnjecfiti* (OTV, 21, 26); *fagrišfiti* (NK, 7, 16; 14, 21); *fagrišfiti* (NK, 43, 21); *sagrišfiti* (TDD, 3, 20); *štvoriti* (NK, 26, 10; 43, 5; FM, 26, 22); *šatrati* (FM, 35, 11); *šmocsiti* (FM, 8, 6).

Odmicanje i odvajanje, posebno prema dolje, izriče se prefiksom *s(a)-*: *šichi* (TDD, 9, 32/33); *špuzati* (FM, 35, 10); *špadati* (FM, 39, 12); *šmanjkati* (FM, 27, 19); *šmalakfati* (FM, 30, 12).

⁶⁹¹ U značenju *rasporediti*.

u-

Prefiksom *u-* u tvorbi glagola označava se završetak radnje u unutrašnjosti nečega: *upafti* (RK, 15, 21); *uliti* (FM, 40, 9); *upifati* (OTV, 350, 2; NK, 1, 10); *ugristi* (FM, 35, 13).

Odvajanje i odmicanje izraženo je glagolima: *ukloniti* (OTV, 29, 24; NK, 10, 16; KNIT, 298, 5; JRNK, 143, 6); *uftati* (TDD, 7, 4/5; FM, 8, 6; 16, 25; PIP, 124, 16); *uputiti se* (NK, 4, 3).

Finitivno značenje s nekim specifičnostima također je izraženo prefiksom *u-*: *ucfiniti* (TDD, 6, 31; OTV, 506, 2; PIO, I, 51, 33; RK, 170, 18; EIE, 1764, 311, 19; KNIT, 168, 4; PD, 93, 18); *ucsiniti* (TDD, 13, 12; NK, 37, 22/23; 40, 22/23; PIP, 289, 12; EIE, 1808, 253, 8; PIO, I, 18, 29); *utverditi* (NK, 16, 8; 16, 22); *uvriditi* (OTV, 385, 12; NK, 17, 14; 22, 1; 43, 12; PD, 88, 5); *ukazati* (TDD, 3, 13; 11, 17; NK, 39, 5); *upitati* (TDD, 4, 25/26; 11, 6; OTV, 151, 19); *ugledati* (TDD, 14, 8).

uz-

Glagoli intenzivnog značenja tvore se prefiksom *uz-*: *uzvelicsavati* (OTV, 261, 7); *uzmoliti* (TDD, 8, 22); *uzmloxati* (NK, 40, 19; 43, 14; FM, 26, 7; 27, 13); *uzblagovati* (TDD, 13, 29); *uzdilovati* (NK, 37, 16); *uzxiviti* (TDD, 7, 26; NK, 7, 15; 37, 12); *uzderxati* (NK, 9, 20; 16, 9; 18, 14/15; FM, 40, 20); *uzcsiniti* (NK, 12, 28; 13, 2); *uzcfiniti* (TDD, 14, 11); *uzsluxiti* (TDD, 14, 14; NK, 37, 14); *uzdahnuti* (NK, 43, 13); *uzimati* (FM, 30, 25).

Glagoli koji označavaju kretanje prema gore tvore se prefiksom *uz-*: *uzichi* (NK, 3, 9/10; 29, 10; RK, 2, 13/14; PIP, 125, 7); *uzvifiti* (PIP, 292, 5).

za-

Prefiksom *za-* izriče se i obuhvaćanje čega: *zaviti* (FM, 38, 3); *zaoditi*⁶⁹² (NK, 13, 6; JRNK, 145, 18, 19); *zatufisiti* (FM, 18, 9); *zaliti* (FM, 20, 12); *zatvoriti* (TDD, 4, 25); *zapecsatiti* (TDD, 6, 28); *zagerliti* (NGD, 176, 14).

⁶⁹² U značenju *zaodjenuti*: *zaoditi* gole (NK, 13, 6).

Inkoativno značenje imaju glagoli: *zaxechi*⁶⁹³ (NK, 15, 22; 17, 20); *zazvoniti* (TDD, 11, 25); *zaiskati* (TDD, 6, 25); *Zaviriti* (PIO, I, 71, 29); *zacsuditi se* (TDD, 6, 26).ž

Finitivno značenje s nekim specifičnostima također je izraženo prefiksom *za-*: *zaderxati* (TDD, 5, 28NK, 9, 16); *zabraniti* (NK, 12, 9); *zadobiti* (OTV, 507, 11; NK, 29, 1; PIO, I, 6, 22/23; KNIT, 222, 9/10); *zashuxiti* (TDD, 4, 6; OTV, 276, 4; NK, 29, 2; 32, 14, 18; PD, 247, 18); *zazivati* (NK, 32, 1); *zapantiti* (NK, 40, 16).

Pavić bilježi i glagole tvorene dvama prefiksima, označujući dodavanje jedne osobine drugoj:

- *na + do*: *nadometnuti* (OTV, 352, 9);
- *pri + po*: *priporoditi se*⁶⁹⁴ (NK, 5, 6);
- *s + u*: *suprotivitife* (NK, 11, 17/18);
- *za + o*: *zaoftaviti* (FM, 21, 21; OTV, 150, 5/6; 295, 20; 595, 6; PIO, I, 5, 11); *zaoftati*⁶⁹⁵ (NK, 27, 3; OTV, 125, 19);
- *za + u*: *zauftaviti* (FM, 36, 23).

10.4 Tvorba priloga

U Pavića nisu rijetki prilozi nastali od zamjeničkih osnova: *vazda*⁶⁹⁶ (NK, 34, 1; 44, 2; OTV, 493, 3; 693, 4; RK, 30, 11; 167, 14; KNIT, 218, 25; JRNK, 113, 3; FM, 7, 2; 10, 5; 23, 14; PIO, II, 110, 32; NGD, 4, 14; PD, 62, 18; EIE, 1764, 5, 12/13; 1808, 4, 24; PIP, 135, 14); *vazdan* (KNIT, 93, 27; 97, 2; PD, 87, 25); *fvuda* (FM, 22, 6; OTV, 181, 23); *odovuda* (TDD, 13, 3); *odkud*⁶⁹⁷ (NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 31, 14); *fvakojako* (FM, 27, 20); *fasma* (KNIT, 401, 29); *ondak* (TDD, 11, 9); *ovamo* (KNIT, 224, 19/20); *tamo ovamo* (TDD, 10, 28); *onamo* (NK, 21, 19); *ondi* (OTV, 357, 10/11; FM, 38, 3; NK, 29, 10); *onda* (NK, 15, 30; 44, 24); *tada* (FM, 45, 12).

Zabilježeni su i prilozi tvoreni sufiksom *-le*: *dokle* (TDD, 6, 29; 3, 22; 10, 22; OTV, 39, 29; 210, 32; NK, 27, 15/16; 99, 24; FM, 10, 15; PIO, II, 69, 8; PIP, 166, 13), te sufiksom *-ma*:

⁶⁹³ U rečenicama: i *zaxexi* ù njima vatru (NK, 15, 22); O Boxe! *zaxexiù* meni oganj (NK, 17, 20).

⁶⁹⁴ U rečenici: za Xivot vikovicsnji *priporagjase*, i poŕvechuje (NK, 5, 6).

⁶⁹⁵ U rečenicama: Jefuli fvi ù milofti *zaoftali*? (NK, 27, 3); Moyŕia pozadugo *zaoftade* na planini (OTV, 125, 19).

⁶⁹⁶ Vulić (2014: 263): „Vremenski prilog *vazda* 'uvijek', koji se razvio od *vъsgda* (usp. Skok 1971: 370), uobičajen je u hrvatskih štokavskih autora u 17. stoljeću, od Dubrovčana i Bokelja, do Kašića i Mrnavića, a rabe ga i franjevci bosne Srebrene, uključujući i Radnića.“ Tadijanović također rabi prilog *vazda* (SPM, 170).

⁶⁹⁷ Tadijanović: *Odkudaste* vi? (SPM, 148).

pak da s miloftjom Boxjom sve *boljma*, i *vechma* ù njima moxe napridovati (NK, 40, 17/18); Ovo za *boljma* razumiti (PIO, I, 54, 24); Kolikobo mi *vechma* naftoimo (NK, 38, 23); Jofster *vechma* priverfsenja hude (FM, 15, 14).

Prilozi mogu biti tvoreni od prijedloga i pridjeva: *iznova* (NK, 30, 11); *zaludu* (NK, 7, 12; 23, 9; PIO, I, 2, 25).

Nekim je priložima u tvorbi dodan prijedlog: *zadofsta*⁶⁹⁸ (OTV, 125, 9; 536, 22; NK, 12, 15; PIO, I, 48, 24; I, 71, 25; PIP, Pridgovor,⁶⁹⁹ 1, 19; JRNK, 79, 13); *zadugo* (FM, 44, 15); *zaiſto* (TDD, 1, 16; 7, 13); *podalje* (TDD, 11, 22); *pomalo* (NK, 19, 12); *pomallo* (FM, 20, 20); *potefsko* (RK, 89, 20); *pozakucfito*⁷⁰⁰ (TDD, 2, 4); *domalo* (OTV, 23, 13); *dofad* (PIO, I, 6, 17); *otajno* (OTV, 479, 11; PIO, I, 121, 8); *ofridnje* (FM, 7, 20); *obdesnu* (NK, 3, 10; KNIT, 299, 20; RK, 2, 14; JRNK, 30, 13); *Odsad* (JRNK, 155, 20), *odonud* (OTV, 69, 5); *Odonuda* (NGD, 74, 13); *odviſe* (FM, 15, 2). Zabilježen je i spoj negacije (nijekanja), prijedloga i priloga: *neodavna*⁷⁰¹ (TDD, 11, 3); *niodkud* (OTV, 374, 2). Zanimljiv je primjer u kojemu su dva prijedloga dodana prilogu: *pozadugo* (OTV, 125, 19; 374, 30).

Prijedlog je dodan broju u prilogu *zajedno* (NK, 20, 26; 36, 26; RK, 4, 5, 18; PIO, II, 69, 2), imenici u prilogu *uvik* (NK, 16, 12); *ùvike* biti (FM, 7, 21), a zamjenici u prilogu *megjuto* (OTV, 594, 25; 632, 16; PIO, I, 2, 31). Od prijedloga i zamjenice tvoren je i prilog *zatim(e)*: *Zatim* od njeg ti imadeſs mira (FM, 13, 12); *Koi* neche *zatim* daſe tuxi (FM, 25, 19); *Zatim* nate neuftane vika (FM, 32, 6); *Dofaticheſs* *zatim* dlaka trifta (FM, 35, 12); *zatim* po kuchi oftale (RK, 8, 7); *Zatim* ottidofſe Misnici (OTV, 374, 28); *I* *zitime* oftavljaga cila (FM, 26, 25); *Slipe* ocſi protari *zitime* (FM, 45, 16).

Pavić ponekad prijedložno-priložnu vezu bilježi odvojeno: *Ripa* znade xeludac kripiti (FM, 28, 3) / *I* vitrove *na polje* izbiti (FM, 28, 4); *Dviſe* ſtvari *za dugo* probave (FM, 28, 15); *ù iftinu* poznatiche daſe pravedni neimadu bojati (PIO, I, 49, 20); *koje ù vik* oftaje (NK, 34, 23); *sftoche ù vik* muke ochutivati (TDD, 4, 13); *Bog Otac* jeſte od febe *od vika* (NK, 26, 2); *rogjen* od *Oca od vika* (NK, 26, 3); *Duh ſveti (...)* takogjer *od vika* (NK, 26, 4); *pervu* imade *od vika* (NK, 28, 11); *Barem ù napridak* obechajem date nigda viſſe uvriditi nechu! (NK, 43, 23); *Rad* tebechufe *ù napridak* csuvati ſvakæ prigoda od ſagrifſenja (NK, 43, 25); *negote* viſſe ikakvim

⁶⁹⁸ Pavić bilježi i priloge *dofsta* (NK, 36, 4); *dofsti* (FM, 31, 10).

⁶⁹⁹ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 3 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

⁷⁰⁰ Pavić bilježi i: *zakucfito* (TDD, 2, 1).

⁷⁰¹ U rečenici: *kojesmo neodavna* ovde poginule (TDD, 11, 3).

grihom *ù napridak* uvriditi (NK, 44, 3); i *ù napridak* srichno pokolenje (OTV, 22, 15); takogjer godine Isukerftove 1098. *ne daleko* od Varmacie (TDD, 10, 26); Ugledaga dakle jedanput *iz daleka* (OTV, 369, 31); uftani priatelju *od tuda* (TDD, 7, 5); da izigjefs *od tuda* (TDD, 13, 1); Idi *od tuda* fotonu (OTV, 504, 1); da *od onud* opet moxe *ù Tharfis ottichi* (OTV, 425, 1); jedabiga *od kudgod* mogla smotriti (OTV, 369, 29/30); zasftose *iz nova* ove godine dogodiffe tri ftvari (TDD, 2, 32); *iz nova* s - njim ugovore cfiniti (RK, 96, 4); Nos *iz nutra* maxi (FM, 41, 4).

Broj i imenica čine prilog *jedanput*⁷⁰² (TDD, 8, 21; 12, 18; NK, 8, 5; 23, 21; 44, 23), a prilog *Bogoljubno* (TDD, 3, 5; 6, 3) tvoren je od imenice i priloga. Zamjenica i prilog čine prilog *fveferdno* (TDD, 7, 8; OTV, 291, 16; NK, 43, 13).

Zanimljivi su prilozi složeni od prijedloga i imenice: *oblito*⁷⁰³ (FM, 11, 14); *obdan* (OTV, 2, 12; RK, 38, 1); *obnoch* (OTV, 2, 13, 16; EIE, 1764, 244, 1; 1808, 197, 11).

Prilozi vremena tvoreni imeničkim padežima nekada su bili instrumental vremena: *nochom* (FM, 10, 5; NGD, 209, 1); *vecserom* (FM, 8, 23); *danjom*, i *nochom* (PIO, I, 70, 18); *jutrom* (PIP, 289, 12; FM, 8, 22).

10.5 Leksik

U 18. su stoljeću Budim i Pešta po sastavu stanovništva etnički i nacionalno jako raznoliki, a utjecaj različitih jezika vidljiv je i u Pavićevim djelima. Preporuke su onodobnih gramatičara bile puristički obojene. Tadijanović je u uvodu svoje gramatike napisao: „Metniofam Ja *ù* ovoj Knyxizi dofta Ricfih, Koječhjeft Tebi vidditti Kakonno nove, i tugje, alifu onne prave Illyrske. Zato ucifife pravvo fvojim Jezikom govoritti, à nemoj od drugoga Jezika ricfih Krafti“ (SPM, PRIDGOVOR,⁷⁰⁴ 3, 2-8). Usprkos preporukama, kao pisac i prevoditelj nabožne literature, Pavić je usmjeren na latinski i grčki jezik, što rezultira brojnim tuđicama u njegovu, kao i općenito u jeziku slavonskih franjevaca.

Pavić je u svojim djelima zabilježio brojne latinizme: *pedipsanje* 'kažnjavanje' (OTV, 396, 27); *pedipsati* (JRNK, 76, 19); *Advent* (JRNK, 154, 2/3); *Cefar* (NGD, 207, 12); *Decembar*

⁷⁰² Pavić ovaj prilog bilježi i pišući odvojeno broj od imenice: Kojeje Sacramente famo *jedan put* slobodno primit? (NK, 34, 19).

⁷⁰³ U značenju *ljeti*.

⁷⁰⁴ Predgovor je nepaginiran, ali je u ovome radu označen brojevima stranica od 1 do 4 zbog lakšega snalaženja u samome tekstu.

(TDD, 11, 32); *perфона* (NK, 6, 14; 20, 13); *cæremonia* (OTV, 291, 29); *Purgatorio* (RK, 4, 14); *Patron* (NK, 18, 24); *Sacramenat* (JRNK, 46, 13); *Sakramenat* (NK, 79, 20); *Capelan* (NGD, 87, 12); *Sakrisftan* (TDD, 7, 9).

Zabilježen je i znatan broj grecizama: *Citara* (OTV, 236, 5); *cytara* (NK, 115, 8); *korablja* (OTV, 21, 23; 261, 4; PD, 131, 15); *Lemozina* (TDD, 11, 8; NK, 12, 23/24); *lemozyna* (JRNK, 143, 13); *lemozina* (JRNK, 76, 17); *Lyturgia* (RK, 118, 17; 120, 15/16; 122, 19); *Litania* (PD, 133, 17); *hartia* (TDD, 6, 27); *tarpeza* (NK, 22, 10); *terpeza* (OTV, 595, 1; 597, 24; NK, 98, 1; FM, 7, 7); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25); *Philofoph* (PIO, II, 74, 8); *Euchariftia* (OTV, 139, 15); *Monarch* (PIO, I, 48, 27); *Patriarcha* (RK, 60, 10; 63, 8; 129, 5; 134, 21); *Farizeo* (OTV, 537, 4); *Aposftolj*⁷⁰⁵ (NK, 41, 15); *Synagoga* (KNIT, 398, 16); *hiljadu* (NK, 17, 12; 44, 1; PIO, I, 70, 20; II, 112, 19; NGD, 45, 20); *Katechisam* (NK, 14, 22/23); *Elefantov*⁷⁰⁶ (FM, 29, 21); *Manaftir* (TDD, 11, 32; NGD, 92, 15).

S obzirom na višestoljetnu prisutnost turskoga jezika na području Slavonije, u Pavićevu su leksiku nezaobilazni turcizmi: *csifut* 'pejorativno: Židov' (TDD, 13, 21); *faida* 'korist, dobitak' (PIO, I, 102, 16); *affikovanje* 'udvaranje' (PIO, I, 93, 18); *durmice* 'neprekidno' (RK, 108, 1); *badava* 'besplatno, uzalud, beskorisno' (OTV, 66, 17); *Bechar* 'veseljak' (NGD, 115, 16); *cxigerica* 'jetra' (FM, 9, 13; NGD, 115, 12); *cxida* 'koplje' (EIE, 1764, 243, 5; 1808, 196, 21); *gjubre* 'gnoj, smeće' (OTV, 126, 17; PIP, 168, 17); *janjicxar* 'vojnici pješaci' (NGD, 45, 20); *aracs* 'glavarina, porez' (NGD, 178, 13); *ator*⁷⁰⁷ 'naklonost, ljubav, volja' (OTV, 7, 21); *hambar* 'spremište, skladište' (OTV, 86, 16; KNIT, 6, 6); *hazna* 'korist, dobitak' (OTV, 291, 23; 352, 27; KNIT, 364, 1/2); *hafna* (OTV, 277, 32; KNIT, 6, 25); *hasna* (FM, 11, 12; PIO, II, 91, 14); *hasnovito* (NK, 36, 11; 40, 13); *efskile* 'rado, drage volje, s ljubavlju': (FM, 19, 4; 21, 17; 31, 20; 35, 8); *indi* 'dakle, stoga' (KNIT, 298, 22; 384, 30; 222, 4); *jecxek* 'jelo' (FM, 16, 17; 18, 21; 23, 3); *firche* (FM, 27, 17; 35, 14; 40, 12; EIE, 1764, 215, 3); *sirche* (EIE, 1808, 174); *bucsak* 'zakutak' (OTV, 595, 4); *cherpics* 'opeka sušena na suncu' (OTV, 97, 3/4).

Staroslavenski je sloj riječi uobičajen u franjevačkoj pisanoj tradiciji, a u Pavića je potvrđen brojnim primjerima. Suglasnička skupina *žd* (< *dj) jedan je od jezičnih elemenata koji leksem određuje kao staroslavenski: *utvrzdenie*, *daždь*, *dažditi*...⁷⁰⁸ Pavić također bilježi

⁷⁰⁵ U rečenici: kojufu fveti *Aposftolj* pripovidali (NK, 41, 15).

⁷⁰⁶ „Zanimljivo je da Emerik Pavić nema leksema *bjelokost* za koji ARj (sv. 1, s. v. *bjèlokost*) tvrdi da se pojavljuje „od prošloga (tj. Od XVIII. – M.S.) vijeka.“ Prema Samardžija (2004: 25).

⁷⁰⁷ U značenju *hator* (tur. *hatyr*) – naklonost, ljubav, volja.

⁷⁰⁸ Damjanović (2008: 70/71).

ovu suglasničku skupinu: *daxdi*⁷⁰⁹ (EIE, 1764, 376, 13; 1808, 306, 20); *daxd* (KNIT, 6, 1; NGD, 43, 21; PD, 226, 7); *daxditi* (OTV, 304, 29); *daxda* (PD, 225, 11); *daxdnicu* (EIE, 1764, 101, 26; 1808, 84, 21). Brojni su drugi primjeri riječi staroslavenskoga podrijetla:⁷¹⁰ *Stotnik* (EIE, 1764, 59, 7; 1808, 49, 20) (*сѣтъникъ* – satnik, stotnik); *uditi* 'štetiti' (NK, 32, 17) (stsl. *hudъ* – jadan, ubog, loš); *huditi* (FM, 14, 3; 17, 11; 20, 9; 22, 17; 28, 5; 30, 23; 42, 24; 46, 17); *kuditi* (FM, 22, 26) (stsl. *kuditi*); *taft* (OTV, 369, 16) (stsl. *тъсть* – tast); *pinez* (KNIT, 96, 22; PIO, I, 54, 31; EIE, 1764, 466, 2; 1808, 379, 22/23) (stsl. *пѣнезь* – novac, moneta); *hergjavo* (FM, 9, 23) (stsl. *ръжда*); *iskarnji* (PIO, I, 2, 13) (stsl. *iskрънь* – bližnji); *izkernji* (NK, 22, 5); *iskernji* (NK, 39, 7; PIO, I, 130, 32; PD, 88, 23; KNIT, 168, 10/11); *Sobstvo* (JRNK, 23, 6) (stsl. *sobъstvo* – bivstvo, osoba); *sobstvo* (PD, 3, 11); *fobsstvo* (NK, 41, 9); *Vazam* (EIE, 1764, 219, 2; 1808, 177, 21).

U Pavićev je jezik prodrlo i ponešto hungarizama: *fela* 'vrsta, pasmina, soj' (OTV, 2, 27); *hatar* 'kraj, predio' (NGD, 131, 15; 161, 20); *pasulj* 'grah' (FM, 21, 3) (mađ. *paszuly*), kao i talijanizama: *piat* (tal. *piatto*) (NK, 98, 4); *Abbat* (TDD, 12, 19, 21, 29; 13, 12) (tal. *abate* – opat) *Abbat iliti* starešina (TDD, 12, 30/31); *Abat*⁷¹¹ (EIE, 1764, 468, 1/2); *murmurati* 'žamoriti, gundati' (TDD, 5, 16; NK, 11, 21; PIO, I, 17, 14) (tal. *mormorare*); *malkaduk* 'padavica' (FM, 36, 11) (tal. *Mal caduco*).

Glagol *milovati* Pavić bilježi u značenju *voljeti*: *Milujefsli* ti privifokoga Boga tvoga ftvoritelja? (NK, 21, 21); Kako ti *milujefs* Boga. Sverhu svega. (NK, 21, 27); Kako *milujefs* izkernjega tvoga?⁷¹² (NK, 22, 3); A tko krufsku kuvanu *miluje* (FM, 24, 16); Zakon pravi Tomo *milovaffe* (NGD, 207, 3); koi fvoju dicu toliko *miluje*, kolikoje *milovao* Moyfia fvoi puk (OTV, 127, 18).

Smisaono je ponavljanje u suprotnosti s jezičnom ekonomijom koja teži sažetomu iskazu, no afektivno isticanje komunicirane informacije ponekad zahtijeva upravo tautologiju. U detaljnoj analizi korpusa pleonazama⁷¹³ postoji podjela pleonazama prema broju riječi na jednorječne, dvorječne i višerječne. U Pavića su zabilježeni:

⁷⁰⁹ Della Bella: *Daxdi, daxdjáfce, daxdilloje* (DIZ, 35).

⁷¹⁰ Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb.

⁷¹¹ U istome je naslovu novijega izdanja zabilježena riječ *Opat* (EIE, 1808, 381, 6).

⁷¹² Nakon ovoga pitanja postavljeno je pitanje: Zasto valja da *ljubimo* izkernjega nafsega kako samog febe? (NK, 22, 5/6).

⁷¹³ Hudeček, Lewis, Mihaljević (2011: 47): „Pleonazme možemo podijeliti prema formalnim (broj riječi, promjenjivost sastavnih elemenata), jezičnim (jezična razina, jezik podrijetla sastavnih elemenata), gramatičkim (gramatički ustroj) i semantičkim kriterijima.“

- *jednorječni pleonazmi*: *najpervo* (OTV, 1, 6; RK, 123, 19; KNIT, 157, 18; JRNK, 61, 3); *najperva* (KNIT, 299, 9/10); *najpervi* (NGD, 121, 13); *Najpervoga* (NGD, 192, 18); *najposlidnji* (OTV, 424, 4); *najpoglavitii* (NK, 19, 18);
- *dvorječni pleonazmi*:⁷¹⁴ *malanog ditefsca* (PIO, I, 51, 32); *malenim ditefscom* (PIO, I, 2, 5/6); *bodljivo ternje* (PIO, I, 89, 21); *bodljivoga ternja* (PIO, I, 102, 34); *mladi orlichii* (JRNK, 95, 16);
- *višerječni pleonazmi*: *Kako, i po koi nacsinnamje Bog špafenje obechao?* (NK, 36, 16); *Na dan poslidnji fuditiche fve ù skupa xive, i mertve* (NK, 29, 17); *I s-hodichom zajedno izvan svega puka bace* (OTV, 149, 26/27); *zajedno s-zarucsnicom s-molitvom, i s-csistochom provede* (OTV, 369, 4/5); *zajedno s-fvojima* (PIO, II, 69, 2); *Jedan sam Bog* (NK, 19, 23); *Samje jedan Bog, alifu tri Perfone.* (NK, 20, 12/13); *durmice, i brez priftanka* (RK, 108, 1).

---

⁷¹⁴ Tadijanović: *male mervicze* (SPM, 90).

11. ZAKLJUČAK

Višestoljetna vezanost franjevačkih pisaca za jedinstvenu redodržavu Bosnu Srebrnu smjernica je u proučavanju jezika tih pisaca upravo zbog činjenice da su kao pripadnici različitih govornih područja nastojali stvoriti u određenoj mjeri normiran⁷¹⁵ i ujednačen jezični izraz, razumljiv u svim dijelovima redodržave.

Franjevac Emerik Pavić (Budim, 1716.-1780.) značajan je predstavnik budimskoga kulturnog kruga koji je u osamnaestome stoljeću oblikovan djelovanjem franjevac. Pavić je središnja osobnost razdoblja koje počinje 1757., kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine. Svojom su svestranošću i plodnošću stvaralaštva te djelovanjem na različitim područjima kulture hrvatski franjevci stvorili budimski kulturni krug. Djelovanje predstavnika toga kruga usko je vezano uz rad visokih franjevačkih škola u Budimu. Pavić je odgovorno preuzeo književne tradicije⁷¹⁶ svojih prethodnika te je uložio sav raspoloživi trud i znanje ne samo u njihovo nastavljanje već i u njihovo obogaćivanje.

Jezičnom su analizom Pavićevih djela istaknute jezične odlike na četiri jezične razine s osvrtom na grafijski sustav i pravopisna načela:

a) Grafijski sustav i pravopisna načela

U grafijskome sustavu osamnaestoga stoljeća vladala je raznolikost uz osjetnu tendenciju prema monografskim rješenjima (jedan grafem = jedan fonem). Grafijska su se rješenja tražila u južnim (latinski i talijanski) te sjevernim (mađarski) uzorima koje je ujedinila slavonska grafija nudeći u 2. polovici 18. st. sljedeća rješenja:

fonem	/c/	/č/	/ć/	/ġ/	/ĝ/	/j/	/l/	/ñ/	/r/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	<i>c</i>	<i>cs</i>	<i>ch</i>	<i>cx</i>	<i>gj</i>	<i>j</i>	<i>lj</i>	<i>nj</i>	<i>er</i>	<i>s</i>	<i>sh</i>	<i>z</i>	<i>x</i>

⁷¹⁵ Gabrić-Bagarić (2007: 134): „Djelovanje u istoj redodržavi povezivalo je franjevačke pisce – pripadnike različitih govora i poticalo ih na stvaranje književnoga izraza kojim će se govorne razlike prevladati. Književni izraz morao je biti na neki način normiran, ujednačen i podjednako razumljiv u svim dijelovima redodržave. Unatoč jadikovkama onodobnih pisaca da svaki franjevac piše na svoj način, koje su se uglavnom odnosile na grafijske neusklađenosti, franjevačke pisce odlikuje jedan fond zajedničkih karakteristika, posebno na razini jezične nadgradnje, tj. u leksiku i sintaksi, koje njihovu jeziku omogućuju atribut književni, a to uvijek pretpostavlja određenu normiranost i ujednačenost.“

⁷¹⁶ Pavić je „nastavio i proširio Mecićevo nastojanje u prilagođivanju biblijskih tekstova za molitvene potrebe vjernika, Filipovićeve i Papušlićev napor oko prikladnih homiletičkih sadržaja, Bračulevićeve zauzetost za promicanje duhovnosti književnim priložima, Bačićevo i Vilovljevo djelovanje na polju teološke kontroverzije na narodnome jeziku, Kesićev zahvat na hrvatskome lekcionaru, Lipovčićev zanos za katehitičku literaturu kao i Stražemančeva ostvarenja u historiografiji. Nastavio je također Mecićeve, Bračuljevićeve, Vilovljeve, Ksićeve i Lipovčićevu brigu oko hrvatskoga pravopisa.“ (Hoško, 2002: 168).

Presudan je utjecaj na Pavićevu grafiju imao Stjepan Vilov koji djelom *Razgovor priateljski megu kerstianinom i ristianinom* (Budim, 1736.) učvršćuje latiničku grafiju budimskoga kruga ukidajući gotovo sve dvostrukosti. U djelu *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.) Pavić je u Vilovljevu čast spjevao pjesmu od 70 stihova *Od Slovosloxja Slovinskoga* u kojoj je stihovanim pravopisnim pravilima iznio prijedloge svoga prethodnika koje je i sam slijedio.

Pavićeva grafijska rješenja podrazumijevaju više grafemskih mogućnosti za određene foneme:

fonem	/c/	/č/	/ć/	/ǵ/	/ǧ/	/j/	/lj/	/nj/	/r/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	c	cs, cf	ch	cx	gj, gi, g	j, i	lj, li	nj, ni	er, ar	s, f	sf, śs, ff, ss, sh	z	x

Kada je riječ o pravopisu, u Pavića se morfonološko načelo isprepliće s fonološkim. Jednačenje suglasnika po zvučnosti na granici korijenskoga morfema i prefiksa najčešće nije zabilježeno, ali je u nekim primjerima i zabilježeno: *izpovidi* (TDD, 3, 22); *ispovidi* (NK, 5, 26; TDD, 5, 30). Dentalno *t* i *d* čuvaju se u primjerima: *fudcem* (PD, 90, 4); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12), ali se također i gube: *fucu* (RK, 167, 6); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10).

b) Fonološko-morfonološka razina

Emerik Pavić svoja djela piše ikavskom štokavštinom,⁷¹⁷ dok su ekavski refleksi jata zabilježeni u izdvojenim primjerima. Maretić (1910: 151) bilježi kako slavonski pisci *jat* obično označavaju grafemom *i*, ali se u nekih može naići na primjere koji potvrđuju grafeme *e/je/ije* (pisano *ie*). Ekavizmi se u Pavićevu jeziku pojavljuju rijetko, a najviše ih je u djelu *Tri dara duhovna*, dok su u ostalim njegovim djelima znatno manje zastupljeni. Pojedine riječi Pavić bilježi obama likovima, npr. riječ *koren* (EIE, 1808, 3, 19); *korin* (EIE, 1764, 3, 27; PD, 115, 16). Leksički su ekavizmi, npr. *stareffina* (TDD, 12, 31; 13, 10; PIO, I, 5, 9), mogli biti i rezultat utjecaja starijih pisaca i leksikografa. Dvoslov *ie* ponekad je bilježen u primjerima gdje je bio dugi jat: *diete* (NK, 34, 26; 45, 14; JRNK, 9, 7; PIO, II, 110, 23; EIE, 1764, 59, 3; 60, 6; 1808,

⁷¹⁷ Gabrić-Bagarić (2007: 136): „Jezik franjevačke književnosti kao konzistentan sustav, zbog čega mu i možemo pripisati naziv koine, izvjesno je utjecao u 19. st. na odluku da se hrvatski standardni jezik temelji na štokavskoj osnovi.“

49, 17; 50, 14); *sieno* (EIE, 1808, 354, 1), *siena* (EIE, 1808, 353, 26), a u ranijem ju je izdanju istoga naslova zabilježen ikavizam: *fino* (EIE, 1764, 434, 4); *fina* (EIE, 1764, 434, 3).

Na fonološko-morfonološkoj razini Pavićeva jezika promatrane su samoglasničke i suglasničke alternacije, gubljenje samoglasnika i suglasnika, gubljenje samoglasničko-suglasničkih skupina, pojava sekundarnih samoglasnika, suglasnika i samoglasničko-suglasničkih skupina. Slogotvorno *r* u Pavića je uglavnom zabilježeno uz popratno *e*, a rijetki su primjeri zabilježeni uz popratno *a*: *tarpeze* (OTV, 595, 1); *Karstjanah* (PD, 131, 21); *darvu* (NK, 20, 27). Iste su riječi zabilježene uz popratno *e*: *terpeze* (OTV, 595, 1); *Kerftiana* (NK, 18, 26; PIO, I, 18, 8); *dervu* (OTV, 5, 20; NK, 20, 24).

Nedosljednost u bilježenju suglasnika *h* karakteristika je jezika starih slavonskih pisaca, kao i dalmatinskih i bosanskih pisaca, koju potvrđuju i Pavićeva djela. Gabrić-Bagarić (2007: 137) ističe kako je „nedosljednost u pisanju i uporabi glasa *h*“ jedna od odlika franjevačke *koine*. Suglasnik *h* Pavić izostavlja na početku, u sredini i na kraju riječi, ali ga i bilježi na početku, u sredini i na kraju riječi. Suglasnik *h* u slavonskom se dijalektu ili gubi ili zamjenjuje suglasnicima *j* (*orěj*), *v* (*krüva*) ili *k* (*siromāk*), a zamjenjivanje je suglasnika *h* zabilježeno i u Pavića. Suglasnik *h* može biti zamijenjen glasom *v*: *skuva* (OTV, 419, 13); *fuvoi* (PIO, II, 70, 27). Unutar suglasničke skupine *ht* suglasnik *h* prelazi u *k*: *zaktiva* (NK, 18, 16; RK, 89, 14; KNIT, 283, 3; 300, 25; PIO, II, 112, 11); *nekti* (TDD, 12, 28; NGD, 7, 18; 212, 3; OTV, 28, 18; PIO, I, 7, 9). Pisci 18. stoljeća suglasnikom *h* bilježe dužinu prethodnoga samoglasnika na početku ili u sredini riječi.

Izostajanje intervokalnoga *j* u Pavića je dominantnije nad bilježenjem intervokalnoga *j*. Intervokalno *j* najčešće nije zabilježeno u sljedećim kombinacijama: *i + i*; *i + e*; *o + i*; *i + u*; *i + a*. Protetsko *j* Pavić dodaje zamjenici *ih* u reduciranome obliku (bez suglasnika *h*): *Jeftji* sedam (JRNK, 146, 11), kao i riječima koje počinju samoglasnicima: *jaram* (< prasl. **(j)arъmo*) (OTV, 124, 31; PIP, 2, 22); *jopet* (RK, 2, 14).

Pavić bilježi primjere u kojima je rotacizam proveden: *more* biti (TDD, 12, 25; OTV, 503, 10); *morese* rechi (EIE, 1764, 436, 22; 1808, 356, 9), ali i primjere u kojima nije proveden: *moxe* (OTV, 180, 20; PIO, I, 24).

Razjednačivanje se provodi nestajanjem razlikovnog obilježja, prelaskom suglasničkih skupina *mn*, *zn* u *ml*, *zl*: *mlogo* (TDD, 10, 13; OTV, 537, 15; NK, 7, 15; FM, 48, 18; PIO, I, 69, 19; PD, 32, 6; EIE, 1764, 312, 7; 1808, 253, 18); *zlamenje* (TDD, 11, 5; 13, 11; NK, 4, 18; 34, 23; KNIT, 169, 2; 300, 10; JRNK, 14, 4; PIO, I, 129, 17; NGD, 153, 13). Suglasničku skupinu

vn Pavić bilježi ako *m* i *n* pripadaju različitim morfeima: *tavnofiti* (EIE, 1764, 63, 19; 1808, 53, 17; PIO, I, 6, 8/9). Razjednačivanje se u Pavića provodi i nestajanjem suglasnika: *blagosov* (TDD, 3, 17; NK, 99, 7); *proklestvo* (TDD, 9, 10; OTV, 21, 8; NGD, 7, 22; RK, 125, 20); *Kraljestvo* (OTV, 98, 13; NK, 9, 9; PIO, I, 70, 22; NGD, 206, 21; PD, 148, 6/7; EIE, 1764, 2, 18).

U slavonskome je dijalektu uobičajeno umekšavanje suglasnika *l* i *n* ispred samoglasnika *i* (*mòlit*). Ovakvo umekšavanje bilježi i Pavić: *privolji* (OTV, 369, 17; RK, 167, 3; PIO, I, 48, 18); *obnevoljili* (EIE, 1764, 436, 10; 1808, 355, 21). Ivšić (1907: 115) upozorava kako je prema tome nastao oblik *mólba*, a bilježi ga i Pavić: *moljbu* (TDD, 5, 15; 9, 10; 12, 1; OTV, 291, 27; PIO, I, 129, 27; EIE, 1764, 94, 14; 1808, 78, 16). Pavić je bilježio i depalatalizaciju palatalnih suglasnika pred sufiksom *-enje/-anje*: *xivljenje* (OTV, 353, 4; NK, 14, 5); *poxelenja* (EIE, 1764, 317, 5; 1808, 257, 13); *molenja* (JRNK, 114, 7; 115, 3; PD, 134, 12; 198, 12). U Pavića je potvrđena i depalatalizacija suglasnika *nj*: *fluxanstva* (OTV, 352, 14; KNIT, 7, 25; PIO, I, 18, 26; PIP, 288, 3); *toran* (OTV, 23, 12; NGD, 9, 18; EIE 1764, 102, 12; 1808, 85, 3).

Kada je riječ o glasovnim promjenama, Pavić ih u brojnim primjerima ne bilježi, ali ih također i bilježi. Za glasovnu promjenu jotacije bitno je napomenuti kako je Pavić dobro razlikovao foneme */ć/* i */ǰ/* od suglasničkih skupina *tj*, *dj*. Izostanak je jotacije zabilježen brojnim primjerima: *kerftjanska* (RK, 62, 16; JRNK, 134, 12); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *Bratjo* (KNIT, 218, 28; EIE, 1808, 1, 5); *miloferdje* (NK, 11, 16; RK, 39, 23; PIO, II, 91, 11; PD, 250, 14/15); *grozdje* (FM, 12, 4; EIE, 1764, 78, 12; 301, 14; 1808, 65, 14; 245, 2); *rodjaka* (OTV, 126, 31; 181, 12; RK, 80, 17; NGD, 177, 22). Jotacija je u Pavića također zabilježena brojnim primjerima: *brachi* (OTV, 126, 26; PIO, I, 6, 18; PIP, 130, 13); *brachu* (OTV, 210, 28; KNIT, 222, 29; 379, 25; JRNK, 14, 6); *piche* (FM, 43, 25); *pichu* (RK, 38, 18/19); *osugjenje* (RK, 88, 18; PD, 33, 11); *milofergja* (RK, 39, 21; KNIT, 283, 21; EIE, 1764, 3, 17; PIP, 131, 3); *milosergje* (OTV, 291, 15; JRNK, 143, 17/18).

Stare suglasničke skupine **stj*, **skj* i nove, nastale nakon gubitka poluglasa, daju suglasničku skupinu *šč*. Pojava štakavskih oblika može odražavati težnju prilagođavanja jezika štokavsko-štakavkoj normi. Naporedna uporaba *št/šč* jedna je od odlika franjevačke *koine*. U Pavića su prisutni šćakavizmi: *dopusschaju* (TDD, 3, 14); *jifsche* (FM, 23, 4); *puffchati* (PIO, I, 91, 31); *propufscha* (OTV, 596, 12/13); *milofschom* (NK, 36, 20); *Utocfifsche* (PD, 131, 19); *utocfifsche* (PIP, 135, 4); *utocfiffche* (KNIT, 222, 19). Šćakavizmi su oprimjereni riječima:

odpusfta (TDD, 8, 11); *isftu* (NK, 99, 2; PIO, I, 17, 18); *ifstete* (EIE, 1764, 95, 15); *ishtete* (EIE, 1808, 79, 16); *zaisfte* (OTV, 53, 12; PIO, I, 128, 20); *Navifstujuch* (NGD, 9, 6); *ocfifsteni* (EIE, 1764, 316, 8); *ocsishteni* (EIE, 1808, 256, 24).

U Pavića je potvrđeno provođenje palatalizacije: *pecsen* (FM, 17, 11); *ocfïu* (FM, 34, 13; NGD, 42, 2; EIE, 1764, 251, 10); *Knjixici* (PD, 263, 13); *knjixice* (NGD, 118, 13); *duffïcu* (TDD, 10, 12; 14, 12); *ofugjenicfe* (RK, 85, 1); *griffnicse* (PIO, I, 126/127, 36/1); *grifsnicse* (PD, 113, 5); *krufse* (PD, 31, 3).

U dativu i lokativu jednine imenica *e-vrste* sibilizacija često izostaje: *u knjigi* (TDD, 1, 17; 3, 23); *ù tugi* (EIE, 1764, 55, 17; 1808, 46, 25); *na fverhi* (NK, 4, 9); *po muki* (RK, 61, 14; PD, 133, 13); *ù fsipki* gvozdenoj (PIP, 3, 6); *dobroj odluki* (KNIT, 263, 4). U nominativu množine imenica muškoga roda *a-vrste* pred gramatičkim morfemom *-i* velari prelaze u sibilante: *cslanci* (NK, 3, 1; 25, 3; PD, 86, 9); *podloxnici* (PIO, I, 1, 13); *Proroci* (OTV, 632, 11; RK, 60, 10; KNIT, 301, 12; NGD, 8, 11; EIE, 1764, 248, 19; 1808, 201, 11); *grifsnici* (NK, 122, 12; PIP, 255, 8); *vojnici* (EIE, 1764, 242, 22; 1808, 196, 16); *jezici* (JRNK, 152, 15).

Provođenje sibilizacije u pridjevskim i zamjeničkim oblicima utjecaj je dalmatinskih pisaca, a Pavić bilježi: *ubozih* (PIP, 13, 4; PD, 172, 10; KNIT, 382, 33). Pavić uz *Pidrazi* (EIE, 1764, 434, 13; 1808, 354, 10) bilježi i *Pidragi* (EIE, 1764, 437, 3; 1808, 12), a uz *fvikolici* (PIO, I, 54, 34; PIO, II, 75, 11; NGD, 13, 18) bilježi i *fvi koliki* (OTV, 261, 26; PIO, I, 48, 27/28).

Jednačenje po zvučnosti najčešće nije zabilježeno na granici korijenskoga morfema i prefiksa, čime Pavić čuva morfonološki sklop riječi kao što su to činili i slavonski franjevci i ostali stari slavonski pisci: *izhodi* (FM, 11, 12; TDD, 4, 29; EIE, 1764, 67, 22; 1808, 1; RK, 2, 18); *obsluxuje* (KNIT, 300, 25; JRNK, 161, 6; EIE, 1764, 400, 4; 1808, 326, 10); *odkud* (OTV, 320, 11; NK, 3, 11; FM, 45, 18; JRNK, 13, 12; PIO, I, 91, 21; PD, 106, 11); *podpuno* (NK, 6, 10/11; 17, 9; 30, 5; TDD, 6, 8; 7, 18; JRNK, 68, 7; PIO, I, 18, 13/14; PD, 151, 10); *raztergni* (EIE, 1764, 61, 13; 1808, 51, 17).

Jednačenje po zvučnosti nije zabilježeno ni u vezama korijenskoga morfema sa sufiksom: *redku* (KNIT, 401, 33); *polazka* (FM, 33, 18); *ljubko* (FM, 12, 16); *robftvu* (PIO, II, 74, 12); *neznaboxki* (RK, 112, 2); *Neznaboxci* (NGD, 7, 13); *krivoboxke* (OTV, 349, 24); *ulizti* (PIO, II, 4, 13/14); *Sobstvih* (PD, 118, 21); *Sobstvo* (JRNK, 23, 6); *Prisobstvenjem* (RK, 4, 10).

Premda u Pavića brojni primjeri potvrđuju provođenje morfonološkoga načina pisanja, zabilježeni su i oni koji ukazuju na ispreplitanje morfonološkoga pravopisa s fonološkim. Na granici korijenskoga morfema i prefiksa Pavić katkad bilježi jednačenje po zvučnosti: *ispovidi* (NK, 5, 26; 44, 23; TDD, 5, 30); *iskernjega* (NK, 7, 24/25; PD, 87, 8; OTV, 30, 27); *iftira* (TDD, 1, 1; PIO, II, 5, 20); *raftvara* (FM, 41, 12); *zdruxi* (FM, 25, 18); *zglavljuje* (FM, 26, 4); *ufterpljiv* (RK, 23, 12). Jednačenje po zvučnosti Pavić katkad bilježi i na granici korijenskoga morfema i sufiksa: *slatko* (FM, 26, 22; JRNK, 159, 8); *slatka* (FM, 30, 21; PD, 32, 1); *fercxa* (TDD, 3, 21); *friřsku* (OTV, 692, 11); *ulifti* (EIE, 1764, 401, 17; 402, 2) *ulisti* (EIE, 1808, 327, 20, 26).

Pavić bilježi i jednačenje po mjestu tvorbe: *lafsnje* (OTV, 536, 19; RK, 96, 2/3; NK, 26, 21/22; JRNK, 137, 8); *najlafsnje* (JRNK, 69, 6); *najlaffnje* (PIO, I, 70, 14); *lafsnja* (NK, 33, 12); *himbenu* (JRNK, 14, 5/6); *himbena* (PIP, 53, 12); *profsnju* (PIO, I, 129, 28).

U Pavića su u nekim riječima sačuvani dentalni se suglasnici *d* i *t*: *kriřořtan* (NGD, 86, 5; PIO, I, 49, 16/17); *xalořtni* (EIE, 1764, 57, 2/3); *xalořtni* (EIE, 1808, 47, 29); *koriftno* (KNIT, 96, 1; 169, 6; TDD, 10, 23; 12, 25); *pořtne* (PD, 90, 16); *boleřtne* (NK, 13, 8); *ogozdbina* (PIO, I, 19, 5); *fudcem* (PD, 90, 4); *Otca* (EIE, 1808, 52, 23). Pavićeva kolebanja potvrđuju i primjeri koji slijede fonolořki naćin pisanja te se gube dentalno *t* i *d*: *boleřnik* (RK, 9, 17); *osugjenje* (PD, 33, 11); *fucu* (TDD, 8, 33; RK, 167, 6); *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10).

c) Morfologija

Opći pregled sklonidbe u Pavića otkriva prisutnost (staro)řtokavskih oblika u kombinaciji s novijim oblicima.⁷¹⁸

Pavić bilježi novořtokavske duge množinske oblike jednoslořnih imenica muřkoga roda: *duhovi* (NK, 27, 7); *řinovi* (KNIT, 379, 15); *dimovi* (FM, 42, 19); *darovi* (OTV, 139, 9), a bilježi i likove bez množinskoga infiksa (-ov/-ev-): *Oci* (TDD, 5, 31; OTV, 138, 29; 182, 18; NK, 99, 3; RK, 123, 10; 161, 15; KNIT, 401, 16); *Sini* (NGD, 159, 17); *kruhi* (OTV, 138, 10; 137, 11).

Noviji gramatićki morfem *-ama* Pavić bilježi u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica *e-vrste* i *a-vrste* srednjega roda te u lokativu i instrumentalu imenica *a-vrste* muřkoga roda. Dativ, lokativ i instrumental množine imenica *i-vrste* zabilježen je novijim gramatićkim

⁷¹⁸ Despot (2005: 134): „Oćito je kako morfolořki sustav slavonskih franjevaca u sklonidbi imenica joř uvijek odlikuju (staro)řtokavski oblici, uz prisustvo i novijih oblika.“

morfemom *-ima*, a ovaj se gramatički morfem javlja i u instrumentalu množine imenica *a-vrste* muškoga roda.

Oblici s množinskim infiksom *-ov-* u nominativu množine imenica muškoga roda *a-vrste*: *finovi* (KNIT, 379, 15), u Pavića su bilježeni i bez množinskoga infiksa: *Sini* (NGD, 159, 17), što je u skladu s čakavskom tradicijom. Množinski je infiks *-ov-* preuzet iz stare *u-promjene*, a u množini imenica *o-/-jo-promjene* muškoga roda imao je razlikovnu ulogu te se dodavao genitivu množine da bi se taj padež razlikovao od nominativa jednine. U akuzativu množine imenica *put* u Pavića je zabilježena kratkom i dugom množinom: *pute* (EIE, 1764, 60, 14; 1808, 50, 21; PD, 245, 2); *puteve* (PIO, I, 68, 24; KNIT, 224, 23). Maretić (1910: 162) ističe kako od slavonskih pisaca jedino Pavić bilježi množinski morfem *-ev-*, dok ostali bilježe *-ov-*. Rjeđi su oblici u akuzativu s množinskim infiksima *-ov-*: *oblakove* (TDD, 13, 17); *klafove* (OTV, 213, 10; PIO, I, 104, 9) i *-ev-*: Da nifu *bunareve* (...) otrovali (RK, 99, 20); à *bunareve* (OTV, 374, 6). Maretić (1910: 157) oblike *bunarovi*, *bunarove* navodi među primjerima „dugog plurala koji bi u današnjemu kniž. jeziku bili više ili mađe neobični“.

Nulti gramatički morfem ($\emptyset$) u genitivu množine obilježje je starine koje ne postoji u sklonidbenome sustavu slavonskih franjevaca, a nije potvrđeno ni u Pavića. U Pavića je gramatički morfem *-a(h)* zabilježen u genitivu množine imenica muškoga i srednjega roda *a-vrste*, te u genitivu množine imenica ženskoga roda *e-vrste*. Kašić i Della Bella ne propisuju ovaj gramatički morfem, ali ga propisuju slavonski gramatičari, a završno su *h* vjerojatno preuzeli iz njemačkih gramatika. Tadijanović bilježi ovaj množinski genitivni gramatički morfem primjerima: na mlogo *nacfinah* (SPM, Ubavistenye, 10); imao tridefet *naukah* (SPM, Ubavistenye, 18); na toliko moih *lijstah* (SPM, 175). „O razlozima uporabe slova *h* piše Reljković: „Slovo *h* sluxi nakraju ricsi za rastaviti casus jedan od drugoga, napril: Nominativo plurali ovi ljudi. Genitivo ovih ljudih.“⁷¹⁹ Košutar i Tafra (2014; 377) upozoravaju kako je „dočetno *h* u imeničnom genitivu množine slovopisni znak za dužinu“, što bi značilo da nije dio gramatičkoga morfema i da se ne izgovara. U genitivu množine *a-vrste* imenica muškoga i srednjega roda te imenica ženskoga roda *e-vrste* Pavić bilježi i gramatički morfem *-i(h)* koji je preuzet iz *i-vrste*, a zabilježen je i bez završnoga *h*: od *talenti* (OTV, 599, 15). I posavski se govor odlikuje ovom karakteristikom: (*od*) *Brođānī*, (*od*) *kućānī*, *soldātī*.⁷²⁰

⁷¹⁹ Prema Despot (2006: 117).

⁷²⁰ Ivšić (1913: 210).

Nasljedujući tradiciju Pavić u dativu množine imenica muškoga roda *a*-vrste bilježi stariji gramatički morfem *-om* (< *omъ*) iza palatalnih i iza nepalatalnih suglasnika. U instrumentalu množine Pavić također rabi gramatički morfem *-om*. U slavonskih je pisaca za dativ množine najobičniji „oblik na *-om* (*-em*) ili *-ovom* (*-evom*)“.⁷²¹ Lik *ljudma* (TDD, 9, 22; OTV, 182, 2; RK, 97, 24; KNIT, 168, 4; FM, 36, 22; JRNK, 159, 2; EIE, 1764, 5, 14; 1808, 5, 1; PIO, I, 5, 33; NGD, 74, 1) (< *ljudьma*) sačuvan je prema dativu dvojine stare muške *i*-promjene, a dvojinjski gramatički morfem *-ma* Pavić rabi i u drugim primjerima: *zubma* (FM, 28, 5); *finovma* (RK, 16, 18; OTV, 126, 26). Della Bella bilježi oblike *gljûdem*, *gljudim* (DIZ, 7), a oblik *lûdma* sačuvan je i u posavskom govoru (Ivšić, 1913: 215). U slavonskih su pisaca rijetki oblici na *-ma*, a još su rjeđi oblici na *-im* i *-ama*.

U kajkavskom je narječju akuzativ za neživo bez prijedloga oblikom jednak genitivu, a u Pavića su također imenice koje označuju neživo zabilježene gramatičkim morfemom za živo *-a*: *kreca* (FM, 44, 25); *perfsina* (FM, 16, 14).

Vokativ jednine imenica muškoga roda *a*-vrste ima iza nepalatalnih suglasnika gramatički morfem *-u*: *Sinu* (NK, 16, 2; EIE, 1764, 54, 20; 1808, 46, 6; PD, 130, 5); *Poglavaru* (PD, 172, 10). U slavonskih je pisaca iza nepalatalnih suglasnika u vokativu rjeđi gramatički morfem *-u*, međutim Maretić (1910: 159) gotovo u svakoga pisca nalazi po koji primjer. Kašić i Della Bella za vokativ jednine imenica muškoga roda bilježe gramatički morfem *-e*, a Bernardin Splićanin u svome *Lekcionaru* (1495.) „iza nepalatalnog suglasnika u vokativu jednine piše nastavak *-u*: *sinu*“.⁷²²

Maretić (1910: 161) navodi kako je u slavonskih pisaca najčešći gramatički morfem u lokativu množine *-ih*, često bilježen bez završnoga *h*. Ovaj gramatički morfem u Pavića nije potvrđen brojnim primjerima u sklonidbi imenica *a*-vrste muškoga roda. Gramatički je morfem *-i* u lokativu množine imenica muškoga roda *a*-vrste osobina posavskoga govora. Kašić u lokativu množine propisuje gramatičke morfeme *-ih* i *-i*. U sklonidbi imenica srednjega roda *a*-vrste Pavić prema preporuci starih gramatičara u lokativu množine bilježi gramatičke morfeme *-ih* / *-i*.

U Pavića je u instrumentalu jednine imenica ženskoga roda *i*-vrste najčešći gramatički morfem *-jom*, premda ovaj gramatički morfem ne rabe ni Kašić ni Della Bella. Gramatički morfem *-jom* mogao je prodrijeti iz instrumentala *a*- i *e*-vrste (*-om*). Imenice ženskoga roda *e*-

⁷²¹ Maretić (1910: 160).

⁷²² Despot (2006: 115).

vrste u instrumentalu množine uz noviji gramatički morfem *-ama* imaju i stare gramatičke morfeme *-ami / -am*.

Glagol *dati* izveden je od korijenske osnove *dad-*, te Pavić bilježi oblike: *pridadem* (RK, 39, 8); *dadefs* (KNIT, 298, 4); *dade* (TDD, 10, 3; NK, 98, 4; KNIT, 298, 23). Kašić i Della Bella propisuju likove na *-m*, a rječnička građa također potvrđuje takve oblike: Habelić, *Dajem* (RS); *Imam* (RS); *Znam* (RS); Belostenec, *Imam* (GAZ I, 619; GAZ II, 142); *Znam* (GAZ I, 1091; GAZ II, 638); *Dajem* (GAZ I, 940; GAZ II, 63). Tomo Maretić (1910: 191) navodi kako se u slavonskih pisaca pojavljuju i duži (*dadem, dadoh, imadem, imadoh, znadem, znadoh*) i kraći oblici ovih glagola.

Maretić (1910: 185) upozorava na trojake oblike prezenta glagola *reći*: *rečem, rečeš; rekmem, rekneš i rekmem, rekmeš*, objašnjavajući treći oblik analogijom prema *otmem, uzmem, počmem*. Ovaj je oblik u slavonskih pisaca rijetko zabilježen, a Pavić ga potvrđuje primjerima: *rekme* (OTV, 530, 20/21; NK, 1, 21); *izrekme* (OTV, 270, 16).

U današnjem se standardnom jeziku aorist „tvori od svršenih glagola i po tome je komplementarno prošlo vrijeme s imperfektom, koji se tvori od nesvršenih glagola“.⁷²³ Slavonski pisci, tako i Pavić, aorist tvore i od nesvršenih glagola, te on tada ima značenje imperfekta. To je u jezikoslovnoj praksi poznato, nasljeđeno iz staroslavenskoga razdoblja.

U 3. licu množine imperfekta zbog izostavljanja suglasnika *h* gramatički je morfem *-au*: *sluxau* (OTV, 149, 4; JRNK, 14, 3); *govorau* (EIE, 1764, 247, 1; 1808, 199, 22); *blagofivau* (...) *govorau* (PIP, 114, 13, 14); *pridhogjau*, i koja *naslidovau, vapiu* (KNIT, 144, 4/5).

Imperativni je oblik glagola *biti* za 2. i 3. lice jednine u Kašića: *bùdi tí; bùdi òn* (ILI, 92) i Della Belle: *Budi tij; budi on* (DIZ, 20) popraćen zamjenicama *ti* i *on*, u svrhu izbjegavanja gramatičke homonimije. Tadijanović bilježi imperativne oblike uz zamjenice: *Smirom ti Siddi! Mucfite vi!* (SPM, 97), ali i bez njih: *Prištanni!* (SPM, 97). Pavić na mjestima uz imperativni oblik glagola bilježi i zamjenicu: *Govori ti* nami Moyfia (OTV, 124, 26); *Nam prosviti ti* pameti (JRNK, 152, 4). Riječcu *der* Pavić je umetao u imperativne oblike kako bi naglasio zapovjedni način: *Recidermi* (NK, 14, 3); *Motriderte* (PIO, I, 54, 24; OTV, 113, 18). Maretić (1910: 182) je potvrde ove karakteristike naveo samo u Pavića.

⁷²³ Babić, Brozović, Moguš, Pavešić, Škarić, Težak, Katičić (1991: 697).

Glagolski pridjev trpni izveden je složenicama glagola *ići* od korijena *-šbd-* i nastavka *-t, -ta, -to* (uz razjednačivanje *dt > st*): *nafsaft* (PIO, I, 102, 24); *naffašta* (RK, 50, 15); *naffašti* (KNIT, 301, 13). Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe da „Kao izrazitu odliku književnoga jezika svi bosanski franjevački pisci usvajaju glag. trpne pridjeve glagola izvedenih od *iti* u arhaičnom obliku: *našast, prošast, došast* (Gabrić-Bagarić 2001: 71).“

U starih su gramatičara propisani i naglašeni i nenaglašeni oblici prezenta glagola *biti*, a u Pavića je perfekt zabilježen uglavnom nenaglašenim oblikom prezenta glagola *biti* u svim glagolskim licima: *vidiofam* (TDD, 1, 4; PIP, 287, 15); *Kupiofam* (KNIT, 224, 11). Perfekt s naglašenim oblikom prezenta glagola *biti* također je zabilježen: *jesu bile* (TDD, 7, 18); *ispunjavali jefu* (PIO, I 54, 22) *dopuštala ješte* (KNIT, 263, 5); *duxni jefu* (OTV, 22, 19/20).

Pavić, poput Kašića i Della Belle, pluskvamperfekt tvori glagolskim pridjevom radnim i imperfektom glagola *biti*, kombinirajući dulje i kraće imperfektne oblike toga glagola: *biaffe ucsinio* (TDD, 13, 12); *biffe izbavio* (NGD, 176, 18); *biffē umro* (EIE, 1764, 219, 3/4; 1808, 177, 22). Pavić, međutim, pluskvamperfekt tvori i perfektom uz glagolski pridjev radni: *zapovid ješte bio dao* (PIO, I, 50, 19); *kakoje ottvorio bio* Geizi (OTV, 447, 10).

Prema preporukama starih gramatičara, kada iza infinitiva slijedi nenaglašeni oblik glagola *htjeti*, Pavić u infinitivu bilježi završno *-i*: *bitiche* (TDD, 8, 31; OTV, 5, 15; 213, 1; EIE, 1764, 63, 20; 1808, 53, 17/18; PIP, 166, 1; PIO, II, 68, 21); *Viditiche* (EIE, 1764, 243, 14; 1808, 197, 2). Pavić bilježi i futur s nenaglašenim oblikom prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* koji sraste s krnjim infinitivom te nastaju oblici: *blagofivachu* (PIP, 292, 11); *primiche* (PIO, II, 112, 4/5; EIE, 1764, 434, 9; 1808, 354, 5/6); *zatrubiche* (JRNK, 162, 12); *Ljubichu* (KNIT, 222, 18). Futur se ponekad izriče u konstrukcijama s naglašenim oblicima glagola *htjeti*: *oche biti* (TDD, 7, 22; OTV, 506/507, 32/1; PIO, I, 49, 2; RK, 14, 16); *ù vik oche ljubiti* (NK, 43, 4).

Dvojaku tvorbu futura egzaktnog predlaže Della Bella: *kada budem imatti; kad budem imáo* (DIZ, 24). Futur tvoren svršenim prezentom glagola *biti* i infinitivom zabilježen je i u Pavića: *umriti bude* (EIE, 1764, 435, 15; 1808, 355, 6/7); *Tko bude imati blago ovoga fviata, i viditi bude brata fvoaga potribu imati* (KNIT, 223, 6/7). I Maretić (1910: 196) ukazuje na ovakvu tvorbu futura: „U nekijeh se pisaca nalazi po koji primjer za futurnu svezu *budem nositi, budeš čuvati*“. Gabrić-Bagarić (2007: 138) ističe kako je futur II. u obliku *budeš + infinitiv* također općepoznata odlika franjevačkih pisaca.

U tvorbi kondicionala u slavonskih je pisaca prisutna upotreba oblika *bismo*, *biste* za 1. i 2. lice množine, ali je prisutna i težnja da se pomoćni glagol izjednači za sva lica kondicionala (*bi*). Tadijanović bilježi: *ondabifste znalli* (SPM, 145). Ova je težnja uzrokovana jezičnom ekonomijom, a vrlo je snažna u razgovornome jeziku. U prvome licu množine Pavić bilježi pomoćni glagol *bi*, ali i *bismo*: *mi fami razumnim nacsinom nebi hotili* (NK, 39, 4); *danam ottvori Ocfi (...) vidilibismo* (OTV, 447, 11).

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je u upotrebi pasiva kojega Pavić često bilježi: *da Davidu Kralju oprosften bi grih* (TDD, 5, 6); *pokore (...) jesu naregivane, i izverffivane bile* (TDD, 7, 28/29); *poslana jeft* (EIE, 1764, 252, 8); *poslana jest* (EIE, 1808, 204, 8).

d) Sintaksa

Budući da su sintaktičke odlike uvjetovane vrstom teksta, činjenica da je nabožna literatura dominantna u franjevačkih pisaca određuje karakter sintakse njihovih djela. Prevodeći djela s latinskog ili kojeg drugog jezika, prerađujući ih u cilju prilagodbe zahtjevima čitalačke publike, pisci su se u velikoj mjeri oslanjali na jezik izvornika. Stoga su sintaktički kalkovi jedna od istaknutijih značajki jezika 18. stoljeća.

Pavić u djelu *Epistole i Evangjelja* (Budim, 1764.) u predgovoru POLJUBLJENIMA SSTIOCEM izrijekom potvrđuje vjernost izvorniku u prevođenju: „xelechih imati Sveto Pismo bafs onako, kako je ù sebi, od ricfi do ricfi. Evo poljubljena Bratjo Sveta Evangjelja i Epistole bafs od ricfi do ricfi“ (EIE, 1764, POLJUBLJENIMA SSTIOCEM, 1, 5-9; 1808, 1, 5-10).

Prevođenje *od ricfi do ricfi* rezultira sintaktičkim kalkovima koji su prisutni i u Pavića. Upotreba konstrukcija s infinitivom rezultat je utjecaja latinskoga jezika. „Na sintaktičkoj razini za jezik franjevačkih pisaca svojstvena je prije svega vrlo obilata uporaba raznolikih infinitivnih konstrukcija, i to i u 17. i u 18. i u 19. stoljeću.“⁷²⁴ Zamjena infinitiva vezom *da + prezent* česta je u Pavića: *valja da probudi sve velike* (OTV, 350/351, 32/1). I Della Bella bilježi: *Nechjee da podnoffe* (DIZ, 44).

Sintaktički kalk *za + infinitiv* preuzet je iz latinskoga jezika: *Od nacsina za xiviti* (FM, 15, 10). U rečenicama kojima se izriče neka namjera učestala je konstrukcija *za + infinitiv*: *i svukoliku kerv moju proliofam za izbaviti tebe iz proklestva* (PIO, I, 51, 33). Gabrić-Bagarić

⁷²⁴ Pranjković (2008: 21).

(2007: 138) ističe kako je najizrazitija zajednička osobina svih pisaca 18. stoljeća upotreba konstrukcije *za + infinitiv* kao zamjena za zavisnu, najčešće namjernu rečenicu.

Pavić infinitiv rabi kao dopunu glagolu *imati* kada je taj glagol u značenju *morati*: Način, po kojemu se Misnik *ima vladati* (RK, 7, 18/19). Isto je i kada je riječ o negaciji: Ti kifelog *nemaš piti piva* (FM, 14, 24); Od bubafe *nemaš bojati* nisla (FM, 34, 17).

Konstrukcijom prezenta glagola *imati* i infinitiva, koja je sintaktički kalk prema latinskim konstrukcijama, izriču se buduće radnje koje se bezuvjetno moraju izvršiti: *ima dochi fuditi xive, i mertve* (NK, 3, 11).

Maretić (1910: 228) kao još jednu osobinu slavonskih pisaca navodi kako prezent glagola tvorenih prefiksom *uz-* rabe za izricanje budućega vremena: tko *uzviruje*, i kersšten bude (JRNK, 50, 8).

Svršeni prezent glagola *biti* i infinitiv u značenju futura II. uobičajena je konstrukcija slavonskih prevoditelja, a propisuje ju i Della Bella: Ako koi meni *bude sluxiti*, posftovatiche njega Otac moi (EIE, 1764, 193, 19; 1808, 158, 19/20). I Maretić navodi ove future sveze dvovidnog prezenta pomoćnog glagola *biti* i infinitiva u nekih slavonskih pisaca.

Uz glagol *valjati* Pavić također bilježi dopune u infinitivu: berzo *valja privoljiti* (RK, 167, 17); *odgovoriti valjade* (KNIT, 298, 25).

Glagol *činiti* pojavljuje se u vezi s infinitivom u sljedećim primjerima: à oprosštenje *čfīni* ù slavi *pivati*, i *radovatise* (TDD, 9, 25); Od jifscha, koja *csine debljat* (FM, 11, 23); *Csine debljat*, i zdravo stajati (FM, 12, 5); *ucfīni* tolike od fvog puka *posmicati* (OTV, 127, 29/30); *čfīni navistiti* (PIO, I, 48, 27).

Konstrukcija *(u)činiti + akuzativ + infinitiv* zabilježena je u Pavića: pokaranje vrimenito *čfīni Duffu ù vatri jaukati*, i *plalati* (TDD, 9, 24/25); Ono *čfīni ljude vefeliti* (FM, 58, 11). Franjevačka *koine* odlikuje se poznavanjem ove konstrukcije, a zabilježena je i u dalmatinskih franjevaca 18. stoljeća (Gabrić-Bagarić, 2007: 139).

Latinske su konstrukcije uzorom slavonskim piscima, što je posebno vidljivo u upotrebi genitiva. Ablativ je u starih gramatičara normiran vezom prijedloga *od + genitiv*, te je ova prijedložno-padežna veza česta i u Pavića. Prijedlog *od + genitiv* Pavić rabi u značenju *o + lokativ*: uze Isus prigodu *od Ivana* pripovidati (OTV, 536, 4). Latinki jezik odlikuje upotreba posvojnih genitiva, a Pavić bilježi primjere genitiva s prijedlogom *od*: Biskupom *od Cordube*

(RK, 123, 21/22). Ova prijedložno-padežna veza u današnjem standardnom jeziku odgovara posvojnom (besprijedložnom) genitivu kojega bilježi i Pavić: *svitloft ljubavi* (PIO, I, 6, 8).

Slavonski pisci bilježe instrumental s prijedlogom i kada on označuje sredstvo, a u Pavića su brojni takvi primjeri: *obuffatii s-rukama* (OTV, 537, 1). Rjeđe je instrumental sredstva zabilježen bez prijedloga: *fabljom, kamenjem (...)* *fmicaju* (OTV, 151, 26/27).

Slavonski su pisci, tako i Pavić, pod utjecajem latinskoga jezika upotrebljavali množinu srednjega roda zamjenica i pridjeva za sve što nije precizno određeno u nabranjanju, a u svrhu isticanja i preuveličavanja izrečenoga: *svamu* kaza po redu (TDD, 12, 6).

Budući da je Pavić prevodio s latinskoga i njemačkoga jezika, utjecaj se tih jezika prepoznaje u smještanju glagola na kraj rečenice: *nauk S. Pavla ifinit bio* (OTV, 182, 24).

Postpozicija pridjeva u hrvatskome jeziku ima dugu tradiciju: „U hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku postpozicija pridjeva smatra se manje obilježenom od antepozicije, a rezultat je utjecaja grčkoga i latinskoga jezika, s kojih su se tekstovi prevodili.“⁷²⁵ Budući da je i Pavić prevodio s latinskoga jezika, postpozicija pridjeva potvrđena je i u njega: *panj vinski* (TDD, 1, 11). Antepozicija pridjeva u Pavića također nije rijetkost: *Zelene loze* (TDD, 2, 24/25), a anteponirani atributi prevladavaju u primjerima koji označuju svetost: *Sveta* *Cerkva* (OTV, 5, 22). U imenima svetaca težnja antepoziciji potpuno prevladava: *Sveti* *Pavao* (JRNK, 35, 1).

Utjecaj latinskoga jezika vidljiv je i u ispisivanju posvojnih zamjenica u postpoziciji: *s-Ucfenici fvoimi* (EIE, 1764, 232, 5); *Dugu moju* (PIO, II, 68, 21).

U Kašića je particip sklonjiv, kao i u Della Belle, a sklonjiv je i u Pavića. Sklonjivost se participa ne povezuje s utjecajem latinskih gramatika, već sa starim hrvatskim tekstovima, posebice glagoljskim, a kajkavsko narječje i danas poznaje ovu jezičnu pojavu.

Jezik pisaca vjerske tematike u 18. stoljeću karakterizira upotreba participa. U Pavića je najčešći particip u službi atributa ili poimeničenog pridjeva: *gorucha* *pech* (OTV, 123, 13); *xexucha* *vatra* (PIO, II, 70, 10).

Uporaba participa u atributnoj funkciji utjecaj je latinskoga jezika, a takvi participi imaju pridjevne kategorije roda, broja i padeža. Dio je takvih primjera izravan prijevod s

⁷²⁵ Sudec (2013: 631).

latinskog jezika, „ali je i posljedica literarne tradicije na kojoj su se temeljili raniji prevoditelji, štokavski i čakavski.“⁷²⁶

Brojni su i primjeri u kojima se prvobitno participsko značenje preobličilo u priložno budući da particip zamjenjuje relativnu rečenicu koja se odnosi na neku riječ iz glavne: ove *izilazeche* iz planine svetim Krixem, i prisvetim Troiſtvom Zakle (TDD, 10, 31/32); *oftavivſſii pune zacsugjenja*, i megju *fobom pitajuče* (OTV, 632, 26).

U latinskoj je sintaksi, za razliku od suvremene hrvatske, uobičajeno izricanje vršitelja radnje pasivnom *a + ablativ*, a Pavić u tu svrhu rabi ekvivalent *od + genitiv*: koje njoj *od Boga* ù Raju poklonjeno jeſte (TDD, 2, 27); *od Vlade Cerktve* potvergjena (NGD, 101, 22).

Sintaktički pasiv, odnosno pasiv s refleksivnom konstrukcijom, ne zahtijeva izražavanje vršitelja radnje, te još Maretić (1910: 218) ističe kako su u slavonskih pisaca česti „glagolski oblici s riječcom *se*“ za izricanje pasivnoga značenja: i akoje ù grifi, *oprostichese* njemu (JRNK, 82, 2/3).

Maretić (1910: 175) navodi kako slavonski pisci „rado upotrebljavaju pune zamjeničke oblike ondje, gdje smisao traži enklitičke“: Ugledavſſi Jofiſp brachu ſvoju, udilj *nji* poznade (OTV, 87, 29); ucsini *meni* jutrom miloſergje tvoje (PIP, 289, 12).

Prijedložno-padežne veze Pavić rabi u izricanju vremena *prije*, *poslije*, *tijekom čega*: prijedlog *po + lokativ* (u značenju *poslije*, *nakon*) – A *po rucsku* nevalja ſpavati (FM, 7, 8); prijedlog *za + instrumental* (u značenju *poslije*, *nakon*) – Za *Litaniami* mogufe ove molitvice, i piſmice pivati (PD, 133, 17); prijedlog *iza + genitiv* (u značenju *poslije*, *nakon*) – nerazmiſljajuchi ſtocheimſe *iza ovoga xivota* dogoditi (PIO, I, 102, 14); prijedlog *prid + akuzativ* (u značenju *prije*) – tri dana *prid Uskers* (TDD, 13, 19); prijedlog *prid + instrumental* (u značenju *prije*) – moxei Csovik onda jutarnje, *prid tarpezom*, i posli tarpeze, i vecernje, i druge bogoljubne molitvice naucsiti (NK, 22, 9); prijedlog *priko + genitiv* (u značenju *tijekom*) – *priko godine* (RK, 40, 3; JRNK, 111, 10); *priko nochi* bdechi (NGD, 100, 19); prijedlog *pri + lokativ* (u značenju *tijekom*): Za mox noxom vazda lagan biti, / *Pri vecseri* valja mallo jifti (FM, 10, 6); prijedlog *za + genitiv* (u značenju *tijekom*) – vladafſe mirno za 40. *godinah* (OTV, 295, 29); prijedlog *pod + instrumental* (u značenju *tijekom*) – Pit *pod jifchem* famu ladnu vodu

⁷²⁶ Despot (2006: 201).

/ ješte csinit samom febi fskodu (FM, 18, 18); prijedlog *kod* + *genitiv* (u značenju *tijekom*) – *Kod fvere Mifæ* (NK, 40, 24); *kod poslidnje Vecsere* (OTV, 593, 11).

Stara čestica *že* bila je vrlo raširena, a u staroslavenskome je jeziku mogla biti samostalna riječ u funkciji veznika ili priloga (*dakle, prema tome; i; a, ali, nego no; onda, zatim; ipak*). Izraz *je že* 'je pak' nastaje pojavom kraćega lika za 3. lice jednine prezenta glagola *biti* 'je'. Razjednačivanjem *ž* postaje *r* te nastaje veznik *jere* koji rabi i Pavić: *Jere* Boga nifu poznavali (NGD, 7, 14); *Jere* ljubimo brachu (KNIT, 222, 29). Gubljenjem završnoga *e* nastaje oblik *jer*: *jerje* ù njemu ifti fpařitelj ocsit (NK, 34, 15); *jer* Adam Sam, i brez druga bifse (OTV, 5, 8).

Pavić brojnim primjerima potvrđuje vezničku konstrukciju *buduch(i) + da*, na koju upućuje Tomo Maretić (1910: 223) pišući o karakteristikama jezika slavonskih pisaca: *buduchi da* S. Pismo ukazuje (OTV, 351, 2/3); I *buduch dasu* ù zdravomu tilu (RK, 77, 14). U konstrukcijama uzročnoga veznika *budući da* Pavić ponekad izostavlja *da*: *buduch* njezina ljubeznivoft i zasluxenja to iziskivaffe (KNIT, 157, 20/21).

Uzročni veznik *zašto* kalk je prema talijanskome *perché*, a zabilježen je i u Pavića: Ořtani s-nami, *zaffto* vecser jeřt (EIE, 1764, 251, 3/4); Ořtani s-nami, *zashto* vecser jest (EIE, 1808, 203, 5/6). pořtaviga ù jasle: *zasřtoim* nebishe miřta ù gořtionici (EIE, 1764, 10, 18); *zasřtojim* nebishe miřta u gořtionici (EIE, 1808, 9, 9).

Veznik *ili* u Pavića je najčešće zabilježen uz *enklitičko ti* koje mu je dodano kao riječca za pojačavanje. Oblik *iliti* Pavić najčešće rabi kada jednu riječ objašnjava drugom (jedan pojam drugim): ulazak, *iliti* Pocsetak (NK, 1, 1); daxd, *iliti* kiřfu (PD, 224, 20); vřilo vode, *iliti* bunarich (OTV, 46, 21/22); ogovaranje, *iliti* mermljanje (JRNK, 101, 17). Pavić rabi i veznik *ili*: pomoch, *ili* miloferdje Boxje (NK, 37, 5); vefelje, *ili* fvadba (OTV, 506, 3); dvoijjo, *ili* řumnjio (PD, 86, 10).

e) Tvorba riječi i leksik

U tvorbi je riječi i odabiru leksema, kao i na svim jezičnim razinama, vidljiv utjecaj latinskoga jezika koji je imao značajnu ulogu u nabožnoj literaturi kakvu je pisao i prevodio Emerik Pavić. U 18. su stoljeću Budim i Peřta po sastavu stanovništva etnički i nacionalno jako raznoliki, a utjecaj različitih jezika vidljiv je i u Pavićevim djelima. Preporuke su onodobnih gramatičara bile puristički obojene. Tadijanović je u uvodu svoje gramatike napisao: „Metniořam Ja ù ovoj Knyxizi dořta Rićřih, Kojećhješfe Tebi vidditti Kakonno nove, i tugje,

alifu onne prave Illyrske. Zato ucifise pravvo fvojim Jezikom govoritti, à nemoj od drugoga Jezika ricfih Krafti“ (SPM, PRIDGOVOR, 3, 2-8). Usprkos preporukama, kao pisac i prevoditelj nabožne literature, Pavić je usmjeren na latinski i grčki jezik, što rezultira brojnim tuđicama u njegovu, kao i općenito u jeziku slavonskih franjevaca.

Pavić je u svojim djelima zabilježio brojne latinizme: *pedipsanje* 'kažnjavanje' (OTV, 396, 27); *Advent* (JRNK, 154, 2/3); *Cefar* (NGD, 207, 12); *Capelan* (NGD, 87, 12); *Sakrisftan* (TDD, 7, 9). Zabilježio je i znatan broj grecizama: *korablja* (OTV, 21, 23; 261, 4; PD, 131, 15); *Lyturgia* (RK, 118, 17; 120, 15/16; 122, 19); *terpeza* (OTV, 595, 1; 597, 24; NK, 98, 1; FM, 7, 7); *djavao* (PD, 47, 1; PIO, I, 6, 8); *diavao* (TDD, 12, 3; 12, 5; 12, 11; OTV, 504, 9); *Diakon* (EIE, 1764, 313, 18; 1808, 254, 24/25); *Synagoga* (KNIT, 398, 16); *hiljadu* (NK, 17, 12; 44, 1; PIO, I, 70, 20; II, 112, 19; NGD, 45, 20).

S obzirom na višestoljetnu prisutnost turskoga jezika na području Slavonije, u Pavićevu su leksiku nezaobilazni turcizmi: *csifut* 'pejorativno: Židov' (TDD, 13, 21); *faida* 'korist, dobitak' (PIO, I, 102, 16); *affikovanje* 'udvaranje' (PIO, I, 93, 18); *durmice* 'neprekidno' (RK, 108, 1); *efskile* 'rado, drage volje, s ljubavlju': (FM, 19, 4; 21, 17; 31, 20; 35, 8); *indi* 'dakle, stoga' (KNIT, 298, 22; 384, 30; 222, 4); *firche* (FM, 27, 17; 35, 14; 40, 12; EIE, 1764, 215, 3); *cherpics* 'opeka sušena na suncu' (OTV, 97, 3/4).

Staroslavenski je sloj riječi uobičajen u franjevačkoj pisanoj tradiciji, a u Pavića je potvrđen brojnim primjerima. Suglasnička skupina *žd* (< *dj) jedan je od jezičnih elemenata koji leksem određuje kao staroslavenski. Pavić također bilježi ovu suglasničku skupinu: *daxd* (KNIT, 6, 1; NGD, 43, 21; PD, 226, 7); *daxditi* (OTV, 304, 29); *daxdi* (EIE, 1764, 376, 13; 1808, 306, 20); *daxda* (PD, 225, 11); *daxdnicu* (EIE, 1764, 101, 26; 1808, 84, 21). Brojni su drugi primjeri riječi staroslavenskoga podrijetla:⁷²⁷ *Stotnik* (EIE, 1764, 59, 7; 1808, 49, 20) (*стѣтникъ* – satnik, stotnik); *taft* (OTV, 369, 16) (stsl. *тѣсть* – tast); *pinez* (KNIT, 96, 22; PIO, I, 54, 31; EIE, 1764, 466, 2; 1808, 379, 22/23) (stsl. *пѣнезь* – novac, moneta); *iskernji* (NK, 39, 7; PIO, I, 130, 32; PD, 88, 23; KNIT, 168, 10/11); *Sobftvo* (JRNK, 23, 6) (stsl. *sobъstvo* – bivstvo, osoba); *fobftvo* (PD, 3, 11); *fobsftvo* (NK, 41, 9).

U Pavićev je jezik prodrlo i ponešto hungarizama: *fela* 'vrsta, pasmina, soj' (OTV, 2, 27); *hatar* 'kraj, predio' (NGD, 131, 15; 161, 20); *pasulj* 'grah' (FM, 21, 3) (mađ. *paszuly*), kao i talijanizama: *piat* (tal. *piatto*) (NK, 98, 4); *Abbat* (TDD, 12, 19, 21, 29; 13, 12) (tal. *abate* –

⁷²⁷ Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb.

opat) Abbat *iliti* starešina (TDD, 12, 30/31); *Abat* (EIE, 1764, 468, 1/2); *murmurati* 'žamoriti, gundati' (TDD, 5, 16; NK, 11, 21; PIO, I, 17, 14) (tal. *mormorare*); *malkaduk* (FM, 36, 11) (tal. *Mal caduco* = padavica).

Izdanje *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine jedino je djelo od djela analiziranih ovim radom koje je objavljeno nakon Pavićeve smrti. Budući da je u analizu ušlo i ranije izdanje *Epistola i Evangjelja* (1764.), usporedbom su uočene neke razlike u ova dva izdanja. Najviše je razlika u grafiji. Grafija novijega izdanja *Epistola i Evangjelja* (1808.) najujednačenija je od grafije promatranih Pavićevih djela:

fonem	/c/	/č/	/ć/	/g/	/ǵ/	/j/	/lj/	/n/	/r/	/s/	/š/	/z/	/ž/
grafem	<i>c</i>	<i>cs</i>	<i>ch</i>	<i>cx</i>	<i>gj</i>	<i>j</i>	<i>lj</i>	<i>nj</i>	<i>er</i>	<i>s</i>	<i>sh</i>	<i>z</i>	<i>x</i>

Fonem /ǵ/ u prijedlogu *među* (stsl. *meždu*, *meždju* ← prasl. **medju*) Pavić u svim djelima bilježi grafemom *gj*, osim u novijemu izdanju *Epistola i Evangjelja* gdje je zabilježeno *dj*: *megju* (TDD, 5, 4; OTV, 127, 17; NK, 24, 13; PIO, I, 48, 2/3; KNIT, 298, 11; EIE, 1764, 363, 8; 377, 11; 436, 20; NK, 9, 26; JRNK, 146, 14); *medju* (EIE, 1808, 199, 22; 201, 19; 296, 5; 307, 16; 356, 6); Krajem 18. stoljeća u slavonskih se pisaca ustalio njima svojstven grafem *sh* u označavanju fonema /š/, a u Pavića je ovaj grafem zabilježen u izdanju *Epistola i Evangjelja* iz 1808. godine: *Prishastja* (EIE, 1808, 1, 1); *Aposhtola* (EIE, 1808, 1, 3/4); *nashe* (EIE, 1808, 1, 7); *bashtinu* (EIE, 1808, 78, 14); *bashtinik* (EIE, 1808, 15); *Shtienje* (EIE, 1808, 86, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21).

Kada označavaju naglasne odnose, grafemi nemaju razlikovnu već funkcionalnu ulogu. Udvajanjem samoglasnika Pavić označuje dugi slog, a kratkoću prethodnoga samoglasnika bilježi udvajanjem suglasničkih slova. U starijemu je izdanju *Epistola i Evangjelja* (1764.) udvajanje zabilježeno, a u novijemu nije u primjerima: *upadde* (EIE, 1764, 434, 5); *upade* (EIE, 1808, 354, 2); *ottidoffe* (EIE, 1764, 313, 14); *otidoshe* (EIE, 1808, 254, 21); *hottili* (EIE, 1764, 144, 17); *hotili* (EIE, 1808, 118, 26). Često je u oba izdanja zabilježeno isto, kao npr. *Dilloboje* (EIE, 1764, 224, 18; 1808, 182, 10).

Bilježenje suglasnika *h* ne podudara se u primjeru: *oche* (EIE, 1764, 2, 5); *hoche* (EIE, 1808, 2, 3), a gubljenje suglasnika *t* u primjeru: *niko* (EIE, 1764, 244, 8); *nitko* (EIE, 1808, 197, 17). Samoglasnik *i* gubi se i u interverbalnom položaju kada je riječ o jednoj naglasnoj cjelini u primjeru *xaomje* (EIE, 1764, 503, 5), dok je u novijemu izdanju zabilježen: *xaomije* (EIE, 1808, 435, 27/28). Protetsko je *j* također različito zabilježeno: *zasftoim* nebiſe miſta ù goſtionici

(EIE, 1764, 10, 18); *zashtojim* nebishe mista u gostionici (EIE, 1808, 9, 9). Odras jata različito je zabilježen primjerom: *korin* (EIE, 1764, 3, 24); *koren* (EIE, 1808, 9, 9).

Intervokalno *j* u nekim primjerima izostaje u oba izdanja: *Xudii* (EIE, 1764, 248, 1; 1808, 200, 18); *niedan* (EIE, 1764, 434, 20; 1808, 354, 16); *podoim* (EIE, 1764, 146, 5; 1808, 120, 3); *priviati* (EIE, 1764, 61, 6; 1808, 51, 10). U nekim je riječima intervokalno *j* različito zabilježeno: *jedanaest* (EIE, 1764, 251, 16); *jedanajest* (EIE, 1808, 203, 18); *dvanaestu* (EIE, 1764, 311, 11); *dvanajestu* (EIE, 1808, 253, 1); *petnaest* (EIE 1764, 58, 18); *petnajest* (EIE, 1808, 49, 9); *Koigodir* (EIE, 1764, 401, 1/2); *Kojigodir* (EIE, 1808, 327, 5); *tvoim* (EIE, 1764, 5, 7); *tvojim* (EIE, 1808, 3, 19).

Poneki primjeri potvrđuju i različito bilježenje provođenja glasovnih promjena. Jotacija je različito zabilježena u primjerima: *milofergja* (EIE, 1764, 3, 17); *miloserdja* (EIE, 3, 12); *Pervorogjeni* (EIE, 1764, 400, 11); *Pervorodjeni* (EIE, 1808, 326, 17/18); *ragja* (EIE, 1764, 261, 16); *radja* (EIE, 1808, 211, 26). U nekim primjerima oba izdanja bilježe jotaciju: *rogjeno* (EIE, 1764, 254, 15; 1808, 206, 9); *dogje* (EIE, 1764, 245, 4; 1808, 198, 9). Dentalno je *t* različito zabilježeno primjerima: *Ocem* (EIE, 1764, 13, 10); *Otcem* (EIE, 1808, 11, 12); *xalosni* (EIE, 1764, 249, 12); *xalostni* (EIE, 1808201, 27).

U kosim padežima Pavić u starijem izdanju ne bilježi završno *h* gramatičkih morfema *-ih*, *-ah*: na *visina* (EIE, 1764, 11, 14/15), na *visinah* (EIE, 1808, 9, 26); *fseft dana* (EIE, 1764, 219, 2); *shest danah* (EIE, 1808, 177, 21); obečanja *Otaca* (EIE, 1764, 3, 16); obečanja *Otakah* (EIE, 1808, 3, 11).

Rjeđe su uočene razlike na sintaktičkoj razini: bitiche *kakono* podne (EIE, 1764, 63, 20); bitiche *kako na* podne (EIE, 1808, 55, 18). U Pavića se genitivom osobne zamjenice izražava posvojnost koja se odnosi na 3. lice jednine te je u jednome izdanju zabilježeno: *uzigrafe cŕedo ú utrobi njæ* (EIE, 1764, 377, 8), a u drugome je izostavljena zamjenica u genitivu: *uzigrase cŕedo u utrobi* (EIE, 1808, 307, 13). Razlike u leksiku također su rijetke. Riječ *Abat* (EIE, 1764, 468, 1/2) u novijemu je izdanju zamijenjena riječju *Opat* (EIE, 1808, 381, 6).

Emerik Pavić ostavlja trag u povijesti crkvene književnosti brojnim djelima duhovne tematike na hrvatskome i latinskome jeziku, a time i trag u povijesti hrvatskoga jezika. Svestranim je djelovanjem Pavić izlazio iz okvira pozivom mu zadane duhovne tematike i svojim radom, zajedno s ostalim pripadnicima budimskoga kulturnoga kruga, dao doprinos procesu standardizacije hrvatskoga jezika. Jezičnom je analizom njegovih djela u ovome radu istaknuta problematika jezika osamnaestoga stoljeća koja proizlazi iz prirode proučavane građe.

Pristup jezičnoj analizi zahtijevao je i osvrt na nasljedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli biti uzorom Pavićeva jezičnoga izraza. Dakako, uzore je Pavić tražio i u svojim prethodnicima i suvremenima sudjelujući tako i u nasljedovanju franjevačke *koine*, prepoznatljivoga i ujednačenoga standardnojezičnoga uzusa franjevačkih pisaca. Stoga proučavanje jezika djela Emerika Pavića doprinosi stvaranju cjelovite slike razvoja hrvatskog standardnog jezika.

12. IZVORI I LITERATURA

12.1 Izvori

1. **EPISTOLE, i EVANGJELJA PRIKO SVIU GODISSNJI NEDILJAH, i SVETKOVINAH, S-DVIMA MUKAMA, PO MATHÆU I IVANU ISPISANIMA.** Po Uregjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora sloxena, I ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik trechiput prisftampana, i od zamerfitog sftivenja ocsiftita. Po O. F. EMERICU PAVICHU, Lecturu Jubilatomu, i Sadafsnjemu Diffinituru, Prov. S. Ivana od Capistrana ù Budimu Godinæ 1764. *S-dopusftenjem Stareffinah.*

Sstampano ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru.

/naslovnica/ + /4/ + 504 str., sa slikovnim prilozima (Muzej Slavonije u Osijeku)

2. **EPISTOLE, i EVANGJELJA PRIKO SVIU GODISHNJI NEDILJAH i SVETKOVINAH S-DVIMA MUKAMA ISUSA PO MATHEU, I IVANU ISPISANIMA,** Po uredjenju Rimskoga Misala, i Naredbi Svetoga Tridentinskoga Sabora Sloxena, I u Slovinski, iliti Illiricski Jezik prisftampana PO O. F. Emeriku Pavichu negdashnjemu Lekturu i Difinituru Prov. S. Ivana od Kapistrana. Sada pako s-pridatim velikim Blagoslovom vode na Vodokerstje iz nova pritisnuta.

U BUDIMU, Sa Slovima Kraljevske Magjarske Mudroskupshtine Godishta 1808.

/naslovnica/⁷²⁸ + /4/ + 436 str. (franjevački samostan crkve Svetog Roka u Virovitici)

3. **FLOS MEDICINÆ, Sive SCHOLÆ SALERNITANÆ DE CONSERVANDA BONA VALETUDINE, Præcepta Metrica, Auctore JOANNE de MEDIOLANO.** Recenter interpretatione *Illyrica*, five *Dalmatica* Rythmicè illustratus, Anno 1768. *Cum permiffu Superiorum.*

PESTINI, Typis, Eitzenbergerianis

⁷²⁸ U Virovitici nedostaje naslovnica djela, a podatci s naslovnice uzeti su s primjerka u Središnjoj nadbiskupijskoj i fakultetskoj knjižnici u Đakovu.

61 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana).

4. JEZGRA RIMSKOGA PRAVOVIRNOGA NAUKA Kerftjanskoga, za Mladex Jasnoga i Glasovitoga Grada Beckskoga Godine 1767. ù Nimacski jezik na fvitloft dana; SADA PAK za špasonofošno napridovanje ne famo mlagjane dice, veche i vrimenitii pravovirnih, ù Slovinski, iliti Illyricski, jali Dalmatinski jezik prinessena, i s tieskom opchena ucfinjena, Godine 1769.

ù Budimu, sa slovi Leopolda Franceska Landerera.

168 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

5. NADODANJE GLAVNI DOGAGJAJA, RAZGOVORU UGODNOMU NARODA SLOVINSKOGA, ne odavno na fvitloft danomu; NA SLAVU BOXJU, I ZA RAZGOVOR ILLYRAH ù VERSSE SLOXENO PO Jednomu Sinu S. Frane, Derxave S. Ivana od Capiftr. Godine 1768. *S-dopufstjenjem Starefsinah.*

U PESSTI, *s-Eitzenbergerovima slovima.*

212 str. (Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu)

6. NAUK KATOLICSANSKI U PITANJA, I ODGOVARANJA SVERHU PET POGLAVITI STVARI PETRA KANISIA, ù TRI SKULÆ, RAZDILIT; *I za korift Sviu Dufsah Paftirah, Mesftara, Starefsinah, i mlagjanæ Dicæ Sloxit Po jednomu Misniku Obfervantu ù Budimu; Drugiput uzmloxanie ucsinit.*

Sftampan ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Godinæ 1759.

A1-F6 nepag.⁷²⁹ (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

⁷²⁹ Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 144, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Ulazak, iliti Pocsetak maloga Nauka Katolicsanskoga.*

7. OCA POSSTOVANOG GOFFINE PRAVOVIRNO, PO MISALU CERQVENOMU UREGJENO KNJIXENSTVO *iliti*: KRATKI NAUCI, I TOMACSENJA SVIU NEDILJNI I GLAVNI SVECSANI EVANGJELJAH, I ISTA VIRE, I DILLOREDNOG XIVLJENJA IZ NJI UMENJA IZVAGJENA, ù KOIMASE SVA ONA TOMACSE KOJANOSU PRAVOVIRNOM KERSTJANINU ZA DOBITJE SPASENJA POTRIBNA. *TOMACSESE* I CERQVENE CEREMONIE, ILITI: NACSINU PO CERQVENOMU, OCSITA SA SLAVOM PRIGIBANJA, KADENJA, I OSTALI DUHOVNI OBSLUXIVANJA OBICSAJI. *Iz Nimacskog ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik prineffena* PO O. F. EMERIKU PAVICHU, Reda S. O. Fran. Deroxave S. Ivana Capistrana, *I s-dopusfstenjem Stareffinah na fvitloft dana Godine MDCCLXXVIII.*

U BUDIMU, S-TIESKOM LANDEREROVOM

401 + /7/ str. (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)⁷³⁰

8. OGLEDALO TEMELJA, VIRÆ, I ZAKONA KATOLICSANSKOGA, TO JEST. SVETO PISMO, ILITI JEZGRA SVIU DOGAGJAJAH STAROGA, I NOVOGA ZAKONA S-TOLMACSENJEM SVETIH OTACA POMISSANA ZA RASSIRENJE BOXJEG POZNANSTVA, I RAZGLASENJE MOGUCHSTVA, I DOBROTÆ PRIVICSNJEGA PRIPOVIGJENA, I ISTOLMACSENA NAJPRI U FRANCUZKI JEZIK PO GOSPODINU RAYAUMONTU PRIORU OD SOMBREVALA SLOXENA, ZATIM NIMACSKI PRIMISTITA, A SADA U NASS SLAVNI, ULJUDNII I KRASNII ILLYRICSKI JEZIK PRINESSENA PO OCU FRA EMERIKU PAVICHU, SSTIOCU POGLAVITOMU SVETÆ BOGOSLOVICÆ U GRADU BUDIMU, REDA S. O. FRANCESKA, PROVINCIÆ S. IVANA CAPISTRANA, *GODINÆ M.DCC.LIX.*

U BUDIMU, STAMPANO PO FRANCESKU LEOPOLDU LANDERERU, MDCCLIX

/naslovnica/ + /13/ + 693 + /7/ str. sa slikovnim priložima (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

⁷³⁰ Hoško (2000: 175) posebno navodi djelo *Kratki nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evanđelja* (Budim, 1778), a posebno djelo *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uregjeno književstvo* (Budim, 1778.). Kukuljević (1860: 121) bilježi naslov *Kratk nauci i tumačenja sviu nediljnih glavnih evanđelja*, Sekulić (1969: 99) bilježi naslov *Oca poštovanog Goffine pravovirno po misalu crkvenom uređeno knjiženstvo*, a Kujundžić (1969: 688) bilježi puni naslov *Oca posstovanog Goffine pravovirno, po misalu cerquenomu uregjeno knjixenstvo, Iiliti: Kratki nauci, i tomacsenja sviu nediljni i glavni svecsani evanđeljah ...*

9. PROSVITLJENJE I OGRIANJE JESENOG I ZIMNOG DOBA ILITI NEDILJNE I SVECSANE PREDIKE, PRIKO JESENI I ZIME DOLAZEČE, RAZUM CSOVICSANSKU U DILLOVANJU PROSVITLJUJUČE, A DUSSU S-SPASONOSSNIM NAUKOM GRIUCHE. ZA POMOCH SVIU DUSSAH NASTOJNIKAH, I OSTALI PRIPOVIDALACA KRATKO, ALLI KRUTO SLOXENE PO OCU FR. EMERIKU PAVICHU, REDA S. O. FRANCESKA OD OBSLUXENIA, PROVINCIÆ S. IVANA CAPISTRANA LECTURU JUBILATOMU, I SADASSNJEMU DIFFINITURU NA SVITLOST DANE U BUDIMU, GODINE M.DCC.LXII. S-STROSSKOM POKOJNOGA GOSPODARA BARNABÆ DEXEVICHA GRAGJANINA BUDIMSKOG, USSTAMPANE.

Pritisnute ù Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Sftampaturu.

/naslovnica/ + Nediljne predike. /7/ + 132 str. + Svecsane predike. 131 + /1/ str. (Središnja nadbiskupijska i fakultetska knjižnica u Đakovu)⁷³¹

10. Psaltir Ilti Pisme Bogu posvechene Kralja Davida / Iz Svetoga Pisma po slovu u Slovinski ili Dalmatinski Jezik prinefsene Po Ocu Fra Emeriku Pavichu Lecturu Jubilatomu i ex Definituru Reda S. O. Franceska Derxave S. Ivana Capiftrana godine 1774. S-dopusštenjem Starefsinah na Svitloft dane.

Pritifnute Sa Slovi Landererovi u Budimu

/4/ + 301 str. (knjižnica franjevačkog samostana sv. Stjepana Prvomučenika u Budimpešti, na adresi Budapest II, Margit körut 23; nekadašnje sjedište Provincije sv. Ivana Kapistrana)

11. PUTOVANJE DUHOVNO, Ú STAZICE Razlicfitoga Bogoljubftva udiljeno; To jest: Knjiga od MOLITAVA Ujedno sloxena, i s-glavnima Pismama narefsena, Narodu Illyricskomu, iliti Dalmatinskomu za Bogosftovno i spasonofsno napridovanje poklonjena, i S-dopusštenjem Starefsinah na svitlost dana Po O. Fra Emeriku Pavichu, Svete Bogoslovice Lecturu Jubilatomu, i ex-Diffinituru, Reda S. Franceska, Derxave S. Ivana od Capiftrana, ù Budimu, Godine 1769.

⁷³¹ Primjerak ovoga Pavićeva djela iz franjevačkog samostana Presvetoga Trojstva u Slavonskom Brodu ima uz naslovnicu i grafiku sv. Emerika.

ù Pesfti sa slovi Eitzenpergerovi

/naslovnica/ + /11/ + 265 str. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu)

12. RUCSNA KNJIXICA, za utiloviti ù Zakon Katolicfanski obrachenike; za narediti i na frichno priminutje dovesti bolesnike, i na smert odsugjene; i za privešti na fpasonofni Zakon razdvojnike. Xupnikom, i oftalima Duhovnim Naftojnikom, à i iftima pravovirnim Domachinom veoma koriftna; UPISANA Po jednomu Sinu S. FRANE, Derxave S. JVANA od CAPISTRANA, Godine 1769. S-dopulltenjem Starefšinah.

U PESSTI, SA SLOVI EITZENBERGERovi.

/naslovnica/ + /11/ + 174 str. (Muzej Slavonije u Osijeku)

13. TRI DARA DUHOVNA S-GOVORENJEM PREDIKATORSKIM NAVISSTENA, I ISTOMACSENA, NA SVETKOVINU S. KATARINÆ DIVICÆ, I MUCSENICÆ, U BUDIMU, U VAROSI TABANSKOI, PO O. FRA EMERIKU PAVICHU, NJIOVOMU DOMORODCU, REDA S. O. FRANCISKA, PROVINCIÆ BOSANSKÆ, GENERALOMU OD SVETE BOGOSLOVICE SSTIOCU. GODISSTA M. DCC. LV.

U BUDIMU, PO LEOPOLDI FRANCESKU LANDERERU

/naslovnica/ + A2-B3 nepag.⁷³² (franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu)

⁷³² Za potrebe ovoga rada djelo je označeno brojem stranica od 1 do 14, počevši od prve stranice teksta koja počinje naslovom *Thema*.

12.2 Literatura

1. Anić, Vladimir. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb.
2. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 1995. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb.
3. Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatium aerarium*; 2. dio: *Gazophylacium Illyrico-Latinum*.
4. Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana. 2014. *Sičanske riči*. Osijek.
5. Cifrak, Mario. 2011. Slavonski lekcionari. *Život i škola*. Vol. LVII:25, 122-132.
6. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko; Katičić, Radoslav. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskog književnog jezika*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Globus, Zagreb.
7. Bosanac, Stjepan. 1900. Pavićevo „Nadodanje“ Kačićevu „Razgovoru ugodnom“. *Spomen-cvijeće iz hrvatskih i slovenskih Dubrava*. Matica hrvatska, Zagreb, 596-605.
8. Brešić, Vinko. 2004. *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Matica hrvatska, Ogranak Osijek.
9. Brlić, Ignacije. 1846. Uspomena jednog od naših glavnih i slavni pisateljah. *Zora dalmatinska*, god. III, br. 12, 15, 16, 18, 19, 21.
10. Brozović, Dalibor. 2008. *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*. Školska knjiga.
11. Csevapovic, P. Gregorius. 1823. *Synoptico-memorialis catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis a Capistrano*. Budaë, VII-XII, 228, 301, 320.
12. Damjanović, Stjepan. 2008. *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Matica Hrvatska, Zagreb.
13. Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Matica hrvatska, Zagreb.
14. Della Bella, Ardelio. 1728. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venecija.
15. Della Bella, Ardelio. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venecija 1728. Pretisak 2006. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

16. Despot, Loretana. 2006. *Jezik hrvatskog biblijskog prvotiska*. Filozofski fakultet Osijek.
17. Despot, Loretana. 2005. *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)*. Filozofski fakultet, Osijek.
18. Despot, Loretana. 2004. Slavonski dijalekt u pisaca 18. stoljeća. *Šokačka rič* 2. Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalet. Vinkovci, 87-98.
19. Dukić, Davor. 2002. *Poetike hrvatske epike 18. stoljeća*. Biblioteka znanstvenih djela, Split.
20. Farkaš, Loretana. 2010. *Od slovoslovnosti slavonske*. Filozofski fakultet, Osijek.
21. Farkaš, Loretana. 1996. *Prema hrvatskom standardnom jeziku*. Književna Revija 1/2. Matica hrvatska Osijek, Osijek, 5-12.
22. Farkaš Brekalo, Loretana. 2013. Štokavski hrvatski književni jezik u 18. stoljeću. U: *Povijest hrvatskoga jezika*. 3. knjiga: 17. i 18. stoljeće. Croatica, Zagreb, 163-219.
23. Forko, Josip. 1889. *Kako je P. Emerik Pavić u prošlom stoljeću u latinski jezik prevodio pjesme slavnoga Fra Andrije Kačića?* Osijek.
24. Forko, Josip. 1884. *Crice iz slavonske književnosti u XVIII. stoljeću*. Osijek.
25. Franičević, Marin. 1968. Slavonski pisci XVIII. stoljeća u okviru hrvatske književnosti. *Forum* 7, 15, 2-3, 321-331.
26. Frkin, Vatroslav; Holzleitner, Miljenko. 2008. *Bibliografija knjiga hrvatskih autora*. Zagreb.
27. Fućak, Jerko. 1975. *Šest stoljeća hrvatskog lekcionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
28. Gabrić-Bagarić, Darija. 2007. Književnojezična norma franjevačkih pisaca 18. stoljeća. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Knj. 33, 133-145.
29. Galović, Filip. 2013. Štokavsko i čakavsko: iz jezika splitskoga dijalekatskoga pjesništva. *Čakavska rič*, XLI, br. 1-2, siječanj-prosinac, Split, 121-138.
30. Glesinger, Lavoslav. 1940. Prva medicinska knjiga na hrvatskome jeziku (Pavićev prijevod Salernitanskih regula). *Alma mater Croatica*, IV:2, 56-64.

31. Golić, Jelica. 1956. Počeci bunjevačke književnosti. *Republika*, god. XII, br. 5, Zagreb, 28-29.
32. Habelić, Juraj. *Dikcionar ili reči slovenske*. Graz 1670. Pretisak 1989. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
33. Ham, Sanda. 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*. Nakladni zavod Globus, Zagreb.
34. Hamm, Josip. 1949. Štokavština donje Podravine. *Rad JAZU* 275, Zagreb, 5-70.
35. Horanyi, Alexivs. 1777. *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum*. Posonii: III. svezak, 48-50.
36. Hoško, Franjo Emanuel. 2005. Emerik Pavić i idejni odmak od hrvatske književnosti katoličke obnove u drugoj polovici 18. stoljeća. U: *Zavičajnik. Zbornik Stanislava Marijanovića*. Filozofski fakultet, Osijek, 165-187.
37. Hoško, Franjo Emanuel. 2001. *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
38. Hoško, Franjo Emanuel. 2000. *Franjevci u kontinentalnoj hrvatskoj kroz stoljeća*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
39. Hoško, Franjo Emanuel. 2002. *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
40. Hoško, Franjo Emanuel. ^a1985. *Negdašnji hrvatski katekizmi*. Zagreb.
41. Hoško, Franjo Emanuel. 1978. Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevaca tijekom 18. stoljeća u Budimu. *Nova et vetera*. 28:1-2, 113-179.
42. Hoško, Franjo Emanuel. ^b1985. Prvi priručnik biblijske povijesti na hrvatskom jeziku u prijevodu Emerika Pavića. *Bogoslovska smotra*. Vol. 55:1-2, 159-168.
43. Hoško, Franjo Emanuel. 2011. *Slavonska franjevačka učilišta*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
44. Hudeček, Lana; Lewis, Kristian; Mihaljević, Milica. 2011. *Pleonazmi u hrvatskome standardnom jeziku*. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 37/1, str. 41-72.

45. Ivšić, Stjepan. 1913. „Današnji posavski govor“. *Rad JAZU* 196, Zagreb, 9-138; 124-254.
46. Ivšić, Stjepan. 1907. „Šaptinovačko narječje“. *Rad JAZU* 168, Zagreb, 113-162.
47. Kaizer Nándor, P. 1938. A Kapisztránói Szent Jánosról nevezett ferences rendtartomány jámbor életu tagjai. Ferences Közlöny, XVIII, 375-376.
48. Kašić, Bartol. *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Pretisak 1990. Kršćanska sadašnjost. Zavod za jezik IFF, Zagreb.
49. Kašić, Bartol. 1604. *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Rim.
50. Kašić, Bartol. *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Rim 1604. Pretisak 2002. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 339.
51. Kikić, Geza. 1971. *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata*. Matica hrvatska, Zagreb.
52. Klaić, Bratoljub. 1984. *Rječnik stranih riječi*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
53. Knezović, Pavao (ur.); Jerković, Marko (ur.). 2014. *Zbornik o Emeriku Paviću: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“*. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb.
54. Kolenić, Ljiljana. 2006. Jezik *Predika* Emerika Pavića. U: *Tkivo kulture*. Rijeka: Teologija u Rijeci, 263-287.
55. Kolenić, Ljiljana. 1997. Međudijalekatski dodiri i prožimanja u djelima slavonskih pisaca 18. stoljeća. U: *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Knjiga 10. Zagreb, 149-154.
56. Kolenić, Ljiljana. 2003. *Pogled u strukturu hrvatske gramatike*. Osijek: Sveučilište u Osijeku.
57. Kolenić, Ljiljana. 1998. *Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*. Pedagoški fakultet, Osijek.
58. Kolenić, Ljiljana. 1997. *Slavonski dijalekt*. *Croatica*, XXVII, 45-46. Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 101-116.
59. Kosor, Karlo. 1981. Hrvatski jezik latinske gramatike fra Tome Babića. *Kačić. Zbornik Franjevačke Provincije presvetog Otkupitelja*. Split, 5-56.

60. Košutar, Petra; Tafra, Branka. 2014. Jezikslovno paljetkovanje po osamnaestom stoljeću. U: *Zbornik o Emeriku Paviću: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“*. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb, 367-382.
61. Krumes Šimunović Irena. 2012. *Hrvatska crkvena terminologija 18. stoljeća*. Osijek (doktorski rad).
62. Kuna, Herta. 1967. *Jezik fra Filipa Laštrića; bosanskog franjevca XVIII vijeka*. Akademija nuka i umjetnosti Bosne i Hercegovine; tom XXVII, knj. 15. Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Sarajevo.
63. Kujundžić, Ivan. 1969. Bunjevačko-šokačka bibliografija. Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata. *Rad JAZU* 355, 667-769.
64. Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1860. *Bibliografija Hrvatska*. Zagreb. Knj. 1, 119-121.
65. Lanosović, Marijan, *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache*. Osijek.
66. Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1*. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
67. Lukač, Stjepan (ur.). 2001. *Hrvati u Budimu i Pešti; zbornik radova 1997.-2000*. Budimpešta: Hrvatska samouprava Budimpešte.
68. Lukšić, Ivana; Pranjić, Maja; Vlastelić, Anastazija. 2015. Sintaktičke značajke franjevačke koine u djelima fra Emerika (Mirka) Pavića. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*. Br. 4, 105-123.
69. Maretić, Tomo. 1910. Jezik slavonskijeh pisaca; Prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj. *RAD JAZU* 180, Zagreb, 146-233.
70. Matić, Tomo. 1945. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*. Djela HAZU XLI, Zagreb.
71. Mihanović-Salopek, Hrvojka. 2006. Mariološki doprinos i propovjedništvo fra Emerika (Mirka) Pavića. *Iz duhovnog perivoja*. Zagreb, 249-278.
72. Moguš, Milan. 2009. *Povijest hrvatskog književnog jezika*. 3. prošireno hrvatsko izdanje. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

73. Ogrizović, M. 1904. Kako je Emerik Pavić preveo Kačićev Razgovor ugodni. *Nastavni vjesnik*, knj. XII, sv. 4, 457-473.
74. Oraić Tolić, Dubravka. 2011. *Akademsko pismo*. Zagreb.
75. Parčić, Dragutin. *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Zadar 1901. Pretisak 1995. Artresor studio: Oživljena baština, Zagreb.
76. Pavić, Krešimir. 1991. Počeci hrvatske književnosti u Slavoniji nakon oslobođenja od Turaka. *Forum*, 7-8, 13-23.
77. Pilj Tomić, Marina. 2010. Jezične odlike djela *Flos medicinae* (1768.) Emerika Pavića. *Šokačka rič* 7. Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalet. Vinkovci, 183-201.
78. Pranjković, Ivo; Silić, Josip. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
79. Pranjković, Ivo. 2008. *Franjevačko spisateljstvo na hrvatskome jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
80. Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. I i II dio, Matica hrvatska, Zagreb.
81. Samardžija, Marko. 2004. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. II. izdanje. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
82. Sekulić, Ante. 1990. *Bački Bunjevci i Šokci*. Školska knjiga, Zagreb.
83. Sekulić, Ante. 2006. Hoškov budimski krug hrvatskih franjevačkih pisaca. *Tkivo kulture*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb; Rijeka, Teologija u Rijeci, 53-63.
84. Sekulić, Ante. 1997. *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*. Matica hrvatska, Zagreb.
85. Sekulić, Ante. 1969. Tri priloga hrvatskoj kulturnoj povijesti. *Kačić*. God II, 71-99.
86. Skok, Petar. 1971.-1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I-IV, JAZU, Zagreb.
87. Sudec, Sandra. 2013. *Položaj pridjeva u imenskoj skupini u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku*. U: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 39/2, 631-644.

88. Sršan, Stjepan. 1993. *Osječki ljetopisi 1686.-1945*. Osijek: Povijesni arhiv u Osijeku.
89. Šundalić, Zlata. 2003. Emerik Pavić, *Putovanje duhovno (1769.)*. U: *Studenac nebeski; Molitvenici u hrvatskoj književnosti od 16. do kraja 18. stoljeća*. Split, 387-404.
90. Tadijanović, Blaž. 1761. *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik*. Magdeburg.
91. Tafra, Branka. 2011. Kroatistička standardološka propitivanja. U zborniku: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II*. Ur. Dubravka Sesar. Filozofski fakultet, Zagreb, 35-49.
92. Tartalja, Hrvoje (ur.). 1958. *Flos Medicinae sive scholae Salernitanae de conservanda bona valetudine. Faksimil hrvatskog prijevoda u stihovima od Emerika Pavića iz 1768. godine*. Institut za povijest farmacije sa zbirkom, Zagreb. Knjiga 3.
93. Tatarin, Milovan. 2006. Je li se što sačuvalo od kalendara Emerika Pavića? U: *Tkivo kulture*. Rijeka: Teologija u Rijeci, 289-314.
94. Tatarin, Milovan. 2007. Jedan zaboravljeni slavonski kalendar iz 18. st. *Dani hvarskog kazališta*. Zagreb-Split, Vol. 33:1, 131-185.
95. Vince, Zlatko. 1978. *Putovima hrvatskog književnog jezika*. SNL, Zagreb.
96. Vlastelić, Anastazija. 2014. Sve na slavu Kralja Privišnjega (Zbornik o Emeriku Paviću) – prikaz. *Fluminensia*, god. 26, br. 2, str. 152-158.
97. Vodnik, Branko. 1994. *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*. Privlačica, Vinkovci.
98. Vončina, Josip. 1988. *Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Književni krug, Split.
99. Vončina, Josip. 1985. Temelji i putovi Gajeve grafijske reforme. *Filologija* 13, 7-88.
100. Vrančić, Faust. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum*. Venecija 1595. Pretisak 1971. Liber, Zagreb.
101. Vulić, Sanja. 2014. O jeziku fra Mihajla Radnića. U: *Zbornik o Emeriku Paviću: zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Emerik Pavić i franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj“*. Knjižnica Tihi pregaoci. Hrvatski studiji, Zagreb, 261-274.

13. SAŽETAK

U doktorskom radu *Jezik franjevca Emerika Pavića (Budim, 1716.-1780.)* analizira se jezik dvanaest Pavićevih autorskih i prevedenih djela prikazujući neka od pitanja jezika osamnaestoga stoljeća s osvrtom na jezične odlike pisaca koji su u tome razdoblju djelovali. Jezičnom su analizom obuhvaćena Pavićeva djela: *Epistole i Evangjelja* (Budim, 1764. i 1808.), *Flos medicinae* (Pešta, 1768.), *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Budim, 1769.), *Kratki nauci i tomacsenja* (Budim, 1778.), *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Pešta, 1768.), *Nauk katolicsanski* (Budim, 1759.), *Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga* (Budim, 1759.), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Budim, 1762.), *Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida* (rukopis), *Putovanje duhovno* (Pešta, 1769.), *Rucsna knjixica* (Pešta, 1769.), *Tri dara duhovna* (Budim, 1755.).

Franjevac Emerik Pavić (Budim, 1716.-1780.) značajan je predstavnik budimskoga kulturnog kruga koji je u osamnaestome stoljeću oblikovan djelovanjem franjevaca. Pavić je središnja osobnost razdoblja koje počinje 1757.; kada budimske visoke škole postaju prvo školsko središte nove provincije sv. Ivana Kapistranskoga; a završava ukidanjem rada budimskih škola 1783. godine.

U jezičnoj analizi djela s osvrtom na pravopisna i grafijska pitanja, fonološko-morfonološka pitanja, morfologiju, sintaktičke konstrukcije te leksik i tvorbene modele, rad prikazuje Pavićev književnojezični izraz te upotpunjuje sliku o jeziku 18. stoljeća, a time i doprinosi cjelovitoj slici razvoja hrvatskog standardnog jezika.

Pristup jezičnoj analizi zahtijeva i osvrt na nasljedovanje starih hrvatskih gramatika i rječnika koji su mogli utjecati na oblikovanje Pavićeva jezičnoga izraza: Bartol Kašić, *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rim, 1604.; Pretisak: Zagreb, 2002.); Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venecija, 1728.); Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venecija, 1595.; Pretisak: Zagreb, 1971.); Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (Pretisak, Zagreb, 1990.); Juraj Habelić, *Dikcionar ili reči slovenske* (Graz, 1670.; Pretisak: Zagreb, 1989.); Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatum aerarium*; II. dio: *Gazophylacium Illyrico-Latinum* (Zagreb, 1740.); Blaž Tadijanović, *Svašta po malo iliti kratko složenje i mena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg, 1761.).

Rad se referira i na karakteristike jezika franjevaca osamnaestoga stoljeća koje su zabilježene i u Pavića. Višestoljetna vezanost franjevačkih pisaca za jedinstvenu redodržavu Bosnu Srebrenu smjernica je u proučavanju jezika tih pisaca upravo zbog činjenice da su kao pripadnici različitih govornih područja nastojali stvoriti u određenoj mjeri normiran i ujednačen jezični izraz, razumljiv u svim dijelovima redodržave.

ABSTRACT

The doctoral thesis *The language of the Franciscan Emerik Pavić* (Buda, 1716th-1780th) analyzes the language of twelve copyright and translation works by Pavić displaying some of the questions of the language of the eighteenth century with emphasis on linguistic features that writers of that period had. The linguistic analysis covers the following works of Pavić: *Epistole i Evangjelja* (Buda, 1764 and 1808); *Flos medicinae* (Pest, 1768), *Jezgra rimskoga pravovirnoga nauka kerstjanskoga za mladex* (Buda, 1769), *Kratki nauci i tomacsenja* (Buda, 1778), *Nadodanje glavni dogagjaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga* (Buda, 1759), *Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga* (Buda, 1759), *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba* (Buda, 1762), *Psaltir iliti pisme Bogu posvechene Kralja Davida* (manuscript), *Putovanje duhovno* (Pest, 1769), *Rucsna knjixica* (Pest, 1769), *Tri dara duhovna* (Buda, 1755).

Franciscan Emerik Pavić (Buda, 1716-1780) is an important representative of the Buda cultural circle that was formed in the eighteenth century by Franciscan doing. Pavić is the central character of the period starting in 1757; when Buda academies become the first educational center of the new province of St. John of Capistrano; and ends with the abolition of the work of Buda academies in 1783.

The paper shows Pavić's literary expression and completes the picture of the language of the 18th century, and thus contributes to a complete picture of development of the Croatian language with the linguistic analysis of works in regard to spelling and orthographic issues, phonological-additionality issues, shape, syntactic structure and vocabulary and generative models.

The access to linguistic analysis requires a reference to the heritage of old Croatian grammar and dictionaries that were able to influence the linguistic expression of Pavić: Bartol Kasić, *Institutionum linguae illyricae libri duo* (Rome, 1604; Reprint: Zagreb, 2002); Ardelio Della Bella, *Dizionario italiano, latino, illirico* (Venice, 1728); Faust Vrančić, *Dictionarium quinque nobilissimarum Europæ linguarum* (Venice, 1595; Reprint: Zagreb, 1971); Bartol Kašić, *Hrvatsko-talijanski rječnik* (Reprint: Zagreb, 1990); Juraj Habelić, *Dikcionar ili reči slovenske* (Graz, 1670; Reprint: Zagreb, 1989); Ivan Belostenec, *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatium aerarium*; II. part: *Gazophylacium Illyrico-Latinum* (1740); Blaž Tadijanović, *Svašta po malo iliti kratko složenje imena i riči u ilirski i njemački jezik* (Magdeburg, 1761).

The paper gives an overview of the characteristics of the language of the Franciscans of the eighteenth century that were also recorded in Pavić's work. Centuries of attachment of Franciscan writers to the unique Province of Bosna Srebrena guidelines the study of the language of these writers because of the fact that, as members of different languages, they tried to create a certain extent of standardized and uniform linguistic expression that could be understood in all parts of the province.

14. SLIKOVNI PRILOZI

- Emerik Pavić, *Tri dara duhovna*, Budim, 1755. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Epistole i Evangjelja*, Budim, 1764. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Flos Medicinæ*, Pešta, 1768. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Ogledalo temelja viræ i zakona katolicsanskoga*, Budim, 1759. – odlomak iz *Knjige Poroda*
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – naslovnica
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 114)
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 115)
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 116)
- Emerik Pavić, *Nadodanje glavni dogagjaja, Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga*, Pešta, 1765. – *Od Slovosloxja Slovinskoga* (str. 117)
- Emerik Pavić, *Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimnog doba*, Budim, 1762. – grafika sv. Emerika uz naslovnicu
- Emerik Pavić, *Psaltir iliti Pisme Bogu posvechene Kralja Davida* – rukopis
- Lovro Bračuljević, *Uzao scerafinske (nascki) goruche gliubavi*, Budim, 1730. – iz Pavićeve ostavštine
- Potpis franjevca Emerika Pavića (iz knjige Lovre Bračuljevića *Uzao scerafinske (nascki) goruche gliubavi*, Budim, 1730.)

TRI
DARA DUHOVNA
S-GOVORENJEM
PREDIKATORSKIM NAVISSTENA,
I ISTOMACSENA,
NA SVETKOVINU
S. KATARINÆ
DIVICÆ, I MUCSENICÆ,
U BUDIMU, U VAROSI TABANSKOI,
PO
O. FRA EMERIKU PAVICHU,
NJOVOMU DOMORODCU, REDA S. O. FRANCISKA,
PROVINCLE BOSANSKÆ, GENERALOMU OD SVETE
BOGOSLOVICE SSTIOCU.
GODISSTA M. DCC. LV.

U BUDIMU,
PO LEOPOLDI FRANCESKU LANDBERGU,

EPISTOLE,
i
EVANGJELJA
PRIKO SVIU GODISSNJI
NEDILJAH,
i
SVETKOVINAH,
S-DVIMA MUKAMA,
PO MATHÆU I IVANU
ISPISANIMA.

Po Uregjenju Rimskoga Misala,
i Naredbi Svetoga Tridentinskoga
Sabora sloxena,

I ù Slovinski, iliti Illyricski Jezik trechie
put pristampana, i od zamernog
sftivenja ocsistita

Po O. F. EMERICU PAVICHU,
Lečuru Jubilatomu, i Sadalsnjemu Dik-
nituru, Prov. S. Ivana od Capistrana
ù Budimu Godinæ 1764.

S-dopusštenjem Stareffinab.

Stampano ù Budimu po Leopoldi Francesku Landogero.

FLOS
MEDICINÆ,

Sive

SCHOLÆ SALERNITANÆ

DE CONSERVANDA

BONA VALETUDINE

Præcepta Metrica,

Auctore

JOANNE de MEDIOLANO.

Recenter interpretatione

Illyrica, sive Dalmatica

Rythmicè illustratus,

Anno 1768.

Cum permissu Superiorum.

PESTINI,
Typis, Eitzenbergerianis.

J E Z G R A
S V E T O G A P I S M A.
Knjiga Poroda. *Stvaranje Svita.* Ge-
nes. i.

Doncin Philippus Biederer P.

K Ada hotti Bog svit, i sva kojasa na njemu
iz ništa stvoriti, najpervo stvori jednu
tavnu tashinu, i praznochu brez ikakvo-
ga uregjenja i lipote, kojase posli ukaza. Sve-

NADODANJE

GLAVNI DOGAGJAJA,
RAZGOVORU UGODNOMU

NARODA SLOVINSKOGA,
ne odavno na svitlost danomu;

NA

SLAVU BOXJU,
I ZA RAZGOVOR ILLYRAH

Û VERSE SLOXENO

PO

Jednomu Sinu S. Frane, Der-
xave S. Ivana od Capistr.

Godine 1768.

S-dopusstenjem Starefsinah.

U PESSTI,

s. Eitzenbergerovima slovama.

Emerik Pavić

Cslanak XXVIII.

Od Slovosloxja Slovinskoga.

U Ovomu nassem Okolissu
 Sloxni ljudi svi jednako pissu
 Od pokoinog *Fra Stipe Villova*
 Sloxno mechat naucisise slova.
 Slova reko, iz knjigah Latinski
 U davnafsni jezik nafs Slovinski.
 On derxave biasse Bofanske,
 Alje rodod bio iz Macxarske.
 On razbornod nika Slova slaxe,
 Nacsin po tom od pisanja kaxe.
 Ochefs znati kad nam nacsin dadde?
 Tomu sada triest lit imade,
 Priateljskim kad pod razgovorom
 Nam prikaza *Franu s-Teodorom*,
 Ajde dakle! da idemo tamo.
 I od toga njega upitamo.

Pet

Pet Latinski on Slova naodi,
 Od koino fva mucsnost izhodi.
 Samo febe C jedanput nosi,
 A tri slova seb ù pomoch profi.
 Kad ricficu piffefs *Carigrada*,
 Samo febe ono nosi tada.
 Kada sebi slovo S zdruxiva,
 Podebljese tada izuftiva;
 Tako *Cselo* i *Csistochu* pissu
 Svi po ovom nassem okoliffu,
 Josfer deblje ovo slovce biva,
Cxigerica kadse izuftiva;
 Jerse za njim slovo X postavlja,
 Zato njega tako izrech valja.
 Polutanko tadse izgovara,
 Kad besidifs sftogod od *Bechara*;
 Jer za njime slovo H ulazi,
 Zato tako valja da prolazi.
 Drugo slovo G ime imade,
 Od kog valja dasvak dobro znade,
 Na dvi ruke dase izrech ima,
 Poznanoje to mudrima svima.

Ono

Ono nosi najpri sebe samo,
 Tu istinu u *Gori* imamo.
 Zatim *Fota* u pomoch imade,
 U *Gjermise* to ocsito znade.
 L zatime treche slovo jeste,
 U njemusu te dvi verste iste.
 Ono sebe najpri nosi samo,
 U *Labudu* to bistro gledamo.
 Na drugise nacsin *Ljubav* pisle,
 Jer za *Elom* ima *Fota* visle.
 U *Enuse* to isto naodi,
 Bistro vidit to svak moxe ovdi.
 Kadse samo ovo slovce pisle,
 Tadse rekne: sstose tute nisse?
 A od *Njive* sstogod besidechi,
 Pokraj njega slovo *Fota* mechi.
 Isti nacsin *S* slovce imade,
 Tose isto po prilici znade.
 U *Samochi* samo sebe kaxe,
 U *Sfiniku* drugomu pomaxe.
 Trisu dakle *Ceu* pomochnika,
 Kako kaxe gor dana prilika.
 Ne-

Nemofs rechi G. L. N. da krađu,
Kada *Fotu* ù pomoch imadu.
S nikomu nisfta neotima,
Svoje verfte kad pomoch uzima.
Jedanputfe tanko izgovara,
Drugiputfe opet krupno ftvara.
Ovi reko pisma nacfin pravi
Nam pokoini *Fra Stipo* oftavi.
Sloxno dakle ovako piſſimo,
I piſſuchi Boga proſlavimo.

ZA-

Emerik Pavić, Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimnog doba, grafika sv. Emerika uz naslovnicu, Budim, 1762.

PSALTI

Iliti

Pisme Bogu posvechene
Kralja Davida

Iz Svetoga Pisma po slovu u
Slovinski ili Dalmatinski Jezik

Prinijene
Lo Ocu Fra Emeriku Pavichu
Lecturu Jubilatomu, i ex Definitu-
ru Recla S. O. Franceska, Derxave
S. Ivana Krystiana Godine 1774.
S. Dopusštenjem Narepsinahi na
Svilost dane.

Printane La Novi Landererovi
u Budimū

U Z A O

Scerafinske (nascki) goruchie gliubavi,
tri put svezan

To Jest

KRATKO, ALI TEMEGLITO
popiffagnie pocsetka, ukoregniegnia, i
rasciregnia davnascgniegh poglavitogh, iliti Archi-
Brattinstva konopnogh pojassa Patriarke svetoga Ocza Fran-
czescka, uzdighnutogh odavna u Czarkvi i manastiru mále Brattje *Redovni-
ckogh obsluxegnia*, sinovah istogh Patriarke, Provincie srebrno Boffanske,
u Kraglievskomu, i slobodnomu Gradu *Budimu*, poghlavitomu
Macxarske zemglie.

U TRI DIJLA RAZDIGLIENO

Od Koib

PARVI MECHIE PRID OCSI, KOREN,
pocsetak, rasciregnie, otaitva, i dùxnosti potribitogh
obsluxegnia, Brattinstva. Drughi tomasci oprosčegnia, i daje
mloghe lipe, i potribite nauke zdravom karstianskom virovagniu, ufagniu i
Bogogliubnom dilovagniu kripostih. Trechi pripissuje zakon vladagniu, posebitom, i
opchienom, Brattinstva; i broi oprosčegnia, kojase s'obsluxegniem istoga dobivaju.

SVE PRIPRAVGLIENO, SLOXENO, I POD
tlacs dàto, s'trudom, i s'perom O. F. LOVRE BRACSUGLIE-
VICHIA, Zavitnika spomenutogh gori Rèda, i Provincie, Sčtiocza poghla-
vitogh svetoga Bogoslovstva, u Skuli, i manastiru svetogh Ocza Franczeska, istogh
Rèda i Provincie, u imenovanom Gradu, godine Issukarstove 1730.

PRIPIJSANO I PRIKAZANO NA POSCTEGNIE, FALU,
i diku istogh uzviscenogh, i po svem svitu slavno-glasnogh Brattinstva; osfo-
bito skupglienih, sjegignienih, i svezanih s'pojassom istoga, pod vladavju i upravglie-
gniem P'ovincie srebrno Boffanske, s'koiziuje trošckom tlaseno.

S' DOPUSSCHIEGNIEM STARESCINAH.

U Budimu, po Ivanu Giurgiu Nottenstein, Sčtampaturu.

to
Fr. Emerik, Parisk

15. POPIS TABLICA

Tablica 1. Primjeri različitih grafemskih rješenja za jedan fonem	53
Tablica 2. Gramatički morfemi za imenice muškoga roda u Kašića i Della Belle	127
Tablica 3. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle (jednakosložne s nominativom jednine na -o)	140
Tablica 4. Gramatički morfemi za imenice srednjega roda u Kašića i Della Belle (nejednakosložne i jednakosložne s nominativom jednine na -e).....	140
Tablica 5. Gramatički morfemi za imenice <i>e-vrste</i> u Kašića i Della Belle	148
Tablica 6. Gramatički morfemi za imenice <i>i-vrste</i> u Kašića i Della Belle	154
Tablica 7. Opći pregled sklonidbe u Pavića	162

16. ŽIVOTOPIS

Marina Pilj Tomić rođena je 6. rujna 1979. godine u Osijeku. Osnovnu je školu završila u Bizovcu, a jezičnu gimnaziju u Valpovu. Nakon završenoga jednopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku 2004. godine, u valpovačkoj gimnaziji radi kao volonter-pripravnik godinu dana pod mentorstvom profesorice Mile Bungić.

Godine 2006. upisuje poslijediplomski doktorski studij Jezikoslovlja na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Iste godine započinje s radom u Medicinskoj školi Osijek gdje već desetu godinu vodi radijsku i jezičnu družinu pripremajući učenike za LiDraNo i natjecanje u poznavanju hrvatskoga jezika.

Autoricom je nekoliko znanstvenih radova iz problematike povijesti jezika koje je objavila samostalno i u suautorstvu u zborniku *Šokačka rič* i časopisu *Lingua Montenegrina*.

*Bogu fala na pocetku,
I poslidnjem ovom redku.*

(KNIT, 401, 32/33)

